

PETIT ATLES LINGÜÍSTIC DEL DOMINI CATALÀ

Volum 7

Joan Veny

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Barcelona 2019

PETIT ATLES LINGÜÍSTIC DEL DOMINI CATALÀ

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

JOAN VENY

PETIT ATLES LINGÜÍSTIC DEL DOMINI CATALÀ

Volum VII

BARCELONA
2019

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Veny, Joan, 1932-

Petit atles lingüístic del domini català [Document cartogràfic]
Bibliografia. Índex
ISBN 9788472839427 (o. c.)
I. Institut d'Estudis Catalans II. Títol
1. Català — Dialectes — Mapes 2. Atles catalans
811.134.1'282(084.3)

Disseny i realització cartogràfics: Montserrat Roma i Uguet
Disseny del fons cartogràfic: Pedro Monzo

La preparació d'aquesta obra s'ha fet amb l'ajut del Govern d'Andorra

Govern d'Andorra

El disseny de la coberta ha estat fet per Maria Casassas a partir de l'espai catalanoparlant de l'Atles Català (1375) de Cresques Abraham, conservat a la Biblioteca Nacional de París.

© Joan Veny
© de les fotografies: Pere J. Garcias, Climent Picornell, Joan Estrada Bonell, Fran Trabalon i Antoni Mestre
© 2019, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: novembre del 2019

Compost per fotocomposició gama, s. l.
Imprès a Ediciones Gráficas Rey, SL

ISBN obra completa: 978-84-7283-942-7
ISBN volum setè: 978-84-9965-498-0
Dipòsit Legal: B 24529-2019

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

I. PRESENTACIÓ

1. INTRODUCCIÓ

Aquest setè volum del *Petit Atles Lingüístic del Domini Català* (*PALDC*) conté 157 mapes seleccionats dels 160 mapes i de les 34 llistes de materials no cartografiats del volum setè de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (*ALDC*, 2014). Comprèn 2 mapes comparatius, 26 mapes fonètics (11 de vocalisme i 15 de consonantisme), 15 d'altres variants, 8 de morfologia i 106 de lèxic, dels quals 65 referents a *Insectes i altres invertebrats. Ocells. Animals salvatges* i 41 a *Oficis* (dos d'aquests, El *mestre* d'escola i La *mestra* d'escola, que en el *Qüestionari* formaven part del volum VIII, s'han inclòs en el present per poder-los comparar amb El *mestre* d'un ofici).

L'obra continua l'estructura general iniciada al primer volum, amb algunes innovacions posteriors: actualització d'abreviatures, ampliació de la bibliografia relativa als mots comentats, addició d'algun terme lingüístic i elaboració d'un índex alfabètic dels mots estudiats. Quant als comentaris, aquests segueixen *grosso modo* l'ordre d'exposició dels continguts dels darrers volums: definició de l'enunciat, anàlisi etimològica i motivacional de cada lexema amb les seves variants, distribució areal i justificació dels significants d'àrea més extensa, amb referència numèrica als més puntuals i, finalment, acceptació en el corpus normatiu. Els ètims llatins poden aparèixer, aleatòriament, sota la forma de nominatiu (GRĬLLUS) o d'acusatiu (PŪLĬCEM), aquest també sense la nasal bilabial (PŪLĬCE).

Aquest volum s'ha enriquit amb imatges d'espècies ornitonímiques, que agraïm vivament a Fran Trabalon (2 fotografies) i Joan Estrada Bonell (2 fotografies), de la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'IEC, i a Pere J. Garcias (18 fotografies), Climent Picornell (8 fotografies) i Antoni Mestre (1 fotografia).

Com en el volum anterior, figuren un mapa de localitats i un altre de comarques perquè el lector pugui seguir còmodament la consulta dels comentaris.

Em plau regraciar d'una manera especial Montserrat Roma que, en el format cartogràfic dissenyat per Pedro Monzo, ha mostrat una vegada més la seva expertesa i mestria en l'elaboració i composició dels mapes, a més d'haver procedit a una revisió meticulosa dels comentaris, completada pel saber dels col·legues Joan Martí i Castell i Josep Martines. El president de l'Institut, Joandomènec Ros, i la presidenta de la Secció Filològica, M. Teresa Cabré, s'han mostrat amatents acollidors de l'obra. A tots ells, l'agraïment més sincer.

JOAN VENY

2. CONVENCIONS GRÀFIQUES

2.1. *Signes fonètics*

Vet aquí els signes utilitzats en aquesta obra presos de l'*Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*, Barcelona, IEC, 1999 i de l'*Atles Lingüístic del Domini Català*, I, pàg. 28-29; el lector pot adreçar-se a aquestes obres per a la definició dels diversos fonemes i la seva realització.

Vocals

i	*p**i**t*	ɐ	*f**e**sta*
ɛ	*m**e**l*	ɐ̝	ross. *c**e**p* (més oberta que [ɐ])
æ	val. *g**e**l* (més oberta que [ɛ])	ɐ̞	nord-occ. *p**e**stanyes* (més oberta que [ə])
ɑ	dial. *galt**a*** (velaritzada)	a	*m**a**r*
ą̟	mall. *gemeg**a**r* (més avançada que [a])	ɐ̟	dial. *galt**a*** (més avançada que [ə])
ə	*cas**a***, *mar**e*** (català oriental), *c**e**p* (balear)	ɔ̝	val. *c**o**va* (més oberta que [ɔ])
o̝	ross. *r**o**da* (més oberta que [o])	ɔ	*c**o**r*
o	*c**o**ma*	u	*d**u**r*
ø	capcinès *m**u**t* (com fr. *f**eu***)	y	ross. *j**u**pa* (com fr. *j**u**pe*)

Consonants

Oclusives

p	***p**as*	b	*tom**b**a*, ***b**arra*
t	***t**emps*	d	*son**d**a*, ***d**ama*
k	***c**amp*, ***qu**in*	ɡ	*en**g**any*, *en**gu**ixar*, ***g**ana*, ***gu**erra*
k̟	mall. ***c**ama*	ɡ̟	mall. ***g**àbia*

Nasals

m	***m**à*	n	***n**as*
ɱ	*è**m**fasi*	n̠	*pa**n**xa* (palatalitzada)
ɲ	*ba**ny**a*	ŋ	*ga**n**ga*

Vibrant

r	***r**am*, *ba**rr**a*

Bategant

ɾ	*ma**r**e*

Fricatives

f	***f**usta*	v	dial. ***v**aca*
s	***s**ac*, *bo**ss**a*, *ve**ç**a*	z	***z**ona*, *ca**s**a*
s̲	val. *fora**ts*** (palatalitzada)	z̲	val. *di**ts** del mig*
ʃ	***x**iular*, *fa**ix**a*	ʒ	***g**el*, ***j**ove*
θ	dial. ***c**elles* (com cast. ***c**ejas*)	θ̬	Matarranya *esmor**z**ar*
χ	cast. ***j**aula*		

Africades

ts	*po**ts**er*	dz	*do**tz**e*
tʃ	*fle**tx**a*, *bo**ig***	dʒ	*via**tj**ar*, *fe**tg**e*, *a**dj**unt*
t̂ʃ	mall. *ca**pf**icat*	v̂	mall. *ca**pv**espre*

Aproximants

β	*ro**b**a*, *la **b**arra*	j	***i**ode*, *no**i**a*, *a**i**re*
ð	*bo**d**a, la **d**ama*	w	***u**adi*, *q**u**atre, ni**u***, *ca**u**en*, *ca**u**re*
ɣ	*bi**g**a*, *fo**gu**era*, *la **g**ana*, *la **gu**erra*	h	*e**h**em*
ɣ̇	mall. *espi**g**a*		

Laterals

l	*bo**l**a*	ɬ	*pa**l**a* (velaritzada)
ʎ	***ll**amp*		

ˈ	accent principal; per ex., [fəɾˈinə] ‘farina’
ˌ	accent secundari; per ex., [kˌɔʎ də ðˈamə] ‘coll de dama’
ɸ	zero (absència d’un fonema)

El signe fonètic volat indica un so poc perceptible; per ex., [ᵊ] de *car**a**bassa*

2.2. *Abreviatures*

a.	any	cat. or.	català oriental
ac.	acusatiu	cf.	*confer* (‘confronteu’)
adj.	adjectiu	cl.	clàssic
al.	alemany	comp.	compareu
alg.	alguerès	coord.	coordinador **–**a
and.	andalús	der.	derivat
angl.	anglès	dial.	dialectal
ant.	antic	dim.	diminutiu
ap.	*apud* (‘en l’obra de’)	doc.	documentació, document, documentat
àr.	àrab	ed./eds.	editor **–**a, edició, editorial/editors
àr. vg.	àrab vulgar	eiv.	eivissenc
arag.	aragonès	*et al*.	*et alii* (‘i altres’)
bal.	balear	etc.	etcètera
c.	*circa* (‘al voltant de’)	eusq.	eusquera
cast.	castellà	ex.	exemple
cat.	català	*f*.	femení
cat. nord-occ.	català nord-occidental	fam.	familiar
cat. occ.	català occidental	fasc.	fascicle

fr.	francès
gall.	gallec
gen.	genitiu
germ.	germànic
gr.	grec
gr.-llat.	grecollatí
íd., íd.	ídem
il.	il·lustració
inf.	informador
it.	italià
L	llista
lit.	literal, literalment
llat.	llatí
llat. vg.	llatí vulgar
loc.	localitat, localitats
m.	masculí
mall.	mallorquí
med.	medieval
men.	menorquí
mer.	meridional
mod.	modern
n.	nota
nord-occ.	nord-occidental
núm.	número
oc.	occità
occ.	occidental
or.	oriental
pàg.	pàgina, pàgines
pall.	pallarès
part.	participi
pers.	persona
PI 3	tercera persona del singular del present d'Indicatiu
PI 6	tercera persona del plural del present d'Indicatiu
pl.	plural
pop.	popular
port.	portuguès
pron.	pronunciat, pronunciació
Q	Qüestionari, 1993
rib.	ribagorçà
rom.	romanès
ross.	rossellonès
s.	segle
s. v.	*sub voce* ('a l'entrada')
sept.	septentrional
sg.	singular
sin.	sinònim
sp. pl.	*species plures* ('espècies diverses')
subsp.	*subspecies* ('subespècie')
suf.	sufix
tarr.	tarragoní
tort.	tortosí
trad.	traducció
v.	vers ('pels volts de')
val.	valencià
var.	variant, variants
veg.	vegeu
vol.	volum, volums
vs.	*versus* ('contra, en oposició a')
<, >	evolució fonètica a partir del llatí (o una altra llengua antiga). Així, MUTU > *mut*; *plorar* (< llat. PLORARE)
*	forma hipotètica, incorrecta o innovada
×	encreuament
→, ←	canvi de significat o manlleu a una altra llengua. Així, llat. PELAGU 'mar profunda' → 'gorg'; *tricot* ← fr. *tricot*
+	unit a
=	resultat de la suma de dos elements o més
[...]	part d'un text no transcrit
~	substitució d'un mot ja citat

3. RELACIÓ DELS PUNTS D'ENQUESTA

3.1. *Índex numèric*

1. Salses
2. Estagell
3. Perpinyà
4. Mosset
5. Sant Cebrià de Rosselló
6. Jóc
7. Formiguera
8. Montoriol
9. Cornellà de Conflent
10. Portè
11. Prats de Balaguer
12. Llívia
13. Ceret
14. Prats de Molló
15. Meranges
16. Maçanet de Cabrenys
17. Llançà
18. Vilallonga de Ter
19. Alp
20. Queralbs
21. Planoles
22. Bassegoda
23. Oix
24. Castellar de n'Hug
25. Roses
26. Lledó d'Empordà
27. Gósol
28. Campdevànol
29. Sant Privat d'en Bas
30. Les Llosses
31. Banyoles
32. Camallera
33. Avià
34. Santa Maria de Corcó
35. Girona
36. Begur
37. Cruïlles
38. Prats de Lluçanès
39. Santa Eulàlia de Riuprimer
40. Llobera de Solsonès
41. Cardona
42. Palamós
43. Llagostera
44. Balsareny
45. Moià
46. Campins
47. Tossa de Mar
48. Castellfollit de Riubregós
49. Calaf
50. Cànoves
51. Sant Salvador de Guardiola
52. Tordera
53. Freixenet de Segarra
54. Vacarisses
55. Sentmenat
56. Sant Andreu de Llavaneres
57. Aguiló
58. Santa Coloma de Queralt
59. Sant Jaume Sesoliveres
60. Barberà del Vallès
61. Cervelló
62. Barcelona
63. Sant Boi de Llobregat
64. Sant Jaume dels Domenys
65. La Febró
66. Alió
67. Sant Pere de Ribes
68. Tarragona
69. Cambrils
70. Ciutadella
71. Es Migjorn Gran
72. Maó
73. Pollença
74. Sóller
75. Alaró
76. Sineu
77. Son Servera
78. Montuïri
79. Palma
80. Llucmajor
81. Felanitx
82. Santanyí
83. Sant Josep de sa Talaia
84. Eivissa
85. L'Alguer
86. Esterri d'Àneu
87. Cerler
88. Ordino
89. Senet de Barravés
90. Taüll
91. Alins de Vallferrera
92. Santa Coloma d'Andorra
93. Les Paüls
94. Eressué
95. Sort
96. Bescaran
97. Arfa
98. Sarroca de Bellera
99. Sopeira
100. La Pobla de Roda
101. Palau de Noguera
102. Tolba
103. Sant Llorenç de Morunys
104. Isona
105. Peramola
106. Estanya
107. Àger
108. Peralta de la Sal
109. Sanaüja
110. Cubells
111. Almenar
112. Agramunt
113. Linyola
114. Cervera
115. Saidí
116. Lleida
117. Arbeca
118. Fraga
119. Granyena de les Garrigues
120. Vinaixa

121. Vimbodí
122. Mequinensa
123. Margalef de Montsant
124. Riba-roja d'Ebre
125. Favara de Matarranya
126. La Torre de Fontaubella
127. Marçà
128. Vilalba dels Arcs
129. Móra la Nova
130. Massalió
131. Valljunquera
132. La Codonyera
133. L'Ametlla de Mar
134. Torrevelilla
135. Horta de Sant Joan
136. Vall-de-roures
137. Bellmunt de Mesquí
138. La Ginebrosa
139. Aiguaviva de Bergantes
140. Roquetes
141. Mas de Barberans
142. Sorita
143. Amposta
144. Xiva de Morella
145. Ulldecona
146. Rossell
147. Vinaròs
148. Sant Mateu del Maestrat
149. Vilafranca del Maestrat
150. Albocàsser
151. Alcalà de Xivert
152. Atzeneta del Maestrat
153. Cabanes de l'Arc
154. Castelló de la Plana
155. Borriana
156. Fondeguilla
157. La Llosa de la Plana
158. Algímia de la Baronia
159. Benifairó de les Valls
160. Casinos
161. El Puig de Santa Maria
162. Vilamarxant
163. València
164. Alfafar
165. Picassent
166. Torís
167. Sollana
168. L'Alcúdia de Carlet
169. Albalat de la Ribera
170. Alzira
171. Alberic
172. Sallent de Xàtiva
173. Simat de Valldigna
174. L'Alqueria de la Comtessa
175. Benigànim
176. Montesa
177. La Font de la Figuera
178. Ontinyent
179. Pego
180. Xàbia
181. Muro del Comtat
182. Tàrbena
183. Beneixama
184. Altea
185. Torremançanes
186. Novelda
187. El Pinós de Monòver
188. Alacant
189. Crevillent
190. Guardamar

3.2. *Índex alfabètic*

Àger (107)
Agramunt (112)
Aguiló (57)
Aiguaviva de Bergantes (139)
Alacant (188)
Alaró (75)
Albalat de la Ribera (169)
Alberic (171)
Albocàsser (150)
Alcalà de Xivert (151)
Alcúdia de Carlet, l' (168)
Alfafar (164)
Algímia de la Baronia (158)
Alguer, l' (85)
Alins de Vallferrera (91)
Alió (66)
Almenar (111)
Alp (19)
Alqueria de la Comtessa, l' (174)
Altea (184)
Alzira (170)
Ametlla de Mar, l' (133)
Amposta (143)
Arbeca (117)
Arfa (97)
Atzeneta del Maestrat (152)
Avià (33)
Balsareny (44)
Banyoles (31)
Barberà del Vallès (60)
Barcelona (62)
Bassegoda (22)
Begur (36)
Bellmunt de Mesquí (137)
Beneixama (183)
Benifairó de les Valls (159)
Benigànim (175)
Bescaran (96)
Borriana (155)
Cabanes de l'Arc (153)
Calaf (49)
Camallera (32)
Cambrils (69)
Campdevànol (28)
Campins (46)
Cànoves (50)
Cardona (41)
Casinos (160)
Castellar de n'Hug (24)
Castellfollit de Riubregós (48)
Castelló de la Plana (154)
Ceret (13)
Cerler (87)
Cervelló (61)
Cervera (114)
Ciutadella (70)
Codonyera, la (132)
Cornellà de Conflent (9)
Crevillent (189)
Cruïlles (37)
Cubells (110)
Eivissa (84)
Eressué (94)
Estagell (2)
Estanya (106)
Esterri d'Àneu (86)
Favara de Matarranya (125)
Febró, la (65)
Felanitx (81)
Fondeguilla (156)
Font de la Figuera, la (177)
Formiguera (7)
Fraga (118)
Freixenet de Segarra (53)
Ginebrosa, la (138)
Girona (35)
Gósol (27)
Granyena de les Garrigues (119)
Guardamar (190)
Horta de Sant Joan (135)
Isona (104)
Jóc (6)
Linyola (113)
Llagostera (43)
Llançà (17)
Lledó d'Empordà (26)
Lleida (116)
Llívia (12)
Llobera de Solsonès (40)
Llosa de la Plana, la (157)

Llosses, les (30)
Llucmajor (80)
Maçanet de Cabrenys (16)
Maó (72)
Marçà (127)
Margalef de Montsant (123)
Mas de Barberans (141)
Massalió (130)
Mequinensa (122)
Meranges (15)
Migjorn Gran, es (71)
Moià (45)
Montesa (176)
Montoriol (8)
Montuïri (78)
Móra la Nova (129)
Mosset (4)
Muro del Comtat (181)
Novelda (186)
Oix (23)
Ontinyent (178)
Ordino (88)
Palamós (42)
Palau de Noguera (101)
Palma (79)
Paüls, les (93)
Pego (179)
Peralta de la Sal (108)
Peramola (105)
Perpinyà (3)
Picassent (165)
Pinós de Monòver, el (187)
Planoles (21)
Pobla de Roda, la (100)
Pollença (73)
Portè (10)
Prats de Balaguer (11)
Prats de Lluçanès (38)
Prats de Molló (14)
Puig de Santa Maria, el (161)
Queralbs (20)
Riba-roja d'Ebre (124)
Roquetes (140)
Roses (25)
Rossell (146)
Saidí (115)
Salses (1)
Sallent de Xàtiva (172)
Sanaüja (109)
Sant Andreu de Llavaneres (56)
Sant Boi de Llobregat (63)
Sant Cebrià de Rosselló (5)
Sant Jaume dels Domenys (64)
Sant Jaume Sesoliveres (59)
Sant Josep de sa Talaia (83)
Sant Llorenç de Morunys (103)
Sant Mateu del Maestrat (148)
Sant Pere de Ribes (67)
Sant Privat d'en Bas (29)
Sant Salvador de Guardiola (51)
Santa Coloma d'Andorra (92)
Santa Coloma de Queralt (58)
Santa Eulàlia de Riuprimer (39)
Santa Maria de Corcó (34)
Santanyí (82)
Sarroca de Bellera (98)
Senet de Barravés (89)
Sentmenat (55)
Simat de Valldigna (173)
Sineu (76)
Sollana (167)
Sóller (74)
Son Servera (77)
Sopeira (99)
Sorita (142)
Sort (95)
Tàrbena (182)
Tarragona (68)
Taüll (90)
Tolba (102)
Tordera (52)
Torís (166)
Torre de Fontaubella, la (126)
Torremançanes (185)
Torrevelilla (134)
Tossa de Mar (47)
Ulldecona (145)
Vacarisses (54)
València (163)
Vall-de-roures (136)
Valljunquera (131)
Vilafranca del Maestrat (149)
Vilalba dels Arcs (128)
Vilallonga de Ter (18)
Vilamarxant (162)
Vimbodí (121)
Vinaixa (120)
Vinaròs (147)
Xàbia (180)
Xiva de Morella (144)

II. MAPES

1. MAPES INTRODUCTORIS

I. Punts d'enquesta

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

II. Comarques

Els límits comarcals representats al mapa responen a una aproximació basada en fonts diverses. En el cas de Catalunya, la divisió és l'oficial; hi ha algunes modificacions a les comarques limítrofes de ponent per tal d'acoblar-les a la comarcalització acceptada tradicionalment quan es contempla també la franja aragonesa de parla catalana. Les comarques de la Catalunya del Nord responen a una tradició arrelada. Respecte al País Valencià, el mapa recull la comarcalització que ha adoptat habitualment la Generalitat Valenciana com a divisió territorial en els seus estudis.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

2. MAPES LINGÜÍSTICS

a. Comparatius

949
La *perdiu* (*Alectoris rufa*)
(*ALDC*, VII, L 87. La *perdiu*)

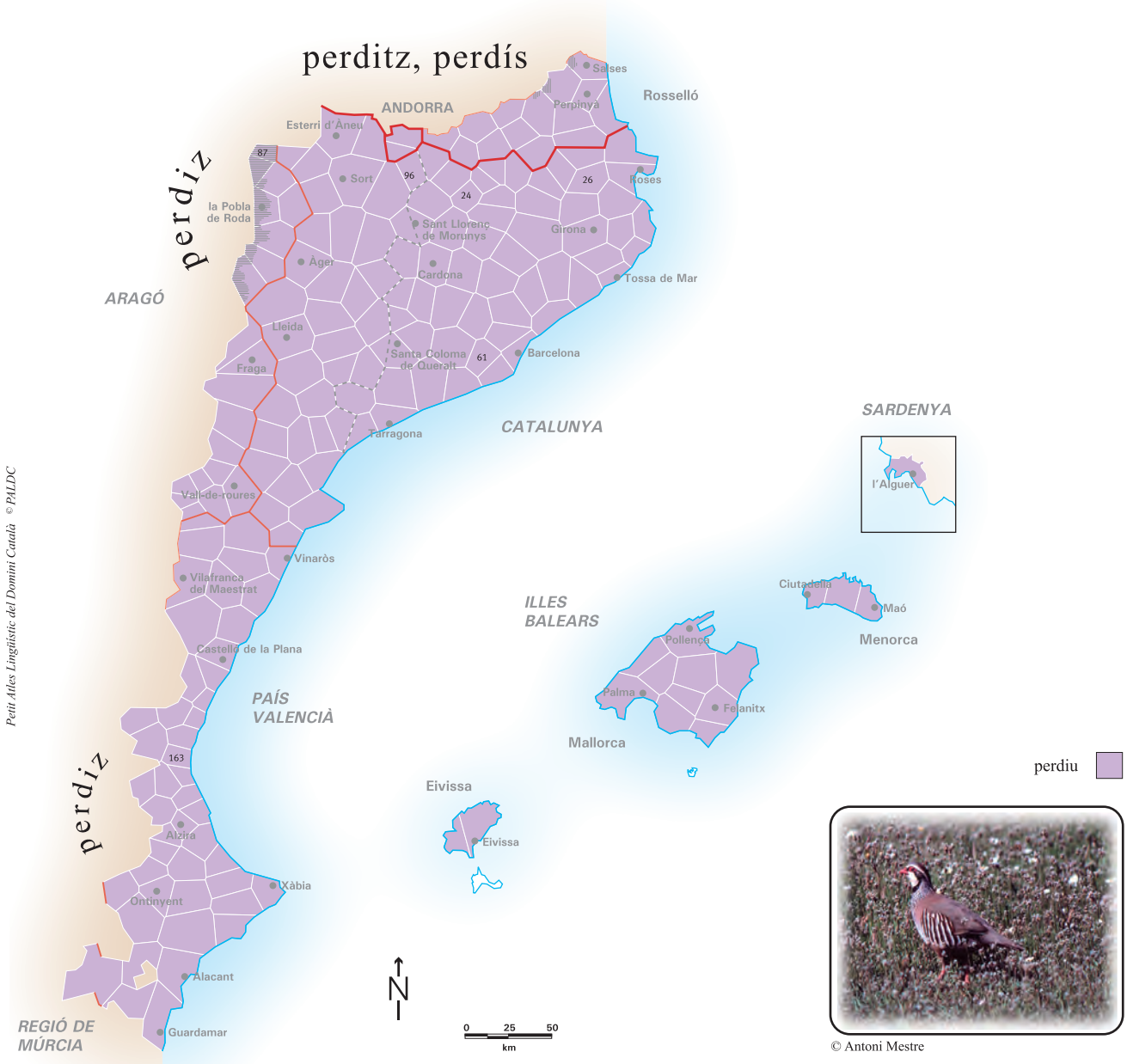
La *perdiu* és un ‘ocell de la família dels fasiànids, d'uns 34 centímetres de llargada, plomatge cendrós rogenc amb taques vermelles, negres i blanques, i el bec i les potes vermelles, típic dels conreus i els erms, peça de caça apreciada (*Alectoris rufa*)’. El mot (s. XIII) deriva del llat. PERDĪCEM (PERDIX ← gr. PERDIX) on el grup -C^{E,I} en posició final va passar a -[dz] (**perditz*) i després es va vocalitzar en [w] (*perdiu*); el tractament contrasta amb el de l’arag. i cast., que desemboca a [θ] (*perdi*[θ]), i amb el de l’oc., que ho fa en *-tz* o *-s* (oc. ant. i gascó *perditz*, *perdís*; cf. *ALF*, mapa 1002); var. *aperdiu* 163, amb pròtesi provocada per fonosintaxi.

Alguns inf., a més de la *perdiu* comuna (*Alectoris rufa*), esmenten classes de perdiu: la *rossa* 24; la *xerra* 24 (*Perdix perdix*), “perdiu de muntanya” 96, que potser deu el nom a l’onomatopeia del seu crit; la *blanca* 24 o *bllanca* 87 (*Lagopus mutus*), d’ales i ventre blanc, que viu pel Pirineu. Diversos inf. (26, 61, 96) addueixen el verb *peonar*, pron. [pəun'a] ‘caminar, les perdius’, que ja registrava el *DOrt*, 1917 (“caminar de certs ocells”). Notem també l’expansió semàntica que, en cat. or., ha sofert *perdiu* cap a ‘freixura, pulmons d'ovella o xai’, que Coromines interpreta com “una comparació humorística, basada en el fet que qui no pot més, en lloc de l’excel·lent carn de l’ocell, menja aquesta mena de... perdiu” (*DECat*, VI: 444 a, 48-51), però creiem que més aviat es tracta d’una comparació del lleu penjat d’un clau a la carnisseria amb una perdiu exposada a la venda i també penjada d’un clau a la botiga.

Per a der. de *perdiu*, veg. mapes 993 i 1033.

Com es pot veure, *perdiu* és mot pancatalà; no hem tingut en compte mots locals descriptius, com els men. *camavermella* i *cama-roja*, recollits en una obra que reuneix exhaustivament els ornitònims de les Illes Balears (Aguiló/Mestre, 2017: 72-73 [mapa 15]).

L’únic mot normatiu és *perdiu*, des del *DOrt*, 1917.

© Antoni Mestre

950
El *fuster*
(*ALDC*, VII, 1660. El *fuster*)

El *fuster* és la "persona que per ofici fa objectes de fusta, treballa la fusta" (*DIEC*) (*fusta* és el mot més general, enfront de *madera* 84, 87, 134, 138, 156, 160, 164 i *bués* 11 ← fr. *bois*, amb pronúncia antiga [we] del diftong ortografiat *oi*, en comptes de la moderna [wa]). El mot, doc. des del s. XIII, podria provenir d'un llat. tardà FUSTARIUS (en llat. cl. es deia *faber lignarius*) o bé ser un compost romànic de *fust* (< llat. FŪSTEM 'bastó, pal de fusta, garrot') o de la seva var. *f. fusta* (amb gènere potser analògic de *llenya* < LĬGNA) i el suf. *-er* (< -ARIU) que s'aplica habitualment a noms d'oficis (*forner*, *cabrer*, etc.). Pel que fa a la sensibilització o no de la *-r* final, veg. *PALDC*, I, mapa 27.

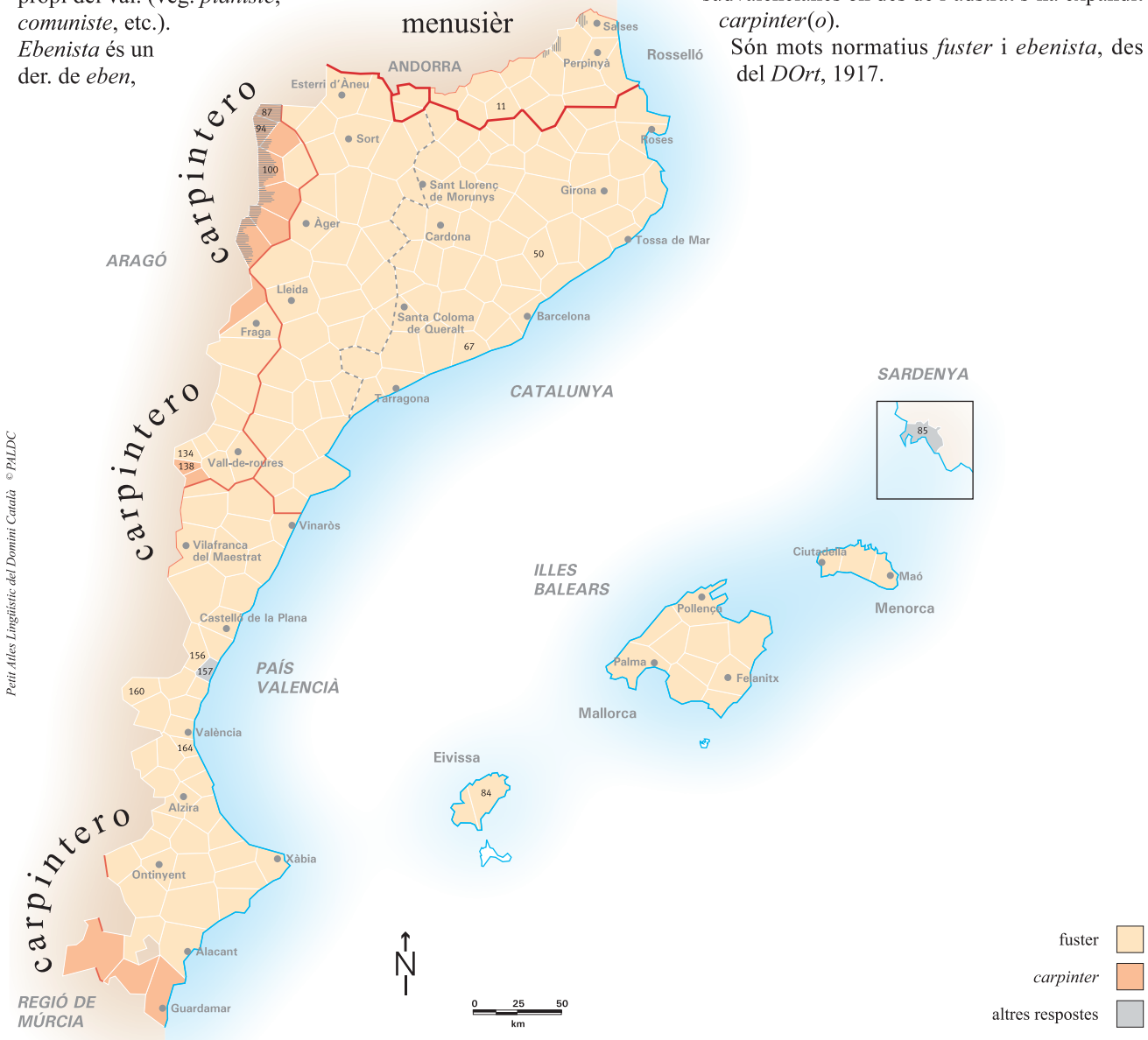
En relació amb l'ofici que ens ocupa es troba *ebenista* 50, 67, "persona que treballa el banús (= eben) i altres fustes fines, especialment per fer-ne mobles" (*DIEC*), amb les var. *eb*(*a*)*nista* 94, (*a*)*b*(*a*)*nist*(*e*) 157, influïts pel cast. *ebanista*, el segon amb descens vocàlic [e] > [a] inicial i reforç del masculí amb la marca [e] final del suf., propi del val. (veg. *pianiste*, *comuniste*, etc.). *Ebenista* és un der. de *eben*, del llat. imperial (H)ĔBĔNUS, pres del grec EBENOS, que se'l va apropiar de l'egipci; en cat. es degué acceptar com a cultisme, *ebenuç*, *benús* (s. XIII-XIV) (cf. fr. *ébène*, oc. *ebèn*, it. *ebano*, al. *Ebenbaum*). El cat. *ebenista*, doc. al s. XX, probablement és un manlleu al fr. *ébéniste* (1676), com el cast. *ebanista* (1705), a jutjar per la cronologia documental.

Carpinter ha estat pres i adaptat del cast. *carpintero*, mantingut així a les loc. 87, 94, 100 al nord, des de l'arag., i al sud, des de Castella-La Manxa (cf. *ALeCMan*, mapa 745); el mot és una var. de *carpentero*, homonimitzat amb *pintar*, doc. el s. XIII, der. de CARPENTUM 'vehicle de dues rodes, cobert, per a ús de les dones' (*DELL*).

Finalment, l'alg. *mestre de nyenya* 85 (< *llenya*, amb assimilació de nasals) és una adaptació semàntica del sard *maístu e linna*, llengua que també en una petita part encara coneix el catalanisme *fusteri* (*DES*).

Des d'un punt de vista geolingüístic, *fuster*, que s'oposa a l'oc. *menusièr* i al cast. *carpintero*, abraça pràcticament tot el territori, tret de la franja ponentina i poblacions sudvalencianes on des de l'adstrat s'ha expandit *carpinter*(*o*).

Són mots normatius *fuster* i *ebenista*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

b. Fonètica

Vocalisme

951
El *caragol*
(*ALDC*, VII, 1564. El *caragol*)

El *caragol* és un gasteròpode que coneix un lexema comú a tot el territori, amb algunes var. formals; és d'origen incert, si bé s'han aventurat possibles ètims, com un der. del llat. COCHLEOLA, dim. de COCHLEA 'caragol, llimac' (*DCVB*) o "de una raíz expresiva CACAR- como nombre de la cáscara del caracol" (*DECH*); tanmateix Coromines, rectificant la primera proposta, insinua la possibilitat d'un origen preromà, a partir d'una base KAUKLILIA, KREUKLE, KARA(K)KÁUSELI-, KAKKALAUSIS (cf. oc. *cacalaus*), passant per **caragosle*, **caracosle*; addueix formes antigues rosselloneses com l'antropònim *Caragaulam* (1273) i el topònim *Caragauleres* (1292), que en seria un derivat.

La forma més antiga és *caragol*, documentada des del s. XIV i que apareix tant en escrits literaris o no (B. Metge, Pere IV, *Ardits*) i en obres lexicogràfiques d'àrea oriental (Torra, 1640; Lacavalleria, 1696; Esteve *et al*., 1803; Labèrnia, 1839; *Quintilingüe*, 1839; Saura, 1878) com en textos literaris (Eximenis, Micer Johan, *Procés de les olives*, Rector de Vallfogona) i diccionaris d'àrea occidental val. (O. Pou, 1575; C. Ros, 1764; Mayans, 1787; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Martí Gadea, 1909). És la var. que trobem avui en cat. occ., bal. i alg. (tret de poblacions puntuals, com Margalef de Montsant, Vilalba dels Arcs, Rossell), com a continuïtat de l'estat arcaic del mot. L'altra var., *cargol*, estesa avui pel cat. or. peninsular, menys l'extrem que va del Penedès fins al Camp de Tarragona, ha sofert una síncope de la vocal intertònica, com *carbassa* < *carabassa* i dial. *per xo* < *per això*, i és d'aparició tardana. En els diccionaris la trobem alternant amb *caragol*, al qual es dona prioritat (Bulbena [1905 i 1919] aplica a *cargol* la marca *vulgar* i Fiter [1913] dona preferència a *caragol*), orientació que és invertida en el *DOrt*, 1917 a favor de *cargol*, com en el DG_1, 1932, i el seu seguidor superfidel Pal·las (1927 i 1962), que només accepta *cargol*; tanmateix, un millor coneixement de la història del mot va donar preferència a la forma més clàssica *caragol*.

Entre les var. fonètiques cal esmentar *qu*[e]*ragol* 76, de Sineu, seguint el fonetisme típic d'aquest parlar on tota [ə] en contacte amb una antiga velar palatal [k̟] passa a [e] quan és àtona; *cragol*, resultat d'una metàtesi de *cargol* (com vulgar *pressona* < *persona*) o, més aviat, d'una pèrdua de la neutra de *c*[ə]*ragol*, com *Teresa* > *Tresa*, *però* > *pro*, etc. Notem, a més, la pronúncia del darrer segment del mot, amb [o] en algunes poblacions (87, 93, 94, 99, 101, 102, 104, 105, 138, 139, 164, 172).

Són mots normatius *caragol* i *cargol*, des del *DOrt*, 1917.

952
El *rossinyol* (*Luscinia megarhynchos*)
(*ALDC*, VII, 1595. El *rossinyol*)

El *rossinyol*, “ocell de la família dels muscicàpids, d’uns 16 centímetres de llargada, amb el plomatge bru rogenc de sobre i blanquinós de sota, notable per la bellesa del seu cant (*Luscinia megarhynchos*)” (*DIEC*), documentat des del s. XIII (com a cognom, ja al 1093; Moll, 1982), és un mot que sembla un manlleu a l’oc. *rossinhol* < **roissenhol*, procedent del llat. vg. **LŬSCĬNĬŏLUS*, dim. de LUSCINIUS o LUSCINIA (potser der. de LŬSCUS ‘molt curt de vista’ perquè canta en l’obscuritat de la nit), amb una dissimilació L...L > [r]...[l] interpretada com a influència de RUS, de RUSCUS, o de RUSSUS ‘roig’: aquesta seria deguda a una metonímia basada en el plomatge rogenc de l’ocell (< llat. vg. ROSCINIA, s. VII); en cat. tenim una dissimilació semblant en *llibrell* (< **LABRĔLLUM*) > *ribell*. De l’oc., el mot hauria passat al fr. *rossignol*, a l’it. ant. *lusignuolo*, mod. *usignuolo*; el cast. *ruiseñor* podria haver-hi arribat des de la var. ant. oc. **roissenhol*, canviada en *ruiseñor*, potser a través d’una etimologia popular *Ruy* (= *Rodrigo*) *señor* (*DECH*).

Un tret fonètic que afecta la vocal inicial, [o] o [u], divideix el domini en dues parts: *r*[o]*ssinyol*, propi sobretot del val. i la part ponentina del nord-occ., i *r*[u]*ssinyol*, que s’estén per gran part del Principat, men. i eiv., pel canvi sistemàtic de [o] àtona > [u] (com *corral* > *c*[u]*rral*), i una part del cat. nord-occ. i mall., per harmonia vocàlica de la [i] posterior (com *c*[u]*ssiol* ‘cossiol’, *tr*[u]*biguera* ‘trobiguera’, etc., cf. Bibiloni, 2016: 76); tenim doc. d’aquest tancament en els mall. Figuera i Amengual i en els val. *Curial* i Vicent Ferrer, mentre que *r*[o]*ssinyol* apareix en els també valencians Resa, 1555 [1929]; C. Ros, 1764; Sanelo, 1802; Fuster, 1827-1830; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1909.

Altres modificacions: a notar el segment final amb [o] de *rossiny*[o]*l* 30, 94, 99, 102, 136, 138, 139, 142, 186 (a 134, alternant amb [ɔ]); el tancament vocàlic coincideix amb *caragol* en les localitats 94, 99, 102, 138 i 139, i a 136, en aquesta vocal mitjana. *Ruisinyol* 151, 156 és un híbrid de *r*[u]*ssinyol* i el cast. *ruiseñor*, que, sota grafia cat., no amaga la seva procedència cast. en les loc. 87 i 165. *Ressinyol* 100, 134 és resultat d’un compromís entre *rossinyol* i l’arag. *reiseñor*.

Quant a *ro*[z]*inyol* 85, 115, 139, la [z] desmenteix l’afirmació de Coromines: “no creguem la pron. [rozɪɲˈɔl] atribuïda a Aiguaviva de Bergantes, poble immediat als apitxats Ginebrosa i Mas de las Matas, i on per tant hi ha «vius» que ensibornen el dialectòleg, exagerant” (*DECat*, VII: 481 a, 25-29).

Notem l’extensió semàntica de *rossinyol* ‘clau falsa, ferro prim doblegat per una punta que serveix, a falta de clau, per a fer córrer els pestells dels panys’, per “la finíssima (imperceptible) musiqueta de la clau falsa” (*DECat*, VII: 482 a, 22-23; el *DHLF* accepta la mateixa motivació per al fr. *rossignol*).

L’únic mot normatiu és *rossinyol*, des del *DOrt*, 1917.

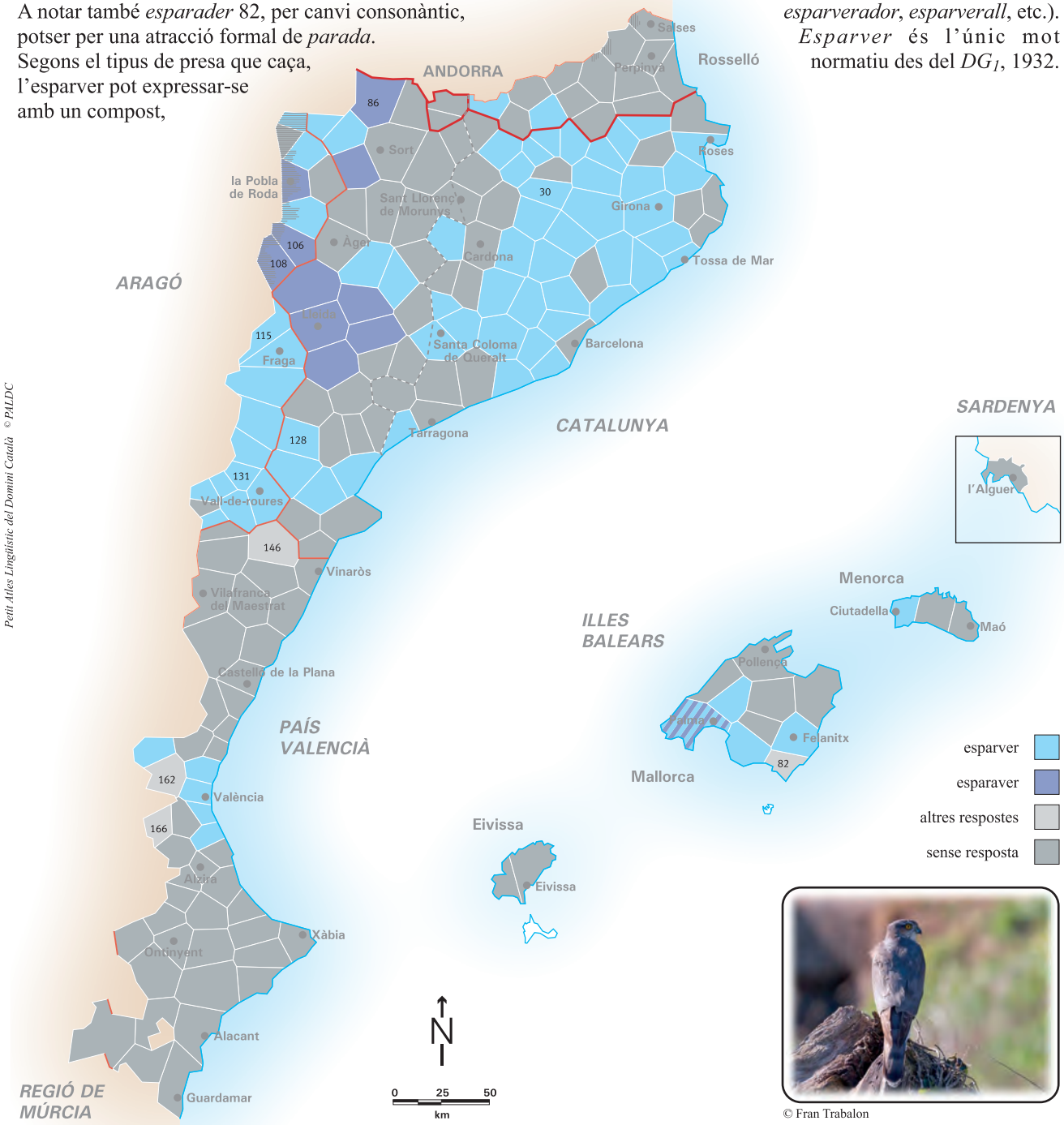
© Pere J. Garcias

953
L'*esparver* (*Accipiter nisus*)
(*ALDC*, VII, P 59. L'*esparver*)

L'*esparver* és un ocell rapaç, de petita dimensió, que, en els llocs on es coneix, té un lexema comú, *esparver*, procedent del frància *SPARWÂRI, probablement compost de SPARWA 'pardal' i ARO 'àguila', com si diguéssim "aguilot caça-pardals" (*DECat*); veg. els seus congèneres oc. *esparvièr*, fr. *épervier*, it. *sparviero*, al. *Sperber*. La var. fonètica més interessant és *esparaver*, amb anaptixi de [a] en cat. nord-occ., que ja es documenta al s. XIV, mentre que la var. més etimològica, *esparver*, data del s. XIII; també cal notar la /ɛ/ fònica final de *esparv*['ɛ] 115, *esparav*['ɛ] 86, 106, 108, 115, pròpia de l'àrea ponentina entre el Pallars Sobirà i el Baix Cinca, que implica una base originària *SPARWARIU, amb pas del segment -ARIU a [ɛ], com *prim*['ɛ]. A notar també *esparader* 82, per canvi consonàntic, potser per una atracció formal de *parada*.

Segons el tipus de presa que caça, l'esparver pot expressar-se amb un compost, *papa-rates* 30, literalment "menja rates", o amb el nucli *esparver* seguit d'un determinant: *esparaver llebrer* 108, que caça llebres; *esparaver* (o *esparver*) *perdiguer* 108, 131. Desconeixem la motivació de *esparver de quatre cuixes* 128, que, segons el *DCVB*, designaria la 'moixeta'. *Gavilan* 146 és pres del cast., catalanitzat en *gavilà* 162, 166, o provinent del gòtic *GABILA, -ANS 'forca'; aquest valor originari s'acostaria al del mall. *gavilans*/*galivans* 'arpiots, bigòs'.

Sobre *esparver* s'ha format *esparverar* 'causar por profunda' per extensió del sentit de 'acovardiment que sent un ocell davant l'atac d'aquest rapaç', amb diversos der. (*esparveradís*, *esparverador*, *esparverall*, etc.). *Esparver* és l'únic mot normatiu des del DG_1, 1932.

© Fran Trabalon

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

954
El *vesc* per a caçar ocells
(*ALDC*, VII, 1599. El *vesc* per a caçar ocells)

El *vesc* és una "matèria apegalosa treta dels fruits del vesc, de l'escorça del grèvol o d'altre origen, amb la qual s'unten vímets, joncs, etc., per a caçar ocells que hi queden enganxats" (*DIEC*).

Del sistema de caça es diu *parar amb vesc* 43, *parar al ram* 127, *caçar a la rameta* 112, *caçar al buirac* 130 o *caçar a la cuca* 181; el vesc s'extreu de la pell (140) o pela del grèvol (29), del grèvol (65, 141) o del boix grèvol (30, 34, 39, 45, 46), dels pins (65, 119, 126, 127, 164), de la resina del pi (146, 150, 155; *reïna* 16), de la resina del cirer (22), de trementina (158, 166), de l'herba vesquera (121), de pedra grega (156), del fussall (160), del card (160), de la botxa (129, 160) i de la *llonja* (145, 146, 150, 152, 156), *llontxa* (149, 158), *llotja* (148), *llonze* (181, 185) o *llonts* (162, 166); dels bastonets encreuats i envescats, se'n diuen *compasses* 44, *creuera* 45 (var. *crevera* 127, *querouera* 95), *ram* 45, *vitgella*/*vinzella* 124, *virtxella* 125, *buirac* 130, 131.

Vesc (s. XIV) deriva del llat. VĬSCUM, que s'ha realitzat *v*[ɛ]*sc* en cat. or. i algunes poblacions del cat. nord-occ., on predomina el resultat *v*[e]*sc*; una altra variant és *visc* (s. XIII), atribuït a mossarabisme (*DECat*), però ateses les formes del port. *visco*, oc. *visc*/*viscle*, it. *vischio* i la freqüència dels der. *viscós*, *viscositat* fins en autors catalans antics or., hem de pensar que VĬSCUM degué sofrir, al costat d'un tractament popular (*vesc*, com el de SĬCCU > *sec*, CRĬSTA > *cresta*), un altre de semiculte, amb manteniment de la *i*, *visc*; si descartem la teoria del mossarabisme –cada vegada amb menys suport–, sembla que *visc* tant del val. com del bal. i alg. s'hauria d'explicar com provinent del cat. del Principat; tinguem en compte el testimoni de *Busa-Nebrija* ("Viscum, i, per lo *visc*") i que els lexicògrafs lligats a aquesta àrea (Torra, 1640; Lacavalleria, 1696; Esteve *et al*., 1803; Labèrnia, 1839; *Quintilingüe*, 1839; Saura, 1878; Fiter, 1913) inclouen *visc* i *vesc*, prioritzant, això sí, el darrer. Algun parlant principatí fa matisacions semàntiques: el *visc* "enganxa més que el *vesc*" 114 i al Camp de Tarragona s'ha recollit un original *visc-i-vesc* (Veny, 1958-1960: 123), mena de compromís entre el cat. central i el nord-occ.

Vesc es ramifica en algunes var. fonètiques: *v*[ɛ]*s* 12; *vesque* 3 i *vresc* 90, potser imputables a l'adstrat oc. (Mistral). *Visc* coneix una var. amb interdental, *vi*[θ]*c* 132, 134, 138, 139, i una altra amb palatal, *vi*[ʃ]*c* 160, 163 (Martí Gadea, 1909); però té més extensió *envisc* (pron. [an]-/[am]- 170, 171, 173-175, 178-183, 188, 190) i *envi*[ʃ]*c* (pron. [an]-/[am]- 162, 168, 169), formats a partir del der. *enviscar*/*envixcar* (122, 161, 179, 187).

Altres mots de caràcter més local: *esca* 16, reducció semàntica de 'menjar que serveix per a atraure els ocells', que prové del llat. ĒSCA 'menja, aliment'; der. dim. *isqueta* 176 (< *esqueta*); *pega* 48, des de 'substància molt viscosa', del llat. vg. PĬCA, alteració del cl. PĬCE (> cast. *pez*); *coscó mascle* (s. XVIII) 58, var. de *coscoll*, d'origen incert, sinònim de *coscoll del vesc* i *coscoll grec* 'grèvol' (*Ilex aquifolium*). *Glü* 7, 9 i *glue* 10 són manlleus a l'oc. o fr. *glu*.

La distribució de les dues var. concentra *vesc* en el Principat –tret de la zona meridional– i *visc* en alg., bal. i val. (des del qual ha passat al murcià *visque* [García Soriano, 1932]), aquí amb el deverbal *envisc*, un exemple entre els nombrosos que uneixen bal. i val. (*arena*, *endívia*, *tort* 'borni', *faldetes*, *cementeri*, etc.), que vaig recollir temps enrere (Veny, 1958-1960), explicables en part per raons d'arcaisme.

Són mots normatius *vesc*, des del *DOrt*, 1917, i *visc*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

El *vesc* per a caçar ocells

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

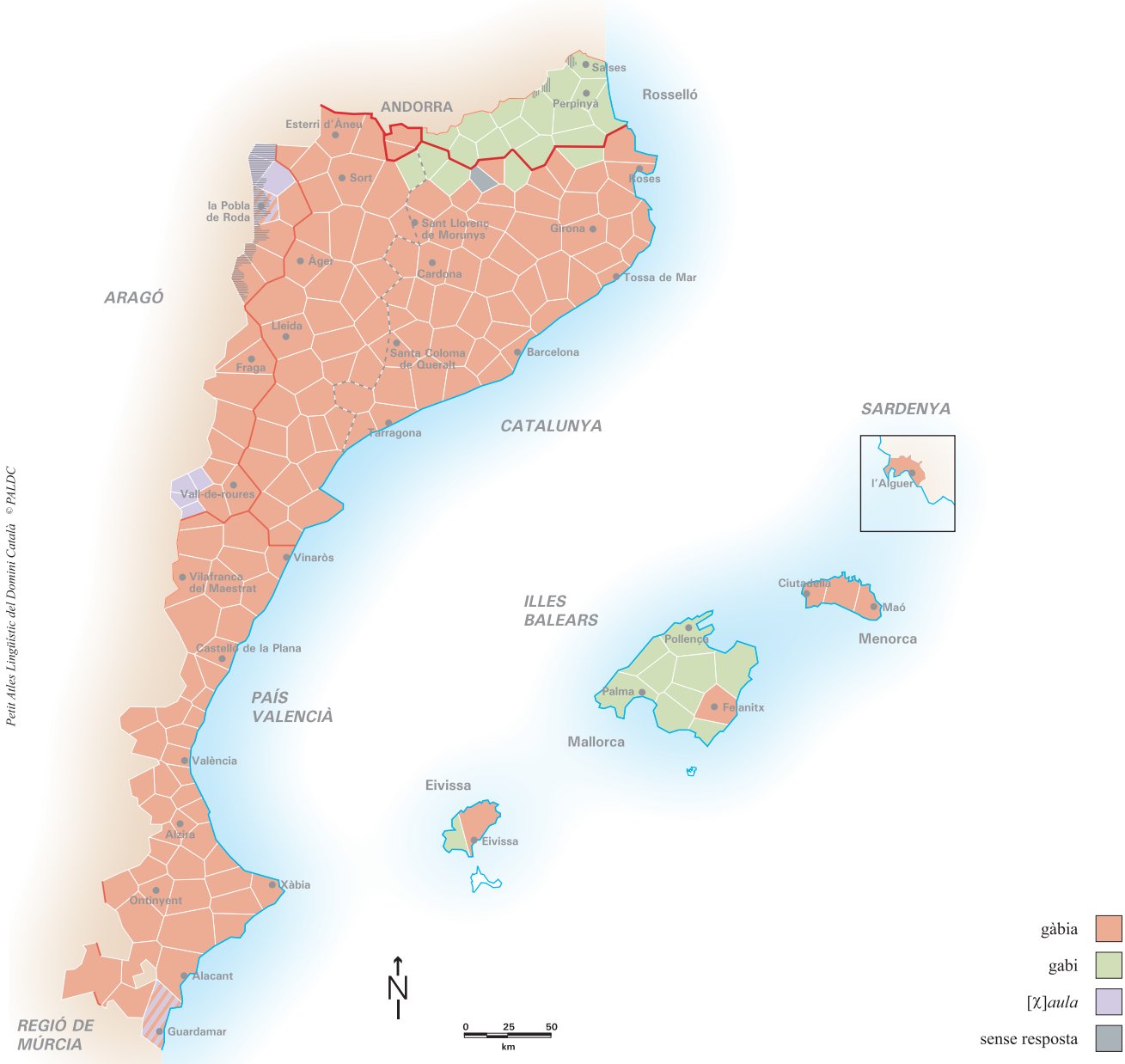
955
Distribució de *gàbia*/*gabi*
(*ALDC*, VII, 1608. La *gàbia*)

El mot interessa pel tractament del segment final àton *-ia*, que vam comentar al *PALDC*, V, mapa 595, a propòsit de *síndria*/*sindri*, i que completem aquí (perquè l'àrea d'aquest mot era parcial geogràficament) amb alguna observació complementària (per a la pronúncia de *b*, cf. mapa 973). Vegem primer el manlleu [χ]*aula* i després la qüestió de *gàbia*/*gabi*.

[χ]*aula* és un manlleu al cast. *jaula*, on va arribar des del fr. ant. *jaole* (avui *geôle* 'calabós') < llat. CAVEOLA, dim. de CAVĔA (> cast. *gavia* 'cofa de l'embarcació').

Quant al segment final, *-ia* va tenir força estabilitat, visible actualment en una àmplia àrea continental (i en alguns punts del Penedès, no detectats en les enquestes), en alg., men., parlars mall. de Felanitx (s'hi han d'afegir Artà, Capdepera) i Eivissa, tret del ross. i algunes poblacions del cat. sept. de transició, el mall. i el parlar eiv. de Sant Josep, que han emmudit la *-a* final. A més alguns parlars de Ribagorça i del Matarranya han cedit a la pressió del cast. *jaula*. L'origen del pas *-ia* > *-i* està en relació amb la fonosintaxi ("*licenci* an demanade", s. XVI; "*pugui* scoltar") i el plural ("bruticis", s. XVI; Alcover, 1908: 245 cita sg. **aubergini* enfront del pl. *auberginis*). Aquesta pèrdua de *-a* és paral·lela a la que va sofrir el present de subjuntiu de verbs com *fer*, *tenir*, etc. que, canviats en *fàcia*, *tínguia*/*ténguia*, a partir de *faça*, *tinga*/*tenga*, van regularitzar les desinències en *-i*, *-is*, *-i*, etc. (*faci*, *tingui*, etc.), fenomen que va afectar tot el cat. or. (cf. Veny, 2015 a: 42-43). Respecte a la cronologia, s'ha de tenir en compte que el canvi fonètic relatiu a l'escriptura triga a manifestar-se, però en tenim alguns indicis des del s. XVI en mall. i des del s. XVIII en ross. (*presència* rimant amb *silenci*). Igualment cal no oblidar que el fenomen no afecta mots cultes com *mòmia*, *pàtria*, *indústria*, *poligàmia*, etc.

Gàbia és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

956
La *salamandra* (*Salamandra salamandra*)
(*ALDC*, VII, 1612. La *salamandra*)

La *salamandra* és un ‘amfibi, de pell llisa i negra amb taques grogues, amb glàndules secretores de substàncies tòxiques (*Salamandra salamandra*)’ i que viu en paratges humits; la toxicitat i mort afecta petits animals, però no la vida de les persones com s’ha pensat entre la gent inculta (“Picada de salimandra no hi avive [hi ha vida] ni esperança” 96). S’han recollit altres creences populars entorn de la salamandra: “apaga les brases”, “el que la mira, es torna cec” (Viladrau, *Tresor*); “si algú pixa damunt d’una salamàndria, mor enverinat” (Dosrius, Gomis, 2014: 354). El mot (s. XIV) prové del llat. SALAMANDRA (← gr. SALAMANDRA) i ha conegut diverses alteracions en boca del poble: *xalamandra* 17, 25, amb palatalització de la *s*-, com en *xilimandra* 109, *xulimandra* 16; *solamandra* 111, per dissimilació o per homonimització amb *sola*; *salimandra* 4, 7, 11, 15, 19, 88, 90-92, 95-98, 107, potser per descomposició homonimitzadora en *sal* i *mandra* (var. assimilada *silimandra* 105). El segment final en *-ia* és degut a una atracció d’altres mots amb aquesta estructura com *gàbia*, *ràbia* (cf. mapa 955 i *PALDC*, V, mapa 595): *salamàndria* (var. *salimàndria* 21, 24, 67, 103; *silimàndria* 40, per assimilació; *salamàndia* 65, per dissimilació eliminatòria de líquides; *saliàndria* 64, 66), amb pèrdua de la vocal final en *salamandri* 18, 22, *salimandri* 14, 20, 22, com *sindri*. *Salimana* 86 és un manlleu a l’aranès.

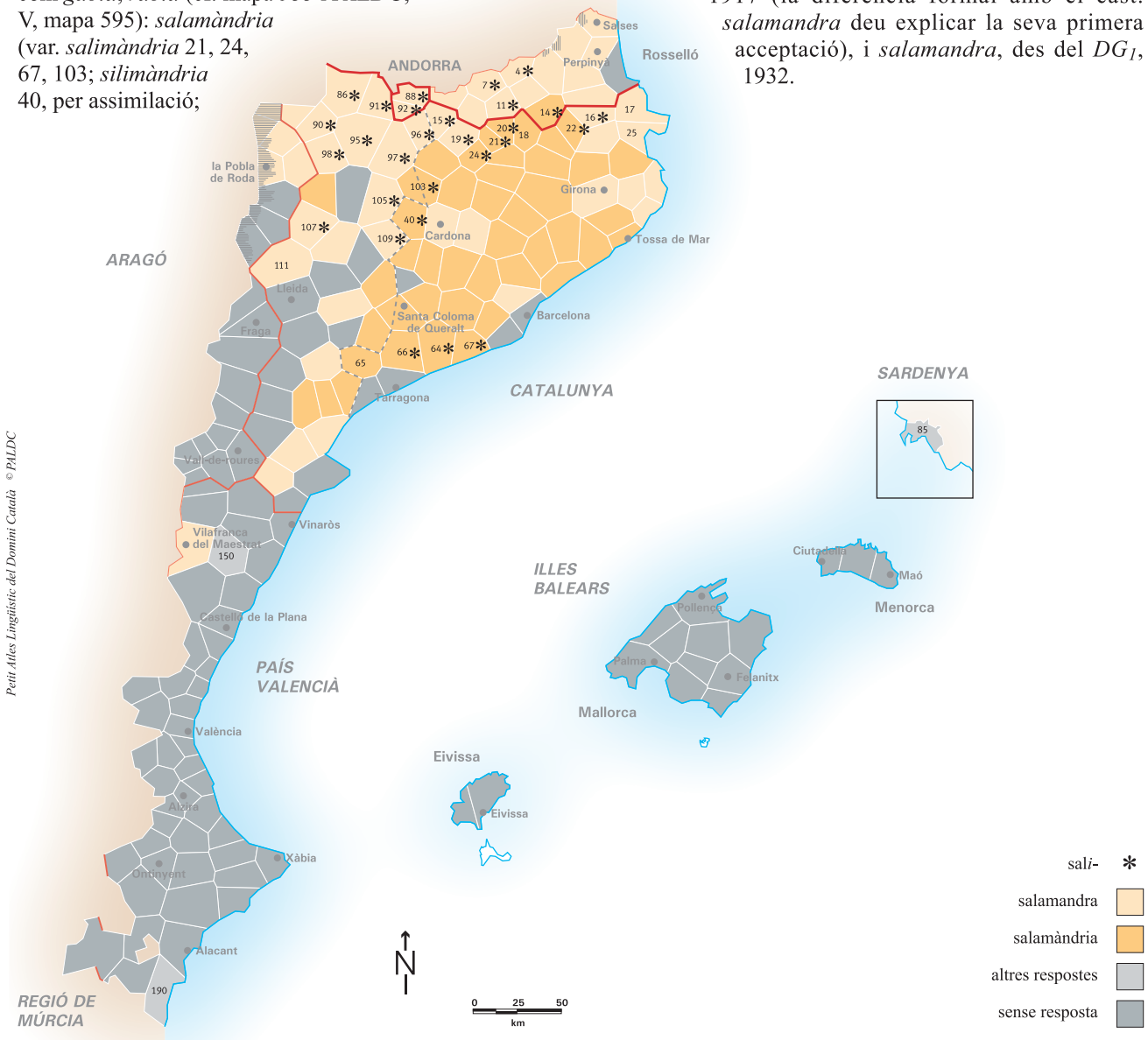
Quant a *salamanquesa* 190 (← cast. i arag.), “la reputació màgica d’aquest animaló va fer que hom el relacionés amb els savis i taumaturgs de Salamanca” (*DECat*, VII: 619 a, 41-42), però recordem que en cast. la *salamanquesa* és el ‘dragó’ (*Tarentola mauritanica*). La resposta *papapeix* 150, dubtosa, és un compost de *papar* ‘menjar’ (< PAPPARE) i *peix* (< PĬSCE).

L’alg. *esquilafeno* 85 és pres del logudorès *schiligafenu*, que pròpiament designa la ‘bívia tridàctila’, *Chalcides chalcides* (Corbera, 2000: 106).

Per a la distribució i motivacions dels significants de ‘salamandra’, veg. Nesi, 2001.

Cal remarcar que la manca de respostes a una gran part del domini està en relació amb l’absència de l’amfibi.

Són mots normatius *salamàndria*, des del *DOrt*, 1917 (la diferència formal amb el cast. *salamandra* deu explicar la seva primera acceptació), i *salamandra*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

957
Unça
(*ALDC*, VII, 1647. **Unitats de pes*)

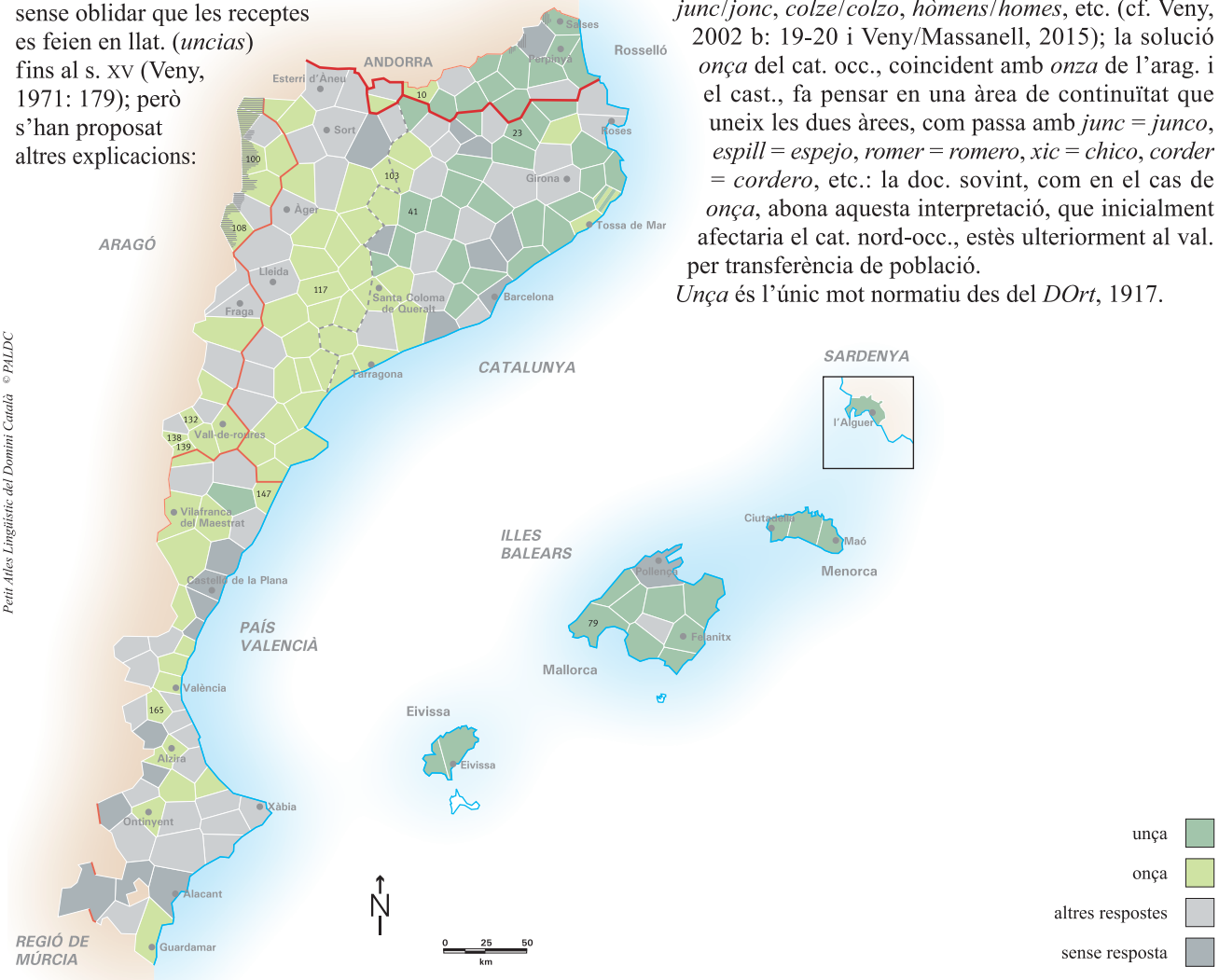
En aquest mapa i comentari només tenim en compte el lexema *unça* i la seva var. *onça*, centrant el nostre examen en el canvi de la vocal tònica.

L'*unça* és una 'unitat de pes', generalment amb una equivalència d'uns 30 grams, segons els inf. (10, 23, 79, 117, 147, 165); en cat. ant. també era una 'moneda d'or que pesava una unça' (*DCVB*); el mot deriva del llat. ŭNCIA 'dotzena part d'un tot' referit tant a pes com a moneda, amb evolució normal cap a *onça* (com ŭMBRA > *ombra*, lŭPU > *llop*), d'àrea occ. (var. *on*[θ]*a* 100, 108, 132, 138, 139, amb [θ] < CI) i que es troba sobretot en autors i lexicògrafs antics occidentals (*Costums de Tortosa*, on alterna amb *unça*; *Furs de València*; Agramont, 1348, ap. Veny, 1971; Busa-Nebrija, 1507; Sanelo, 1802; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Pla, 1880); congènere fonètic del cast. *onza*, port. *onça*, gall. *onza*, fr. *once*, oc. *onsa*, it. *oncia*; una prova del seu arrelament, a més de la doc., és la formació de parèmies ("El mal entra per arrobes y sen va per onses", des de Lamarca, 1839; ""En Quart, mai apleguen a onça", fent un joc de paraules amb el topònim Quart de Poblet i el quart d'unça", *DCVB*). En canvi, la var. *unça*, pròpia del cat. or., presenta una [u] anòmala; al nostre parer, seria deguda a una pressió culta, semblant a la que ha provocat alternances com *oltra*/*ultra*, *porga*/*purga*, *colpa*/*culpa*, sense oblidar que les receptes es feien en llat. (*uncias*) fins al s. XV (Veny, 1971: 179); però s'han proposat altres explicacions: assimilació a la [u] de l'article indeterminat en el context *un* ˈ*unça* (Fouché, 1924 a: 51; Moll, 1952: 88), de difícil acceptació; tancament de [o] > [u] davant el grup de tres consonants dentals (*-nts*), com en *engrunça* (< cèltic *CRONTIAT), *acunça* (< COMPTIAT), *escurça* i *escurçó* (pl. **corts* > *curts* → sg. *curt*, com pl. **monts* > *munts* → sg. *munt*) (Coromines, 1971: 252), proposta que tampoc es pot acceptar sense un estudi aprofundit de cada cas (d'altra banda, compari's *unça* amb *onze* [< UNDECIM], on no s'ha tancat la *o*).

Alguns aclariments respecte de possibles discordances entre doc. or./occ. i la respectiva àrea: en Busa apareix *onça*, d'acord amb aquest resultat que trobem en el Solsonès (Cardona [41] i Sant Llorenç de Morunys [103]), d'on sembla que era l'autor de la traducció del diccionari de Nebrija; la presència de *onça* al costat de *unça* en Lacavalleria ("Unsa o onsa"; però totes les unitats de la microestructura apareixen amb *unsa*) és deguda a un calc del *Thesaurus* de Torra (1640) que acull var. occ. del diccionari de Font, on figura *onça* (cf. Veny, 1993 c).

La divisió d'isoglosses situa *onça* en el cat. occ. i punts del sud del cat. or. que alberga *unça* tant en la part peninsular com en la insular (inclòs l'alg.). Constitueix un exemple més d'articulació que separa el cat. occ. de l'or., com *junc*/*jonc*, *colze*/*colzo*, *hòmens*/*homes*, etc. (cf. Veny, 2002 b: 19-20 i Veny/Massanell, 2015); la solució *onça* del cat. occ., coincident amb *onza* de l'arag. i el cast., fa pensar en una àrea de continuïtat que uneix les dues àrees, com passa amb *junc* = *junco*, *espill* = *espejo*, *romer* = *romero*, *xic* = *chico*, *corder* = *cordero*, etc.: la doc. sovint, com en el cas de *onça*, abona aquesta interpretació, que inicialment afectaria el cat. nord-occ., estès ulteriorment al val. per transferència de població.

Unça és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

958
El *manobre*
(*ALDC*, VII, 1651. El *manobre*)

El *manobre* (s. XIV) és l'"obrer que ajuda el paleta en totes les feines que no necessiten gaires coneixements de l'ofici" (*DIEC*); el mot deriva de *mà*(*n*) *obra* 'material de construcció' i 'conjunt d'obrers'; d'aquest darrer significat es va passar, ja al s. XIV, al de 'obrer que ajuda el mestre de cases', del col·lectiu al singular, com *guàrdia* va passar de 'conjunt de soldats o de gent armada' a 'individu d'una guàrdia', esdevingut, amb marca morfològica de *m.*, *manobre*; la nasal s'ha mantingut, com a element arcaic, en lexies complexes com *mandreta*. En el mapa distingim la pronúncia de la vocal del primer component: *m*[ə]*nobre*, del cat. or., *m*[a]*nobre*, d'una part del cat. occ., i *m*[e]*nobre*, sobretot del val. sept., resultat de l'alternança de timbre [a]/[e] (cf. Veny, 2007 c i *PALDC*, IV, mapa 465 i V, mapa 596). Sobre *manobre* s'ha format el der. *manobrer* (s. XIV), amb el suf. *-er* (< -ARIU) aplicat a oficis (*ferrer*, *forner*, etc.); una var., *maniobrer* 102, 106, és catalanització de *maniobrero* 100, propi de l'arag. (cf. *Andolz*).

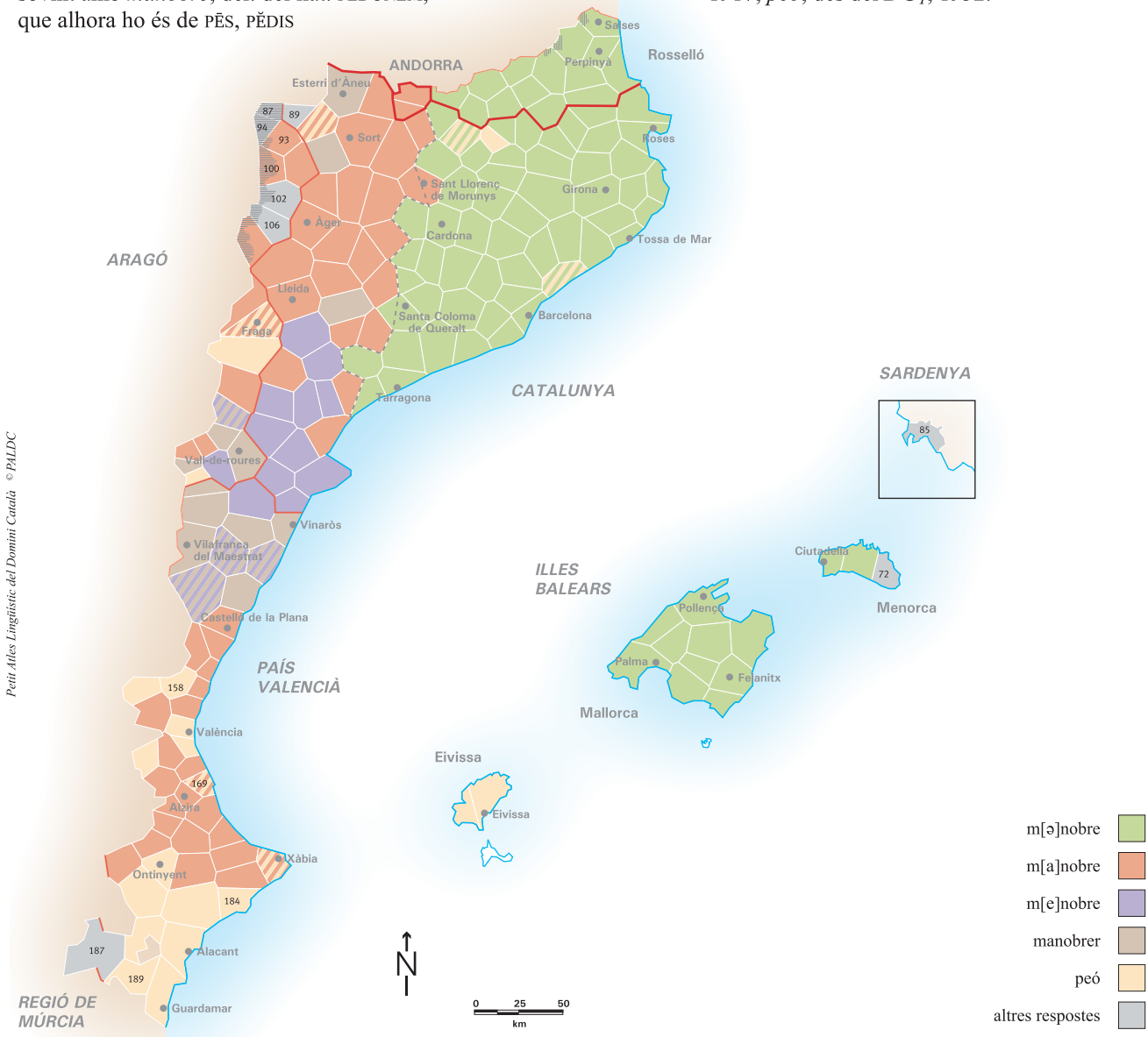
Coneix una certa extensió *peó* (s. XVII), que conviu sovint amb *manobre*, der. del llat. PEDŌNEM, que alhora ho és de PĒS, PĔDIS 'peu', que volia dir 'que va a peu' i canviat en 'ajudant d'un ofici'; var.: *pió* 169, per tancament de [e] > [i] per hiat; *peó d'obrer* 158; *peon* 93, *peon d'arbanyil* 87, 94, formes aragoneses. Amb el significat de 'manobre' deu ser degut a influència cast. com sembla demostrar-ho l'actual distribució geogràfica i la documentació.

Altres mots més locals i de caràcter més genèric: *mosso* 72, 89, pres del cast. *mozo*, d'origen incert; *aprenent* 89, part. de present de *aprendre* (< APPREHENDĔRE); *pastaor* 184, 187, 189, de *pastador*, amb caiguda de la *-d-*, der. de *pastar*, que alhora ho és de *pasta* (< PASTA).

L'alg. *manial* 85 és un manlleu al logudorès *maniale*, de l'it. ant. *manuale* (< llat. MANUALIS, der. de MANU; cf. it. *manovale*).

La distribució d'àrees afecta el tractament de la [a] inicial, *m*[ə]*nobre* en cat. or., *m*[a]*nobre*/*m*[e]*nobre* en cat. occ.; *peó* es troba dispers, aquí i allà, amb especial assentament en val. meridional.

Són mots normatius *manobre*, des del *DOrt*, 1917; *peó*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

959
La *serra*
(*ALDC*, VII, 1663. La *serra*)

Serra, ‘eina amb dents subjecta generalment a un mànec que s'usa per a tallar matèries dures, fusta o metall amb un moviment de vaivé’, és un der. del llat. SERRA, que es documenta des del s. XIV; transferit per metàfora a ‘cadena muntanyosa de poca extensió’ pel seu aspecte dentat, curiosament en tenim testificació més antiga en textos llatinitzats (“in ipsa serra de ipso monte”, s. IX). Ens fixarem aquí sobretot en els canvis del vocalisme tònic i àton.

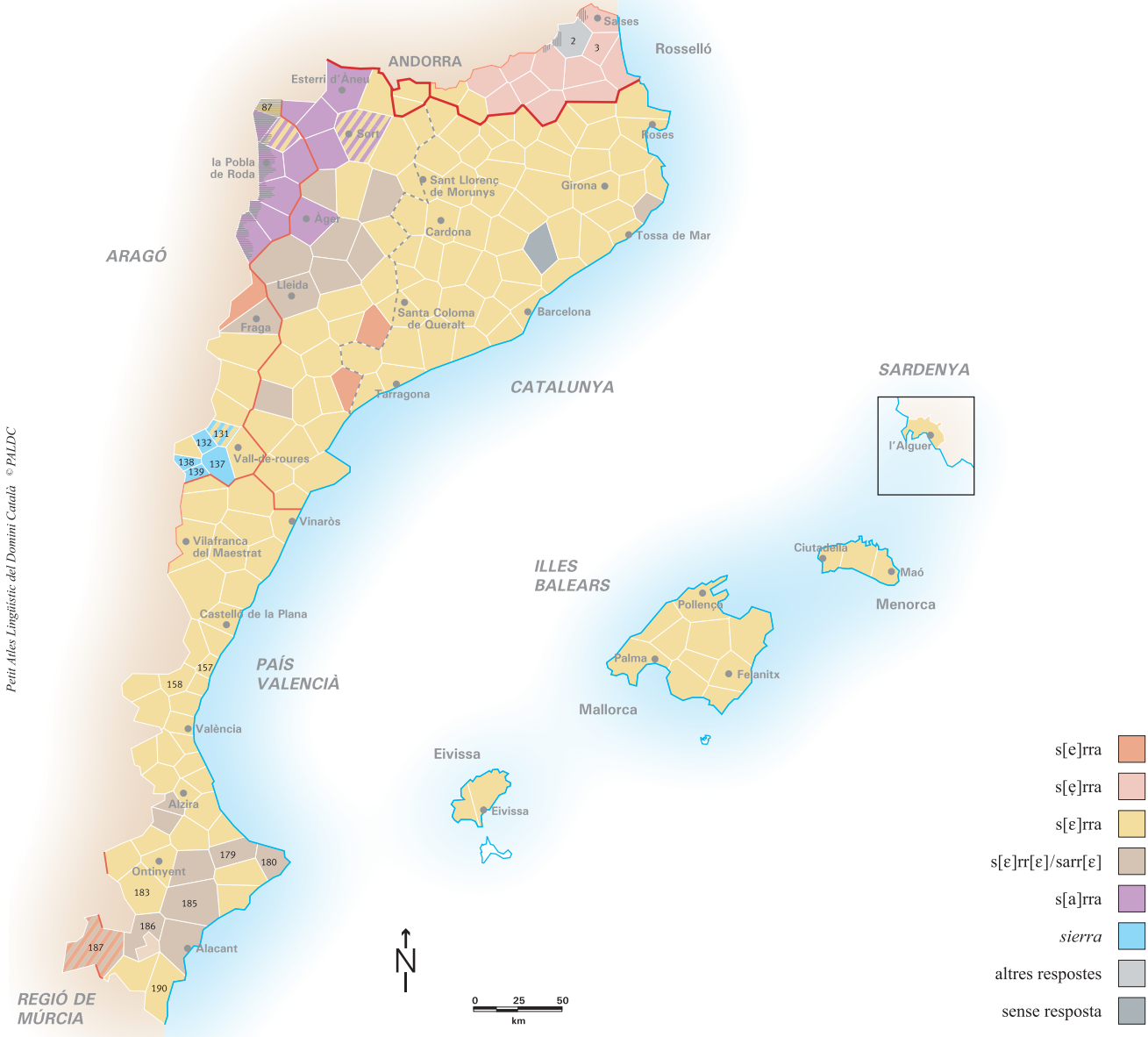
Notem en primer lloc la doble obertura de la tònica [æ] en les loc. 87, 179, 180, 183, 185-187, 190; l’obertura mitjana [ę] pròpia del ross.; la forma perifràstica *serra de mà* 158, l’aglutinada *serramà* 3 (< *serra a mà*), formació semblant als ant. *serra manera* i *serra manesca*, i la dim. *serreta* 187; en segon lloc, el canvi de [ɛ] > [a] tònica, *s*[a]*rra*, que també es troba en arag. i que pot haver-se originat en el verb *s*[a]*rrar* (< *serrar*) per assimilació a la tònica [a], però que, en el cas de l’arag., podria deure el canvi a la relació amb *siarra* 132, 138, 139, var. de *sierra* 131, 137, per vacil·lació en la diftongació de la /ɛ/ pròpia de l’arag. i el cast. (cf. *ALEANR*, III, mapa 409); *xerra* 157, amb la palatal [ʃ] explicable per la intensificació del caràcter semipalatal de la /s/ i no a un canvi a partir de *sierra*, que pertany a una àrea allunyada.

Pel que fa al timbre de la vocal final, cal notar la realització [ɛ] de /a/, *serr*[ɛ], de dues àrees del cat. occ.; en cat. nord-occ. la isoglossa *serr*[ɛ] conté una [ɛ] característica que es dona en tota *-a* final (*cas*[ɛ], *don*[ɛ], etc.) (cf. *PALDC*, I, mapa 3), mentre que a l’extrem meridional val. la [ɛ] ve condicionada, per harmonia vocàlica, per la [ɛ] tònica (com *terr*[ɛ]), mentre que no és afectada per un altre context intern (*cas*[a], *taul*[a], etc.).

Ressega 2 és un manlleu a l’oc.

L’àrea de *serra* és pancatalana, només amb canvis vocàlics, el més notable dels quals és la var. *s*[a]*rra* de la faixa nord-occ. ponentina, afí a l’arag.

Serra és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

960
El *ferrer*
(*ALDC*, VII, 1677. El *ferrer*)

Ferrer deriva de *ferro*, amb el suf. *-er* (< -ARIU), propi d'oficis (com *fuster*, *sabater*, etc.) (amb la var. *-ero* de *farrero* 87, 94, 100, afí a l'arag.); en llat. ja es troba FABER FERRARIUS (llat. med. a. 1015), i en cat., com a forma llatinitzada, 'que treballa el ferro' i 'ferrer' (a. 1018) (ap. *Glossarium*, fasc. 11). Presentem aquí la variació de la vocal inicial *e* a comparar amb la de *demà* del *PALDC*, III, mapa 288. La forma fidel al llat., *f*[e]*rrer* (var. *f*[ɛ]*rrer* 141, per atracció de *f*[ɛ]*rro*), es manté en una gran part del cat. occ., però que obre la [e] en [a], *f*[a]*rrer* (var. aragonesitzant *f*[a]*rrero* 87, 94, 100), a la part més septentrional. El cat. or. peninsular i bal. han seguit la llei de neutralització que li és pròpia, *f*[ə]*rrer*, una neutralització que va afectar [a] i [e] pretòniques de bona hora (s. XIII, *m*[a]*nar* > *m*[ə]*nar*, *m*[e]*nar* > *m*[ə]*nar*) (Coromines, 1971; Gulsoy, 1993; Veny, 1998 a [1978 b]: 30), canvi que primer va afectar la [a] per tractar-se, com [ə], d'una vocal d'articulació central; l'origen del canvi, segons Gulsoy, es troba en una assimilació de [a]/[e] àtones a la [ə] tònica, pròpia del cat. or. (**c*[ə]*b*[a] > *c*[ə]*b*[ə]). La comparació amb la *e* de *demà* mostra en aquest mot una isoglossa [e] de tot el cat. occ., enfront d'una segregació en el mot *ferrer*, del nord-occ., cap a un descens en [a] (*f*[a]*rrer*), que s'explicaria pel contacte amb la vibrant. En algunes localitats la resposta *ferrador* 100, 178 (var. *ferraor* 157, 163, 177, 178, amb pèrdua de *-d-* intervocàlica) respon a una activitat del ferrer, 'ferrar els cavalls' (100, 177). El resultat *manyà* 41, 44, 51, 63, 178, 181, que apareix com a segona resposta al costat de *ferrer*, té un valor específic respecte del seu treball del ferro: "fa claus" 181, "construeix finestres i portes" 63 i va arribar fins al murcià *mañán*; d'aquesta ampliació de sentit es feia ressò Salvat-Papasseit: "I els manyans, oh, els manyans! / De picar mai no es cansen: pica que picaràs i s'embruten els dits; però fan unes reixes i uns balcons que m'encanten / i els galls de les teulades / que vigilen de nit" (*L'ofici que més m'agrada*); procedeix de *manya* (< llat. vg. *MANĬA 'destresa', der. de MANUS 'mà'), que coincideix amb l'observació metalingüística de l'inf. de la loc. 44: "perquè es necessita molta manya"; cal descartar la procedència de l'it. *magnano*, proposada com a probable pel *DCVB*. En mall. i men. *manyà* ha sofert un enviliment semàntic probablement per la competència de *serraller* ("*Mañà*. Dolént trabayador. [cast.] Chapucero"; "*Cerräller*. Ferrer qui fâ pâñys, etc. [cast.] Cerrajero", Figuera, 1840; Febrer Cardona, v. 1830 [2001] no tradueix el mot, perquè no coneixia, amb el valor despectiu, els mots equivalents en cast., fr. i llat., mentre que sí que ho fa per a "*Cerrallèr*. Cerrajero / Serrurier / Serarius faber").

L'alg. *frarialjo* 85 (var. *frairaljo* 85) és un manlleu al logudorès *frailarzu*, der. llat. vg. *FABRICARIUS, format damunt *frabu* (< FABRU, FABER 'obrer que treballa cossos durs [metall, pedra, fusta, etc.]').

Ferrer és el lexema general a tot el domini, només amb diferències articulatòries, *f*[ə]*rrer* en cat. or., i una subdivisió en cat. occ.: *f*[e]*rrer* en val. i tort., *f*[a]*rrer* en nord-occ.

Ferrer és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

961
El *rovell*
(*ALDC*, VII, 1684. El *rovell*)

En aquest mapa i comentari no tindrem en compte l'articulació labiodental o bilabial de *-v-* (que es pot veure al *PALDC*, I, mapa 12), mentre que centrarem l'atenció bàsicament sobre la variació vocàlica.

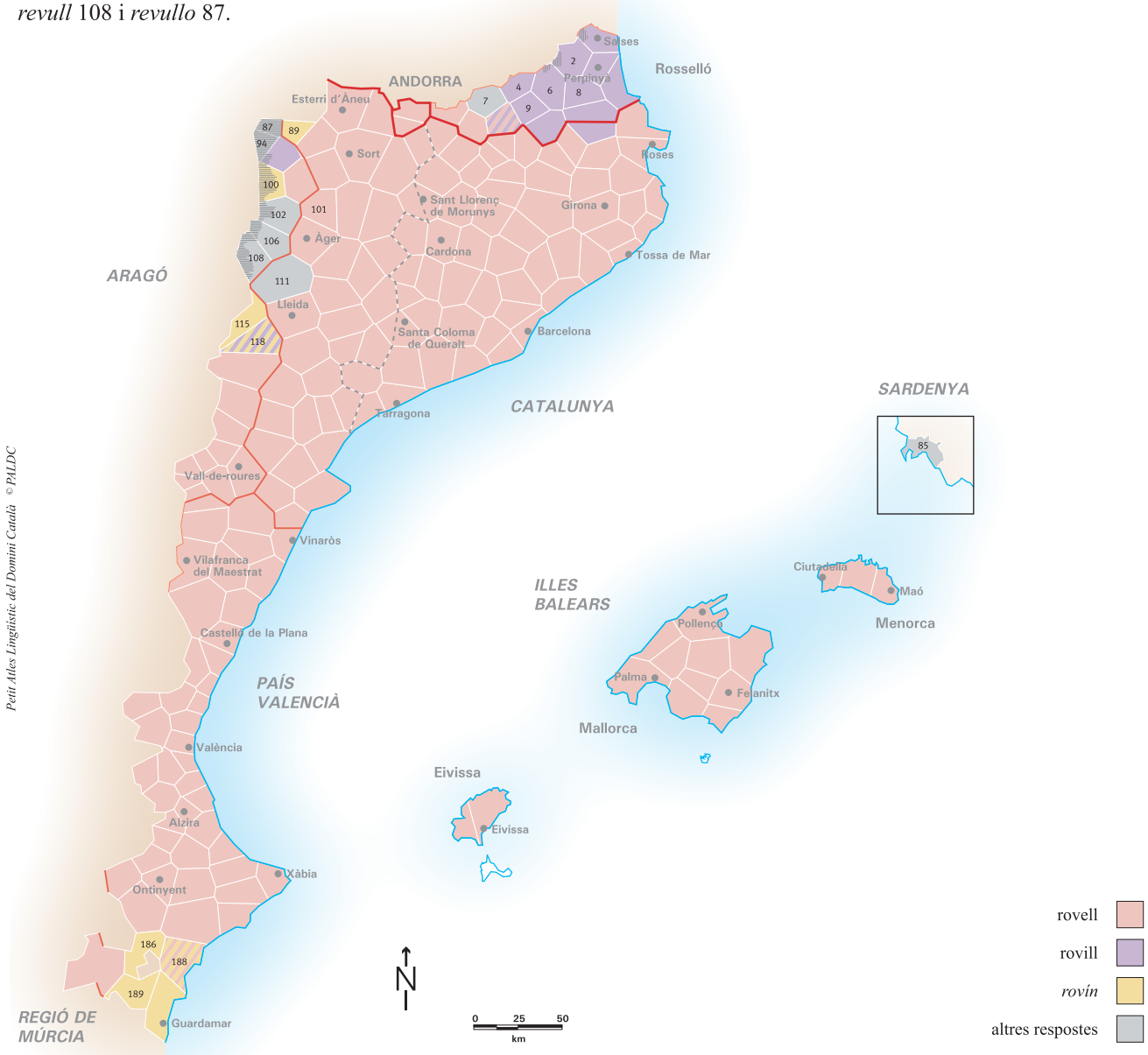
El *rovell*, 'òxid vermellós que es forma sobre la superfície del ferro per l'acció de l'aire humit', doc. des del s. XIII, prové del llat. vg. *ROBĬCŬLU, alteració, per canvi de suf., de ROBIGINEM, format sobre l'arrel de RŪBERE 'ser vermellós'. Var.: a part de la pronunciació bilabial o labiodental, l'articulació oclusiva o bategant i el resultat de la vocal tònica com a [ɛ], [e] o [ə] en cat. or., cat. occ. i bal., respectivament, que descartem aquí, notem la var. ioditzant *rovei*, amb [j] procedent de C'L (com OC'LU > dial. *ui*) (compareu amb el *PALDC*, I, mapa 19), i *rosell* 7, propi de Formiguera, probable reminiscència d'una adaptació cat. de l'oc. ant. *rosel*; a partir de *r*[e]*v*[o]*llar-se*, metàtesi de *rovellar-se*, s'ha format *revoll* 102, 106, 111, i a partir de *r*[ebu]*llar-se* (pel tancament de [o] > [u] a causa del contacte amb la bilabial), s'han generat, també per metàtesi, *revull* 108 i *revullo* 87.

Tenim un grup de mots amb *i* tònica, de procedència extracatalana: l'oc. *roilh*/*roïl*/*rovilh* és responsable del *rovill*, *roïll* ross. (2, 4, 6, 8, 9), i el murcianomanxec *robín* ho és dels mots meridionals *rovín* (cf. *ALeCMan*, mapa 783), *roví* 89, 115, 118, 186, 188, per adaptació al cat., *roviny* 100, 188, 189, amb palatalització de *n* en contacte amb la *i*, i *rovillo* 94, de factura arag.

Finalment, l'alg. *arruinjo* 85 ha estat pres del sard *arruinğu* (< AERUGINEUM); la segona resposta de la loc. 101, *escata*, relacionat amb SQUATUS, peix d'escata molt forta, deu referir-se a "cadascuna de les pellofetes que es desprenen del ferro roent en picar-lo o fregar-lo"(*DCVB*).

Pel que fa a les àrees fonètiques, ressalta el predomini de *rovell*, interromput per *rovill* al nord, a causa de l'estrat posterior oc., que ha diferenciat *rovill* 'òxid' de *rovell* 'vermell d'ou' (Veny, 2006 a: 177). Paral·lelament, *rovín* ha quedat incrustat al racó meridional per l'expansió moderna murcianomanxega.

Rovell és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

Consonantisme

962
La *puça* (*Pulex irritans*)
(*ALDC*, VII, 1537. La *puça*)

La *puça* és un 'insecte de petites dimensions, cos comprimit, sense ales, amb potes llargues i fortes que li permeten de fer grans salts i que és paràsit de l'home i alguns animals (*Pulex irritans* i altres espècies)'; a propòsit de la seva propietat saltadora, és curiós el que en diu *Autoridades*: "[...] Diole la naturaleza cierta especie de muelle mui delgado; pero tan fuerte, que por su medio se le desatan con fuerza las junturas de las piernas, y da un salto ducientas veces mayor que el tamaño de su cuerpo [...]". El nom deriva del llat. PŪLĬCEM (PŪLEX; cf. oc. *piuse* < **püuse*), que va donar *pulça* (var. *pul*[θ]*a*) a partir del pl. *pulces*, com el pl. *cendres* (< CĬNĔRES) va generar el sg. *cendra*, seguint el model *cases* → sg. *casa*; per vocalització de la *l* velar en [w], *pulça* > **puuça* > *puça*, com *pulgó* > *pugó*, que és la forma més general. Tanmateix, cal tenir present que PŪLĬCEM va evolucionar a **puuç* que, interpretat com a pl., esdevingué *puu* (pron. [puw] o [pu]) per a designar el 'conjunt de crustacis marins, que viuen entre les algues i són cercats pels pescadors per a fer servir d'esca especialment en la pesca de grumeig; *Idotea*'; és un mot ben viu en mall. i men. ("*Puu*. Pexèts petits qui servexen per esca de pescar. [cast.] Xaramugo", Figuera, 1840; traducció cast. d'aquest a partir de *Autoridades*: "*Xaramugo*. Pececillo pequeño de que suelen usar los pescadores en los anzuelos para cebo de otros. Lat. *Pisciculus*, *i*.").

Puça i *pulça* convivien en alguns autors medievals: el primer és força general, mentre que *pulça* s'ha mantingut en una franja occidental, sobretot del cat. nord-occ., completada amb la var. *pul*[θ]*a* amb evolució pròpia de $C^{E,I}$ > [θ], que contrasta amb *pulga* (< **PULĬCA*) de l'adstrat arag. i cast. El bal. *puu*, hereu d'un anterior **puuç*, aplicat a 'conjunt d'animalets marins', representa l'estadi primigeni d'evolució del llat. PŪLĬCE. El lexema *neira* (< NĬGRA), que trobem en autors com R. Llull, però no en els nostres materials, és un occitanisme (Levy, 1894-1917).

Puça és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

963
Xinxa (*Cimex lectularius*) i el tractament del resultat de $C^{E,I}$ inicial

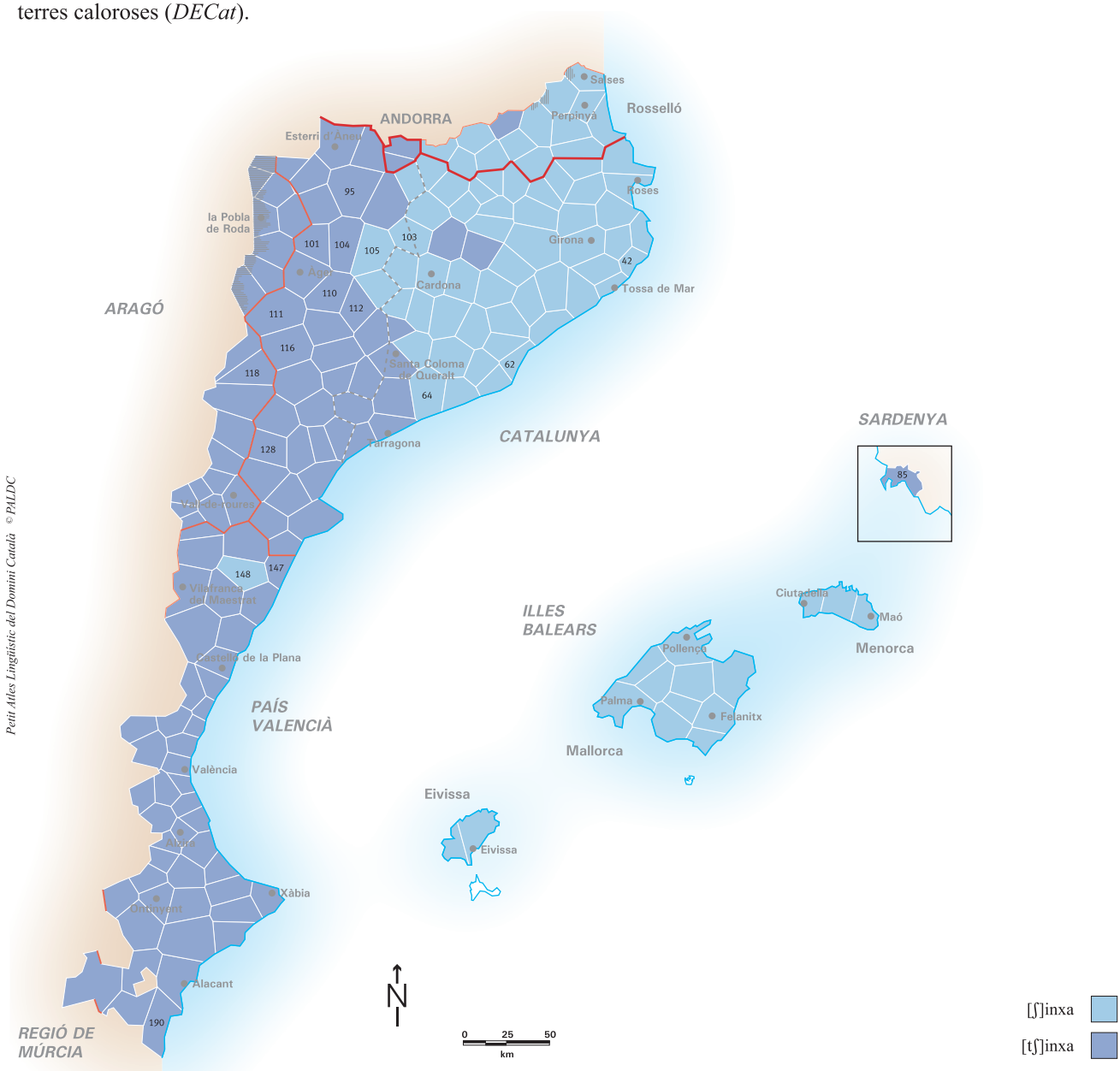
(*ALDC*, VII, 1538. La *xinxa*)

Aquest ‘insecte de color vermellós fosc, cos aplanat, que xucla la sang de l'home produint picades irritants i que fa niu als dormitoris i especialment als llits (*Cimex lectularius*)’, presenta un lexema unitari d’escassa variació fonètica, a diferència d’altres llengües romàniques, que coneixen mots amb motivacions diverses com la mala olor (fr. *punaise*; cf. Vitorino, 2001). El mot prové del llat. CĪMĬCE (CĪMEX, CĪMĬCIS), de gènere *m*. però que en llat. vg. va passar a *f*. (l’alternança de gènere és freqüent en el cast. *chinche* i l’oc. *címec*); amb derivació normal, CĪMĬCE va donar el cat. ant. *címeu* (< **címetz*), forma substituïda després per *xinxa* amb un tractament mossàrab, segons el *DECat*, de $C^{E,I}$ en [tʃ] (cat. occ.; cf. la grafia *chinxes* en el val. Vicent Ferrer) o, desafricat, [ʃ] (cat. or.); la pujada d’aquesta var. de sud a nord del domini s’explicaria per l’abundor de l’insecte en terres caloroses (*DECat*).

El pas de *xinxe* a *xinxa* s’explicaria a partir del pl. *xinxes* → sg. *xinxa*, com de pl. *cases* → sg. *casa*. Entre les variants formals, a més del dim. *xinxeta* 147 i el *m*. *xinx*[e] 190, aquest per influència del cast., notem que en l’àrea de [ʃ]*in*[ʃ]*a* hi ha boldrons de [ʃ]*in*[tʃ]*a* 62, 64, 148 i en la de [tʃ]*in*[tʃ]*a*, uns altres de [tʃ]*in*[ʃ]*a* 104, 116; l’alg. [tʃ]*in*[tʃ]*a* 85 deu ser una interferència de l’it. *cimice*. La vocal final es pot palatalitzar en [ɛ] (*xinx*[ɛ] 42, 95, 101, 105, 110-112, 116, 118, 128) (veg. *PALDC*, I, mapa 3) i puntualment velaritzar-se en [ɔ] 103.

El mapa ofereix, pel que fa al tractament de la *x*- inicial, un argument més a favor de la divisió del cat. en dos grups, l’occidental, amb una articulació africada [tʃ], probablement arcaica, i l’oriental, amb la seva desafricació en [ʃ].

L’únic mot normatiu és *xinxa*, des el *DOrt*, 1917.

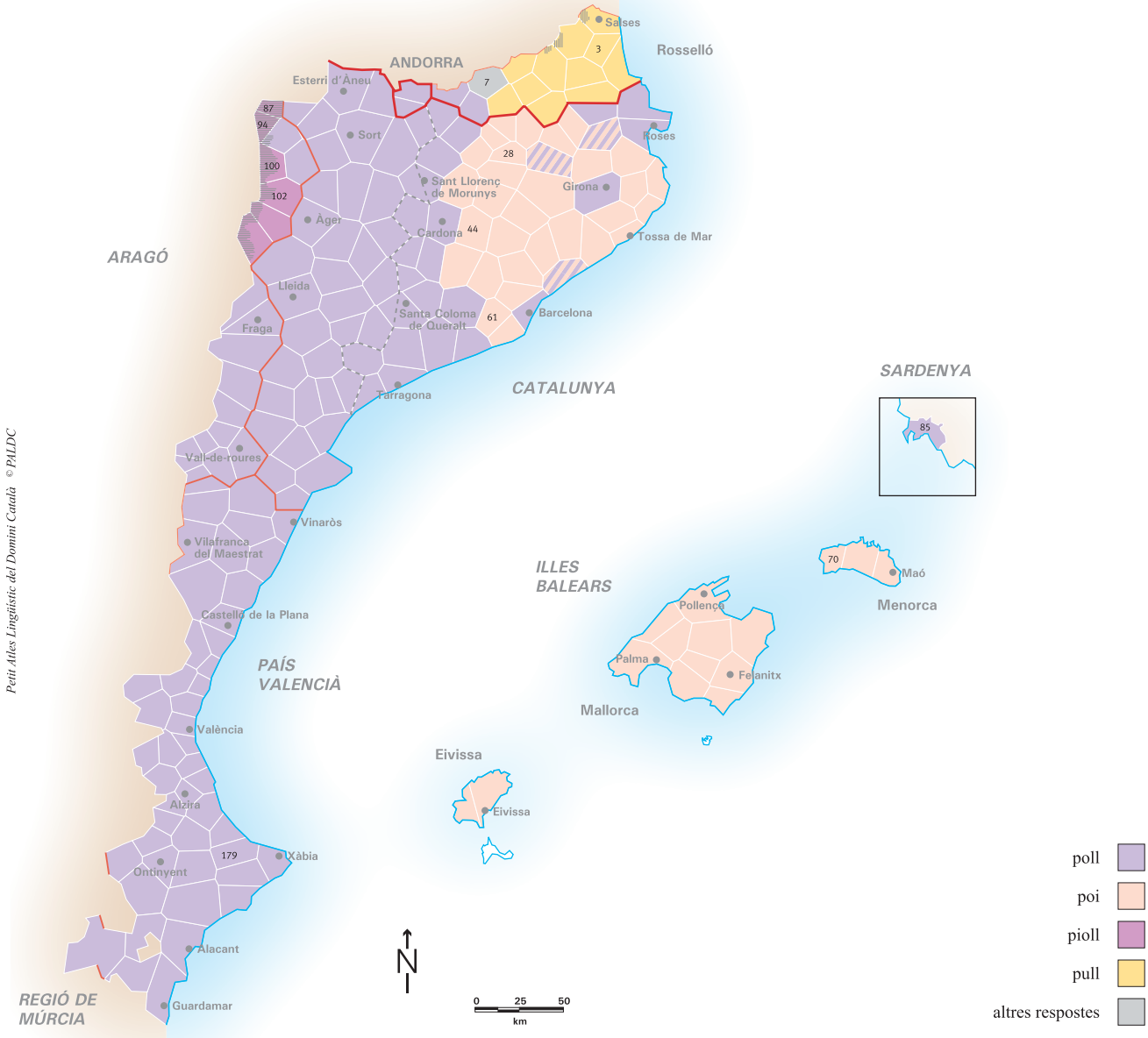
964
El *poll* (*Pediculus humanus*)
(*ALDC*, VII, 1539. El *poll*)

El *poll* és un ‘insecte de color groc fosc, cobert d'una cutícula resistent, que viu com a paràsit sobre el cos de l'home xuclant-ne la sang (*Pediculus humanus*)’; deriva del llat. vg. PEDŬCŬLUS, var. del llat. cl. PEDICULUS, der. de PĒDIS ‘poll’, i es documenta des del s. XIII. Coneix aquestes var.: alg. *pol* 85, per despalatalització de -[ʎ] final (com *gall* > *gal*); ross. *p*[u]*ll*, pel tancament de [o] tònica en [u], propi d’aquest dialecte (com *cançˈo* > *cançˈu*); *poi*, pel pas a [j] del grup -C’L- (OC[U]LU > dial. *ui*), amb les unitats perifràstiques *poi de*(*l*) *cap* 28, 44, *poi d’ossa* ‘poll més gros que el corrent, procedent d'Àfrica’ 70, *poi de roba* 44, el duien els soldats a la roba: parlants d’aquesta àrea ioditzant distingeixen *poi* ‘insecte’ de *poll* ‘petit de l'ocell; cria de la gallina’ (44, 61) (recordem un altre homònim, *poll* ‘pollancre’ < PŌPŬLUS). Són formes més acostades a l’ètim *posoll* 7 (pron. [puzˈuʎ]), pres de l’oc. *pesolh* on la [z] prové de la -D- (com SŪDĀRE > *susar*); *pioll*, modificació de **peoll* (< **pesoll*), amb tancament de [e] > [i] pel hiat, com en *piollo* 87, 94, var. de l’àrea de transició amb l’arag., que usa majoritàriament *pio*[χ]*o*/*pie*[χ]*o* (cf. *ALEANR*, XI, mapa 1425), i *plloll* 100, 102, amb substitució de [j] per [ʎ], d’acord amb una alternança del model *c*[ʎ]*au*/*quiau*, on [ʎ] podia ser substituït per [j] per la seva afinitat articulatòria (cf. PLANGĔRE > it. *piangere*).

El col·lectiu, ‘conjunt de polls’, es pot expressar per *vermina* 3, pres del fr. *vermine* “francesisme –diu Coromines, *DECat*– inadmissible d’alguns rossellonesos”, però que tenia les portes obertes en un dialecte que diu *verm* per ‘cuc’; també té valor col·lectiu *pollà* ‘pollada’ 179, paral·lel a l’oc. *pesolhada*.

L’àrea de *poll* és pràcticament pancatalana, amb la var. històrica *poi*, la pronunciada *p*[u]*ll* del ross. i *pol* de l’alg., per evolució fonètica pròpia d’aquests dialectes. La forma ponentina *pioll* mostra una certa fidelitat a l’ètim i una continuïtat d’àrea lingüística amb l’arag. i el cast.

Poll és l’únic mot normatiu des del *DG*$_1$, 1932.

965
La *teranyina*
(*ALDC*, VII, 1553. La *teranyina*)

La *teranyina* (s. XVI) és el 'teixit que fa l'aranya amb el fil tenuíssim que segrega, que li serveix per a capturar els insectes de què s'alimenta'; el mot prové de *tela aranyina* que, a través d'una var. assimilada **teraranyina*, va passar per haplologia a *teranyina* (s. XVI) (Coromines refusa la procedència llat. de TĒLA ARANEĪNA, del *DCVB*); var.: *t*[e]*r*[e]*nyina* 182, per assimilació vocàlica; *t*[a]*r*[e]*nyina* 157, per metàtesi vocàlica de *t*[e]*r*[a]*nyina*; *trenyina* (*trenyina d'aranya* 70, *estrenyina* 8), per síncope vocàlica; *teranyinya* 75, 77, per assimilació a la palatal; *t*[a]*r*[a]*nyies* 165, per dissimilació de palatals; *esteranyina* 20, amb aglutinació del segment *es*- pres de *esteranyinar* 'treure les teranyines'; *terarinya* 45/*tirarinya* 51, per dissimilació de palatals (< **teranyinya*, **tiranyinya*) i/o assimilació a la bategant; *t*[a]*r*[a]*tinya* 160, per assimilació a la dental; *t*[a]*r*[a]*llina* 156, 172, 175, per similitud fonètica de les palatals [ɲ] = [ʎ] (< *teranyina*) i, per metàtesi, *t*[a]*ll*[a]*rina* 179; igualment, per equivalència [ɲ] = [ʒ], *t*[a]*r*[e]*gina* 148 i, per síncope, *t*[a]*rgina* 148, que, per metàtesi, esdevé *tr*[ə]*gina* 76 i, per aglutinació de *es*-, *estragina* 5, 147 (cf. més amunt *esteranyina*).

L'element *aranya* 24 (o *arany*) (der. *aranyer* 72, 92, 146, 152, 153) és present en aquests compostos (recordem que en llat. inicialment ARANEUS era el nom de l'animal [cf. it. *ragno*] i ARANĔA, el de la *teranyina*, i que el primer es trobaria en *telarany* i var.): *telaranya* (< *tela* < llat. TĒLA, der. de TĔXĔRE 'teixir'), var. *tela d'aranya* (o, simplement, *tela* 19, 34, 114, 127, 158); *tilaranya* 44; *telarany*, *til*[ə]*rany* 33 (per influència de *fil*, *filat*), *t*[ə]*lirany* 15, per metàtesi; *tir*[ə]*rany* 48, 49, 53, 57, 58, per assimilació a la bategant; *tit*[ə]*rany* 41/*tit*[ə]*ranya* 66, per assimilació a la dental. Queda desfigurat el primer element (*tela*- > *tara*-) en casos on el segon element és **1**) *aranya*: *tararanya* (però *t*[e]*raranya* 112, *tiraranya* 12, 38, 44, 54, 59, 64, 65); *taranyana* 124, 126, 128, 129, 140, 141, 143, 150, 151, 154, 155, amb assimilació a la nasal; *tranyana* 67, 124; *taranjana* 145; *taraganya* 130, 131, 135, 136, 138, 139, 142, 144, 149; o bé **2**) *arany*: *tararany* (*estararany* 112, 117, *estarrarany* 113); der. *tararanyer* 111, *tararanyero* 100; *taradany* 104, *taradanyer* 89, 93, 99, amb assimilació a la dental; *estarassanyal* 87, 94.

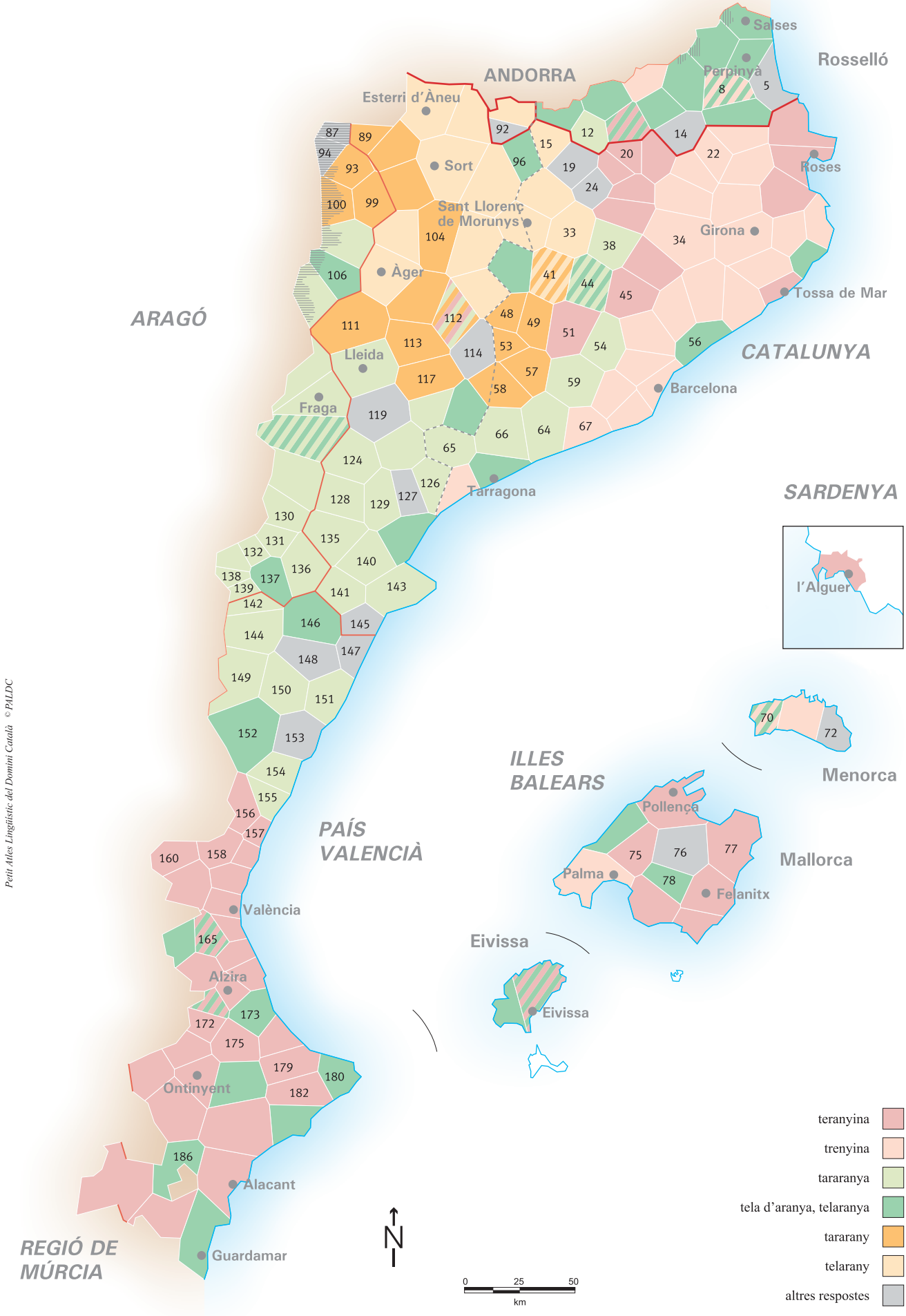
Tel 56, 119, 160 (< llat. tardà TĒLUM, tret de TĒLA) apareix en els sintagmes *tel d'aranya* 70, 96, 173, 180, 186; *tiel d'aranya* 137, amb diftongació de la /ɛ/ arcaica, pròpia del Matarranya; *tel de taradanya* 106. El 'conjunt de fils entrellaçats' ha generat *filat d'aranya* 14 o, simplement, *filat* 22 (der. de *filar* < FĪLARE), *tixit de tararanya* 111 (< *teixit*, der. de *teixir* < TĔXĔRE), *fil d'aranya* 78 (< FĪLUM). La comparació amb una 'reixa' explica *reixat* 119, der. de *reixa* (< baix llat. REGIA), amb el der. *enretxat* 132, i amb un 'garbell', *criva* 131 (← cast. *criba*) i *porgadora* 132, der. de *porgar* 'garbellar' (< PŬRGARE).

Per a un comentari i àrees dels diversos significants romànics, veg. Médélice, 2001 c.

Pel que fa a les àrees i prenent com a punt de partida els lexemes bàsics, el tipus, amb el segment -*ina*, *teranyina*, és sobretot cat. central, val. central i mer., mall., men. i alg.; mentre que amb el segment -*anya*/-*any*, es troba el tipus *telaranya* en ross. i punts del mall. i eiv., *telarany*/*tararany* en nord-occ. i *tararanya* en val. sept. i tort.

Com veurem al mapa 1017 el nom de la 'teranyina' ha passat a 'aranya' en una franja occ. del Principat. Són mots normatius *teranyina*, des del *DOrt*, 1917, i *telarany*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

La *teranyina*

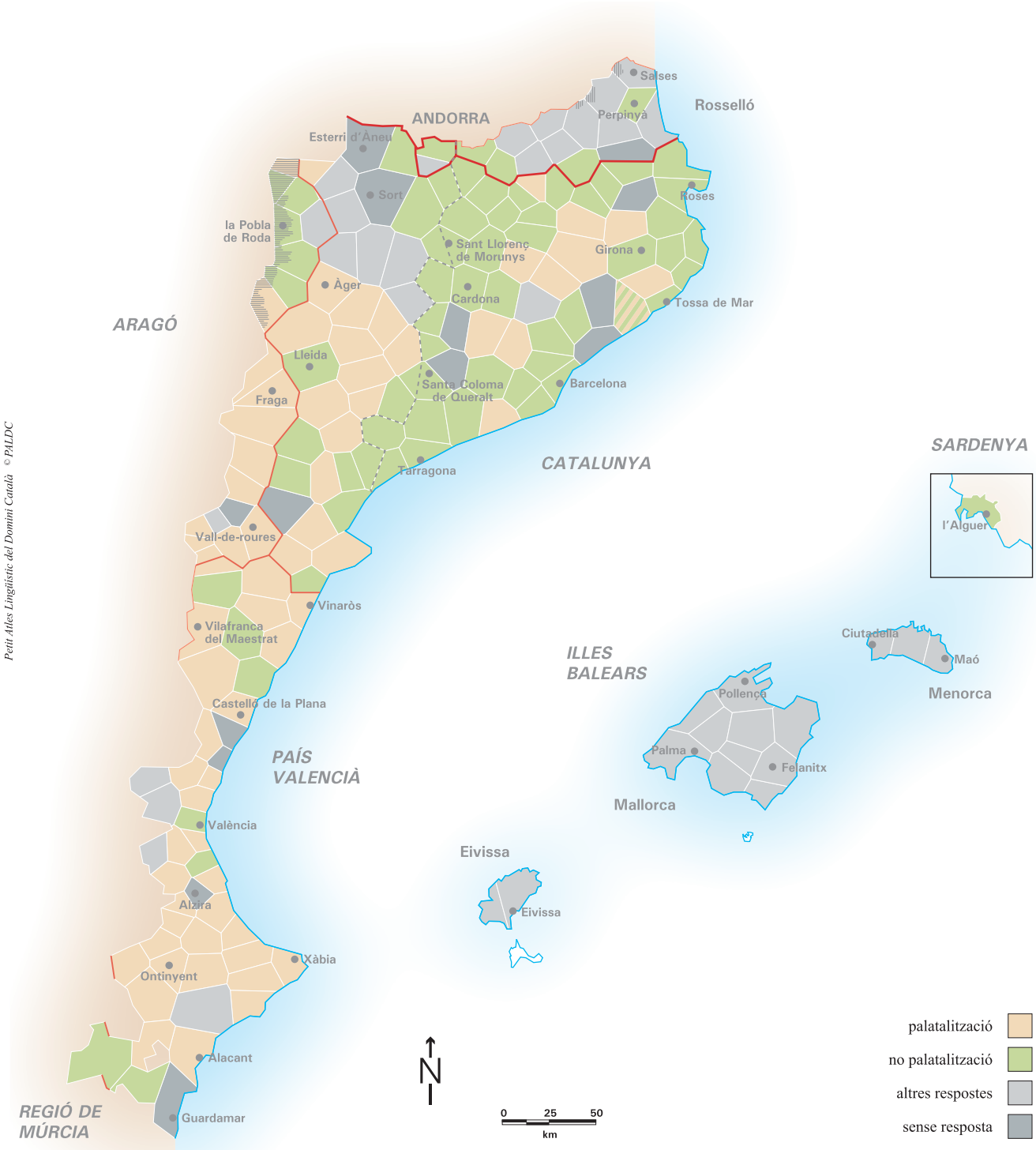
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

966
Palatalització o no de la [-s] en el segment final [-ʎs]: els *grills*

(*ALDC*, VII, 1555. Els *grills*)

En aquest mapa hem tingut en compte només la palatalització o no de la [-s] del segment final [-ʎs] en el plural de *grill*, *grills*, prescindint dels resultats on no es dona aquesta combinació (*grius*, *grins*, *rigrics*, *grillons*) els singulars dels quals es troben en el mapa 977. Es tracta d'un cas semblant al de *budells* (veg. *PALDC*, I, mapa 23), però aquí hem simplificat els resultats, tot oposant el no palatalitzat [-ʎs] al conjunt de les var. palatalitzades [-ʎs̲], [-ʎʃ] i [-ʎtʃ].

El fenomen distintiu aquí representat és la palatalització de la sibilant per assimilació a la palatal lateral anterior, del qual estem mancats de documentació antiga. Veiem que predomina l'espai sense palatalització i que aquesta és particularment sensible en val. i nord-occ., sense que evidentment hagi tingut cabuda en la normativa.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

967
La *formiga*
(*ALDC*, VII, 1559. La *formiga*)

La *formiga*, “insecte himenòpter que fa galeries sota terra o en el tronc dels arbres, on viu en societats” (*DIEC*), és un mot procedent del llat. FORMĪCA, amb congèneres a la major part de la Romània (cast. *hormiga*, fr. *fourmi*, it. *formica*); falten en cat. designacions d’origen diferent, especialment expressives, del tipus “la vermella”, “la sabatera”, “la que es mou”, “la bella”, etc., que trobem de forma puntual en altres dominis lingüístics: n’és una excepció *melitxa* 123, que, a partir d’un atribut concret, “formigues que ataquen les ametlles”, és interpretat com a romanalla mossàrab, que procediria de **amedlitxa*, der. del llat. vg. AMĬGDŬLA ‘ametlla’, amb el suf. *-itxa* (*DECat*).

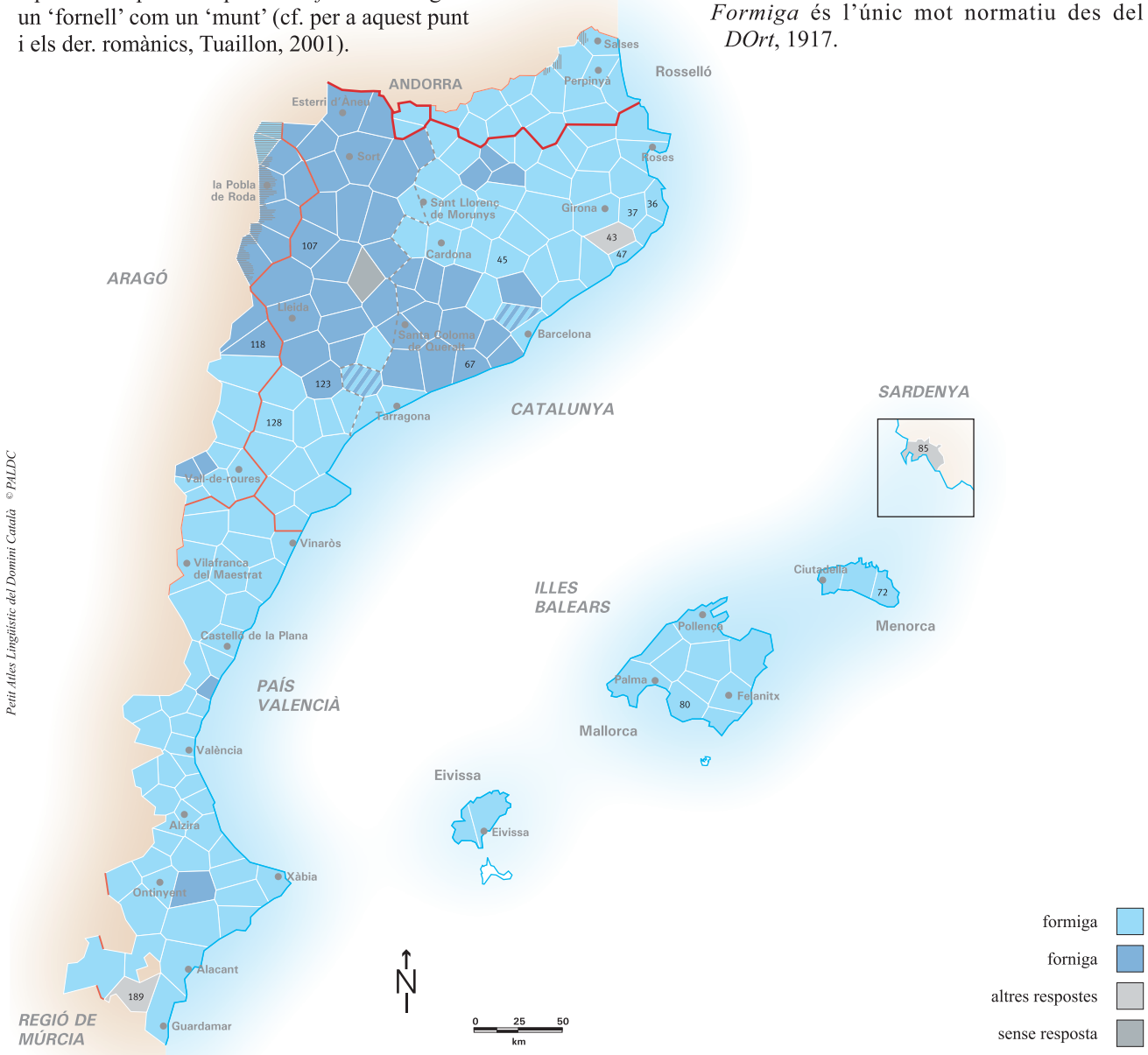
Les altres formes són var. fonètiques del lexema procedent del llat., amb un cas especial, *forniga*, que si no és una dissimilació de les labials *f* i *m*, pel fet de retrobar-se en àrees de l’oc. i el romanès, podria remuntar al llat. *FURNĪCA, format per homonimització amb FŬRNUS, per la semblança dels formiguers (‘munts’) amb els forns mediterranis; abona aquesta interpretació que en oc. *fournèl* designa tant un ‘fornell’ com un ‘munt’ (cf. per a aquest punt i els der. romànics, Tuaillon, 2001).

Són var. més puntuals *formic* 43, que podria ser una masculinització moderna més que un der. del llat. vg. *FORMICU; *formigó* 189, dim. de *formiga*; l’alg. *fromígora* 85, manlleu al logudorès *frumígola*, amb metàtesi de la primera síl·laba.

Entre les respostes figuren diverses classes de formigues: *reveixinc* 36, *verreixinc* 37, *vurretxinc* 47, amb metàtesi; *cuallevat* ‘formiga vermella’ 45, *cul-llevat* 67; *mitxela* ‘formiga roja petita’ 118; *cames-seques* 67, que “mengen carn”; *formiga de cuina* 45; *formiga rotja* 72; *formiga carnissera* 80; *fornigues boges*, “ben rosses, grosses, piquen més que les negres i també fan alades i fan un cul blanquinós gros” 107; *formigó* “mascle de la formiga” 128; *fornigó roig* 67; *fornigol* 107; *peterol* o *pederol* “varietat de fornigol petit, roget, que pica molt” 107.

Des d’un punt de vista geolingüístic, *formiga* domina la major part del territori, interromput per una àmplia isoglossa de *forniga*, que ocupa bona part del cat. nord-occ. i el sud del cat. central.

Formiga és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

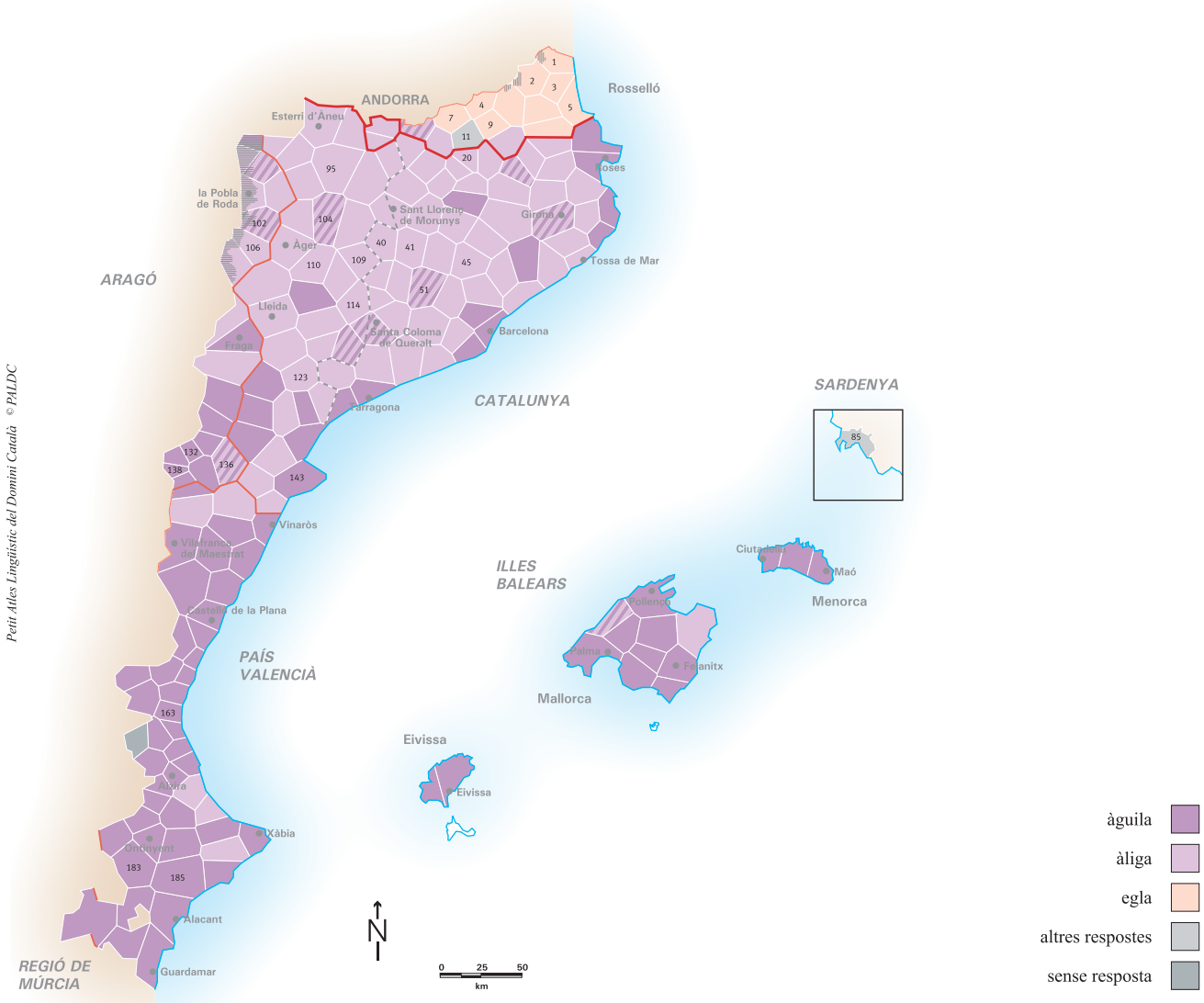
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

968
L'*àguila* (*Aquila*)
(*ALDC*, VII, 1568. L'*àguila*)

L'*àguila* és un "ocell rapinyaire de la família dels accipítrids, que destaca per la grandària, el vol potent i l'agudesa visual" (*DIEC*); alguns inf. parlen de "ocell (aucell) de rampinya" 20, 95, 109 (der. de *rapinyar* < *rapinar* × suf. *-inyar* de *esgatinyar*, *furguinyar*, etc., format sobre *rapina* [< llat. RAPĪNA, der. de RĂPĔRE 'arrabassar'] amb dilació de nasal). *Àguila* (s. XIII) és mot mig savi pres del llat. AQUĬLA (cf. cast. *águila*, oc. *agla*, port. *águia*, gall. *aguia*/*aiga*, fr. *aigle*), usat sovint junt amb un determinant que generalment precisa el seu tipus preferent de presa: *àguila* (o *àliga*) *taupera* 41 (els talps); ~ *gallinera* 41, 104, 136 (les gallines); ~ *conillera* 45 (els conills), com el *bobó* 102 'espècie d'àguila, nocturna i més petita, que agafa conills'; ~ *serpetera* 45 (les serps), com la *b*[ʎ]*anca* 102; ~ *perdiguera* 102, 110, 114, 123 (les perdius i els conills); ~ *ratonera* 185 (← der. del cast. *ratón*) (les rates); ~ *real* 114, 185 o *imperial* 183, la més gran. La var. més estesa és *àliga* (s. XVI), per metàtesi, ajudada per l'atracció de *ala* i pel "fet que *-ic*, *-iga*, és un sufix derivatiu en català, però no ho és de cap manera *-ila*: altres llengües com el castellà i l'italià tenen almenys molts noms de lloc populars en *-ila* (en català inexistents)" (*DECat*); altres var.: *aila* 163, per pèrdua de la *-g-*; *aguila* 132, 138, amb accent oxíton, com en arag.; *àlic* 11, pseudoprimitiu de *aligot* 40, 143 (cf. mapa 992), que alterna amb *àliga*, on es pot veure la influència de *ala*, i que designa el mascle (51, 106) o presenta la var. *aleigot* 5; *acla* 7, *m.*, *agla* 4 i *egla*/*ecla* 1-3, 5, 7, 9 són manlleus a l'oc., potser amb la complicitat del fr. *aigle*; *àqüila* 85 és pres de l'it. *aquila*.

Àliga és una forma tardana, no anterior al s. XVI, que avui ocupa sobretot el Principat on va substituir la tradicional *àguila*, mantinguda en el bal. (Figuera, 1840) i el val. (O. Pou, 1575; Sanelo, 1802; Escrig, 1851) i que, segons les nostres dades, ens fa dubtar de la informació de Coromines: "De llarg a llarg del País Valencià, en totes les zones muntanyoses, és solament *àliga* el que tinc anotat" (*DECat*); per al savi etimologista, el prestigi de Fabra, que donava prioritat a *àguila*, hauria contribuït a un major ús literari de *àguila*. Àrees marginals s'han decantat per la interferència: ross. *egla*/*ecla* (← oc.); alg. *àqüila* (< it.). Quant a l'alg., cal dir que l'espècie està extingida i que ara, per via escolar, s'usa l'italianisme, però que abans s'emprava el mot *àbil*, pres del sard *abile* (< AQUĬLA) (Caria, 2006: 27-28).

Són mots normatius *àguila* i *àliga*, des del *DOrt*, 1917.

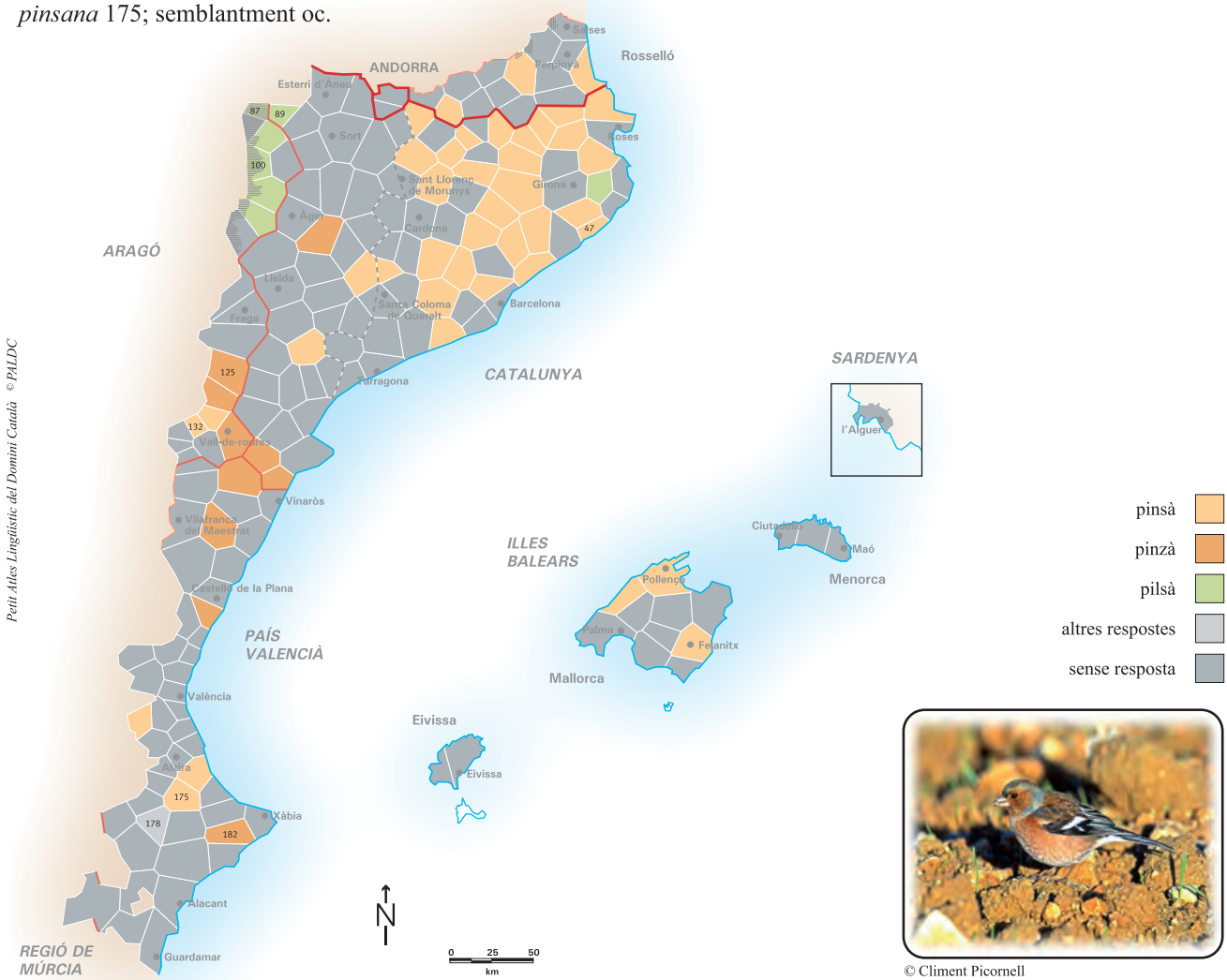

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

969
El *pinsà* (*Fringilla coelebs*)
(*ALDC*, VII, P 63. El *pinsà*)

El *pinsà* és un "ocell de la família dels fringíl·lids, d'uns 15 centímetres de llargada, de plomatge castany al dors, gris blavós al cap i amb dues barres blanques a les ales (*Fringilla coelebs*)" (*DIEC*). En llat. es deia *fringilla* i *fringillus*, que, com a designació popular, només ha deixat descendents en l'it. *fringello* i, en terminologia científica, en el nom proposat pels ornitòlegs, *Fringilla coelebs* (el determinant, *caelebs* 'solter', donat per Linné perquè durant l'hivern suec les femelles emigraven a latituds inferiors, deixant "solters" els mascles; Ortega, 2017: 155), i en el cultisme *fringíl·lids* referit a aquesta família d'ocells granívors. En cat., *pinsà* (s. XIV; ross. *Barrere 1745*; men. Febrer Cardona, v. 1830 [2001]; mall. Figuera, 1840; val. Pla, 1880) deriva d'un llat. vg. *PINCIANUS (com l'oc. *pinçan*), var. de *PINCIO, *PINCIONIS, origen del cast. *pinzón*, fr. *pinson*, un i altre d'origen onomatopeic, imitador del cant de l'ocell (cf. al. *Fink*, angl. *finch*), característica destacada que no apareix en la definició esmentada, però que es troba en altres diccionaris ("Pájaro cantor", *Seco*; "molt apreciat com a ocell de gàbia", *GDLC*): el punt de partida del mot seria l'onomatopeia PINK, amb alguna modificació: *pinsa*[ŋ] 47, *pinzà*, *pinzan* 125 (per a la sonorització de [ns] > [nz], veg. mapa 1042), *pin*[θ]*à* 132, *pilsà*, *pilsan* 87, *pilzà* 89, *pil*[θ]*an* 100, *f. pinsana* 175; semblantment oc. *pinçan*, *pinçard*, *pinçon*, *quinçon*. És conegut, especialment pels ocellaires, que amb el pinsà engabiat participen en concursos ocellístics; la diversitat de sons que pot emetre ha donat lloc a un gran nombre de denominacions (*redoblades*, *frisades*), la major part imitadores del tipus de cant (*trist*, *pin-pin*, *pit*, d'aquí el der. *pitejar* usat per Verdaguer, etc.): Marià Aguiló (*Aguiló*) en dona 15 casos i Aymerich *et al*., 37; el seu caràcter expressiu ressalta en mots que contenen l'element vocàlic anterior d'extrem tancament, [i] (*prim*, *viu*, *reviviu*, *titirre*, *tris-tris*, *tin-tin*, *ric-ric*, *tirro*, a més dels ja citats), com ha passat en el gall. *pimpín*, *pincho*, *finque*, etc. (Penas *et al*., 1980: 83); una altra modulació del cant ha generat *xeu* 178, pron. [tʃɛw] (i *xau* d'Altea, esmentat per l'inf. de la loc. 182, cf. *reixeu*; *xau* "com a resposta" en *Aguiló* i Aymerich *et al*., 1991: 291-292). Notem, com a complement d'aquesta imitació sonora, el nom del *pinsà mec* (*Fringilla montifringilla*) o *mec*, basat en el *mec* repetitiu que emet en reclam.

Des d'un punt de vista territorial, s'observen importants llacunes en les respostes; s'ha de tenir en compte que certs noms d'ocells no són familiars a tots els parlants. El tipus *pinsà* és nom de tot el domini, amb les var. fonètiques *pilsà*, *pinzà*, provocades probablement per impulsos onomatopeics. *Pinsà* és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Climent Picornell

970
La *cogullada* (*Galerida cristata*)
(*ALDC*, VII, 1592. La *cogullada*)

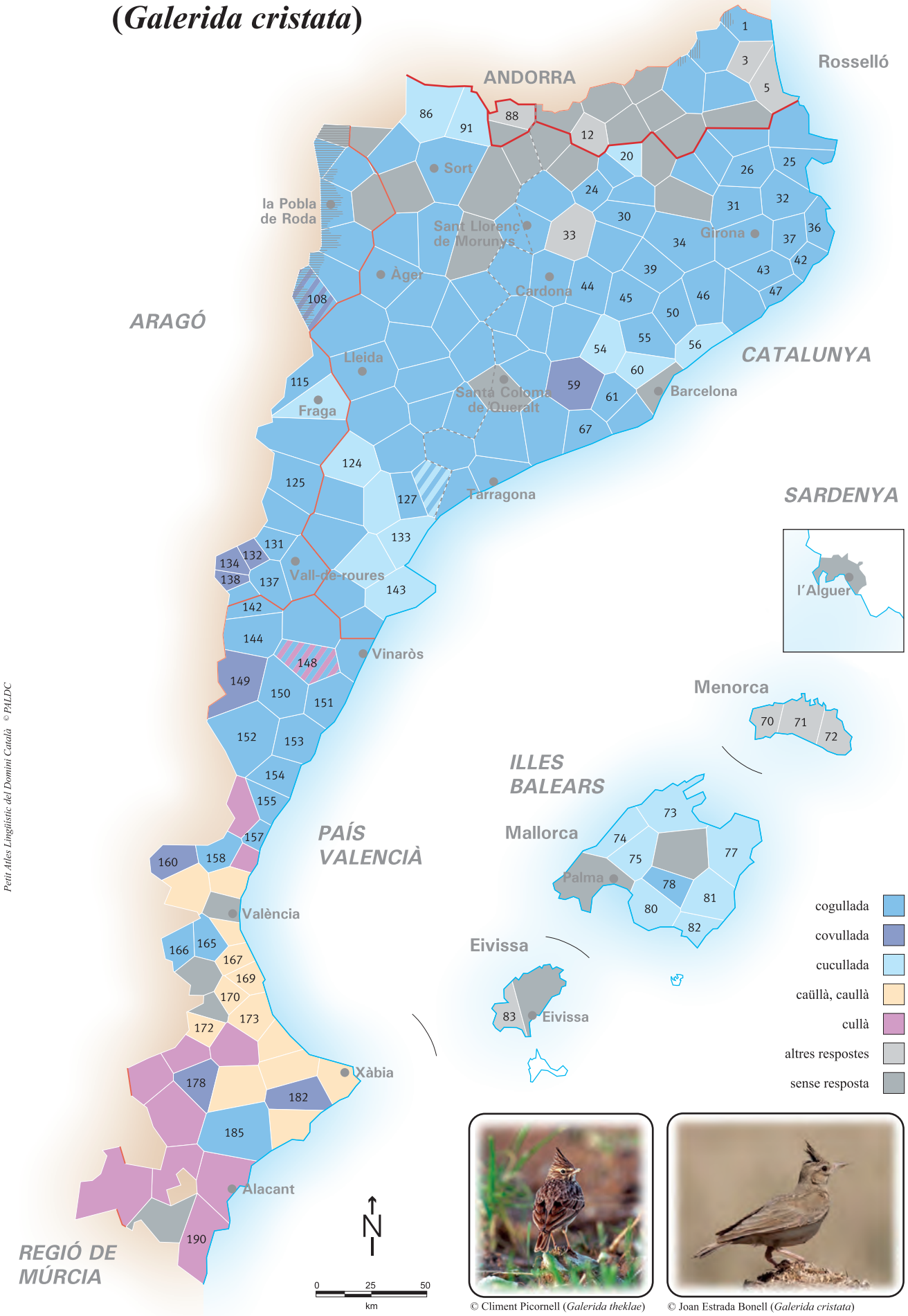
La *cogullada* (s. XVI) és un "ocell de la família dels alàudids, d'uns 17 centímetres de llargada, amb un plomall al cap del mateix color terrós que la resta del plomatge (*Galerida cristata*)" (*DIEC*); l'espècie més estesa en el domini és la *Galerida theklae* (Aguiló/Mestre, 2017: 230-231 [mapa 94]), mentre que la *Galerida cristata* se centra en el cat. sept. La vocal inicial alterna amb *u*, *cugullada*: una i altra forma són der. de *cogulla*/*cugulla*, del llat. tardà CŬCULLA 'caputxa' (*m*. CŬCULLUS), arribat al cat. per via mig sàvia, probable manlleu al gàl·lic (per a la metàfora, veg. el gr. *koridos*/*koridalos*, der. de *korys* 'monyo'); var. *cugüiada* 24, 26, 30-32, 34, 39, 42, 44-47, 50, 55, 78/*cugaiada* 31, 36, 37, 43, 45, amb iodització i, en el darrer cas, amb dissimilació i/o centralització de *u*; *cuallada* 3, 5, homonimitzat el primer element amb *cua*, i *cugallarga* 12, amb *cuga* i amb el *f*. de *llarg*, encara que la llargària de la cua no en sigui una característica destacada (homonimització formal) (veg. *PALDC*, VI, mapa 918). Entre les altres nombroses var. cal citar: *a*) amb *-l-* intervocàlica: *cugulada* 1, que deu la *l* en comptes de la [ʎ] a una atracció de *cugul* 33, que pròpiament és el nom antic del cucut (cf. mapa 1047); *cogullà* 125, 142, 144, 150-154, 157, 166, 185/*cugullà* 131, 137, 148, 155, 158, 166/*cagullà* 165, reducció de *cagullada* 115, 127, amb centralització de *o*, i *cugallada* 61, 67, metàtesi de l'anterior afavorida per l'atracció de *cuga*; *cragullada* 25, potser homonimitzat formalment amb *c*[a]*ra*; *b*) amb equivalència acústica -[g]- > -[b]-, -[v]-: *cu*[b]*ullà* 138, 149 (*cu*[b]*ullà del topet* 149)/*cu*[v]*ullà* 182, *co*[v]*ullà* 178, reduccions de *co*[b]*ullada* 108/*co*[v]*ullada*; *ca*[b]*ullà* 160, amb centralització de *o*; *cu*[b]*illà* 132/*co*[b]*illà* 134; *cu*[b]*aiada* 59, amb iodització (cf. més amunt); *c*) amb velar sorda, [koku]-, [kuku]-: *cocullada* 91, 133, 143/*cucullada*, per assimilació de la segona velar a la primera (cf. *cucuia* 'penitent'); *cucuiada* 20, 54, 56, 60, 73-75, 80-82/*cucaiada* 77, amb iodització explicable a partir d'una var. del llat. vg. *CUCULLIATA (cf. *cogu*[χ]*ada* 190); *cucurullada* 86/*cocurullada* 124, ajudant-hi factors onomatopeics; *d*) amb caiguda de la *-g-* intervocàlica: *coüllà* 167 (< *cogullà*); *caüllà*, amb diferenciació [ou] > [au] o [aw] 169, 170, 172, 173 (< **cagullà*); *cullà* (< **cuullà* < **cugullà*).

Finalment, l'afinitat amb una altra alàudida (terrejant, color bru, cant aflautat) (veg. mapa 1044) justifica la presència de la var. assimilada *turrola* 70 (< *terrola*, der. de *terra* < TĔRRA), sovint amb un determinant relatiu al plomall del cap: *turrola carputxina* 71, *turrola caraputxuda* 70, amb complements que són der. de *caraputxa*, metàtesi de *caperutxa*, probablement de l'it. *caperuccia* (Gomez Gane, 2012: 168); *terrol·la capelluda* 83, el primer element amb geminació expressiva i el segon, compost de *capell* (< llat. vg. CAPPELLUS) i el suf. *-ut*, *-uda* (< -UTU, -UTA), com *banyut*, *barbut* (cf. llat. *galerita*, der. de *galerus* 'cobrecap') o, per metonímia, *caraputxot* 72, *capurxet* 88, amb els suf. *-ot* i *-et* (aquell, potser també dim.); per als noms balears, veg. Aguiló/Mestre, 2017: 230-231 (mapa 94).

Des d'una dimensió territorial constatem el caràcter pancatalà de *cogullada*, amb les seves nombroses var. formals, només interrompudes molt localment per la *terrola*, espècie afí.

L'únic mot normatiu és *cogullada*, des del *DOrt*, 1917.

La *cogullada* (*Galerida cristata*)

© Climent Picornell (*Galerida theklae*)

© Joan Estrada Bonell (*Galerida cristata*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

971
Les *lloses* per a caçar ocells
(*ALDC*, VII, 1602. Les *lloses* per a caçar ocells)

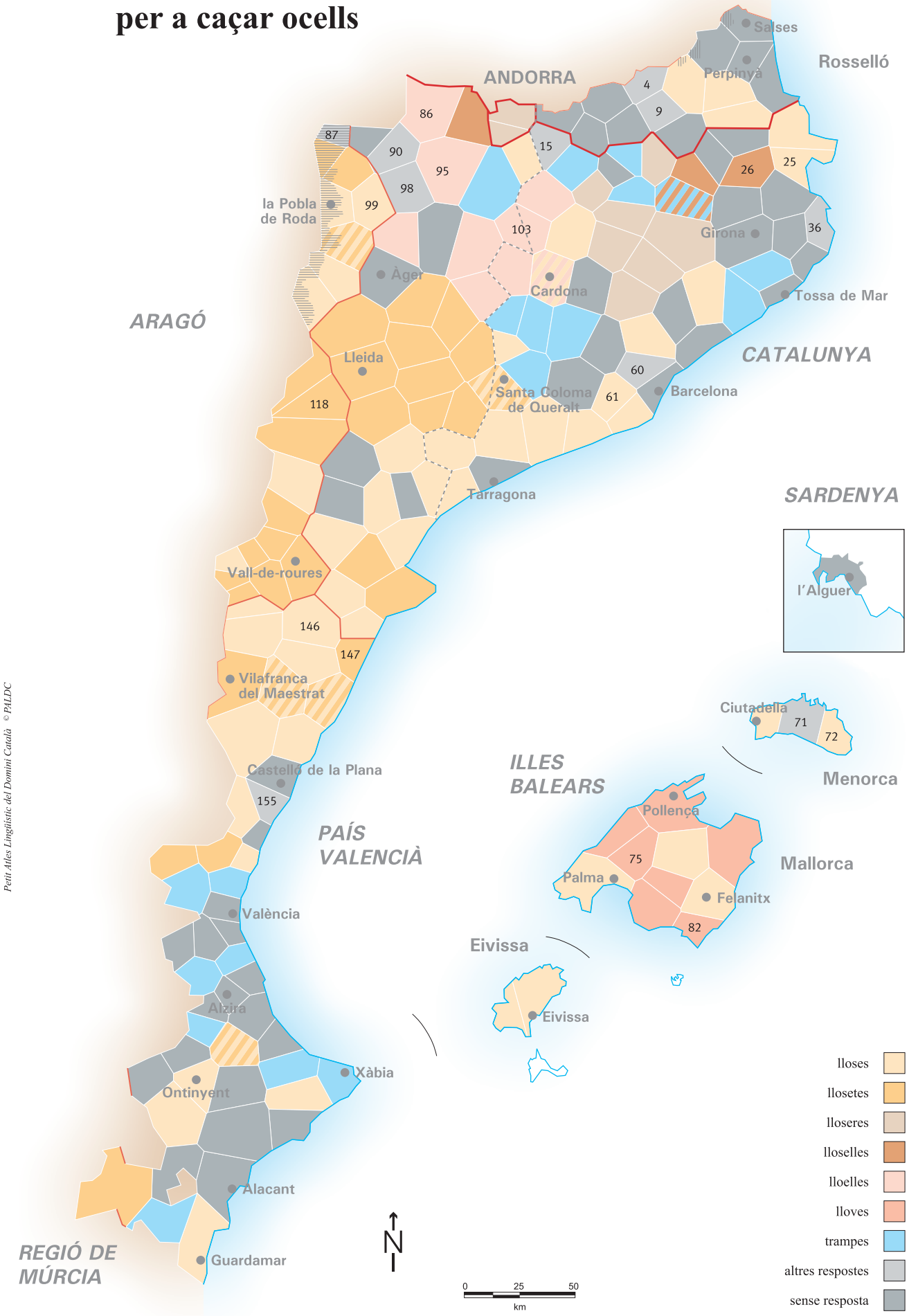
La *llosa* era un parany per a caçar ocells; vet aquí la descripció que en fa el *DCVB*: "Pedra planera que, posada amb certa inclinació damunt bastonets (*parats* 99), i de vegades combinada amb altres pedres, constitueix una trampa per a agafar ocells, rates o altres animals petits, els quals enclou en desfer-se la combinació i caure la pedra de pla". El mot *llosa* deriva del preromà *LAUSA (< llat. LAUSIAE 'pissarra, pedra plana') (doc. *Spill*; Torra, 1640; Esteve *et al*., 1803; Labèrnia, 1839); a partir de **lloa*, per pèrdua de la [z] intervocàlica, *llosa*, va passar, per inserció d'una antihiàtica, a *lloua* 75 i *llova*, formes pròpies del mall., però no de tota l'illa ("domés és a Santanyí que elze diuen *lloves*" 82), on també es troba *llosa* (única forma recollida pels lexicògrafs mall. Figuera, 1840 i Amengual, 1858-1878), com en men. i eiv.; var. sintagmàtica *llosa de parany* 72, dim. *lloseta*; der. *llosera*, potser reducció de **pedra llosera*; *llosella* (doc. s. XIV; Lacavalleria, 1696), que, per pèrdua de [z], dona *lloella*, i, per dissimilació de laterals palatals, *noella* 86, 103, a més de *novella* 95, per inserció de l'antihiàtica; *llausella* 26, més que una var. occitanitzant, deu ser resultat d'una fluctuació [u]/[əw] en posició inicial de mot (veg. Veny, 2013 b); fraseologisme: *parar lloses* 25, 61; "[caçar] *a la llosa*" 146, "*a la lloseta*" 147, "*en una lloseta*" 118.

Trampa coneix significats generals com el de "porta que en estar tancada queda horitzontal en terra i dóna pas a un recinte subterrani" i el de "parany per a caçar, especialment el que consisteix en una excavació coberta de fusta o d'altra cosa que dissimula el buit i que s'enfonsa en posar-s'hi l'animal o persona damunt" (*DCVB*). El mot (doc. s. XVI) és una var. de *trapa* 9 (doc. s. XIII), que els dos provindrien d'una arrel onomatopeica "TRAP! o TRAMP!, que imita el soroll d'un cos pesant en marxa"; "la nasal afegida, en el cas de *trampa*, tendiria a suggerir la remor més fonda i sorda d'un cos que cau feixugament en una pregona sitja"; "l'onomatopeia *trap* o *trap-pa-trap*, com a expressió d'un trepig, o d'un petgegolall, d'una marxa feixuga, és cosa universal" (*DECat*). Tanmateix, quant a la var. *trampa*, atesa la seva doc. tardana (s. XVI), la seva absència a Torra, 1640, la còpia que Figuera, 1840 fa de *Autoridades* ("*Trâmpa*. Ardit, artifici para enganar") i la convivència en val. amb *llosa*, pensem en la possibilitat d'una influència cast.

Parany 15, 90, 98, a voltes genèric (15), coneix la var. *esparany* 71 per aglutinació del segment *es-* (veg. *escard* < *card*). *Rajoleta* 155, dim. de *rajola* (< àr. cl. AL-'AĞU[R]R), "mot peculiar del català" (*DECat*), assimilable semànticament a *llosa*, ja comentat, a *llastra* 'pedra plana' 87, de l'arag. (cf. cast. *lastra*). *Garbell* 60 (veg. mapa 1050) "és el mateix procediment que caçar *a la llosa*, però amb un garbell". *Estels* 36 sembla la masculinització de *esteles* (< *teles*) (cf. *tisores* > *estisores*, *tenalles* > *estenalles*). El sorprenent *quatre de xifres* 'llosa per a rates' 4 és un manlleu a l'oc. *quatre* (pron. [k]*atre*) *de chifra* "sorte de piège" (Mistral, Alibert), com en fr. *quatre de chiffre*, dit així per la figura de *quatre* que fa la disposició dels bastonets (*DHLF*) (*quatre* < llat. QUATTUOR; *xifra* < manlleu a l'àr. ṢIFR 'buit' → 'zero' → 'guarisme').

Des d'un angle territorial, *lloses*, amb les seves var. fonètiques (*llova*) i morfològiques (*llosella*), és mot predominant en el cat. peninsular i el bal., amb l'excepció d'algunes localitats del cat. central i del val., que usen *trampes*, envoltats, però, de *lloses* (o *lloselles*, *llosetes*), que sembla la forma més antiga en val. L'occitanitat de *quatre de xifres*, de Mosset, no ha d'estranyar en una població fronterera amb l'oc. Són mots normatius *llosa*, *llosella* i *trampa*, des del *DG*$_1$, 1932.

Les *lloses* per a caçar ocells

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

972

El *llaç* per a caçar ocells

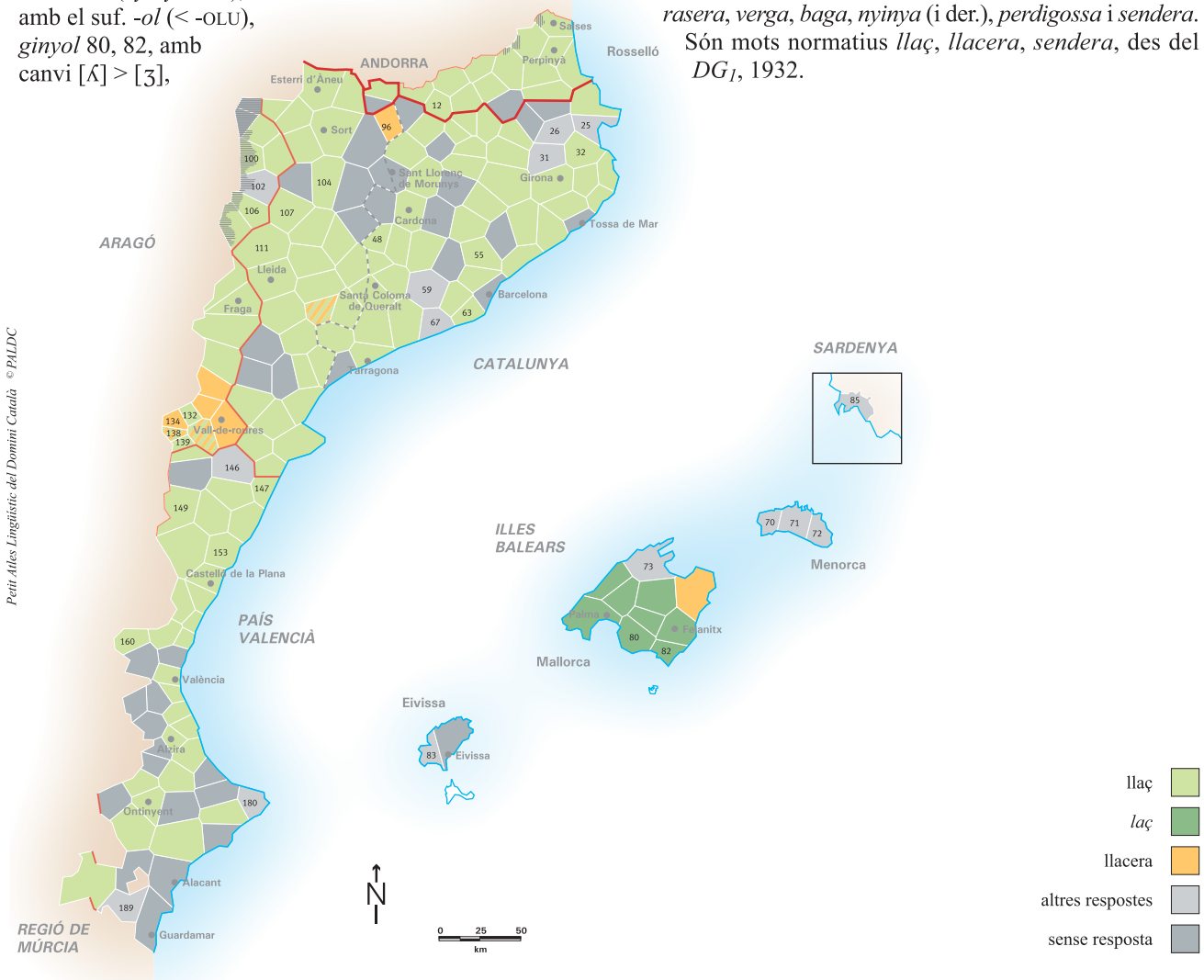
(*ALDC*, VII, 1604. El *llaç* per a caçar ocells)

L'enunciat designa, en principi, la 'corda o cordell, que en un cap té un ull per on passa l'altre cap, que escorrent-se en estirar-lo, fa petita la baga i serveix per a agafar ocells o altres animals, sobretot conills, teixons i perdius'; en lloc de corda, pot emprar-se pèl de cavall (96, 111), fil d'aram (100, 134) o roba (12). *Llaç*, usat sovint en pl., deriva del llat. vg. LACIU (llat. cl. LAQUEUS 'llaç, llaç escorredor', per simplificació del grup consonàntic -KU̯IU); documentat des del s. XIII, coneix aquestes var.: *llaç escorredor* 48, 63, 104, 107, 147, el determinant, derivat de *escórrer* < EXCŬRRĔRE 'córrer cap a fora'; *lla*[θ] 132, *lla*[θ]*o* 100, 138, 139, formes aragonesitzants; *laço* 189, mall. *laç*, documentada en Figuera, 1840: "*Lâs*. Instrumént para cassar ô agafar animâls. [cast.] Lazo"; der. *llacera* o *llaceres*, *lla*[θ]*eres* 134, 138, amb el suf. *-era* (< -ARIA), indicador de pertinença (com *rodera*, *vorera*); *llacet* 149, 153, 160, amb el suf. dim. *-et* (< -ĬTTU). Tenen relació amb 'llaç, nus' els mots *baga* 70-72, 83 (var. *baga corredora* 31), del llat. BACA 'anella', amb canvi semàntic, i *llinya* 106, der. del llat. LĪNEA, pròpiament *f.* substantivat de *lineus*, *-a*, *-um* 'fil de lli' (*linea restis*), canviat pel hiat en *línia* i palatalitzada la *n* en contacte amb la [j]; després s'ha estès a tota mena de fil, especialment l'usat pels caçadors; el mot ha sofert una assimilació a la nasal (*nyinya* 111), amb els der. amb el suf. *-ol* (< -OLU), *ginyol* 80, 82, amb canvi [ʎ] > [ʒ], *nyinyol* 32, 59 i, amb despalatalització de la primera nasal, *ninyol* 55.

Obeeixen a altres motivacions: *a*) 'lloc on acostuma a jeure el conill': *jaç* 180, del llat. vg. *JACIUM, der. de JACĒRE 'jeure' (var. *enjaç* 73; cf. oc. *jas*, *jatz*, it. dial. *jazzo*; veg. *PALDC*, VI, mapa 912); *b*) 'camí del cau a la boca del qual es posa la xarxa': *sendera* (s. XIV) 146, der. de *senda*, del llat. SEMITA 'camí estret per a vianants; vorera' (veg. *PALDC*, III, mapa 440), probablement semblant a *rasera* 25, der. de *rasa* (< llat. RASA, part. de RADĔRE 'raure, cavar'), a través de la idea de 'solc, reg, caminoi' (cf. *Tresor*); *c*) 'espècie d'au que es caça': *perdigossa* 67 (Sant Pere de Ribes i, segons *Tresor*, a Vilanova i la Geltrú és un "llaç per a caçar perdius amb una oliva") seria un der. de *perdiu* (< PERDĪCEM), a partir del radical PERDIC-, present en der. com *perdigot*, *perdigana*, etc. (*DCVB*) (cf. mapes 993 i 1033); *d*) 'bastonets del parany': *verga* 25, 26 (< llat. VĬRGA); *e*) potser pel 'so que fa el parany quan atrapa la presa': *espinguet* 102, d'origen onomatopeic.

L'alg. *xobo* 85 és un manlleu al sasserès *giobu* (← toscà *giovo*, *giogo* < IŬGU [*DEI*]).

Des d'un punt de vista territorial, notem la gran extensió de *llaç*, amb la sorprenent presència mall. de l'intrús *laç*, més que centenari, i el der. *llacera*, així com els testimonials *rasera*, *verga*, *baga*, *nyinya* (i der.), *perdigossa* i *sendera*. Són mots normatius *llaç*, *llacera*, *sendera*, des del *DG*$_1$, 1932.

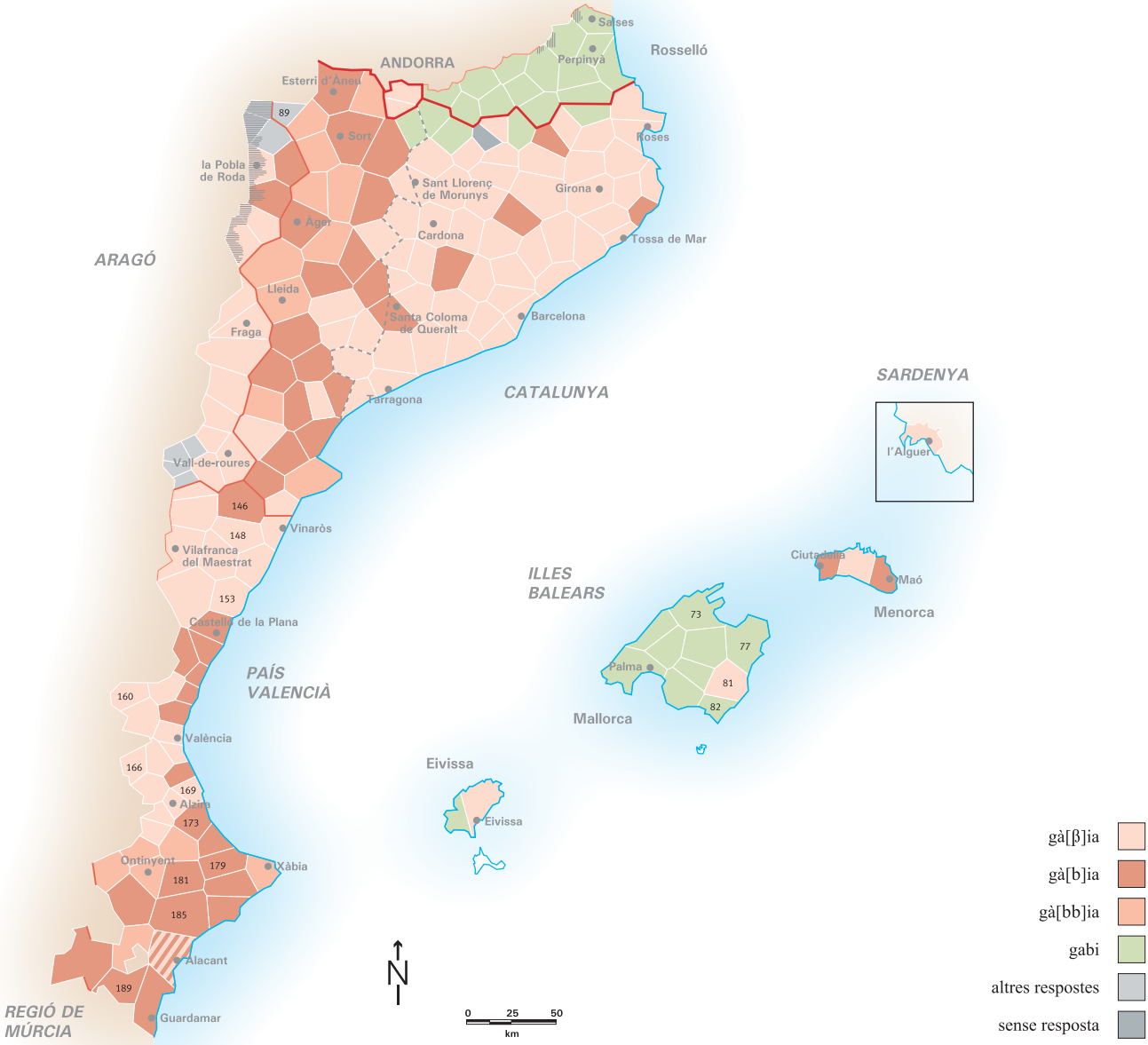

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

973
Tractament de la *-b-* de *gàbia*
(*ALDC*, VII, 1608. La *gàbia*)

Gàbia, “caixa feta amb llistons, filferros, etc., per a tenir-hi tancats ocells, animals petits” (*DIEC*), documentat des del s. XIII, deriva del llat. vg. *GAVEA, modificació del cl. CAVĔA “gàbia feta de barrons de fusta o ferro que servia per a transportar els ocells o els animals feroços” (*DELL*), der. de CAVUS ‘buit, balmat’. Del mot cal explicar la consonant inicial, la consonant interior i l’absència de la vocal final. Ja en llatí hi havia una tendència a sonoritzar la C^A,O,U inicial de certs mots (per ex., gr. *kobios* > llat. *gobius*; cf. Rohlfs, 1966 b, I: § 151); és el cas de CAVĔA > *gàbia*, it. *gabbia* (com *gat* < CATTUS, ross. *gorb* i oc. *gòrb* < *corb* < CŎRVUS, topònim vulgar *Gonstantí* ‘Constantí’; deixem de tenir en compte la palatalització de *g-* en algunes poblacions mall. [73, 77, 81, 82], cf. Veny, 1998 a: 64). La V del grup -VJ- va passar a -BJ- i la semivocal pot provocar l’allargament de la consonant (cf. Rohlfs, 1966 b, I: § 274) en *gà*[bb]*ia* (com it. *gabbia*, *rabbia*, *abbia* ‘hagi’, veg. *PALDC*, VI, mapa 917) o, simplement, una oclusiva (*gà*[b]*ia*), a més de la fricativa (*gà*[β]*ia*). Del primer cas, tenim la var. *gà*[p]*ia* 89, amb ensordiment des de la geminació; de *gà*[b]*ia*, s’han generat els dim. *ga*[b]*ieta* 146, 173, 185, 189 i *gabió* 73, i *gabiot* 179, 181, 185, “més gran que la *gà*[b]*ia*” 185, o destinat al perdigot (179) o a la perdiu (181), que, en algun cas, podria tenir valor dim., fent paral·lelisme amb els dos anteriors, *gabieta* i *gabió*, car tenim exemples antics amb el suf. *-ot* dim. (*Joanot*); de l’articulació amb fricativa, es registren els der. *ga*[β]*ieta* 153, 160, 166, 169 i *ga*[β]*eta* 148, que pot ser deguda a una atracció de *gaveta*. Finalment, *gabi* presenta una caiguda de la *-a* final, fenomen força tardà (cf. mapa 955 i Veny, 1998 a: 63). Per a [χ]*aula*, veg. també mapa 955.

El territori comparteix la pronúncia fricativa de *gà*[β]*ia* amb l’oclusiva de *gà*[b]*ia*, mentre que la geminada queda marginada a poblacions del cat. nord-occ. La forma escapçada *gabi* uneix el mall. i part de l’eiv. amb el ross. Són mots normatius *gàbia*, des del *DOrt*, 1917; *gabió* ‘gàbia aplatada dels caçadors’, des del *DG*$_1$, 1932.

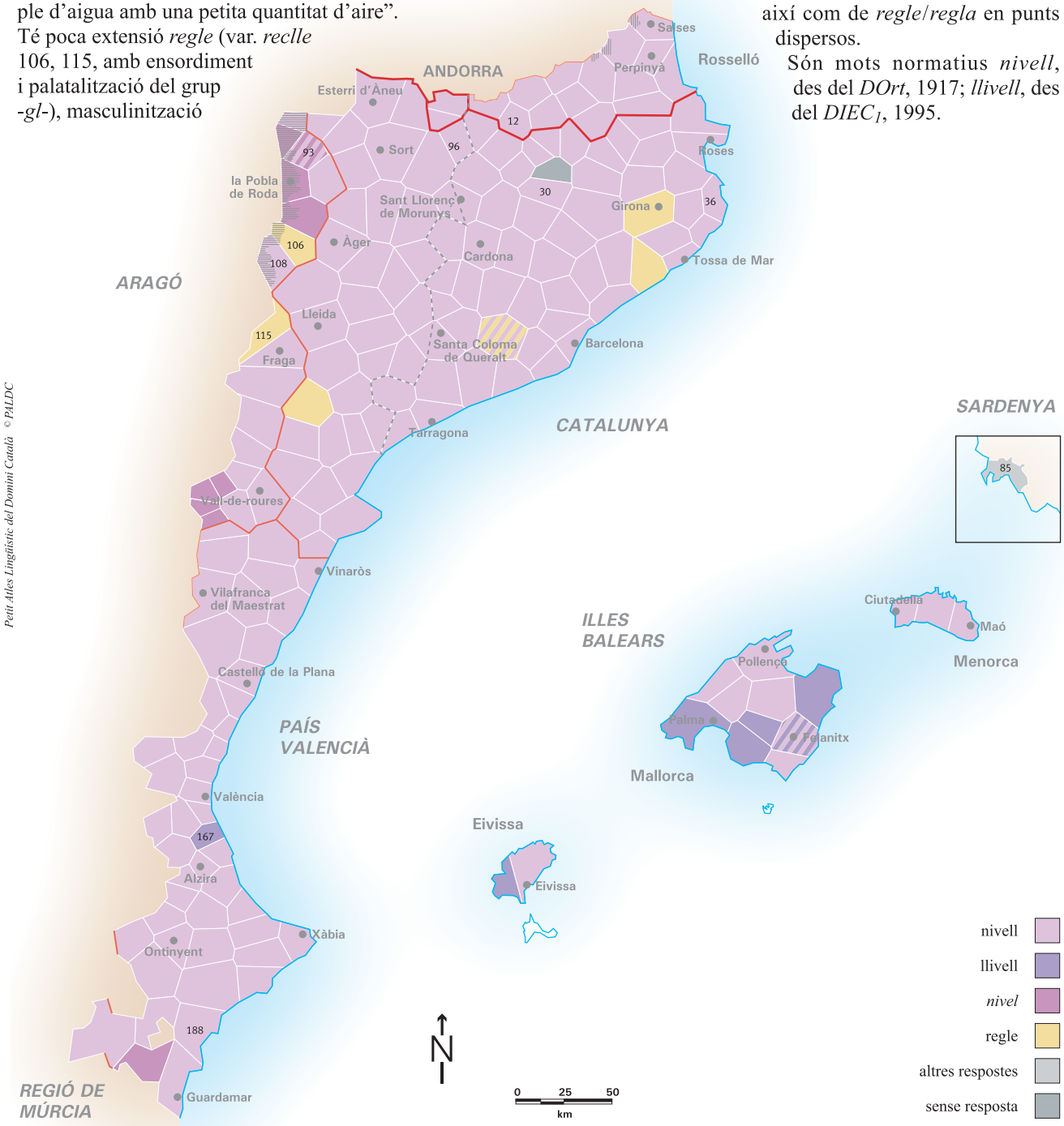
974
El *nivell*
(*ALDC*, VII, 1657. El *nivell*)

Nivell, ‘aparell per a comprovar l'horitzontalitat d'una línia o d'un pla’, és un mot relativament modern (s. XVII, Torra, 1640), alteració d’una forma anterior, *llivell* (s. XIV), procedent del llat. vg. *LIBELLUM, *m.* de LIBELLA, dim. de LIBRA ‘balança’. *Llivell* presenta les var. *livel* 85 (← it. *livello*) i *livell* 167, sense palatalització o amb despalatalització de *llivell*; *nivell* coneix les var. *anivell* 96, amb pròtesi vocàlica per encreuament amb el der. *anivellar*, i *nivel* (← cast.). El canvi de *llivell* > *nivell* es realitza després del s. XV (en oc. *livel* i *nivel* alternen des del s. XIV); l’angl. *level* és un manlleu al fr. ant. *livel*. Segons *Tresor*, es coneix el “*nivell de fusta*, format per un triangle” i el “*nivell d’aire* (cast. *de burbuja*) [o *d’aigua*] que està format per un canó ple d’aigua amb una petita quantitat d’aire”.

Té poca extensió *regle* (var. *reclle* 106, 115, amb ensordiment i palatalització del grup *-gl-*), masculinització de l’anterior *regla* < RĔGŬLA ‘barra recta de metall o de fusta’ (s. XIII). En val. tenim documentat *regle de obrer* (Sanelo, 1802), definit així per Escrig, 1851: “El regle gran de que fan ús els obrérs [‘paletes’] de vila per a deixar planes les paréts y els sòls ó paiménts de les cases”. En diverses poblacions coexisteixen tant *nivell* i *recle* (36, 93, 108, 188) com *nivell* i *escaire* (12, 30). Aquest darrer (s. XIV), ‘instrument format de dues peces que formen angle recte i que serveix per a traçar perpendiculars’, deu ser una reducció de *nivell d’escaire*, der. que té per base *caire* (< QUADRU) encreuat amb *escairar*.

Nivell és mot pancatalà, tret de residus de l’arcaic *llivell* en mall. i eiv., així com de *regle*/*regla* en punts dispersos.

Són mots normatius *nivell*, des del *DOrt*, 1917; *llivell*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

975
L'*enclusa*
(*ALDC*, VII, 1678. L'*enclusa*)

L'*enclusa* és un 'bloc d'acer que té la cara superior plana i composta d'una part quadrangular i una o dues parts triangulars, i damunt la qual es treballa el ferro incandescent a cops de martell o de mall'; el mot, doc. al s. XIII, deriva del llat. vg. *ĬNCLŪDĬNEM, var. del llat. cl. ĬNCŪDĬNEM (cf. it. *incudine*) per homonimització de ĬNCLŪDĔRE 'encastar, clavar a dins' a causa de l'enclavament del metall en el *piló* (117) que sustenta l'enclusa; el mot llat. és un der. de INCUS (INCŪDIS), procedent del verb CUDERE 'batre el ferro, forjar'. El llat. tardà *ĬNCLŪDĬNE(M), a través de *enclu*[ð]*en* i *enclu*[z]*e*(*n*), va donar *encluse* [*m.*] (cf. oc. ant. *encluge*, *enclutge*), passat a *enclusa* potser per influència del context amb l'article i l'obertura de *en-* > *an-* (*l'enclu*[z]*e*, *l'anclu*[z]*a*, i en cat. or., a més, per la neutralització de la vocal final); l'articulació *anclusa* en cat. occ. està força estesa, amb la var. *ancllusa* (*encllusa* 108 i *anquiusa* 108, aquesta amb vocalització de [ʎ]) de les poblacions pallareses, ribagorçanes i del Baix Cinca; *inclusa* 62, 83, 84, 137, 138, 161, 168 (i també *incrusa* 173) deu la *i* inicial a contextos com *la enclusa*, amb tancament de la *e* pel hiat. El rotacisme *-cl-* > *-cr-* (només un cas de *enclua* 80) és present en *encrusa* i la seva var., més estesa, *ancrusa* (var. *ancrosa* 144, *anclosa* 121, potser per hipercorrecció o per homonimització amb *closa*; *incrusa* 173; dim. *ancruseta* 185), que en mall. ha perdut la [z], donant *encrua* 74, 76 i, amb *i* antihiàtica, *encruia*, pèrdua afavorida per la posició de la sibilant darrere l'accent i també per una dissimilació de [ɾ]...[z], com dial. *bria* < *brisa*, dial. *greiol* < *gresol*, mall. *roegar* < *rosegar*; l'atracció de *cruia*, *llum de cruia* 'llum d'oli', podria haver actuat en el cas del mall. on *encruia* ja es doc. al s. XIV.

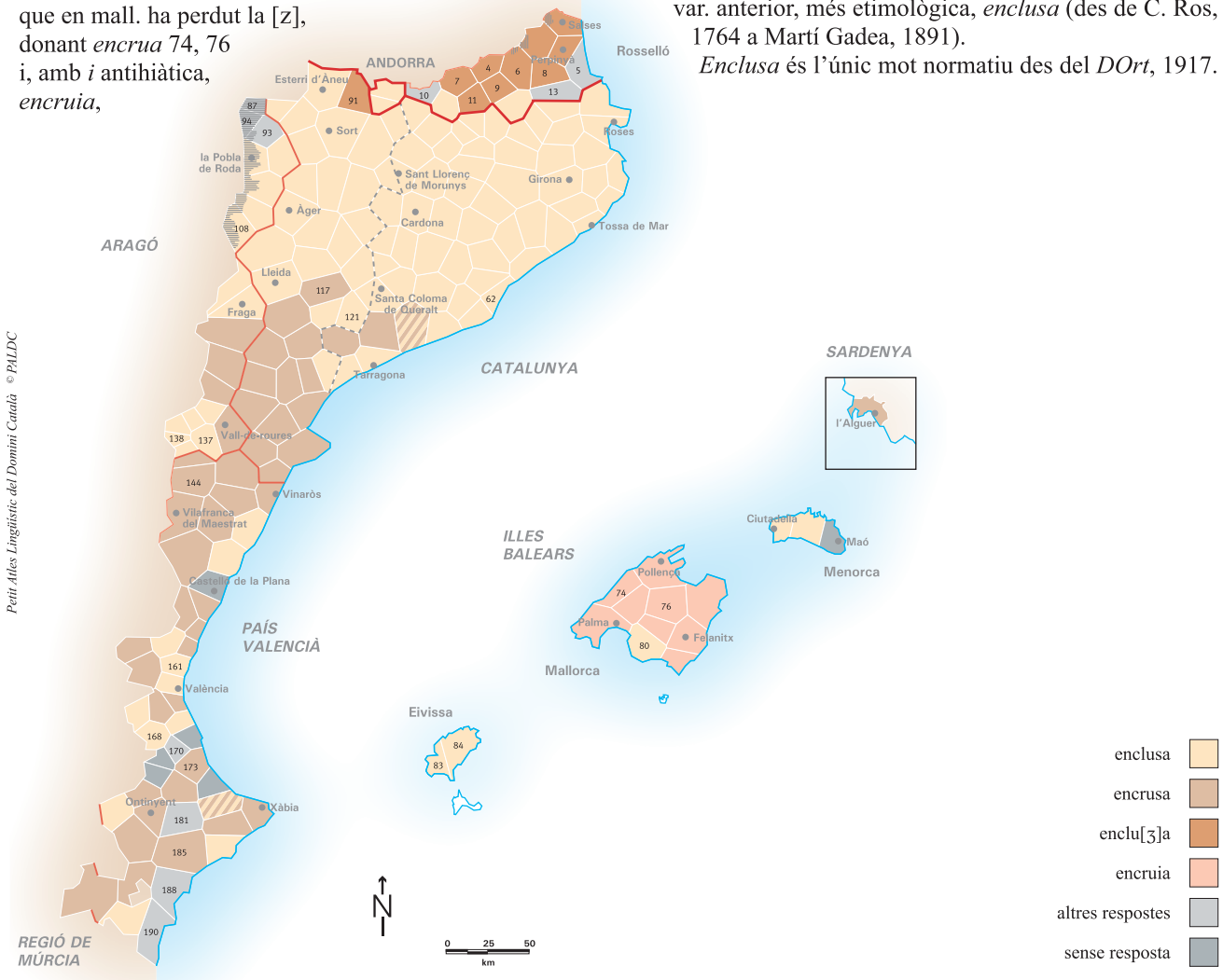
Una altra var., sobretot ross., d'encuny occità, és *encluja*, a voltes amb palatal africada (*enclutja* 7, 8/*anclutja* 91, i aquesta, ensordida, *enclutxa* 4, 6, 9, 11; una oscil·lació de [dʒ]/[tʃ] d'anada i tornada, que es dona sovint en ross., com *metxa*/*metja*, *borratxo*/*borratjo*, etc.; cf. Veny, 2016 i 2017 a). També *encluma* 5, 10, 13 (var. *encllum* 93/*anclum* 87, 94, del pallarès i ribagorçà) té a veure parcialment amb l'oc., veg. el fr. *enclume*, provinent d'un llat. merovingi INCLUMINE.

Són imputables a interferència *iunque* 138, 188, 190, pres del cast. *yunque*, i la seva catalanització *junc* 181.

La innovació puntual *cavallet* 170, dim. de *cavall* (< CABALLU), és una metàfora que designa l'enclusa recolzant-se ("cavalcant") sobre el seu soc de fusta.

Des d'un angle geolingüístic, cal notar l'absoluta presència del tipus *enclusa*, amb alguna modificació de procedència interna (*encrusa*, *encruia*) o bé externa (*encluja*, *encluma*). Recordem que així com el mall. *encruia* ja es doc. al s. XIV, el val. *encrusa*/*ancrusa*, avui força estès, coneixia la var. anterior, més etimològica, *enclusa* (des de C. Ros, 1764 a Martí Gadea, 1891).

Enclusa és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

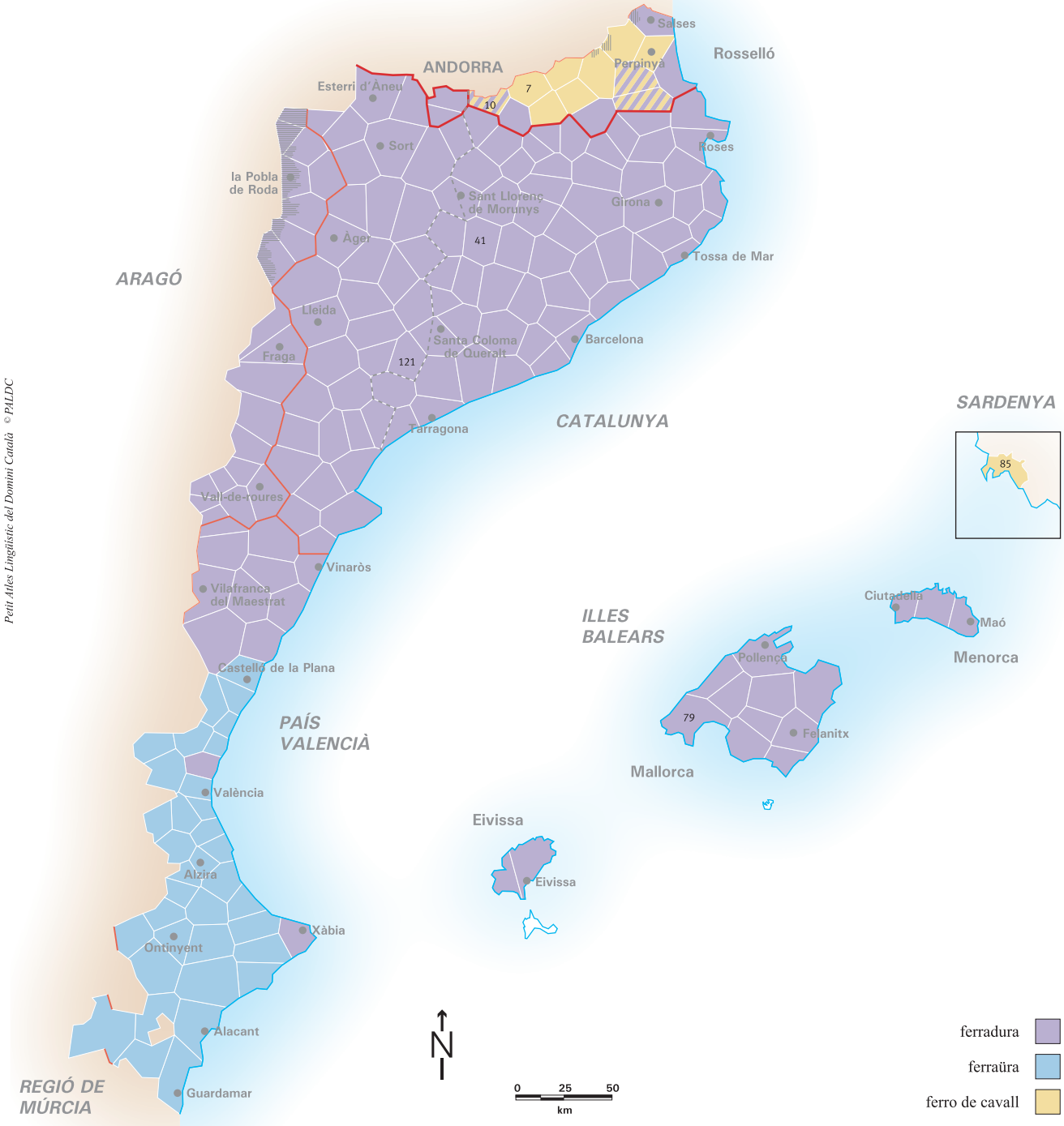
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

976
Pèrdua de *-d-* intervocàlica en *ferradura*
(*ALDC*, VII, 1680. La *ferradura*)

La *ferradura* (doc. des del s. XIII; com a ‘guarniment d'un moble’, s. XI) és una ‘banda estreta de ferro, en forma de semicercle, que s'adapta a la peüngla d'una cavalleria i a la qual es fixa amb claus com a protecció’; es tracta d’un der. de *ferrar*, del llat. FERRARE ‘posar ferro’ concretat en ‘clavar les ferradures’ (s. XIII), amb el suf. *-ura*, sota la var. *-adura* formada per verbs en *-ar* que indica l’instrument de l’acció de ferrar; var.: *forradura* 79, per labialització de [ə] per assimilació a la [f]; *ferraüra*, amb caiguda de la *-d-* intervocàlica, que no apareix en els lexicògrafs valencians, tret de Martí Gadea, 1909 (*ferrahura* al costat de *ferradura*) (per a altres casos de *-d-* intervocàlica caiguda, veg. *PALDC*, II, mapes 116, 117, 118 i 119); *ferrandura* 121, amb una nasal adventícia potser per atracció de *ferrandella* ‘ferralla’ (Martí Mestre, 2006). Puntualment, tenim *ferral* 41, der. de *ferro* (< FĔRRUM) amb el suf. *-al* (< -ALE).

En cat. ant. es va usar *ferro* 10, 85, per metonímia, com a sinònim de ‘ferradura’, completat amb un determinant (*ferro de mul*, s. XII; *ferro de cavall*, s. XIV), però els resultats ross. de *ferro de cavall* no són continuació d’aquestes formes sinó un calc del fr. *fer à cheval*, present també en *fer de cavall* 7.

Ferradura és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

c. Altres variants

977
El *grill*
(*ALDC*, VII, 1554. El *grill*)

El *grill* és un ‘insecte d'uns 3 centímetres de llarg i de color negre rogenc, que es caracteritza per les notes agudes i penetrants que produeix el mascle fregant entre ells els seus èlitres; les espècies més conegudes són l'*Acheta domestica* i el *Gryllus campestris*’. El mot prové del llat. GRĬLLUS (o GRYLLUS), d’origen onomatopeic, imitador del xerric de la bestiola (cf. cast. *grillo*, port. i gall. *grilo*); el lexema *grill* coneix la var. alg. *gril* 85, per despalatalització, i les formes perifràstiques *grill cadell* 39, 45, per confusió amb un altre insecte ortòpter, el *cadell* (*Gryllotalpa gryllotalpa*), que va sota terra; *grill cantaor* 156, 158, 159, per a distingir-lo de *grill* ‘llagost’, fenomen atribuïble a l’arag.; *grill negre* 34, per a distingir-lo del *grill cadell*; *grill palomar* 158, potser perquè es troba en els colomers. El tractament de ĭ > [i] (i no > [e] o [ɛ], com PĬRA > *pera*) s’explica per la pressió constant del so [i] fidel al cant del grill, com ha passat en les creacions d’origen romànic, siguin simples: *griu* (no < *GRILLIU, com proposa el *DECat*), *gri* (cf. it. *il gri*), *ric* 86 (dim. *riquet* 83, 84, 185); siguin compostes: *rigric* (var. *regric* 160); siguin reduplicades: *gric-gric* 1, *cric-cric* 6. *Grill* també coneix var. morfològiques, com els dim. *grilló* (< *-ó* < -ONE), *grillun* 7, 11, 13 (< *grillon* ← fr.) i el *f. grilla* 109; no falta la var. de matriu cast. *grillo* 87, 94.

Altres mots: *caldereta* 137, per una metonímia basada en el color negre de la caldera; alguns poden obeir a una interferència amb una altra espècie: *escarabatet d’alfals* 166 (compost del dim. de *escarabat* < var. de SCARABAEUS i la referència al medi); *cavallet* 134, dim. de *cavall* (< CABALLU), aplicat potser al llagost (cf. it. *cavaletta* ‘llagost’); *gorrineta* 149, dim. de *gorrina* (*m. gorrí*, format sobre GORR-, onomatopeia imitadora del gruny del porc), per confusió amb una altra espècie o potser per freqüentar llocs mancats de netedat.

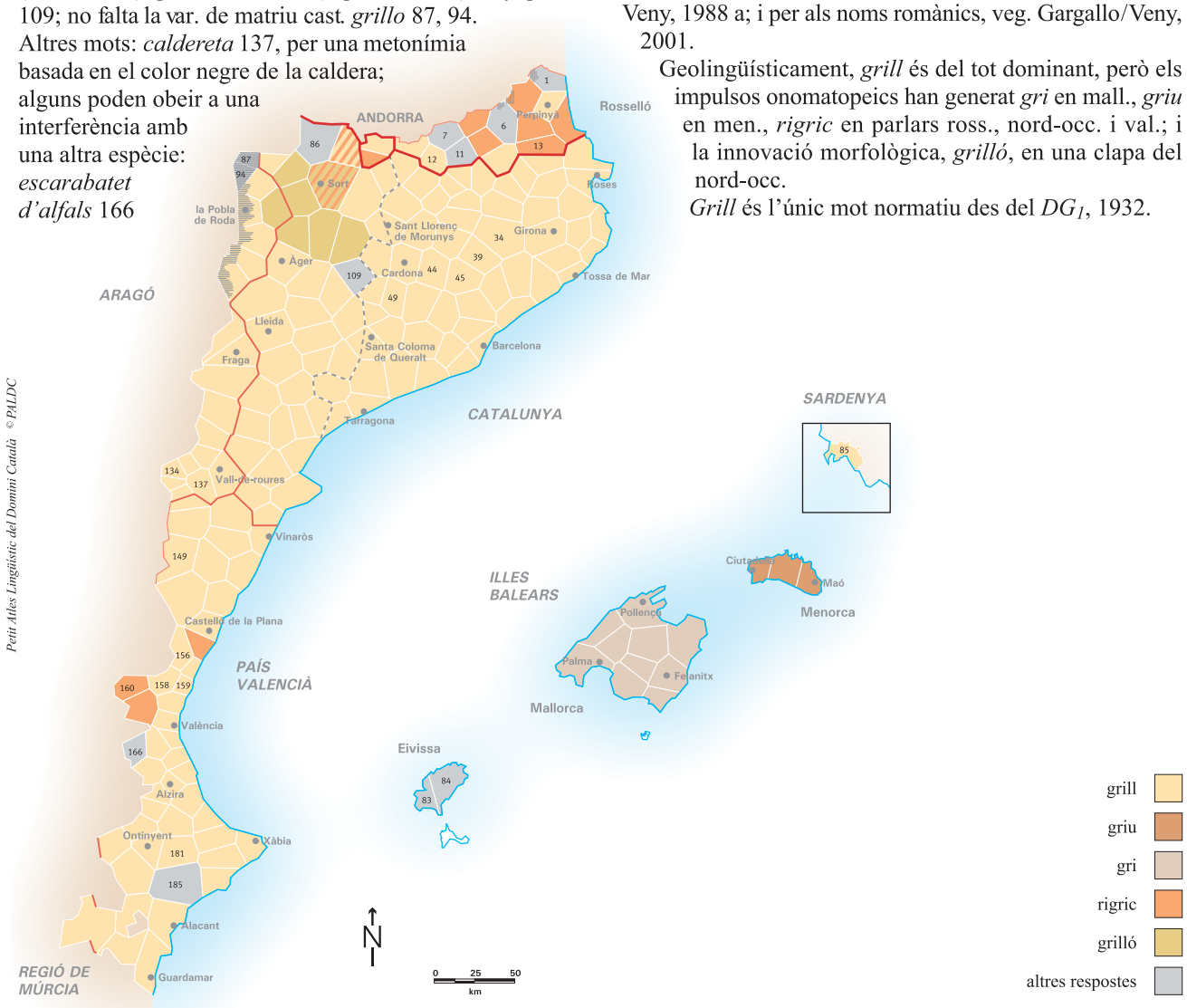
Entre les classes de grills, s’ha citat en diverses ocasions el *grill de la P* “per a tenir engabiat, canta també de dia i té una *P* d’un altre color” 39; “els de la *P* a l’esquena canten més” 44.

Quant a l’estructura del mot hereditari, *grill*, cal notar l’estabilitat del timbre de la ĭ, malgrat trobar-se contra l’evolució ĭ > [e], [ɛ], per la constant acció del xerric de l’insecte, timbre que, com hem dit, és present en les creacions posteriors com *griu*, *gri*, clarament onomatopeies: observem que poblacions on es diu *grill*, usen l’onomatopeia *ric-ric* 49 o *rigric* 181 o ho relacionen amb l’adj. *ric* ‘que té molts diners’ (“soc ric, soc ric” 12) (semblantment el port. que usa *grilo* per a designar l’insecte, se serveix de *grigri* per a imitar el seu cant).

Per a més detalls sobre els noms catalans de ‘grill’, veg. Veny, 1988 a; i per als noms romànics, veg. Gargallo/Veny, 2001.

Geolingüísticament, *grill* és del tot dominant, però els impulsos onomatopeics han generat *gri* en mall., *griu* en men., *rigric* en parlars ross., nord-occ. i val.; i la innovació morfològica, *grilló*, en una clapa del nord-occ.

Grill és l’únic mot normatiu des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

978
La *llagosta*
(*ALDC*, VII, 1547. La *llagosta*)

En aquest comentari ens ocupem dels noms que reben diversos ortòpters saltadors ("salta més que tots" 45), generalment "de color marró" 39, 119, "de color de terra" 124 (*llangosto terrer* 119), amb les potes posteriors molt llargues i fortes i ales membranoses que despleguen per a ajudar-se en el salt; els referents poden ser petits (comentari de *saltaire* 12, *saltic* 94, *llagosta* 20, *llangost* 102, 123, *llangosto* 133, 141, 152, *llangostí* 187; "el més petit" 167, "més petit que la *llagosta*/*llangosta*" 73, 95) o sense distinció per la mida (*llangost*/*llangosta* 88, 99).

Llagosta (s. XIII) deriva del llat. vg. LACŬSTA, var. de LOCŬSTA, que també es deia del crustaci marí; var.: *llagasta* 64, homonimització amb el nom de la 'paparra'; formes masculinitzades: *llagost* (s. XV, A. March "llagost o mosca"); *lligost* 77, per assimilació de [ə] > [i] a la consonant palatal; *llagosto* 23, format a partir del pl. *llagostos*; *llagostí*, dim. (que implica un pas de *f.* [*llagosta*] a *m.*, "derivació típica del català" [*DECat*]), *llegostí* 180, amb assimilació [a] > [e] a la consonant palatal (cf. *lligost*): la doc. del s. XIV es refereix al crustaci marí. Ha donat lloc a topònims com *La Llagosta* i el der. *Llagostera*, al·lusius probablement a "paratges antigament devastats per les malèfiques plagues de llagosta" (*Onomasticon*); el darrer té l'origen en el cognom *Llagostera*, del cat. or. (Moll, 1982), que s'oposa al nord-occ. *Llangostera*; el misteriós primer element de *pallagostí* (var. *palligostí* 3) s'ha interpretat com a resultat d'una atracció de *pantigana* (cf. més avall), que considerem dubtosa, tot i que aquest mot és conegut al Conflent (*portanganes*) i Coromines l'ha sentit per la Garrotxa i la Selva (*DECat*).

També és freqüent la var. nasalitzada *llangosta* (Sanelo, 1802; Escrig, 1851; cf. oc. *langosta*, fr. *langouste*, gall. *langosta*/*lagosta*), potser deguda a una atracció de LŎNGUS 'llarg' (*DELL*), amb algunes modificacions fonètiques i morfològiques: *llengosta* 99, *llangostra* 89, amb bategant adventícia; les var. *llangost* (doc. s. XIV, Jacme d'Agramont, ap. Veny, 1971); *llangosto* (*llangosto terrer* 119), a partir del pl. *llangostos*, com *llangusto* 135, amb [u] tònica "possiblement mossàrab" (*DECat*); *llangostre* 100; a partir d'un pl. *llangots* (< *llangosts*, considerat arcaic al *DOrt*, 1917), s'ha format el sg. *llangot* (topònim *Serra dels Llangots*); *llangostí*, dim., i *llangostinet* 171, doblement dim. La idea de 'saltar' (cf. it. *cavaletta*, pels salts de l'insecte) ha generat diversos significants, a partir de *salt* (< SALTU) o de *saltar*: *saltarell*, *sautarell* 7, *saltirell* 11, *sotarella* 10, *saltaire* 12, adaptacions de l'oc. *sautarela*; *saltiró* 36, *saltiretx* 86, potser d'un gascó *saltiretch* (*DECat*), *saltic* 93, 94 (*sàltic* 93, amb canvi d'accent); compostos: *saltauebres* 132, amb el segon element *uebres* 'guaret', pres de l'arag.; *saltamonte* 190 (← cast.).

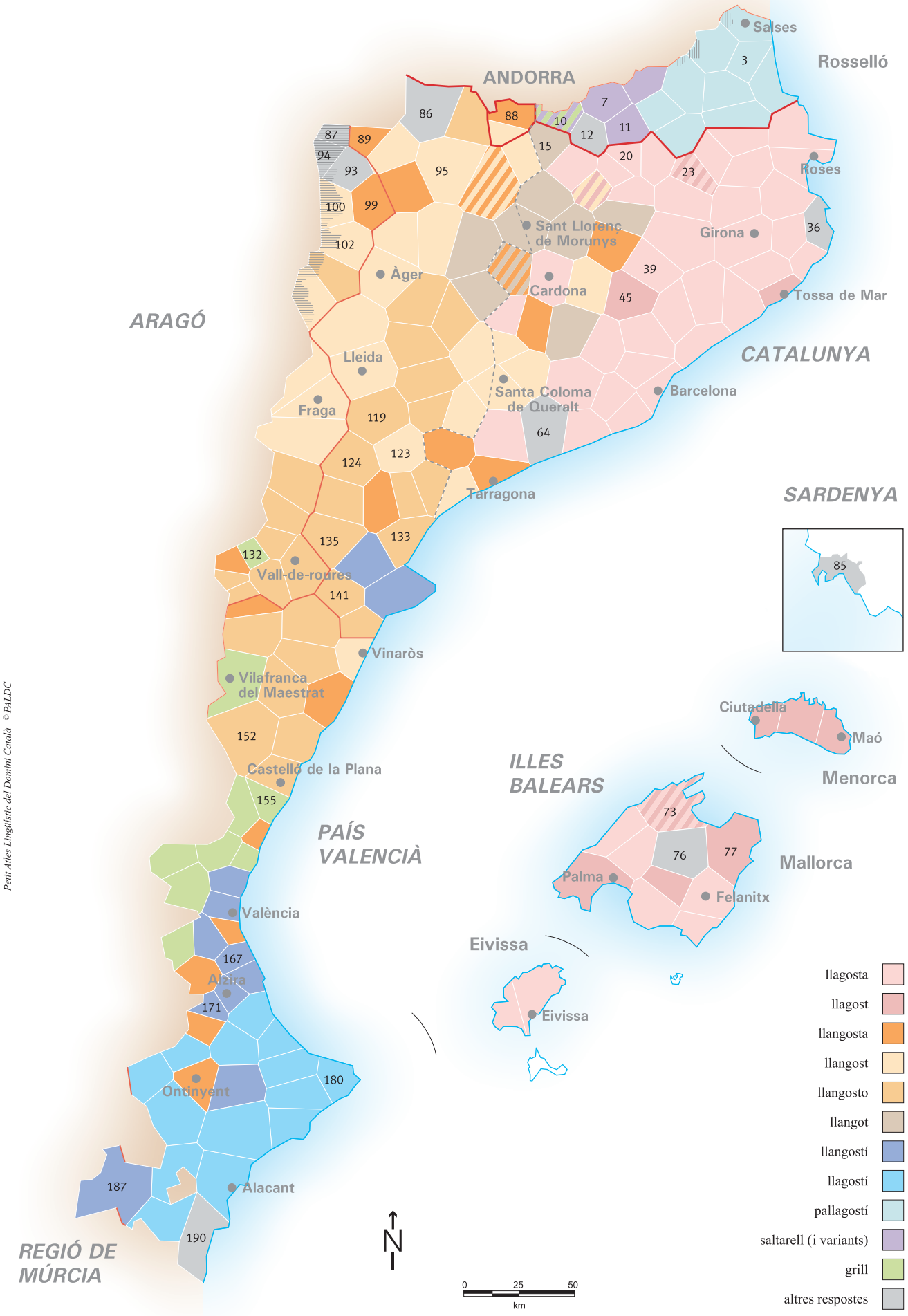
L'alg. *triribiqui* 85 és un manlleu al logudorès i sasserès *tilibricu* (Corbera, 2000: 42), d'origen onomatopeic pel rumor que provoca l'insecte en voletejar (*DEI*).

Molt puntualment algun nom d'un altre animaló s'ha traspassat al de 'llagost(a)', així la semblança del *llagost*/*llagosta* amb el *grill* ha desplaçat aquest nom cap a 'llagost(a)' provocant una polisèmia incòmoda que, en part, s'ha resolt substituint el nom del referent 'grill' per *ric-ric*, *grill cantador* o *grill de serreta* 155, fenomen que es repeteix en arag. (cf. Veny, 2001 b); *paltigana* 87, var. dissimilada de *pantigana*, pròpiament 'llagost gros i verd', que procediria de *PONTICANA (< PONTICUS, de la regió de PONTUS 'Pont') o de *PANTICANUS, der. de PANTEX 'panxa'; *xigala* 76, pròpiament 'cigala' (< llat. vg. CICĀLA, del cl. CĬCĀDA), amb palatalització de [s]; *parotet* 167, dim. de *parot*, pròpiament 'libèl·lula', der. de *pare* (cf. mapa 1014); *mosquit* 15, amb estranya confusió (veg. mapa 1004).

Els tipus *llagosta*/*llagost* i *llangosta*/*llangost* ocupen la major part del domini lingüístic. Les dues var., amb nasal o sense, coneixen una bona tradició aproximadament del mateix segle (XIII-XIV), la primera, estesa pel cat. occ. (tret del val. mer., que exhibeix formes no nasalitzades) i amb congèneres en el fr. *langouste*, i la segona, pel cat. or. central. Són solucions discordants *pallagostí*, del ross., sense relació amb l'oc., amb un segment inicial inexplicat; *grill*, per expansió de l'arag. en el val. central; *saltarell* i var., que han estat d'una certa productivitat per l'atribut característic del salt de l'insecte; l'alg. *triribiqui*, tributari dels parlars de Sardenya.

Són mots normatius *llagosta* i *llagost*, des del *DOrt*, 1917; *llagostí*, amb el significat marí, des del *DG*$_1$, 1932.

La *llagosta*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

979
El *corb* (*Corvus corax*)
(*ALDC*, VII, 1574. El *corb*)

El *corb* és un “ocell de la família dels còrvids, d’uns 64 centímetres de llargada, de plomatge i de bec negres, que viu en indrets rocosos (*Corvus corax*)” (*DIEC*). El mot (s. XIII) deriva del llat. CŎRVUS, que ha donat la forma general *c*[ɔ]*rb*, d’acord amb l’evolució del llat. cl. ŏ > llat. vg. ɔ > cat. [ɔ] (com RŎTA > *roda*, CŎRPUS > *cos*), però en 18 poblacions s’ha operat el canvi [ɔ] > [o] per homonimització amb *corb* (vulgarment *corbo*) < CŬRVUS ‘curvat; encorbat’ (s. XIV), tancament que, com pot veure’s al mapa, no és “pronúncia estrictament barcelonina”, segons afirma el *DECat*; var.: *cor*[t] 48, per equivalència d’oclusives finals; *corbàs*, manlleu a l’oc. (var. *escorbàs* 4, 6, 9, 11, amb aglutinació del segment *es-* potser seguint el model d’altres ocells, com *estornell*; *corobàs* 86, amb epèntesi vocàlica); *corbasso* 87, 94, tributari de l’arag.; *gorb*, amb sonorització de [k]- > [g]-, és interferència de l’oc. *gòrb*, i l’alg. *c*[o]*lbu* 85, del logudorès i campidanès *korbu* (notem la [b], que refusa la procedència de l’it. *corvo*); *corba* 30, 45, 149 (“més petita que el *corb*” 149, deu referir-se potser a la femella, atès que el *f.* sol tenir valor augmentatiu, cf. *anella*, *saca*); *corpet* 156 (pl. *corpetx*), amb ensordiment de la [b] (veg. semblantment *corpeta*, *corpet* al mapa 1031).

Per la diftongació han de ser manlleus a l’arag. o continuïtat d’àrea lingüística arag. *cuervo* 100, 108; *cuerva* 152 (“més petita que el *corb*” 152; veg. més amunt *corba*), *cuarva* 100, amb diftong [wa] de ŏ (“amb el bec groc”, que es pot identificar amb la *gralla de bec vermell*, *Pyrrhocorax pyrrhocorax*; cf. Veny, 1993 e). Mostra de l’arrelament de *cuervo* és el comentari de l’inf. de la loc. 108: “en castellano és un *corb*”.

El significant pràcticament pancatalà és *corb*, amb [ɔ] (tret de qualque cas on la vocal s’ha tancat), amb algunes var. septentrionals (*gorb*, *corbàs*, *cuervo*) imputables a l’oc. i a l’arag.; notem com en una àrea modesta, com és el ross., al costat de la forma genuïna, *corb*, s’ha ajuntat la doble presència oc. (*gorb* i *corbàs*).

Corb és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

980
El *niu*
(*ALDC*, VII, L 88. El *niu*)

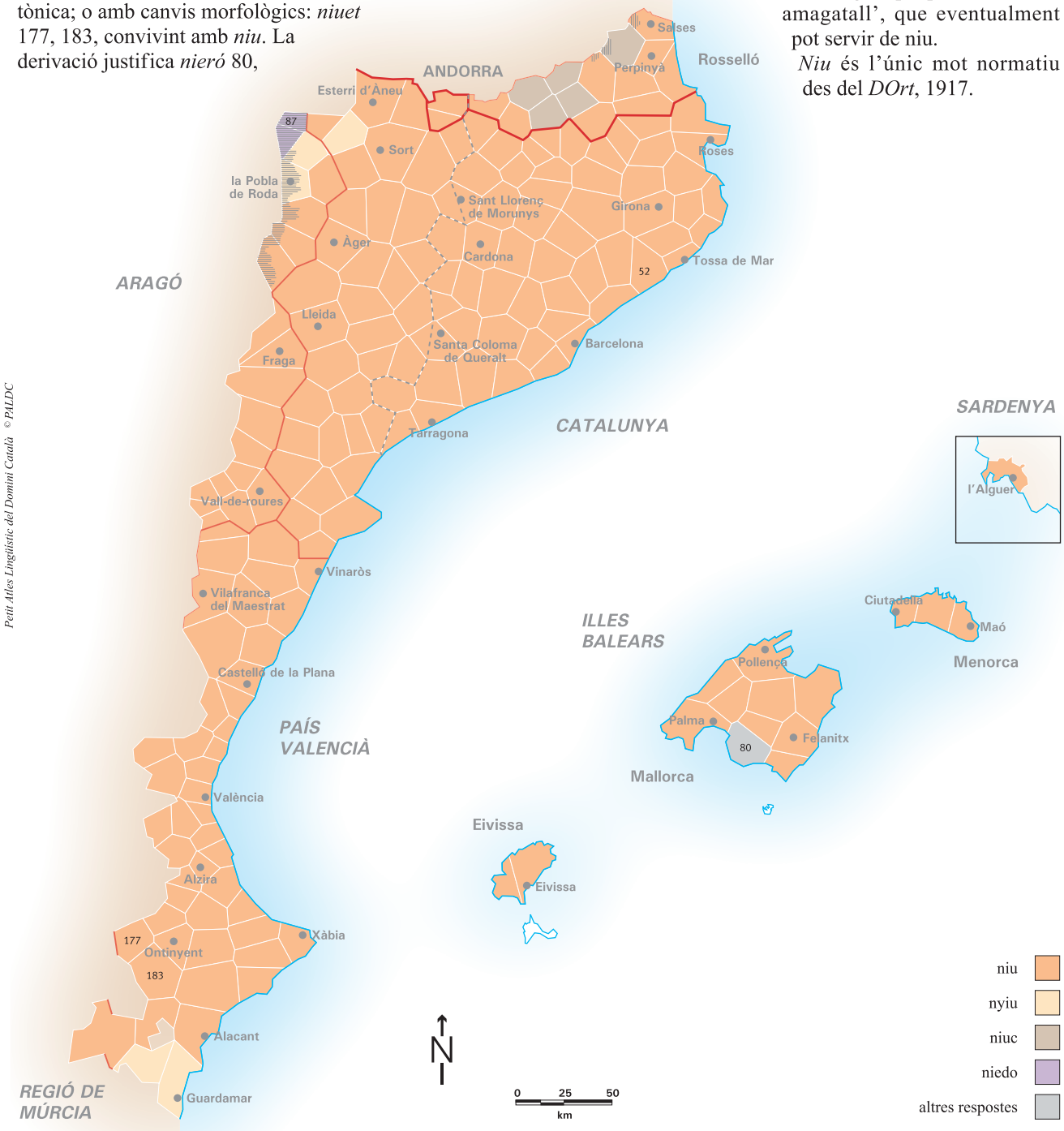
Els significants que corresponen a ‘niu’, “construcció que els ocells fan amb brins, molsa, plomissol, etc., per pondre-hi els ous, covar-los i criar els petits” (*DIEC*), deriven del llat. NĪDUS, que també, amb alguns canvis, és l’origen dels mots de les altres llengües romàniques (cast. i it. *nido*, fr. *nid*, oc. *nis*, *niu*, port. *ninho*, gall. *niño*), tret del rom., que usa *cuib* (< *CUBIUM ‘llit de la llebre’).

NĪDU, a través d’una forma del cat. arcaic **ni*[ð], per vocalització de la dental (com PĔDE > *peu*, NUDU > *nuu*, *nu*), va passar a *niu*, que, documentat des de Llull, és el resultat general del cat., amb lleus modificacions fonètiques: ross. *niuc*, amb reforç velar, com en dialectes occitans; *nyiu*, amb palatalització de la nasal assimilada a la [i] tònica; o amb canvis morfològics: *niuet* 177, 183, convivint amb *niu*. La derivació justifica *nieró* 80, der. de *nier* ‘encara no sortit del niu’ (cf. asturià *nieru* ‘niu’); el mot és propi del mall. de Llucmajor, on *niu*, per metonímia i probablement des del llenguatge infantil, havent adquirit el significat de ‘ocell’, a partir de “anar a cercarnius” (Moll, 1961), ha desviat *nieró*, pròpiament ‘ponedor de les gallines’, cap a ‘niu’.

Es troben també var. afins a l’arag. com *niedo* i, per palatalització causada per la [i] veïna, *nyedo* 87; es tracta de la diftongació d’una vocal llatina llarga (tancada del llat. vg.) que, a la Península Ibèrica, només es dona en arag. (BĪGA > *biega*, FĪMUS > *fiemo*, etc.) (Conte *et al.*, 1977: 53).

Finalment, *catau* 52, que conviu amb *niu*, designa pròpiament ‘cau, amagatall’, que eventualment pot servir de niu.

Niu és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

981
La *guatlla* (*Coturnix coturnix*)
(*ALDC*, VII, 1576. La *guatlla*)

La *guatlla* és un "ocell de la família dels fasiànids, d'uns 20 centímetres de llargada, el cap i les parts superiors d'un bru negrós amb ratlles més clares, i les inferiors d'un cendra clar, migrador, molt apreciat pels caçadors (*Coturnix coturnix*)" (*DIEC*); els etimologistes estan d'acord a interpretar el mot com d'origen onomatopeic, però per a uns (Meyer-Lübke, Wartburg) procediria del llat. QUACCOLA, mentre que per a d'altres (Coromines, *DECat*) seria un der. del germ. occ. ant. QUAHTĬLA (cf. al. *Wachtel*), traspassat a França, Occitània i Catalunya, a través del fràncic, "pel vehicle del llenguatge de l'alta cacera, i dels falconers dels nobles senyors cinegetes" (*DECat*). A partir de l'estadi intermedi, **quaɨ̯tla* (cf. *guaila* de Benasc) hauria passat, amb sonorització de [k]- > [g]-, a *guatla* 129, 140, 141, 143, 146, 168, 173-175, 177-180, 182, 183, 185, pron. *gua*[ll]*a* (doc. s. XIII), simplificat en *guala*, amb les var. *uatla* 172 i *uala* 154, 169, 171, 188, respectivament (cf. *espatla*, *espala*); d'altra banda, **quaɨ̯tla*, per influència de la iod, hauria donat *gualla* i després *guatlla* (s. XVII), amb geminació de la palatal (var. *aguatlla* 105, amb pròtesi vocàlica); a més, *guatlla* (var. *guanlla* 99) es monoftonga en *gotlla* (var. *agotlla* 105) i *gualla* en *g*[ɔ]*lla* 92 (com dial. *goita* < *guaita*), mentre que *guatla* i *guala*, per impulsos onomatopeics, esdevenen *gü*[ɛ]*tla* 133 i *gü*[ɛ]*la* 135, respectivament; aquell factor, afavorit per la imitació del cant en forma trisil·làbica, i, en el cas del bal., per noms d'ocell com *mèrlera*, *sól·lera*, han originat les var. *guàtlera*, *guàtllera* 32, 35-37, 42, *g*[ˈɔ]*tllera* 61 i *g*[ˈɔ]*tlera* 83.

Són resultat d'una interferència *calla* 13, *catlla* 7, manlleus a l'oc. *calha*, que, per un compromís amb el genuí *guatlla*, ha generat *gatlla* (doc. de *galla mareza* a *Barrere 1745*); l'alg. *qualla* 85, en canvi, ha estat pres del logudorès o de l'it. *guaglia*. *Codorniu* 125, 169, malgrat la presència del cognom *Codorniu* i de l'apel·latiu que apareix en alguna doc. medieval (Colón, 2002 b: I, 83-84), sembla una adaptació del cast. *codorniz* (< COTURNĪCEM), basada en el model cast. *perdiz* = cat. *perdiu*, en la forma interferida *codorni*[θ] 125, 138, l'adaptada *codornís* 187 i en la convivència de *codorniu* amb *codorni*[θ] 125 i amb *uala* 169.

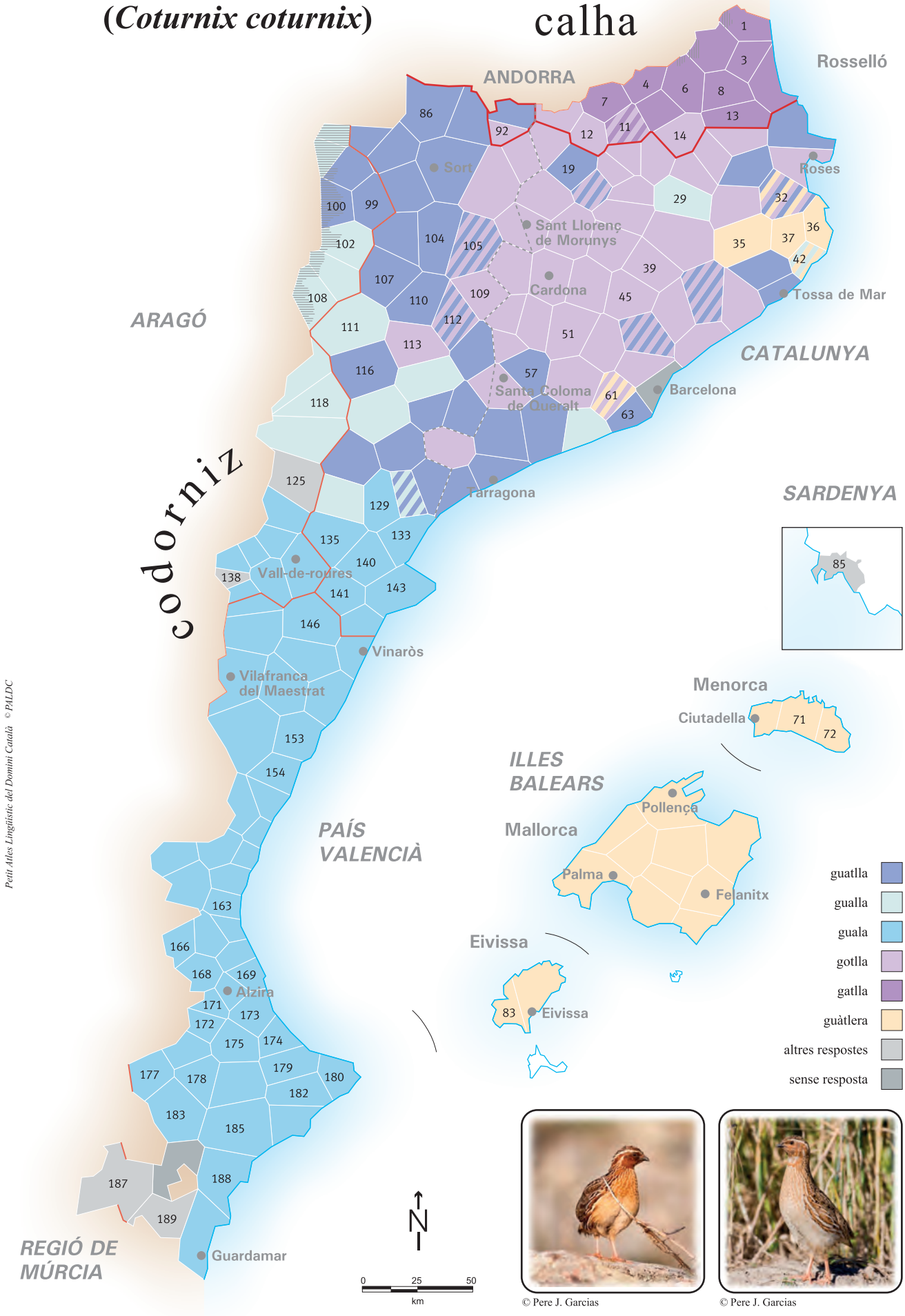
Finalment, la unitat isolada, *pasqualet* 189, és resultat d'una mimologia amb homonimització del nom dim. de persona, *Pasqual*. Les mimologies amb el cant de la guatlla són molt freqüents en cat., interpretat que quan canta diu: *blat segat* 1, 3, 4, 6-8, 11-14, 29, 36, 39; *blat florit* 7, 19, 105, 109; *blat pelat* 45; *blat torrat* 51; *blat colrat* 86, 99, 100, 102, 104, 108; *blat granat* 105; *blat quadrat* 107; *blat claret* 153; *blat parat* 175; *uaix parat* 169 (= *guaix* 'tija'); *set per vuit* 57, 63, 72, 112, 113, 116, 118; *vuit per u* 71, 110, 111; *palpa-la* 166, 171 (var. *bàlbala* 163). El fenomen, onomatopeic i/o mimològic, es repeteix en totes les llengües: llat. tardà *quarcara*, port. dial. *cal-coré*, gall. *paspallás*, lleonès *parpayar*, it. *palpalà*, fr. dial. *courcaillet*, sard *berberékke*, *kankaráu*, *paspáran*, *čirkuri*, *trespodrés*; rom. *pitpalac*, cast. bilbaí *pospolín*, eusq. *galeper*, rus *pérepel*; lleonès *buen pan hay*; fr. *paie tes dettes*; txec *pět peuěz* 'cinc monedes' (cf. *DES*; Veny, 1978 a: 212-214 i n. 22; Bernis, 1995).

Geolingüísticament, el der. de QUAHTĬLA és pancatalà, amb les var. *guatlla*, predominantment nord-occ., *gotlla*, sobretot catalanocentral, *guala*/*guatla*, val. i tort., *guàtlera*, bal. (amb uns casos de *guàtllera* en cat. central). *Gatlla*/*catlla*, del ross., té a veure amb l'oc.; *qualla*, amb l'it., i *codorniu*/*codornís*, amb el cast. Un localisme, *pasqualet*, és una bella mostra del reflex de la mimologia.

Són mots normatius *guatlla*, des del *DOrt*, 1917; *guàtlera*, des del *DIEC*$_1$, 1995, i *guatla*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

La *guatlla* (*Coturnix coturnix*)

calha

© Pere J. Garcias

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

982
La *puput* (*Upupa epops*)
(*ALDC*, VII, 1597. La *puput*)

La *puput* (s. XV) és un "ocell de la família dels upúpids, d'uns 28 centímetres de llargada, amb el bec prim i encorbat i una bella cresta molt característica (*Upupa epops*)" (*DIEC*). El nom llat. era UPŬPA, d'origen onomatopeic, imitador del seu crit, com el gr. *epops* ("à cause de son cry", Belon, 1555: 293). El llat. ha generat els descendents it. *upupa*, fr. *huppe*, port. i gall. *poupa*, rom. *púpăză*, sasserès *pupuza*, sard *pupu*[tʃ]*a*, angl. *hoopoe*, amb manteniment de la *p* sense sonoritzar-se, per l'impuls onomatopeic que va tenir el mot des d'un principi, i que també trobem en cat. *pupupa* i *pupup* 36, 43, que, més que supervivents del llat., constitueixen probables realitzacions de l'onomatopeia; la mateixa conservació de l'oclusiva labial s'observa en el cat. med. *úpega*, probablement d'un anterior **úpeba* amb equivalència acústica B = G; pel que fa a la velar *-g-*, segons el *DECat*, "hi degué contribuir molt la influència de la terminació de diversos noms d'ocell bastant relacionats: cat. ant. *piga* 'garsa' (PĪCA), *pigot*, *folga* 'fotja' (FULICA), *mallerenga*", sense que sigui necessària aquesta influència. En canvi, la sonorització P = B ha tingut lloc en el cast. *abubilla*, amb suf. dim. (< *UPUPELLA).

Són moltes les var. d'aquest lexema, bàsicament causades per la imitació onomatopeica. Amb *o*: *poput* (*Barrere 1745*), *potput* 136, 137, 142, 148, *polput* 154, 156, 158-160, 168, *porput* 190; amb *u*: *puput*, que, juntament amb *putput*, coneix l'àrea més extensa, documentada en val. des de Esteve (1489) fins a Martí Gadea (1909); *purput* 125, 167, 190; *apuput* 189, a partir de *la puput*, *una puput* (però el *DECat* troba més possible partir de *un *apupot* → *una put-put*), per aglutinació de la vocal de l'article, que provoca les formes *f. puputa* 23, 29, 31, *pupuda* 59; amb vocal central: *p*[ə]*put* 14, 22, 32, 48, 71, 72, 84, *p*[a]*put* (*Barrere 1745*), *ap*[a]*put* 150, 175, 186, *alpaput* 163, metàtesi de *palput* 157, 162, 164, 166, 169-173; *p*[ə]*lput* 165, *p*[ə]*puta* 23; una sola forma amb [e]: *p*[e]*put* 149.

Algunes d'aquestes var. poden haver-se originat per canvis fonètics que es donen en mots no onomatopeics, com la centralització (*paput*) o la dissimilació (*poput*), però creiem que la causa principal és el caràcter onomatopeic del mot. El gènere de UPŬPA era *f.* i, en passar al cat., ha predominat aquest gènere, però, a causa dels canvis fonètics, alguns mots s'han convertit en *m*.

Tant Moll (*DCVB*) com Coromines (*DECat*) fan referència a una alteració del mot originari amb *put*, de *pudir*: el *DECat* justifica *put-put* "per l'etimologia popular *put put*..., o sigui 'put bastant'". Els ornitòlegs al·ludeixen a la mala olor del niu del puput: "tan bonic de lluny i tan pudent de la vora" (Osona, Tanyà, 1979: 73); "la pudor [...] el serveix de defensa pels seus predadors" (Empordà, Sargatal/Llinàs, 1978: 125); i apunten fins i tot a les causes: "mala olor [...] per l'acumulació d'excrements i de deixalles de menjar" (Maluquer, 1973: 145); els nius "puden degut a l'acumulació d'excrements i residus, però també a una substància oliosa que segreguen els pollets" (Janer/Rayó, 1979: 112); la pudor pot ser deguda a "una defensa produïda per una glàndula especial de la cua" o a "que tenen els nius molt bruts" (Banyoles, Lalueza, 1987: 74; igualment Menorca, Ramos, 1994: 122); "la puput sempre put" (Osona, Tanyà, 1979: 73); "com a estratègia de defensa la forta pudor de les seves defecacions [...] els polls les fan servir com si fossin projectils contra els seus enemics, mentre que els adults les dipositen sobre el niu per allunyar possibles depredadors" (Aymerich *et al*., 1991: 186). Aquest atribut ha donat origen al nom gallec dial. *galo merdento* (Penas *et al*., 1980: 75). Tanmateix, els ornitòlegs al·ludeixen només al cant de l'ocell, que és suficient per a explicar el seu nom (amb algunes var.), sense referència a l'atribut de la pudor; vegem com defineixen el seu crit: "lancent dans leur territoire des *houp houp houp* graves" (Bejček, 1989: 229); "lo seu cant se pot expressar per *hup hup*" (Teià i Masnou, Barrera, 1892: 55); "de voz desgraciada y triste, pues su canto se reduce à solo *bu, bu, bu*, de donde es natural venga su origen" (*Autoridades*) (cf. *buc-buc* 6); "do seu característico canto *bub, bub, bub*, vén o seu nome" (Penas *et al*., 1980: 75); "[Voz]. Un bajo *pu-pu-put* de largo alcance" (Peterson *et al*., 1980: 227); "cant nupcial *pu-pu-pu-pú*" (Osona, Aymerich *et al*., 1991: 186); "el seu *pu-pu-pu*", "el seu cant és un *pu-pu-put*" (Ponent, Aixalà, 1987: 74); "se sent també de lluny *pu-pu-put*" (Alt Camp, Domingo/Concernau, 1982: 94).

Tot i la presència en fr. ant. i dial. de *puput* del qual es recullen les dues motivacions, la brutor i el cant ("Nous le nommons un *puput*: car en oultre ce qu'elle fait son nid d'ordure, aussi fait une voix en chantant qui dit *Puput*", Belon, 1555: 293), es tractaria més aviat d'una etimologia popular "a posteriori", un cop els parlants analitzen el lexema i hi veuen una eventual connexió amb *put* de *pudir*. L'únic cas de gènere a partir de *pudir* podria ser *púdia* 139, però una flor no fa estiu.

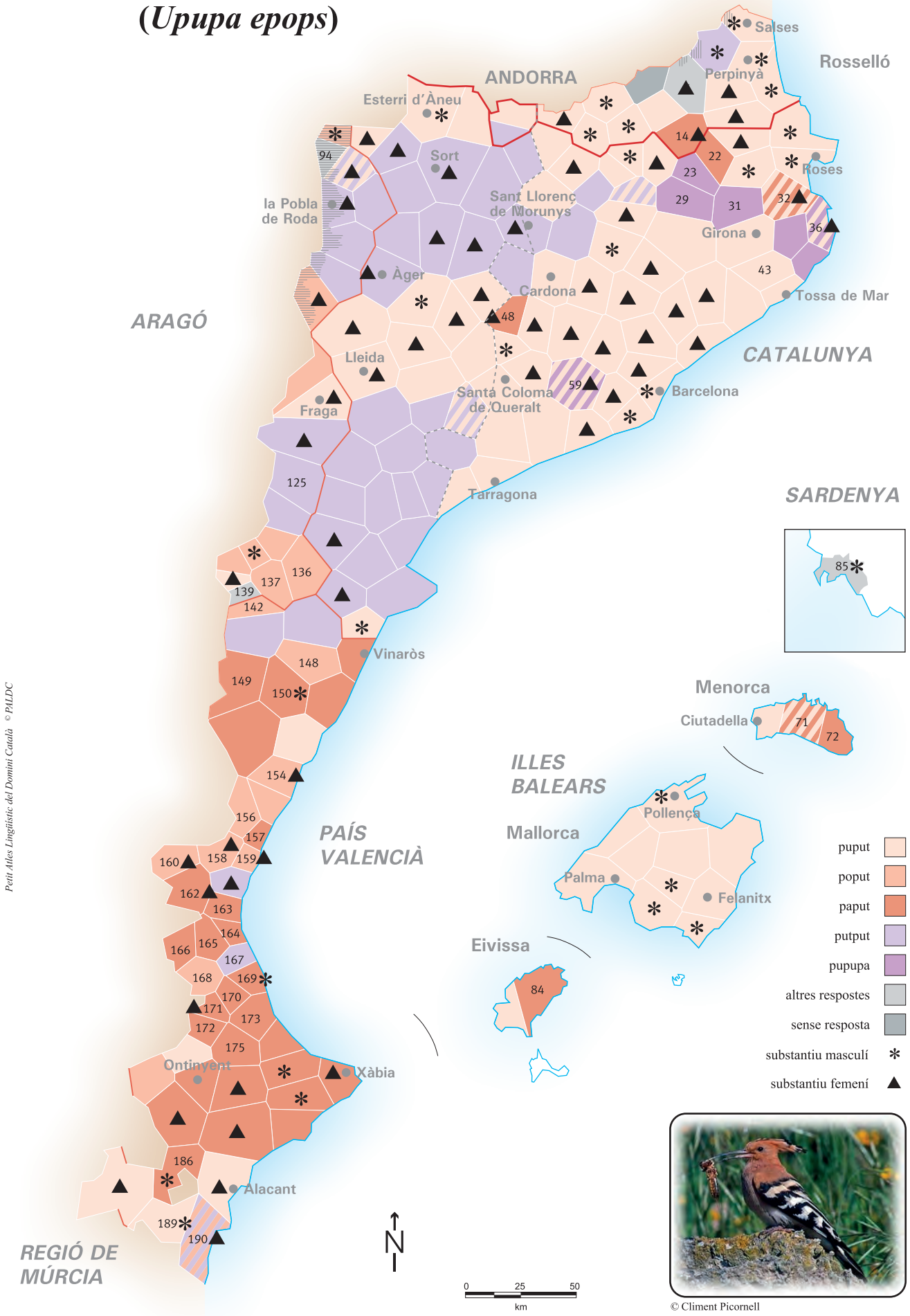
Dins l'extrema unitat lexemàtica de *puput*, amb les seves var., apareixen, com a nàufrags solitaris, dos mots amb matriu externa: *gallet de Sant Martí* 94, parent de l'arag. *gallo de San Martín*, i l'alg. *saludarré* 85, pròpiament 'saluda el rei' (cf. l'equivalent sard *laudaddéu* 'lloa Déu'), probablement pel moviment amunt i avall de la cresta, motivació que expressa Belon (1555: 293) a propòsit del mot *huppe* ("Nous lui donnons ce nom à cause de sa creste"), així com Richelet, 1680 ("Elle a sur la tête une aigrette de plumes fort jolies, et de differente couleur qu'elle baisse et hausse comme lui plait") i *Barrere 1745* ("crista [...] pro arbitrio Upupae surrigitur et contrahitur").

Per a més noms baleàrics de 'puput', veg. també Aguiló/Mestre, 2017: 224-225 i per als val., veg. Martines, 2012: 238-239.

Des d'una perspectiva geolingüística, *puput* i *putput* són pancatalans, aquest darrer ocupant l'àrea occidental.

Puput és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

La *puput* (*Upupa epops*)

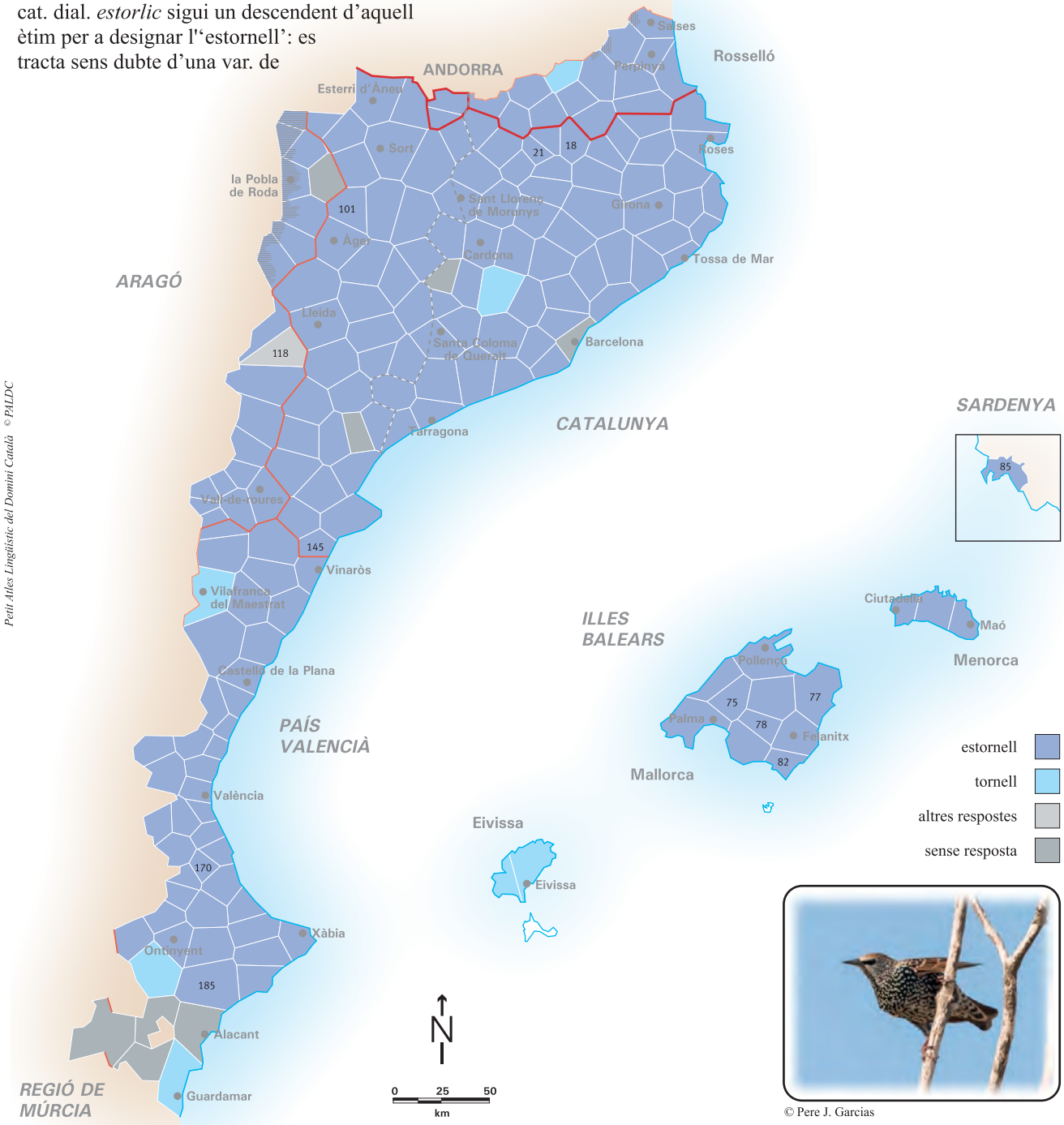

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Climent Picornell

983
L'*estornell* (*Sturnus vulgaris*)
(*ALDC*, VII, 1584. L'*estornell*)

L'*estornell* és un "ocell de la família dels estúrnids, d'uns 21 centímetres de llargada, plomatge negre amb reflexos verdosos i vermellosos i pigallat de blanc, que vola en estols, sovint de milers d'individus, que és un dels ocells més comuns de l'avifauna europea (*Sturnus vulgaris*)" (*DIEC*; s. XIII); per 'pigallat' s'ha recollit *piquellat* 18 i per 'estols', *serraes* 'serrades', pl. de *serrà* 185. Es tracta d'un lexema compartit per tot el domini lingüístic, procedent del llat. tardà STURNĔLLUS (Authimus, s. VI, *DELL*), dim. de STŬRNUS, que ha donat l'it. *storno*, mentre que el der. llat. és l'origen de *estornell*, oc. *estornèl*, fr. *étourneau*; també es va formar el dim. STORNINUS, que ha donat el cast. *estornino*, port. *estorninho*, gall. *estorniño*. És fals que el cat. dial. *estorlic* sigui un descendent d'aquell
ètim per a designar l'"estornell': es
tracta sens dubte d'una var. de
torlit 'sebel·lí', *Burhinus oedicnemus*, d'origen onomatopeic, com ho és *sebel·lí* (veg. Veny, 2018 a). Com a var., notem la forma metatètica alg. *estronel* 85, amb el pas de -[ʎ] final a -[l] corrent en aquest dial. (com *gal* 'gall'); la reduïda *estonell* 101; la falsament ioditzada *estornei* 21; l'escapçada *tornell*, com si *es-* fos un prefix, per deglutinació; l'oscil·lació [as]*tornell*/[es]*tornell*, habitual en cat. occ., així com el pl. mall. *estorn*[els], amb [ʎ] despalatalitzada (75, 77, 78, 82), i *estorn*[eʎtʃ] 170, *estorn*[eʎʃ] 145, amb *s* palatalitzada per assimilació a la consonant anterior.
Tord 118 (pl. [tortʃ]) sembla una confusió d'espècie oposada a *estorn*[eʎʃ], que, segons l'inf., "ho diuen a Catalunya". L'únic mot normatiu és *estornell*, des del *DOrt*, 1917.

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

984
La *tórtora* (*Streptopelia turtur*)
(*ALDC*, VII, P 64. La *tórtora*)

La *tórtora* és un ocell de la família dels colúmbids, "característic pel seu parrupeig" (*DIEC*), la imitació del qual és a l'origen del mot llatí TŬRTUR, -ŭRIS, amb una reduplicació com la que es troba en altres mots llat. (*upupa* 'puput', *curculio* 'corcó'), i que va passar en llat. vg. a TŬRTŬRA, ètim de l'it. *tortora*, fr. ant. *tourte*/mod. *tourterelle*, cast. *tórtola*. El resultat cat. més fidel a l'etimologia és *tórtora*, documentat al s. XV, en ross. al s. XVII (*Barrere 1745*) i modificat, per infreqüència del suf. àton *-ora*, en *tórtera* (var. *tórdera* 99, per homonimització amb *tord*; dim. *tortereta* 122), del qual tenim testimonis des del s. XVIII, i, més tard, de Costa i Llobera i Verdaguer. Tanmateix, la vocal posttònica ha estat interpretada com una restitució (*DECat*) a partir de *tortra*, que és atestada ja al s. XIII i que coneix abundosa doc. (Arnau de Vilanova, *Tresor de pobres*, B. Metge), especialment val. (Vicent Ferrer; Canals; *Spill*; *Tirant*; C. Ros, 1739 i 1764; Sanelo, 1802; Fuster, 1827-1830; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1891); d'altra banda, *tortra* hauria generat *torta*, per dissimilació de bategants. Quant a *tórtola* (var. *tórdola* 136, per atracció formal de *tord*) podria haver-se format per dissimilació de bategants (*tórtora* > *tórtola*), però en el cas del val., atès que la tradició lèxica és de *tortra* i que lexicògrafs moderns com Sanelo (1802), Escrig (1851) i Martí Gadea (1891) alternen aquest mot amb *tórtola*, podríem pensar en una influència del cast. En la distribució areal, *tortra*, de doc. més antiga, viva en unes poques localitats, s'ha perpetuat més tard amb les var. *torta* i *tórtera* (aquesta, també possible canvi de *tórtora*, ocasional en alguna loc. val., com Benimantell, Marina Baixa, però sembla desmentir-ho la doc.); *tórtola* podria ser degut a dissimilació interna, però, en àrea val., la presència tradicional de *tortra* no afavoreix aquella interpretació.

Tórtora és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

© Pere J. Garcias

© Pere J. Garcias

985
La *sargantana*
(*ALDC*, VII, 1613. La *sargantana*)

La *sargantana* és un 'llangardaix petit de color verdós, bru o rogenc per dalt i blanc per sota, molt lleuger i espantadís, que abunda per parets assolellades (*Lacerta*)'. Classificarem els significants recollits d'acord amb *a*) el suf. (*-ana*, *-alla*, *-illa*), que n'agrupa el major nombre; *b*) la relació amb altres espècies.

a) LAKARTA, var. del llat. LACERTA (cf. cat. *lluert* < *LŪCERTUS ← LACERTUS), amb un suf. dim., degué esdevenir *LAKARTANA, que, encreuat amb el protobasc SEGUANDÍLEA, hauria donat *sa*(*n*)*gartana* i *sangardilla* (*DECat*).

La forma més comuna és *sargantana*, doc. al s. XV i, com a topònim, al s. XII; coneix moltes var. fonètiques: *sagartana* 126, que, si acceptem la hipòtesi del *DECat*, seria el primer estadi evolutiu, amb la var. metatètica *sargatana* 160, que explicaria *sargantana* (var. *sarguintana* 56), per repercussió de la nasal, amb els canvis a *salgantana* 85, de l'alguerès; *saragantana* 189, amb vocal epentètica; *sergantana* 141, 180 (*sengantana* ja es documenta al s. XVI), amb canvi de [a] àtona > [e], potser per dissimilació de [a] (Veny, 2007 c) i no necessàriament per atracció de *serp*, *serpeta* (*DECat*); *sarcantana* 73-75, 77-82, per ensordiment de *-rg-* > *-rc-*, com *sarqu*[e]*ntana* 76, pel tancament de [ə] > [e] en contacte amb una antiga palatal en el parlar de Sineu (la relació amb *cercar* [*DECat*] ens sembla gratuïta).

La posició de *-rg-* > *-gr-*, anòmala, ha tingut lloc en *sagrantana*, amb mutació de la vocal inicial [a] > [e] o [e] > [i]: *segrantana* 185, *segrentana* 174, *segrintana* 182, *sigrantana* 42 (com ha passat en exemples anteriors: *sergantana*, *sengantana*, etc.). La dilació de la nasal és present en *sangrantana*, var. ensordida *sancrantana* 161; amb canvi vocàlic [a] > [e] en *sengrantana* 165, *sengrentana* 169, 172, *segantana* 179 o també [ə] > [i] en *singrantana* 43, especialment en ross., on s'ha operat lambdacisme: *singlantana*, *singlatana* 17, *siglantana* 3, 16 (cf. *sarment* > *sirment*, *senglar* > *singlar*, etc.).

El suf. *-ana*, per al *DECat*, seria d'origen eusquera; hauríem de pensar, tanmateix, en un caràcter col·lectiu (abundància d'espècies petites; cf. *perdigana*) desembocant en un dim. (cf. el suf. de *sargantalla* i altres, més avall).

Sargantalla s'ha format amb el suf. *-alla* (< -ALIA), de valor inicialment col·lectiu, però que, aplicat a les bestioles més petites que els llangardaixos amb els quals a voltes s'ha comparat (cf. *LŪCERTUS > *lluert*/*LAKARTANA 'sargantana'), podria haver adquirit valor dim. El mot es documenta (havia passat per malla als diccionaris etimològics) en 1349 ("serp e lluerts, rates e *sangartaylles*", "les serps e les *sangartaylles*", Jacme d'Agramont, lleidatà, cf. Veny, 1971: 50 i 71). Var.: *sagrantalla* 48, 125/*segrantalla* 151; *sangatalla* 96, 97, amb dissimilació eliminatòria de líquides; *singatalla* 91, 95, *sincantalla* 87/*sincantalleta* 87, pel tancament de [e] > [i] del segment *sen-* pel caràcter semipalatal de la [s]. Les var. amb pas -RT- > *-rd-* ens acosten a habituds pròpies del basc: *singardalla* 89, 94, amb els dim. *singardallina* 93/*sengardallina* 93. Més desgastades són *sanagalla* 92, *sarnalla* 86 i *serenalla* 88. L'equivalència de palatals [ʎ] = [ɲ] ha originat *sargantanya* 134, 137, 144, *sagrantanya* 176; *sargantanyot* 137, probablement amb suf. dim. *-ot*, com *sancastanyot* 152, der. de *sancastanya* 152, homonimització formal amb *castanya* (< CASTĂNĔA).

Com a darrer suf. dim. tenim *-illa* (< -ICULA), amb *sargantilla* i *sangartilla*, que és considerat var. "molt antiga" d'acord amb la possible influència del basc SEGUANDÍLEA sobre *LAKARTANA (*DECat*), però, atesa la manca de tradició documental d'aquest mot, *sangartilla*, enfront de la de *sangartalla*, del s. XIV, justament a la ciutat de Lleida, que precisament l'ha substituït posteriorment per *sangartilla*, creiem més aviat que aquest mot ha reemplaçat *sangartalla* ajudat pel caràcter dim. d'aquell suf. que s'adiu més amb la lleugeresa i mobilitat de la bestiola (Veny, 1971: 181-182). Var.: *sangartilla* 101, 107, 110, 111, 117, 119 (*sangartilla gavatxa* 119), *sagrantilla* 40, 53, *sangardilla* 90, 98, *singardilla* 95 i, amb canvi de suf., també dim., *sargantina* 126, 127.

b) No és menyspreable la comparació de la sargantana amb el llangardaix, les dues espècies, sauris lacèrtids, i la seva diferenciació basada en l'addició d'un adjunt referent al color (*lluert gris* 9) o del dim. *-ina* (*llengardaixina* 99; *engardaixina* 100, 102, per deglutinació), com *gardaixina* 106 i *fardatxina* 183, 190 (doc. s. XV; també aragonès, *fardachina*, doc. s. XIV, ap. Martines, 2012: 127), der. de *fardatxo*.

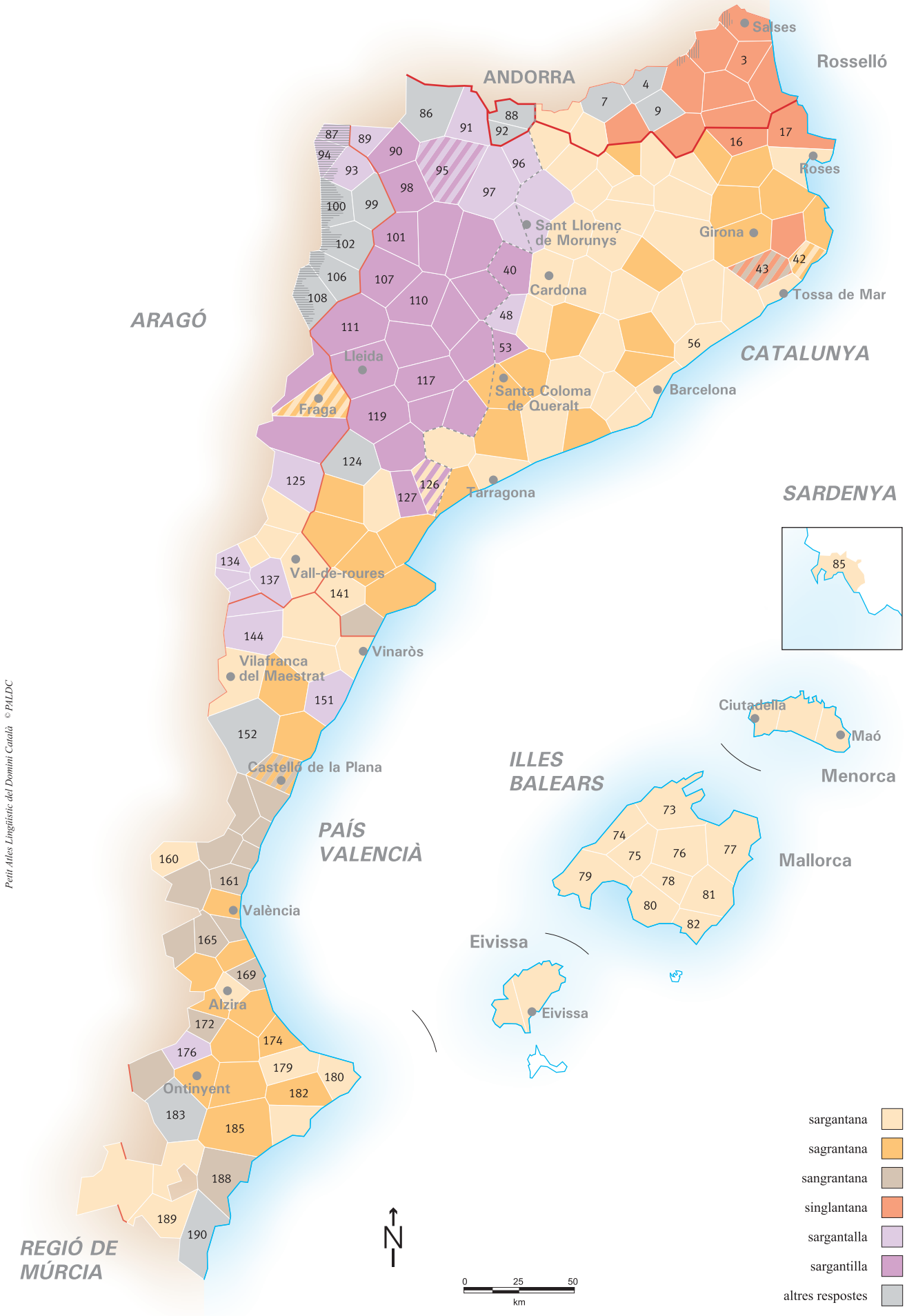
El nucli pot ser *rana* (< RANA) amb el resultat *ranitxa* 124, que té un aire mossàrab. *Sangardixa* 108 és un híbrid de *sangardilla* i el cat. *lagarti*[χ]*a* 188, der. de *lagarto* (< *LACARTUS). *Xinxola* 4 (amb doble dim. *xinxoleta* 7) podria ser un der. dim. de *xinxa* (< CĪMĬCE), potser per considerar, a tort, que podia picar. Per a aquest apartat, cf. mapa 1057.

En el pla evolutiu dels mots cal tenir en compte l'ús del dim. segur (*sargantilla*, *llengardaixina*, *sengardallina*, *sargantina*, *fardatxina*, *xinxola*) o probable (*sargantana*, *sargantalla*) en relació amb la menor dimensió d'aquesta bestiola respecte del llangardaix.

Des del punt de vista territorial, el tipus *sargantana* coneix l'àrea del val., cat. central i insular; amb la var. *singlantana* en ross., mentre que el cat. nord-occ. ha apostat per *sargantalla* que, al nostre parer, hauria estat substituït per *sargantilla*, més d'acord amb la dimensió més petita de la bestiola respecte del llangardaix amb el qual sovint es compara.

Són mots normatius *sargantana*, des del *DOrt*, 1917, i *sangartilla*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

La *sargantana*

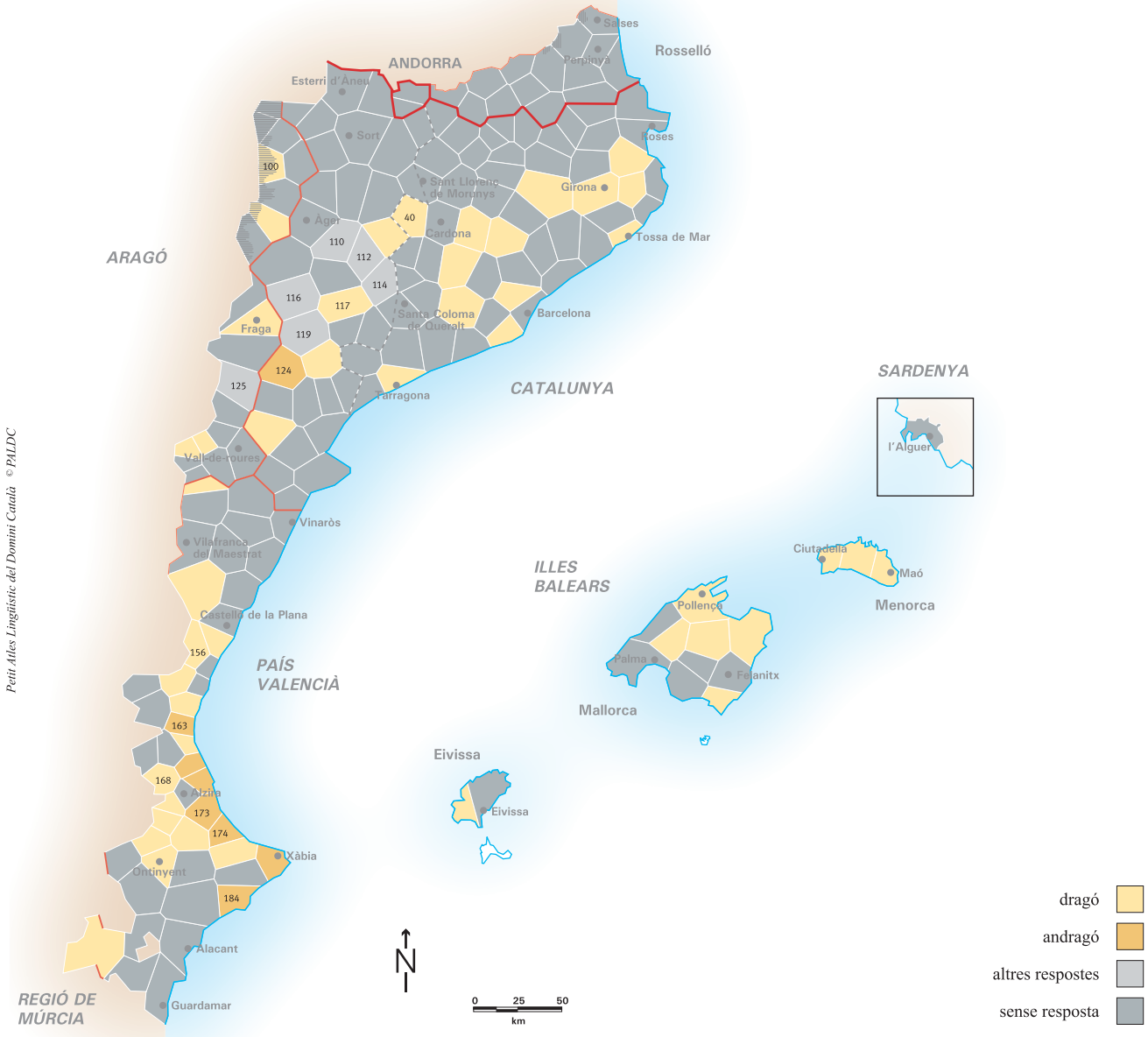
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

986
El *dragó* (*Tarentola mauritanica*)
(*ALDC*, VII, P 65. El *dragó*)

El *dragó* és un ‘rèptil sauri, semblant a la sargantana, de cos deprimit i amb protuberàncies en el dors i la cua, d'uns 15 centímetres de llarg, color grisós i amb una formació adhesiva als dits que li permeten adherir-se per les parets de les cases; abunden a les cases velles’; “encara que inofensiu fa angúnia a molta gent” (*DECat*); “sagrantana gran” 168; “van a caçar les palometes de vora del llum” 116; “va per les cases” 156. El mot (s. XV) deriva del llat. DRACŌNE(M), ac. de DRACO ‘serp monstruosa, monstre fabulós’, que va passar a ‘petit rèptil sauri’ (cast. *salamanquesa*, fr. *gecko*, substituint el llat. *stellio*); el primer, origen de *drac*, amb tractament mig savi, conserva la relació semàntica primitiva en l’albanès *drek* ‘dimoni’, men. *drac* ‘gegant’, i en topònims com *Coves del Drac* (Mallorca); der. *adragó* 124, 163 (Escrig, 1851), amb pròtesi vocàlica; *andragó*, amb addició del suf. *an-*/*en-* (184, resposta d’enquesta complementària); *andregó* 173, 174, per fluctuació de l’àtona [a]/[e]; *dragon* 100, per afinitat amb l’arag.; *tragó* 40, per ensordiment de la dental; un *dragolí*, doc. al s. XVI, canvi de **dragoní*, per dissimilació (o per inserció de l’infix *-ol-*), seria la base de *ragolí* 119 i de *redolí* 125, aquest per homonimització formal.

La creença popular que el dragó rosega la roba dels armaris ha generat noms compostos com *talla-robes* 114, *menja-robes* 117, *trinxa-robes* 112, *esquinça-robes* 110, *esquixa-robes* 116, amb un segon element, *robes* (der. de *robar* ‘saquejar’, des de ‘botí’), i un primer component, que és el present d’indicatiu de *tallar* (< llat. vg. TALEARE), *menjar* (< llat. vg. MANDĬCARE, der. de MANDĔRE ‘mastegar’), *trinxar* (< fr. ant. *trenchier*), *esquinçar* (< llat. vg. *EXQUĪNTIARE ‘partir en cinc; fer a trossos’, der. de QUĪNTUS ‘cinquè’), *esquixar*, var. de *esqueixar* (< llat. vg. *EXCAPSIARE ‘trencar una armadura o caixa de fusta’), respectivament. *Dragó* és el mot general, amb la var. *andragó*, pròpia del val.

Són mots normatius, *dragó*, des del *DOrt*, 1917, i *talla-robes*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

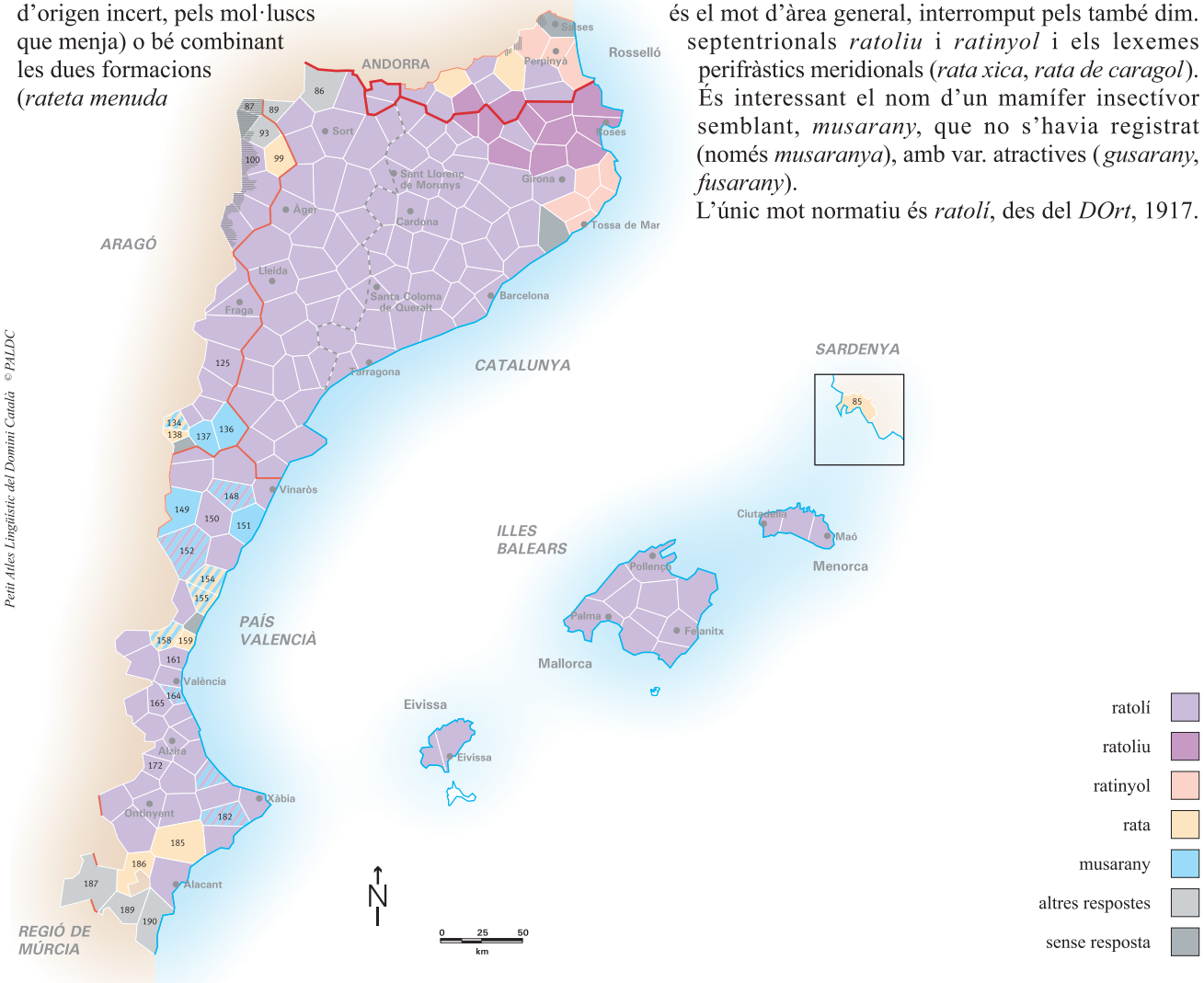
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

987
El *ratolí*
(*ALDC*, VII, 1619. El *ratolí*)

El *ratolí* (s. XIX) és un ‘mamífer rosegador de poca grandària, musell punxegut, cua llarga i pelatge gris, molt prolífic i voraç, que habita les cases (gènere *Mus*)’. “No és inversemblant que *ratolins* resulti d’una dissimilació de **ratonins*, diminutiu de *ratons* [...]: car també *gatolins* sembla ser dissimilat de *gatonins* [...]” (*DECat*); però, com suggereix Bruguera (1996), es tracta més aviat d’un dim. de l’ant. *rat* (i dial. 93; dim. *ratet* 86, 87, 89), més precisament d’un doble dim. (*-ol* + *-í*), el primer com a infix, present en *ratoliu*, amb un dim. *-iu* (< -IVU), propi més aviat del val., amb caràcter afectiu i familiar (cf. *xicotiu*, *casiua*, *boquiua*; cf. Ferrer Pastor, 1980-1981: II, 1332), i, d’altra banda, soldats en *-olí*, com en *rajolí*, *ventolí*, etc., on no cal en absolut partir d’una dissimilació del plural i que podien haver servit de model inductor; a més, *rató* 187, 189, 190, poc freqüent en cat., és imputable al cast.-arag. *ratón*. Altres var. de dim.: *ratolín* 100, amb *-n* final conservada; *ratolinet* 125, 150, 161, 165, 172, amb el doble dim. *-í(n)* + *-et* (< -ĬTTU); *ratinyol*, amb palatalització de la nasal, manllevat o afí a l’oc. *ratinhol*. *Rata*, ocasionalment sinònim de *ratolí*, ha rebut un suf. dim. (*rateta* 85, 185, 186), un complement (*rata xica* 99, *xic* < mot expressiu ✕ CICCUM ‘membrana que separa els grans de la magrana’; *rata caragolera* 158, 159 o *rata de caragol* 154, d’origen incert, pels mol·luscs que menja) o bé combinant les dues formacions (*rateta menuda* 138, *menut* < MINŪTUS ‘disminuït’; *rateta de caragol* 155). El nom pot correspondre a un altre rosegador: *taponet* 150, dim. de *talpó* (< TALPUS + suf. -ONE), amb pèrdua de la lateral velar davant labial (com *polp* > *pop*, *olm* > *om*); *musarany* ‘musaranya’, del llat. MUSARANEUS, compost de MUS ‘ratolí’ i ARANEUS ‘propi de l'aranya perquè la seva mossegada es considera verinosa com la d'una aranya’ (per al val. veg. Martines, 2012: 195 i següents); var. *busarany* 152, 158, 182 i *gusarany* 134, 137, 149, 152, per les equivalències acústiques M = B i B = G, respectivament (veg. Veny, 2001 b: 133-158 i 94-131); *fusarany* 164, homonimització de *musarany* amb *fusarany* ‘tipus de fus’ (< der. de FŪSU); *murany* 151 (der. dim. *muranyet* 148), que el *DECat* dubtava que hagués existit (recollit per fonts lexicogràfiques) i que l’interpretava com un possible malentès del cast. *murgaño* ‘ratolí’, ha de ser la reducció de *musarany*, per dissimilació de [z...ɾ] > [θ...ɾ] semblant a la de *rosella* > dial. *roella*, *brisa* > dial. *bria*, *resina* > dial. *reïna*, *reina*, etc.; *furigany* 136, der. de *furigar* ‘furgar’ (< llat. vg. *FŪRĬCARE ‘escorcollar com una fura’), amb una estructura que pren per model *musarany*. Vegeu sobre aquest mot, Martines, 2012: 195-197.

SOREX i MUS eren els noms llat. per a aquest rosegador (veg. mapa 995), però el cat. els va substituir per *ratolí*, que és el mot d’àrea general, interromput pels també dim. septentrionals *ratoliu* i *ratinyol* i els lexemes perifràstics meridionals (*rata xica*, *rata de caragol*). És interessant el nom d’un mamífer insectívor semblant, *musarany*, que no s’havia registrat (només *musaranya*), amb var. atractives (*gusarany*, *fusarany*).

L’únic mot normatiu és *ratolí*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

988
El *talp* (*Talpa europaea*)
(*ALDC*, VII, 1617. El *talp*)

El *talp* és un 'mamífer insectívor, gairebé sense coll, pèl fosc i molt fi, sense pavellons auditius externs, ulls molt petits, les potes de davant fortes i aptes per a gratar la terra ("fa forats per la terra" 125) i obrir galeries subterrànies ("topinar" 18, "fa carrerons" 90)'. El llat. TALPA era inicialment masculí, però, com que el gènere semblava contradictori amb la forma (marca *-a*), va esdevenir femení, i d'aquí el cat. *talpa* (s. XIII) i, amb vocalització de la *l* velar, *taupa* (der. *rata taupera* 107; cf. fr. *taupe*); el canvi de gènere va originar, en llat., la var. TALPUS, amb el resultat cat. *talp* (s. XV) i les var. *tau*, amb pèrdua de *-p* final, eventualment partint del plural i per fonosintaxi (var. *tao* 143), *taup*, també amb vocalització de la *l*, i *tap* 138, 139, per regressió de *tapó* (< *talpó*, com *colp* > *cop*). *Talpó* (s. XV) és un der. amb el suf. *-ó* (< -ONE), amb les var. *taupó* 155 i *tapó* 150, 151, 172, 180, der. de *talp*, *tarpó* 174, 189, amb rotacisme [l] > [ɾ] (cf. dial. *morsir* 'munyir' i també val. mer. *carcular* 'calcular', *vàrvula* 'vàlvula', però són casos de dissimilació de lateral; cf. Colomina, 1991: 25), i *talpo* 167, encreuament de *talp* i *topo*; el val. *talpó* es recolza en una nodrida documentació lexicogràfica (O. Pou, 1575; Ros, 1764 i 1770; Sanelo, 1802; Lamarca, 1839; Cabrera, 1868; Pla, 1880). Deu tenir relació amb *talpó*/*tapó*, el ribagorçà *tabonero* 87, 94, amb sonorització anòmala de la *-p-* (var. *tagoner* 93, amb equivalència acústica B = G; cf. Veny, 1989 a), però també podria ser degut a una influència de l'oc. *darbon* (*DECat*). *Topo* és un manlleu al cast., amb les var. catalanitzades *tòpul* 131, per la fluctuació del segment final *-o*/*-ol* [*-ul*] (com *ninxo*/*nínxol*), *top* 108, 118, 125, 130 i *tolpo* 93, per encreuament de *talp* i *topo*.

Altres mots corresponen probablement a altres espècies amb alguna similitud amb el *talp*. El *bufó* 116 (< llat. BUFŌNE 'gripau') pot referir-se a la 'rata d'aigua' (amb la var. *tufó* 115, mestall de *bufó* i *talp*), com alguns informants han fet aquesta referència per als noms *tau* 63, *talp* 185, *topo* 94, 100, *top* 125, *talpó* 176; algunes obres destaquen la semblança amb el ratolí ("animalejo semejante al ratón [...]", *Autoridades*). En canvi, s'han confós amb la musaranya mots com *musarany* 184, *murany* 147, *musgany* 166 i la forma homonimitzada *fuany* 135 (cf. mapa 987). A les Balears, es desconeix aquesta espècie. Cal afegir que els naturalistes solen distingir el *talp* del *talpó* (cf. *DIEC*).

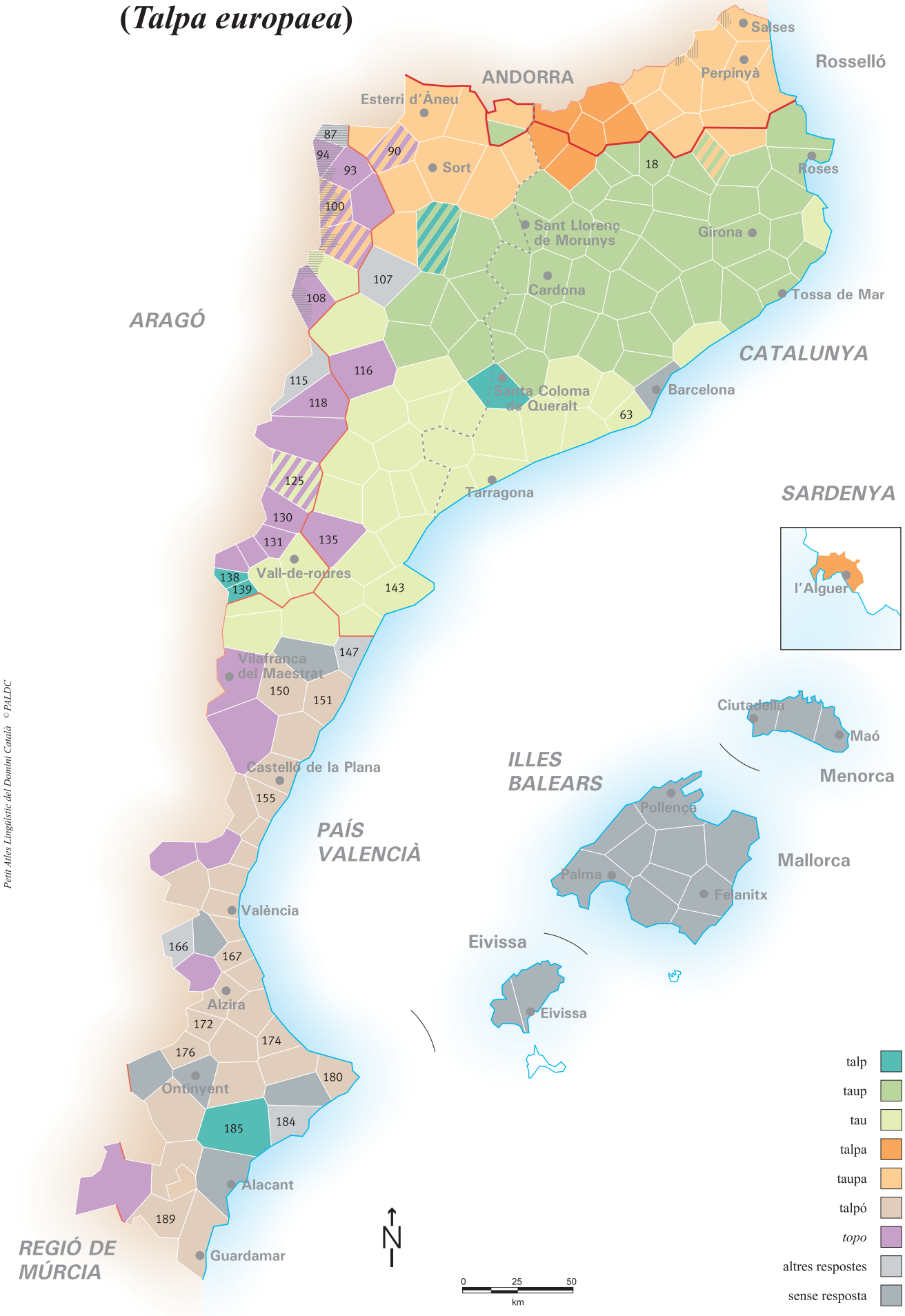
A propòsit de la locució *sord com una tàpia*, Coromines pensa en una deformació d'una hipotètica *sord com una taupa* anterior, substitució afavorida perquè aquest mot se sent antiquat, però l'absència de doc. de *sord com una taupa* no reforça la seva hipòtesi.

La creença popular en la ceguesa del talp (Gomis, 2014: 217; "tiene sobre los ojos continuada la piel, de modo, que no puede ver", *Autoridades*; "cèlebre per la seva ceguetat", *DECat*), basada en la petitesa dels ulls, no ha tingut reflexos lexicals.

Talpa, que és el mot documentat més antigament, juntament amb la var. *taupa*, s'estén per la franja septentrional del Principat, ocupada sobretot per *taup*/*tau*, mentre que *talp* sobreviu en unes poques poblacions. *Talpó* és propi del val., amb suport lexicogràfic continuat des del s. XV, i es degué superposar a *talp* (185); l'interferit *topo* es localitza en punts fronterers del cat. occ.

Són mots normatius *talp*, *talpa*, des del *DOrt*, 1917; *talpó*, com a espècie diferent, des del $DIEC_1$, 1995.

El *talp* (*Talpa europaea*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

989
Els *motlles* del terrissaire
(*ALDC*, VII, 1649. Els *motlles* del terrissaire)

(Tot i haver presentat el mapa i el comentari de "Els *motlles* del formatge" al *PALDC*, VI, mapa 865, adduïm aquí "Els *motlles* del terrissaire" pel seu caràcter monònim, tot i les freqüents llacunes, enfront de l'anterior on s'incloïen lexemes d'un altre origen, com *formatgera*, *fogasser*. Reproduïm el comentari referit als der. de MODŬLUS amb algun complement.)

El der. primigeni de MODŬLUS 'mesura, mòdul' va ser *motle* (s. XIII), que es va simplificar en el val. *mole* (Sanelo, 1802; Escrig, 1851), va rebre un reforç epitètic en *mòlec* 130, 131, 152 (com el dial. *càntuc* 'canto'), va assimilar la vocal final a la tònica (*motlo*, s. XV, com *colze* > *colzo*) o es va palatalitzar en *molle* 111, 126/*mollo* 23, 42, 48, 66, 98, 116 i, amb geminació de palatals, *motlle*/*motllo*, per probable atracció del tipus *balle*/*batlle* (< BAJULUS), *gualla*/*guatlla* (< QUACCOLA o QUAHTĬLA), amb un canvi que hauria començat per les formes no geminades.

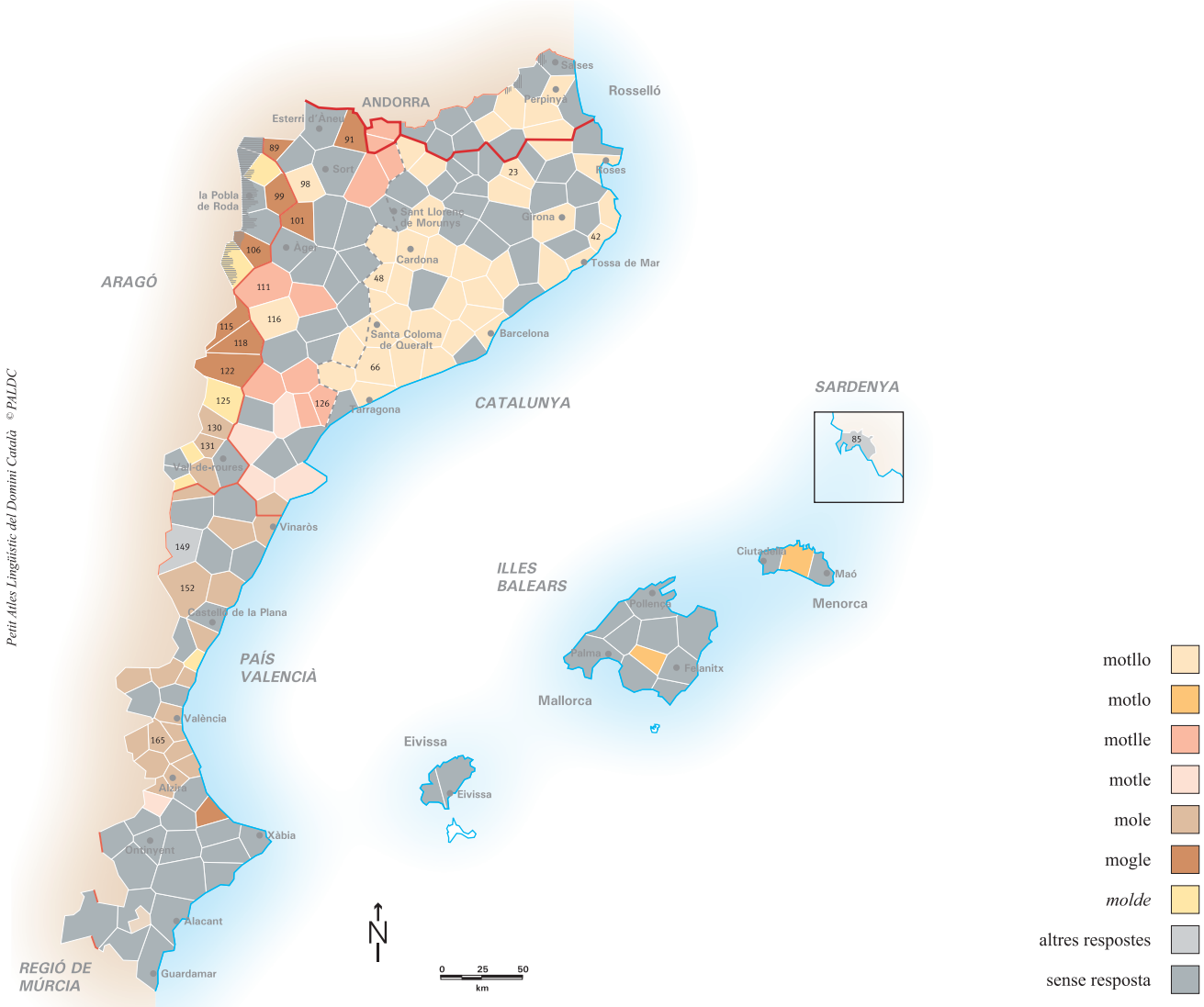
També cal notar el canvi en *mogle* (< *moddle* < MODŬLUS, com el del llat. vg. VET'LU > VECLU i el del cat. *rogle* < llat. tardà RŎT'LU), realitzat rarament amb consonant fricativa, *mo*[ɣ]*le* 122, però sobretot amb geminada, *mo*[gg]*le* 91, 101, amb *l* palatalitzada, *moglle* 118, i velar ensordida, *moclle* 89, 99, 106, 115, en poblacions de l'àrea ponentina. *Muelle* 125, usat al costat de *molde*, és una traducció abusiva del cat. *motllo*.

Notem *molde* en punts extrems occidentals, pres del cast. *molde*, que "desciende de MODŬLUS 'medida, módulo', hereditariamente, probablemente por conducto del cat. ant. *motle*" (*BDELC*, s. v. *modo*).

Funda 149 i *marc* 165 (usat per a fer taules) provenen del llat. tardà FŬNDA 'bossa' i del germ. *MARCUS, la primera, forma semànticament aproximativa, la segona, ús especialitzat. L'alg. *folma* 85 és un manlleu a l'it. *forma*.

Des d'una perspectiva geolingüística, *motle* i *motlo* són l'evolució pristina de MODŬLUS, la segona de les quals trobem en bal., la primera, simplificada en *mole* en val.; *mogle*, de punts isolats occidentals, manifesta una evolució fonètica singular. *Motlle* i *motllo* representen evolucions posteriors.

Són mots normatius *motlle*, *motllo*, des del *DOrt*, 1917 (*motllo* no es troba al DG_1, 1932, però reapareix en el $DIEC_1$, 1995); *motlo*, des del $DIEC_1$, 1995; *motle*, des del $DIEC_2$, 2007.

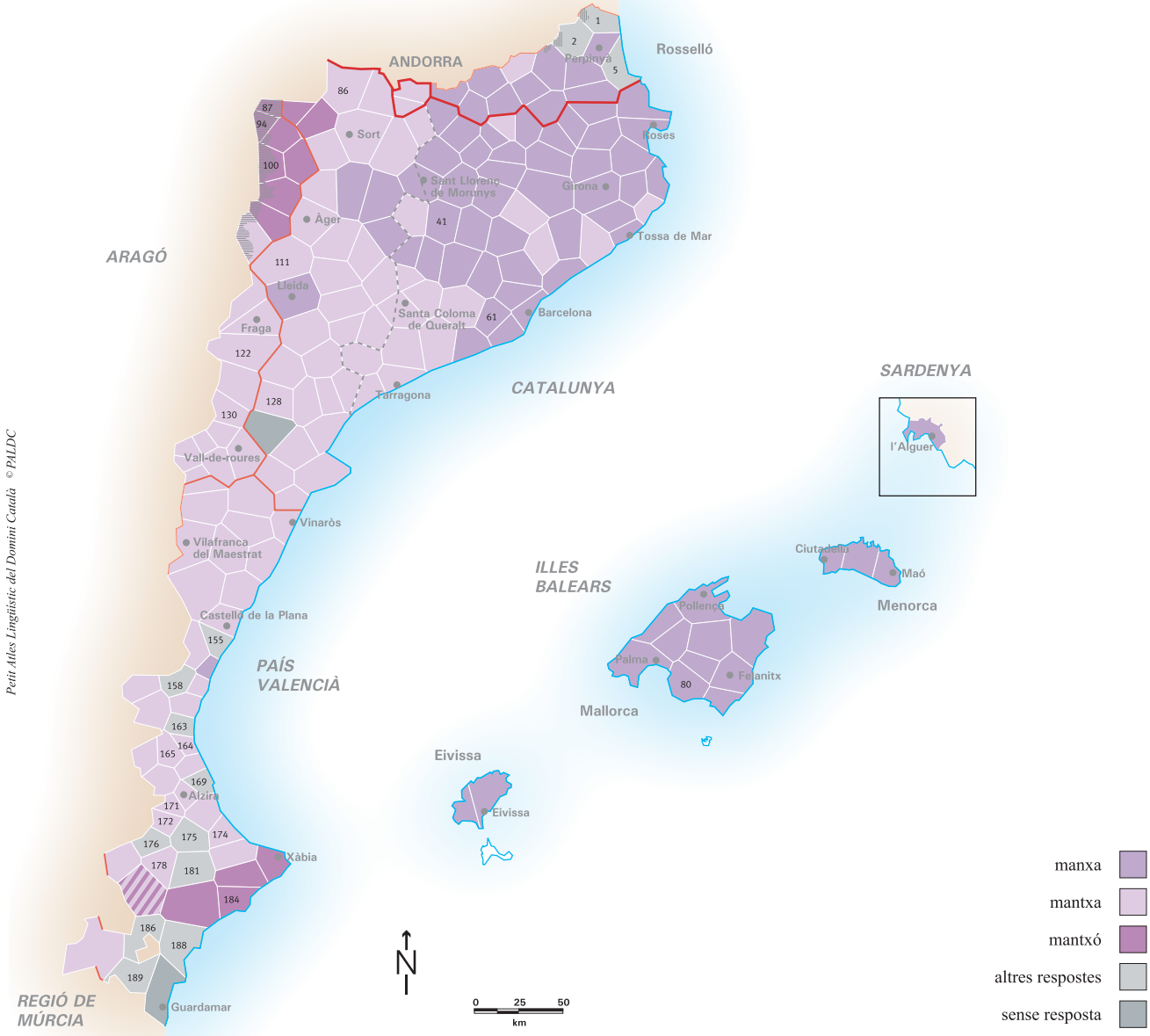
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

990
La *manxa* del ferrer
(*ALDC*, VII, 1679. La *manxa* del ferrer)

Manxa, ‘instrument per a fer aire que aviva el foc de la fornal (61, 80, 111, 128, 130; *fornala* 41; *foganya* 122; *fragua* 86, *fraua* 164, 171, 178) del ferrer’, és un mot procedent del llat. MANTĬCA ‘sacotell, alforja, sarró’, sentit afí mantingut en l’oc. ant. *marga* ‘sarró’ i en el cors *màntacu* ‘bot, odre’, però que en cat., com en l’it. *mantice*, s’ha desviat cap a l’instrument del ferrer, amb aquesta evolució fonètica MANTĬCA > *mánti*(*g*)*a* > *mántya* > *mantxa*, *manxa*, igual que PANTĬCA > *panxa*, PERTĬCA > *perxa*, PORTĬCU > *porxe*, *-o*. El primer grau africat de palatalització es trobaria en *man*[tʃ]*a*, conservat sobretot en cat. occ., com passa en altres tractaments fonètics conservadors (*cas*[a], *par*[e], *q*[ua]*tre*, *aig*[ua], *hedra*) i morfològics (pronom *me*, que ell *cant*[a], *hòm*[ens]; cf. Veny, 2002 b: 19-20 i Veny/Massanell, 2015). Var.: *man*[dʒ]*a* 165, per ultracorrecció [tʃ] > [dʒ] en àrea apitxada; der.: *mantxó*, de la franja ribagorçana, d’expansió des de l’arag. (*ALEANR*, IX, mapa 1262), com ho mostra el suf. *-ó*, *-on* (*mantxon* 87, 94, 100) (< -ONE) que en aquesta llengua i en cast. té caràcter augmentatiu (cf. Pardo, 1938; Alvar, 1953), mentre que en parlars val. meridionals seria un der. de *manxa* amb el mateix suf. *-ó* augmentatiu freqüent en val. (no d’influència murcianomanxega, que usa *fuelle*, *ALeCMan*, mapa 774) (compareu, en canvi, amb el cat. *manxó* ‘manxa manual’ i ‘ventador d'espart’, més petits que la manxa; semblantment el cat. *homenó* ‘home petit’ amb el cast. *hombrón* ‘home robust, gran’).

La remarcable unitat de *manxa* es trenca amb alguns estrangerismes, com *bufet* 1, 5 o *bufet de forja* 2, presos els dos mots del fr. *buffet*, mot probablement d’origen onomatopeic, com el cat. *bufar*, i del fr. *forge* (< FABRĬCA ‘forja’); *fuelle* 155, 158, 163, 164, 169, 172, 189 ← cast. *fuelle* (< llat. FOLLIS ‘íd.’); *fragua* 181, 184, 188 (var. *fraua* 174-176, 186, amb pèrdua de *-g-*; cf. val. *aüilla* ‘agulla’), per interferència metonímica amb *fragua* ‘forja’ (← cast. < *frauga* < FABRĬCA ‘forja’).

Manxa és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

991
L'*escarpra*
(*ALDC*, VII, 1683. L'*escarpra*)

L'enunciat designa una 'barra de ferro que per un cap fa doble bisell i per l'altre té cabota, a la qual es pega cops amb un martell, i que, entre els ferrers, serveix per a separar dues peces'.

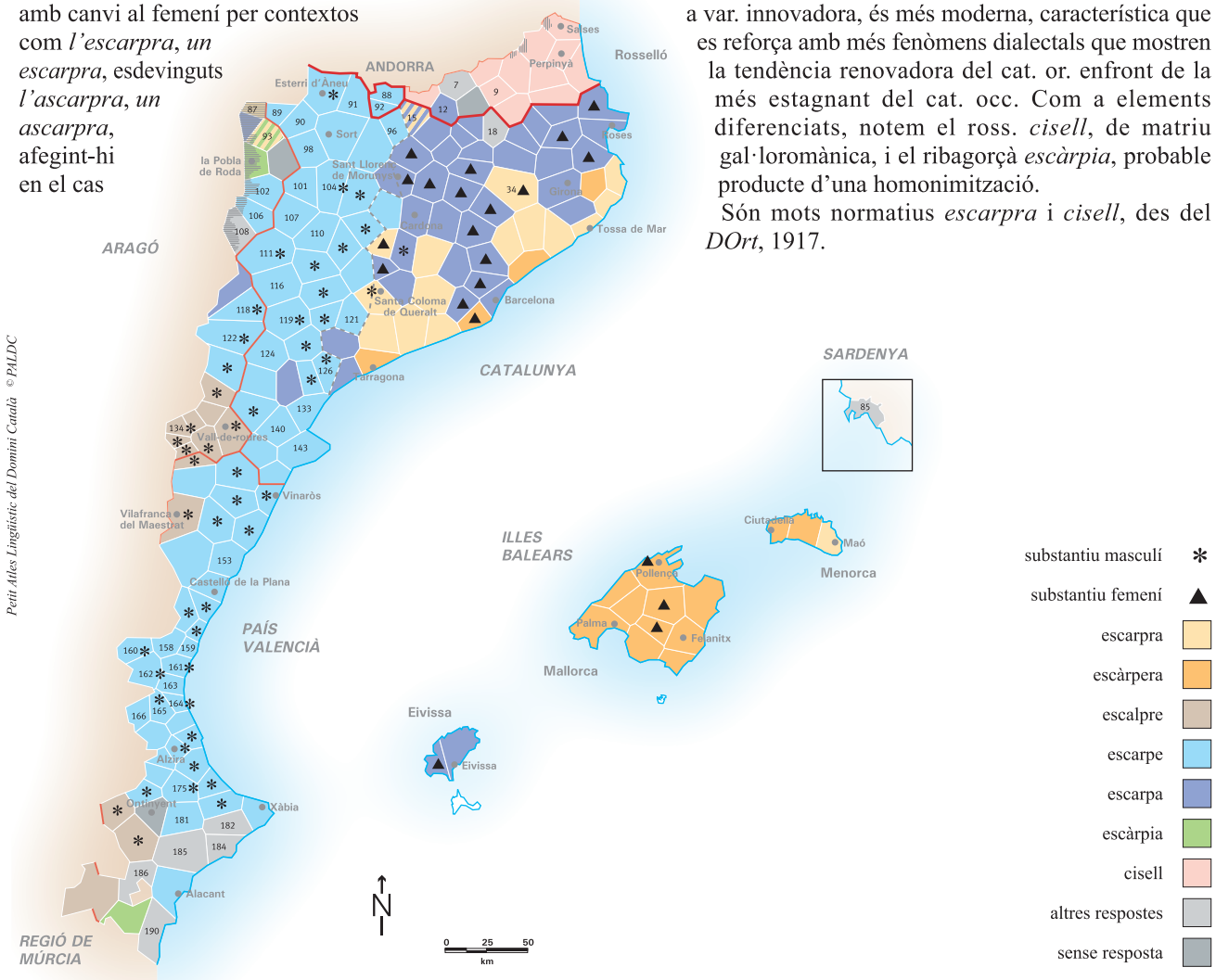
El llat. SCALPRUM 'escarpra, podadora, burí, escalpel' (der. de SCALPĔRE 'gratar, gravar, esculpir') és l'origen de der. catalans que presenten una notable variació fonètica. El resultat més pròxim a l'ètim és *escalpre* que, per assimilació de la lateral a la bategant següent, va donar *escarpre* (s. XIV) 101, 110, 119, 121, 153, 175, convertit en **1**) *escapre* (s. XIV; ap. Martines, 2000: 191) 160, 162-164, 166, per dissimilació eliminatòria, i *escaple* 91, 98, *escable* 88, 92, 104, 107, per igualació de líquides; *escaplle* 89, 90, 102, 106, *escablle* 90, amb *l* palatalitzada, pròpia dels parlars pallaresos i ribagorçans; *esclapli* 96, per metàtesi i tancament de -[e] > -[i]; **2**) *escarpe* (s. XV), amb les var. *escape* 160 i *escarp* 158, 161, 165, aquesta per eliminació de *-e* per adaptació cat.; *escarpi* 111, 116, 118, 122, 124, 133, 140, 143, pel tancament de -[e] > -[i], i *escàrpit* 126, per epítesi de la dental (com els dial. *àpit* < *api*, *col·lègit* < *col·legi*, etc.); *escarplla* 87, 93, per ultracorrecció de *escàrpia*, que seria resultat d'una homonimització de *escarpe* amb *escàrpia* 'clau de ganxo gran', de procedència cast.; **3**) *escarpra* (s. XVI), *escarpa*, amb dissimilació eliminatòria, amb canvi al femení per contextos com *l'escarpra*, *un escarpra*, esdevinguts *l'ascarpra*, *un ascarpra*, afegint-hi en el cas del cat. or. l'articulació de [ə] neutra final (com *aladre* [*m.*] > *aradr*[ə] [*f.*], *arad*[ə], *àlber* [*m.*] > *alb*[ə] [*f.*]; cf. Veny, 1986 a: 52); de *escarpra* es desprenen *escapra* 34, per dissimilació eliminatòria de bategants; *escàrpera*, per anaptixi vocàlica; *escaipra* 12, 15, que, a partir de **escaspra*, per dissimilació de bategants (com *arbre* > **asbre*), va vocalitzar la *-s* implosiva en *i* (com *asbre* > dial. sept. *aibre*): a més, del valor de 'clau' va passar al ross. *escaibre* 'baldufa' per metonímia (*DCVB*; Verdaguer, 2002); **4**) *escobre* 108, amb canvi vocàlic per encreuament amb el cast. *escoplo*, que s'ha adoptat en la loc. 190.

Escarpell 18 prové de SCALPELLUM, dim. de SCALPRUM, mentre que l'alg. *escalpel* 85, més que ser el resultat fidel al llat., sembla més aviat un manlleu adaptat de l'it. *scalpello*.

Altres mots: *tallant* 159, 161, 181, 182, 185, part. de present de *tallar* (< TALEARE), *tallaferro* 184, compost del present d'indicatiu de *tallar* i *ferro* (< FĔRRUM); *burín* 7, pres del fr. *burin* (cf. it. *bulino*); *cisell* (*cisell a ferro* 9), pres probablement de l'oc. *cisèl*, més que del fr. *ciseaux*; *cortafrío* 134/*cortafríos* 186, manlleus al cast.

El resultat que està d'acord amb el llat. SCALPRUM i amb les lleis evolutives del cat. és el tipus *escalpre* i, amb més extensió, *escarpe*, *escarpre*, fidels a la [e], del cat. ant., mentre que el tipus *escarpra*, amb canvi de gènere, com a var. innovadora, és més moderna, característica que es reforça amb més fenòmens dialectals que mostren la tendència renovadora del cat. or. enfront de la més estagnant del cat. occ. Com a elements diferenciats, notem el ross. *cisell*, de matriu gal·loromànica, i el ribagorçà *escàrpia*, probable producte d'una homonimització.

Són mots normatius *escarpra* i *cisell*, des del *DOrt*, 1917.

d. Morfologia

992
L'*aguiló*
(*ALDC*, VII, 1569. L'*aguiló*)

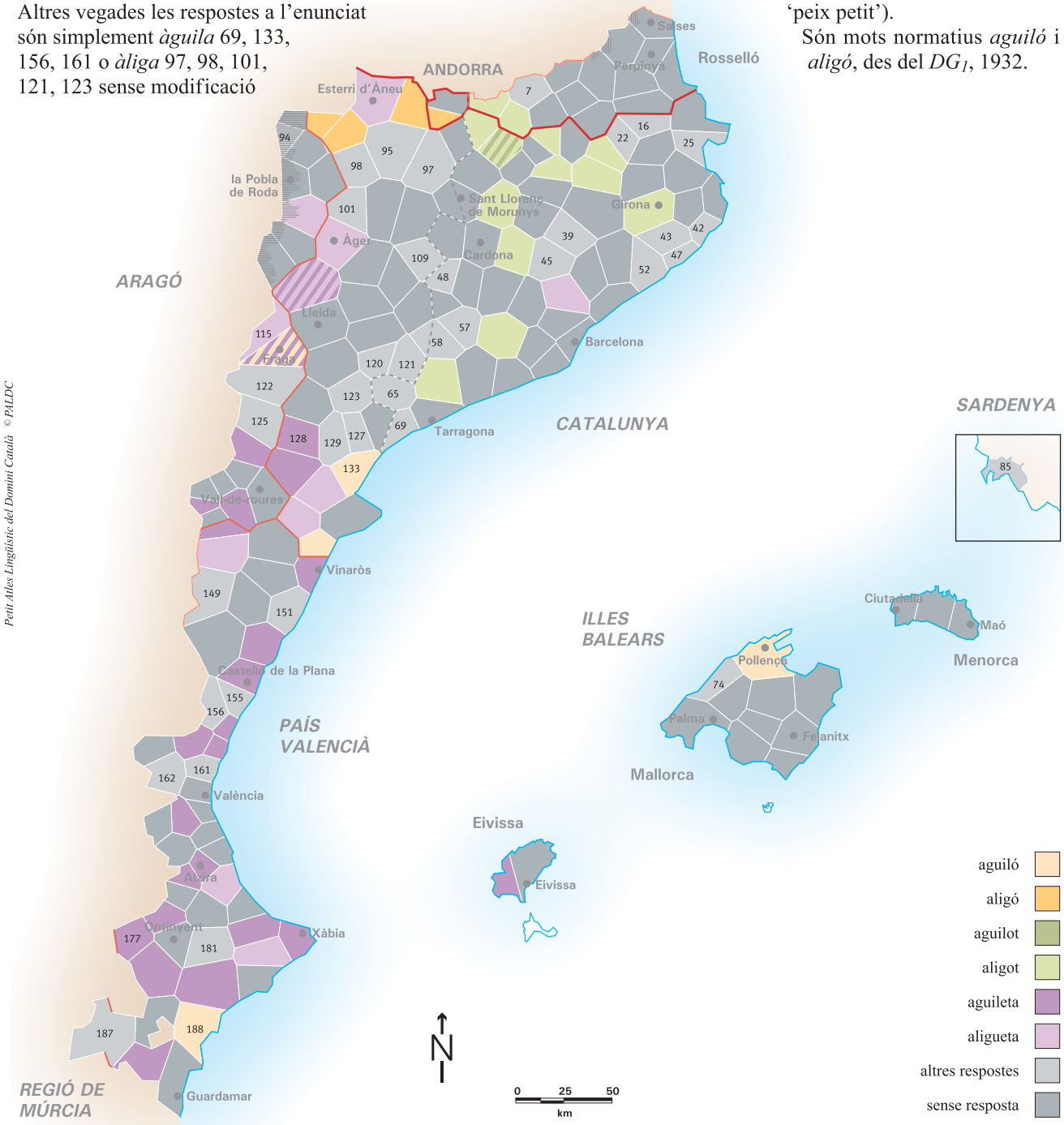
L'*aguiló* (s. XV) és el "poll de l'àguila" (*DIEC*). Es tracta d'un dim. de *àguila* (< AQUĬLA) format amb el suf. *-ó* (< -ONE), com *finestró*, *infantó*, que també pot afegir-se a la var. metatètica *àliga*: *aligó* (cf. mapa 968). El suf. *-ot* (< -OTTU) que, en general, té valor augmentatiu, en canvi, en poblacions sobretot septentrionals del cat. central, ha format sobre aquells dos nuclis, els dim. *aguilot* (Vicent Ferrer) i *aligot*. *Aligató* 74 podria contenir un doble dim., *-at* (< -ATTU), com en *mulat* 'mul jove', i *-ó*.

Igualment són dim. *aguileta* (var. *aguileta niuera* 177), *aligueta*, *guileta* 128, amb afèresi vocàlica, mantenint el *f.* del radical, enfront de *aguilets* 188/*aliguets* 115; *aguilutxo* 25, 42, 43, 94, 151, 181 és pres del cast. *aguilucho*.

Altres vegades les respostes a l'enunciat són simplement *àguila* 69, 133, 156, 161 o *àliga* 97, 98, 101, 121, 123 sense modificació morfològica; també aquell mot apareix en formació perifràstica al·lusiva al seu caràcter de cria o fill jove: *àliga de niu* 129, *àliga novella* 52, 109 (*novell de l'àliga* 65 o, simplement, *novell* 47), *àliga petita* 22, 39, 45, 48, 57, 58, 95, 120, 122, *petit de l'àliga* 16, *pitit acla* 7, *cria d'àguila* 155, *fill de l'àguila* 162, *pollet de l'àguila* 149 (o, simplement, *pollet* 85), *moixó de l'àguila* 125. Es refereixen a l'aguileta que encara no té plomes *pelat* 127 i *pelaio* 187, der. de *pelar* (< PĬLARE 'llevar el pèl').

En relació a l'estructura dels significants cal remarcar l'abundor de dim., lògica per a designar les 'aguiletes joves'; a notar el suf. *-ot* amb valor dim., com en ross. (on un *peixot* és un 'peix petit').

Són mots normatius *aguiló* i *aligó*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

993
Les *perdiganes*
(*ALDC*, VII, 1580. Les *perdiganes*)

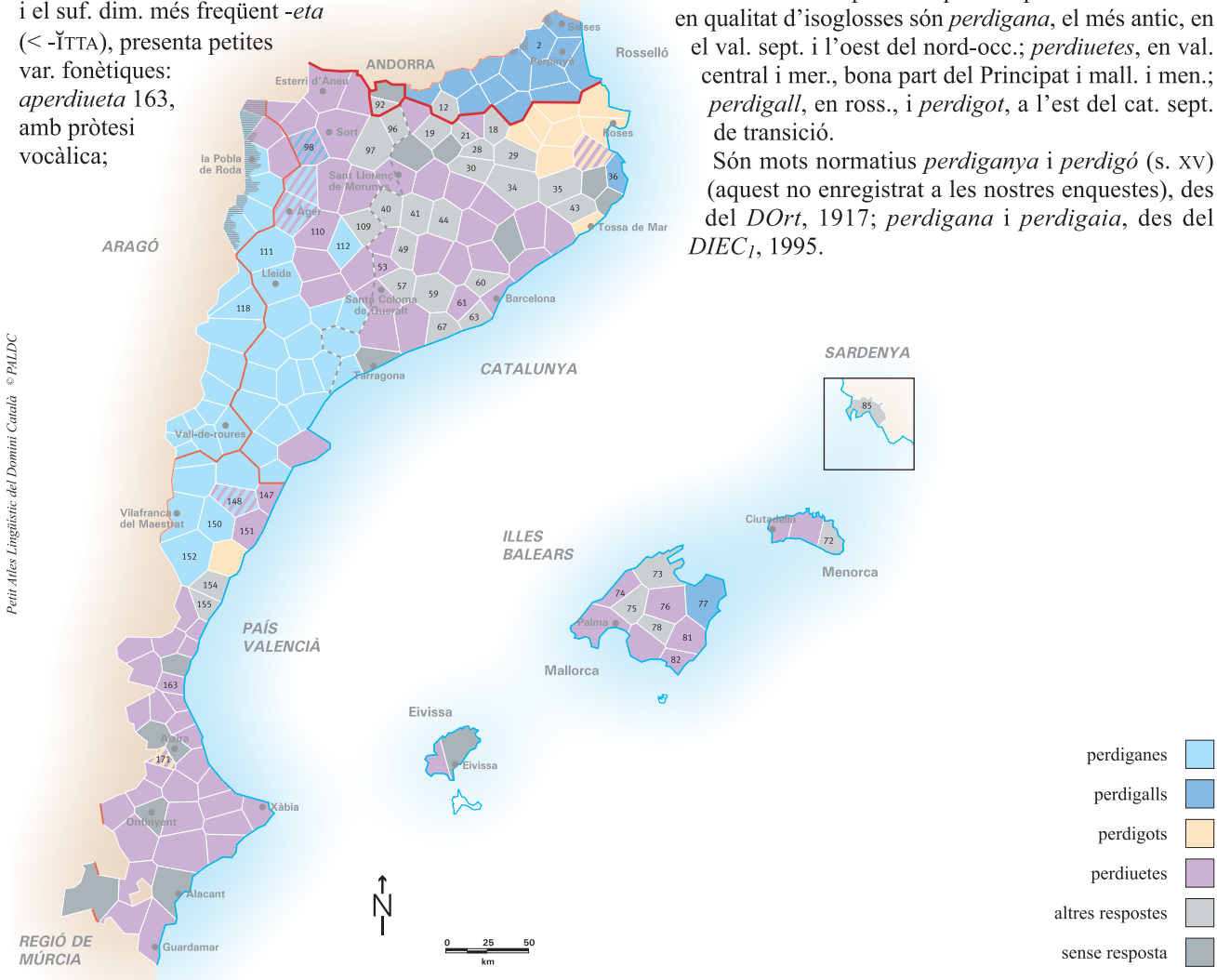
Perdigana (s. XIV) designa la ‘perdiu jove’ i s’ha format sobre el radical PERDIC- i el suf. *-ana* (< -ANA) que, en aquest mot (com potser en *trujana* ‘panerola’), té valor dim. (cf. arag.) i que s’ha transmès al logudorès i campidanès; der.: *perdiganeta* 111, 150, amb un doble dim.; *perdiganada* ‘conjunt de les perdiganes’ 152. *Perdigaina*, que es troba en *Busa-Nebrija* (1507), Lacavalleria (1696) i Esteve *et al.* (1803), però que no figura en les nostres enquestes, format amb el suf. *-aina* (< -AGINE), que no coneix valor dim. en mots de la mateixa estructura (*becaina*, *coloraina* però *voliaina* ‘papallona’ n’és un cas), seria, segons el *DECat*, l’origen de *perdiganya* (s. XIX) 112 i probablement de les equivalències palatals *perdigalles* 98, *perdigaies* 77, amb iodització; per masculinització, *perdigall*, *perdigai* 36 i el der. *perdigallot* 2, amb el suf. dim. *-ot*; Coromines titlla de “lamentable disbarat” haver admès la grafia *perdiganya* en comptes de *perdigaina*. Tanmateix, sembla acceptable partir de *perdiganya* com a var. d’un anterior *perdigalla*, atès que *perdigall* coneix el congènere oc. *perdigal*, gascó *perdigalh* i que *-all*, *-alla* (< -ALIA), a través d’un sentit col·lectiu (*fadrinalla*), ha passat a un altre de dim. (*brivall*, *alzinall*). *Perdigot* conté el suf. dim. *-ot*, freqüent en ross., com en el doble dim. *perdigotet* 171 (var. *perdigallot* 2, de *perdigall*). *Perdiueta* (s. XIX), format de *perdiu* (< PERDĪCEM) i el suf. dim. més freqüent *-eta* (< -ĬTTA), presenta petites var. fonètiques: *aperdiueta* 163, amb pròtesi vocàlica; *perdi*[v]*eta* 74, 76, 81, *perdi*[β]*eta* 147, 148, 151, amb substitució de [w] per [v] o [β], respectivament. L’alg. *perdiütxa* 85, pron. [paldi'utʃa], conté el suf. alg. *-utxo*, *-a*, com *cambutxa* ‘cameta’, *cavallutxo* ‘cavallet’.

Un sintagma format bàsicament pel nucli *perdiu* 35, 78, 97 (< PERDĪCEM) acompanyat d’un determinant ofereix un seguit de casos: *perdiu petita* 12, 40, 57, 59, 61, 72 (o *perdiu pitita* 18; *perdiueta petita* 53, amb una noció dim. redundant; *petit* < llat. vg. PITTĪTTUS); *perdiu novella* 18, 28, 30, 34, 43, 49, 109 (*novell* < NOVELLUS); *perdiu tendra* 63 (*tendre* < TĔNĔRUM); *perdiu xica* 67 (*xic*, d’origen expressiu); *perdiu jove* 73 (*jove* < IŬVĔNE); també *poll de perdiu* 60, 75 (o, simplement, *poll* 29, 44), *pollet de* (*la*) *perdiu* 41, 92 (o, simplement, *pollet* 96, dim. de *poll* < PŬLLUS), *cria de perdiu* 155 (o, simplement, *cria* 118, deverbal de *criar* < CREARE).

Surraquet 154 és un dim. de *sorrac* (< *sorrat*, der. de *sorra* < SABŬRRA ‘llast’) i s’explicaria a partir d’un col·lectiu *sorrat* ‘conjunt de sorra’, ‘espessor d'arbres’ per passar al valor individual. Notem el significat col·lectiu de *nierada de perdius* 21 (o *nierada* 29), der. de *niu*, i de *llocada de perdius* 110 (o *llocada* 19, 82, 151), der. de *lloca*, d’origen onomatopeic.

Els lexemes més importants que es reparteixen el domini en qualitat d’isoglosses són *perdigana*, el més antic, en el val. sept. i l’oest del nord-occ.; *perdiuetes*, en val. central i mer., bona part del Principat i mall. i men.; *perdigall*, en ross., i *perdigot*, a l’est del cat. sept. de transició.

Són mots normatius *perdiganya* i *perdigó* (s. XV) (aquest no enregistrat a les nostres enquestes), des del *DOrt*, 1917; *perdigana* i *perdigaia*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

994
La *fura* (*Mustela putorius*)
(*ALDC*, VII, 1623. La *fura*)

La *fura* (s. XIV) és un ‘mamífer carnívor, petit, de cos allargat i flexible, de pelatge gris, amb glàndules anals que produeixen una olor desagradable i que s'entafora en els caus dels conills per a caçar-los’; els caçadors la porten tancada dins un *ganastró* 30, *canastrell* 71, 75, *sarronet* 44, *sendera* 175 o *tirimbola* 177. El mot prové del llat. vg. *FŪRA, der. del llat. FŪR ‘lladre no violent, astut’ (diferenciat de LATRO ‘bandoler, bandit’), perquè, com deia Sant Isidor, “tenebrosos enim et occultos cuniculos effodit”, treu els conills amagats i a les fosques; recordem que *furgar* prové de *FŪRĬCARE ‘escorcollar com una fura’; *furó* (s. XIV) (var. aragonesitzant *furon* 87, 94, 100) deriva del llat. tardà hispànic FURONEM, com el cast. *hurón*, el port. *furão*, el gall. *furón*, l’oc. ant. *furon*; l’inf. de la loc. 93 diu que és semblant a la *rata paniquera* (cf. mapa 1060). A propòsit de *furó* i *fura* i d’una possible distinció entre masculí el primer i femení el segon, el *DECat* creu que és inversemblant, i que ha de ser atribuïda a “algun savi popular”, i que Antoni M. Alcover hi tindria alguna responsabilitat: tanmateix, alguns informadors de l’*ALDC* consideren que *furó* és el mascle (109, 151) i *fura*, la femella (112, 151); el *DIEC* ha admès *furot* “fura mascle”.

Altres variants: *furot* 44, 95, amb el suf. *-ot* que podria tenir valor dim. a la vista de *furet* 7, pres del fr. *furet*, on prové de *FURITTUS ‘petit lladre’, i de l’alg. *furet* 85, manlleu a l’it. *furetto*.

Des d’una talaia geogràfica, *fura* i *furet* es reparteixen el territori: *fura* és sobretot cat. or., val. sept., tort. i bal., mentre que *furó* és cat. nord-occ. i val. central i meridional; l’eiv. *furó* pot ser resultat de les relacions econòmiques amb l’àrea val. (cf. Veny, 1998 a: 102-106), però també un supervivent de la convivència dels dos lexemes, de la qual tenim doc. med., que es repeteix en el val. (“fura o furó”, O. Pou, 1575; Sanelo, 1802).

Són mots normatius *fura*, *furó*, des del *DOrt*, 1917; *furot* “fura mascle”, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

995
La *rata*
(*ALDC*, VII, 1618. La *rata*)

La *rata* (s. XIII) és un ‘mamífer rosegador, d'uns 30 centímetres de llargada, amb musell punxegut i cua llarga, molt prolífic i voraç (gènere *Rattus*)’. El nom llat. era MUS, MURIS ‘rata, ratolí’, que és present en mots com *muriac*, en compostos com *muricec* (< MUREM CAECUM) o en resultats metafòrics com *muscle* (< MUSCŬLUS), que, de ‘ratolí’, ha passat a ‘espatlla, muscle’ pels moviments dels músculs semblants als d’un ratolí que s’escapa. També es coneixia SOREX, SORICIS ‘ratolí’, que ha deixat descendents com *xoriguer* ‘ocell de presa’, der. de SORICARĬU ‘que caça ratolins’.

Rata (var. *rateta* 117), doncs, ha substituït aquests noms llatins, però el seu ètim és incert; s’han de rebutjar propostes com la de *RATTUS < RAPTUS ‘caçat’ (García de Diego) o d’un deverbal de *RATTARE (< RADITARE, intensiu de RADĔRE ‘gratar’) (Guiraud) i considerar com a plausible l’onomatopeia *RATTA imitant la remor que fa la rata en rosegar (Spitzer, Coromines); “roseguen tota mena d’objectes, sien comestibles o no ho sien” (*DCVB*); cf. cast. i port. *rata*, al. *Ratte*. La forma *rat* (s. XIV) també seria producte de l’onomatopeia (cf. fr. i oc. *rat*). Var.: *ratot* 134, amb el suf. *-ot* (< -OTTU); *rató* 85, 186, amb el suf. augmentatiu *-ó* (< -ONE), a diferència del cast. *ratón*, on el suf. té valor dim., contràriament a l’augmentatiu habitual; *rato* 94, probable castellanització de *rat*.

Les diverses espècies de *rata* s’especifiquen amb un determinant: *rata tauladera* [“teuladera”] 143, perquè va per les teulades (der. de *teula* < TĒGULA), o *rata cabironera* 154, perquè va pels *cabirons* ‘biga que suporta els llistons’ (< llat. vg. *CAPREONE, der. de CAPREUS, regressió de CAPREOLUS ‘cabirol’, que “sembla resultar del costum de figurar un cap d’animal a la punta de les bigues” [*DECat*], però que pareix més versemblant relacionar aquest significat amb el de ‘suport’ que té el mot *cabra* i der., veg. *DCVB*); *rata traginera* 74, 77, 81-83, per les coses que tragina (der. de *tragí*, deverbal de *traginar* < llat. vg. *TRAGĪNARE, der. de *TRAGERE < TRAHERE); *rata dormidora* 55, 61, der. de *dormir* (*rata dormidera* 100, amb suf. cast.), perquè passa l’hivern amagat, hivernant (és el *liró*, *Glis glis*; cf. oc. *rat dormeire*); *rata taupera* 44, 46, der. de *talp* (< llat. vg. TALPUS), per les galeries que construeix “als camps de dalla” (*DIEC*) (cf. oc. *rat talpièr*, *rat talpenc*); *rata de ribera* 143, perquè va per l’aigua (< RIPARIA ‘vora de riu’, ‘riu’); *rata xemenera* 18, 29, que va per les xemeneies (← fr. *cheminée*); *rata cellarda* 53, 109, 110, 112, 137, 150, 165, 175, 187, 190 (var. *rata ceiarda* 55, 67, ~ *cejarda* 30, ~ *çallarda* 98, 116, 128, 143, ~ *cearda* 75, 81, 82, ~ *çarda* 45), der. de *cella* (< CĬLĬA) assimilada a “una taca negra al voltant de cada ull” (*DCVB*, 1959), motivació assegurada per la var. ioditzada i la de grau zero (*ceiarda*, *çarda*): no compartim les hipòtesis de Coromines que dubta entre un der. de *cella* (“rata de celler”) i un compost de CĬLĬA i l’adj. ARDUA ‘alta, que s'enfila’ (SOREX ARDUA) (*DECat*, 1987), aquest últim, al nostre parer, sens dubte provinent del suf. augmentatiu despectiu *-ard* (< germ. HARD ‘fort’); *ratbufo* 23, *ratbuf* ‘rata d’aigua’ 31, 34, 39, 45, 61, 63, compostos de *rat* i *buf*(*o*), d’una arrel onomatopeica BUF- (< BŪFO), origen també de *bufó* 57, 118, 120, del llat. BUFŌNE (cf. llat. *sorex silvestris*); al tractat de pestilència de Jacme d’Agramont (s. XIV) es troba *bufó* amb el probable significat de ‘gripau’ (Veny, 1971: 54, n. 17; i 167); *rat grill* 83 podria referir-se al *cadell grill*, confós amb la *rata taupera* (cf. més amunt); *xorino* 182, “com una rata, que pixa”, pot tenir relació amb SOREX ‘ratolí’. *Rata*, doncs, és mot de fet pancatalà, tret de la var. *rat*, antiga, però que en l’àrea ross. pot ser de procedència oc. o bé veure’s reforçat l’arcaisme pel contacte amb aquesta llengua. A notar *rató* ‘rata’ i no ‘ratolí’ allunyat del cast.

Són mots normatius *rata*, *rat*, des del *DOrt*, 1917; *rat-buf*, des del DG_1, 1932 (*ratbuf* en el $DIEC_2$, 2007 en línia); *rata cellarda*, *rata talpera*, *rata dormidora*, des del $DIEC_1$, 1995.

La *rata*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

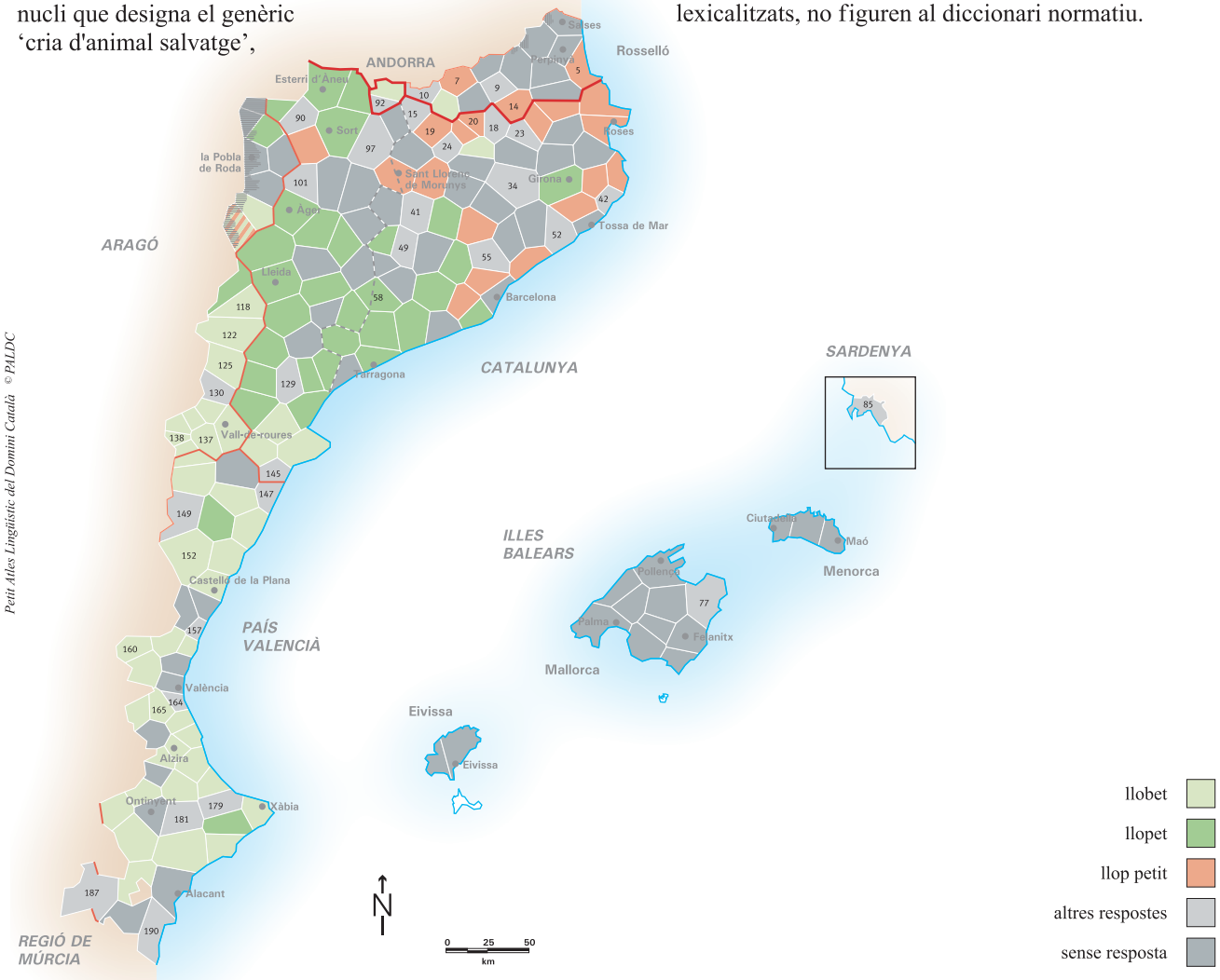
996
El *llobató*
(*ALDC*, VII, 1626. El *llobató*)

El *llobató* (s. XIV) és el ‘cadell del llop’, der. dim., segons el *DCVB*, del llat. vg. *LŬPĀTTU (> **llobat* [oc. *lobat*], amb el suf. dim. *-at*, com *mulat* ‘mul jove’, *guillat* ‘cria de la guilla’) més el suf. també dim. *-ó* (< -ONEM; doble dim. també en *verratell*), confirmat per l’antropònim antic de 987 *Lobatonem* (*DECat*); la sonorització de -p- > *-b-* en posició intervocàlica apareix igualment en *llobet* (var. *lobet* 157, 179, 190, a partir del cast. *lobo*), *llobardonet* 90, dim. de *llobard*, amb el suf. despectiu *-ard* (< germ. HARD) i el doble dim. *-o*(*n*) i *-et*, i *llobarró* 15, amb el dim. *-ó*, des de *llobarro* 9. La *-b-* apareix igualment en altres der. com *lloba*, *f.* de *llop* (19, 122, 125, 137, 138, de l’*ALDC*, VII, L 89), dim. *llobeta* 160, *llobera* ‘cau del llop’, *llobada* ‘irregularitat en els solcs’, *llobarro* ‘peix *Dicentrarchus labrax*’, *llobí* ‘tramús’. Altrament, a partir de *llop* (LŬPU > **llob* > *llop*), alguns der. han mantingut la consonant sorda: *llopet* (alg. *lopet* 85, amb *l-* no palatalitzada ← it. *lupetto*), *llopató* 49, 58, 129 (der. *llopatonada* 129), *lloparret* 55, formats amb suf. dim.; afegim-hi *gos llopater* 18, *gos lloper* 34 (veg. *ALDC*, VII, L 89). No falten les formacions perifràstiques: *llop petit* (var. assimilada *llop pitit* 5), *petit llop* 7, calc del fr. *petit loup*; *llopet petit* 20 amb doble marca de dim.

Una darrera possibilitat és recórrer a un nucli que designa el genèric ‘cria d'animal salvatge’, *llop* 42, 97, 101, 165, 187 (< LŬPU), seguit eventualment d’un determinant: *llop jove* 130, 145 (< IŬVĔNE), *llop novell* 34 (< NOVELLU); *cadell* 14, 18, 23, 52 (del llat. CATĔLLUS ‘cria de quadrúpede’ passat després a ‘cadell, petit del gos’ per la relació establerta amb CANIS ‘ca, gos’ i després ‘petit del cànid’), completat amb *cadell de* (*del, d’un*) *llop* 10, 20, 24, 41, 92; *catxorro* 118 (← cast. *cachorro*), amb el dim. *catxorret* 147, 181 i els sintagmàtics *catxorro de llop* 149, 181, *catxorro de lobo* 164 (← cast.); *lletigadeta* ‘conjunt de llobatons’ 152, dim. de *lletigada*, metàtesi de *llitegada*, der. de *llit* (< LĔCTU) “o totalment congènere del cast. *lechigada* ‘íd.’, del qual és immediat prolongament geogràfic” (*DECat*). L’absència de resposta a ‘llop’ especialment a Sardenya i Balears explica que *llop* s’usi només en frases fetes (“sa pell ja és des llop” 77) i que s’hagi substituït pel cast. *lobo* i, en el cas de l’alg., per l’it. *lupo* i la forma adaptada *lopet* (cf. *ALDC*, VII, L 89).

A part d’uns sintagmes amb *llop* o *catxorro*, de localització puntual, el territori es divideix en dues grans isoglosses: *llopet*, format sobre *llop*, en el cat. del Principat, segurament de cronologia tardana, i *llobet* (Escrig, 1851), de formació tradicional, sobre la fase **llob*, pròpia del val. i tort.

L’únic mot normatiu és *llobató*, absent dels nostres materials, que registren *llopató*; *llobet* i *llopet*, considerats dim. no lexicalitzats, no figuren al diccionari normatiu.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

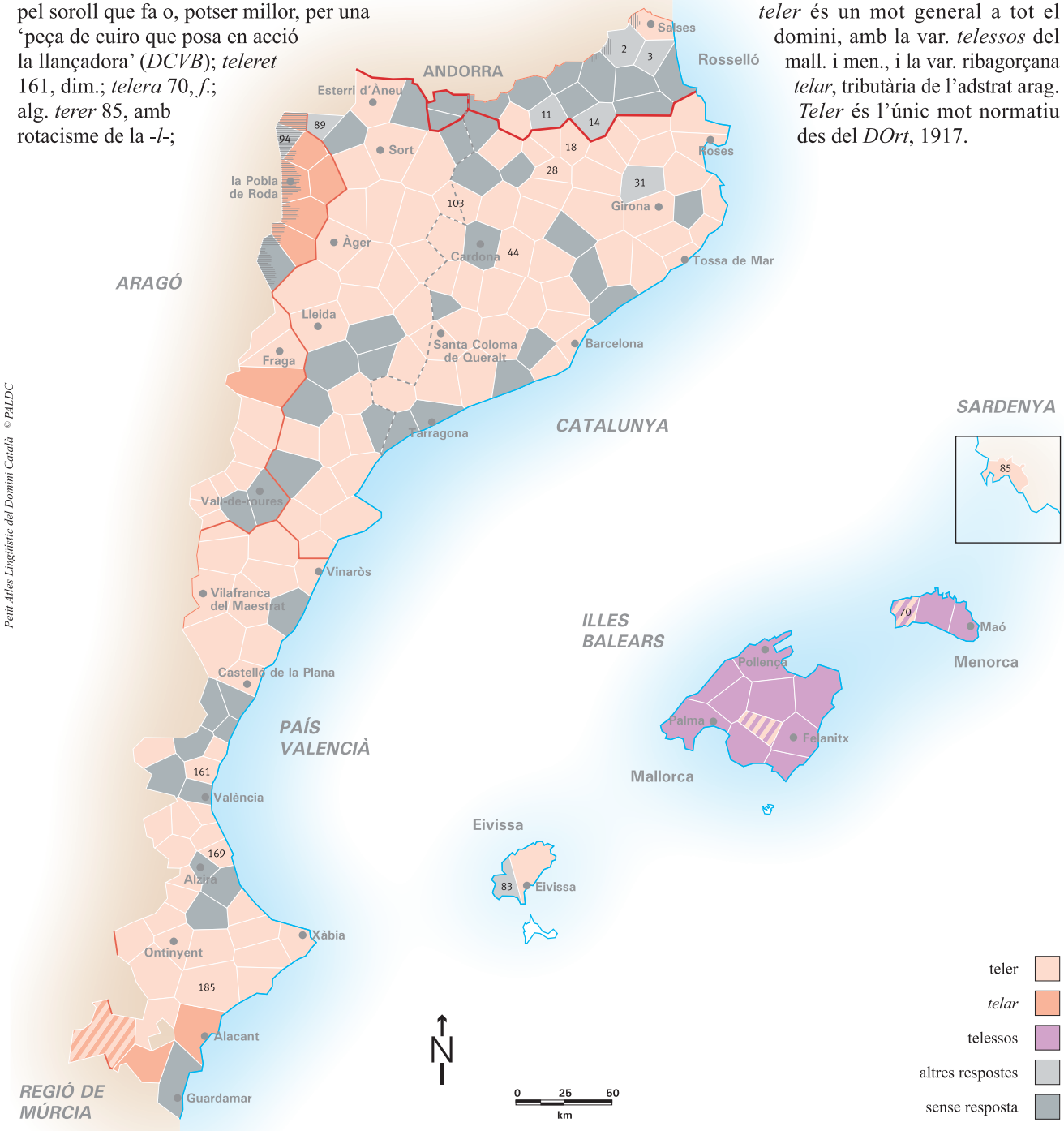
997
El *teler*
(*ALDC*, VII, 1689. El *teler*)

El *teler*, “aparell o màquina per a teixir” (*DIEC*), prové de *tel*, del llat. tardà TĒLUM, extret de TĒLA < *TESLA < *TEKS-LA (sobre el model VELUM/VELA), que és un der. de TĔXĔRE ‘teixir, tramar, entrellaçar’; el verb, a més del sentit material (“texere parietem vimine” ‘entrellaçar la paret amb vímet’), posseïa un altre d’espiritual (“texere epistulas” ‘redactar cartes’), i d’aquí el deverbal TEXTUS ‘text’. La forma de *m.*, *tel*, pròpia del cat., amb el suf. *-er* (< -ARIU), es documenta des del s. XIII i és congènere de l’oc. *telier* i l’it. *telaio*; presenta aquestes var. o classes: *teler de mà* 18, 28, 44, 103, 169, la llançadora del qual funciona amb les mans; *teler mecànic* 44, 185, que va amb força motriu (*mecanica* 11 ← fr. *mécanique*); *teler de taco* 185, potser pel soroll que fa o, potser millor, per una ‘peça de cuiro que posa en acció la llançadora’ (*DCVB*); *teleret* 161, dim.; *telera* 70, *f.*; alg. *terer* 85, amb rotacisme de la *-l-*; *telessos*, format a partir del pl. *telers* (pron. *tel*[ˈes]), que, interpretat com a sg., ha generat un doble pl., *telessos* (Figuera, 1840, “*Teléssos* V. *taléssos*”. “*Taléssos*. Mâquina para texir”).

Telar és un manlleu al cast.-arag. on es documenta des del s. XIV.

Sobre *teixir* s’han format: *a*) *teixidor* 14; *b*) amb el nucli *màquina* (< MACHINA): *màquina de teixir* 31, 89, 94, *màquina teixidora* 89, *màquina des tixedor* 83, potser *tixador*, si és der. de *tixar* 3, format sobre *tix*, *tixen*, formes rizotòniques, o de *tíxer*; *c*) amb el nucli *mestier* (← oc.): *mestier de tixedor* 2, 3.

Des d’un punt de vista geogràfic, *teler* és un mot general a tot el domini, amb la var. *telessos* del mall. i men., i la var. ribagorçana *telar*, tributària de l’adstrat arag. *Teler* és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

998
L'*esmolet*
(*ALDC*, VII, 1636. L'*esmolet*)

L'*esmolet* és la "persona que té per ofici esmolar ganivets, tisores, etc." (*DIEC*). La doc. més antiga d'aquest mot és de 1795; probablement es tracta de l'oc. *amolet*, que designava pròpiament l'"instrument que porta la mola d'esmolar' que, per metonímia, va passar a designar 'el que esmola pels carrers' a partir del crit que aquest emetia per a anunciar la seva presència ("cri des rémouleurs", Mistral). El mot va passar al ross. *amolet* i, estès al Principat, es va homonimitzar amb *esmolar* (cf. mapa 999), *esmolador*/*esmolaor*, tot generant *esmolet*, que, com és habitual, també va arribar a Menorca, més sensible que la resta del bal. a les solucions lingüístiques del cat. central. Basem la nostra proposta en: **1**) la cronologia tardana del mot; **2**) la freqüent presència d'esmoladors occitans a les terres catalanes ("era ofici propi de gavaigs" [*DECat*] i que parlaven occità [Veny, 1996: 146, n. 11]; "l'home foraster que passava pels pobles amb una roda i una mola i esmolava eines de cuina", *Tresor*); **3**) el valor inicialment dim. ('petita mola') del terme occità *amolet*, que difícilment podríem interpretar com procedent de *esmolar*.

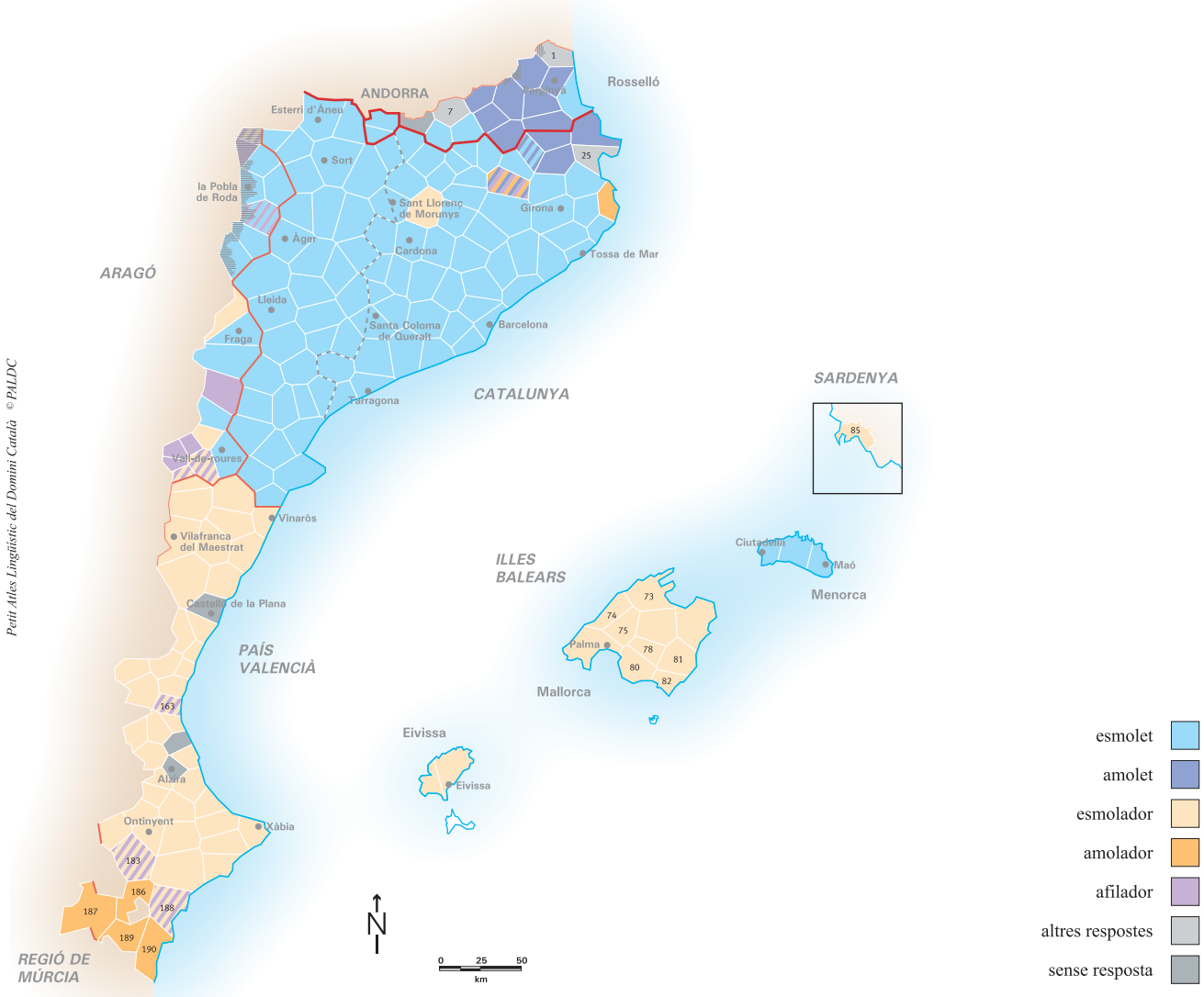
En canvi, a partir de *esmolar* s'ha format *esmolador*, del val. (O. Pou, 1575), mall. (Figuera, 1840) i eiv., amb les var. *ermolador* 73-75, 78, 80-82, amb rotacisme propi del mall., *esmoraror* 85, amb rotacisme de *-l-* i *-d-* intervocàliques propi de l'alg. La var. *amolador* (var. *amolaor* 186, 187, 189, 190) i *amolaire* 1, 7, amb el suf. de tribut oc. *-aire* (< -ATOR), són der. de *amolar* que trobem en ross. i en val. meridional.

Afilador (var. *afilaor* 163, 183, 188) és un der. de *afilar* (s. XV); cf. per a aquest mot i els anteriors els mapes 999 i 1074.

Finalment, *daguer* 25, der. de *daga*, d'origen incert, ha estès el significat primer de 'fabricant de dagues' al de 'esmolador d'eines'.

El territori es divideix en dues grans isoglosses, amb suf. diferent: *esmolet*/*amolet*, del tort. cap a les Corberes, i *esmolador*/*amolador*, del tort. fins a Guardamar, així com en mall. i eiv. Els primers són probablement tribut de l'oc. i els segons, d'evolució genuïna, a partir de *esmolar*/*amolar*; en val. es documenta *esmolar* des de Exulve (1643) i *amolar* alterna amb *esmolar* en Escrig (1851), en concordança amb la major i menor extensió dels dos mots. *Afilador* s'ha arrecerat cap a poblacions de la Franja.

Són mots normatius *esmolet*, *esmolador* i *afilador*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

999
Esmolar
(*ALDC*, VII, 1638. *Esmolar*)

Esmolar, ‘fer agut el tall o la punta d'una eina’, doc. des del s. XIV, és un compost del prefix EX-, que passa a *es-* davant consonant, i un der. de *mola* (< MŎLA), amb el sentit de ‘posar damunt la mola, passar per la mola’ (cf. *escalivar* ‘posar damunt el caliu, coure al caliu’); var.: *ermolar* 73-75, 78, 81, 82, per rotacisme de [z] davant consonant sonora, propi del mall.; *amolar*, per substitució del prefix, com en oc., i que, per fonosintaxi, esdevé *molar* (s. XVI) 22, 23, 25, 47, 189. Les formes rizotòniques apareixen amb [o] (50) o amb [ɔ] (36, 183).

Afilar és un compost del prefix *a-* (< AD-) i un der. de *fil* ‘tall d'una eina’ (“fil d’espasa”, *Curial*), doc. al s. XV (“coltell *afilat*”, *Curial*), anteriorment documentat en sentit translatici (“pus *afilada* lengo havia”, trad. Decameró, principis del s. XV).

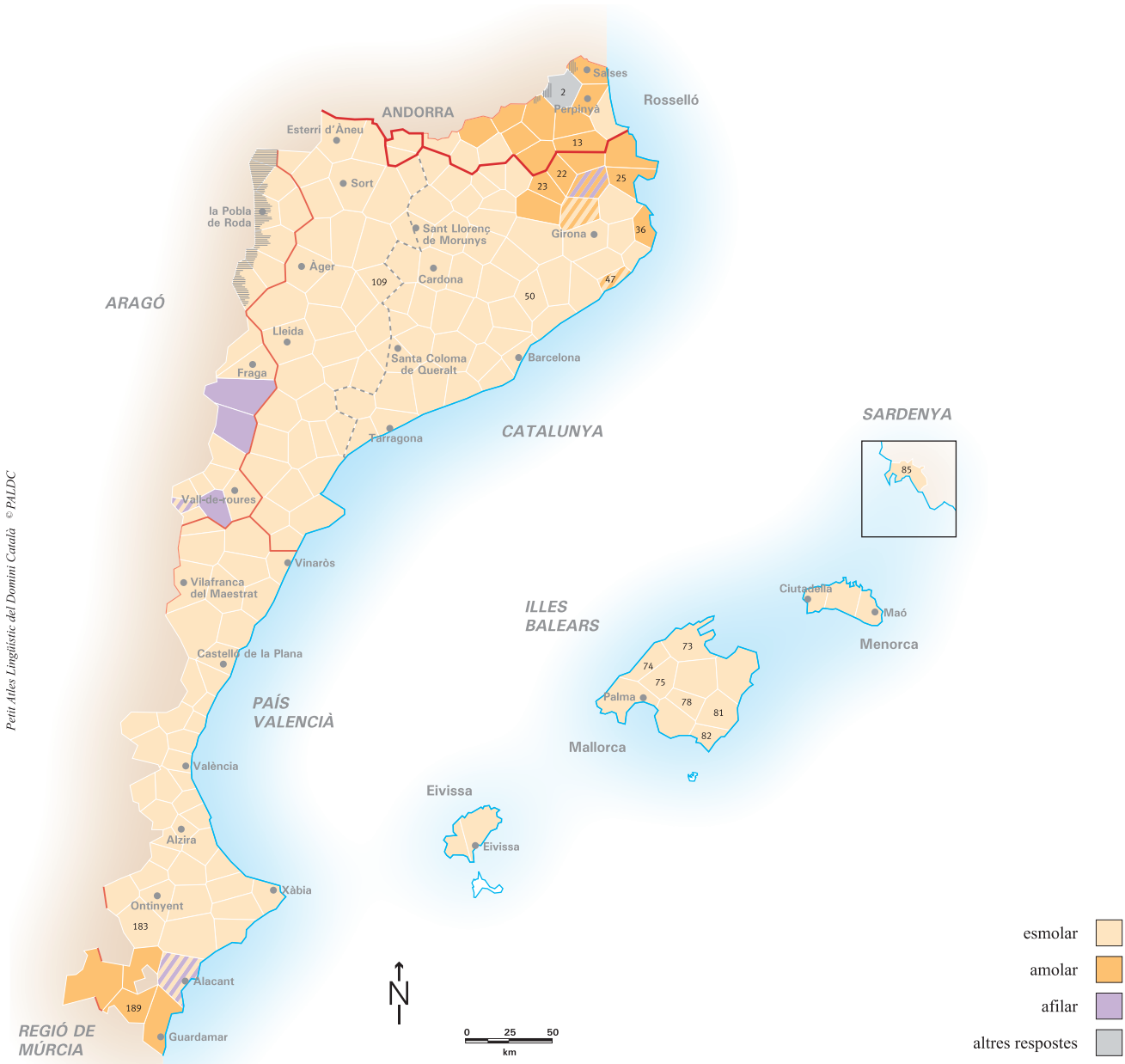
Agusar 2, 13, tot i ser un mot cat. (s. XIII, amb var. *aguar*), atesa la seva localització ross., s’ha d’interpretar com un occitanisme (oc. *agusar*) o com una adaptació del fr. *aiguiser*. També *buidar* 109 seria un calc del cast. *vaciar*.

Finalment, *passar per sa pedra* 36 conté la idea de ‘fer anar i venir l'eina per damunt la mola’ (< llat. vg. *PASSARE, der. de PASSUS ‘pas’); cf. “mola per *repassar*” (s. XV).

Compareu els mots precedents amb els mapes 998 i 1074.

Esmolar (alg. *asmorar* 85) és el mot general, interromput en el cat. sept. per la var. *amolar*, d’afinitat occitana, i a l’oest, per algunes poblacions que usen *afilar*, que podria ser influència de l’adstrat arag., malgrat alguna doc. med.; en val. en tenim atestacions d’Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Pla, 1880 (“afiladora o pedra de *afilar*”); Martí Gadea, 1909 (“pedra d’*afilar* navaixes”), tot i que *esmolar*, general en val., es documenta des del s. XVI.

Són mots normatius *esmolar*, des del *DOrt*, 1917; *afilar*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

e. Lèxic

Insectes i altres invertebrats. Ocells. Animals salvatges

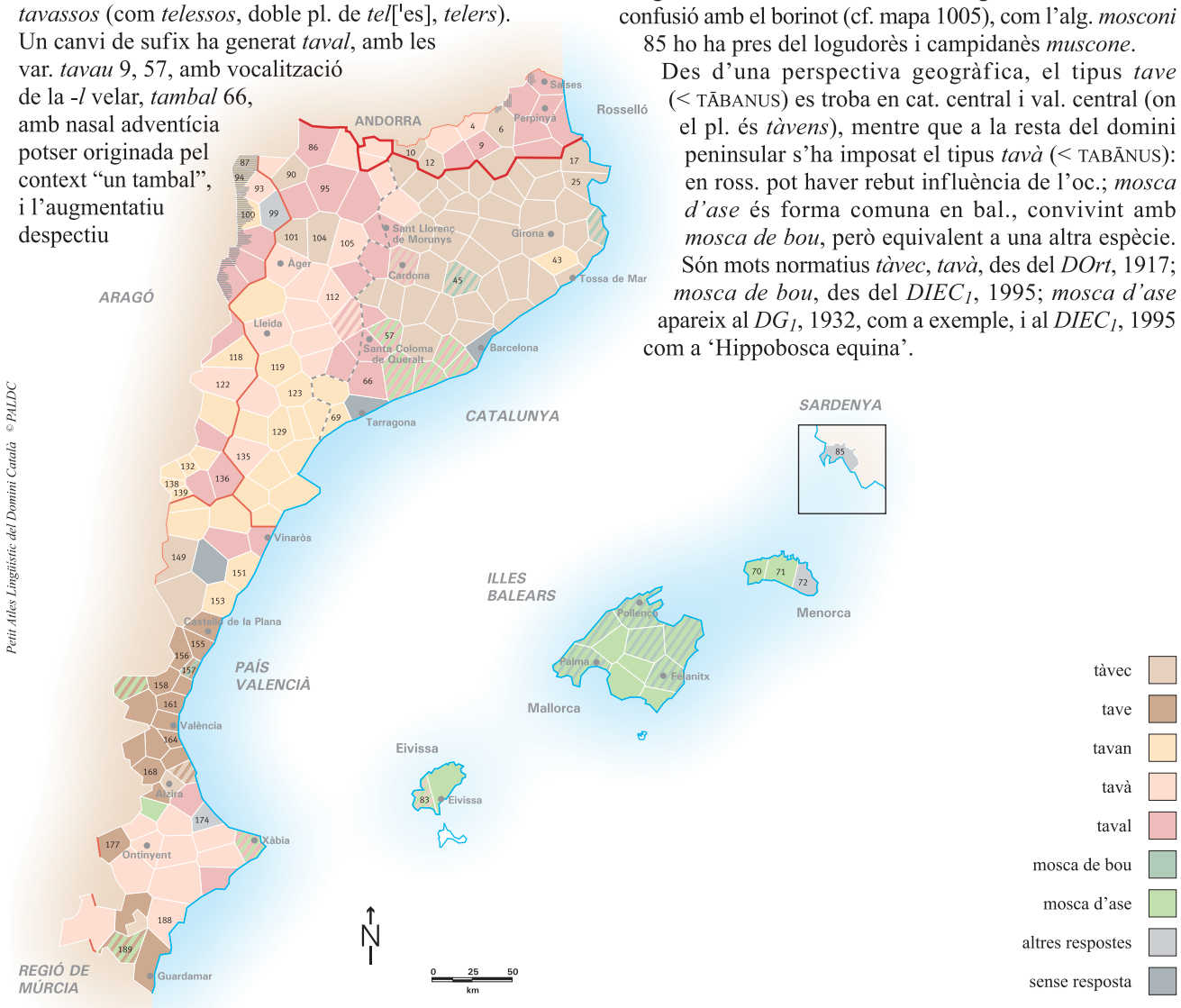
1000
El *tàvec* (*Tabanus*)
(*ALDC*, VII, 1532. El *tàvec*)

El *tàvec* és un "insecte dípter del gènere *Tabanus*, semblant a la mosca, proveït d'un fibló que li permet de travessar la pell i xuclar la sang d'animals com el cavall, el mul, el bou, etc." (*DIEC*). El llatí coneixia dos noms per a aquest paràsit, ASĪLUS i TĀBANUS/TABĀNUS. El primer ha deixat només descendents en l'it. *assilo*, des de la var. *ASSILLUS; el segon coneixia dues var., una amb pronunciació esdrúixola i una altra, plana. TĀBANUS és l'origen de *tave*, pl. *taves* < *tàvens* 155, 156, 158, 161, 168, 177 (probablement s. XVII; doc. val. s. XVIII), amb les var. posteriors *tàvec*, *tàvet* 10, 12, amb igualació de -[k]/-[t] (com *vímec*/*vímet*, *ànec*/*ànet*, etc.), i *tàvenc* 43, record de l'ant. pl. *tàvens*, amb epítesi velar; *tàvano* 188, *tàvan* 135 (← cast.-arag. *tábano*). En canvi, TABĀNUS és l'origen de *tavan* (var. aragonesitzant *tavano* 87, 94, 132, 138), amb les var. *tavant* 139, amb reforç dental analògic dels nombrosos mots en *-ant* (*caminant*, *ignorant*, etc.) d'una àrea on la *-t* final es pronuncia i probable igualació amb -[k]/-[ŋk] de *tavanc* 69, 118, 129, 151, 153; a partir del pl. *tavans*, s'ha format *tavà* (s. XIII), com del pl. *germans* → sg. *germà*, amb la var. *tavac* 6, 17, 25, 83, 90, 101, 104, amb reforç velar; el ross. *tavàs* 4 (← pl.), interpretat com a sg., ha generat un pl. *tavassos* (com *telessos*, doble pl. de *tel*['es], *telers*).

Un canvi de sufix ha generat *taval*, amb les var. *tavau* 9, 57, amb vocalització de la *-l* velar, *tambal* 66, amb nasal adventícia potser originada pel context "un tambal", i l'augmentatiu despectiu *tavalot* 136 (suf. *-ot* < -OTTU) (com a canvi de suf. paral·lel, cf. fr. *taon*, del baix llat. TABONEM); per a la variació de *tave* en val., veg. Martines, 2012: 298-299.

La semblança amb la mosca ha motivat l'ambigu *mosca* 70 (< MŬSCA) i el pejoratiu *moscarda* 174, per les molèsties de la seva picada, però sobretot sintagmes travats: *mosca de bou* (Figuera, 1840), *mosca bovina* 45, 157, perquè ataca els bovins (cf. oc. *mosca bovina*; alg. *matabòis*), *mosca de llop* 71, 72. Tot i que figuren com a respostes a l'enunciat, probablement pertanyen a una altra espècie, 'Hippobosca equina', les espècies *mosca d'ase* (doc. s. XIV) (var. *moixca d'ase* 189), *mosca de ruc* 95, 118 (*ruc*, d'origen incert, potser expressiu) (cf. cast. *mosca borriquera*); *mosca de cavall* 85; *mosca de matxo* 95, 149, 164 (o *mosca des matxos* 99; *matxo* 'mul'); *mosca mulera* 119 (der. de *mul* < MŪLUM); *mosca d'haveria* 122 (< der. de *haver* 'bèstia de càrrega' < 'conjunt d'animals domèstics'); *mosca de ganxo* 100, 105, 112, 123 (*ganxo*, potser d'origen preromà). Notem també *flare* 86 (dissimilació de *frare* < FRATER) i *fransciscano* 93 (← cast.), considerats més petits que el tavà i de color "pardo", que lligaria amb el color de l'hàbit dels religiosos. *Bombolon* 87, afí a l'arag., és resultat d'una confusió amb el borinot (cf. mapa 1005), com l'alg. *mosconi* 85 ho ha pres del logudorès i campidanès *muscone*.

Des d'una perspectiva geogràfica, el tipus *tave* (< TABĀNUS) es troba en cat. central i val. central (on el pl. és *tàvens*), mentre que a la resta del domini peninsular s'ha imposat el tipus *tavà* (< TABĀNUS): en ross. pot haver rebut influència de l'oc.; *mosca d'ase* és forma comuna en bal., convivint amb *mosca de bou*, però equivalent a una altra espècie. Són mots normatius *tàvec*, *tavà*, des del *DOrt*, 1917; *mosca de bou*, des del *DIEC*$_1$, 1995; *mosca d'ase* apareix al *DG*$_1$, 1932, com a exemple, i al *DIEC*$_1$, 1995 com a 'Hippobosca equina'.

1001
La *mosca vironera* (*Sarcophaga carnaria*)
(*ALDC*, VII, 1533. La *mosca vironera*)

La *mosca vironera* és una 'mosca grossa, brunzidora, que pon els ous en la carn, generalment en descomposició; *Sarcophaga carnaria*'; algunes respostes poden referir-se a les espècies *Calliphora vomitoria* (*mosca blava*) o al gènere *Lucilia* (*mosca verda*). Predominen les denominacions que tenen per nucli *mosca* (< MŬSCA), que també pot ser forma genèrica (31), acompanyat d'un determinant relatiu als noms dels ous o les larves de l'insecte, els comentaris dels quals es troben al mapa 1002. El nucli isolat també pot ser *moscarda*, *moixcarda* 186, 189, 190, amb el suf. despectiu *-ard* (< germ. HARD); *moscarra* 167, amb el també suf. despectiu *-arra*, d'origen basc; *moscó* 108, alg. *mosconi* 85; *moscardó* 29, 188, *moscardon* 87, amb el suf. *-ó* i *-on*, respectivament, de valor augmentatiu i de matriu cast. Pel que fa a les larves, el determinant de *mosca vironera* (doc. a. 1911) (o, simplement, *vironera* 56; var. metatètica *mosca vorinera* 46, 120) és *viró*, der. de *VARIONE/*VERIONE, amb probable interferència de *verí*, *virí* (< *VENĪNU, cf. *mosca verinosa* 70); l'adjunt de *mosca saballonera* (o, simplement, *saballonera* 12, 15, 40, 41, 65, 133) és un der. de *saballó*, d'origen fosc, potser preromà, amb les var. *mosca sabaionera* (o, simplement, *sabaionera* 54; var. *sobaionera* 20), amb iodització; *mosca sabellonera* 126, amb dissimilació vocàlica, com *mosca seballonera* 105, 109, 112; *mosca sagallonera* 90, 107 (o, simplement, *sagallonera* 98, *segallonera* 101), per equivalència acústica B = G (cf. Veny, 1989 a); *mosca safallonera* 86, 95, 97 (o, simplement, *safallonera* 91 i *safaionera* 34, 39); *mosca xibixonera* 14, 17, pot ser una var. de *mosca saballonera*, a través de **xabaixonera*. El determinant de *mosca vermenera* és un der. de *verm* i coneix la var. *verbenera* 1, 2, 5, 9 (pron. *berbenera*), per assimilació de la [m] a la [b] anterior. El determinant de *mosca cuquera* deriva de *cuc*, d'origen expressiu, que trobem en forma perifràstica en *mosca de cucs* 18, 26, 43 i *mosca que caga cucs* 32, 100. *Mosca tavalera* 148 conté un der. de *taval*, var. de *tavà* (< TABĀNUS), amb el qual s'hauria confós, per les picades que causa; "una de tantes variants antigues i inexplicables pel llatí" (*DECat*): doc. en el val. Pla (1880), podria ser una homonimització formal de *tavà*/*tabà* amb *taval*/*tabal* 'tambor' present ja a C. Ros (1764). *Mosca gussanera* 139 conté un adjectiu der. de *gussano* (← cast. *gusano*, d'ètim incert, potser preromà).

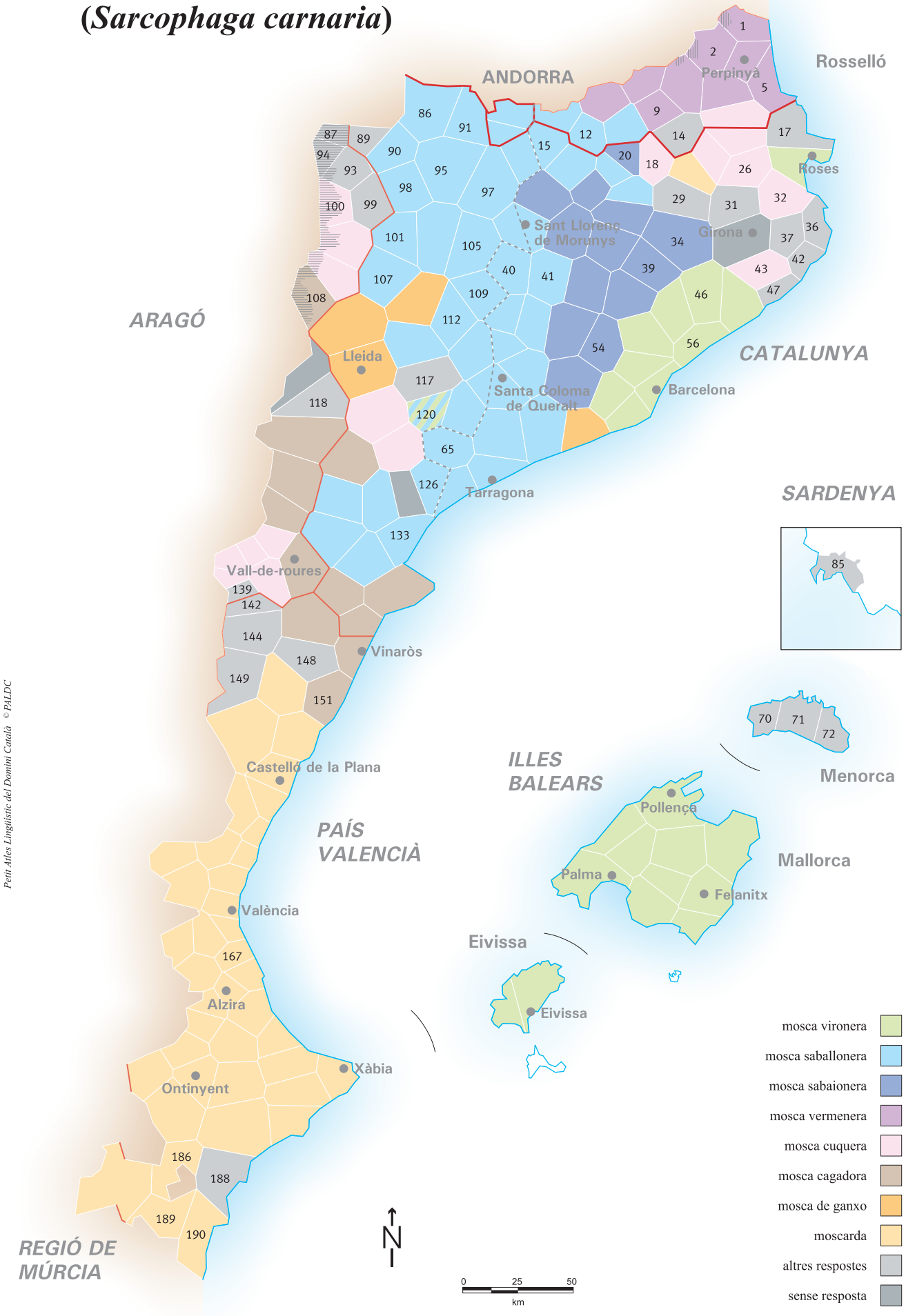
Si passem als ous de la mosca vironera, un der. de *cagar* (< CACARE) és present en les lexies *mosca cagadora* i *mosca cagona* 151, aquesta amb un suf. *-ó*/*-on* que, aplicat a un radical verbal, ha de ser d'origen cast. (cf. *llorón*, *tragón*); semblantment *mosca posadora* 89, que *posa* 'pon (els ous)', calc del cast. La mala olor ha generat *mosca pudenta* 151, amb un adj. der. de *pudir* (< PUTĒRE, amb canvi de suf.) i amb moció popular de gènere, segons el model *content*, *contenta* (cf. Veny, 2013 d).

El fet d'atacar la carn ha generat *mosca de la carn* 93, 94, 142, 149, *mosca carnera* 142 (o, simplement, *carnera* 144), *mosca carnissera* 93; el punxó amb què pica, *mosca de ganxo*; i el fet que pica els bous, *mosca boera* 42 (< *bouera*) o *boiera* 47, amb *i* antihiàtica (cf. la definició de *moscarda* a *Tresor*: "mosca grossa que ronca molt i pessiga els bous"); el color explica *mosca blava* 71, 72 (*mosca bllava* 118), *mosca verda* 1 (var. alg. *mosca velda* 85 ← sard *musk*[*a*] *e*[*b*]*èrda*); la dimensió, *mosca grossa* 36, 37, 99, 117 ("en recordo –diu Coromines, *DECat*– una mosca grossa [c. 1925], anomenada així per un rústic, cat. central").

Les àrees lèxiques s'acosten notablement a les dels *ous de mosca vironera* (veg. mapa 1002) especialment *saballonera*-*saballons*, que s'estén per gran part del cat. del Principat; *vermenera*-*verm*, que ocupa part del ross.; *vironera*-*virons*, que uneix la costa del cat. central amb el mall. i eiv.; *cagadora*-*cagar la mosca*, que cobreix la franja ponentina del cat. nord-occ.; *cuquera*-*cucs*, que es troba dispersa, aquí i allà. La *moscarda* es manifesta exclusivament valenciana, atribució que trobem a *Tresor* ("La mosca saballonera [València, Burriana, Altea]"); probable manlleu al murcianomanxec (cf. *ALeCMan*, mapa 96).

Són mots normatius *mosca vironera*, com a exemple s. v. *vironer*, des del *DG*$_1$, 1932, així com l'adj. *saballonera* ("vironera").

La *mosca vironera* (*Sarcophaga carnaria*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1002
Els *ous de mosca vironera*
(*ALDC*, VII, 1534. Els *ous de mosca vironera*)

L'enunciat es refereix als 'ous dipositats en les viandes així com les seves larves'. Les seves denominacions es basen en: **1**) els ous dipositats en la carn per la mosca vironera; **2**) l'estat embrionari del desenvolupament dels ous de l'insecte.

1) *Ous* és el pl. de *ou*, del llat. ŏvu < llat. cl. ōvu: la o oberta ja en llat. s'explica per la "différenciation de la voyelle qui s'est ouverte devant le *w*" (*DELL*), var. que justifica la *o* oberta del cat. [ɔw] i la diftongació del cast. *huevo*, del fr. *œuf* (< *uef*) i de l'it. *uovo*. Semànticament és una extensió del significat primigeni ('embrions envoltats de líquids i una closca, posts per les femelles dels ocells') cap a 'ous d'insecte', en el nostre cas, els de la mosca vironera. El nucli, *ous* (dim. *ouets* 139, 181 > *uets* 54; *ouetx* 168, 171, *ovetx* 132, els dos amb palatalització i el darrer amb labiodentalització de [w]; der. col·lectiu *ovà* 'ovada' 150), pot anar acompanyat d'un determinant relatiu a l'insecte progenitor: *ous de mosca* 36, 56, 118, 135, 154, *ous de moscarda* 185/*ous de moixcarda* 189, *ous de la mosca xibixonera* 14. El mateix concepte es pot expressar: *a*) amb un mot que designa l'"acte de pondre, de dipositar els ous': els deverbals *posta* 187, de *pondre* (< pōnĕre); *posa* 93, de *posar* (< pausare), que ha generat els der. *posada* 93 i *posades* 89; *b*) amb un ús extensiu, com és el de *cagar* (< cacare, mot popular i infantil), que, de 'evacuar el ventre', ha passat metafòricament a 'deixar anar els ous (la mosca)'; pot expressar-se amb un nom (*cagat* 99, *cagada de moscarda* 178, *caguerada de moscarda* 160, 168, *cagarada de moscarda* 173, *cagalls de mosca* 5), però més sovint es fa amb una frase perifràstica del tipus (*s'*)*ha cagat la mosca* (o *la moscarda*/*moixcarda*), *ha cagat* 53, 174, var. *caga i fa cucs* 165. El 'dipositar els ous' es pot interpretar com a *picar la moscarda* 183 (*picar*, d'origen expressiu i onomatopeic) i el seu resultat (*cou* 23).

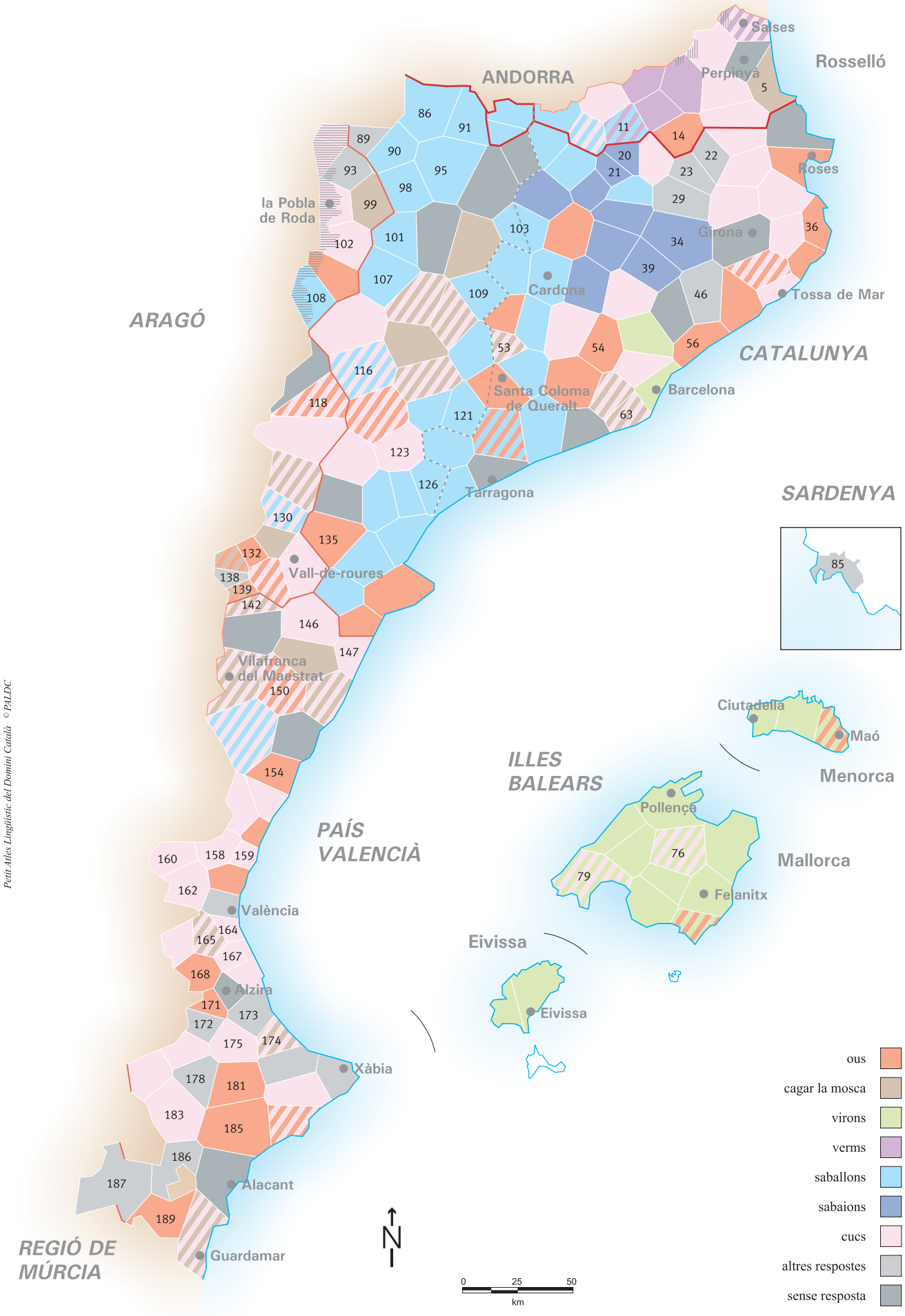
2) L'estat embrionari coneix diversitat de realitzacions. *Larves* 29 és el mot culte (var. *ar*[v]*a* 172, amb deglutinació del pseudoarticle), pres del llat. larva 'espectre, fantasma', que es va aplicar a l'"estat embrionari d'un animal que apareix com deformat' (*DHLF*) i que en cat. deu haver estat manllevat del fr. *larve* (potser a través del cast.), on ja es documenta en 1762, mentre que la primera atestació en cat. és de 1839. *Viró* (pl. *virons*) procedeix probablement de *varione/*verione, der. de varus 'barb, gra cutani', amb interferència de *verm* (< vermis) o de *verí*/*virí* amb un suf. com el de mŭsciōne, der. de mŭsca; es documenta tardanament (Figuera, 1814); *vorins* 46 deu ser una metàtesi ajudada per *verí*; *verm* (pl. *verms*) és un der. de vermis; l'origen de *saballó* (pl. *saballons*, var. *sabellons* 126), congènere del cast. *sabañón*, gascó *saualhoun*, és un "problema ben obscur relatiu a un mot sens dubte preromà" (*DECat*): podria ser el nom d'un insecte o cuc amb canvi de sentit per la creença vulgar que certes malalties cutànies són causades per cucs (*DECH*); var. *saballús* 11, amb canvi [o] > [u] i plural sense nasal, propi del ross., com *cançús* 'cançons'; *seballons* 109, 121, per dissimilació de vocals àtones; *sabaions*, amb tractament ioditzant, com *s*[u]*baions* 20, on [ə] > [u] per assimilació a la labial, i com *safaions* 34, 39; *sabanyons* 116, 130, per equivalència de palatals [ʎ] = [ɲ] o per interferència amb el cast. *sabañones*; *safallons* 86, 91, 95/*safaions* i *sagallons* 90, 98, 101, 107, 108, aquest potser per equivalència acústica b = g; *cuc* (pl. *cucs*; *cuts* 76, per l'assimilació *-cs* > *-ts* del mall.; var. *cocs* 142), d'origen expressiu; a més de formacions perifràstiques, com *cuc de la mosca* 146, *cuc de la moscarda* 162 i *cuc sabaions* 21, presenta nuclis isolats com el *cuquet* 79, pl. *cuquets* 63, 102, 147, 167, 175, 183 i *cuquetx* 158, 159, 164, aquest amb palatalització de *-s*, el *f. cuques* 103 o el geosinònim interferit del cast., *gussanos* 138; *cria* 186, deverbal de *criar* (< creare) i *estar avivat* 123, en relació amb 'criar cucs'.

L'alg. *mosquina* 85 és manlleu al logudorès *muschina* (Corbera, 2000: 111). *Xapixons* 22 ens és d'origen incert, si no és una adulteració de **xabaixons* < *saballons* (cf. mapa 1001).

Des de la dimensió territorial, *saballons* s'emporta l'àrea més àmplia, situada dins el Principat; *verms* s'ha retirat al ross.; *virons* és bal., hereu del cat. peninsular central; *ous* i *cagar la mosca* es troben dispersos pel cat. continental (el darrer, especialment en cat. occ.).

Són mots normatius *saballó*, *viró*, des del *DOrt*, 1917; *ou*, *cuc* 'larva de certs insectes' i *verm* com a mot genèric, des del *DG*$_1$, 1932.

Els *ous de mosca vironera*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1003
La *papallona* (*Papilio*)
(*ALDC*, VII, 1530. La *papallona*)

La *papallona* és un 'insecte de cos llarg i prim, amb quatre ales membranoses, cobertes d'escames, freqüentment de colors brillants, que posen verticalment sobre el dors quan reposen'.

Papallona és el *f.* de *papalló* (s. XIII), que prové del llat. PAPILIŌNE, d'origen expressiu, amb repetició del primer segment per imitació de l'insistent batre de les ales del lepidòpter; doc. "lo papalló o palometa que ix" (O. Pou, 1575, que inclou la forma val. al costat de la que devia ser més general); var. men. *papaó* 70, grau zero de *papaió*, la var. ioditzant (Febrer Cardona [v. 1830 (2001)], que el distingeix del *papaió de llum*; Figuera [1840], que, sota *papaió*, el registra amb els significats de "insêcto volâtil. [cast.] Mariposa" i de "insecto de blât, ôrdi, etc. [cast.] Palomica") i, amb reducció del hiat, *papó* 70, 71, com *Maó* > *Mo*; *papillon* 10 (*papillun* 5, 7, 9, pel pas [ˈo] > [ˈu] en ross.) ← fr. *papillon* i, a partir d'aquí, *papilluna* 5. *Papallona*, *f.* de *papalló*, no es documenta fins al s. XIX (Labèrnia, 1839), però ha de ser anterior atesa la notable àrea en cat. or., que comprèn també el mall., colonitzat per catalans d'aquella procedència; var. *papaiona*, amb iodització (< -LJ-), *papaona* 72, amb grau zero de [j], i *papona* 70, per reducció del hiat; *paupallona* 105, per homonimització amb *paupar* (< *palpar*); *pabellona* 124, que sembla un *f.* de l'etimològic *pabelló* (< PAPILIŌNE) amb sonorització de -P- i pas de ĭ > [e], com va passar en *pavelló*, procedent d'aquell mot llat., però amb el significat de 'tenda de campanya', ja d'època llat., per comparació de les teles que tancaven la tenda, mogudes pel vent, amb les ales d'aquest insecte (*DELL*).

Parteixen d'aquest nucli expressiu PAPA- (i var. PARPA-, PAMPA-, PARPI-), completat amb un suf. dim. *-ol*, *-ola* (< -OLU, -OLA), com *oratjol*, *bestiola*, i d'acord amb el model *papallona* (recordem que ja en llat. es va formar el dim. PAPILIUNCULUS i que la relació entre *papallona* i *papalló* és constant): *papaiola* 83 (var. ioditzada de *papallola*, s. XIV) (alg. *papallora* 85, pel seu sistemàtic rotacisme), *pampallola* 4, *plampallola* 65; obeeixen a l'extensió de l'oc. *parpallola* 11 (doc. ross. del s. XIV; *perpellola*, en Jaume March, s. XIV) i els *m*. *parpallol*, *parpillol* 13 i *parpinyol* 1-3, aquests dos darrers encreuats amb *papillon* o amb pas a *i* per assimilació a la consonant palatal, i l'últim per equivalència acústica [ʎ] = [ɲ]. Un altre grup, partint del mateix nucli, s'ha inclinat pel suf. *-ana* (< -ANA), probablement amb valor dim. a partir d'un ús col·lectiu (cf. *perdigana*, etc.): *papallana* 58, *pampallana* 49, 57 (cf. *volansana* 102, *voligana* 106, 108); el nucli ha estat substituït per labials sonores en el cas de *babaiana* 74, interpretat pel *DCVB* com una "adaptació al radical *bab-*, onomatopeia del parlar balbuç i vacil·lant dels beneitons, segurament pel volar trèmol de les papallones i per lleus topades amb els llums". Sembla que l'alg. *purpuriol* 85 podria contenir un nucli reiteratiu, potser modificació d'un **parpariol* (i aleshores descartaríem l'origen mossàrab de *poliol*/*poriol* 'marieta', interpretat com haplologia de *poporiol* [*DECat*]).

La base etimològica relativa a 'volar' o a 'animal que vola' ha donat força resultats (cf. sard *volavola*, it. dial. *volandrella*, etc.): *voliana*; *voligana* 106, 108, amb *-g-* antihiàtica; *voriana* 105, amb rotacisme; *voliaina* 15, 19, 86, 96, 97, amb var. de suf., com *volliaina* 91, que ha sofert palatalització de [l] > [ʎ] en contacte amb [i]; *volei* 14 podria ser un deverbal de *voleiar*, intensiu de *volar*, com pot haver passat en *volai* 18, 23, 29, a partir del cat. or. [buləjˈa] que, en passar a forma rizotònica, s'hi restitueix una suposada [a]; *volandrina* 90, 94, 99, *volansana* 102; el compost *pitavola* 88, 92 potser deu el primer formant a una reducció de *petita*.

La comparació amb un colom pel seu vol també ha estat productiva: *paloma* deriva del llat. vg. PALŬMBA 'tudó, colom salvatge' (cl. PALUMBES) (cf. *PALDC*, VI, mapa 903), que ha pres el sentit de 'papallona', usat també amb suf. dim., *palometa* (s. XVI, O. Pou); una i altra forma tenen paral·lels en it. meridional *palomina*, *palumetta* (cf. en alguns parlars murcianomanxecs *palomita*, *palomica*, *palomilla* [*ALeCMan*, mapa 92] i en alguns d'aragonesos *paloma*, *palometa*, *palomilla* [*ALEANR*, mapa 435]). *Xoriguer* 44 (gènere *Falco*), del llat. SORICARĬU, der. de SOREX, SORICIS 'ratolí', perquè caça aquests rosegadors, s'hauria aplicat a la papallona per la semblança de l'aleteig reiteratiu d'aquesta amb el moviment del falcònid, agitant repetidament les ales (cf. cast. *cernícalo*, der. de *cerner* 'cerndre'). *Plomai* 22, format per *ploma* (< PLŪMA) més el suf. *-ai* (< -ACULU), ha passat de 'conjunt, feix de plomes' a 'ésser, cosa lleugera que vola com una ploma'. Les cançons populars infantils poden generar significants quan s'isolen del seus versos: *mariposa* (var. alg. *maniposa* 85, per assimilació a la nasal anterior) és un manlleu al cast. (s. XV) on és un compost de *Mari* + *posa*, com si es digués "María, pósate, descansa en el suelo" (*DECH*) (cf. *pariposa* de l'*Spill*).

La bellesa alar de la papallona pot haver generat significants laudatoris com *senyora* 90, *senyoreta* 70, 90, *sinyoreta* 89, amb tancament de *e* > *i* per assimilació a la consonant palatal; *senyorita* 93 ← cast. (cf. manxec *marquesita*, oc. *porceleta* 'poncelleta, donzelleta').

Finalment, *farfalla* 85 és un manlleu solitari a l'it., com *maniposa*, nocturna, ho és al cast., però s'ha de tenir en compte la convivència amb els genuïns *papallola*, diürna i petita, *papalló*, nocturn i petit, que vola al voltant dels llums, *purpuriol*, nocturn i petit.

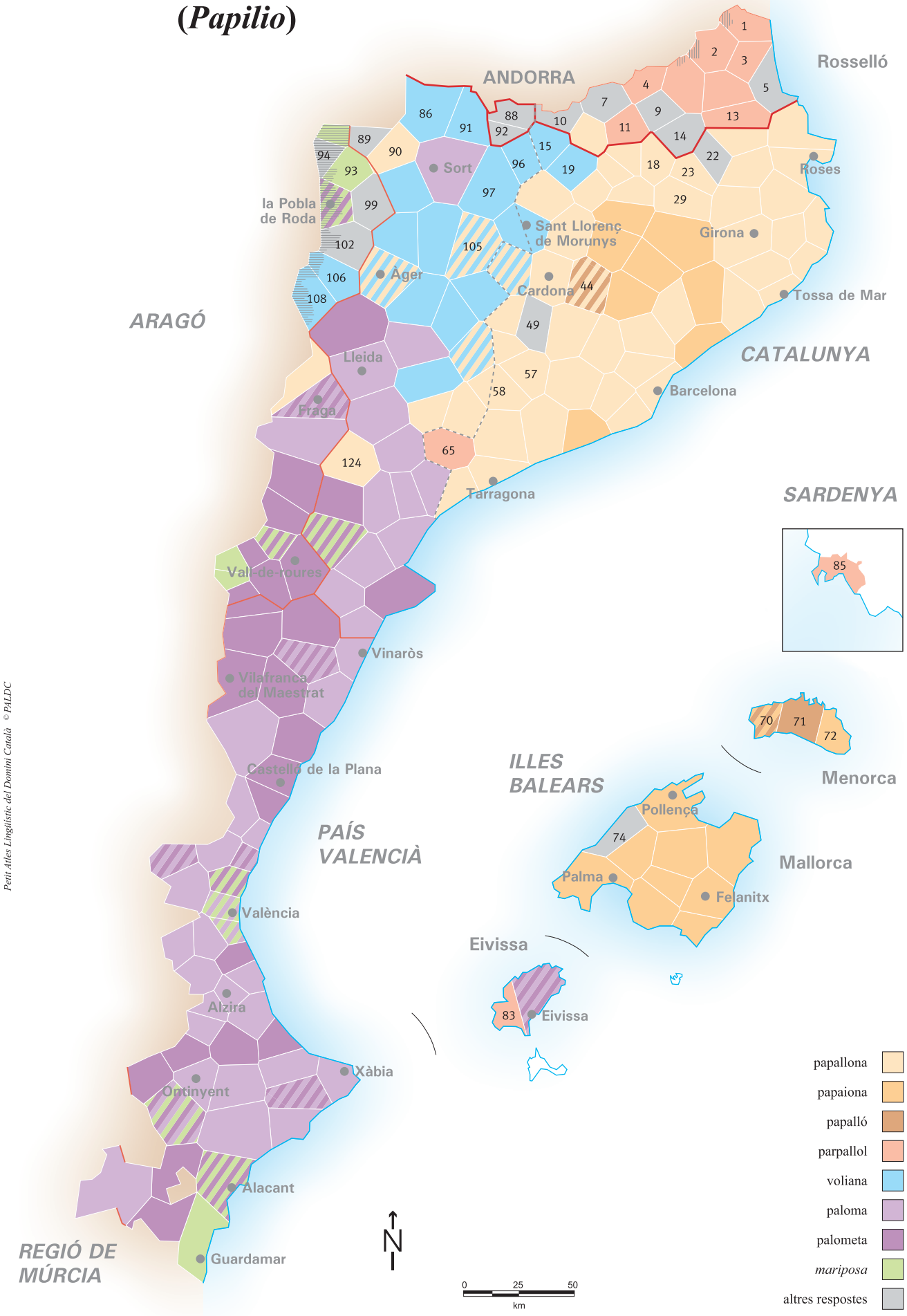
Sancebes 3 és d'origen incert.

Per a les designacions romàniques de 'papallona' i comentaris lingüístics, veg. Contini, 2009.

Quant a la distribució areal, *papallona* ocupa el cat. central, amb la var. *papaiona* exportada al bal.; *parpallol*, ross., ha baixat des de l'oc.; *papalló* és sobretot men.; *voliana* (i var.) s'estén per bona part del cat. nord-occ.; *paloma* i *palometa*, d'atestació medieval, són val. tot ascendint dins el tort. i el cat. nord-occ. El cast. *mariposa* s'ha establert en poblacions disperses (coneguda també en alg., on no falten castellanismes com *mesa* 'taula', *agualdar* 'esperar', etc.) i el fr. *papillon* en punts del ross.

Són mots normatius *papallona*, *voliana* i *voliaina*, des del *DOrt*, 1917; *palometa*, des del $DIEC_1$, 1995 ("en algunes contrades" → $DIEC_2$, 2007, sense marca geogràfica); *paloma*, des del $DIEC_2$, 2007.

La *papallona* (*Papilio*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1004
El *mosquit* (*Culex*)
(*ALDC*, VII, 1531. El *mosquit*)

El *mosquit* és un 'insecte de cos cilíndric, cames llargues i fines, ales transparents, cap amb dues antenes, i una trompa llarga i prima proveïda, en les femelles, d'òrgans punxants amb què travessen la pell dels fruits i dels animals per xuclar-ne el suc o la sang; gènere *Culex* i altres'.

Comentaré primerament els der. del llat. SCINIPHES i CULEX per passar després als mots de formació romànica (*moixall*, *rantell*, *marfull*, *rinxola*). En cat. ant. es troba *cínife* (una sola doc. dins *Costums de Tortosa*, s. XIII), pres del llat. SCINIPHES 'arna, corc', manllevat al gr. SKNIPES; es tracta d'un cultisme, com en cast., però que en port. ha rebut un tractament semipopular, *sínfano*, com en l'arag. d'Echo (*cinite*, amb canvi d'accent i de consonant).

CULEX (var. CULIX) era el nom llat. del mosquit; el seu der. dim. *CULICINUS (ja en llat. hi havia dim. com *culiculus*, *culicellus*), creiem, amb Ascoli, Wartburg i García de Diego, que és l'origen de *coí*, *coín* 134, 139, a través probablement de **colzin* > **cozin* i pèrdua de la -[z]- intervocàlica (com VĪCĪNU > *vezí* > *veí*), que es troba en el ross. *cosí* 3, 6, manlleu al fr. *cousin* 'cosí', homonimització amb l'anterior *coucin* (< *CULICINUS); var. *escoí* 132, amb aglutinació del segment *es-*; *cuïc* 69, *cuic* 69 i, més encara, *uït* 127, s'haurien modificat a causa de l'onomatopeia de la picada sorollosa de l'insecte.

El ross. *moixal* 1, 2 és pres de l'oc. *moissal*, adaptat en *moixall*, amb [l] > [ʎ] per atracció del suf. *-all* (< -ACULU) o, simplement, per assimilació a la palatal.

Moscard era força estès en l'època medieval (Eiximenis, B. Metge), però avui s'ha arrecerat a les Balears; s'ha format sobre *mosca* (< MŬSCA) amb el suf. augmentatiu despectiu *-ard* (< germ. HARD) en forma masculina (com passa en l'oc.), quan en aquests casos el que és habitual és l'ús del *f.* (*mosca* → *moscarda*, *oliva* → *olivarda*, etc.).

Mosquit és el lexema més estès; evidentment és un der. de *mosca*, documentat al s. XV, però el suf. *-it* planteja un problema, que s'ha intentat resoldre per diverses vies, però no s'ha arribat a una explicació definitiva: **1**) procedència cast. (← *mosquito*, ja en Vicent Ferrer), on el suf. dim. *-ito* és corrent; **2**) analogia de *mosca*/*mosquit* amb la parella *cabra*/*cabrit*; **3**) evolució interna, car el mot coneix doc. ant. i tenim el *mosquit* gascó i el [moʃkˈit] friülà. El *mosquito* meridional i fronterer actual (87, 94, 139, 190, var. *moixquito* 189) és imputable a l'adstrat cast. (murcianomanxec) o arag. Cal esmentar la var. fonètica *moixquit* 186, sembla que arabitzant; les perifràstiques *mosquit trompeter* 44, *mosquit picador* 149, al·lusives a l'habilitat "musical" o d'aplicació del fibló; els dim. *mosquí* 48, 97 (< -INU) i *mosquill* 7, 11 (< -ICULU), que, atesa la seva àrea ross., podria ser una extensió de l'oc. *mosquilh*; el doble dim. *mosquitet* 155, 170; *mostic* 3, 10, gal·licisme que en ross. fa la competència a *moixall* i *mosquit*, gràcies a l'escola i als mitjans de comunicació: en fr. es documenta al s. XVII, aplicat al mosquit de països tropicals i estès després a un valor general; formalment podria obeir a una metàtesi o potser a una homonimització amb *tique* 'paparra' (*DHLF*).

Rantell, documentat des del s. XVI (O. Pou, 1575: "mosquits o *rantells*"), amb profusió de var., ha estat objecte de diverses interpretacions etimològiques: de les sis intuïdes per Coromines, n'hi ha una que, per mi, resulta força versemblant, un der. de RICINU 'rènec', RICINELLU > *RINICELLU (per metàtesi) > **renezell* > **renzell* > *rendell*, *randell* 16, 21-23, 26, 28, 29, 34, *rantell*, *rantella* 168; partim, fonèticament, de la freqüència del dim. i de l'intercanvi [z] = [d], [t], a més, semànticament, de la interferència 'rènec' → 'mosquit' units pel fet de 'xuclar la sang' (veg. per a aquest canvi SCINIPHES 'arna, corc' → cast. *cínife* 'mosquit', CULICE 'mosquit' → gall. *couza* 'arna', *mosquito* → fr. *moustique* per influència de *tique* 'paparra'). Var.: *randilla* 63, 145/*rendilla* 148, per canvi de suf. dim. i, a partir d'aquí, per homonimització formal, *rondalla* 179; *rampell* 46, 47, per atracció paronímica de *rampell* 'accés sobtat de dolor' més que de *ran-pell* (var. *rampei* 47, per vacil·lació [ʎ]/[j] en zona ioditzant); *rampelleta* 158, amb dim.; *tarrantella* 164.

Marfull 117, 120, documentat tardanament (s. XIX), té un origen fosc; Coromines creu que podria derivar del compost *mord-fui* (< MORDE + FUGE 'pica [mossega] i fuig'), una proposta no gaire creïble; podria pensar-se, en canvi, en una relació amb la planta dita *marfull*/*marfui*, com passava amb el llat. *culex* 'mosquit' i 'planta', però és obscura la seva motivació.

Són mots d'àrea puntual l'alg. *tíntula* (pron. [tˈintura] 85), pres del sard (< llat. ZINZALA) (*DES*); *rinxola* 37 que sembla d'origen onomatopeic, modificat amb *grinxola* 32; *monja* 81 (< MONĬCA), que si fos la que 'vola silenciosament i xucla la sang', deuria la seva motivació a l'actitud simuladora, de gata maula, com d'una monja o beata.

Per a una ampliació dels comentaris relatius al cat., veg. Veny, 1997, i per als relatius als noms romànics, veg. Veny/Saramago, 2001.

En la distribució areal dels significants, *mosquit* s'emporta la tallada del lleó; l'arcaic *moscard* ha esta drenat a les Balears; *rantell* ocupa el cat. central amb probable projecció en alguns parlars val. (*rantilla*); el ross. *moixall* és tributari de l'oc. *moissal*, com l'alg. *tíntula* ho és del sard; *coí*(*n*) sembla una bella relíquia del llat. *CULICINUS conservada en el Matarranya.

Són mots normatius *mosquit*, *moscard*, des del *DOrt*, 1917; *cuïc*, *rantell* i *marfull*, des del *DG*$_1$, 1932.

El *mosquit* (*Culex*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1005
El *borinot* (*Bombus*)
(*ALDC*, VII, 1535. El *borinot*)

El *borinot* és un ‘insecte himenòpter del gènere *Bombus*, voluminós, molt pelut, de vol brogent i una vida social semblant a la de les abelles’; popularment comprèn altres espècies d’himenòpters però també pot referir-se a coleòpters (escarabats) i lepidòpters (papallones). La seva lexicogènesi es basa en: **1**) el soroll emès; **2**) la possible relació amb *abella*; **3**) el caràcter vaticinador; **4**) la interferència amb altres espècies; **5**) els noms d’altres llengües.

1) El “soroll o borinor que produeixen en volar”, el “zum-zum degut al fet que llurs ales, llargues i estretes, bateguen amb una freqüència de vuitanta a vuitanta-cinc vegades per segon” (Vilarrúbia, 1989: 121) és a la base de diversos noms d’origen onomatopeic, com ha passat en el fr. *bourdon* i en el cast. *zángano* (der. de ZANG): en llat. ja existia BOMBUS ‘zumzumeig, soroll’ (com en el gr. BOMBOS), del qual es va formar en llat. popular BOMBIRE ‘brunzir’, origen de *bomir*, pel canvi -MB- > *-m-* (i després, *bonir*, per dissimilació de labials), que deu ser la base de *bomirot* 144, amb el suf. despectiu *-ot* (< -OTTU), com les var. *bomerot* 141, amb canvi [i] > [e], *bromirot* 133, *bromerot* 64-66, 68, 69, 127, 146, amb homonimització de *bronir*/*brunir* (< *bonir*), com *brumerol* 126, 188, var. de *bomerol* 186; *bomigot* 125 hauria sofert l’atracció de *abegot*. L’existència del llat. BOMBUS fa pensar en la possibilitat d’un *bombó* 90 cat. (< *BOMBONEM) i els seus afins, però el fet que no s’hagi assimilat -MB- > *-m-*, com en *bomir* < BOMBIRE, ens inclina a proposar una onomatopeia romànica, amb els der. *bombot*, *borombot* 179, 184, *brombot* 180, *bambulot* 102, amb el suf. *-ot*; *bomberol*, *bambirol* 183, *bomboli*/*bamboli* 111, *bambolbier* 111; *bomboló*, *bombolon* 87, 94, 100, com en arag.; també té caràcter onomatopeic el mot infantil *tambor* 3 (pron. *tamburt*, amb reforç dental; cf. Veny, 2013 a), a través d’una metonímia. Probablement, hem d’afegir, dins aquesta secció, malgrat el seu origen incert, *borinot* (s. XVI) i les seves var. (*barinot* 67, amb centralització de [o] > [ə], veg. Veny, 1999 c; *bomborinot* 148, encreuat amb *bombó*), que serien der. de *borinar* ‘foradar, fer soroll’ pel costum d’un d’aquests insectes, el *Macroglossum stellatarum*, dit també *bufaforats* (i *comptaforats* 132), “anant d’ací d’allà, com si amb la seva llarga espiritrompa inspeccionés, o bufés, tots els més petits forats o esquerdes dels mobles i de les parets” (Vilarrúbia, 1989: 124); *fura* 73 (< llat. vg. *FŪRA), metàfora del mustèlid que es fica en el cau dels conills; de *borinar* tindríem el deverbal *borino* (*borino ros* 74, 76-79, 82 i *borino negre* 76, 77, 82), els sufixats *borinó* 80 (*borinó ros* 80; *borinó de forat* 81) i *borinot* (*borinot negre* 155, *borinot ros* 155, *borinot merdero* 173, confós amb l’escarabat; *gorinot* 95, per l’equivalència acústica B- = G-; cf. Veny, 1989 a), mots que podrien tenir per base *bora* ‘cova, caverna’ (< preromà BHOR- ‘perforar’) (*DECat*) o un germ. *BORON ‘foradar’ (*DHLF*); *barrinol* 83, 84 s’ha homonimitzat amb *barrinar* ‘foradar amb barrina’ (der. de *barrina* < VERUĪNA ‘javelina, dard’), amb suf. *-ol* paral·lel a *brumerol*, *bambirol*, etc., com *borrinyol* 159, amb les formes reduïdes *borriol ros* 157 i *borriol negre* 157.

2) L’única vinculació amb *abella* (< APĬCŬLA, dim. de APIS), present en el cast. *abejorrro* (der. de *abeja*), es reflecteix en el mot *abellot* 128, que podria ser una interferència amb *abellot* ‘mascle de l'abella’, però la major part de significants són entorn de *abegot* 42 (*abogot* 104, per assimilació), que Meyer-Lübke derivava del gàl·lic *BEKOS ‘abella’ (*REW* 1014) i que podria ser resultat d’una atracció de *begot* ‘borinot’ per *begot*, *bagot* ‘raïm de pocs grans no madurat’ (s. XIII), no per aplicació metafòrica de la idea d’inutilitat d’un i altre (*DECat*) sinó simplement a causa d’una homonimització formal; var.: *abugot* (*bugot* 34, 53, 116, 118), doc. al s. XVII ‘abella mascle’; *abubot* 119, *bubot* 116, *babot* 11, 14, per equivalència acústica G- = B- (cf. Veny, 1989 a), *abigot* 124 (< *abegot*), *aubigot* 123 (< **albigot*); *abuot* 110, 120, *buot* 30, per caiguda de la *-g-* (com val. *agulla* > *aülla*). També cal tenir en compte l’atracció de *begot* ‘abella mascle’ i ‘borinot’ (veg. Figuera, 1840: “*Begôt*. Beya grôssa. [cast.] Abejon; El qui no fâ sinó menjar. [cast.] Zángano; El qui volânt fâ molt de renôu. [cast.] Abejarron”).

3) El caràcter presagiador de l’insecte (“supersticiós” 71, “supredicions” 69) es fa palès en força comentaris dels informadors; el *ros* (“vermell” o “roig”) anuncia coses positives (pluja 105, amb efectes lèxics: *ocell de la pluja* 29, *cuc plovedor* 134, 137, *coc plovedor* 142, modificat en *cuc volador* 136, *gussano plovedor* 138 [← cast.], recepció de carta 119, 138 [“correpondàn[θ]ia” 132], una visita 122, una boda 162, bones notícies 82, 135, 142 [*cuc noticier* 130, *noti*[θ]*iero* 131, 137, 138, *noticiera* 123, 137], alegria 176, 183, “bona hora” 182, sort 32, 46, 73-75, 79-81, 107, 120, 186 [*cercadiners* 2]), mentre que la presència del borinot negre vaticina coses negatives (46, 80, 82, “mal senyal” 78, “desgràcia” 93, 107, 120, 161, “malastre” 90, “dol” 176, “mala hora” 182, “mala sort” 84, 111, 117, 138, 162, 186, “desgust” 183, “males notícies” 135, 139, 142; la contraposició ha originat dites com “negre, alegre; ros, plorós” 154). Aquesta creença és compartida per altres dominis lingüístics, com el cast. murcianomanxec on es distingeix l’abejorro *rojo* o *rubio* del *negro*, aquell porta bones notícies, cartes, visites, enfront del negre, portador de mala sort, amb una dita semblant a la val. que hem vist però de signe contrari (“rojo, me enojo; negro, me alegro”) (cf. *ALeCMan*, mapa 97); o l’aragonès on l’abejorro *negro* assenyala “mal agüero”, “mala suerte”, “malas notícias”, “entierro”, però que, eventualment, pot anunciar, sota *moscón*, *moscardón roio*, un futur positiu (“boda”, “buenas nuevas”) (cf. *ALEANR*, IV, mapa 414). Quin és l’origen d’aquesta creença popular? Per respondre a la pregunta hem d’acostar-nos a l’entomologia i analitzar les característiques de les diverses espècies, entre les quals, destaca la que els naturalistes anomenen *papalló de la mort* o *borinot de la calavera* (*Acherontia atropos*), que “té el tòrax revestit d’una atapeïda folra de pèl negre, al dors del qual contrasta un dibuix de color groc que crida l’atenció per la semblança caricaturada amb un crani humà amb els dos ossos en creu al seu dessota”, “en estat de repòs [...] sobre l’abdomen, dóna la idea d’un taüt cobert amb un drap mortuori que infon un cert respecte als porucs i es converteix en terror quan, en inquietar-lo, emet els seus característics esgüells planyívols produïts [...] projectant aire per la trompa” (Vilarrúbia, 1989: 125-126); la seva negror i el seu dibuix funerari han provocat, a més de lexemes com *capmort* 83, *dimoni* 79, la mala fama de l’insecte, estesa a altres espècies de color negrós.

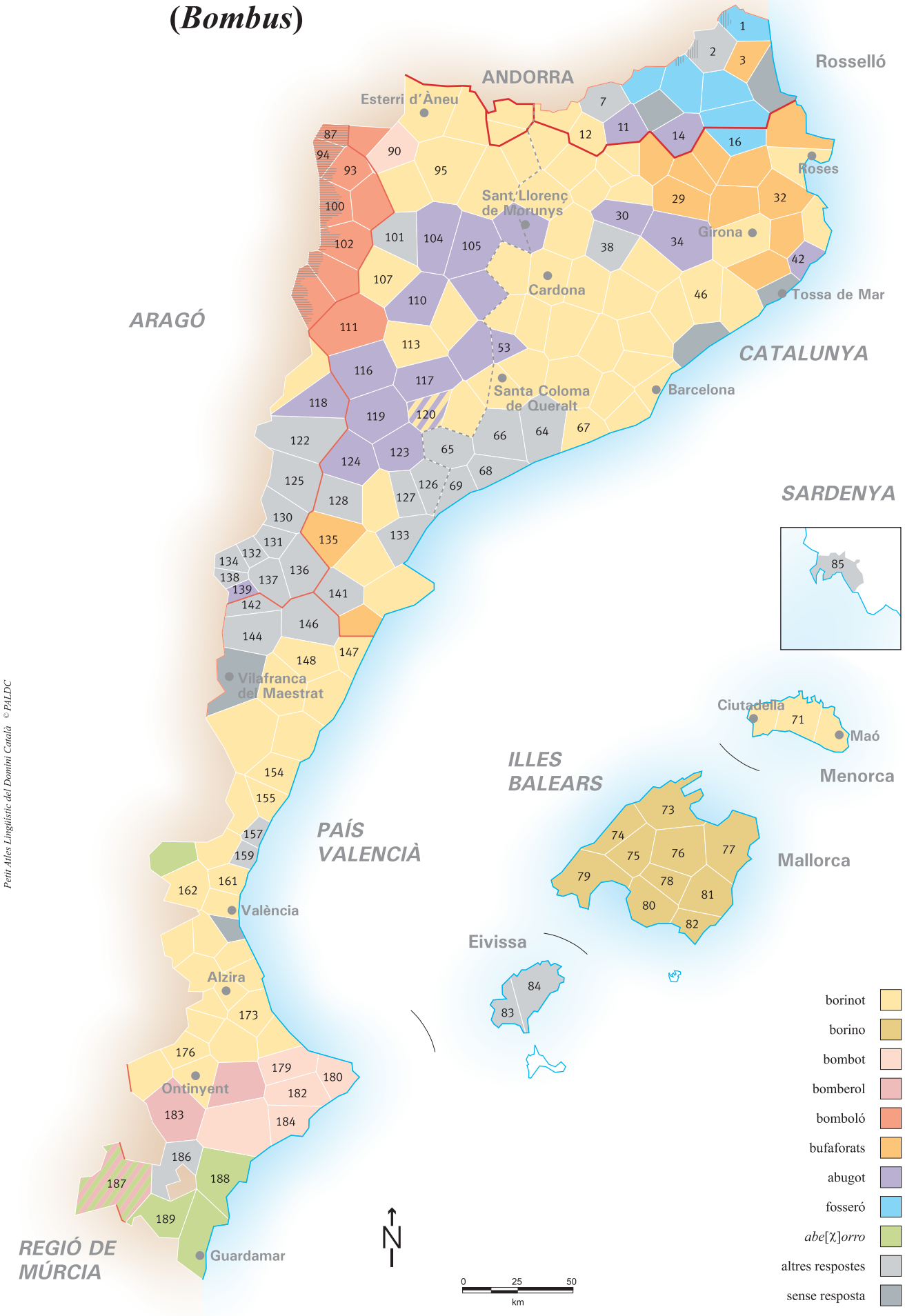
4) La transferència o confusió amb altres espècies es dona en aquests casos: *abellot* 128, implica una relació amb *abella* (“*bomberol*, major que l’*albella*” 187), forjat sota el model *borinot*; *mareta* 147, dim. de *mare* (< [*abella*] *mare* o *eixamenera*); *vespot* 113, augmentatiu de *vespa* (< VĔSPA), veg. oc. “espèce de grosse guépe” (Abbé de S^{XXX}, 1756, s. v. *taban*), i *xana* 16 (< [*vespa*] *xana*) ‘reina de les abelles’, ‘abella negra’, alteració de *jana* (< DIANA) ‘fada, bruixa’ (*DECat*); *tavà bomboló* 94, *tavanet* 122, dim., *taval* 12, amb canvi de suf., amb canvi de ‘tavà, tàvec’ → ‘borinot’ com l’alg. *musconi* 85 ← logudorès i campidanès (*DES*) ← logudorès i sasserès (Corbera, 2000: 111) (doble significació també en l’oc. *tavan*; Avril, 1839); *papallona* 32, *papaió* 38 (< PAPILIŌNE) i els geosinònims *palometa* 93, *voliac* 95, 101 (cf. mapa 1003): abans ens hem referit a la inclusió de lepidòpters dins el gènere; *xirinxina* 123 podria ser una modificació, per impulsos onomatopeics, de *xinxa* (< CĪMĬCE [CĪMEX, CĪMĬCIS]).

5) Finalment, cal tenir en compte el tribut extern, procedent del gal·loromànic i de l’hispànic. Del primer, l’oc. *forselon* (del francic *HURSLO > baix llat. FULIONE) té una bona representació en cat. sept. *fosseró*, pron. *fusserú* (var. *forseró* 1; veg. Veny, 1980 i *DECat*, 1984), homonimitzat en *forgeró* 16 per atracció de *forjar*, mentre que el fr. *hanneton* (dim. del francic *HANO ‘gall’ passat a ‘tipus d'insecte’) només ha deixat *hanetó* 7. El cast. de la Manxa i Múrcia, *abe*[χ]*orro*, ha arribat a poblacions del val. mer. adoptat així o puntualment adaptat en *abi*[dʒ]*orro* 188, d’acord amb l’equivalència cast. [χ] = cat. [dʒ] ([χ]*oven* = [dʒ]*ove*), i en *abi*[ʃ]*orro* 189, d’acord amb l’adaptació [χ] = [ʃ] (*de*[χ]*ar* = *deixar*), un i altre canvi propi de parlants bilingües (cf. Veny, 1993 a).

Els lexemes que es basen en una lexicogènesi de base onomatopeica són majoritaris, tant en cat. or. com occ. (*borinot*, *borino*, *bombot*, *bomboló*), amb àrees interrompudes per una isoglossa nord-occ. de *abegot*, possiblement var. de *abellot*, una altra catalanocentral del descriptiu *bufaforats*, una clapa important de l’occitanisme *fosseró* al nord, i una breu penetració castellanomanxega de *abejorro* al sud. *Bomboló* és continuïtat d’àrea arag. i *bombot* ocupa punts del val. mer. El mall. *borino* deu ser posterior a *borinot*, que s’hi conserva com a joc i que és viu en men.

Són mots normatius *borinot*, des del *DOrt*, 1917; *abellot*, *abegot*, *bufaforats*, des del *DG*$_1$, 1932; *borino*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

El *borinot* (*Bombus*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

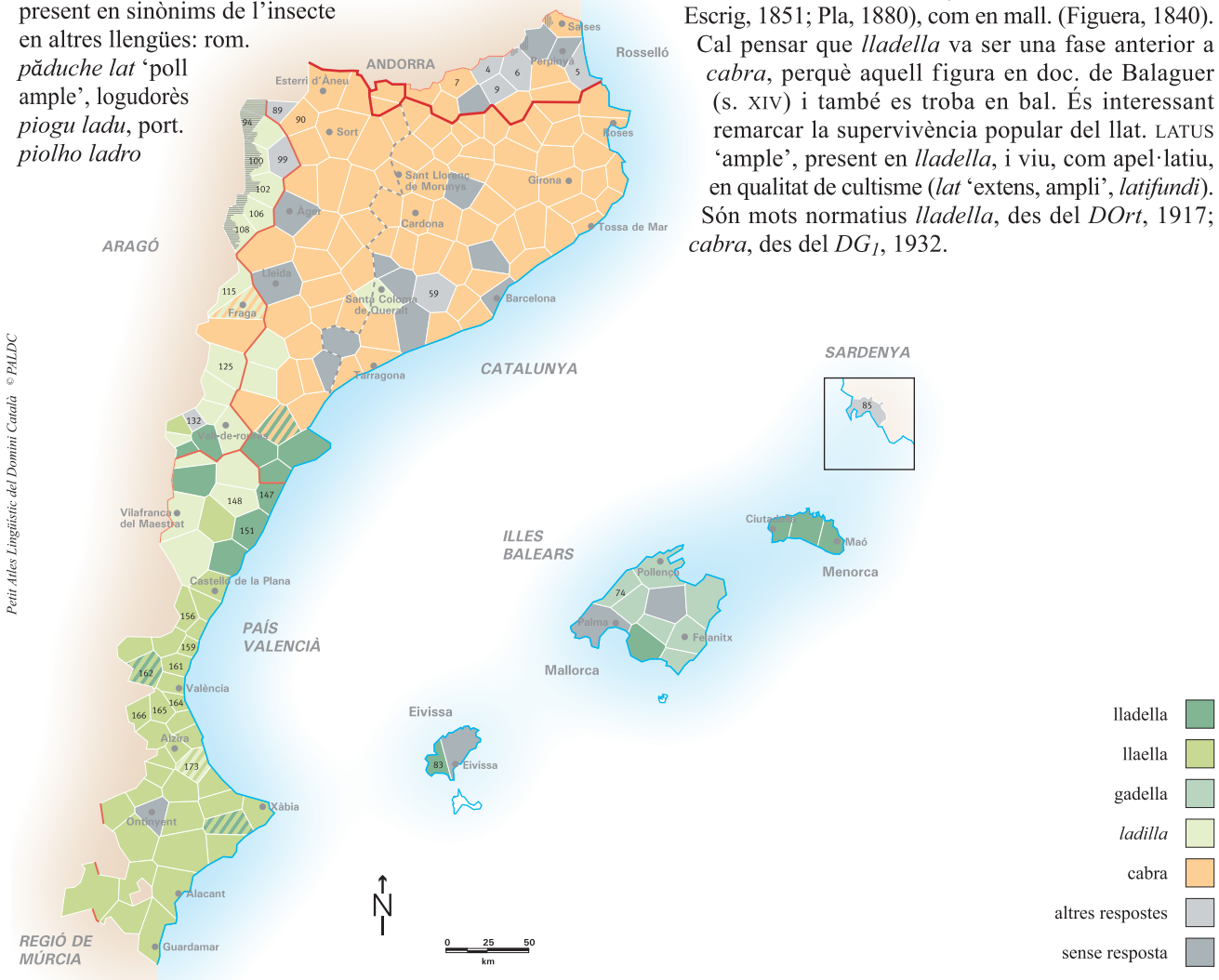
1006
La *lladella* (*Phthirus pubis*)
(*ALDC*, VII, 1536. La *lladella*)

La *lladella* (cast. *ladilla*) és un ‘paràsit de l'home semblant al poll però de cos més curt (oc. *pesou-court*) i ample (“*Lladélla*. Espêcie de poy redó. [cast.] Ladilla”, Figuera, 1840), que es posa a les parts peludes del cos humà, especialment al pubis (cf. oc. “*Cabro*. Le pou des aines [engonals], vermine honteuse que les honnêtes gens évitent de nomnuer” [Abbé de S^{XXX}, 1756])’; atestat el mot al s. XIV, prové d’un dim. de LATUS ‘ample’, potser *LATELLA; una altra interpretació el fa procedir de *BLATELLA (< *BLATTELLA, dim. de BLATTA ‘cuca molla; arna’; cf. it. *piattola* < *BLATTULA homonimitzat amb *PLATTUS ‘pla’), però encreuada amb LATUS que, semblantment, hauria confluït en *LATELLA. Var.: *llaella*, amb caiguda de la dental intervocàlica; *gadella*, *cadella* 74, *nadella* 83, amb dissimilació de les laterals palatals; *dadella* 151, amb assimilació a la dental, *daella* 156, 159, 161, 164-166, amb grau zero de la *-d-*; *aladella* 147, amb pròtesi vocàlica, per fonosintaxi, de *ladella* 162 (i *laella* 162), amb *l-* no palatalitzada per influència del cast. *ladilla*, instal·lada en una franja del cat. nord-occ. i del tort., amb les var. *aladilla* 94, 100, 102, 106, 108, 115, 125, *lladilla* 148/*llaïlla* 173, amb palatalització de la *l-* inicial; *creïlla* 132, resultat d’una atracció formal a causa del suf. Cal recordar, a propòsit de LATUS ‘ample’, que el der. romànic és present en sinònims de l’insecte en altres llengües: rom. *păduche lat* ‘poll ample’, logudorès *piogu ladu*, port. *piolho ladro* (veg. el topònim cat. *Igualada* < AQUA LATA ‘riu ample’, nom estès a la ciutat).

El nom del remugant *cabra* (< CAPRA) s’ha transferit a la ‘lladella’, amb motivació no aclarida: atès que duen a efecte l’acció parasitària més d’un individu, i que efectivament les respostes apareixen sovint en pl. (*cabres*, com *lladelles*), el pont semàntic podria ser a partir de ‘ramat, guarda de cabres’, però no passa de ser una simple hipòtesi; var.: *craba* 90, per metàtesi freqüent en ribagorçà.

Altres mots: *poll de bestiar* 99 (cf. mapa 964), propi d’altres animals (com a congènere de *poll*, cf. it. *pidocchio del pube*); *sarna* 59, extensió semàntica de la malaltia cutània (< llat. tardà SARNA); *seca* 89, 99, *f.* de *sec* (< SĬCCU) (cf. mapa 1016); l’alg. *piguraru* 85 és un manlleu al logudorès *pi(u)gu ladu* < PEDŬCŬLUS LATUS, i *morpió* 6, 7, al fr. *morpion* (var. *murpion* 4, 5, 9), on és compost de *mords* ‘mossega’ i *pion* ‘soldat de peu’, és a dir, ‘poll que mossega’ o ‘poll del soldat’ (els soldats, per freqüentar prostíbuls, agafaven sovint lladelles).

El domini comprèn dues isoglosses de notable extensió: *lladella* i *cabra*. Aquest, congènere de l’oc., ocupa de fet tot el Principat, sense doc. ant., mentre que el primer, *lladella* (s. XIV), s’ha instal·lat en el bal., el tort. i el val., on té tradició (C. Ros, 1739; Mayans, 1787; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Pla, 1880), com en mall. (Figuera, 1840). Cal pensar que *lladella* va ser una fase anterior a *cabra*, perquè aquell figura en doc. de Balaguer (s. XIV) i també es troba en bal. És interessant remarcar la supervivència popular del llat. LATUS ‘ample’, present en *lladella*, i viu, com apel·latiu, en qualitat de cultisme (*lat* ‘extens, ampli’, *latifundi*). Són mots normatius *lladella*, des del *DOrt*, 1917; *cabra*, des del *DG*$_1$, 1932.

1007
La *llémena*
(*ALDC*, VII, 1540. La *llémena*)

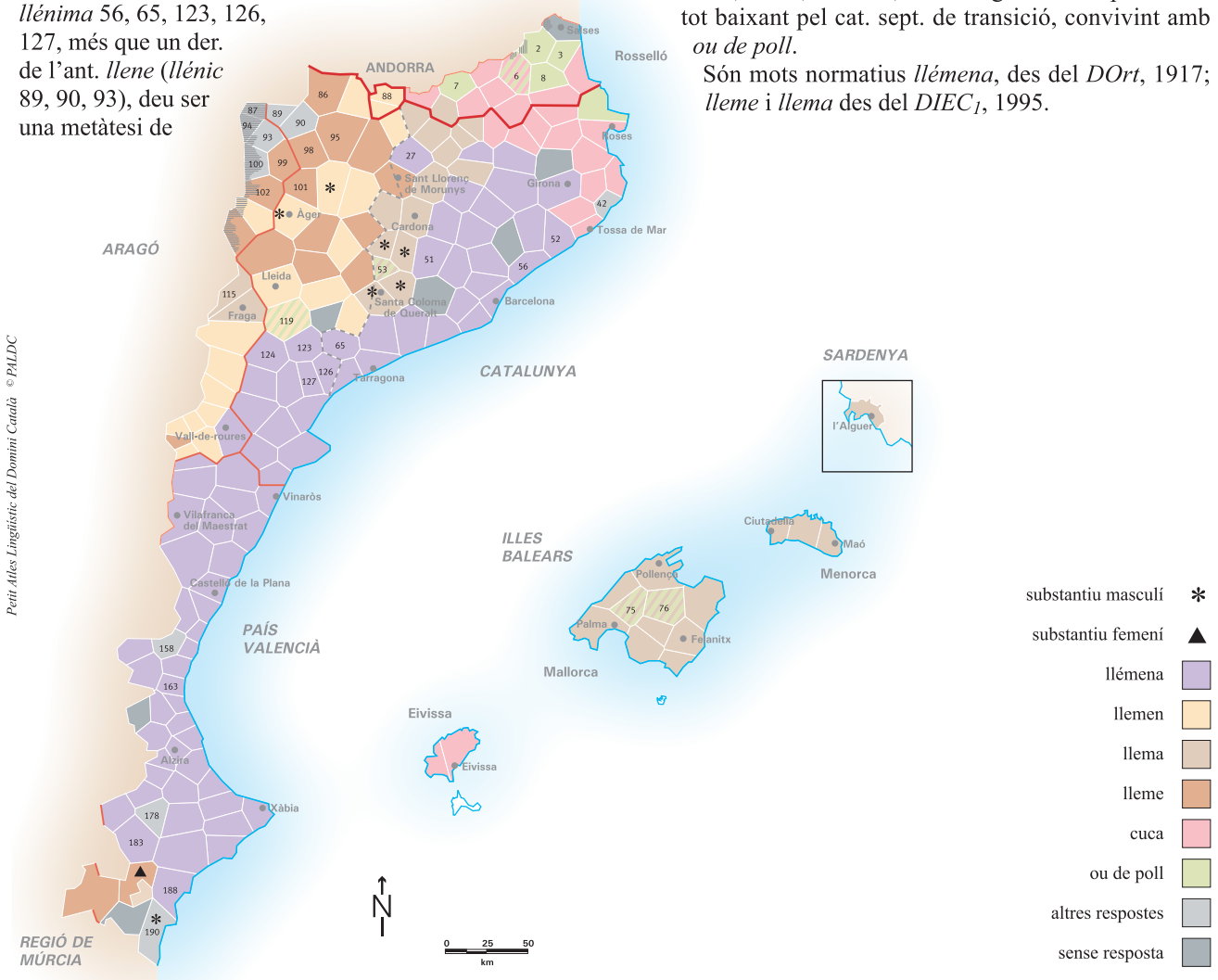
La *llémena* és l'"ou del poll del cap" (*DIEC*). Deriva del llat. vg. LENDINE, *m.* i *f.*, que, des del pl. LENDINES, que era l'ús més freqüent, a través de **llénens* (ND > *n*), per dissimilació de nasals alveolars, va donar *llémens* (s. XV), que, usat com a *f.* i per influència de *puça* i *xinxa*, es va mudar en *llémenes*, sg. *llémena* (s. XVII). De LENDINE (en lloc del llat. cl. LENS, LENDIS) provenen l'it. *lendine*, el fr. *lente* i el cast. *liendre*, els tres der. *f.*, i el sard *lendine* i l'oc. *lende*, ambdós *m.* (per a la distinció de gènere en cat., manifestades en l'enquesta, veg. el mapa). De *llémens* es va segregar un sg. *llemen* (var. *llemin* 88) i d'aquest, *lleme*, un i altre usats generalment com a *m.*, per la [e] del cat. nord-occ. (com de *hòmens* → sg. *home*), que, pron. [ə] en cat. or., pot mantenir el gènere *m.* (*un lleme*) o canviar-se al *f.* (*una llema*; Figuera, 1840; var. tautològica *llema de poi* 76, *llima* 115, veg. més avall); *lleme* ha rebut una epítesi consonàntica en els casos de *llémec* 86, 95, 98, 99, 101 i *llémet* 95, on fluctuen les oclusives [k], [t] com en *tàvec*/*tàvet*, *ràvec*/*ràvet* (el canvi de vocal tònica en *llàmet* 102 es pot explicar a partir de der. dissimilats com **llamenós*, **llamener*). *Llémena* coneix les var. *llemeneta* 183, dim.; *llemna* 124, amb síncope de la vocal interior; *llémera* 51, 52, amb dissimilació d'alveolars; *llémega* 27; *llenema* 56, per antiesdruixolisme, com *lemna*; *llénima* 56, 65, 123, 126, 127, més que un der. de l'ant. *llene* (*llénic* 89, 90, 93), deu ser una metàtesi de **llémina*, var. de *llémena*, potser a través d'un dim. **llemineta* (cf. *llemeneta*), que hauria afavorit la var. *animeta* 183, on haurien confluït la dissimilació i l'homonimització formal amb el dim. de *ànima*; *llímena* 163 seria també una metàtesi de *llémina*, amb segregació de *llima* 115. És manlleu al cast. *liendre* 158, 188, amb la var. *aliendre* 190, amb pròtesi vocàlica, i *llendre* 87, 93, 94, 100, amb palatalització de *l-*, formes que sovint coexisteixen amb *lleme*, *llemen*.

El paràsit també es diu *ou* 8, 53, 75, 119 (< ŏVU) o, en formació perifràstica, *ou de poll*, *ou de pull* 2, 3, 6, *ou de poi* 76, *ou de posoll* 7 (< llat. vg. PEDŬCŬLUS), aquest d'influència oc.; *criança dels pois* 51 (*criança*, der. de *criar* [< CREARE] 'naixement, creixença'; cf. *niu de cuca* 42). *Cuca*, *f.* de *cuc*, és d'origen expressiu, pròpiament genèric de 'insecte' (cf. mapa 1024), coincident amb l'oc. *cuca*, del qual podria ser una extensió; *niu de cuca* 42.

Caspa 178, d'origen incert, és resultat d'una equiparació o confusió d'aquest mot com a 'làmina de descamació del cuir cabellut'; var. *capsa* 178, per metàtesi o atracció paronímica de *capça* o *capsa*.

Les var. més antigues, *llemen*, *lleme*, es troben en el cat. nord-occ., com altres vegades, mentre que les posteriors es troben, una, la majoritària, *llémena*, en el cat. central i val., i l'altra, *llema*, en mall., men. i alg. *Cuca* ocupa el ross. tot baixant pel cat. sept. de transició, convivint amb *ou de poll*.

Són mots normatius *llémena*, des del *DOrt*, 1917; *lleme* i *llema* des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1008
L'*arna*
(*ALDC*, VII, 1541. L'*arna*)

Dividirem el comentari sobre 'arna', és a dir, l'"insecte rosegador de roba' en tres apartats: **1**) mots referits a l'insecte; **2**) mots entorn de la idea de 'podrir-se, corcar-se'; **3**) manlleus a altres llengües.

1) Tant en llatí com probablement en llengües preromanes, els mots que designaven l'arna tenien un valor genèric: així, el llat. TĬNĔA comprenia tota espècie de cucs, arnes, cuc dels arbres, dels fruits, l'eruga, la larva, el poll, etc. i, d'una manera especial, la tinya (*DELL*). El mot *arna* (s. XIV), d'etimologia incerta, probablement preromana (iberoaquitànica), seria parent del basc *arr* 'cuquet, corc', segons apunta Coromines (*DECat*), que descarta la proposta de l'ètim TARMĬTE 'corc de la fusta', defensat per Meyer-Lübke, Wartburg i Moll (*DCVB*), que, de tota manera, reconeix que "l'evolució fonètica és fosca". L'aplicació a la roba té tradició antiga: "vestedura qui és rosegada per les *arnes* e per la tinya" (Canals, s. XIV), "tinya e *arna* amagada en drap preciós" (Eiximenis); i ha generat el der. *arnar-se* al mateix segle (*s'ha arnat* 44, 45, 48, 110, 113, 160; *està arnat* 155; *animal d'arnar la roba* 160); a voltes, a més de referir-se a l'insecte ("és com un cuc" 54) o a la larva, també designa el 'forat que fa' 36, 154.

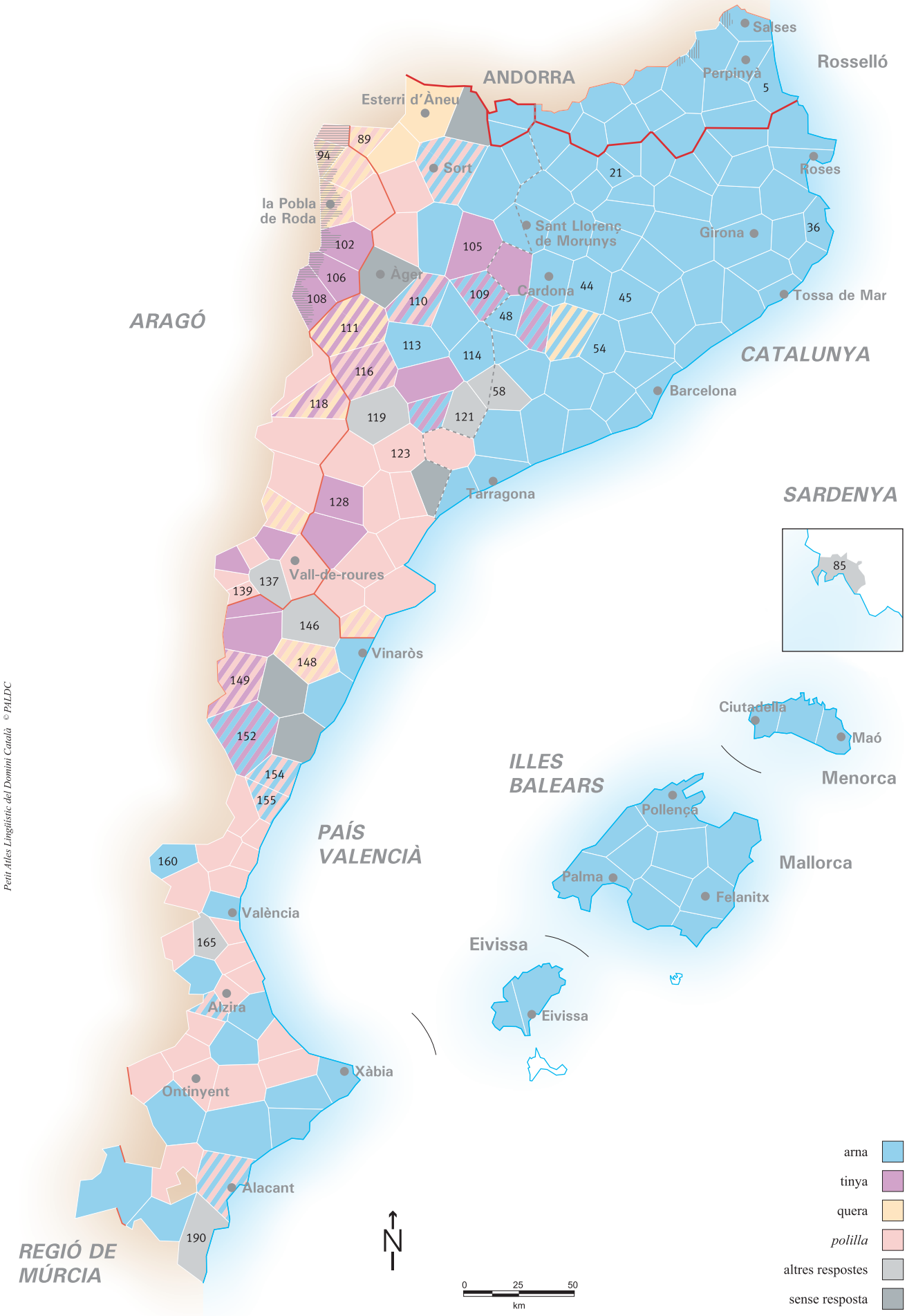
Quant a *tinya*, ja hem vist que el llat. TĬNĔA es podia referir a diverses classes de cucs i aquesta particularitat explica la doble evolució semàntica que ha sofert en cat.: *tinya* 'arna' i 'tinya, malaltia parasitària de la pell del crani' (cf. cast. *tiña*, it. *tigna*, port. *tinha*, gall. *tiña*, fr. *teigne*); el primer significat designa el cuc (152) i el forat que fa (116) i ocupa força poblacions del cat. nord-occ., i el segon és d'abast general; des del punt de vista fonètic, cal subratllar l'anormalitat de l'evolució de la ĭ de TĬNĔA, que hauria d'haver donat **tenya* (com tenim a 102, 106, 108 i com trobem en el fr. *teigne*): el pas de **tenya* a *tinya* s'explicaria per la influència de der. àtons (*tinyós*, s. XIV) i de formes verbals arizotòniques amb *i* (*tinyar-se*, *s'ha tinyat*, etc.), on el canvi [e] > [i] resulta més fàcil; potser hi ajudaria, segons el *DECat*, la complicitat foneticosemàntica "de *tenyir* i de les seves formes der.: de les quals es pogué creure que formava part *tinya*, a causa de les clapes de color que deixa en el cap aquesta malaltia" (*DECat*) (cf. l'alternança cast. *teñir*/*tiñe*, cat. *tenyir*/*tiny*, *tint*). Var.: *ti^{ny}nya* 128, amb geminació de la nasal i l'esmentat *tenya*; der. verbals: *es tinya* 109, 116; *s'ha tinyat* 105, 110, 111 (*tinyar-se* ja es documenta en el metge lleidatà Jacme d'Agramont, s. XIV: "los vulgars posen los draps a eventar e a orejar per ço que no·s podrisquen ni·s tiynnen" [Veny, 1971: 63]). Altres noms de lepidòpters han pogut substituir el de l'arna: *papalló* 21 (< PAPILIŌNE) ("insecte a manera de *papalló*", *DECat*), *papallona* 36, 54, 58, *papallana* 58 "de les que volen per fora", amb canvi de suf. per atracció del de *voliana* 114, var. de *voliaina* (< *VOLAGINE, der. de *volar* [< VŎLĀRE], homonimitzat amb *voleiar*, *voliac*, *DECat*), amb les var. *voligana* 119, amb epèntesi de la *-g-* antihiàtica, i *poligana* 121, atret per *polilla*. Geosinònims de *papallona* també han entrat més o menys d'una manera puntual en escena: *paloma* 116, i el dim. *palometa* 116, 146, 165, *palometa de polilla* 137, *polomilla* 114 (cf. mapa 1003). L'extensió sinonímica ha arribat al lepisma, *peixet* 190, també com a larva de l'arna (123).

2) Vegem ara els significants originats entorn de la idea de 'podriment; descomposició'. *Quera* deriva del llat. vg. *CARĬA, var. del llat. cl. CARĬES 'podridura, càries', aplicat primer a la fusta ("putredo lignorum", *DELL*), a través de la fase **queira*; var. verbals: *querar-se* (s. XV), *se quera* 148, *s'ha querat* 89, *s'ha querao* 94, amb desinència castellanoaragonesa. *Corca* 139 és un deverbal de *corcar*, d'origen incert, amb el der. *corcó* 119, 165, potser var. de *corcoll* 'corc dels cereals i llegums' (< CŬRCŬLIO) (*DCVB*). *Pollar-se* (*s'ha pollat* 45, *s'ha pollonat* 111), a partir de 'corcar-se la fusta', és un der. de *poll*, de PŬLLUS 'cria d'animal'.

3) Entre els estrangerismes, només un ha conegut un cert arrelament, *polilla* (der. *s'ha polillat* 118, 149), mot de factura cast., on és d'origen fosc, arribat modernament a través del murcianomanxec (cf. *ALeCMan*, mapa 93); var. *colilla* 110 i der. *colillar-se* (*s'ha colillat* 110). Són mots puntuals *mita* 5 (← fr. *mite*), on és manllevat al neerlandès; l'alg. *punterol* 85, pres de l'it. *punteruolo* 'coleòpter que ataca el gra' (< llat. med. PUNTIROLUS 'ferro prim amb punta'), com el seu sinònim, *tarlo* 85, manlleu a l'it. *tarlo* 'corc de la fusta'.

La combinació de dades geolingüístiques i diacròniques permet arribar a aquestes conclusions d'estratigrafia lèxica: en segles passats *arna* 'insecte rosegador de la roba' convivia amb *tinya*, amb el mateix significat, però que també significava 'malaltia cutània, alopècia' (Torra, 1640: "*Tinya* o *arna*. Cuca", "Mal o espècie de ronya. [llat.] Alopecia"; Lacavalleria, 1696: "*Arna*. Cuca que rosega la roba", "*Tinya*. Malaltia. [llat.] Porrigo"). En val. *arna* "que·s menja la roba" (O. Pou, 1575) apareix en altres lexicògrafs (Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Cabrera, 1868; Pla, 1880; Martí Gadea, 1891 i 1909) i també *tinya* 'malaltia cutània' que es troba en C. Ros (1764) i Sanelo (1802) i que pot anar acompanyat d'un determinant que desambigua els significats ("tinya pelona", Escrig, 1851). El panorama d'isoglosses que ofereix el mapa ens mostra una *arna* pròpia del bal. i del cat. or. entrant dins el nord-occ., a més de clapes en el val. la major part del qual i part del nord-occ. han substituït *arna* per l'interferit *polilla*, d'introducció moderna, afavorida per la polisèmia de *tinya* 'malaltia cutània', força general, i 'insecte'; *tinya*, amb aquest darrer valor ha perviscut en poblacions nord-occ. i tort. (*tinyar-se* 'arnar-se' ja és del s. XIV en aquestes àrees). *Quera*, viu sobretot en parlars ribagorçans, és mot residual.

Són mots normatius *arna* i *tinya*, des del *DG$_1$*, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1009
La *cuca panera* (*Blatta orientalis*)
(*ALDC*, VII, 1542. La *cuca panera*)

La *cuca panera* és un 'insecte ortòpter, nocturn, corredor, que habita dins les cases i principalment en els racons humits; *Blatta orientalis*'; var.: *panera* 70-72, 83, 84, 118; der. *panerola* (s. XV), referit a l'espècie del gènere *Armadillidium* (cf. mapa 1010); Coromines interpreta el mot com un der. de PANDUS 'enarcat, guerxat; convex' (que escauria més a la *panderola* [s. XVII; Martines, 2012: 221-222]; cf. mapa 1010), però creiem que més aviat es tracta d'un der. de *pa*(*n*) (< PANEM) amb el suf. *-era* (< -ARIA) indicador de la idea de 'afeccionat al pa, que freqüenta el forn de pa'; ens inclinen a aquesta interpretació: **1**) el geosinònim *farinera* 3, der. de *farina* (< FARĪNA), 'cobert de farina' (cf. altres significants); **2**) l'equivalent oc. *panatieiro* (< llat. med. PANETARIUS 'forner'), del qual se'ns diu "qui habite autour des cheminées et des boulangeries" (Abbé de S^{xxx}, 1756) (cf. encara l'èuscar *labazomorro*/*labezomorro* 'grill de forns'; veg. Michelena, 2017), l'oc. *fornairon* "blatte des cuisines, insecte commun dans les founils ['forns']" (Mistral) i els diversos noms relacionats amb el pa i els llocs on es fabrica, noms propis del francoprovençal, l'it., l'oc., el cors (cf. Franconie, 2009 a: 30-32). També tindria relació amb aquest sema, *pastera* 137, dim. *pastereta* 58, 149, der. de *pasta* (< PASTA). Per a *panderola*, cf. mapa 1010. El nucli *cuca* 54, 87, 88, 95, 112, *f.* de *cuc*, d'origen expressiu (*cuc terrer* 56, der. de *terra*), també s'ha completat amb altres determinants: *cuca llugera* 50 (o, simplement, *llugera* 50, *f.* de *lleuger* < llat. vg. *LEVIARIUS, der. de LEVIS 'lleuger', amb reducció del diftong [əw] > [u], veg. Veny, 2013 b), perquè corre ràpida ("très vite à la course", Abbé de S^{xxx}, 1756); *cuca molla* (Figuera, 1840), *f.* de *moll*, der. de MOLLIS 'tou', per la tovor del seu cos; *cuca botera* 130, der. de *bota* (< BŬTTIS ⨯ TŬNNA) amb el suf. *-era* (< -ARIA), perquè s'amaga entre les tones del celler; *cuca papera* 175, més que un der. de *paper*, sembla un ús tautològic d'un der. de *papa* 'cuca'; *cuca patxa* 80, 82, *f.* de *patxo*, mot expressiu, potser al·lusiu a la seva ràpida mobilitat (cf. *pàtxol* 'ballaruga, baldufeta que els nins fan ballar donant-li força amb els dits', informació de Cosme Aguiló, "persona molt inquieta i bellugadissa" [*DCVB*]); *cuca* també apareix en el mot *cucaratxa*, pres del cast. *cucaracha*, originat en el llenguatge infantil. El sinònim *papa* 17, *f.* de *pap*, deverbal de *papar* (< PAPPARE 'menjar'), es troba en *papa-xinxera* 31, 32 (o *papa-xinxeres* 37), amb un determinant que relaciona l'espècie amb la xinxa pel seu color o per la seva suposada pudor. El sema de 'moure's amb rapidesa', que ja hem vist en *cuca llugera* i potser *cuca patxa*, és també present en *corredora* 139, 172, 175 (cf. manxec *corredera*/*correndera*, *ALeCMan*, mapa 105) (a 172 s'oposa *corredora*, "en casa", enfront de *escarabat*, que viu "en el camp"); aquesta vivesa de moviments deu tenir a veure amb *xerevita* 64, *f.* de *eixerevit*, i *xerida* 67, *f.* de *eixerit*, 'deixondit, de pas viu', ambdós d'origen incert.

El color atribuït a l'insecte oscil·la entre el "roig i negre" 175, "ros" 26, 58, "roja" 30, "vermeiosa" 67, "ruïxc" 'rogenc' 99, "parda" 137, "negra" 61, 152, 177; també la tonalitat brillant de la closca pot ser l'origen de *escrabat lluent* 55 o, simplement, *lluent* 26, 45, 165; el negre podria haver generat *dimoni* 187 ajudat del sema de 'dolent, maligne' que té el diable.

L'alg. *catarà* 85 ha estat pres del sard *kadalanu*, *kadelanu*, per l'hostilitat dels sards cap als catalans dominadors (el caràcter pejoratiu del mot difícilment podia sorgir dels habitants de l'Alguer, que, després de l'expulsió de la població autòctona, eren catalans); en altres llengües 'escarabat' s'ha aplicat a poblacions antipàtiques (*prussià*, dit pels russos; *Schwabe* 'suabi', de Suàbia, regió d'Alemanya, dit pels alemanys; cf. *DES*).

El sema de 'paorós, repugnant' pot ser present en el val. *carasseta* 167, dim. de *carassa* 'carota, figura grotesca' (augmentatiu de *cara*, d'origen incert). L'*escarabat* (o, per síncope, *escarbat*) és un coleòpter de diferents espècies de color negre o fosc, de cos massís i potes robustes, que, en el nostre cas, correspon *grosso modo* a la *Blatta orientalis*, dita normativament *escarabat de cuina*; el mot prové d'un llat. itàlic *SCARAFAIOS, var. de SCARABAEUS (que hauria donat *escara*[v]*at*, de poblacions mall., com Santanyí [82], però que nosaltres no hem recollit), amb complements (*escarbat negre* 25; *escrabat lluent* 55, cf. més amunt, el primer component amb metàtesi) o dim. (*escarbatet* 53, *escarabatina*, *escarbatina* 34, 111, *escarbatí* 39). Altres mots: *escarbatxo* 130-132, 134, 136, 138, amb el suf. pejoratiu *-atxo* (cf. it. *scarafaggio*), mudat en *escarabitxa* (var. haplològica *escabitxa* 140), potser per atracció de *escarabatina*, *escarbatina*, *escarbatí*, ja vistos, amb la força del dim. (cf. *escarbatet* 53); *escarabatera* 73, 78, amb el suf. *-era* de valor inhabitualment pejoratiu (com el de *voltera*).

Com passa sovint amb aquests animalons, trobem també interferències amb altres espècies més o menys semblants i que eventualment poden ser resultat d'una confusió de l'inf.: *marieta* 61, pròpiament *Coccinella septempunctata* (cf. mapa 1011); *escanyapolls* 23, pròpiament 'cérvol volant' (*Lucanus cervus*); els mots *porcellana* 1, der. de *porcell* (< PORCĔLLUS 'porc petit'), *tocinet* 69, dim. de *tocino* (← cast.), i *truja* 30 (< llat. tardà TRŎIA) serien transmissions semàntiques d'aquests mots aplicats a la 'panerola, porquet de Sant Antoni', per la seva semblança amb l'estructura bombada del cos del porc.

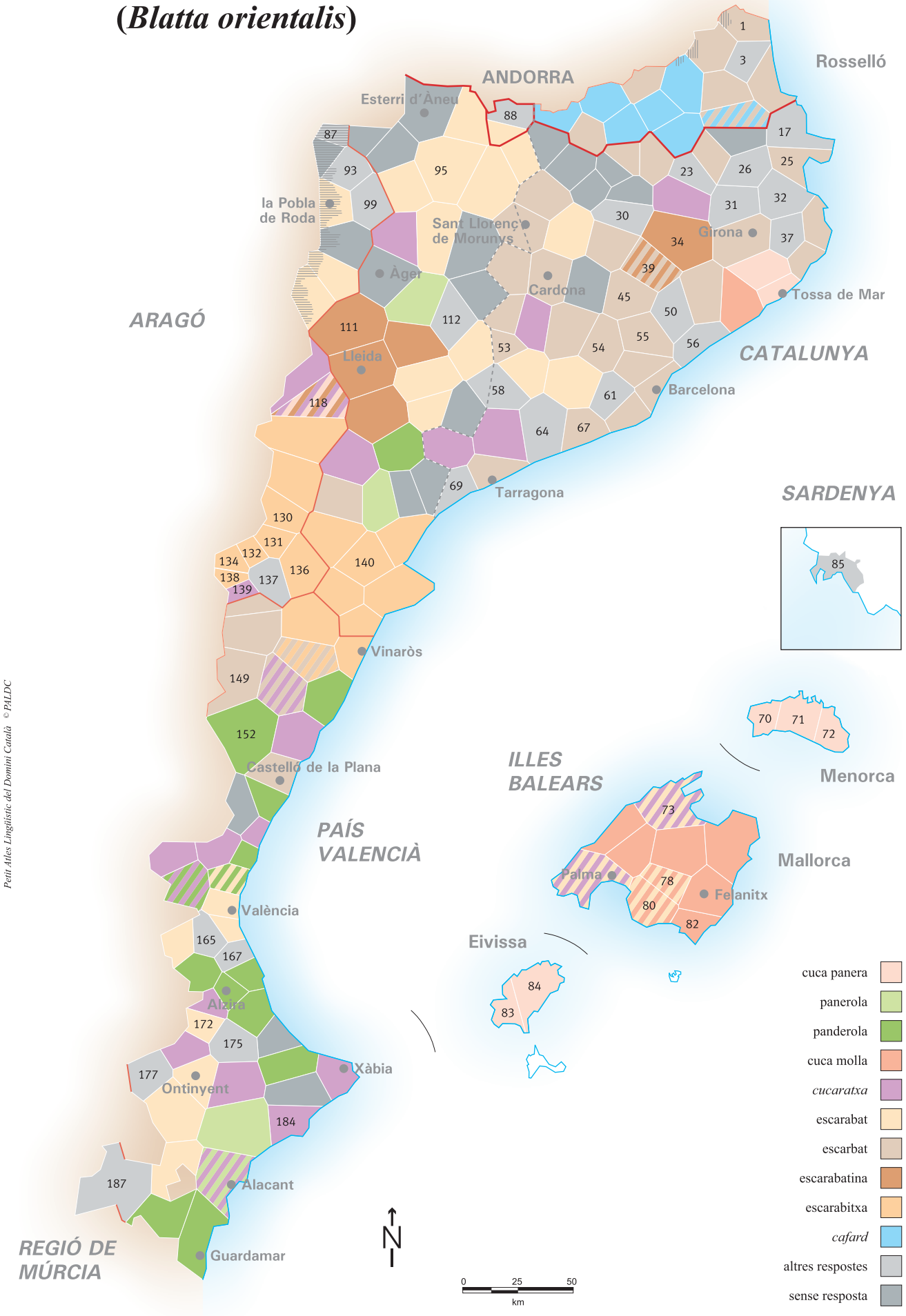
Figuren entre els estrangerismes *cafard* (← fr. *cafard* < àr. KAFIR 'infidel, no musulmà' "emploi métaphorique du sens de 'faux dévot', l'animal étant de couleur noire et se dérobant à la lumière", *DHLF*); *escaraba*[χ]*o* 93 (← cast. *escarabajo*); *sarabandi*[χ]*a* 177, var. del cast. *sabandija*, d'origen preromà, potser amb influx de *escarabat*; *coliana* 184, del cast. *curiana*, "quizá de *coriana* por alusión al traje negro de las aldeanas de Coria (Extremadura)" o "de la región venezolana de *Curiana*, a causa de la gran cantidad de cucarachas que venían con las flotas de Indias?" (*DECH*), però també es podria pensar en un der. de *curia* com a 'tribunal que s'ocupa d'assumptes eclesiàstics, per la vestimenta negra d'aquests o perquè els insectes abunden entre lligalls i llibres vells'; en manxec es troben força casos de *curiana* per a 'cuca panera' i de *curiano* per 'escarabat', amb aquesta nota per a una localitat toledana: "Los *curas* son negros y bajos, los ponían en hileras y los mandaban a misa" (cf. *ALeCMan*, mapes 105 i 114); cf. encara l'expressió extremenya "negro como una *curiana*" per a referir-se a una persona molt morena (cf. https://raicesdeperaleda.com/diccionario/palabra/ficha/curiana/1656).

Xernoca 152 és d'origen obscur.

Escarabat i *escarabatina* s'estenen majoritàriament pel Principat, amb alguna presència en val.; *escarabitxa* personalitza el tort.; *panderola* és val. (doc. des de Lamarca, 1842) i podria ser una recialla mossàrab, forma arcaica pel manteniment de -ND- com a der. de PANDUS, o bé resultat d'una interferència semàntica amb *panerola* 'cuca panera' (cf. mapa 1010). *Cuca panera*, recollida a unes poques poblacions del cat. central, s'hauria transmès al bal., amb la innovació, en mall., de *cuca molla*. El gal·licisme *cafard* ha fet la competència a *escarabat* en ross. i el castellanisme *cucaratxa* apareix aquí i allà.

Són mots normatius *escarabat* [*de cuina*], des del *DG*$_1$, 1932, i *cuca molla*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

La *cuca panera* (*Blatta orientalis*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1010
La *panerola*
(*ALDC*, VII, 1543. La *panerola*)

La *panerola* és un ‘crustaci de color gris fosc, cos semicilíndric, que habita en llocs foscos i humits i que, davant el perill o quan se’l toca, es caragola formant una bola; gènere *Oniscus* i *Porcellio*’; Plini ja deia: “reptant sinuosament per mitjà de nombroses potes i contraient-se al menor tocament”. El llat. BLATTA no ha deixat der. en cat. Documentat al s. XV, és probablement una translació semàntica de l’homònim *panerola* ‘cuca panera’, der. de *pa* (cf. mapa 1009), com del parònim *panderola*, també ‘cuca panera’, però que s’hauria aplicat primer al crustaci que es caragola; aquest prové del llat. PANDUS ‘enarcat, guerxat, de forma convexa’, que casa amb el caràcter bombat de la panerola, però no amb el cos deprimit de la cuca panera. Aquesta distinció de procedència etimològica dels dos animalons discrepa de la de Coromines (*DECat*) (cf. mapa 1009). Les dues formes degueren conviure en val. (fins en una mateixa població, Alcoi [*DECat*]) i encara avui *panerola* viu en aquest dial. (171, 186), on per un intercanvi de denominació, ha predominat *panderola* (Martines, 2012: 221-222). Tanmateix, cal tenir en compte que en parlars gal·loromànics i italoromànics es troben eventualment noms relacionats amb el molí fariner, la farina o el pa (“poll de molí”, “mac-pa” ‘mastega pa’; “boie panatere” ‘bestiola panatera’, Franconie, 2009 b) que podria ser un sema generador del nom que ens ocupa, com ho pot ser el cat. *pastera* 130, 135, 137 (der. de PASTA), dim. *pastereta* (var. *pastereta basta* 149), del qual *pastoreta* en seria una remotivació, ajudat de la idea que l’animal “pastura”.

Una motivació productiva, amb molta varietat de significants, és la del ‘porc’ basada en el color gris, l’aspecte arrodonit, la brutor de la soll on viu. S’ha relacionat, en un àmbit mitològic, precristià, amb un animal immund, dotat dels més baixos instints i lligat a un món infernal, però el pensament cristià es troba als antípodes quan es visualitzen els resultats actuals relacionats amb la divinitat o el santoral. Com a der. de PŎRCUS ja teníem PORCELLIO en llat., i en cat. s’han registrat els dim. *porquí* 114, *porquet*, i, amb complement, *porquet de Sant Antoni* 160-164, 167, 174, 179, 182 (cf. fr. ant. *Saint-Antoine*, it. *porcelletto Sant’Antònio*), en relació amb el sant anacoreta d’Egipte, mort als 105 anys, guaridor dels animals i que se solia representar en pintures i escultures al costat d’un porc; de *porcell* ‘porc jove’ (< PORCĔLLUS) deriven, en *f.* i com a dim., *porcelleta* 157 i *porcellana* (cf., per al suf., *perdigana*, *trujana*). Aquesta secció motivacional porcina es completa amb molts altres significants, generalment dim.: *gorrí* 181, 183, d’origen onomatopeic, imitador del gruny (com *garrí*), *gorrinet* i els *f. gorrina* 185, *gorrineta* 178, *gorrinyeta* 177, per palatalització de *-n-* en contacte amb *i* (cf. murcianomanxec *gorrineta*, *gorrinilla*, *ALeCMan*, mapa 106); *tocinet*, dim. de *tocí* (< llat. vg. hispànic *TŬCCĪNUM [LARDUM], der. de TŬCCA ‘tira de porc’), esdevingut en cat. sinònim de *porc* (var. *to*[θ]*inet* 108; *tocineta* 122, *f.*); *baconet* 154, dim. de *bacó*, d’origen incert (var. *baconeta* 152, 184, *f.*); *gutxet* 68, dim. de *gutxo*, mot onomatopeic basat en la manera de cridar el porc, *gutx*/*cutx*, com ha passat en el cast. *cochinillo*/*cochinilla* sobre la base *¡coch!*, que han donat el cat. *cotxinillo de Sant Antoni* 188 i el *f. cotxinilla* 190, o amb el també cast. *chino*, format sobre el crit *¡chin!*, que ha arribat als dim. *xinet* 172 i *xinon* 100; *marraneta* 187, *f.*, de *marrano* (← cast. < àr. MÁḤRAM ‘cosa prohibida’), i la var. dim. *marranxet* 126; *cerdet* 176, dim. de *cerdo* (← cast. *ganado de cerda*), i el *f. cerdeta* 184. La femella del porc, *truja* (< llat. tardà TRŎIA, probablement d’una base cèltica), també s’ha transferit a la panerola, amb un complement tautològic (*truja porcellana* 8) o un dim. (*trugeta* 36, 37, 40-42, 103, *trujola* 31, *trugella* 43, *trujana* 16); en altres llengües trobem la mateixa imatge (suec *grassuga* ‘truja grisa’, txec *suínka* ‘trugeta’).

El color gris va generar en llatí mots com *asellus*, metonímia que es repeteix en el cat. *somera del Bon Jesús* 78, der. de *soma* ‘càrrega d'un animal de bast’ (< llat. SAGMA) més el suf. *-era* (< -ARIA), amb les var. dim. *somereta* i *somereta del Bon Jesús* 71, 76, 78, 80-82; afegim-hi *burra* 19, *f.* de *burro* (← cast. < llat. vg. i tardà regressiu de BURRĪCUS ‘cavall petit’).

El fet d’apilotar-se en tocar el crustaci ha motivat *bolla* (o *bolleta*) *del Bon Jesús* 75, der. de BŬLLA, i *bola de femer* 51, amb el primer element per atracció de l’oc. o el fr. (*bola* i no *bolla*, com correspon a la seva evolució fonètica) i el segon format de *fem* (< llat. vg. FĔMUS), pel lloc que freqüenta (cf. *marieta de femer* 74), i el suf. *-er* (< -ARIU).

No falta la transposició de noms d’altres bestioles: *marieta* 52 (var. *marieta de femer* 74) i *gallineta* 136, 145, 152, 156 (cf. mapa 1011); o d’algun quadrúpede: *bou* 85 (< BŏVE) i *vaca* 97 (< VACCA).

Un genèric, designador de ‘verm; insecte’, sovint amb complement determinant, ha proporcionat alguns significants: *llambric* 102 (< LŬMBRĪCUS); *cuc* 59, 93, 168, d’origen expressiu (*cuc bardisser* 25, der. de *bardissa* ‘conjunt d'arbustos i lianes espinosos’, que alhora ho és de *barda* ‘cleda’, d’origen preromà, amb el suf. *-issa* [< -ICIA o -ITIA]; *cuc de Sant Antoni* 83, 84; *cuc de rosari* 147, del baix llat. eclesiàstic ROSARIUM, perquè es compara la Mare de Déu amb una rosa, per equiparació de l’insecte amb els grans del rosari, com ha passat en el men. *patrenostrera*, der. de *paternostre* ‘gra de rosari’ < PATER NOSTER [*Tresor*, s. v. *somereta del Bon Jesús*; DCVB]) (els antics feien la comparança amb una fava o un pèsol); cf. el port. *bicho de conta* o *contairo* ‘animalet de gra de rosari’, format amb un der. de COMPUTARE ‘comptar’, pel fet de comptar les avemaries resades desgranant els grans, igual que *llagrimó* 77, dim. de *llàgrima* ‘gra de rosari’, per la semblança d’aquest amb el petit crustaci; *cuca* 95, *f.* de *cuc* (*cuca de Sant Jordi* 73, *cuca del Bon Jesús* 81); *papa* ‘cuca’ (*f.* de *pap*, deverbal de *papar* < PAPPARE) deu ser el primer element de *paparola* 60, estructura suggerida per *panerola*, però *papafolla* 14 sembla una modificació de *papapolla* ‘estisoreta, papaorelles’ (< present d’indicatiu de *papar* més *polla*, *f.* de *poll* < PEDŬCŬLUS); *escarabat* 58 (veg. mapa 1009).

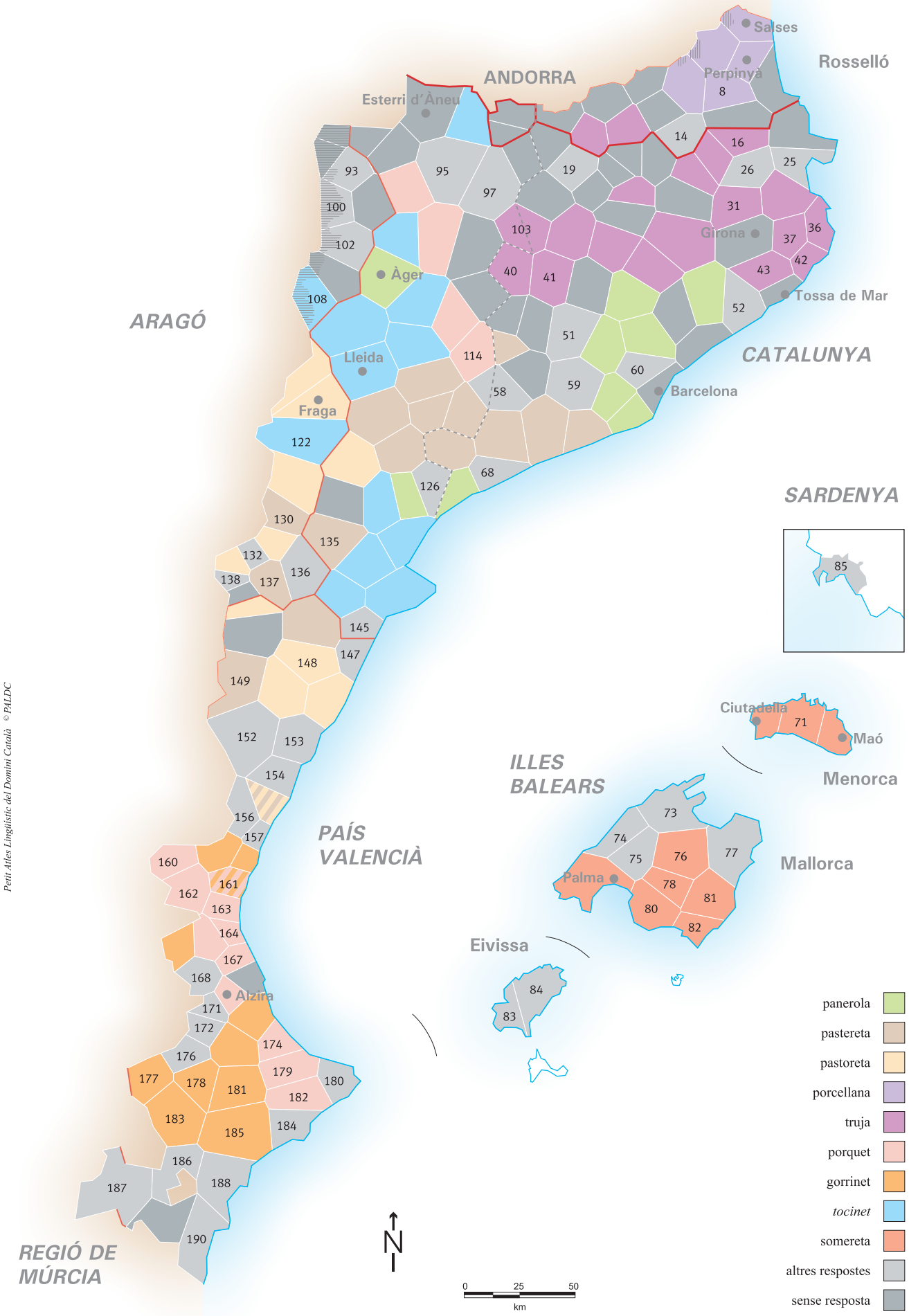
Dubtem sobre la motivació dels mots *capçaneta* 148, 152, 153 (var. *cap*[θ]*aneta* 138), potser translació semàntica del dim. de *capça* ‘massa compacta i rodona del caluix d'una planta’; *romiga* 180, possible deverbal de *romigar*/*romegar* (< RUMIGARE) en el sentit de ‘rosegar’; *bri* 26, síncope probable de *verí*, per confusió amb un altre animaló verinós; ignorem l’origen de *caldera* 132.

El llat. BLATTA, que també volia dir ‘arna’ i ‘tinya’, no ha deixat der. en cat., però en la nostra llengua el referent s’ha mostrat fortament productiu, a voltes repetint la mateixa imatge del llatí (‘porc’, ‘somera’). La dimensió del crustaci ha afavorit la creació de mots en forma diminutiva (*porquet*, *panerola*, *somereta*, etc.). Les interferències amb altres animalons es donen ara i adés, especialment amb la *cuca panera* (*marieta*, *tocinet*, etc.).

Geolingüísticament, la metàfora porcina, en isoglosses disperses, ocupa la major part del domini (*porquet*, *gorrinet*, *tocinet*, *truja*, *trugeta*), seguida de *pastereta*/*pastoreta*, mentre que el cat. central *panerola*, normatiu ja en el *DG*$_1$, 1932, coneix una àrea reduïda. El mall. i men. ha apostat per *somera*/*somereta del Bon Jesús* i el ross., per *porcellana*.

Són mots normatius *panerola*, des el *DG*$_1$, 1932; *panderola*, *pastereta* i *porquet de Sant Antoni*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

La *panerola*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1011
La *marieta* (*Coccinella septempunctata*)
(*ALDC*, VII, 1546. La *marieta*)

La *marieta* és un 'insecte coleòpter, de cos arrodonit i globulós, i èlitres vermells amb set puntets negres; *Coccinella septempunctata*'; *coccinella* és el nom que li donà Linné (1740), format sobre el llat. imperial COCCINUS 'escarlata' (← gr.). La lexicogènesi afecta: **1**) antropònims; **2**) noms d'altres insectes; **3**) altres animals; **4**) idea de 'graciós, bonic, gentil; afalac'; **5**) alimentació; **6**) referència religiosa. Gran part dels significants estan en relació, com veurem, amb cançonetes o fórmules infantils, que els nens canten o reciten posant-se l'insecte al palmell de la mà.

1) La referència a noms de persona (també de sants, com veurem) és molt freqüent. *Marieta*, dim. de *Maria* 92; *volamaria* 14, en relació amb la cançoneta: "Vola, Maria, t'ensenyaré el camí del cel" (*maria-rosa* 165 n'és un compost, com *maripia* 127; *mariquita* [← cast.]); *volamarieta* 55; *marieta vola* 81, *marieta vola vola* 24, 76 (pl. *marietes voles voles* 24; "Marieta / vola vola / que avui plaurà / marieta / vola vola / que demà no podràs volar" 103; "Marieta / vola / vola / tu que portes camisola", "Marieta / puja al cel / que et daran un plat de mel" 60), *marieta de Sant Joan* 57 (*mariol·lo* 74, pròpiament 'camisa', podia ser-ne una adaptació festiva); *margarideta*, dim. de *margarida* 34, 44 (< MARGARITA), var. *margrideta* 6, *margrideta del Bon Déu* 13, amb síncope de la vocal neutra, com el cat. col·loquial *Tresa* 'Teresa', *Grau* 'Guerau'; *catrineta* 11, dim. de *Caterina* (< CATHARINA; cf. fr. *Catherinette*); *santatresa* 58 (← cast. *Santa Teresa de Jesús*), *teresita* 189, amb suf. dim. cast.; *marteta* 134, dim. de *Marta* (< llat. bíblic MARTHA); *ramonet* 102, dim. de *Ramon* (< germ. RAGINMUND), també nom de la cuereta i d'un escarabat.

2) L'analogia amb altres animalons ha provocat el trascolament dels seus noms: *cuqueta*, dim. de *cuca* (*f.* de *cuc*, d'origen expressiu), *cuca de Sant Joan* 105, *cuqueta d'Aragó* (canten: "Cuqueta d'Aragó, / on m'hi casaré jo / a Catalunya o a Aragó?" 93), *cuqueta de Sant Anton* 94 (cançó: "Cuqueta de Sant Anton, / amostra-me el camino del cielo / que jo t'amostraré el camino del món"), *cuqueta de Nostre Senyor* 106/*cuqueta de Nostre Sinyor* 107, 108, 113, 120, amb pas de [e] > [i] per assimilació a la palatal (vers de la cançó: "Vola vola cap al cel" 107), *cuqueta Mon*[θ]*ón* 100 ("Cuqueta Mon[θ]ón / al[θ]a las alas / i vete con Dios"), *cuqueta del cielo* 87; *escarabat de la queraïlla* 169, 171, 172 (*escarabat* < llat. itàlic *SCARAFAIOS, de la *queraïlla* 'patata' [← cast. *criadilla*], perquè freqüenta les patateres); var.: dim. *escarabató* 66, 121/*escarbató* 64, 97, *escaraba*[χ]*o* 163 (← cast. *escarabajo*); *palometa voladora* 149, *palometa de la puó* 135 (*palometa*, dim. de *paloma* 'papalló', veg. mapa 1003; *puó* < *pugó* < *pulgó* [< *PULICONE], per caiguda de la *-g-* intervocàlica, amb canvi de gènere per haver relacionat el mot amb *puor* < *pudor*), perquè la marieta parasita els pugons dels brots tendres de les plantes (cf. Vilarrúbia, 1989: 263-264), veg. semblantment *cucaratxa del polegó* 118, on aquest mot es manté proper a l'ètim *PULICONE; *xinxa* 83 (< CĪMĬCE), pel color vermell dels dos animalons, pròpiament 'insecte que xucla la sang', amb el dim. i un determinant que la diferencia de la xinxa, *xinxeta borda* 84; *sastre* 90 (< SARTŌRE), des del significat de 'libèl·lula'.

3) De vegades l'analogia té lloc amb noms d'altres animals: *bovet del Bon Jesús* 77, dim. de *bou* (< BŎVE); *porquet de Sant Antoni* 169, dim. de *porc* (< PŏRCUS), en ambdós casos potser per la referència a les figures del pessebre (per als determinants, cf. punt 6); *sapo patatero* 'calàpet de la patata' 166 (← cast.).

4) La idea de 'graciós, petit, bell' és present en *polit* 141 (< POLITU), passat de 'polit, net' a 'endreçat; bell', amb el dim. *polidó* 145; *senyoreta* 7, dim. de *senyora*, *f.* de *senyor* (< SENIORE, comparatiu de SENEX 'ancià'); *fobiol* 73, *fobiol pintat* 75 (*fobiol* < *flabiol* < llat. vg. *FLABIOLUM, der. de FLARE 'bufar'; *pintat*, part. de *pintar* [< llat. vg. *PINCTARE]), pels forats de l'instrument potser equiparats a les pigues i pels colors elegants de la marieta; *gallineta*, dim. de *gallina* (< GALLĪNA), dit també de la 'cuereta', amb un dim. que li dona un matís de 'graciosa' (cf. oc. *galineto*), completada amb determinants: *gallineta voladora* 159; *gallineta de Nostre Senyor* 117 (oc. *pouleto de Nostre Senhe*); *gallineta cega* 170, 174-176, 178, 179, 181, 184-186 (*cega* < CAECA) ("Gallineta cega / puja-te'n al cel / i menjaràs coquetes amb mel" 185, "Gallineta cega / puja-te'n al cel / i voràs a ton tio Miquel" 181); *gallineta cegueta* 173, amb dim. ("Gallineta cegueta / pega un volet / i voràs a ta mare morteta"); *gallineta ciega* 187 (← cast.) ("Gallineta ciega / vés al cel i voràs a Sant Miquel" 177); *poriol* 70-72, 82, dissimilació de *poliol* 50, que, segons el *DECat*, procediria de *papallol*/*parpallol*, modificació de *parpalló* (< llat. PAPILIŌNE), amb la var. *poporiol* 80, reduïda per haplologia a *poriol*; *pariol* 79, amb centralització de [o] > [ə] (cf. Veny, 1999 c); *boriol* i, amb vibrant, *borriol* 143, 148, 151, 167 ("Borriol garrit / ensenya'm lo teu xic" 151), *borriolet* 156, 160, dim.; *juriol* 85, 147 seria una homonimització de *poriol*/*boriol* amb el nom del mes (cf. també Corbera, 2000), com *oriol* (Gomis, 2014: 424) ho seria amb el nom de l'ocell; la var. oc. *parpalholo* 'marieta' (Mistral) reforçaria la interpretació de Coromines; *balleric* 67, der. de *ballar* (< BALLARE), perquè emprèn el vol quan els infants hi juguen.

5) Els brots tendres de vegetals que freqüenta la marieta a la recerca dels pugons poden explicar mots com *pastoreta* 125, 136, 152, dim. de *pastora*, *f.* de *pastor* (< PASTOR, PASTŌREM), amb el qual podria estar relacionat *bovet del Bon Jesús* 77 (cf. punt 3); *papapoll* 9, pron. [papəp'uʎ], compost del present d'indicatiu de *papar* (< PAPPARE 'menjar') i *poll* (< llat. vg. PEDŬCŬLUS) entès com a 'pugó', el seu menjar preferit.

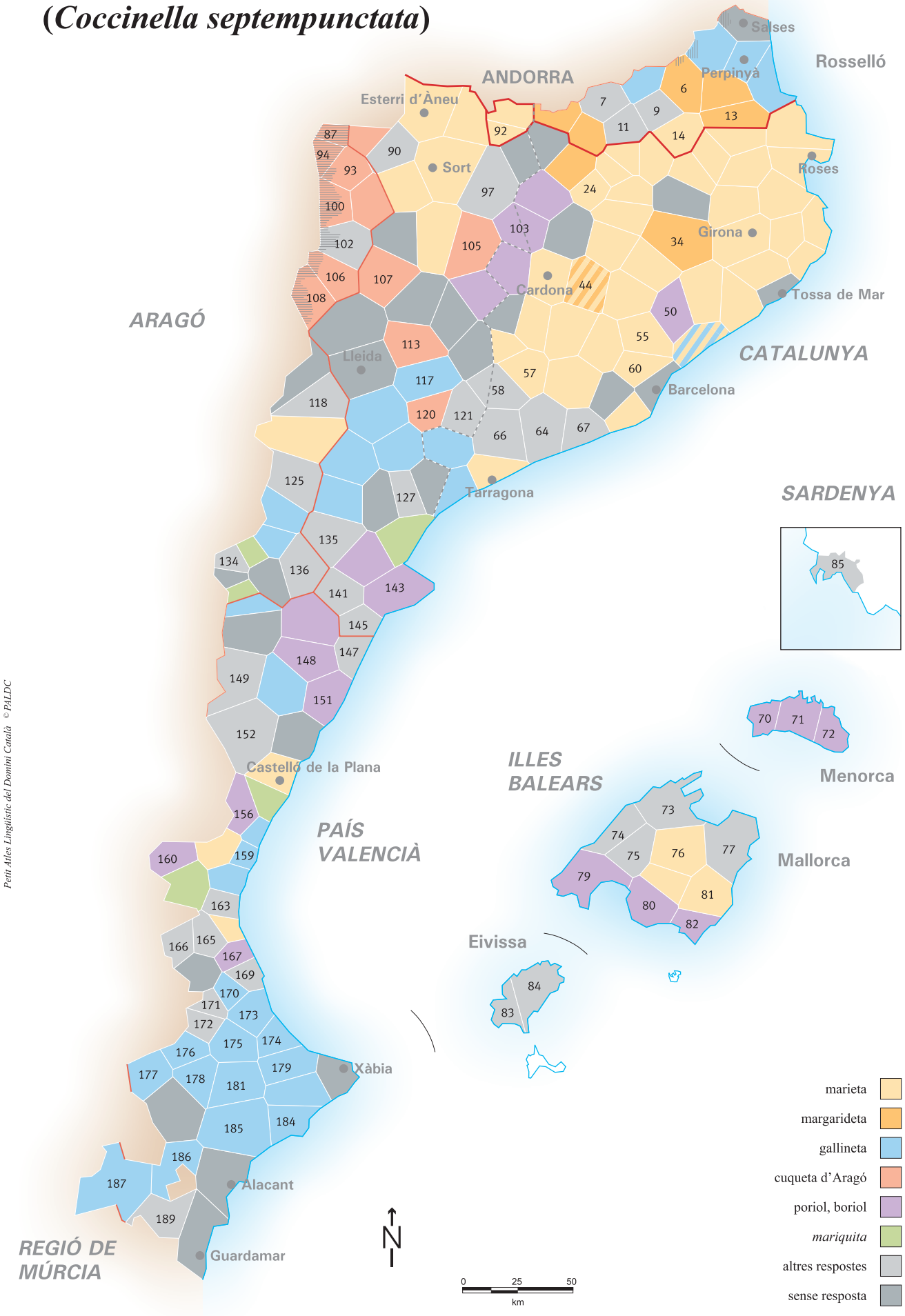
6) Les cançons infantils demanen sovint a la marieta que li ensenyi el camí d'anar al cel; per això no ha d'estranyar la referència en els significants a invocacions religioses, que hem vist anteriorment com a determinant d'un nucli: *gallineta de Nostre Senyor* 117, *cuca de Sant Joan* 105, *margrideta del Bon Déu* 13, *bovet del Bon Jesús* 77, *porquet de Sant Antoni* 169. L'afectivitat que traspua el nostre insecte juntament amb el seu escàs volum, partícips del cosmos dels infants, ha generat nombrosos noms dim. (*marieta*, *gallineta*, *cuqueta*, *ramonet*, *marteta*, *borriolet*, etc.); a més, els jocs dels infants i els versos que li reciten es nodreixen de referències religioses (*Nostre Senyor*, *Sant Antoni*, etc.) que tenen paral·lels en altres llengües (and. *sanantón*, arag. *cuca*, *gallineta* o *palometa de Dios*; fr. *bête à Bon Dieu*, *cheval de la Vierge*; rom. *vaca-domnului*, etc.).

En general la doc. dels significants és força tardana: *marieta* (Esteve *et al*., 1803, però referit a 'panerola'); *pastoreta* (Esteve *et al*., 1803, però referit a 'cuereta').

En la distribució areal, *marieta* ocupa el mall. i una gran part del Principat, especialment l'oriental; *gallineta* coneix àrees discontínues en ross., nord-occ. i val.; *cuqueta* s'alberga en una faixa ponentina del cat. nord-occ.; *margarideta* s'ha assentat en punts del cat. central i en ross., compartint l'àrea amb *gallineta*; *poriol*/*boriol* uneix parlars peninsulars amb el mall. i men., però *boriol* podria ser un der. de *volar* i aleshores fallaria aquesta lexicogènesi. Els complements d'atribució religiosa es troben aquí i allà referits als sants o a la divinitat (*Nostre Senyor*, *del Bon Déu*, *del Bon Jesús*; *de Sant Anton*, *de Sant Antoni*, *de Sant Joan*).

Són mots normatius *marieta*, des del *DG*$_1$, 1932; *poriol*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

La *marieta* (*Coccinella septempunctata*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1012
El *pregadeu* (*Mantis religiosa*)
(*ALDC*, VII, 1549. El *pregadeu*)

El *pregadeu* és un 'insecte d'uns 8 cm de longitud, de cos allargat, generalment verd ("lluenteja" 111, "és verda" 149, 186, "és verdeta" 159) o marró, notable per la manera com posa les seves potes anteriors, llargues i robustes, que recorda, quan està en repòs, una persona en actitud de pregar (*Mantis religiosa*)'. El mapa presenta força buits per manca del referent o per la desconeixença dels enquestats. Algunes denominacions poden procedir de cançonetes infantils. L'aparent actitud de pregar de l'insecte ha generat els dos lexemes més extensos en relació amb: *a*) 'plegar, estendre les mans'; *b*) 'pregar'.

a) *Plegamans*, compost del present d'indicatiu de *plegar* (< PLĬCARE) i *mans*, pl. de *mà* (< MANU), amb les var. *aplegamans* 61, amb pròtesi vocàlica (més que procedent de APPLICARE), i *plegamanos* 133, 141, 143, 145, 146, 166, 182, amb el segon element pres de l'arag. o el cast.; *xuntamanetes* 108, del present d'indicatiu de *xuntar* (< *juntar* < der. de *junt* < IŬNCTUS) i el dim. de *mans*.

b) *Pregadeu*, compost del present d'indicatiu de *pregar* (< PRECARI) (cf. oc. *pregadiu*) i *déu* (< DEUS), amb les var. *pregadeus* 49, 161; *plegadeu* 140/*plegadeus* 129, 137, per atracció de *plegar* (cf. més amunt), ajudant-hi l'intercanvi [ɾ] = [l], i les formes sintagmàtiques *pregadeu de rostoi* 34/*pregadeu de rostois* 28, 46 (*rostoi* < *restoi* < llat. vg. RESTŬC[U]LU, amb tractament ioditzant).

La connexió religiosa continua en *tocacampanes*, compost del present d'indicatiu de *tocar*, d'origen onomatopeic, i *campanes*, pl. de *campana* (< llat. tardà CAMPANA < VASA CAMPANA 'vasos de Campània'); *revoltacampanes* 184, compost del present d'indicatiu de *revoltar*, format sobre *revolt*, part. de l'ant. *revoldre* (< REVOLVERE), i del pl. de *campana*; *replicacampanes* 157 (< *repicacampanes*, de *repicar*, per homonimització formal amb *replicar*, pres del llat. REPLICARE); *marededeu* 8.

El moviment de les cames ha generat *serracames* 167, compost del present d'indicatiu de *serrar* (< SERRARE 'tancar') i *cames*, pl. de *cama* (< CAMBA, d'origen incert), així com *tallacames* 169 (*talla*, present d'indicatiu de *tallar* < llat. vg. TALEARE, der. de TALĔA 'rebrot, esqueix'); lexies paral·leles a *segapèdes* "segapeus", *segamanu* "sega mà", *segadiddus* "sega dits", *segabóddige* "segapolzes" del sard.

No falten les designacions zoomòrfiques per analogia amb altres insectes o rèptils: *minja-robes* 120, pròpiament 'dragó' (*Tarentola mauritanica*), compost del present d'indicatiu de *minjar* (< *menjar* < llat. vg. MANDĬCARE) i *roba*, deverbal de *robar* < *RAUBARE; *camaleon* 160 (← cast. < llat. CHAMALEON); *grilla* 149, *f.* de *grill* (< GRĬLLUS); *llagosta de restoi* 35 (< llat. vg. LACŬSTA, cl. LOCŬSTA i *restoi* < llat. vg. RESTŬC[U]LU), *llangosta* 165, var. occ. amb *n* adventícia, potser per atracció de LŎNGUS; l'equivalent cast. *saltamontes* 45 o el relacionat amb *cabra* (< CAPRA), *saltacabrilla* 159, amb dim. La relació pot ser amb altres animals, com l'esmentat *cabra* 13 (*cabra llosca* 'bòrnia, guerxa' 16 [< LŬSCUS], potser per la lentitud dels seus moviments), present en una cançoneta infantil: "Cabra, cabra, plega les mans, que toquen *Santos*" (Alt Empordà, Gomis, 2014: 435); *burro*, *f. burra* 14, 24 (← cast.); *cavall* 39, *cavall de serp* (< CABALLU 'rossí' i llat. vg. o tardà SĔRPE[M]), amb un determinant potser relacionat amb el costat malèfic de l'insecte (cf. cast. *caballito del diablo* i mapa 1014), que seria més patent en *mort* 151 (< MORTEM).

Com a noms d'oficis s'han recollit *canador* 'acanador, que amida el terreny' 43, der. de *cana* (< CANNA 'antiga mesura de longitud'); *sereno* 154 (← cast., per l'anunci que feia aquest funcionari de l'estat del temps); *escolà* 150 (< llat. SCHOLANUS, var. de SCHOLARIS).

Peu de rei 164 és resultat d'una comparació de l'insecte amb l'estructura geomètrica de l'instrument.

El recurs a l'ús de prenoms és escàs, a diferència d'altres llengües (cf. cast. *María*, *Teresa*, *Mariquita*, it. *Catarina*, oc. *Bernado*, etc.); tenim només *mateu* 34, 151 (< MATTHAEUM), del qual, a través d'una cançoneta infantil, pot haver sorgit *teu-teu* 148.

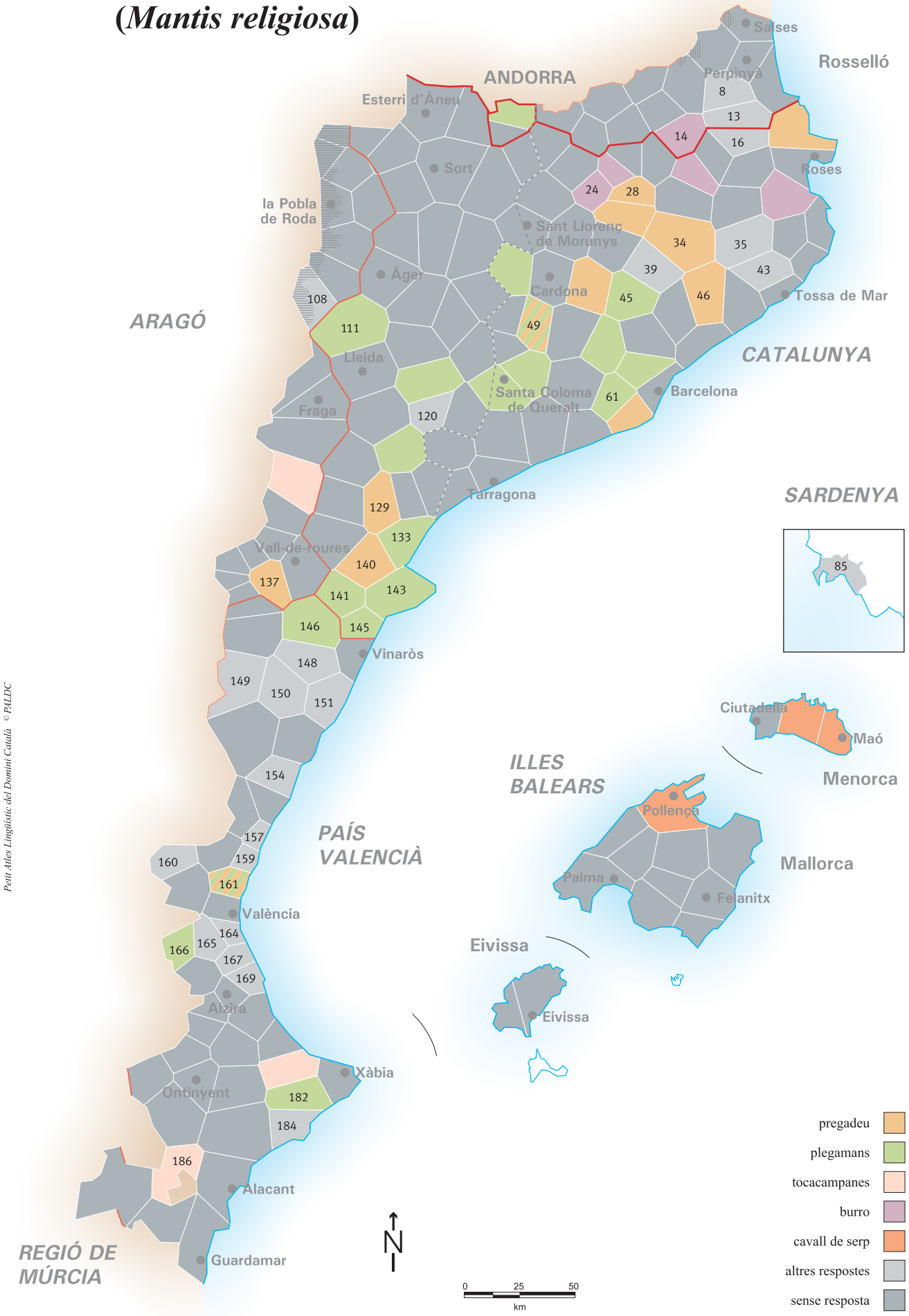
Finalment, l'alg. *mamassonu* 85 és un manlleu al sard *mamma de sónnu*, literalment 'mare de son' perquè l'insecte, posat sota el llit, segons una creença popular, conciliava el son.

Tot i la copiosa variació en català de significants que tradueix la variació de motivacions no hi figuren d'altres que tenen per base 'aguantar-se dreta', 'posar taula', 'donar la mà', que es troben en altres llengües romàniques; veg. García Mouton, 2001.

En la distribució geogràfica de lexemes, cal notar el notable nombre de llacunes en la resposta que justifica l'exigüitat de les isoglosses: *pregadeu*, sobretot en cat. central, conviu amb *plegamans*. *Burro* es troba al nord del cat. central, mentre que *cavall de serp* sols té realitzacions en mall. i men.

Són mots normatius *pregadeu*, *plegamans*, des del *DOrt*, 1917; *cavall de serp*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

El *pregadeu* (*Mantis religiosa*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1013
La *cuca de llum* (*Lampyris noctiluca*)
(*ALDC*, VII, 1550. La *cuca de llum*)

La *cuca de llum* és un 'insecte coleòpter que emet una llum fosforescent, especialment més forta en la femella per tal d'atreure el mascle; l'aspecte d'aquesta, sense ales, és d'un cuc, mentre que el mascle s'assembla més a un escarabat; *Lampyris noctiluca*'. Els noms de l'insecte responen a les següents motivacions: **1**) 'cuc' + determinant *a*) 'de llum' o *b*) amb referència religiosa; **2**) objecte d'il·luminació; **3**) referència a altres insectes.

Un resultat força difós és el que ajunta un determinant 'de llum' a un nucli 'cuc, verm': *cuc de llum* (*cuc* [s. XIII], d'origen expressiu; *llum* < LUMEN 'claror, llum') o, simplement, *cuc* 117, 165 (var. dim. *cuquet de llum* 69, 94, 127, 135, 150, 156, 167, 169, 176, 182-184, 190, *cuquet que fa llum* 163 o, simplement, *cuquet* 166); *cuc de llumeta* 155, 174, dim. de *llum*; *cuc de llumeneta* (s. XIX) 158, on es fa present el der. de LUMEN (var. dim. *cuquet de llumeneta* 154). *Cuca de llum* o, simplement, *cuca* 97, 117 (*cuca*, s. XIII, *f.* de *cuc*), amb les var. *cuca de fer llum* 116, *cuca que fa llum* 57, *cuca de girar llum* 95, *cuca llumenera* 43, 49, 52, 66 (o, simplement, *llumenera* 55, 121), *cuca lluminera* 23, 26, *cuca lluminosa* 106 (o, simplement, *lluminosa* 65); var. dim. *cuqueta de llum* 87, 99-101, 105, 112, 115, 120, *cuqueta de fer llum* 102, *cuqueta lluminera* 93, *cuqueta lluminosa* 113; *verm de llum* 3 (*verm* < VERMIS), *ver lisant* 5 (← fr. *ver luisant*, del qual *verm lluent* 1 és una traducció); *papa de llum* (*papa*, *f.* de *pap*, deverbal de *papar* < PAPPARE 'menjar', d'origen infantil aplicat a "bestioles que es mengen certes coses d'una forma considerada perjudicial", Bruguera, 1996); *papa que dona llum* 9, *papa llumenera* 22, 23 (var. *papa lluminera* 23, 32); *papollum* 13 (← **papo de llum*); *eruga lluminosa* 110 (*eruga* < ERŪCA); *gussano de llum* 134, 138 (← cast., on potser és d'origen preromà), var. dim. *gussanet de llum* 132, 139. El determinant també pot contenir eventualment els semes 'de lloc' o 'de temps': *cuquet de les garrofes* 173 o *de garrofa* 179, *cuc de denit* 149 (*nit* < NŎCTE), *cuca de nit* 25, 67, 76, *cuqueta de nit* 109. La relació lumínica pot concentrar-se en l'abdomen de la lluerna com a font de fosforescència i d'aquí l'alg. *curarugue* 85, pres del logudorès *culilughe* (< CŪLU + LUCE).

El nucli pot fer referència a un antropònim, de caràcter religiós: *cuca de Sant Joan*, *cuqueta de Sant Xoan* 89, *cuc de Sant Joan* 11, *papa de Sant Joan* 12, 15, *llumeta de Sant Joan* 91, 104, *llumet de Sant Tem* 72 (< *Sant Elm* < *Ermo* < ÉRASMUS), per l'època estival (juny) en què la fosforescència és més intensa; *cuca de Nostre Senyor* 65, *cuqueta de Nostre Senyor* 101.

La comparació amb un objecte d'il·luminació coneix alguns resultats: *lluerna*, der. de LUCERNA 'làmpada; llum d'oli', var. *lluverna* 149, amb [b] antihiàtica, i *llanverna* 186, amb dilació de nasal; *llanterna* 'fanal de mà', del llat. LANTĔRNA, var. *llinterna* 75, amb assimilació de [ə] > [i]; *llumeta* 'llumenera petita' 68, 107, dim. de *llum*, amb les var. *llumeneta* (*cuc* o *cuquet de llumeneta*) i *lluneta* 171, aquesta per haplologia o homonimització semàntica amb el dim. de *lluna*, per la claror emesa; *reflector* 93, pròpiament 'aparell que reflecteix la llum' (cultisme pres del llat. REFLECTŌREM). El nucli de *caldereta de llum* 137 sembla una modificació de *candeleta*, dim. de *candela*.

La comparació amb altres insectes complementats amb "de llum" ajuden a la seva identificació: *marieta de llum* 31, 62, pròpiament *Coccinella septempunctata* (*marieta*, dim. de *Maria*; cf. mapa 1011), *escarbat de llum* 146 (< llat. itàlic *SCARAFAIOS), *cucaratxa de llum* 118, pròpiament 'cuca panera' (← cast. *cucaracha*, on és mot expressiu; cf. mapa 1009); altres vegades pot faltar el determinant: *lutxértola* 85 (← it. *lucertola* 'sargantana'), *llambrí* 83, pròpiament 'cuc de terra' (< LŬMBRĪCUS; veg mapa 1024).

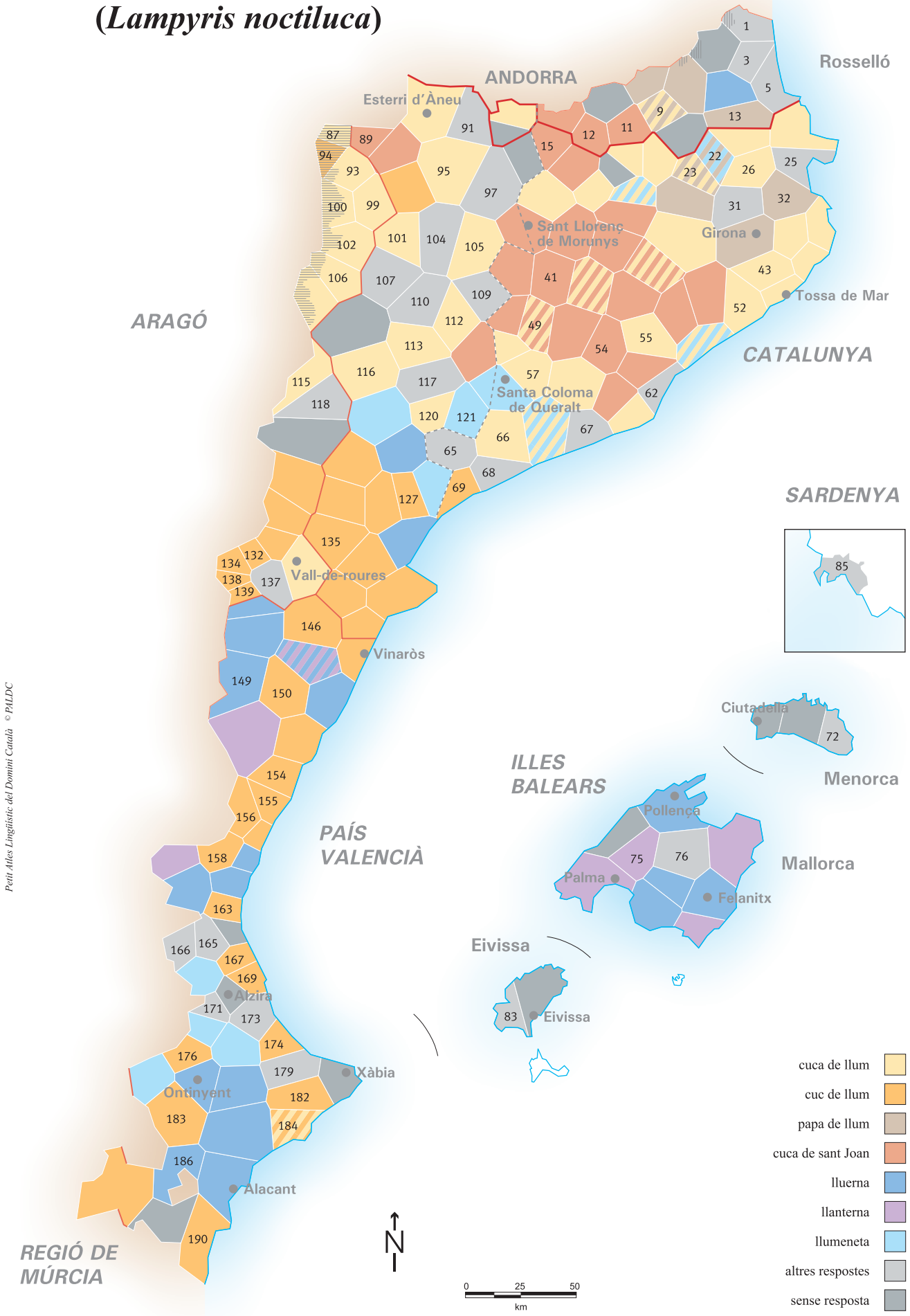
Finalment, desconeixem l'origen i la motivació de *peraferit* 41 (var. *pedraferit* 54, *pedrafita* 83), que ha de ser un insecte diferent ("llarg com una llagosta, sense ales, corre per terra amb potes, fa llum i és més gros que la *cuca de Sant Joan*" 54) i, atès que és "com una eruga, verinosa" 83, podria estar en relació amb *ferir*.

Per a comentaris sobre els noms romànics, veg. Hernández/Molina, 2009.

Territorialment, *cuca de llum*/*cuc de llum* coneix força extensió dins el cat. peninsular; *cuca de Sant Joan* és pròpia del cat. central; *papa de llum* del ross., i *lluerna* i *llanterna* ocupen part del mall. i punts del val.

Són mots normatius *cuca de llum*, *cuca de Sant Joan*, *cuca de Nostre Senyor*, *lluerna*, des del *DG*$_1$, 1932.

La *cuca de llum* (*Lampyris noctiluca*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1014
L'*espiadimonis* (*Libellula*)
(*ALDC*, VII, 1551. L'*espiadimonis*)

L'*espiadimonis* és un "insecte odonat, d'abdomen llarg i prim de colors lluents i virolats, amb quatre ales llargues i estretes, que vola prop de l'aigua i les larves del qual són aquàtiques" (*DIEC*). Es tracta d'un insecte que coneix una copiosa i variada productivitat de significants. Alguns comentaris al·ludeixen a un medi aquàtic ("Va pels enaiguats" 11, "va pel riu" 29), que, quan aquest falta, justifica l'absència de resposta per part dels inf.; altres vegades aquests manifesten la seva inseguretat (32, 83, 87, 137, 190).

Un bon nombre de resultats s'identifiquen, per comparació o per confusió, amb altres animals. Amb un insecte volador: *borinot* 89, *bombot* 174, *bombeta* 179, *borumbot* 179, *marieta* 86, 108, *mariposa* 115 (← cast.), *mosquit* 27, 187, *mosquit gros* 88, *mosca virolada* 90; amb un pregadeu: *plegamans* 57, 58, *plegadeus* 137, *tocacampanes* 124 (cf. mapa 1012), *tallacampana* 85; amb una gallina: *gallineta d'aigo* 74; amb un ocell: *pardal de Sant Pere* 85; amb un/una cuc/cuca, seguit de determinant: *cuc de les basses* 131, *cuca voladora* 87 (cf. més avall); amb una ratapinyada: *esbuliac* 53; amb un llagost, seguit d'un adjunt: *llangot d'ales* 51; amb una granota jove: *cabot* 75; amb un cavall, considerat el símbol de la velocitat o del moviment saltador: *a*) en forma *f.*: *cavalla* 168; *b*) amb determinant: *cavall bernat* 30, 32, 39 (cf. més avall), *cavall d'aigua* 98 (*cavall d'aiga* 40, *cavall d'aigo* 103), *cavall de bruixa* 143, *cavall de serp*, *cavall de séquia* 178, *cavall de Sant Martí* 35; *c*) amb un dim.: *cavallet*, *cavallet volador* 161; *d*) amb un compost: *parecavalls* 181; *e*) amb un manlleu: *ca*[v]*allo* 172, amb el dim. *cavallito* 112, 145 (← cast.). *Cavall de serp* podria tenir relació amb la forma allargada de l'insecte comparada amb la de l'ofidi i amb la mobilitat de l'èquid, sema també present en *volantí* 180, pels salts d'un volantiner (cf. mapa 1012).

Un grup es refereix a oficis: *dotor* 132 (< *doctor*, amb pron. pròpia del val.), *teixidor* 58, 102, 151 (*tistixidor* 149, *tix* 184, cf. més avall), *capellà* 155, *vicari de bassa* 134 (pron. *viquiari*), *sereno* 'vigilant municipal' 146, *sastre* 138, *cevil* 125 (dissimilació de [guàrdia] *civil*), *farrero* 'ferrer' 100, *gaiter* 137 (*gaitero* 144 ← cast.), *soldat* 177, *estudiant* 118, 119, *paraigüero* 110.

La motivació pot raure en el cos prim i elegant de l'insecte (Rohlfs, 1966 a: 108): *dimosela*, *demuasela* 11 (← oc. *domaisèla*), *madimosela* 8 (← fr. *mademoiselle*), *senyoreta* 181 (*sinyoreta* 167, *sinyoret* 116); també hi cap la possibilitat que, per als perjudicis imaginaris que se li atribuïen (veg. més avall), es tractés d'una "captatio benevolentiae" per tal d'obtenir-ne una mirada beneficiosa i apaivagar així la seva suposada maldat. Efectivament, l'espiadimonis és considerat en la imaginació popular una bestiola perillosa: "ses énormes mandibules peuvent impressioner, surtout quand elle dévore ses petites proies en plein vol, ou ses plus grosses victimes, après s'être arrêtée" (Hoyer, 2001: 287). D'aquí, designacions com *talladits* 64, *rodadits* 129, 133, 140, *tallanassos* 70-72 (*tallanàs* 71), *tallaorelles* 150 (*taiaoreies* 83), *serradits* 69, *estiracabells* (*estiracabeis* 44, 54, 56, *estiracabei* 55), *arrapaestiracabell* 61, *robacols* 126, *judeu* 73 (var. arcaica de *jueu*, de connotació pejorativa, cf. el mall. *judio de safreig* [Campos]), que trobem semblantment en altres llengües ('arrancaülls', 'cegaülls', 'matahome', 'matacavalls', etc.). Aquesta malignitat es trobaria a l'origen de mots com *bruixa* 159, *dimoni* (*dimoni boiet* 79, *dimoni baiet* 81 [veg. Veny, 1999 c], var. de *boget* 'ésser fantàstic amic de fer entremaliadures'), *espiadimonis*, el mot comú normatiu, que, més que interpretat com un compost del present d'indicatiu de *espiar* i *dimoni*, podria ser una reducció de *espiga* (*de*) *dimoni* o de *espina* ('agulla') *de dimoni* (*DECat*). El perill de l'animaló pot relacionar-se amb la mort i/o en el fet de *mossegar* (MORDE) i *fugir* (FUGE): *mortefuig* 111.

La idea de 'volar', especialment damunt capes d'aigua, ha generat *volador* 77, *cuca voladora* 87, *guardabassots* 66, *rodabasses* 123, 127 ("roda per damunt les basses", deia un inf. de *Tresor*), *botabarrancs* 170, *passamuntanyes* 41 i, incorporant terminologia moderna, *a*[v]*ió* 187, *a*[v]*ion de safreig* 77 (← cast.) ("té l'aspecte d'un avió", deia l'inf. de *Tresor*) i fins i tot *helicòpter*, que hem sentit a parlants del cat. central. Una relació secundària, diacrònica, amb el vol és present en *libèl·lula*, recollida en els nostres materials només com a manlleu al fr. (*libelula* 9, *libelüla* 7, 10, 11, 13) o al cast. (*libèlula* 124), un mot pres del llat. científic LIBELLULA (Linné, 1758), der. de LIBELLA 'nivell' pel fet que l'odonat plana horitzontalment.

La semblança del cos allargat de l'insecte ha originat noms d'estris amb aquesta estructura prima: *gúa* 'agulla' 82 (< *agüia* < ACŪCŬLA) (cf. fr. *aiguillette*), *pipa* 76, *escopeta* 130, *sangrador* 'estri per a sagnar' 139, 190 (← cast.).

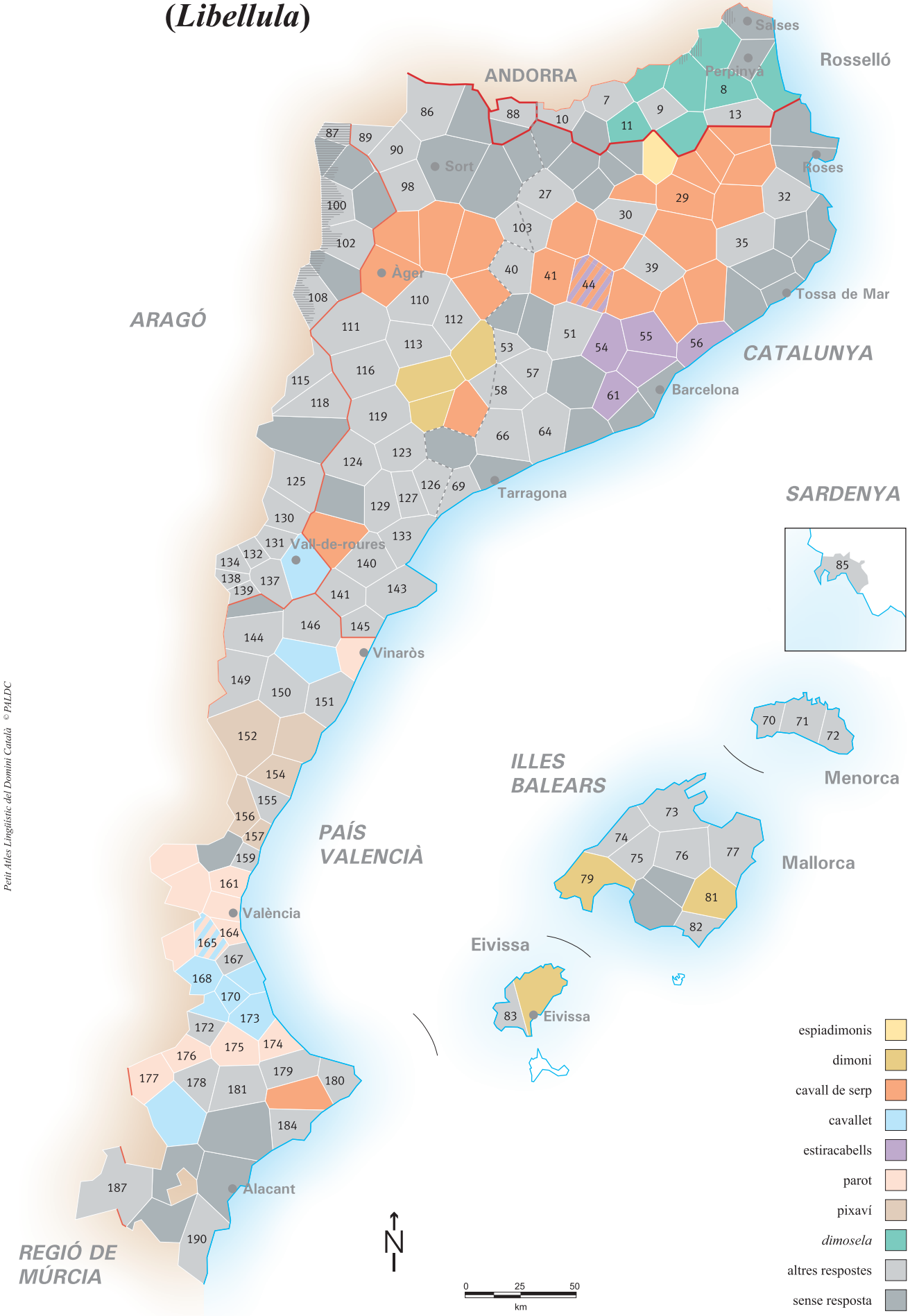
La posta dels ous a l'aigua per la femella ha donat lloc a *pixaví* (o *pixa*[v]*í* 156), *pixavins* 152, *pissaví* 154 i *pixamina* 157 (< **pixa*[b]*ina*, per feminització i equivalència acústica B = M; veg. Veny, 1986 b), paral·lelament a creacions d'altres llengües romàniques ("cagaoli", "pixa-a-la-font", etc.). *Marota* 164, *parot*, de *mare* i *pare*, respectivament, sufixats (*parot de bassa* 165, *parotet* 161, 174-176), deuen tenir relació amb l'acció de pondre els ous (una dita infantil resava, tot tenint el *tix* 'espiadimonis' en la mà: "tix, parix! i n'eixien dos" 184); la lexia composta *parecabots* 172 i la complexa *mare de cavalls* 173.

Poden tenir relació amb antropònims *joanet* 113, *cavall bernat* 30, 32, 39.

Des d'una perspectiva territorial, notem: *a*) l'absència del mot culte, *libèl·lula*, com a resposta espontània, si no és en qualitat de manlleu; *b*) una sola resposta amb el mot considerat estàndard, *espiadimonis*, enfront del simple *dimoni*, amb més realitzacions; *c*) el ross. *dimosela* ha estat sensible a l'oc.; *d*) *cavall* i *cavallet* tenen una notable extensió, especialment *cavall de serp*, que coneix isoglosses en cat. central i nord-occ.; *e*) *pixaví* i *parot*, l'única lexicogènesi relacionada amb la posta que cobreix àrees del val.; *f*) altres mots es resisteixen a una interpretació etimologicosemàntica: *barretxina* 74, *grandaio* 179, *iaiofigues* 141.

Són mots normatius *libèl·lula*, *espiadimonis* i *estiracabells* ("Nom d'animal"), des del *DOrt*, 1917; *cavall de serp*, *parot* i *pixaví*, des del *DIEC*$_1$, 1995 (*Estiracabells*. "Nom d'alguns insectes odonats [...] que es troben abundosament pels marges dels rius i de les séquies").

L'*espiadimonis* (*Libellula*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1015
El *rènec*
(*ALDC*, VII, 1545. El *rènec*)

El *rènec* és la "paparra grossa i arrodonida" (*DIEC*) a causa d'haver xuclat la sang de gossos o ovelles; en altres llengües la denominació és sintagmàtica partint del nucli 'paparra' completat amb un determinant relatiu a la seva grossor (fr. *grosse tique*) respecte de la paparra i a la seva condició d'inflada (it. *zecca gonfia*); la grossor, l'ovalitat es compara amb un "gra de pèsol" (*Tresor*) o un "gra de rosari" (*Aguiló*); el nom correspon a un canvi d'estructura física pel xuclament de la sang, com ho explica el vers d'una endevinalla popular men.: "neix femella [*paparra*] i mor mascle [*re*]" (ap. *DECat*). Per als comentaris dels geosinònims, cal tenir en compte el mapa 1016.

El llat. RĬCĬNUS va donar **rèsen* > *reen* (per caiguda de [z] per dissimilació amb la vibrant) > *ren* 67 > *r*[ə] 70, 71, 73, 77-82, també des de **rese* (cf. oc.); *r*[ɛ] 72, 75, per l'obertura moderna de [ə] tònica en [ɛ], pròpia de Maó i Alaró. Quant a *rem* 64-66, 126, 127, es tracta d'una ultracorrecció com la de *dilluns* > *dillums*, ajudant-hi *llénens* (< llat. vg. LENDINE > *llémens* 'llémenes, ous del poll del cap'). *Ren*, en forma de plural, es documenta en Torra, 1640 ("*Rens*. Cuch. Ricinus") i *re* en el mall. Figuera, 1814 ("*Re*. Insêcto. [cast.] Rezno") i en el men. Febrer Cardona, v. 1830 (2001) ("*Re*. Insecto. Rezno/Grosse tique/Ricinus"). Pel que fa a *rènec* (var. *rànec* 23, 38, potser adaptació de l'antiga pron. [rˈənək]), l'explicació etimològica més fàcil i al meu parer més versemblant (Veny, 2001 b: 171-172) és partir de la metàtesi *RINICUS, tot i que s'hi oposa una metàtesi amb la C' no palatalitzada, "suposició molt forta" (*DECat*), el tractament d'altres llengües romàniques (cast. *rezno*, asturià *rédinu*, *rendu*, sard *erikína*) i la seva doc. tardana. Coromines (*DECat*) proposa partir de **rèens* > **rèecs* homonimitzat amb *renegar*, *renec*, sense descartar la possibilitat d'un origen preromà, però conclou que és una etimologia "encara no aclarida definitivament".

No falten les respostes referents a l'animaló com a nom genèric que pot ser **1**) *paparra* (var. *piparra* 110, 112, 113, *pitarra* 33, 105, *xibarra* 93; dim. *paparró* 76), a voltes amb determinant (*piparra inflada* 58, amb part. de *inflar* < INFLARE); **2**) *caparra*, amb augmentatiu (*caparrota* 179, *caparrot*, var. *quibarrot* 106), amb dim. (*caparró* 115, 118, 122, 125, 142, 160) o amb determinant (*caparra inflada* 184, *caparra unflada* 189, *caparra que està farta* 163, *caparra grossa* 119); **3**) *llagast*, var. *llagasto* 14; **4**) *seca* 90, 97; **5**) *tica* 7, *tic* 10 (← fr. *tique*).

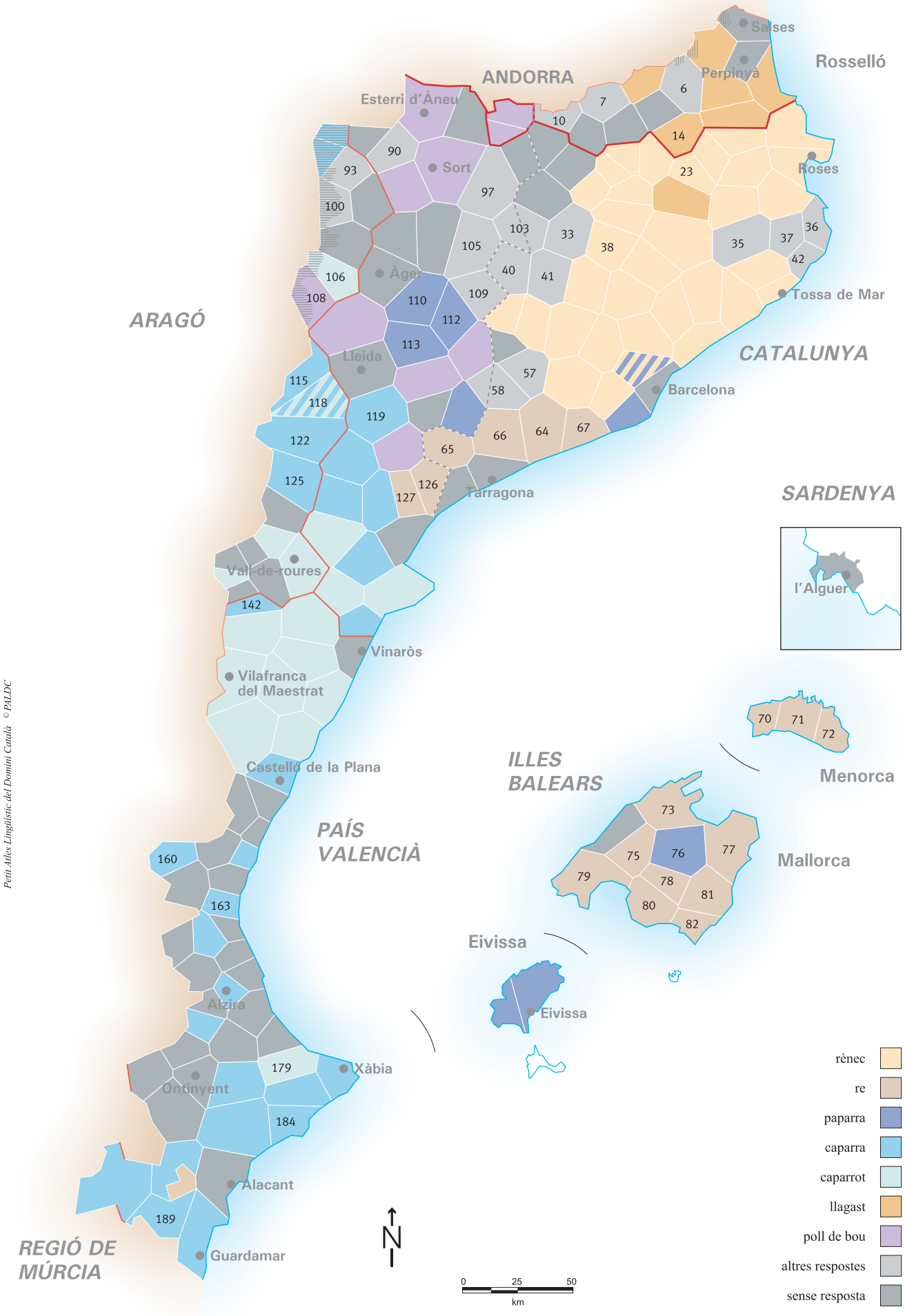
Poll de bou (var. *plloll de bou* 108) és resultat d'una confusió amb una altra espècie (< llat. vg. PEDŬCŬLUS), substituït per *ull de bou* 57.

Altres mots: *vivon* 100 (pron. *bibon*), format sobre *viure* amb el suf. *-on*, propi del cast., que pot aplicar-se –no en cat.– a un radical verbal (cf. *burlón*, *fardón*, etc.); *garrenc* 35, 36, 42 i *garreny* 37 es deuen haver format sobre *garra*, potser (*a*)*garrar*, amb el suf. *-enc* i *-eny*, respectivament, però seria més difícil a partir de *ren* amb l'element *ga-* afegit a l'inici, pres de *garrapata* o (*a*)*garrar* (*DECat*); *garrell* 40, 41, 103, 109 obeiria a un canvi de suf., probablement per homonimització; *fedó* 6 (pron. [fəd'u]) és un manlleu a l'oc. *fedon*.

La isoglossa de *ren*, *re*, resultat evolutiu natural del llat. RĬCĬNUS, es conserva en una petita àrea del sud del cat. central, d'on el mot va arribar a Mallorca i Menorca, mentre que una var. modificada, *rènec*, és pròpia avui de la resta del cat. central, on degué substituir l'estrat anterior de *ren*, *re*. *Poll de bou*, distribuït en algunes poblacions del cat. nord-occ., és resultat de la transfusió del nom d'un altre paràsit. Una bona part de respostes comprenen el nom de la 'paparra' (*paparra*, *caparra*, *llagost*) eventualment modificades amb un suf. o completades amb un determinant.

Són mots normatius *rènec*, com a mot específic, des del *DOrt*, 1917; *paparra*, *llagasta*, des del *DOrt*, 1917, i *llagast*, des del *DIEC*$_1$, 1995, com a sinònim de 'paparra'.

El *rènec*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1016
La *paparra* (*Ixodes ricinus*)
(*ALDC*, VII, 1544. La *paparra*)

La *paparra* és un ‘aràcnid de cos aplanat i oval, que viu arrapat a la pell de certs animals (gossos, ovelles) xuclant-los la sang; *Ixodes ricinus*’. El mot, doc. al s. XIV, probablement és una var. de l’ant. *caparra*, d’origen preromà, relacionat amb el basc *kapar*(*ra*)/*gapar*(*ra*) ‘esbarzer; arç’, que s’arrapa a la pell com la paparra; el canvi de *caparra* > *paparra* s’explicaria per una homonimització amb *papa* ‘cuca’, que, segons el *DECat*, amb aquesta síl·laba reiterativa indicaria la “acció pertinaç” de l’àcar.

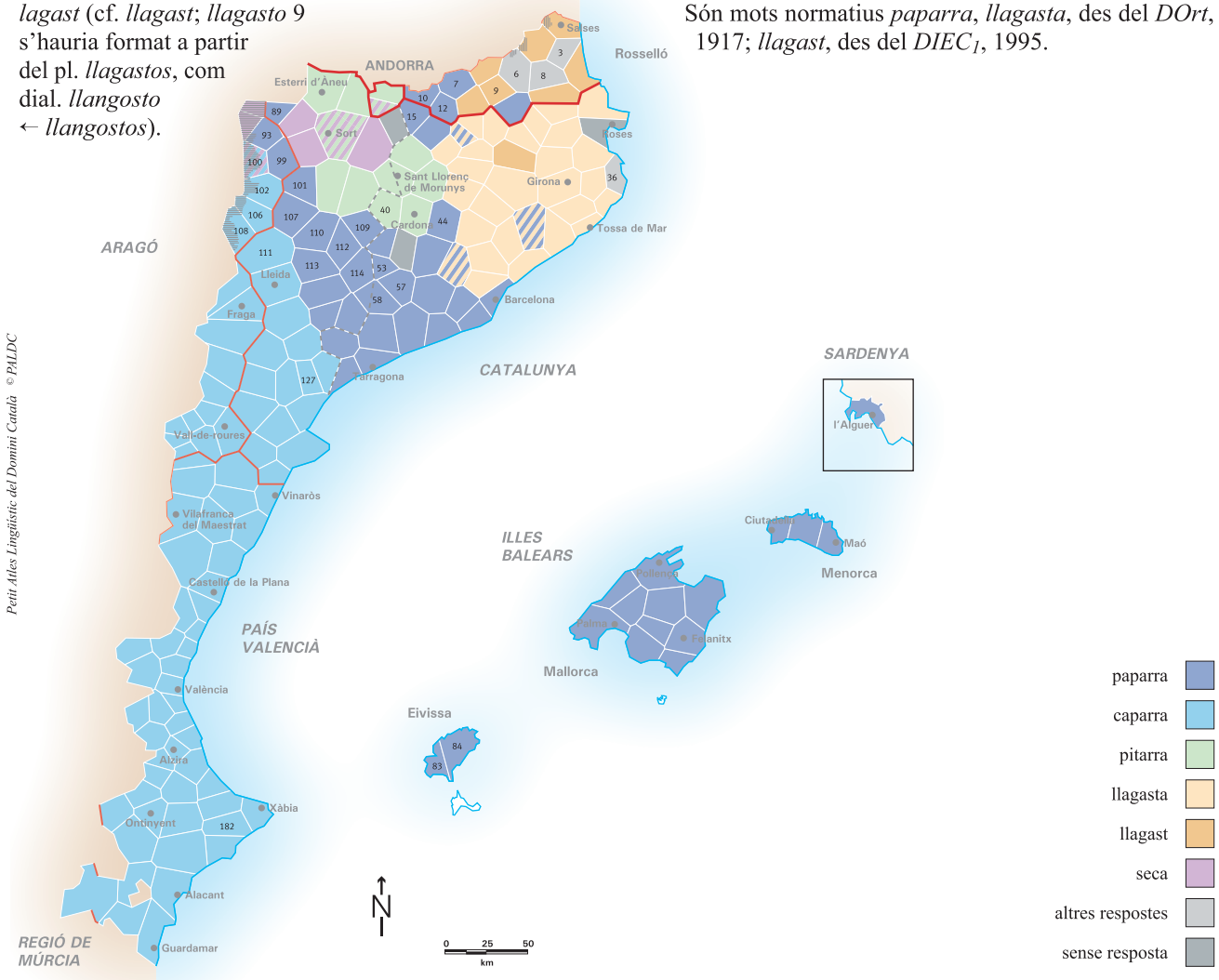
Paparra coneix les var. *paparrí* 84 i *paparrilla* 83, amb els suf. dim. *-í* (< -INU) i *-illa* (< -ICULA), respectivament, a més de *piparra* 44, 53, 57, 58, 109, 110, 112-114 i *pimparra* 7, 10, 12, 15, amb una *i* que podria ser deguda a una interferència amb *xinxa*, com podria haver passat amb *pitarra*, *quiparra* 108, 111 i *quibarra* 100, 102, 106, var. de *caparra*, suposadament forma originària, però mancada de doc. (var. dim. *caparró* 182). *Xibarra* 89, 93, 99, 101, 107 pot deure el canvi a la consonant palatal per atracció de *xinxa* (< CĪMĬCE), atribuït a influència mossàrab. *Llagasta* (s. XIX), d’origen preromà, bascoide, com ja va suggerir Rohlfs, d’àrea pirinenca, s’ha estès pel cat. central, per una “gran difusió del pastoreig transhumant de pastors bascos” (*DECat*); tanmateix, la seva presència en ross. fa pensar en una isoglossa baixada des de l’oc. *lagast* (cf. *llagast*; *llagasto* 9 s’hauria format a partir del pl. *llagastos*, com dial. *llangosto* ← *llangostos*).

Coneix una certa difusió *seca*, que podria ser el *f.* de *sec* (< SĬCCU) per la comparació del seu “cos aplanat”, buit de sang, amb el rènec, inflat (cf. it. “zecca a digiuno” enfront de “zecca satolla” ‘sadolla, farta’); però no s’ha de descartar el seu possible parentiu amb l’it. *zècca*, d’origen germànic (< *TIKKO, al. *Zecke*). Podria tenir relació amb la primera hipòtesi *cama-sec* 8 (*cama* < CAMBA).

Altres mots: *garrenc* 36 (i *garrell* ‘rènec’, veg. mapa 1015) podria derivar de *garra* ‘urpa’ o tenir relació amb *agarrar* (cf. cast. *garrapata*); *fenassera* 40, der. de *fenàs* (< *FENACĔUM), pel fet de freqüentar-lo (“es fa per l’herba” 100); *poll* 15, per confusió d’espècie o reducció de *poll de bou* (cf. mapa 1015); *fedó* 6 (pron. [fəd'u]), manlleu a l’oc. *fedon*; *tic* 3/*tica* 3, pres del fr. *tique* (← anglès mitjà), portat potser per les tropes angleses durant la Guerra dels Cent Anys (*DHLF*). *Rem* 127 es refereix al rènec ‘paparra inflada’ (cf. mapa 1015) i *barb* 12, propi de les vaques, és una extensió de *barb* (< VARUS) ‘granet sebaci’.

Des del punt de vista geolingüístic, *llagasta* ocupa el ross. i bona part del cat. central, al sud del qual es troba *paparra*, que entra dins el cat. nord-occ., compartit amb el bal. i alg.; la forma originària, *caparra*, s’estén per la major part del cat. occ., tret de l’extrem septentrional i ponentí on es troben *pitarra* i *seca*.

Són mots normatius *paparra*, *llagasta*, des del *DOrt*, 1917; *llagast*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1017
L'*aranya*
(*ALDC*, VII, 1552. L'*aranya*)

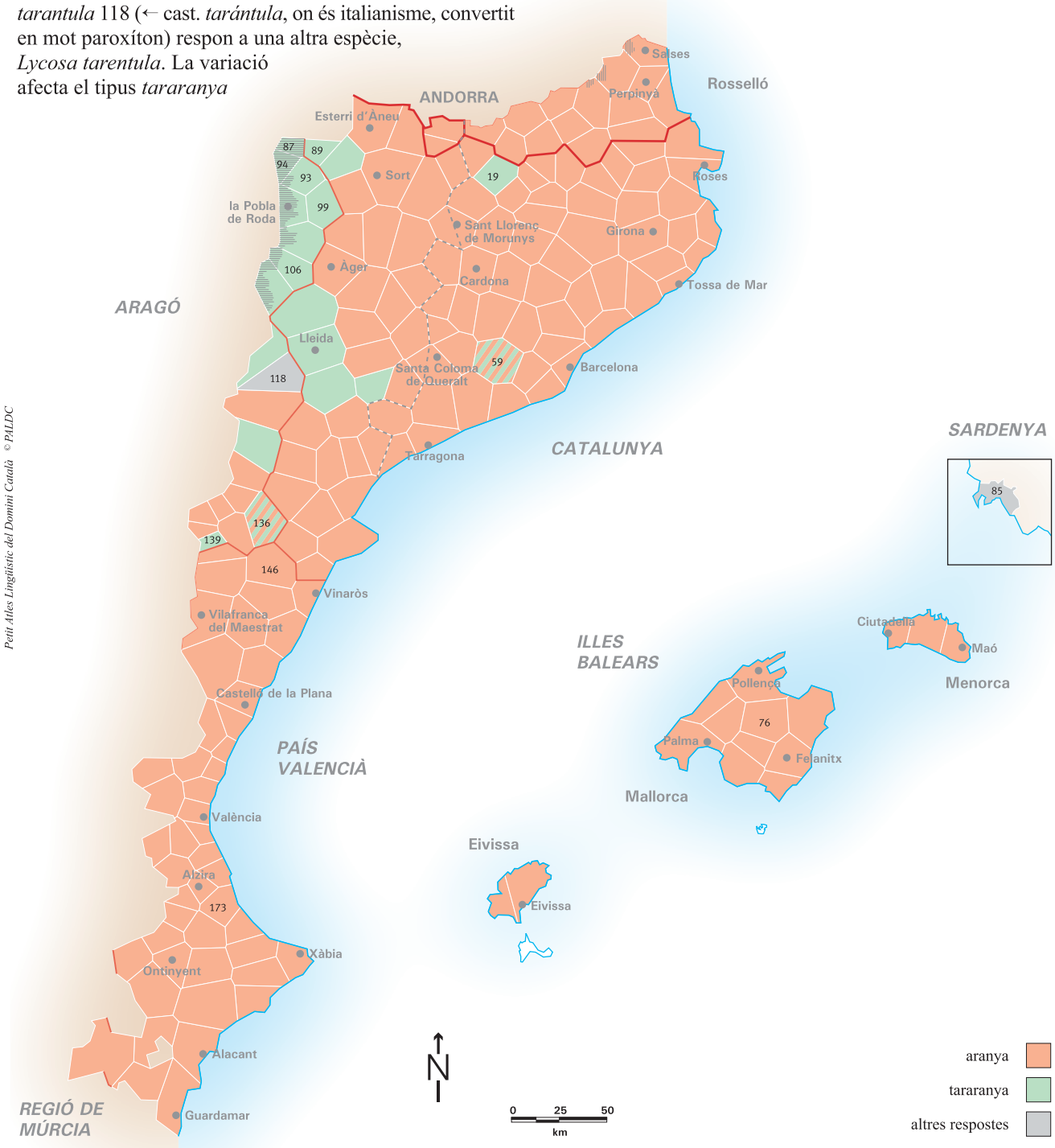
L'*aranya* és un 'aràcnid que segrega un fil sedós amb què teixeix la teranyina'; "[...] su ocupación es fabricar telas y redes con que cazar moscas y mosquitos [...]" (*Autoridades*). El mot (s. XIII) deriva del llat. ARANĔA, que de 'tela d'aranya' va passar a designar l'insecte, que es deia ARANEUS (> it. *ragno*); semblantment, en fr. *araignée* 'teranyina' esdevingué 'aranya' i aquell significat es va expressar amb *toile d'araignée*: el canvi es justificaria perquè la teranyina crida més l'atenció que l'aranya (Bloch/Wartburg, 1950). Per a un comentari i àrees dels diversos significants romànics, veg. Médélice, 2001 b.

L'única var. de *aranya* és l'alg. *ranya* 85, pres de l'it. *ragna*; *tarantula* 118 (← cast. *tarántula*, on és italianisme, convertit en mot paroxíton) respon a una altra espècie, *Lycosa tarentula*. La variació afecta el tipus *tararanya* 'aranya', amb canvi de significat des de 'teranyina' (cf. mapa 965). La *t*[a]*rraranya* és resultat d'una atracció de la bategant de *telaranya* i d'un descens de [e] < [a]; en són var. *taradanya* 89, 93, 99, 106, *teradanya* 93, *taraganya* 136, 139, *tiraranya* 19, 59, *estarassanya* 87, 94.

Entre les classes d'aranya, se citen *monges* 76, *aranya mosquera* 173, *aranya de denit* 173, *flare* 146, "de cos petit i potes llargues", *valja* 'taràntula' 85.

Aranya abraça pràcticament tot el domini, tret de la franja ponentina on s'ha imposat *tararanya* (amb les seves var.), afí a l'arag. *tararaña*.

Aranya és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1018
L'*escorpí*
(*ALDC*, VII, P 56. L'*escorpí*)

Aquest enunciat no figurava al qüestionari, però, havent aparegut espontàniament en algunes poblacions, vam creure que era interessant cartografiar els pocs resultats recollits. Dividim el comentari en tres parts: **1**) mots relacionats evolutivament amb el llat. SCORPIO; **2**) els arabismes, i **3**) altres mots.

1) L'*escorpí* és un aràcnid l'abdomen del qual es prolonga en una cua mòbil que acaba en un agulló verinós ("picada d'escorpí, picar i morir" 96); el mot procedeix del llat. SCORPIUS (← gr. SKÓRPIOS), que, a partir de *escorpi* (cf. *escòrpit* a Capmany [Alt Empordà], ap. *DECat*; oc. *escòrpi*, *lengo d'escòrpi*), va sofrir un trasllat d'accent a *escorpí* ja en època antiga per atracció dels nombrosos mots en *-í* (veg. alguns casos semblants: RUBIUS > *rubí* en *Font-rubí*, *diluvi* > mall. *delubí*), que es pot deduir de la grafia ant. *escurpi* (interpretat **escurp*['i] pel grafema *u* en comptes de *o* i que exigeix la pron. aguda); var.: alg. *escolpí* 85, pel lambdacisme d'aquest dialecte, com el de *jalmana* < *germana*; *escorpit*, que es troba en parlars septentrionals, és una var. de *escorpic*, que ja figura en un text ross. del s. XIII, un i altre amb reforç epitètic oclusiu (semblantment *tàvec*/*tàvet*, *ràvec*/*ràvet*) (cf. el topònim *Les Escorpiteres* al Masroig [Priorat], ap. *DECat*), variant que també podria ser deguda a una atracció homonímica de *escorpit* 'capa d'escorça de l'alzina surera', der. de *crop* < *grup* 'nus'; *escorpiu* 1 és pres de l'oc. *escorpiun* i *escorpió* (var. *escarpion* 87), del cast. *escorpión*, tot i que per la tradició en autors val. (Canals; *Spill*; trad. de Cauliach, 1495; O. Pou, 1575) podria ser genuí o arribat des de l'arag.; com a 'signe del zodíac', constitueix un llatinisme (*scorpio*, en Llull; *scorpion* en trad. de Cauliach, 1495), introduït en la normativa des del DG_1, 1932 (*escorpió*); *escorpina* 105 és la feminització de *escorpí*, probablement amb caràcter augmentatiu intensiu (cf. "cuca verinosa més grossa i llarga que l'escorpí", Sant Joan Despí [*Aguiló*]). L'alg. *escolfió* 85 és un manlleu al logudorès *iskolfione* potser encreuat amb *skrafaione* 'escarabat' (*DES*).

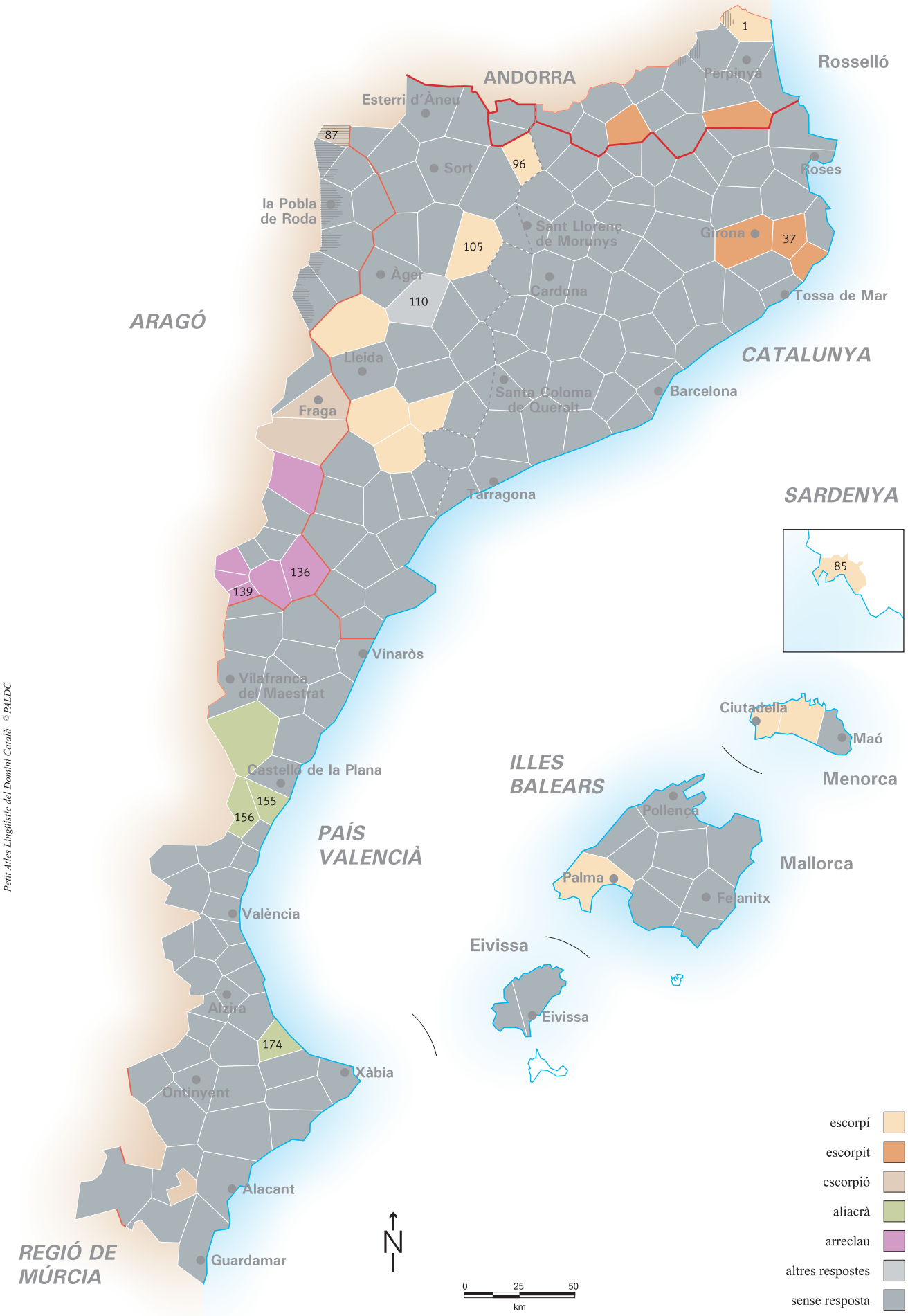
2) A l'àrea val. té una extensió notable l'arabisme *aliacrà*, de l'andalusí AL٢AQRÁB (< àr. cl. ٢AQRAB) mudat en ALYARAQÁN (cl. YARAQĀN) 'icterícia' (Corriente), probablement per homonimització afavorida pel color groc d'un i altre referent; var. *liacrà* 155 (*lliacrà* 156, amb palatalització), per afèresi vocàlica, com *leacrà* 174, amb canvi *i* > *e* per l'alternança de la vocal en hiat (cf. *peal*/*pial* 'peüc'; cast. *teatro*/vulgar *tiatro*); *arreclau*/*arraclau* 136, 139, coincident amb formes congèneres del sud-est del domini arag. (cf. *ALEANR*, mapa 435) i potser deguts a la seva influència (cf. Martines, 2000: 235-236).

3) Són noms que constitueixen metàfores de l'estructura o funció de l'insecte *estevanet* 110, dim. de *esteva* 'peça corba de l'arada' (< llat. cl. STĪVA), perquè aquell arqueja la cua amb una posició semblant a la curvitat de l'esteva, podent-hi ajudar l'antropomorfització de l'animalet (dim. de *Esteve*); *serradits* 37, compost del present d'indicatiu de *serrar* 'tallar amb serra' (< SERRARE) o 'tancar' (< llat. vg. SERARE) i *dits* (< llat. vg. *DITUS, cl. DĬGĬTUS), per la imatge de la pinça de l'escorpí agafant la seva presa.

Els escassos resultats recollits permeten fer-se una idea aproximativa de les àrees dels diversos significants. *Escorpí* es troba en mall., men., alg. i el Principat, amb la var. *escorpit* del ross. i amb aparicions puntuals de *escorpió*, atribuïble a l'adstrat arag., i que s'albergava en autors antics val. (Canals; *Spill*; trad. de Cauliach, 1495; *Cançoner satíric valencià*; O. Pou, 1575), però després s'hi hauria imposat *aliacrà* (var. *arreclau*), documentat tardanament (l'atestació del s. XIV pertany a la trad. cat. d'un text àrab i, per tant, no té valor significatiu). Semblantment, en alg. a *escorpí* va succeir el manlleu sard *escolfió*, mots que hi conviuen. Noms com *estevanet* i *serradits*, metafòrics, són molt puntuals.

Són mots normatius, *escorpí*, des del *DOrt*, 1917 (també hi figurava *escorpina*, que no apareixerà més); *aliacrà*, des del $DIEC_2$, 2007.

L'*escorpí*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1019
La *cigala* (*Cicada plebeja*)
(*ALDC*, VII, 1556. La *cigala*)

La *cigala* (s. XIII) és un ‘insecte d'uns 4 centímetres de llarg, ales transparents i abdomen cònic sota el qual tenen els mascles un òrgan amb membranes vibrants amb què produeixen un so estrident i monòton (“chillant / e sibil·lant, / com les *cigales*”, *Spill*)’. El mot deriva del llat. vg. CICĀLA (cl. CĬCĀDA) i és congènere de l’it. *cicala*, oc. *cigala*, fr. *cigale*. Presenta var. *a*) en el consonantisme inicial: *xigala*, *xigu*[ɛ]*la* 76, amb palatalització del segment [si]-; [θ]*iguiala* 138, 139, amb interdentalització; *b*) en el consonantisme interior: alg. *cigara* 85, amb rotacisme de *l*, propi d’aquest dialecte, com *vila* > *vira*; [θ]*idiala* 132, amb equivalència *gui* = *di*; *c*) en el vocalisme tònic: *cigu*[ɛ]*la*, *cigu*[e]*la* 121, *cigu*[æ]*la* 104 (Font, 1637, ap. Veny, 1993 c: 241), amb palatalització de [a]; *cigu*[jɛ]*la* 137, amb diftongació de /ɛ/ del cat. arcaic, freqüent en el Matarranya, com *prieu* ‘preu’; i *d*) en el lèxic: *cigala begurenca* 36 (var. *cigala belurenca* 36, de la qual l’inf. no està segur), “perquè aquí [Begur] és un criadero de cigales” (cf. cast. *cigarral* ‘casa amb hort prop de Toledo’, per l’abundància de cigales); der. dim.: *cigaló* 3 (‘cigala mascle’ 31), *cigalot* 17.

Són d’origen onomatopeic imitant el seu so *fefet* ([*f.*] 93, 115, 118), *faf*[e]*t* [*f.*] 118, *fet-fet* 100, 102, *ferfet* 94; també es diu que el *cigalot* “fa *cac-cac cac-cac*” 17; i, amb mimologia, la *xitxarra*, “fa *etxa-te, etxa-te, etxa-te*” 185. *Xitxarra* (var. *xixarra* 157, *guixarra* 189), que té una notable extensió, és un manlleu al cast. *chicharra*, que és una modificació de *cigarra* ajudat per l’onomatopeia.

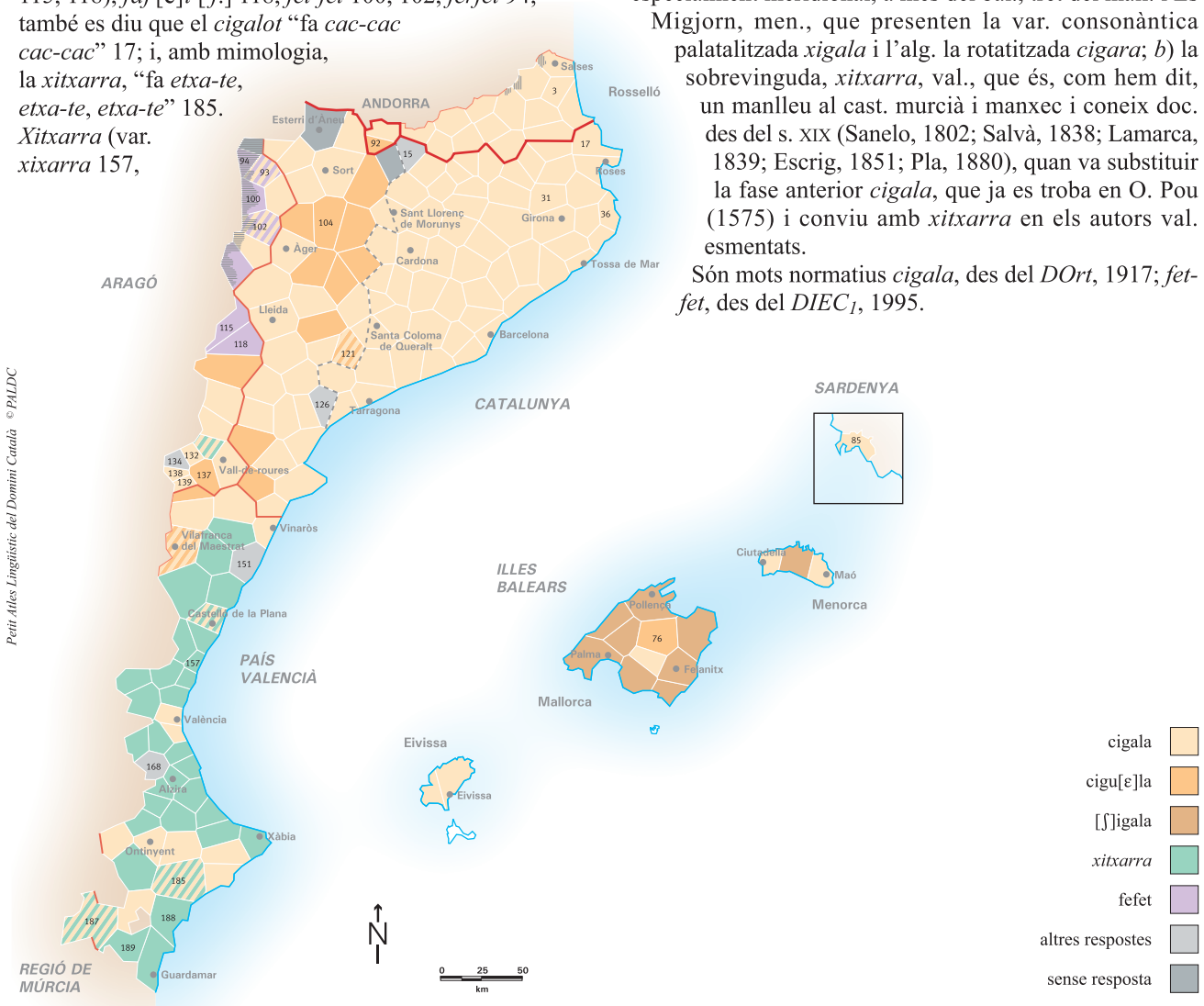
Cigarra 126, 168, 188 (var. [θ]*igarra* 134) és un manlleu al cast., on es documenta des del s. XIII, com també ho és del cast. murcià i manxec *xitxarra* (cf. *ALeCMan*, mapa 123). Alguns parlants diferencien *cigala* de *xitxarra*: aquella és més gran que aquesta 185, o aquella “vola d’un albre a atre” i aquesta “va per al sòl de terra” 187 (semblantment entre alguns parlants cast. es distingeix la *chicharra* de la *acigala* o la *cigarra*, cf. *ALeCMan*, mapa 123).

Tenim, a més, altres var. esporàdiques: *segalla* 151, que pot ser una var. de *cigala*; *burra* 15, forma expressiva potser per la repetició del seu so, com fa la somera; *pantigana* 92 és una espècie diferent, un ‘llagost gros i vermell’, d’ètim no aclarit, potser der. de LOCUSTA *PANTICANA, der. de PANTEX ‘panxa’ (*DECat*).

Per als significants de ‘cigala’ a la Romània, amb les seves motivacions, veg. Allières, 2009.

Geogràficament, el territori comprèn dues gran àrees: *a*) la genuïna, *cigala*, des de les Corberes fins als Ports i al Maestrat (amb clapes de *ciguela*), amb poblacions del val., especialment meridional, a més del bal., tret del mall. i Es Migjorn, men., que presenten la var. consonàntica palatalitzada *xigala* i l’alg. la rotatitzada *cigara*; *b*) la sobrevinguda, *xitxarra*, val., que és, com hem dit, un manlleu al cast. murcià i manxec i coneix doc. des del s. XIX (Sanelo, 1802; Salvà, 1838; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Pla, 1880), quan va substituir la fase anterior *cigala*, que ja es troba en O. Pou (1575) i conviu amb *xitxarra* en els autors val. esmentats.

Són mots normatius *cigala*, des del *DOrt*, 1917; *fet-fet*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

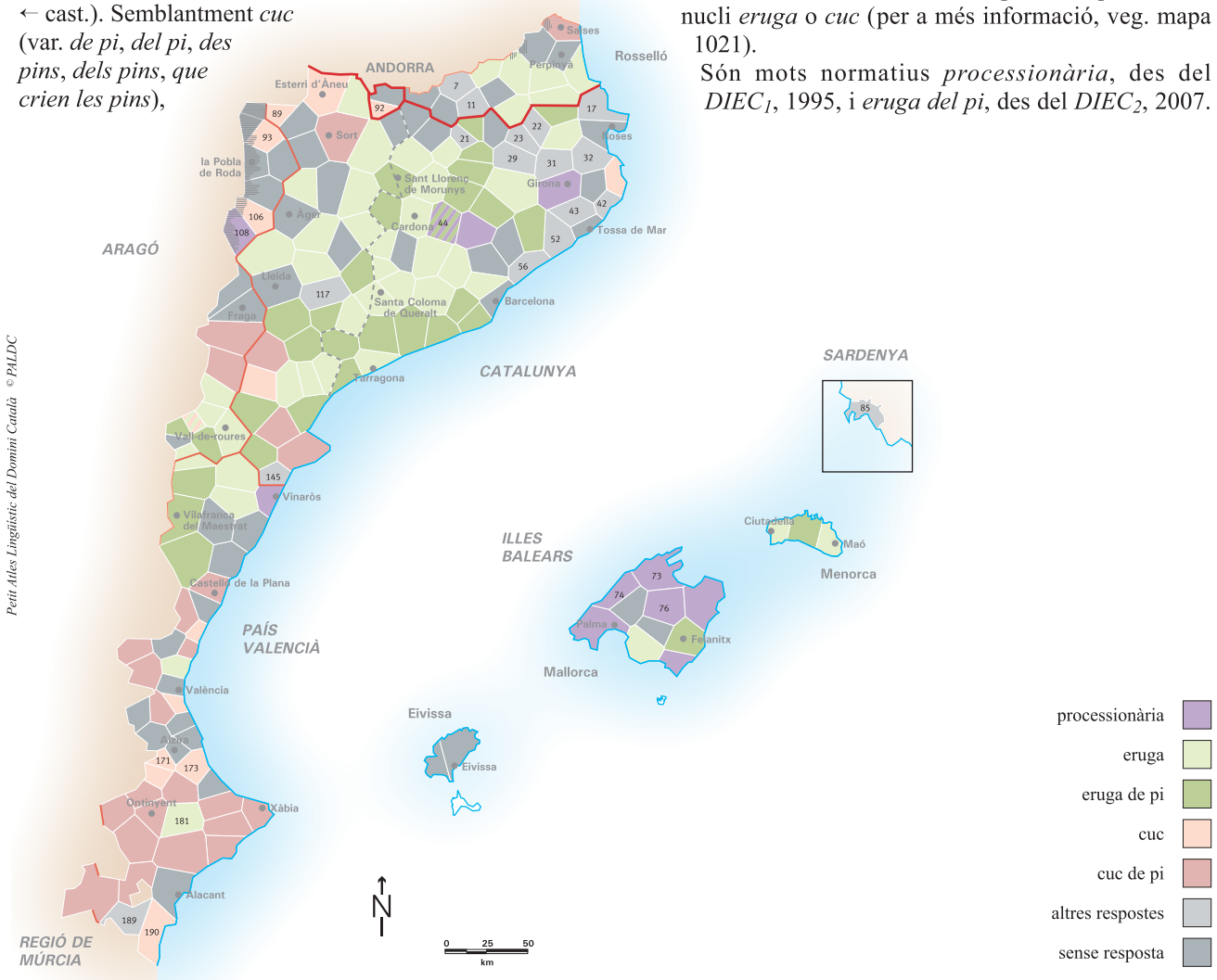
1020
La *processionària*
(*ALDC*, VII, 1558. La *processionària*)

La *processionària* és una ‘eruga que es trasllada formant llargues fileres (*corrues*, *carretera*, *camí*, *rengle*, *reng*, *renglera*, *rua*, *cordó*, *professó* en diuen els inf.), que repta seguint el fil de seda segregat per l'eruga de capçalera i que és plaga del pi (la *Thaumetopoea pityocampa*) i del roure (la *Thaumetopoea processionea*) (Vilarrúbia, 1989: 144-148)’; el mot és d’ús força recent (Sarsanedas, 1954, ap. *CTILC*), probablement pres del cast. *procesionaria*. Tractant-se d’un mot culte, encara que per via indirecta, ha sofert algun canvi per adaptació a les característiques del dialecte: *pro*[θ]*essionària* 108, a partir de *pro*[θ]*essó*; *processionari* 74 i *canilla processionari* 7, amb pèrdua de la [ə] final del segment *-ia*, pròpia del mall. i el ross.; alg. *polsassionera* 85, amb metàtesi i lambdacisme de la primera síl·laba, propis de l’alg., i un suf. imputable al fr. *processionnaire*; el canvi també pot ser degut a etimologia popular (*passionària* 44, 76, *passionari* 73, per homonimització amb *passió*). Pot aparèixer un sintagma amb nucli diferent: *cuc processional* 190 o *gussano processional* 190 (← cast.). També trobem *eruga* (amb les seves var.) o *cuc*/*cuca*, isolats, o com a nuclis d’un sintagma: *eruga* (var. *oruga*, *orua*, *uruga*, *urua*, *aruga*, *arua*, *arrua*, *rua*, *gruga*, *grua*), amb determinant referit a l’arbre (*de pi*, *del pi*, *de pins*, *dels pins*) o a una altra característica (*de bolsa* 181 ← cast.). Semblantment *cuc* (var. *de pi*, *del pi*, *des pins*, *dels pins*, *que crien les pins*), amb el complement ampliat al lloc on es troba (*del bosc* 89, *de la muntanyeta* 171, *de l’abre* 106) o a una altra característica (*cuc verd* 93; *cuc borrut* 92, der. de *borra* < llat. tardà BŬRRA; *cuc venenós* 173 ← cast. *venenoso*); o *cuca* 17, 42, 43 (*de pi* 56, *dels pins* 52). El seu caràcter urticant justifica *verí* 22, 23, 29, 31, 32 (< *VENĪNU), que l’eruga té al pelatge (var. *bri*, amb síncope vocàlica, *verí dels pins* 11 i *tiraverins* 21, compost del present d’indicatiu de *tirar* i *verins*).

Altres significants: *a*) descriptius, com *rosquilla* 189 (← cast.), pel fet d’enroscar-se; *b*) per confusió amb una altra espècie, *llémena* ‘ou del poll del cap’ 145 (< llat. vg. LENDINE); *aranyó* 117 (dim. de *aranya* < ARANĔA) i *estararany* 117, var. de *tararany*, que es refereixen al “niu de la processionària”.

Processionària, d’escasses realitzacions geogràfiques, presa del cast. *procesionaria*, documentada des del 1926 sobretot en obres entomològiques, i manllevada a l’it. *processionaria* (1749, *DEI*) o, millor, al fr. *chenilles processionnaires* (1734, *DHLF*) (cf. l’alg. *polsassionera*, més afí al mot de la probable llengua prestadora), on es documenta anteriorment i que és un der. de *processione* o de *procession*, respectivament, per la “llarga filera” o “professó” que la caracteritza. Dominen les formes perifràstiques amb el nucli *eruga* o *cuc* (per a més informació, veg. mapa 1021).

Són mots normatius *processionària*, des del *DIEC*$_1$, 1995, i *eruga del pi*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1021
L'*eruga*
(*ALDC*, VII, 1557. L'*eruga*)

L'*eruga* (s. XV) és un 'insecte invertebrat de cos tou i allargat, contràctil i dividit en anells, de potes petites inarticulades o sense, que camina arrossegant-se'; deriva del llat. ERŪCA, que també designava la planta *Eruca vesicaria* (*ruca*, *eruga*) amb nom format per la seva semblança amb la pilositat ("tige velue") de l'insecte (cf. *DELL*); cf. oc. *eruga*, *eruca*, cast. *oruga*. Els significants més estesos es divideixen en dos grups: *a*) *eruga*, amb les seves var. fonètiques; *b*) *cuc*/*cuca*, sovint enregistrats com a unitats perifràstiques. *a*) [ə]*ruga*, del cat. central i part del mall., ha sofert la neutralització de la [e] àtona inicial, pròpia del tractament or., mentre que bona part del cat. nord-occ. l'ha centralitzada en [a] ([a]*ruga*, var. *arua* 132, 146); la var. diftongada [əw]*ruga* 2 és deguda a la fonosintaxi (*la* [u]*ruga* > [əw]*ruga*); [u]*ruga*, var. ross., men. i eiv., amb la *e* assimilada a la vocal tònica (var. *urua* 148, amb pèrdua de *-g-* en contacte amb *u*, pròpia del val., com *agulla* > *aülla*), que, puntualment, alterna amb [o] ([o]*ruga*, var. *orua* 142); l'alg. *ruga* 85 és un manlleu al sard *arruga*, que justifica la vibrant múltiple, mentre que *arrua*/*rua* 146 seran deguts a una homonimització amb *arrua*/*rua* (< *arruga* 'solc a la pell'). La freqüència del sintagma *una uruga*, *la uruga* és a l'origen de la var. *guruga* 179, per inserció d'una *g* epentètica, amb la var. sincopada *gruga* (i la seva reducció *grua* 148, 151, 160; veg. anteriorment *urua*), freqüent en val., on es documenta des de Sanelo, 1802.

b) *Cuc*/*cuca* (s. XIII), que Moll interpretava com a der. del llat. COCCUM 'corc de fruita, pinyol de fruita' (*DCVB*), per a Coromines seria resultat d'una creació expressiva, que implica la "idea de cosa o ésser més aviat petita i de forma arrodonida o cilíndrica" (*DECat*). *Cuc*, més estès que *cuca*, sovint va acompanyat d'un determinant que indica **1**) el lloc que freqüenta: *cuc de les cols* 15, 94, 115 (*cuc de cols* 95, *cuc des cols* 89, *cuc de col* 118, *cuc de la col* 122, 125, *cuca de les cols* 56; cf. Vilarrúbia, 1989), *cuc de l'abre* 106, *cuc de l'alfal*[θ] 100, *cuc d'àuia* 185; o **2**) una propietat: *cuc verd* 93, 154, 178, *cuc rodador* 145, per la forma anular que pot adoptar. L'equivalent arcaic de *cuc*, *verm* 1, es deu haver mantingut pel contacte amb l'oc. *vèrm* (< VERMIS). Són mots congèneres l'arag. i murcià *cuco*, *cuca*, el cast. *coco*.

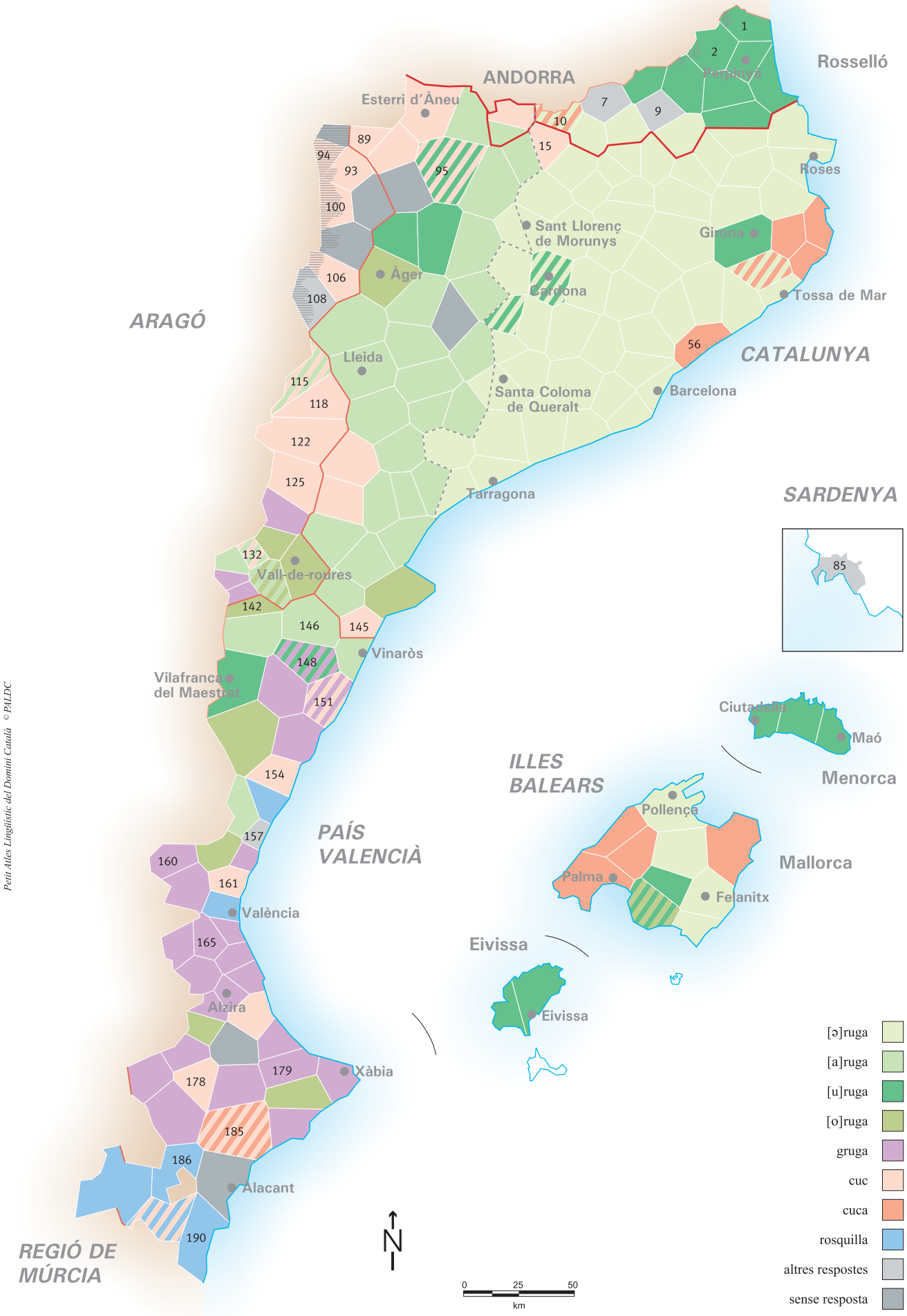
Altres mots, sovint propis de punts isolats, completen la paleta lèxica de 'eruga'; poden ser: *a*) externs: *canilla* 7 (← oc. *canilha*) i *xenilla* 9 (← fr. *chenille*), formes gal·loromàniques que procedeixen del llat. CANICULA (der. de CANIS 'gos'), que, en època romànica, va prendre el sentit de 'larva de la papallona' per analogia de forma amb el cap d'una gosseta (*DHLF*), sentit ampliat al d'una 'eruga' (veg. semblantment *gosset d'àuia* 157), però que podria ser resultat d'una manifestació tabuística (cf. Caprini, 2001: 65-66); també és mot forà *rosquilla*, manlleu al cast., on es diu així pel fet d'enroscar-se; es coneixen dos tipus de *rosquilla*: *rotja* i *negra* 186, 190; *b*) descriptius: *pataterna* 108, compost de *pata* (← cast. i arag.) i l'arag. *terna* 'tendra' (< TENERA; cf. *terné*, *ternasco* a *Endize*), pel seu caràcter tou; *agosta* 161, potser *f.* de *agost* (< AUGŬSTU), que, condicionat morfològicament per *eruga*, deuria el seu nom a l'època de la seva activitat; *c*) confusió amb altres espècies: *barrineta* 165, der. dim. de *barrina* (< VERUĪNA), perquè forada, menja les fulles de certes plantes, "molt més primet [que la *gruga*], que a lo millor s'agarra de la soca de la tomatera" 165; *xinxa* 145 (< CĪMĬCE, a partir del pl. *xinxes*), pròpiament insecte del gènere *Aelia* o *Eurygaster* que xucla la saba de les plantes, "per on passa deixa seca la planta" 145 (cf. *cuc de les cols*); *tallamoc* 10, 15, compost del present d'indicatiu de *tallar* (< llat. vg. TALEARE) i *moc* (< llat. vg. MŬCCUS 'mucositat del nas') que s'hauria aplicat primer al llimac (cf. mapa 1025), la pell del qual segrega una mucositat abundosa (a *cuc de les cols* 15 es diu que "ve a ser com un *tallamoc*"; veg. *tallamoc* 'centpeus', de la Cerdanya, que Coromines considera "probablement mala definició" [*DECat*], però que, si es tenen en compte els altres dos significats de 'eruga', cal descartar tal probabilitat).

Mellidor 108 resulta d'ètim desconegut.

Territorialment, el tipus *eruga* predomina al Principat, en tort. i pràcticament en bal., amb algun element puntual de *cuca*; aquell s'ha mudat, tardanament (s. XIX), en el val. *gruga*, per factors interns; obeeixen a influències externes *canilla*, de l'oc.; *xenilla*, del fr.; *rosquilla*, del cast.; *ruga*, del sard.

Eruga és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

L'*eruga*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1022
La *formiga alada*
(*ALDC*, VII, 1560. La *formiga alada*)

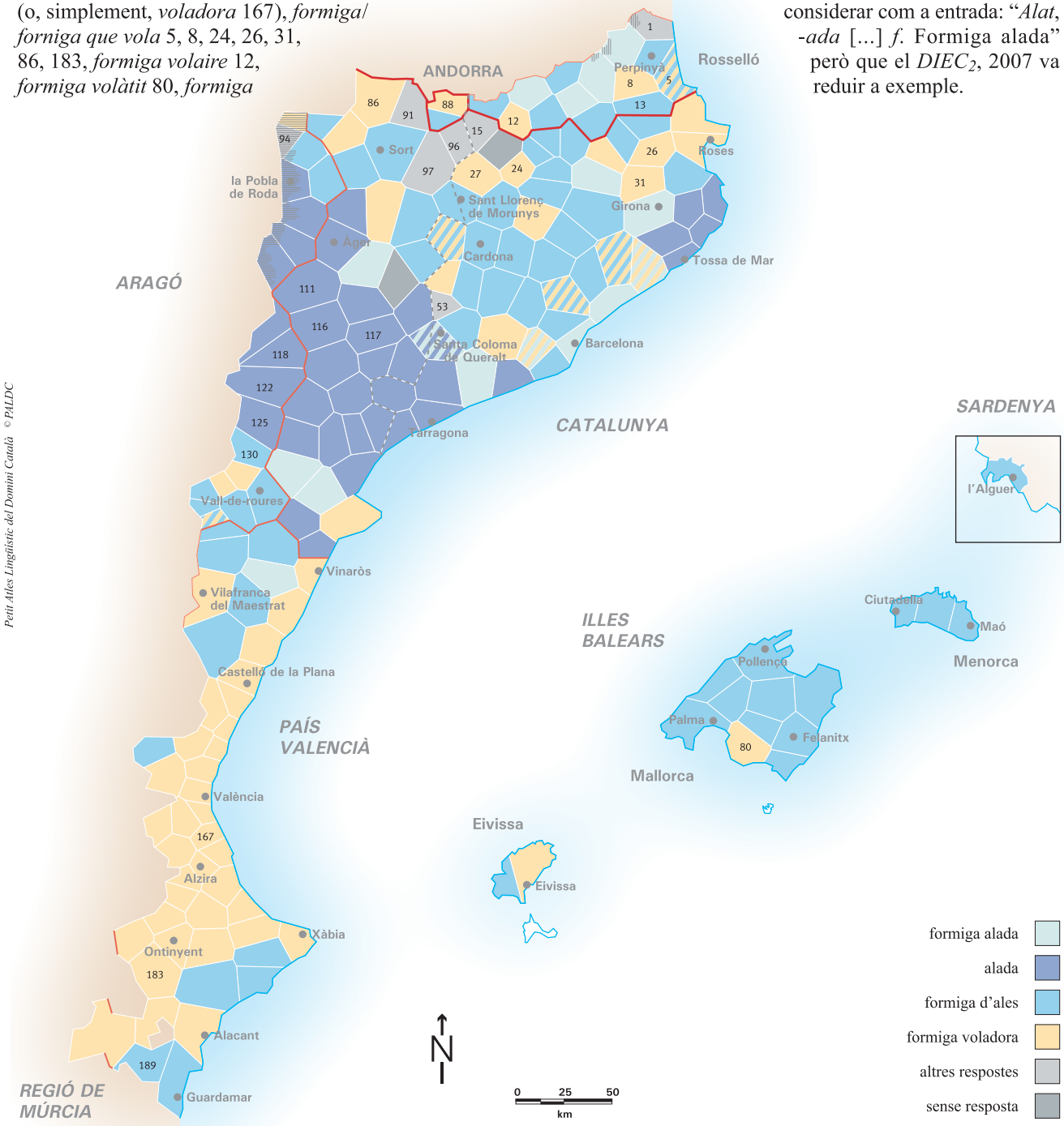
La *formiga alada* és una "formiga fecunda, mascle o femella, que posseeix ales, bé que les perd fàcilment després del vol nupcial i de l'acoblament" (*GEC* s. v. *alada*). Predominen les var. que, a partir del nucli *formiga* o *forniga* (cf. mapa 967), que poden aparèixer isoladament (*formiga* 1, 15; *forniga* 53, 91, 96, com el dim. *formigó* 27 o *formigó d'ales* 189), reben un complement relatiu *a*) a les ales o *b*) a la funció de volar.

a) *Formiga*/*forniga alada* (o, simplement, *alada*, var. *alaa* 118, *alà* 125), *formiga alera* 130, *~ d'ales* (Escrig, 1851), *~ d'ala*, *~ amb ala*, *~ amb ales* (val. *formiga en ales* [Pla, 1880]), *~ amb les ales*, *~ que ten ales*; der. dim. *aladó* 111, 116, 117, 122, 125; *b*) *formiga*/*forniga voladora* (o, simplement, *voladora* 167), *formiga*/*forniga que vola* 5, 8, 24, 26, 31, 86, 183, *formiga volaire* 12, *formiga volàtit* 80, *formiga volanta* 88; la comparació amb el vol de la mosca ha provocat l'aposició *formiga mosca* 94.

Finalment, *reina* 13, 97 es refereix a la funció d'aquesta formiga dins la seva societat.

La isoglossa basada en el determinant *alada* o *amb ales* predomina en el cat. peninsular i insular, mentre que la que es basa en *volar* ocupa una part important del val. com l'eivissenc urbà, tan sensible a l'expansió valenciana visible en tants altres casos (*dacsa*, *aliacrà*, *amprar*, *marraixa*, etc.; cf. Veny, 1999 a: 102-106).

Fabra va incloure com a exemple de *alat*, *-ada* "*formiga alada* o simplement *alada*" (*DG*$_1$, 1932) que el *DIEC*$_1$, 1995 va considerar com a entrada: "*Alat*, *-ada* [...] *f.* Formiga alada" però que el *DIEC*$_2$, 2007 va reduir a exemple.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1023
La *sangonera* (*Hirudo medicinalis*)
(*ALDC*, VII, 1563. La *sangonera*)

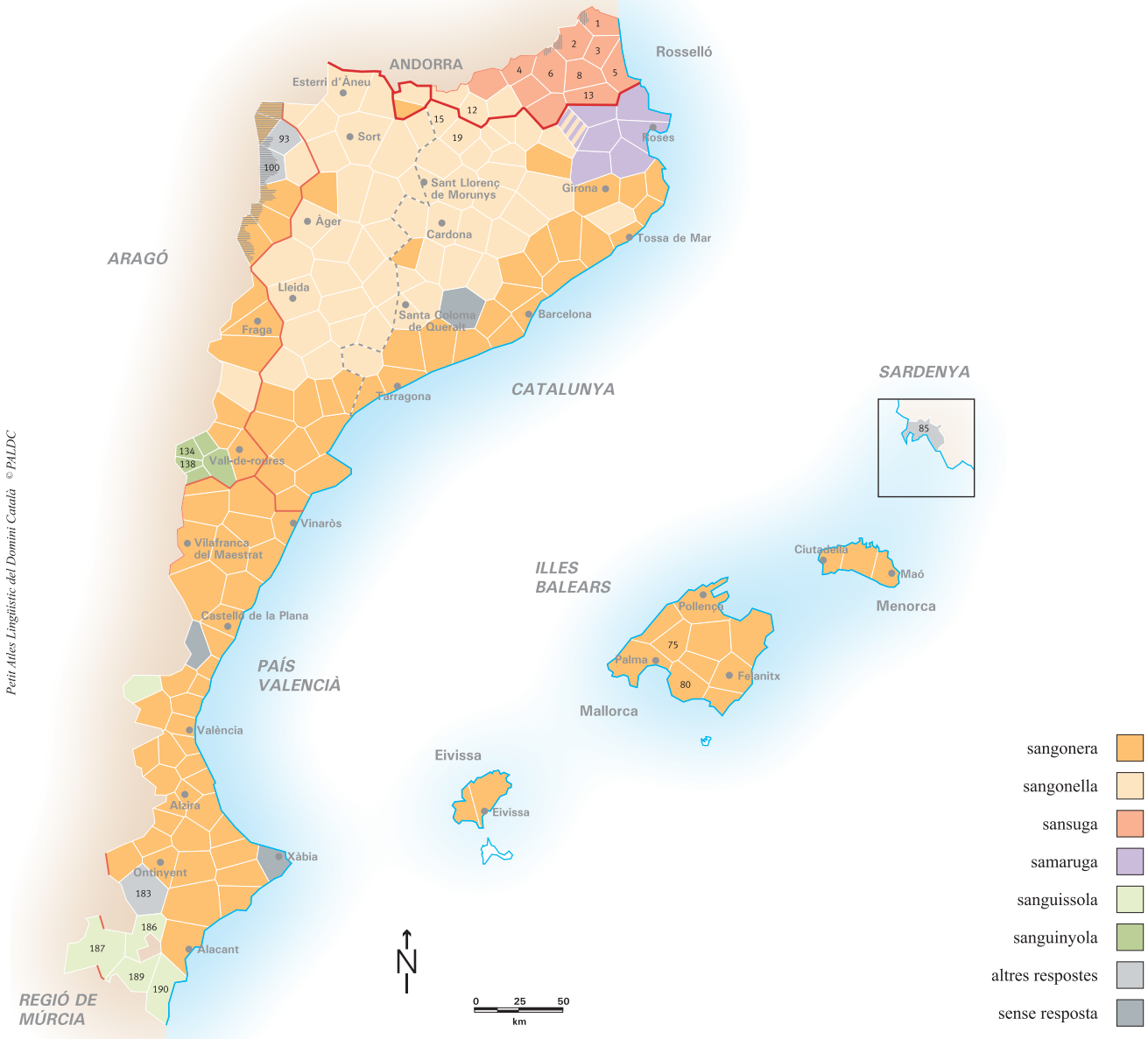
La *sangonera* és un 'cuc que té una ventosa a cadascun dels extrems, que xucla la sang dels animals que parasita i que s'usa en medicina per a practicar sagnies; *Hirudo medicinalis*'. El llat. HIRUDO només ha donat resultats en llenguadocià (> *iruge*) car en aquella llengua va ser substituït per SANGUISUGA, origen del ross. *sansuga* (var. *sunsuga* 2-6, 8, 13; *sulsuga* 1, ambdues formes amb assimilació vocàlica), probablement des de l'haplologia *SAMSUGA. Podria tenir relació amb l'antecedent SAMBISUGA *samaruga* (cf. sard *sambisuga*, gall. *sambesuga*, *samesuga*, judeocastellà *sambaxuga*), la bategant del qual s'explicaria per una homonimització amb *samaruc* (*Valencia hispanica*). L'alg. *ambisua* 85 és un manlleu a la var. sarda *ambisúa*, que ha sofert una deglutinació de l'article der. de IPSA, propi d'aquesta llengua (el sard també coneix el catalanisme *sangonera*).

La var. llat. SANGUISUGIA és la base del dim. *SANGUISUGIOLA, origen del cast. *sanguijuela*, incorporat a algunes poblacions cat. de frontera (*sangui*[χ]*uela* 93, 100), amb adaptació a la nostra llengua (*sanguissola*), o inserint-li, per homonimització semàntica, l'element cast. *sangre* (*sangrissola* 186, 187, 189, 190, *sangrerola* 183). Del llatí SANGUINEOLA descendeix *sanguinyola* i, homonimitzat amb el cast. *sangre*, *sangrinyola* 134, 138.

Altres der. de SANGUIS s'emporten la palma territorial. *Sangonera* (s. XIII) prové de SANGUINARIA, *f.* de l'adj. substantivat SANGUINARIUS 'que té gust en la sang', probablement amb pas a *SANGUNARIA ja en llat. (cf. *sangunculus*); var. *singonera* 80, amb pas de [ə] > [i], *xingonera* 75, per assimilació a la vocal palatal, ajudant-hi la *s-* cat. de matís també palatal, i, amb canvi de suf., *sangonella* (var. *singonella* 12, 15, 19).

Sangonera i *sangonella* s'estenen victoriosos per quasi tot el domini, a excepció de *sansuga*, tribut de l'oc. (que també coneix *iruge*) (cf. fr. *sangsue*), i de petites clapes de *samaruga* i *sangrinyola*.

Són mots normatius *sangonera*, *sangonella*, des del *DOrt*, 1917; *samaruga*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1024
El *cuc de terra*
(*ALDC*, VII, 1562. El *cuc de terra*)

El *cuc de terra* és un 'insecte que té el cos tou, cilíndric, dividit en segments; viu sota terra durant el dia i surt de nit i s'alimenta de les partícules orgàniques que engoleix amb la terra; emet secrecions intestinals formant petits munts sota el sòl; gènere *Lumbricus*'. El nom *cuc*, documentat des del s. XIII, pot tenir un valor general i s'aplica al que fila seda, al dels cadàvers, al de la farina, al de la carn, al que danya les collites, etc. (var. *cuca* [*f.*] 48, 106); el que ens ocupa (doc. s. XVIII) porta sovint el determinant *de terra* (var. *cuc terrer* 16, 45, *cuc terròs* 76, der. amb el suf. *-er* i *-ós*, respectivament), pel medi en què viu (com passava en llat., que a VERMIS afegia TERRENUS, TERRESTRIS, TERRAE), però se'n coneixen d'altres: *cuc merdisser* 25 i *cuc del fem* 108, per freqüentar llocs d'excrements, formats amb adjunts der. de *merda* (< MĔRDA), amb el suf. reforçat *-isser*, i der. de FĬMUS, respectivament; *cuc bover* 39, pel fet d'anar per terra, com els caragols bovers; *cuc d'aigua* 60 o *d'àuia* 159, perquè surt quan plou (23); *cuc de parallova* 82, perquè serveix com esquer que posen a les lloses de caçar ocells, format amb el present d'indicatiu de *parar* 'posar en disposició de funcionar' (< PARĀRE) i *llova* (< *lloa* < *llosa* < *LAUSA); *cuc de gram* 124, perquè li agraden els llocs humits on creix el gram.

El *verm de terra* (s. XIV), com l'oc. *vèrm de terra*, o simplement, *verm* 6, 9, deriva del llat. VERMIS (< VERME, amb caiguda de la *-E*; en cat. ant. també es coneixia la var. *verme* [s. XIII], provinent de la var. llat. VERMEN, que feia el pl. *vérmens*). *Furga* és un deverbal de *furgar*, del llat. vg. *FŪRĬCARE 'escorcollar com una fura', der. del llat. FŪR 'lladre'. *Tartanya* (s. XIX), amb la var. *tartànyera* 69 (amb un suf. àton com en *aranyera*, *sól·lera*, *mèrlera*, etc.) i els *m. tartany* 116, 117, 119, 120, 123 (var. amb repercussió de bategant *tartarany* 121 i, amb apòcope vocàlica, *tartrany* que trobem en el lleidatà Santamaria, 1919 i 1927, cf. Veny, 2018 b i 2019) i *tartall* 65, amb canvi de suf. (*-all* < *-ACULU*), es resisteixen a una interpretació plausible: el *DCVB* proposa una fusió de *tartuga* (perquè s'amaga sota terra) i *aranya* (per una hipotètica semblança de les bestioles), que cal rebutjar; mentre que el *DECat* descarta un *TERRITANEUS, per dificultats morfològiques, però s'esforça per defensar un *TERMITANEUS, der. de TERMES, TERMITIS, var. del llat. cl. TARMES 'cuc que menja la fusta i la carn' per homonimització amb TERO 'capolar, moldre, trossejar' (el pas a *tartany* obeiria a una apòcope). *Papaterra* és un compost de *papa* i *terra*: *papa* és el present d'indicatiu de *papar*, del llat. PAPPARE 'menjar', que era entre els romans un "terme pintoresc i acriaturat" (*DECat*); el compost és paral·lel a mots com *papamosques*, *papaorelles*, *papaestisores*, etc., i pot manifestar-se en forma de pl. (*papaterres* 56, 131) o com a resultat d'una interferència amb l'arag. o cast. (*papatierra* 137, 138, *papatierres* 132, 134) modificat amb una homonimització que al·ludeix al caràcter tou, "tierno", del cuc (*papatierna* 139). *Llambric*, si no és el resultat del llat. tardà *LIMBRĪCUS, a través de *llembric* 100 (var. *llembric de terra* 100), des d'un ant. *lembric* (s. XIV), podria constituir una centralització de *llombric* 3, 93, 114 (< LŬMBRĪCUS), *llambrí* 83, 84 ho seria de *llombrí*, i *llambrígol* (s. XVIII), de *llombrígol* 175, 182 (var. *llombrigo* 87, 94, per l'alternança de *-ol*/*-o*) com el canvi de *clotell* > *clatell* (cf. Veny, 1999 c). Semblantment el llat. tardà LUMBRICIA seria l'origen de *llambríssia*, *llambrixa* 155, 157 (cf. cast. *lambrija*), amb les var. *llombríssia* 166, *llombrissa* 162, 189; *llombri*[θ] 138 és tributària del cast., amb la seva adaptació *llombriu* 154, pròpia d'una població bilingüe que fa una correspondència de fonemes semblant a cast. *perdiz* = cat. *perdiu*.

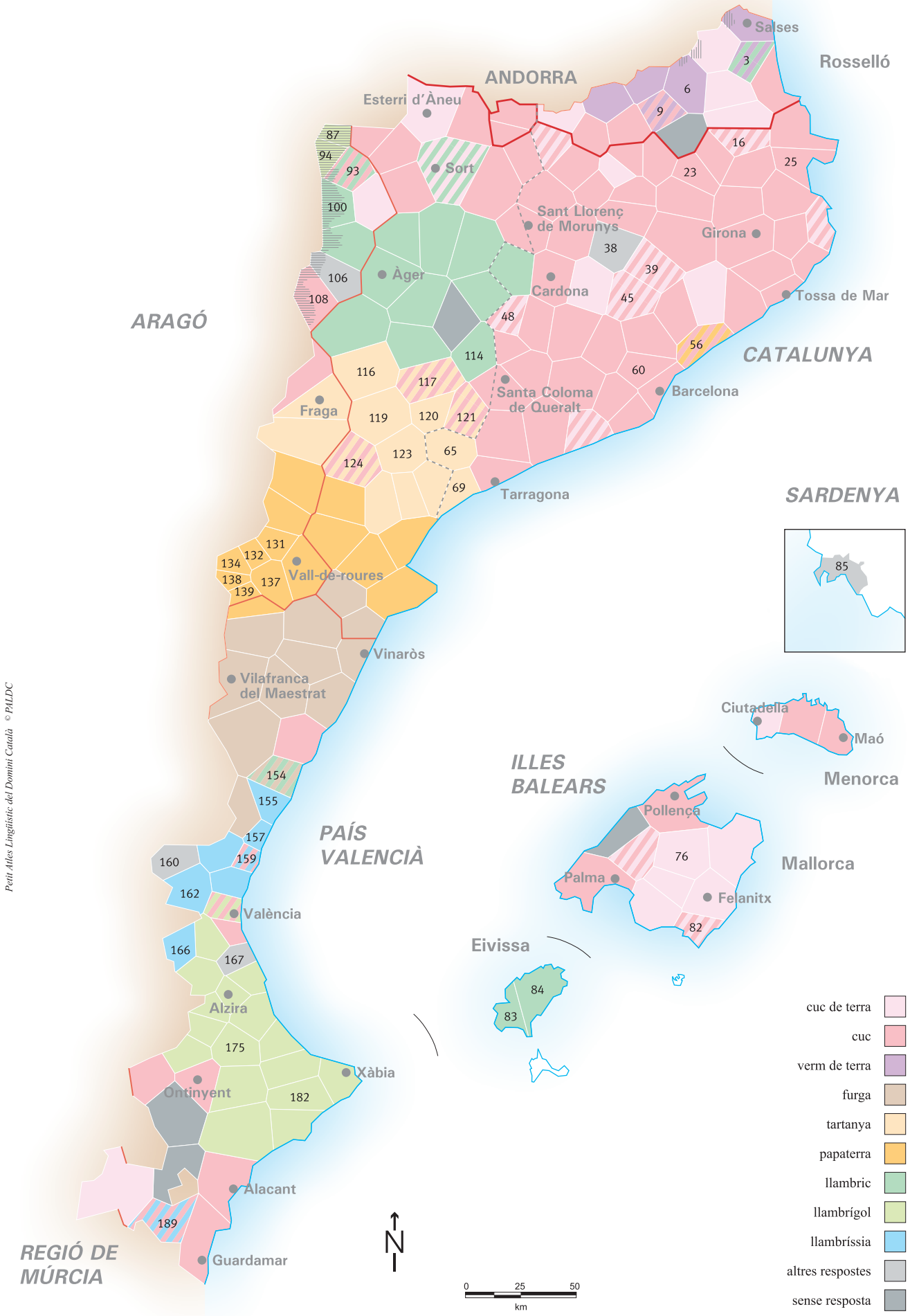
Altres mots locals: *embuderó* 167, var. de *buderó*, der. de *budell* < BOTĔLLUS, potser del llat. vg. *BŪTELLUS 'budell, embotit, botifarra' ("buderó o llambrígol", Pla, 1880); *sanguissola de terra* 160, traspàs semàntic del nom de la sangonera distingit amb un determinant (← adaptació del cast. *sanguijuela* < *SANGUISUGIOLA, dim. de SANGUISUGIA); *candela* 38 (< llat. CANDĒLA), pel caràcter allargat de l'insecte; alg. *tiringoni* 85, pres del logudorès i sasserès *tilingoni* (Corbera, 2000: 108) i no "potser der. de *tiringa* < *tira*" (*DECat*).

Per a comentaris sobre els noms romànics, veg. Carpitelli, 2009.

Pel que fa a la distribució areal, *cuc* o *cuc de terra* s'estén pel bal. i el cat. or., tret d'una part del ross. amb *verm de terra*, arribat des de l'oc.; el cat. occ. se'n separa amb diversitat de significants: *llambric*, *tartanya* i *papaterra* en cat. nord-occ.; *furga*, *llambríssia* i *llambrígol* en val.; l'alg. *tiringoni* és un manlleu al sard i al sasserès.

Quant a la relació amb la normativa, *cuc de terra*, *verm*, *tartany*, *papaterra* i *llambric* ja figuren al DG_1, 1932; *tartanya*, des del $DIEC_1$, 1995, i *llombrígol*, des del $DIEC_2$, 2007.

El *cuc de terra*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1025
El *llimac* (*Limax*)
(*ALDC*, VII, 1565. El *llimac*)

El *llimac* és un 'mol·lusc gastròpode terrestre, de cos fusiforme, sense closca o amb closca rudimentària, la pell del qual segrega una mucositat abundosa; *Limax*'. El mot, doc. des del s. XVI, deriva del llat. vg. *LĪMĀCUS, *m*. de *LĪMĀCA, forma de *f*. heretada del llat. LĪMAX, -ĀCIS; per etimologia popular s'interpretava el seu nom com que vivia en el llim ("*limax* a limo quod ibi vivit"). El llat. LĪMAX designava tant el llimac com el caragol. Var.: *llemac* 69, per l'alternança de [i]/[e] àtones; *llimaco* 87, 94, continuïtat d'àrea lingüística amb l'arag. *limaco*; *llimagó* 'llimac petit' 45, dim.; *llimauc* sembla una masculinització de l'oc. *limauca* (pron. *limauco*), mot *f*. (var. *llemauc* 8, 13; *llimau* 1, 3, 7, potser format a partir de *llimaucs*, pl. pron. *llimaus*; *lliman* 129): Coromines (1990: 539) parla a propòsit del gascó *laouqueto* d'una possible mutilació de *limauqueto* "induïda per una etimologia popular l'*auco* [...] amb implícita comparació del llimac amb una altra bèstia que també vol anar per aigua", la qual cosa podria aplicar-se a l'oc. *limauca*, cat. *llimauc*, però no compartim aquesta proposta; *llim*[ɔ]*c*, generalment pron. amb [ɔ], deu haver sofert una homonimització amb *moca* 'entranyes' (< MAUKA), que té [ɔ] (*llim*[ɔ]*ca* 26), o, millor en l'aspecte semàntic, amb *moc* 124 (< llat. vg. MŬCCUS [llat. MŪCUS]), tot i que té *o* tancada (var. *tallam*[ɔ]*c* 96, compost del present d'indicatiu de *tallar* [< TALEARE] i *moc*); *llim*[ɔ]*txa*/*llim*[o]*txa* podria haver experimentat un encreuament amb *clotxa* (< base preromana) o bé haver-se format amb el segment pejoratiu -*otxa*, com el de *llitotxa*, *terrotxa*, *pinotxa*; *llimaça* 2, 10 és una adaptació del fr. *limace* (< *LIMACEA), que, juntament amb *limaçon*, s'aplicava al llimac i al caragol fins que l'oc. *escargot*, arribat a la llengua d'oïl des del s. XIV, pel consum del gastròpode, va substituir els anteriors, mentre que *limace* va quedar com a designació del llimac.

La relació apreciada pels parlants entre 'llimac' i 'caragol' justifica l'ús d'aquest vocable per al gastròpode en diverses direccions: **1**) com a lexema únic: *caragol*/*cargol* 128, 153, *caragola*/*cargola* 12, 15, 19, 30, 39, 46, 56; **2**) en aposició: *caragol llimac* 65, *caragol llimat* 126, 127, per igualació -[k] = -[t] finals; **3**) amb un determinant que es refereix *a*) a la manca d'embolcall: *caragol sense clasca* 125, 136, 142, 144, 149, *caragol sin clasca* 132, 134, *caragol sense casca* 122, *caragol* (*cargol*) *sense crosta* 141, 146, *caragol sense escolja* 85 ('escorxa'), *caragol sense pell* 147, *caragol despullat* 154, *caragola sense clasca* 131; *b*) a la seva blanor o bavositat: *caragol moll* 135, *caragol bavós* 139, 152, *caragola bavosa* 156; *c*) al seu caràcter despectiu: *caragol* (*cargol*) *de burro* 137, 146, *caragol de bruixa* 148; *d*) al lloc on viu: *caragol del jardí* 190. També pot ser un derivat: *cargolana* 10, amb el suf. -*ana*, probablement dim., car en comparar el *llimac* amb la *cargola*, els inf. subratllen que aquell és més petit (39, 46, 141).

La bavositat és una motivació d'origen forà, que ha generat formes convivents amb les genuïnes i una àmplia isoglossa en val.: *ba*[β]*osa*/*ba*[v]*osa*, expansió del murcianomanxec *babosa* (cf. *ALeCMan*, mapa 104), en el darrer cas adaptant la labial a la labiodental del genuí *bava* (en cast. el mot ja data del s. XV); es documenta en Escrig, 1851. Són de creació interna *bavaiosa* 84, der. de *bavai*, i els esmentats *caragol bavós* (o, simplement, *bavós*) i *caragola bavosa*, format sobre el cat. *bava*; té afinitat amb aquesta motivació *llepona* 145, der. de *llepar*, d'origen incert, però amb un suf. -*ó* aplicat a un radical verbal propi del cast.

L'estructura blana del cos del llimac és a la base de *molla de caragol* 182 (o, simplement, *molla* 173), *f*. de *moll* (< MOLLIS 'tou'); del der. pejoratiu *mollassa* 175, amb el suf. -*às* (< -ACEU), i del compost *auiamoll* 178 (*àuia* 'aigua' < AQUA).

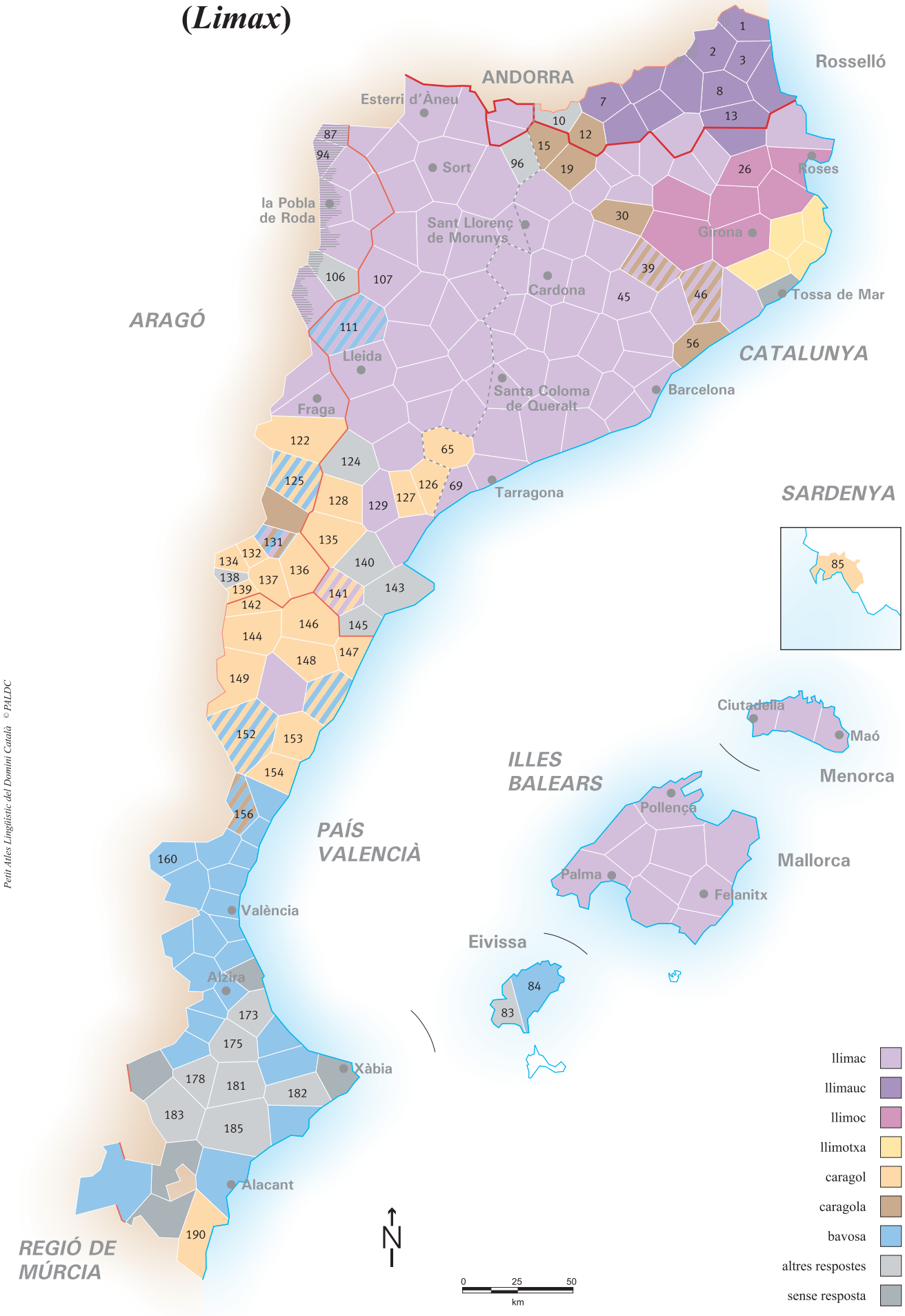
Finalment, cal destacar la relació amb una altra fauna, com *auveia badega* 83 (*auveia* 'ovella', *badega* 'modorra'), per metàfora amb *ovella badega*, amb determinant que seria el femení de *badec*, deverbal de *badar*, per la lentitud de moviments, com d'ensopiment de l'ovella modorra i del llimac; *rosquilla negra* 160, per la semblança amb una eruga (*rosquilla* ← cast.); *llambric* 107 (var. *llembric* 106), pròpiament 'cuc' (< LŬMBRĪCUS); la forma metonímica *banya* 181, 183, basada en els apèndixs del llimac semblants a les excrescències còrnies de certs animals (veg. sard *sittsigorru* 'caragol' i 'llimac', format per *sèttsi* + *kornu* [< CŎRNU] 'posa les banyes' [*DES*]); *paupella* 140, 143, der. de *palpa*, deverbal de *palpar* (< PALPARE), amb el suf. -*ella*, dim., mot relatiu probablement a la lentitud de moviments (var. *papella* 185); *mare del bover* 85 i *mare de la mongeta* 85 (*bover* 'tipus de caragol', der. de *bou* [< BŎVE]; *mongeta* 'tipus de caragol', der. de *monja*, *f*. de *monjo*, de MONĬCUS), potser pel color: l'ús de *mare* (< MATER) en aquest sentit és incert, potser pejoratiu (irònic?), com en el cas de *mare d'anfós* (*Apogon imberbis*) (Duran, 2007: 415-416), o, millor, perquè la gent creu que d'aquestes espècies s'origina el caragol (cf. sard *mamma de sizzigorru* 'llimac' "perchè credono fermamente che da questa si origginino le lumache", *mamma de ambídda* [= anguila] 'sabater, *Hydrometra stagnorum*' "perchè il popolo crede che generi le anguille" [*DES*]).

Són respostes insegures per part de l'informant i de difícil interpretació *gussarrall* 138, potser relacionat amb el cast. *gusano*, i *destapafiles* 138.

En la distribució areal, *llimac* ocupa el mall., men. i gairebé tot el cat. or. continental, amb la var. *llimauc* del ross., probable manlleu a l'oc., amb unes clapes de *llimoc* i *caragola* en el cat. central; el val. presenta en el central i meridional *bavosa*, tributari del cast. de Castella i la Manxa, i en el septentrional, envaint el Principat, *caragol*, però no es desconeix *llimac* (s. XVI); el tort. ofereix una notable variació: *moc*, *lliman*, *paupella*, *llepona*.

Són mots normatius *llimac*, des del *DOrt*, 1917; *bavosa*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

El *llimac* (*Limax*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1026
L'*ocellet*
(*ALDC*, VII, 1567. L'*ocellet*)

L'*ocellet*/*aucellet* és l'"ocell petit, que encara no ha sortit del niu'; per al comentari dels diversos significants d'aquest referent, especialment pel que fa al seu origen, cal consultar el mapa 1027.

Els mots més freqüents són der. dim. de *ocell*, *moixó* i *pardal*, a voltes acompanyats d'un determinant referit generalment a la seva tendra edat o a la seva condició física.

Sobre *ocell* s'ha format *ocellets*, *ocellons* i *ocellot* 7, amb els suf. dim. *-et* (< -ITTU), *-ó* (< -ONE) i *-ot* (< -OTTU), respectivament, aquest darrer amb un caràcter dim. propi dels parlars septentrionals (enfront de l'augmentatiu de la resta del domini); sobre *aucell* tenim *aucellets* (s. XV) 3, 15, *ausellets* 86 i *aucellons* 1, 2, 74, 77, 81. També s'usa el mot matriu *ocells*, *aucells* 82, 96, 98, *ausells* 88, 92, 97, 101, 104 (notem la [z] fonètica), a vegades acompanyats d'un determinant: *ocells novells*, *aucells novells* 18 (*novell* < NOVELLUS 'jove, nou, recent'; "oronetes novelles", s. XV; avui l'adjectiu va lligat a determinats substantius, per ex., *vi novell*) o, simplement, *novells* 47, 54, 105, 109, 152 (dim. *novellets* 150); *ocells culoti* 71 (veg. més avall); *ocells petits* 4, 36, *ocells pitits* 6, 12, *aucells petits* 39, *petits ocells* 13 (calc del fr.) o, simplement, *petits* 16, *pitits* 109, amb assimilació (*petit* < llat. vg. PITTĪTTUS, de creació expressiva); *ocells acabats de néixer* 63; *jóvens* 156 (< IŬVĔNES, amb manteniment de la nasal en la forma de pl., com en *hòmens*).

Sobre *moixó* s'ha format *moixonets*, amb la var. *mixonets* 64-66, 102, 106, 107, 114, 115, 117, 120 (var. *mixone*[θ] 108, amb interdentalització de *-ts*, propi de poblacions frontereres, afins amb l'arag.); també s'usa el mot primitiu *moixons* 40, 68, 99, 104, 118, 124, 127, 128, 135, *mixons* 57, 58, 65, 66, 108, 113, 121, eventualment seguit d'un determinant: *moixons novells* 126, *moixons petits* 49, *mixons pelats* 'que encara no tenen plomes' 112 (*pelat*, part. de *pelar* < PĬLARE 'llevar el pèl'; cf. més avall, *pardalets pelats* 173).

Sobre *pardal* s'han format *pardalets* (var. alg. *paldalets* 85, per lambdacisme propi d'aquest dialecte) i *pardalins* 83, 84, aquest amb el suf. dim. *-í* (< -INU). Eventualment, a la forma dim. es pot afegir un especialitzador: *pardalet jove* 151, *pardalet xicotet* 158 (der. de *xic*, d'origen expressiu), *pardalets pelats* 173, *pardalets de niu* 160; o usar únicament el primitiu: *pardal* 144, 157, 159, 174, 182, 185, 190.

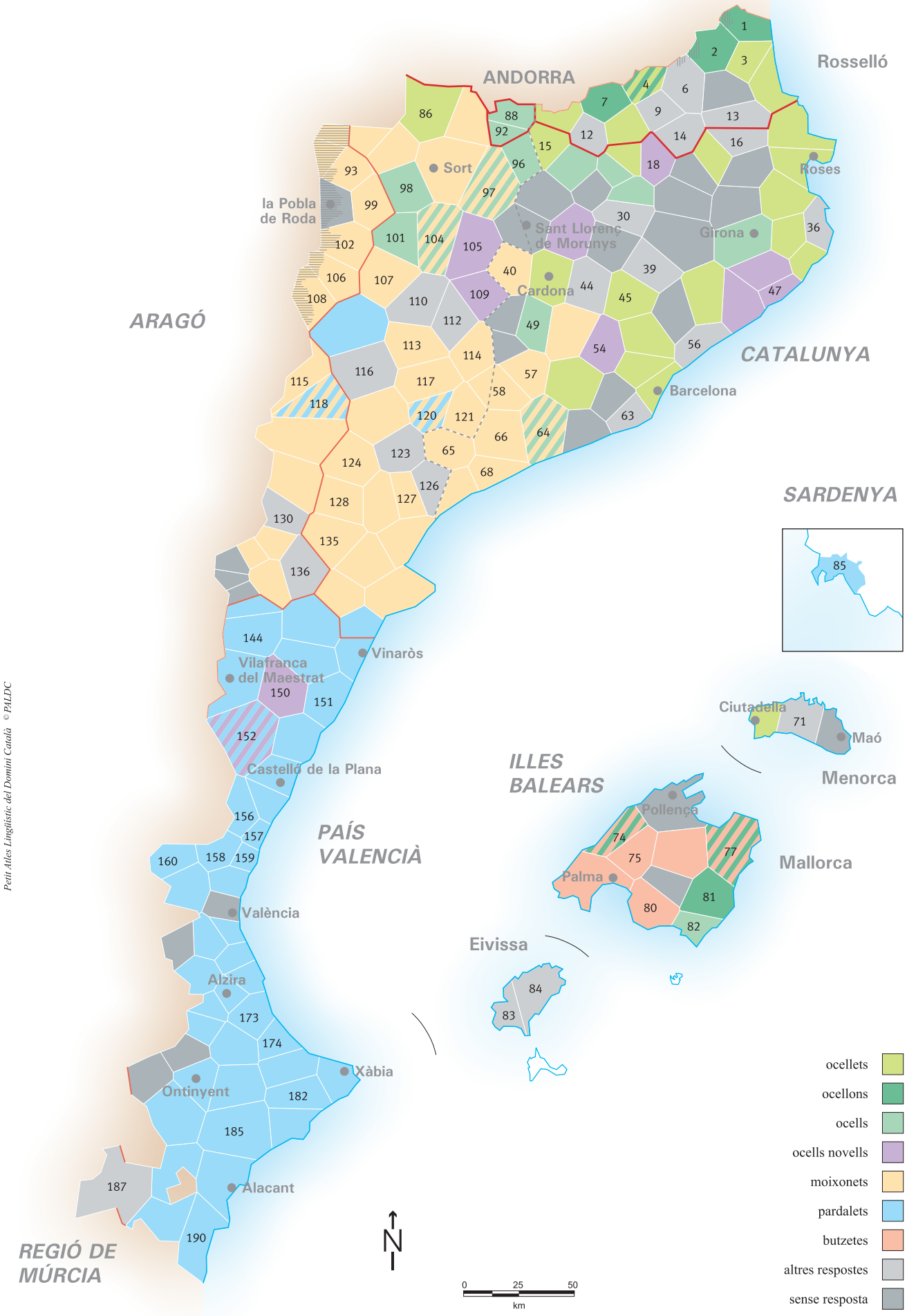
Sobre *butza* i *betza* 'panxa, tripes' (d'etimologia incerta, probablement de creació expressiva) s'han format *butzetes* (var. *butzeques* 75) i *betzetes* 80, respectivament, al·lusius a la seva falta de plomes. Aquesta mateixa motivació deu ser present en *pelats* 66, 121, 123, 127, 136, *pelatxos* 116, 130 (var. *f. pelatxetes* 124), *pelaios* 187, probable regressió de **pelaiet* (< *peladet*) "interpretat com a diminutiu del nom castellà *Pelayo*" (*DCVB*); i en der. de *cul* (< CŪLUS), com *cularses* 113 i *ocells culoti* 71 (o, simplement, *culoti* 71) "amb el sufix augmentatiu *-oti*, que és freqüent a Menorca i pres probablement del castellà *-ote*" (*DCVB*; afirmació que el *DECat* posa en dubte).

Altres significants es refereixen a la seva edat tendra, *pollet* 44, 45, 85 (dim. de *poll* 56 < PŬLLUS); a les plomes que comencen a manifestar-se, *canonats* 130, és a dir, que tenen *canons*, part còrnia de les plomes que neixen (< der. de *canó*, dim. de *cana*, *canya* < CANNA), probablement d'un ant. **canyon* amb assimilació a la *-n* que hauria provocat la seva despalatalització (*DECat*), però que en altres casos no depèn d'aquest factor (*banya*/*bana*); *és pas plumat* 9 (< llat. PLUMATUS), *pllumats* 102, potser en el sentit de 'que comença a cobrir-se de plomes'; *caganius* 110, compost del present d'indicatiu de *cagar* (< CACARE) i *niu* o *niu d'ocells* 30 (< NĪDU), designant els més petits d'una nierada, mentre que *desniats* 14 designa els ocellets que són a punt de sortir del niu. *Torlló* 93 sembla un der. de *torrelló*, der. de *torre* (< TŬRRIS); cf. *torrodà* en el mapa 1037.

Morfològicament la major part dels elements comentats es caracteritzen per estar formats amb un suf. dim.: *ocellets*, *ocellons*, *ocellots*, *moixonets*, *pardalets*, *pardalins*, *butzetes*, *pollets*.

En la distribució geolingüística, notem la presència de *ocellets* en cat. central; de *ocellons*/*ocellots* en ross.; de *moixonets* en cat. nord-occ.; de *pardalets* en val. i eiv. (paral·lelismes freqüents entre aquests dos dialectes, com *dacsa*, *aliacrà*, *teulat*; cf. Veny, 1999 a: 102-106); de *butzetes* en mall., i de *culoti* en men.

Aquests significants no apareixen generalment com a mots normatius pel fet d'haver estat considerats formes diminutives de *ocell*, *moixó*, *pardal*, etc.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1027
L'*ocell*
(*ALDC*, VII, 1566. L'*ocell*)

L'*ocell* és un 'animal vertebrat, ovípar, bípede, amb el cos cobert de plomes i les extremitats posteriors transformades en ales aptes per al vol'. El llat. vg. AUCELLUM, forma sincopada de AVICELLUM, der. de AVIS, és l'origen del cat. *au*, usat també al llarg dels segles, avui especialment per naturalistes, igualant el sentit de 'ocell gran' a l'ús que en fa el cast. La síncope antiga de I explica *ocell* que, encreuat amb *au* (< AVEM), va generar *aucell*, mentre que, quan la caiguda de I va ser posterior, el resultat va ser *au*[z]*ell*, amb una /z/ sonora, que trobem en les *Homilies d'Organyà*, en el *Curial* i en 10 poblacions actuals. *Ocell*, que en alguns punts conviu amb *aucell* (10, 18, 30, 39, 48), pot ser atribuïble a una alternança *au*-/*o*-, [u], del tipus *aubergínia*/*ubergínia*, *obergínia* (cf. Veny, 2013 b); *ocell* també alterna eventualment amb *moixó* (40, 44, 48, 49, 51, 58, 59, 64, 67, 86, 90, 95, 97, 103-105, 112, 123).

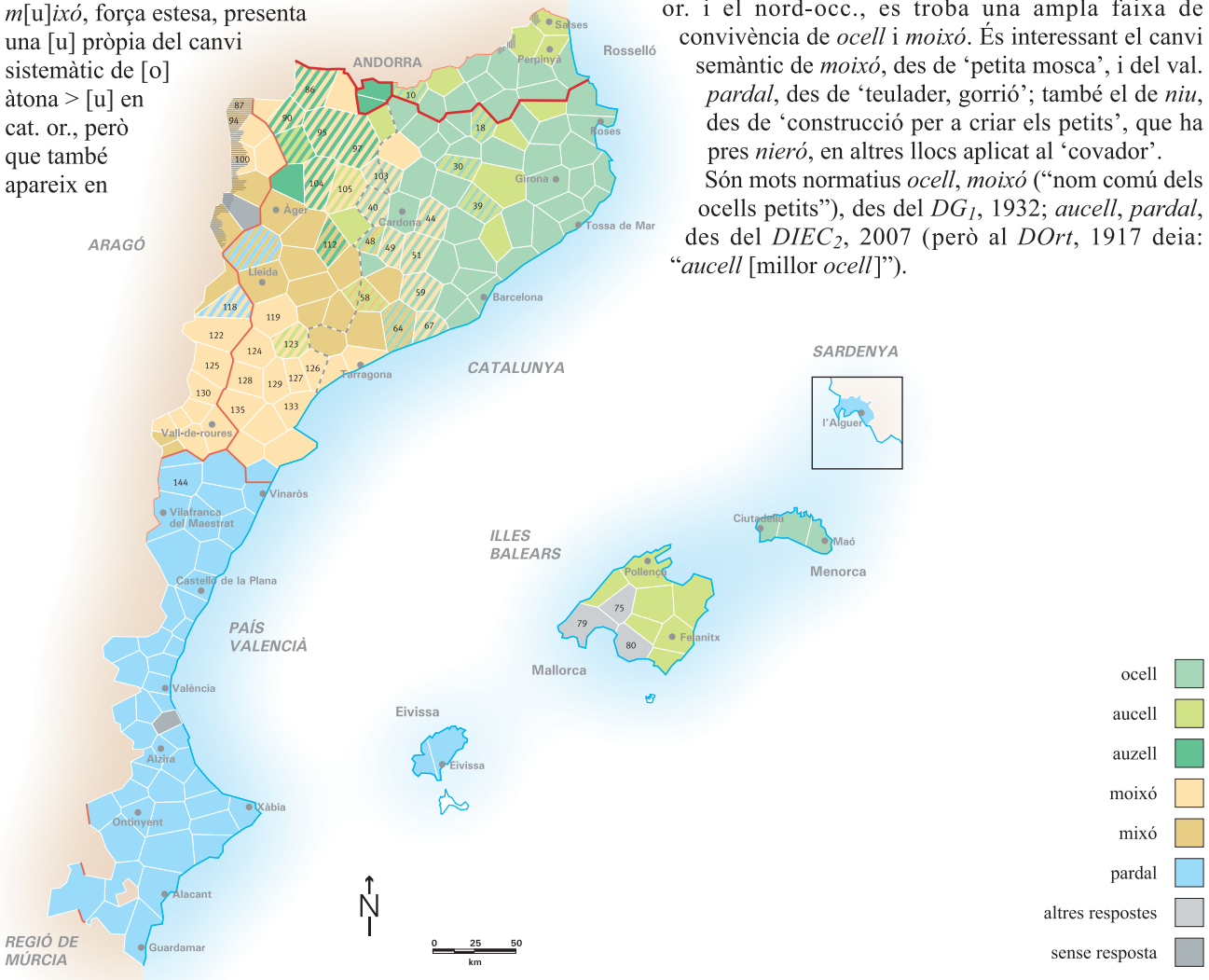
Moixó (s. XIV) deriva del llat. tardà MŬSCIŌNE, format per MŬSCA 'mosca' i el suf. dim. -ONE (> -*ó*), 'mosca petita', aplicat primer als ocells petits (com després a l'espècie marina de petita dimensió, *moixó* 'tipus de *Atherina*'; "*Moxó* [...]. Péix. [cast.] Ciento en boca. [...]", Figuera, 1840; cf. Duran, 2010, II: 239-240) i estès a 'ocell' en general; un canvi semàntic que també es troba en parlars de la "langue d'oïl" (cf. Gargallo/Veny, 2009: 406); la forma *m*[u]*ixó*, força estesa, presenta una [u] pròpia del canvi sistemàtic de [o] àtona > [u] en cat. or., però que també apareix en punts nord-occ. (97, 103-105, 118, 119, 122-130, 133, 135) per dissimilació de [o]...['o] > [u]...['o] o per influència de la consonant labial; el manteniment de la [o] de *m*[o]*ixó* o de *m*[o]*ixon* 87, 94, 100 es troba en una quinzena de localitats nord-occ., mentre que una assimilació a la palatal [ʃ] ha generat la var. *m*[i]*xó* (i el dim. *mixonet* 64). *Maixons* 86 és resultat d'una dissimilació.

Pardal (s. XIV) (dim. *pardalet*) prové del llat. *PARDĀLIS (← gr. PÁRDALOS), der. de PARDUS 'lleopard', interpretat com un adjectiu referit a les taques de color negrós que distingeixen el lleopard del lleó i que s'estengué a altres animals com el pardal per la seva coloració; el val. va estendre el valor de *Passer domesticus* al de 'ocell' en general, que ja usava O. Pou, 1575 ("caça de pardals o moixons", el primer mot, propi del val., i el segon, del Principat, com és habitual en el lexicògraf gironí).

Gorrió 79 (var. *g*[u]*rrió* 75, per harmonia vocàlica, *gurió* 144, amb bategant) és un manlleu al cast. *gorrión* (cf. mapa 1037). *Niu* 75, 80 (< NĪDU) implica una metonímia per la qual s'aplica a l'ocell el nom del lloc on el crien; un mot nascut en el món infantil i relatiu inicialment als ocells petits ("*Niu*. Aucéll de câsta menuda. [cast.] Pájaro", Figuera, 1840).

En la distribució lèxica, *aucell* i *ocell* ocupen el cat. or.; *moixó*, el cat. nord-occ., i *pardal*, el val.; entre el cat. or. i el nord-occ., es troba una ampla faixa de convivència de *ocell* i *moixó*. És interessant el canvi semàntic de *moixó*, des de 'petita mosca', i del val. *pardal*, des de 'teulader, gorrió'; també el de *niu*, des de 'construcció per a criar els petits', que ha pres *nieró*, en altres llocs aplicat al 'covador'.

Són mots normatius *ocell*, *moixó* ("nom comú dels ocells petits"), des del *DG*$_1$, 1932; *aucell*, *pardal*, des del *DIEC*$_2$, 2007 (però al *DOrt*, 1917 deia: "*aucell* [millor *ocell*]").

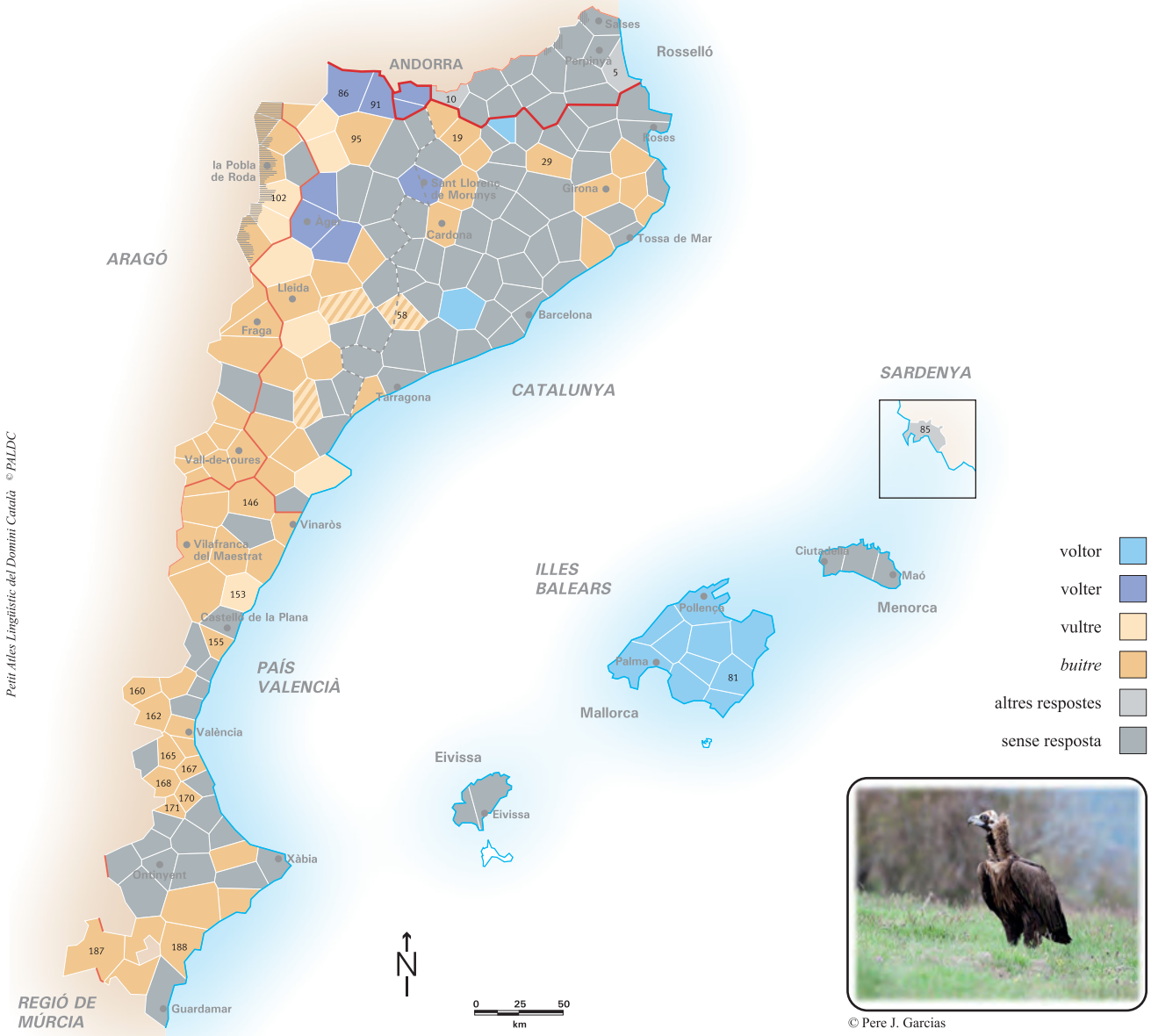
1028
El *voltor* (*Gyps fulvus*)
(*ALDC*, VII, 1570. El *voltor*)

El *voltor* és un "ocell carronyaire de la família dels accipítrids, de coll nu voltat d'un collar de plomes, d'ales amples i de cua curta i arrodonida (*Gyps fulvus*)" (*DIEC*). El mot (s. XIII) deriva del llat. VOLTURUS/VULTURUS, que s'ha modificat en *v*[ə]*ltor* 81, per dissimilació, i que, a partir de *volt*['o], ha pogut formar el pl. *voltons*, analògic de *perdó*/*perdons*, *cançó*/*cançons*; cf. oc. *voltor*, it. *avvoltoio*, fr. *vautour*; des de l'accentuació VÚLTUR s'ha generat *vultre* i, probablement, *vutre* 58, 102, 153 (si no és reducció de *buitre*); "des de les comarques desèrtiques i freqüentades per la caça, de les serres xurres i aragoneses, la forma cast. *buitre* [...] havia penetrat aviat en l'ús val. i cat. occid." (*DECat*): la convivència de *voltor* i *buitre* ja és antiga (A. March, Roig *buytre*; O. Pou, 1575; Sanelo, 1802; *buitr* [!] Escrig, 1851); la darrera forma apareix a voltes realitzada [bu'itre] 155, 170, 171 o, amb accent creixent, a la castellana, [bw'itre] 19, 29, 58, 146, 167, 168, 187, 188, també [gw'itre] 162, per equivalència acústica B = G (cf. Veny, 1989 a), alternant amb [g'ujtre] 95; [w'itre] 160, 165, amb pèrdua de la consonant velar. A més, la var. llat. VULTURIUS, a través de *voltorʊ̯u* > *voltoʊ̯ro* > *voltǫero*, ha donat *volt*[ɛ]*r* 86, 91 i *volt*[e]*r* (Font, 1637, ap. Veny, 1993 c: 242).

Votur 5, 10 és un manlleu al fr. *vautour* i l'alg. *punturju* 85, al sard *unturğu*/*gurturğu* (< VULTURIUS), homonimitzat amb *punturju* 'agullada': "mira lus lladras astors / y lus *puntúrgius* també" (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 203, n. 169; *DES* s. v. *gurtúr u*; Caria, 2006: 162-163).

L'absència de l'espècie justifica la manca de respostes a una part important del domini, per ex., a Menorca i Eivissa (Aguiló/Mestre, 2017: 126-127 [mapa 42]); el nom genuí, *voltor*, és conegut en mall. (*vultre*, de punts nord-occ., podria ser un arcaisme) i la var. *volter*, en poblacions nord-occ. El castellanisme *buitre* s'ha instal·lat en terres del val. i del cat. nord-occ. L'alg. *punturju* ha manllevat aquest mot, com tantes vegades, al sard.

L'únic mot normatiu és *voltor*, des del *DOrt*, 1917.

© Pere J. Garcias

1029
L'*òliba* (*Tyto alba*)
(*ALDC*, VII, 1571. L'*òliba*)

L'*òliba* és un 'ocell de la família dels titònids, d'uns 34 centímetres de llargada, de plomatge molt fi, el pit completament blanc, la cara rodona i plana, els ulls grossos i brillants, que habita pels murs i les torres de les esglésies i pels forats de roques; està amagat de dia i surt de l'amagatall quan fa fosca (*Tyto alba*)'. El mot (s. XIV), cognat de l'al. *Eule* i l'angl. *owl*, deriva, segons proposta enginyosa del *DECat*, del germ. *ŭwwĭla > *òbila* (Sanelo, 1802), canviat en *òliba* (s. XIV) per metàtesi i per la creença que aquest rapaç es bevia l'oli de les làmpades de les esglésies; l'obertura de la [o] < ŭ s'explica per una llei que afecta la *o* tònica tancada inicial d'un bon nombre de mots (*h*[ɔ]*ra* < *h*[o]*ra* < HŌRA, [ɔ]*lla* < [o]*lla* < ŌLLA; cf. Coromines, 1971: 189-195); cal descartar l'ètim BUBULARE 'cridar com el duc' que proposa Spitzer. *Òliba* ha format *òlipa* 142, amb ensordiment de la [b]; *oliba* 160 i *olipa* 132, 134, 138, 139, amb canvi cap a mot paroxíton, per afinitat amb l'arag.; *xolipa* 137, amb homonimització amb *xuta*, *xut*, *xot* o per influència onomatopeica a causa de les notes sibilants del seu crit (cf. *jòvila* en Escrig, 1851), a més del der. eiv. *oli*[v]*assa*, amb labiodental per homonimització formal amb *oliva* i amb el suf. -*assa* (< -ACEA), de valor augmentativopejoratiu, com *oliassa*, *vinassa*, perquè era considerat ocell de mal averany (cf. ross. *corbàs* 'corb') (Veny, 1999 a: 122); mentre que *òbila* ofereix una bona gamma de var. formals: *òbia* 124, 184, per caiguda de la lateral (potser per dissimilació del mot en un context com *l'òbila*), com en *òbbia* 111, 119, per geminació de [b] davant el diftong. *Caveca*, coincident amb l'oc., és d'origen preromà, potser d'una base indoeuropea KAU-EKKA, i es va canviar en *siveca* (s. XV) 32, *xibeca* (s. XIX), *xabeca* 43, per onomatopeia del crit de l'òliba, de la qual es diu que "xiula" 94, 102, i potser de sinònims com *xut*, *xuta*, *xot*; *baveca* 17, 22, 23, 25, contigu a *caveca*, del qual sembla una var., potser amb una modificació del segment inicial per *bab*-, present en *babau*, *babaia*, etc. i al·lusiu a la idea de 'aturat, curt d'enteniment' relacionada amb la postura immòbil del rapaç; alguns relacionen l'arrel expressiva *bab*- amb 'por, balbuceig' (*DCVB*) o amb 'infantilisme, confusió en l'expressió, l'acció o el pensament' (*DECat*).

Són d'origen onomatopeic, pel crit que emet, *meuca* ("fa *meu-meu*" 90, "fa *nyeu-nyeu-nyeu*" 113); *clluc* 94, 99 ("en cantar diu: *Cluc*! *cluc*! acluca't", *DCVB*, s. v. *babeca*); *xot* 7, 24, 30, 91, 97 (der. dim. *xotet* 105), *xuta* ("xiula" 102), *xut* 95, 99; *moixa* (der. dim. *moixeta* 165, 168-171, 173) deu ser un der. de *moix*, mot expressiu, amanyagador del gat, d'on s'hauria pogut despendre el sentit de 'silenciós', de 'sedositat' o de 'suau, que fingeix mansuetud o innocència', significat d'àrea val. que coincideix amb la de *moixa*, *moixeta*; Aguiló/Mestre (2017) consideren que *moixeta* 'mussol' és un nom "basat en els miulos que fa" (Pla, 1880: "moixeta, òbila") i segons Martines (2012: 208), "l'*Otus scops* canta com si fos un gatet que maula"; *mifa* 133, 135, 143 (var. *bifa* 145, per equivalència acústica, cf. Veny, 1986 b; potser també *miula* 11 [el *xot* "fa *miu-miu*" 24]), "que del cant escarnidor li ve el nom" (*DECat*, s. v. *mofa*).

Són productes d'interferència amb altres llengües l'alg. *astria* 85 ← campidanès, logudorès *istria*, *stria* (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 204); *xueta* 5, 9, 13 ← fr. *chouette*; *letxu*[θ]*a* (var. *letxussa* 142, 156, 188 i, amb palatalització [l]- > [ʎ]-, *lletxusa* 189, *lletxussa* 131, 190, *xu*[θ]*a* 100, probablement per deglutinació, *lletxusna* 183), del cast. *lechuza* (cf. *ALeCMan*, mapa 34), on seria alteració de *nechuza* (< **nochuza* < **nochua* < NŎCTŬA), relacionat amb *leche* (< LACTE) "por la superstición antigua de que la lechuza gustaba de echarse sobre los niños de teta como si los amamantara" (*DECH*), opinió que Bernis (1995) desestima, tot i que la relació amb *noche* hi hauria pogut tenir un paper.

Vinculada al nostre rapaç es troba la cultura popular manifestada en dos aspectes: **1**) creença que es beu l'oli de les llànties de les esglésies, que va generar mots com l'oc. *beu-l'oli*; El Comtat *òbila llanternera* o *llantiera*, Alt Vinalopó *chupaalcuzas* (Fidel *et al*., 2014; cast. *alcuza* 'setrill'), Osca *llantié* (Bernis, 1995) i que confirmen diversos informadors (36, 46, 79, 117, 137), però que desmenteixen els ornitòlegs (Massip, 1980: 98; Bernis, 1995); **2**) cant d'auguri sinistre: "el seu cant porta desgràcia" 78, 86, 88; "el seu crit és de mala senyal" 77; "quan canta diu «moriu»" 32, "és un avís de mort" 88, "si canta és que morirà algú de la família aviat" 95.

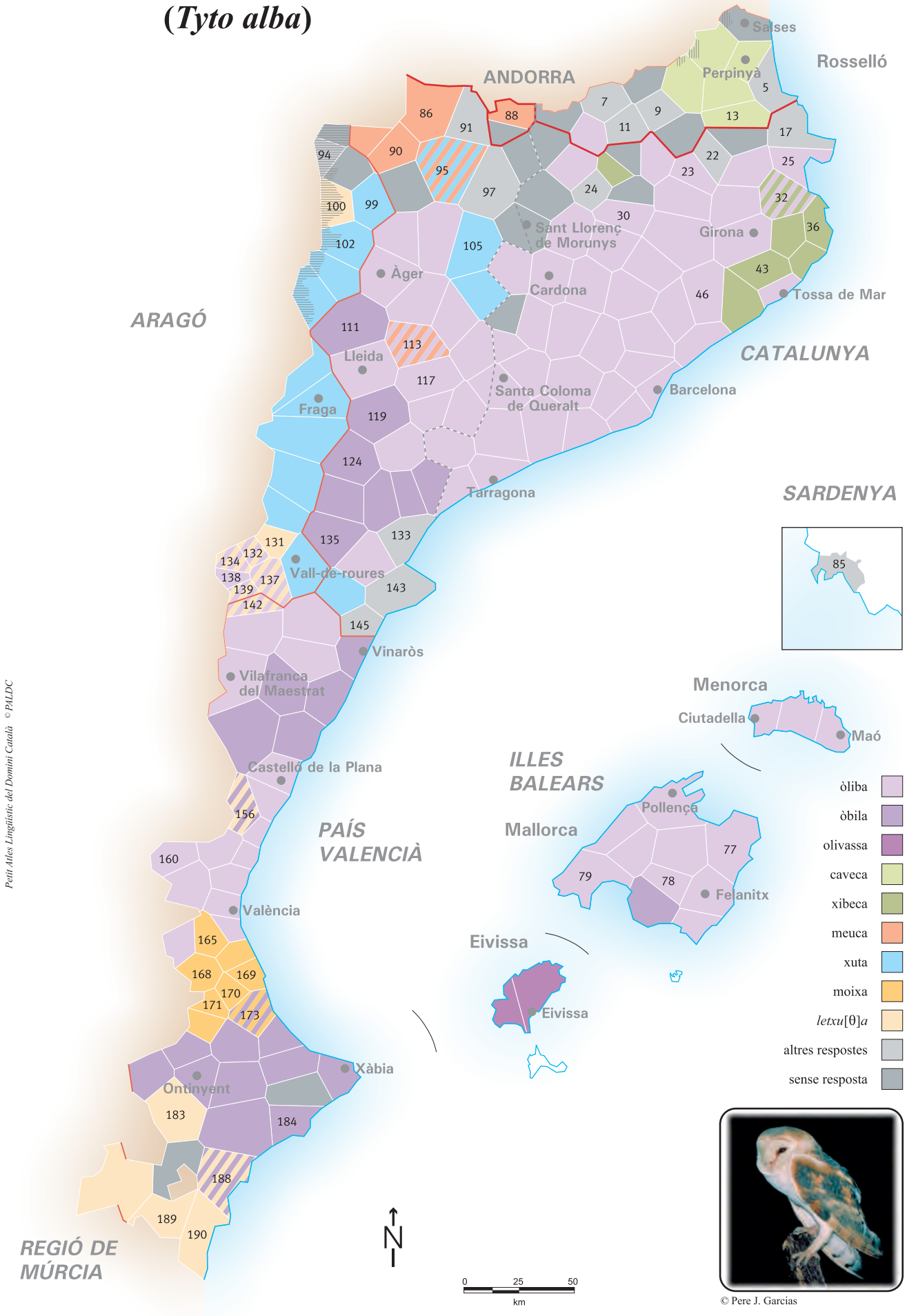
Per a més informació sobre *òliba* i els seus congèneres, veg. Martines, 2012: 203-207.

Notem que algun dels noms elencats poden correspondre a altres espècies afins: "*moixeta*, molt semblant a l'òbila" 173; "*baveca*, més petita que l'òliba" 23, "*òbila*, més petita que la letxussa" 156.

Observem finalment els valors metafòrics que alguns dels significants han adquirit: *moixeta* 'gatamaula, hipòcrita'; *xibeca*, *xup* 'curt d'enteniment'; *meuca* 'prostituta'.

Són mots normatius *òliba*, *xibeca*, des del *DOrt*, 1917; *xupa*, *babeca* (sic), des del DG_1, 1932; *xuta*, des del $DIEC_1$, 1995 (al *DOrt*, 1917 figurava com a "nom d'ocell", com *xut*, que no va tornar a aparèixer); però *meuca* sols es troba com a 'prostituta', des del DG_1, 1932, i *miula*, com a 'mussol', des del $DIEC_2$, 2007.

L'*òliba* (*Tyto alba*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Pere J. Garcias

1030
El *mussol* (*Athene noctua*)
(*ALDC*, VII, 1572. El *mussol*)

El *mussol* és un ‘ocell rapaç nocturn, d'uns 21 centímetres de llargada, plomatge brunenc mesclat, amb l'iris groc, molt comú en els conreus de plana (*Athene noctua*)’; el mot (s. XIII), congènere del cast. *mochuelo*, és d’origen incert, però és probable que procedeixi de *NOCTIOLUS (cf. port. *noitibó*, gall. *noitebóa*), alteració del dim. llat. vg. *NOCTUŎLUS, dim. del llat. NŎCTŬA, amb canvi de N- per *m*- “per influència de *motxo* i *mus* [...] ‘sense banyes’, ‘sense punta’, per la figura del cap del mussol, que es distingeix de la del duc, per les plomes en forma d’orelles o banyes, que té aquest en el capdamunt” (*DECat*); var. *mu*[θ]*ol* 100, 108, 132, 134, 139, amb la interdental [θ], d’evolució interna (com *be*[θ]*ons* ‘bessons’); *mussol real* 172, *mussol marit* 160, amb banyes, homonimització de *marí* (*Asio flammeus*), perquè viu a zones costaneres i aiguamolls (Fidel *et al*., 2014: 84); *mursol* 110, 118, 122 podria derivar de *MURICIOLU, dim. d’un hipotètic *MURICIUS (MUREM ‘rata’), que explicaria la *r* (Veny, 1978 a: 121 i n. 70). *Mutxol*, més que mossàrab, com insinua Coromines, deu ser una catalanització de *motxuelo* 162/*mutxuelo* 87, 138 ← cast. *mochuelo* (Veny, 1978 a: 122 i 222-223; *ALeCMan*, mapa 36); és difícil d’explicar la var. *musqüelo* 162.

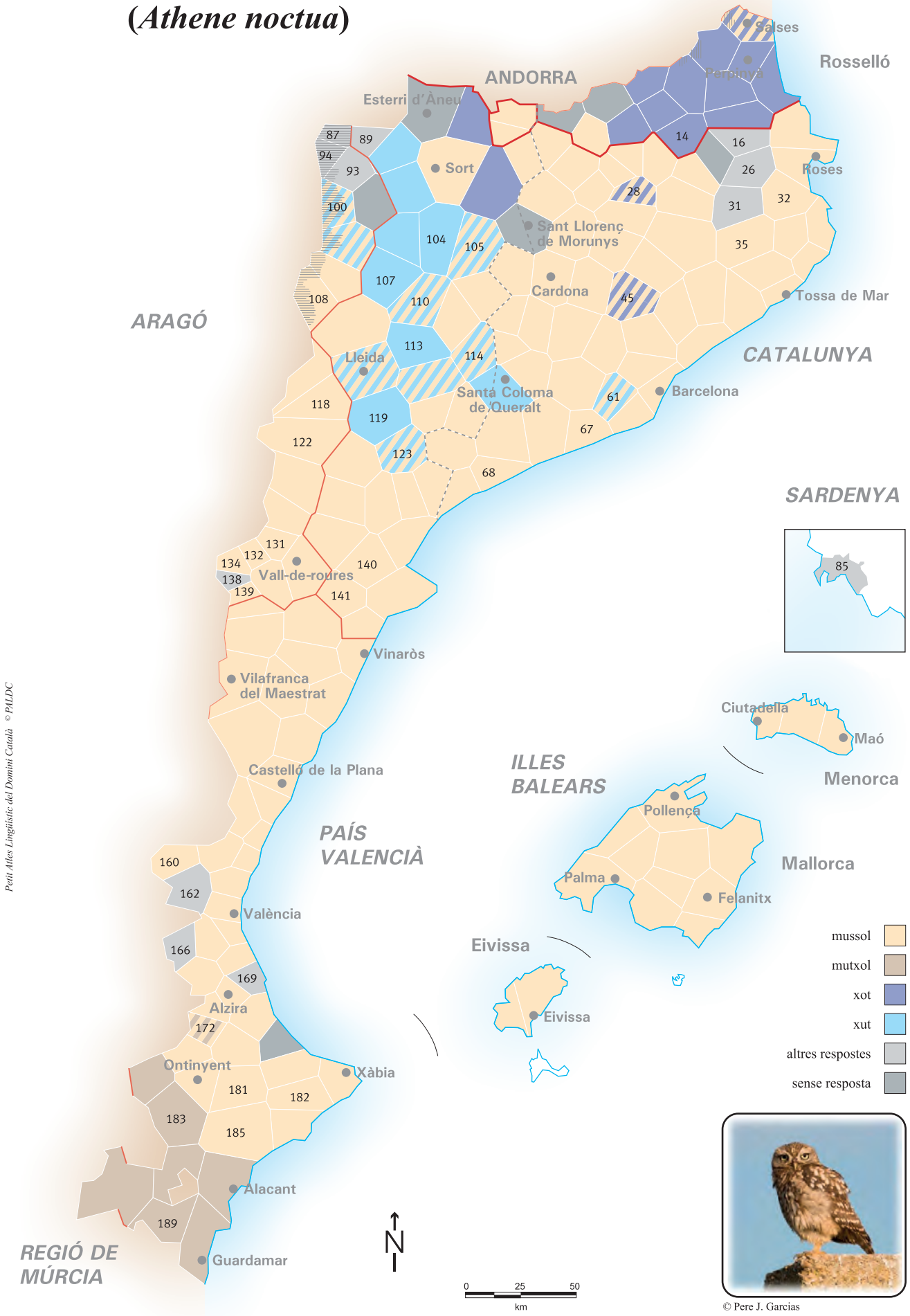
Xot (*Barrere 1745*: 99), més petit que el gamarús (14) i que el mussol (28, 45), “amb orelletes” 45, deu tractar-se del duc petit, pres de l’oc. *chòt*, d’origen onomatopeic; sembla que es refereix a la mateixa espècie la *corneta* 181-183, 185, 189 (“té com dos orelletes de plomes” 181, “té dos banyes de ploma” 185), der. de *corn*(*a*) ‘banya’; el crit de [k'uku k'uku k'uku] 182, 189 fa pensar en una atracció de *corneta* ‘instrument’, però la var. *qüerna*, *qüerneta* (Fidel *et al*., 2014; 79) ens allunya d’aquesta interpretació: el dim. estaria en relació amb la seva menor grandària; l’alg. *cucumiau* 85 (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 202) és pres del logudorès *kukumiáu* “variante onomatopeica [...] che fa riferimento el suono stridente e acuto della voce [...]; nome composto da *cuccu* + *miau* ambedue con origini onomatopeiche dove "miau" è riferito al "miagolio" di un gatto, in sardo *miaulare* (*DES*, II, 113) per diversificarne la voce rispetto al cuculo” (Caria, 2006: 89-90). Igualment coneixen aquesta ascendència *xut* (“fa *txut*” 113, “amb orelles de ploma” 119); *xut meuquer* 107, amb el determinant der. de *meuca* (“fa *meuca-meuca-meuca*”); *xut banut* 107, amb *banes* ‘banyes’ de plomes; dim. *xutet* 105; *f. xuta* 61, 110, 123, dim. *xuteta* 105; *xup* 68 (*f. xupa* 67); *cluc* 32 (*clluc* 89, 93); cf. mapa 1029. La relació del crit del *xut* amb la salut d’una persona es fa ostensible en afirmacions com aquesta: “Quan hi ha un malalt a una casa, el *xut* en sent la febre” 104.

Són resultat d’una confusió amb ‘òliba’, *xibeca* 35, *meuca* 114, *xolipa* 131, *mifa* 140, 141, *baveca* 16, 26, 31 (veg. mapa 1029). *Buho* 166, 169, pres del cast. *búho*, on prové del llat. vg. BŪFO, es refereix al ‘duc’; *crabero* 94, de matriu arag., var. de *cabrer*, probablement es refereix a l’enganyapastors (*Caprimulgus europaeus*) o al “xiulet [...] que recorda el d’un pastor cridant el bestiar” (*DECat*).

Des d’un punt de vista territorial, notem la gran extensió de *mussol* interrompuda pels interferits *mutxol*, al sud, i *xot*, al nord, i la freqüent confusió d’alguns significants amb altres rapaços, especialment l’òliba, confusió que no ha d’estranyar per l’actuació nocturna d’aquestes espècies.

Mussol és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

El *mussol* (*Athene noctua*)

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1031
La *gralla* i altres còrvids
(*ALDC*, VII, 1575. La *gralla i altres còrvids*)

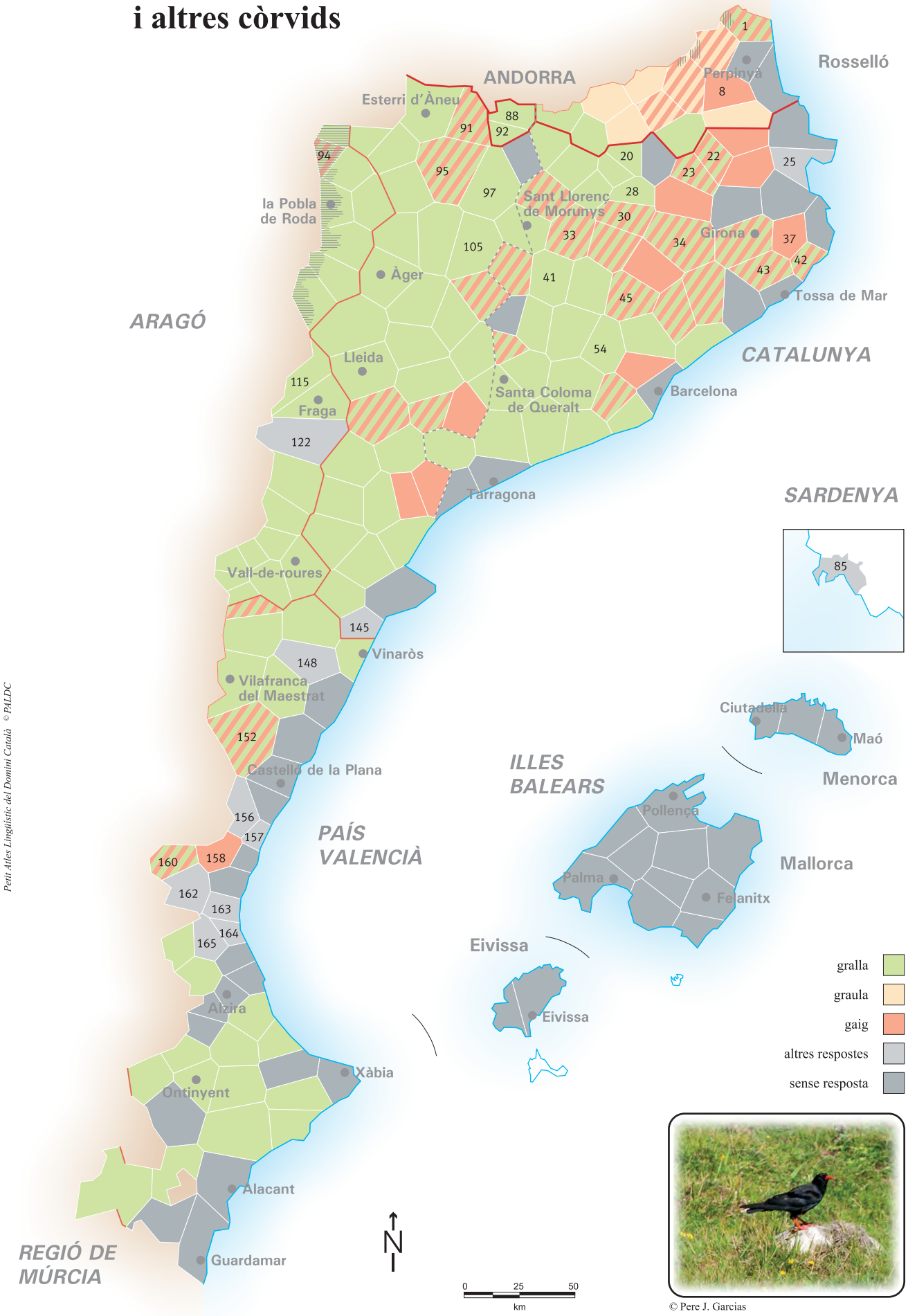
La *gralla* és un "ocell de la família dels còrvids, d'uns 33 centímetres de llargada, de plomatge molt fosc amb el cap de color gris clar, comú als nostres camps, on vola en estols (*Corvus monedula*) (*DIEC*)"; el costum dels còrvids, atribuït pel poble, a acumular objectes metàl·lics i brillants es troba en el determinant del nom científic, *monedula*, del llat. MONETA 'moneda' i EDO 'menjar', com si diguéssim 'que menja monedes' (Ortega, 2017: 151). El mot deriva del llat. GRACŬLA 'gaig, gralla', "ainsi nommé de son cri *gra, gra*" (*DHLF*), "Mira tota sort de corbus –deia Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 203– / en lu cridar enfadosus / com fent lu sou *cra-cra* / parèxian que sian grasiosus". GRACŬLA és l'origen també del fr. *graille*, port. i oc. *gralha*, gall. *gralla*, it. *gracchia*, *f.* de GRACULUS, que va donar el cast. *grajo* i el rom. *graur*. El primer resultat de l'evolució de GRACŬLA hauria estat *graila* 88, 97, convertit després en *grailla* 92 amb un grup [jʎ] on s'imposarà la palatal lateral (*gralla*; var. protètica *agralla* 105) o la central [j] (*graia* 20, 22, 23, 28, 30, 33, 34, 42, 43, 54) (cf. OVĬCULA > *ovella*, *oveia*, ACŪCŬLA > *agulla*, *agüia*). Quant a *graula*, el *DECat* el deriva de la var. llat. GRAGŬLA, com *teula* < TĒGULA, evolució teòricament possible, però la concentració del mot exclusivament en ross. (*Barrere 1745*) i la manca de doc. fora d'aquest dialecte ens decanta més aviat per un manlleu a l'oc. Són modificacions onomatopeiques *graf* 164, *grolla* 41 i *gargalla* 148, mentre que *gra*[χ]*a* 157, 158, 162, 163, 165 és una interferència castellanoaragonesa. Incloem altres mots entre els còrvids per les confusions freqüents que reben els membres d'aquesta família. *Corpet* 156 (*f. corpeta* 115, 122) és un der. de *corb* (< CŎRVUS), amb ensordiment de [b] > [p] en posició final, i el suf. dim. *-et* (*-eta*), per la comparació de l'espècie amb el corb, però en forma diminutiva perquè és menor la seva grandària. *Cornella* (s. XIII) 8, "de la família dels còrvids" (*DCVB*), ocell profètic entre els antics, com el corb, prové del llat. vg. CORNĬCULA, var. del llat. cl. CORNĪCULA, der. dim. de CORNIX, CORNĪCIS (cf. fr. *corneille*, cast. *corneja*, oc. *cornelha*), pertanyent a un grup de mots expressius que tenen *kor-* per base (*DHLF*); com seria també el cas del fràncic *CAWA, origen del cat. *caua* 'cornella' 25, 37 (segons el *DCVB*), el crit de la qual és "caa", "coo" (Peterson *et al*., 1980: 357); la seva negror ha estat la base d'una metonímia que ha estès el nom a un peix que té una taca negrosa, la *Spicara maena*, *xucla vera* (Alegre *et al*., 1992). En alg. la *cornella* es deia *corroga* (← campidanès *corroga*, Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996), avui substituït per *tàcura* 85 (← logudorès, sasserès o it. *tàccola*, amb el rotacisme propi de l'alg.). El *gaig* (s. XIV) és el *Garrulus glandarius* (llat. *garrulus* 'garlaire', *glandarius* 'que menja glans', cf. it. *ghiandaia*, val. mer. *bellotero* [Fidel *et al*., 2014: 146]); el mot prové del llat. GAIUS, nom propi d'acord amb el costum d'aplicar antropònims a animals familiars (cf. fr. *jacques* 'gaig', *pierrot* 'pardal'); cf. fr. *geai* (< ant. *gai*), port. *gaio*, angl. *jay*; var.: *gai* 1, 45, 91, 94, 95 i *gait* 37, a partir d'un pl. *gaits* 22, *gaigs* (cf. *uaits* 152), *gaio* 158, 160, afí a l'arag.; *gaig botxí* 33, amb un determinant pres del fr. dial. *botchî*, var. ant. de *boucher* 'carnisser, home cruel', potser per l'atribució a carronyaire.

Desconeixem la motivació de *faixera* 145.

A part del corb, d'àmbit general (cf. mapa 979), els altres còrvids presenten àrees més reduïdes, rarament es troben a les Balears (Aguiló/Mestre, 2017: 328-329 [mapa 143] i 332-333 [mapa 145]); a Menorca, per a l'espècie *Pyrrhocorax pyrrhocorax*, s'ha recollit *graya* (1822) i *gralha* (1876), d'acord amb la iodització i grau zero del grup C'L (cf. Aguiló/Mestre, 2017: ibídem), i a Mallorca, contra el que esperaríem, *gralla* (Figuera, 1840; Amengual, 1858-1878: "[...]. La que sirve de tipo es muy comun en nuestros climas [...]"). En alguns dialectes s'han enregistrat canvis: en ross. *cucala* 'gralla' ha deixat lloc a *graula*, i en alg. *corroga* 'cornella', com hem vist, ha estat substituït per *tàcura*. Territorialment, centrant-nos amb la *gralla*, aquesta predomina en el cat. peninsular, tret del ross., on es troba *graula* procedent de l'adstrat oc.

Són mots normatius *gralla*, *graula*, *gaig*, *cornella*, *cucala*, des del *DOrt*, 1917.

La *gralla* i altres còrvids

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1032
La *garsa* (*Pica pica*)
(*ALDC*, VII, 1573. La *garsa*)

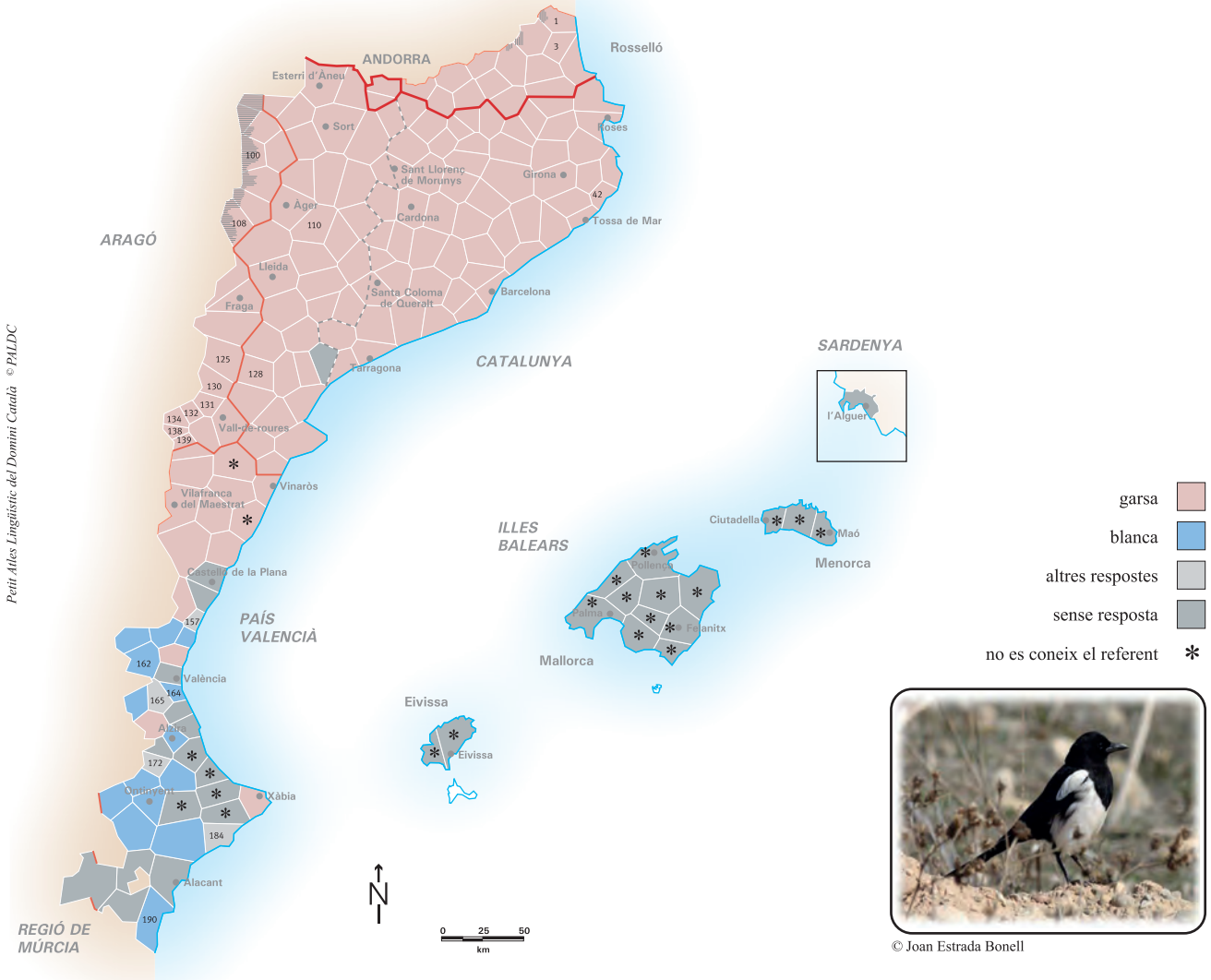
La *garsa* és un "ocell de la família dels còrvids, d'uns 46 centímetres de llargada, amb el plomatge negre iridescent i el ventre i la zona mitjana de les ales blancs, molt comú als espais oberts, tant als conreus com als parcs ciutadans, cridaire i renouer (*Pica pica*)" (*DIEC*). El mot és d'origen incert, probablement preromà (< *KARKI̯A) (*DECat*); s'han proposat altres etimologies: el germ. AGAZA (*REW* 275); l'àr. GARSA 'corb' (Asín), i, partint de l'it. *gazza*, a través de l'ant. venecià *gaza* (< llat. GAIA), antropònim (cf. el sin. *Cecca*, hipocorístic de *Francesca*). Cal separar aquest ornitònim del cast. *garza* 'agró'.

Les var. de *garsa* són *gar*[θ]*a* 100, 108, 132, 134, 138, 139, amb consonant interdental, afí a l'arag.; *agarsa* 110, 128, amb pròtesi vocàlica originada per fonosintaxi; *algarsa* 125, 130, 131, amb pròtesi del segment *al-*, potser per arabisme; *gàrsera* 42, per dilació de la bategant (cf. altres noms d'ocells amb una estructura semblant: *mèrlera*, *sól·lera*, etc.); *gassa* 1, manlleu a l'oc. (*a*)*gasso* (cf. fr. dial. *agace*). El val. *blanca*, doc. ja en Palmireno (1569), més que imputable a un tabú lingüístic que atribuïa al color negre mal averany (*DECat*), creiem que ha d'obeir a una necessitat de distingir aquesta espècie dels altres còrvids, totalment negres (*corb*, *gralla*, *gralla de bec roig*), potser a partir d'una reducció de (*garsa*) *blanca*, afavorit el canvi per la necessària distinció de *garsa* 'agró', importat del cast. *garza*, i usat en val. segles enrere (Palmireno, 1569; O. Pou, 1575; Orellana, 1795; Sanelo, 1802); "de gran tamany i potes llargues" 162, "gros i de l'auia" 164, "més gran que un ànec" 165, "semblant a una cigonya" 184.

Són resultats d'interferència *margassa* 3, manlleu a l'oc.; *picarassa* 157, a l'arag. *picaraza* (Vidaller, 2004: 139); *burraca* 172, al murcià (*ALeCMan*, mapa 44), basat en el nom propi *Urraca*, d'origen ibèric, aplicat a la garsa pel costum de xerrotejar com si fos una dona; *gra*[χ]*a* 190, procedent també del murcià (*ALeCMan*, mapa 46) i que conviu amb *blanca*, per confusió amb la gralla (veg. mapa 1031).

El nom llat. era PĪCA, que ha deixat descendents populars en oc. *piga*, fr. *pie*, port. i arag. *pega*, i, com a llatinisme, en cat. ant. *pica* (*Curial*); en cat., deixant a part unes àrees on l'ocell és desconegut (bal., val. mer.), s'ha imposat *garsa* (s. XIV), substituïda, en val. central i mer., des del s. XVI, per *blanca*.

Són mots normatius *garsa*, des del *DG*$_1$, 1932; *blanca*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

© Joan Estrada Bonell

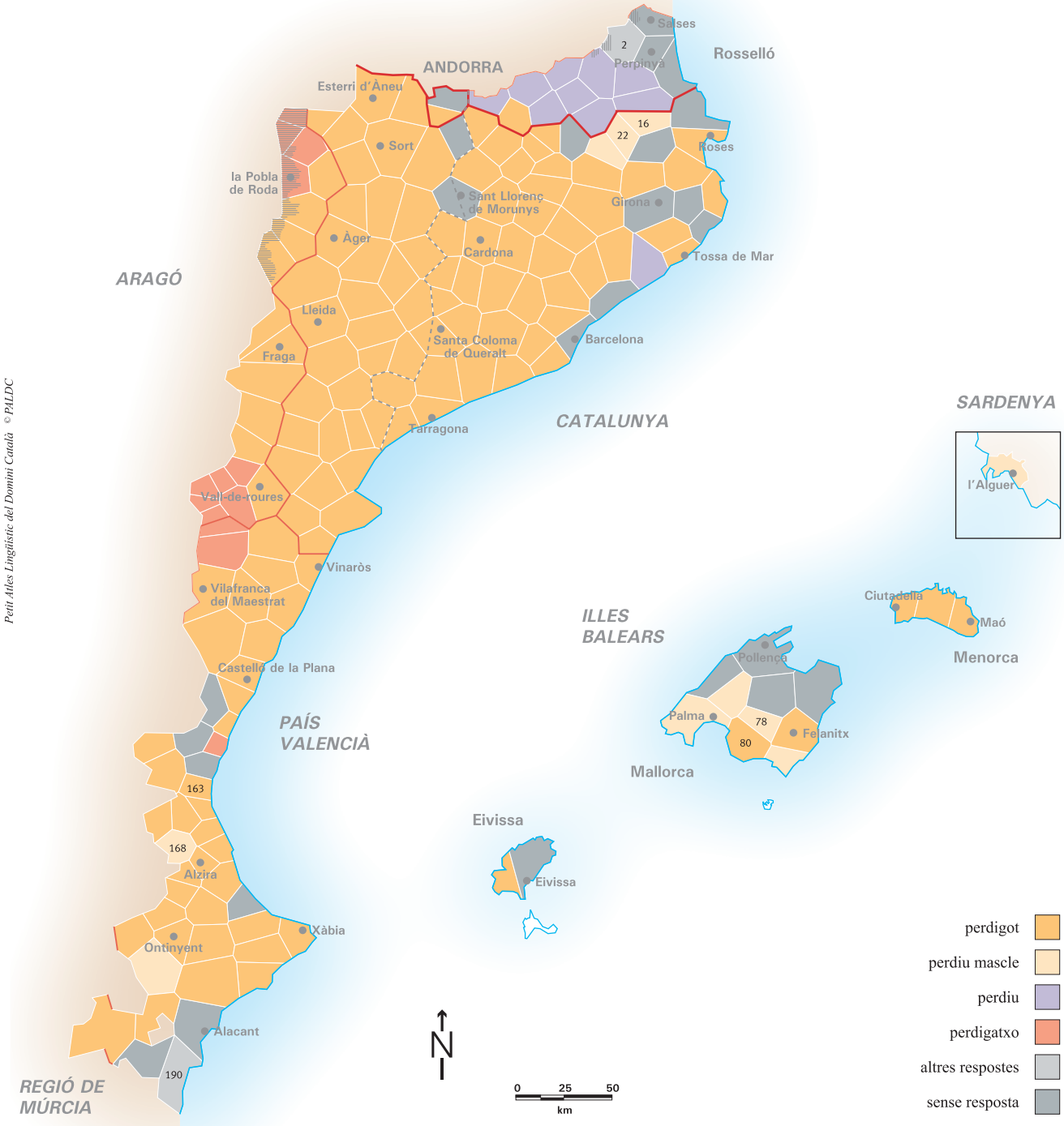
1033
El *perdigot*
(*ALDC*, VII, 1577. El *perdigot*)

El *perdigot*, "mascle de la perdiu" (*DIEC*), documentat des del s. XIV (amb continuïtat lexicogràfica en Esteve *et al.*, 1803; Labèrnia, 1839), és el nom més general, format sobre el radical PERDIC- amb el suf. augmentatiu *-ot* (veg. sonoritzacions de -C- intervocàlica en *perdigana*, *perdigó*); var. *perdiuot* 80, que té per base *perdiu* (< PERDĪCEM) i *aperdiuot* 163, amb pròtesi vocàlica. En ross., el mot usat per a 'perdigot' és *perdiu* que en altres llocs rep el determinant *mascle* (*perdiu mascle*), que pot esdevenir el nucli (*mascle de la perdiu* 22, 78, 168 o, simplement, *mascle* 16; *matxo de la perdiu* 190 s'ha pres del cast.). La forma puntual ross., *perdigall* 2, sobre la qual el *DECat* dubta si es refereix a 'perdigot' o a 'perdigana', sembla que designa el primer, atès que per al segon s'usa *perdigallot* (cf. mapa 993), der. de *perdigall* més el suf. *-ot*, que en l'espai ross. té valor dim.

Perdigatxo, considerat d'origen mossàrab pel *DECat*, s'ha d'atribuir més aviat a influència de l'adstrat arag.

Des d'un angle territorial, *perdigot* ocupa de fet tot el territori, interromput en petits espais pel genèric *perdiu*, la construcció perifràstica *perdiu mascle* o l'element interferit *perdigatxo*, de l'adstrat arag.

Perdigot és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1034
Un *esbart* de perdius
(*ALDC*, VII, 1578. Un *esbart* de perdius)

L'enunciat es refereix a un 'grup de perdius que volen juntes'; el mot *esbart* (s. XV) (var. *erbart* 74, amb rotacisme davant consonant sonora), peculiar del cat., té un origen incert per al qual s'han fet dues propostes: **1**) "singular analògic format damunt *esbars* (interpretat com si fos *esbarts* i com a plural), que seria la forma originària del mot, procedent del llatí SPARSUS 'espargit, escampat, dispers' (per la conversió de la *p* en *b*, cf. *esbargir* per *espargir*, i *esbandir* del llat. EXPANDERE)" (*DCVB*); **2**) de *espart*, deverbal de *despartir-se*, *departir-se*, amb canvi a *esbart* per influència de *esbargir*/*espargir* i *esbarriar* (*DECat*). *Vol* (s. XIX), deverbal de *volar* (< VŎLĀRE), ha pres el sentit de 'esbart' a partir de 'acció de volar' i coneix les var. *esvol* 90, 112, encreuat amb *estol* (*DCVB*) i potser influït per *esvoletec*, *esvoletegar*; *vola* 22, 84; *volada*, der. de *volar*, amb el suf. *-ada* (< -ATA), cf. *niada*, *llocada*, *manada*, *ardada*, *perdigada*, *bandada*.

La lexicogènesi es basa en una expansió semàntica de la idea general de 'conjunt'. Així, *estol* (s. XIII) 28, 77 deriva del llat. tardà STŎLUS ← gr. STOLOS 'flota, esquadra; exèrcit' i d'aquí s'ha estès a 'colla, manada, esbart' i semblants derivacions semàntiques concretes trobem en altres mots: *ramat* (s. XIV) 'aplec de bestiar' < 'conjunt de rames o branques', der. de RAMUS 'branca', der. dim. *ramadet* 147, *ramada* 55, 60, 61, 108, 114, 120, amb el suf. col·lectiu *-ada* (< -ATA), com *vacada*; *rabera*, doc. al s. XX com a 'ramat' (var. *rebera* 148, per assimilació), més que procedent de l'àr. RABĀRIB, pl. de RABRAB 'ramat d'antílops' (*DECat*), seria una var. d'un altre der. de *ram*, **ramera* (Corriente, 2003: 494), resultat d'una equivalència acústica M = B (cf. Veny, 1986 b; comparem amb el cast. *rebaño* < **ramaño*, *DECH*) (veg. *PALDC*, VI, mapa 817); *falcat*, der. de FALCATUM, format sobre FALCE 'falç', des del significat primigeni de 'conjunt d'espigues o brins que recull el segador amb dos o tres cops de falç'; *serrada* (var. [sar'a] 187), der. de *serrar* (< SERRARE 'serrar, tallar', der. de SERRA, que va substituir SECARE), també amb el suf. col·lectiu *-ada*, des de 'conjunt d'espigues segades' (*serrat*, Escrig, 1851); *sorrada*, des de 'espessor d'arbres o plantes' (Beltran, 2010), der. de *sorra* 'cosa espessa i pitjada' (< SABŬRRA 'llast de les embarcacions'), var. *surrà* 'sorrada' 157; *surrat* 152, *surrac* 154, amb equivalència acústica -[t] = -[k]; *sugat* 153; *ardada* 83, der. del germ. HERDA 'ramat', cf. fr. *harde* 'ramat d'animals salvatges' (*REW*), tot i que també s'ha proposat com a ètim un der. de *darda* 'arma llancívola petita' (< frància *DAROD) (*DECat*), però la comparació amb semblants motivacions sembla donar la raó al *REW*; *manada* 43, 170, 177, des de 'gavella' i 'allò que abraça formant feix en una mà' (der. de *mà* < MANU); *munió* 52, des de 'gran nombre' (< *bonior* 'remor d'un eixam'; per a B = M, cf. Veny, 1986 b); *companyia* 9, des de 'aplec de persones' (< *companya* amb el suf. *-ia*); *ganado* 159, 161, 164 (var. dim. *ganadet* 163) ← cast. *ganado* 'ramat', des de 'guany, béns', der. del gòtic *GANAN 'cobejar'; *ranxo* 70 (dim. *ranxet* 71) ← cast. *rancho*, des de 'grup separat', evolució de 'allotjament militar'; *bandada*, doc. per Escrig, 1851 (der. de *banda* 87, 93, 102 o *bando* 190) ← cast. *bandada*, d'origen incert.

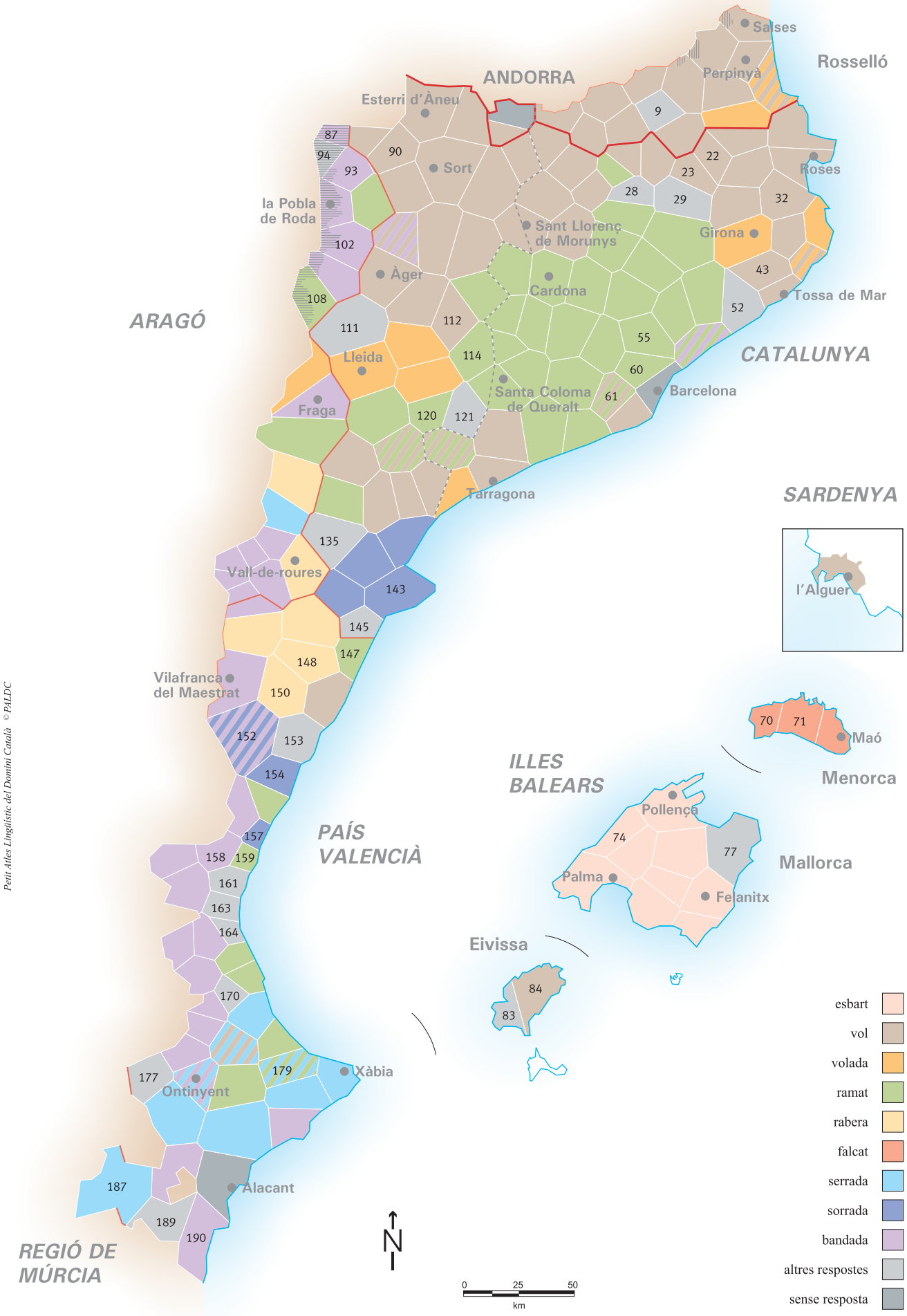
Finalment, aportem significants que giren entorn del sentit concret de 'conjunt d'animals joves': *llocada* (s. XIV) 121, 135, 158, 189, der. de *lloca*, d'origen onomatopeic (< *CLOCCA), var. *lloquerada* 32, amb l'infix *-er-* i el suf. col·lectiu *-ada*, com en *niada* (s. XIX) 111, der. de *niar* (< llat. vg. *NIDARE), var. *niuada* 179, de *niar* combinat amb *niu* (< NĪDU), i *nierada* 23, 29, amb l'infix *-er-*; *perdiganada* 150, der. de *perdigana* (cf. mapa 993), i *perdigada* 143, format sobre l'arrel PERDIC-; *litigada* 145, var. de *llitegada*, *lletigada*, der. de LĔCTU 'llit', aplicat inicialment a 'ramat de porcs petits d'una mateixa ventrada'; *polladeta* 94, dim. de *pollada* (der. de *poll* < PŬLLUS 'pollet, cria'), des de 'conjunt de polls'; *cria* (s. XIX) 147, deverbal de *criar* (< CREARE 'crear, engendrar'), des de 'conjunt dels fills d'un animal'.

Des d'un punt de vista lèxic, notem la presència de *esbart* com a mot característic del cat., conservat només en mall., introduït modernament en cat. estàndard com a "associació de persones dedicades al conreu de les danses tradicionals" (*DIEC*); amb una mirada semàntica, destaca el bon nombre de mots que han concretat el seu significat específic des del concepte de 'conjunt' (*estol*, *ramat*, *falcat*, *serrada*, *ardada*, *manada*, *munió*, *ganado*) o, d'una manera més precisa, 'conjunt d'animals joves' (*llocada*, *perdiganada*, *niada*, *litigada*, *cria*, *polladeta*); morfològicament cal notar l'abundor de mots en *-ada* (*volada*, *serrada*, *sorrada*, *ardada*, etc.). Entre els castellanismes, remarquem els casos de *ganado*, *bandada*, en àrees frontereres amb l'arag. i/o cast., *ranxo*, estranya interferència pròpia del men., però convivint amb *falcat*.

Territorialment, el Principat es reparteix *vol*/*volada* i *ramat*; el tort. aposta per *sorrada*; el val. sept. conté *rabera* i el mer., *serrada*; el mall. se singularitza amb l'arcaisme *esbart*, el men. amb *falcat* i l'eiv. amb *vola*.

Són mots normatius *esbart*, des del *DOrt*, 1917; *vol*, des del DG_1, 1932; *falcat* "esbart, conjunt d'animals, de persones o de coses", des del $DIEC_1$, 1995 (al $DIEC_2$, 2007 desapareix "esbart").

Un *esbart* de perdius

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1035
La perdiu *canta*
(*ALDC*, VII, 1579. La perdiu *canta*)

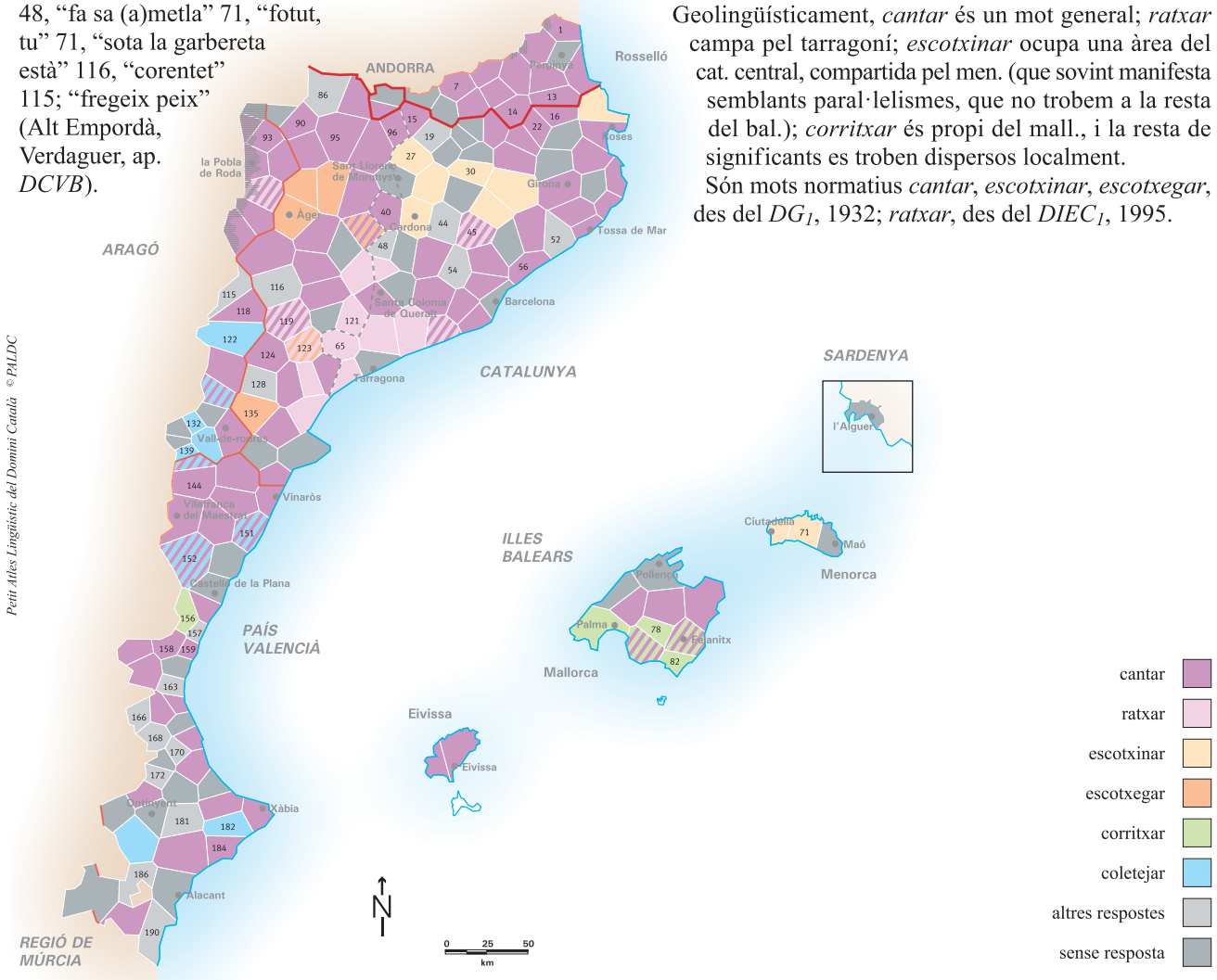
L'enunciat, *cantar*, designa '[la perdiu] emetre una veu o soroll característic'; procedeix del llat. CANTARE, inicialment de valor intensiu, que va substituir CANERE, que tenia el desavantatge de la seva conjugació irregular; *canere* es podia aplicar a ocells (*cornix* 'cornella', *luscinia* 'rossinyol') i, en cat., *cantar* també (es podia dir, per ex., del gall, s. XIII); substantius: *cantit* 144, 152, probable var. de *cantic*; deverbal *cant* 1, 7, 13-15, 56, 93, 96, 124, 158. Tret d'aquest cas, de clar heretatge llatí, els significants que expressen aquest concepte es basen en una onomatopeia força variable; vet-ne aquí unes mostres, segons manifestació dels inf., que en certs casos ajuden a interpretar l'origen d'alguns dels mots elencats: "Quan canta, la perdiu fa" (el resultat es pot repetir dues o tres vegades) *catatx*[ɛ]*c* 22, *catx*['ɛ] 40, *catx*['ɔ] 54, *tx*[ɛ]*c*-*tx*[ɛ]*c* 157, *x*[ɛ]*c*-*x*[ɛ]*c catatx*[ɛ]*c* 16, *txacatatxac* 19 (el mascle), *txacatatxà* 86, *txarrac txac txac*['ɔ]*c* 172, *tx*['ɔ]*c txocotx*['ɔ]*c* 128, *txocxac*[ɔ]*t* 166, *g*[ɔ]*c*-*g*[ɔ]*c* 163, *coletxetxé* 139; de vegades es distingeix el cant del mascle (*ratxar* 45) del de la femella (*cantar* 45). També abunden les mimologies, que interpreten el resultat en llenguatge articulat generalment de ritme trisil·làbic, a voltes coincident amb les mimologies de la guatlla (cf. mapa 981): "blat segat" 13, "blat colrat" 90, 95, "palpa-la" 168 (var. *pampalà* 170), "cagats caçadors" 48, "fa sa (a)metla" 71, "fotut, tu" 71, "sota la garbereta està" 116, "corentet" 115; "fregeix peix" (Alt Empordà, Verdaguer, ap. *DCVB*).

Per als mots usats en aragonès, cf. *ALEANR*, làmina núm. 570.

Ratxar apareix a voltes amb la var. *r*[e]*txar* 45, 65, 119, 121, 123, canvi condicionat per l'onomatopeia o per la palatal següent. *Escotxinar* (var. *escatxinar* 27) s'ha format sobre *cotxinar* 30, que parteix de la base *sktx*; el segment *es-* (*as-*) és analògic d'altres verbs com *escotxegar* (var. ensordida, *escotxecar* 123, potser des de **escotxec*), *escateiar* 44, *escatenyejar* 44; semblantment, d'un costat, *escatxotxeijar* 135 i, de l'altre, *cotitxar* 78, *cotxitxar* 156, *corritxar*. *Coletejar* (cf. el cant *coletxetxé* 139) presenta les var. *coletetxar* 132, *coletetjar* 152, 182, *coletxejar* 139, *colestrejar* 151, *colestretjar* 122 formades amb el suf. intensiu *-ejar* (*-etjar*/*-etxar*) (< -IDIARE) com *currucutetjar* 186, *corentejar* 118, *golontetjar* 118, *xoquetjar* 181, *cocletxar* 159 (*cloqueig* 52, deverbal de **cloquejar*), amb apitxament, dit sobretot de les gallines; s'allunyen de les formes amb palatal *porrotar* 184 i *parpalar* 190, aquesta basada en la mimologia *palpa-la* 168, amb dissimilació de bategants. *Cornar* 82, der. de *corn* (< CŎRNU), és una extensió de 'sonar el corn' cap a 'fer un soroll semblant al del corn'. Cal tenir en compte, finalment, locucions com *fer esclafits* 82, pel soroll sec del cant; *fer la castanyeta* 151, pel petar de les castanyoles; *fer bellotes* 182.

Geolingüísticament, *cantar* és un mot general; *ratxar* campa pel tarragoní; *escotxinar* ocupa una àrea del cat. central, compartida pel men. (que sovint manifesta semblants paral·lelismes, que no trobem a la resta del bal.); *corritxar* és propi del mall., i la resta de significants es troben dispersos localment.

Són mots normatius *cantar*, *escotxinar*, *escotxegar*, des del *DG*$_1$, 1932; *ratxar*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1036
La *becada* (*Scolopax rusticola*)
(*ALDC*, VII, 1581. La *becada*)

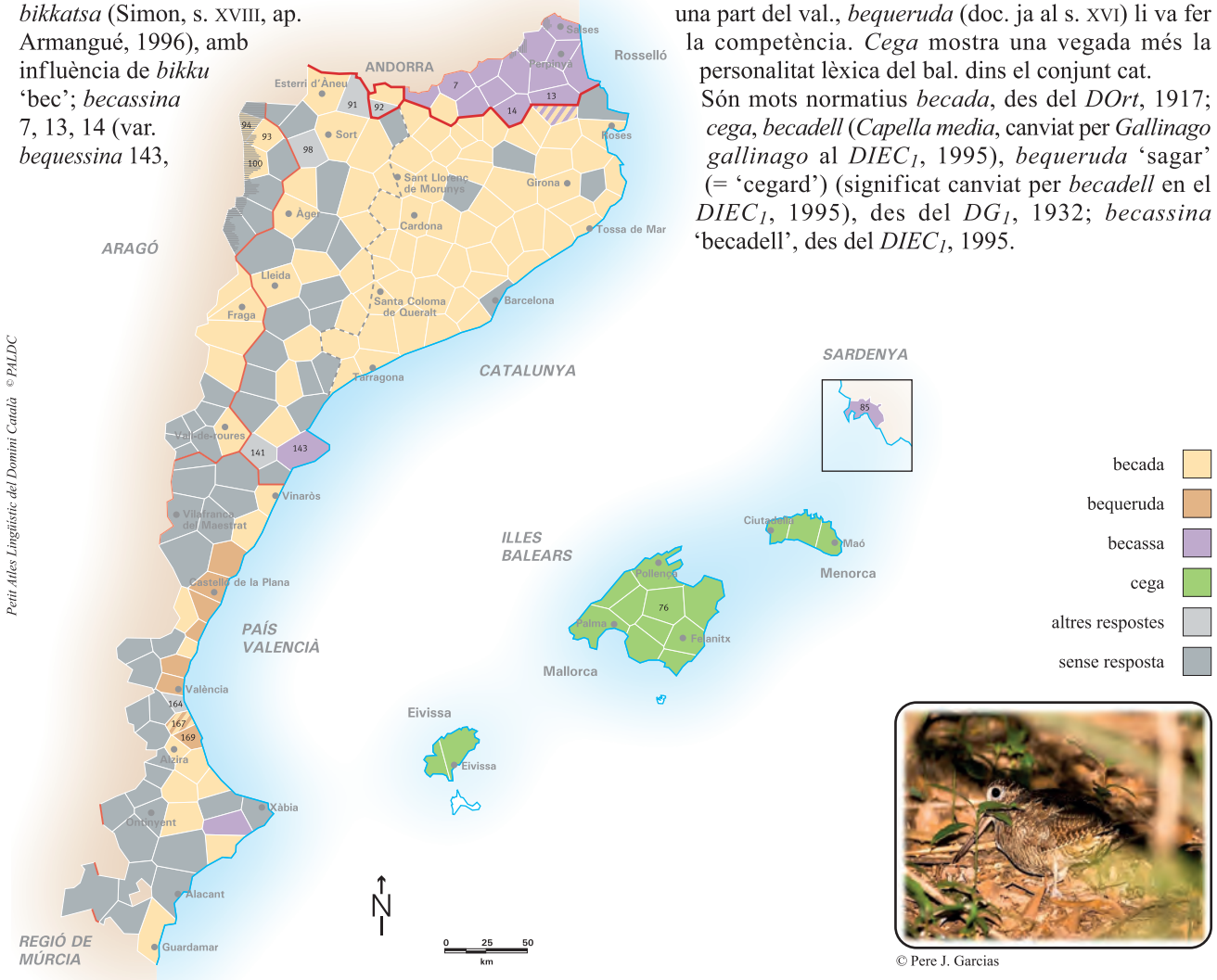
La *becada* és un ‘ocell de la família dels escolopàcids, d'uns 34 centímetres de llargada, de bec llarg i recte i potes curtes, molt apreciat pels caçadors (*Scolopax rusticola*)’.

El nom llat. era SCOLOPAX (← gr. ASKALOPAX), que sols ha deixat der. cultes com *escolopàcid* ‘de la família d'ocells limícoles’, i que en cat. ha estat substituït per *becada* i *cega* (com ROSTRUM per BECCUS). *Becada* (s. XVI) és un der. de *bec* (< cèltic BECCUS; cf. fr. i oc. *bec*, it. *becco*, sard *bikku* “à cause de son bec qui est longuet”, Belon, 1555: 272), format amb el suf. *-ada* (< -ATA), amb el sema ‘dotat [intensament] de’; var. *biecada* 93, 94, 100, per vocalització de la palatal lateral de **bllecada* (cf. PLENU > it. *pieno*). Altres der. de *bec* són: *bequeruda*, amb el suf. *-ut*, *-uda* (< -UTU, -UTA), com *becuda* 91, 98 (*morruda*, etc.), i l’infix *-er-* (cf. *llengüerut*), que subratlla la qualitat indicada pel mot primitiu (var. *bequenuda* 169) (doc. val.: Resa, 1555 [1929]; Fuster, 1827-1830); *abequerada* 141, de *bequeruda* encreuada amb *becada* i pròtesi vocàlica; *becarell* 92, probable var. de *becadell*, dim. de *becada*; *bequet* 164, 167, 169, dim. de *bec*, per metonímia, al·lusiu a la menor dimensió respecte de la *bequenuda* (169); *becassa*, pres del fr. *bécasse*, on ja es documenta al s. XIII, i que deu ser d’introducció moderna en ross., car el nom que porta *Barrere 1745* és *becada*; var. alg. *bicassa* 85, manlleu al logudorès *bikkatsa* (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996), amb influència de *bikku* ‘bec’; *becassina* 7, 13, 14 (var. *bequessina* 143, amb assimilació vocàlica), pres probablement del fr. *bécassine* (s. XVI).

Se separa del conjunt de der. de *bec*, el bal. *cega* (var. *cegu*[e] 76, amb [e] provocada per una antiga *g* palatal, canvi propi d’aquest parlar de Sineu), documentada en el mall. Figuera (1840) i en el men. Febrer Cardona (v. 1830 [2001]), però també en un doc. de 1324. Descartat l’ètim llat. ACCEGA, de glossaris llatins tardans, cal tenir en compte la proposta de Coromines, que deriva el mot de *cec*, *cega* (< CAECUS, CAECA) per “la qualitat de cegallós o cec que la gent suposa a aqueixos ocells [...]” (*DECat*); el savi etimologista reporta la seva experiència d’haver observat el vol d’un cegard, un altre escolopàcid, que “per mitjà de brusques embranzides en zigzag, suggereix una feblesa visual” (*DECat*); a això es podria afegir la petitesa dels ulls. Però la motivació rauria en el fet que, quan l’ocell es veu en perill, actua com si no hi sentís i no hi veiés, aixecant el vol quan el caçador és a prop d’ell (cf. Veny, 2001 b: 22-23, a propòsit de *cegard*; Fidel *et al*., 2014: 64); compareu amb el cast. *sorda*, *gallina ciega* (Bernis, 1995: 74).

La lexicogènesi depèn de *bec*, amb der. morfològics varis en el cat. continental, mentre que una creença popular ha generat *cega* en bal. *Becada* s’estén pel nord i sud del domini; en ross. va ser substituït per l’oc. *becassa*, i en una part del val., *bequeruda* (doc. ja al s. XVI) li va fer la competència. *Cega* mostra una vegada més la personalitat lèxica del bal. dins el conjunt cat.

Són mots normatius *becada*, des del *DOrt*, 1917; *cega*, *becadell* (*Capella media*, canviat per *Gallinago gallinago* al $DIEC_1$, 1995), *bequeruda* ‘sagar’ (= ‘cegard’) (significat canviat per *becadell* en el $DIEC_1$, 1995), des del DG_1, 1932; *becassina* ‘becadell’, des del $DIEC_1$, 1995.

© Pere J. Garcias

1037
El *pardal* (*Passer domesticus*)
(*ALDC*, VII, 1582. El *pardal*)

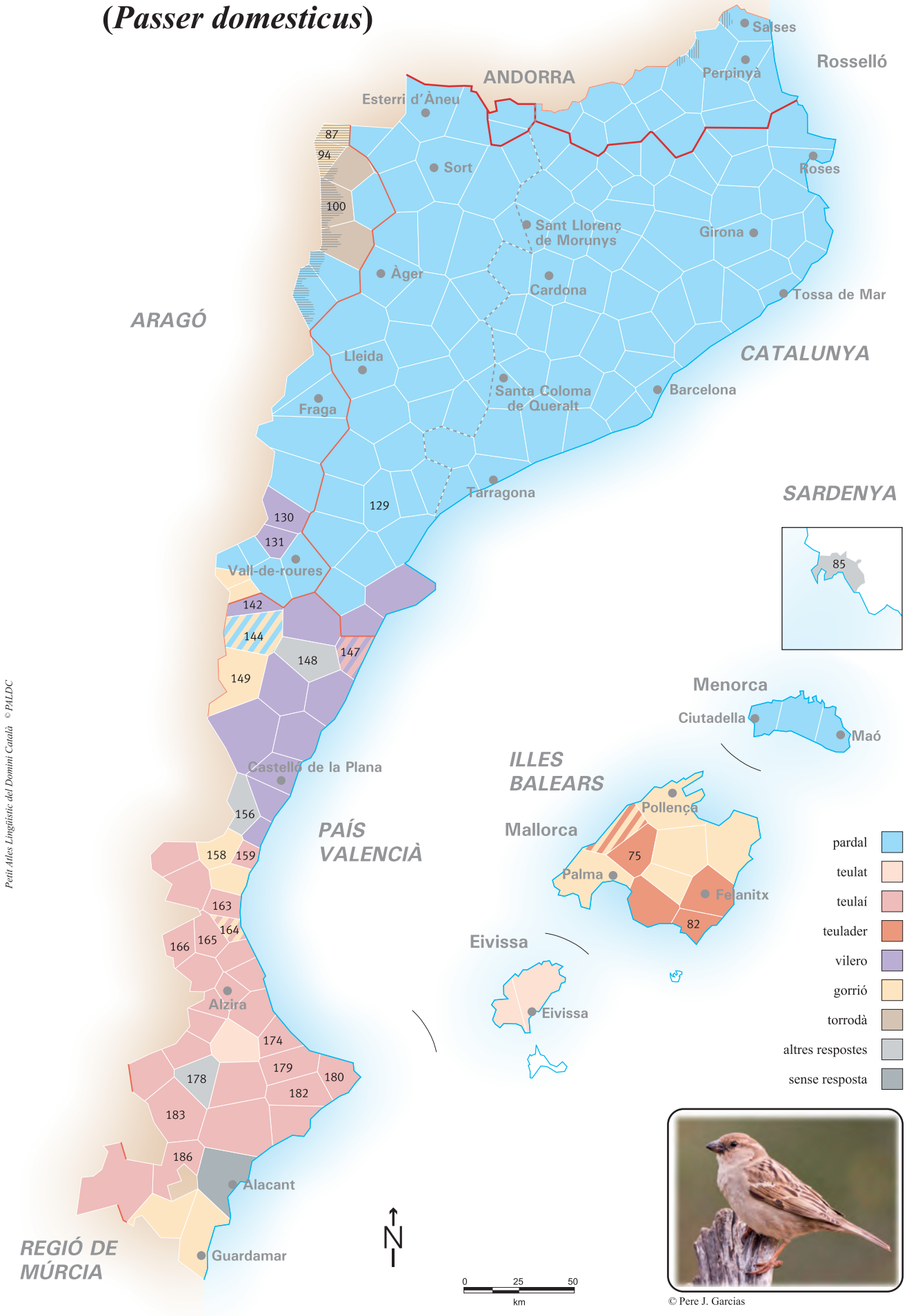
El pardal comú (*Passer domesticus*) té el "bec fort, cònic i una mica tombat en la punta, plomatge rogenc-terrós per l'esquena i les ales i la cua, i grisenc pel ventre, amb un collar negre; fa el niu principalment per teules i forats de paret" (*DCVB*). *Pardal* (s. XIV; ross. *Barrere 1745*: 54) deriva del llat. *PARDĀLIS, procedent del gr. PÁRDALOS. El fet d'acostumar a fer el niu, com diu la definició, sota les teules (cf. *pardal de taulada*, O. Pou, 1575; Sanelo, 1802) ha donat origen als noms *teulat*, der. de *teula* (< TĒGULA), potser pseudoprimitiu de *teuladí* 180, dim., que presenta les var. *teulaí*, *teuleí* 165, 179, *taulaí* 159, 163, 164, 166, 174, 182, 183, 186, *taularí* 147, reduccions de *pardal teuladí*; també *pardal comú* 129, amb un determinant que indica que l'espècie es troba freqüentment. Equivalent a *teuladí* és *teulader* (var. *toulader* 75, *tol·lader* 82, amb assimilació [əw] > [ow] i monoftongació [əw] > [u], [o], respectivament [cf. Veny, 2013 b]), simplificació de *pardal teulader*, com *vilero* ho és de *pardal vilero* 130, 131, 142, der. de *vila* (< VĪLLA), perquè freqüenta les cases del poble, format amb el suf. castellanitzant freqüent en val. i altres parlars, com *blavero*, *punyetero*, etc. (per al canvi 'pardal' → 'ocell' en val.; cf. mapa 1027). *Gorrió* és adaptació del cast. *gorrión*, que manté aquesta forma en algunes poblacions (94, 164), amb les var. *gurió* 144, 149, 158, *gurion* 87 i *urion* 87, que han convertit la vibrant en bategant, com en *sàrria* > *sària*, i la darrera forma que ha vist absorbida la consonant velar inicial en la vocal del mateix timbre. En relació amb l'hàbitat del moixó es troba *torrodà* (var. *torrodan* 100), assimilació vocàlica d'un anterior *torredà* ("Passer magnus [...], en Aragon el *torredan*", Palmireno, 1569), der. de *torre* (< TŬRRE), probablement amb el sentit de 'masia', evolució d'un anterior 'casa de pagès que té alguna construcció més alta per a defensa' (cf. port. *pardejo da torre*, Gargallo/Veny, 2009).

Entre orígens d'altres denominacions figuren *lladre* 147 (< LATRO), perquè "conviu amb l'home i sap aprofitar-se d'aquest veïnatge *furtant-li grans*" (Maluquer, 1973: 182); l'alg. *balbínjol* 85 (*barbíngiols*, Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: n. 151), que designa l'espècie *Passer hispaniolensis*, probablement der. dim. de *barba*, "a ragione della gola nera simile ad una barba che mostra il maschio della passera sarda" (Caria, 2006: 37; a descartar la proposta de **balbinga* < ALBINU 'albí', de Blasco, 1984: 88); els onomatopeics *xareu* 148, *xarau* 156, *xeu* 178, que imiten el cant de l'ocell ("*jeus* o teuladins", Sanelo, 1802), tenen el mateix origen que el port. *chareu* (Gargallo/Veny, 2009 i Veny, 2017 b: 26-27); *titet* 164, forma secundària, pot tenir l'origen en el llenguatge infantil. Per als comentaris i àrees de 'pardal' a la Romània, veg. Gargallo/Veny, 2009.

Territorialment, *pardal* abraça tot el Principat, el tort. i el men., tret de poblacions ponentines que s'han inclinat per *torrodà*, afí a l'arag.; *pardal vilero* o *vilero* ocupen el val. sept., i els der. de *teula*, *teulaí* i *teulader*, s'estenen pel val. central i mer. el primer i pel mall. el segon; l'eiv. *teulat* en podria ser un pseudoprimitiu. L'interferit *gorrió* es troba en punts del val. i gran part del mall., aquí sobretot perquè *pardal*, freqüent fins al s. XVII, es va cobrir d'un sentit obscè ('penis'), recollit al *DIEC*$_1$, 1995 (a l'edat mitjana era freqüent que els municipis remuneressin els qui havien caçat pardals –perquè feien malbé els camps de blat– i que justificaven lliurant *peus de pardal* [Pascual, 1895]; en un document de 1790 encara alterna *pardalets de garriga* amb *gorrions* [*Scripta 2013*, I: 585]).

Són mots normatius *pardal*, *teuladí*, *teulader*, des del *DG*$_1$, 1932; *gorrió*, des del *DIEC*$_1$, 1995 ("en algunes contrades", marca que desapareix al *DIEC*$_2$, 2007).

El *pardal* (*Passer domesticus*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Pere J. Garcias

1038
El *pit-roig* (*Erithacus rubecula*)
(*ALDC*, VII, 1583. El *pit-roig*)

El *pit-roig* és un "ocell de la família dels muscicàpids, d'uns 14 centímetres de llargada, de plomatge gris, amb el front, la gola i el pit d'un color roig pàl·lid, que habita tant als boscos com als jardins, fortament territorial (*Erithacus rubecula*)" (*DIEC*); *territorial*, és a dir, 'que defensa els límits de l'àrea on habita, s'alimenta i es reprodueix'. La vermellor ("naranja vivo", *Seco*) del pit i front ha fornit la base etimològica de la major part dels noms d'aquest ocell, començant pel llat. tardà *rubecula*, que figura com a determinant del nom científic. La doc. més antiga és de 1745 ("Pita roitg", *Barrere 1745*: 42); fins i tot, *rupit*, que sembla proper al llat. (probablement *RUBIPECTUS), no es documenta fins al s. XX: var. *arrupit* 69, amb pròtesi vocàlica; *r*[o]*pit* 73, 76, per la vacil·lació de [o]/[u] àtones davant una [i] tònica (veg. Bibiloni, 2016: 74-77 i mapa 6).

Analitzem primerament els mots que combinen la rojor amb el pit, amb lleus variants. *Pit-roig* (< PECTUS RUBEUS, adjectiu que en les llengües romàniques va substituir el clàssic RUBER) presenta les var. *pit-roi* 91, 92, 95, 98, 101, amb el tractament del grup -BJ- (< BE) > [j], de RUBEU, propi dels parlars ribagorçans i pallaresos; *pinroig* 136, per dificultat articulatòria de la combinació [tr]; el pl. *pit-roits* 30, que reflecteix la pronúncia del pl. *roigs*; els dim. *pit-roget* 144, *pirroget* 137, *pitet-rotget* 173, 182. En algun cas s'ha substituït l'adj. *roig* per *vermell* (< VERMĬCŬLUS, dim. de VERMIS 'cuc', dit de la cotxinilla d'on s'extreia un colorant per produir el color escarlata): *pitvermei* 21, amb iodització del grup C'L, com MACŬLA > *ma*[j]*a*. El contacte consonàntic incòmode de [t]-[r] ha provocat l'addició d'una vocal: *pita-roig* (var. ross. *pita-ruig* 1, 2, 4-6, 8, 9, 14, 16 i, amb dilació de bategant, *pitra-ruig* 5); *pica-rotget* 160, per atracció paronímica de *picar*; *pota-ruig* 13, amb homonimització formal (*pota*, potser d'un romànic ant. *PAUTA); *pita-roi* 89, 93, 94, 100, 104, 105 (cf. *pit-roi*), *pita-roll* 87, amb atracció formal de *roll*; *pitall* 123, der. de *pit*; *piti-roig* 151, amb assimilació a la vocal tònica; *peti-ruiu* 85, adaptació, amb haplologia, del logudorès *pettorriruyu* (*pettorru* 'pit dels animals'); en comptes d'aquest mot, també recollit per Torre (ap. Caria, 2006: 62), Caria (2006: 62) recull *conseller* (← campidanès *consilleri*; doc. Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: n. 154).

Els compostos poden veure substituït el nucli per: *a*) *papa*/*pap* (amb var.): *papa-rotget* 122, *papi-roig*, *pepi-roig* 132, *pipi-roig* 125, 134, 138, 155-158 (var. *pipi-roi* 130); *pap-roig* 152 sembla la forma originària (var. *pap-roi* 108; *pop-roig* 88, per assimilació a la vocal tònica); *b*) *barba*: *barba-rotxa* 165, 172, *barba-roig*, *barba-roiget* 135; *c*) *coll*: *collroig* 179. El nucli també pot ser el nom d'una altra espècie usat en un lexema perifràstic: *pagerell del pit-roig* 149.

El color roig pot relacionar-se amb el roig del pebre i originar *peminta rotxer* 169 (o *peminta rotxero* 169), pres i adaptat del cast. *pimienta* (veg. el cast. *pimienta*, *pimentero*; cf. Bernis, 1995: 148), *pibrotxero* 163, compost de *pebre* i *rotxer*, amb haplologia (< **pibro-rotxero*).

La vistositat que aquest color dona a l'ocell genera el nom *rei* i els seus der.: *reiet* 18, 77, 181, 184, *reietó* 54, 55, *reteió* 24, amb metàtesi; *reientinc* 37, amb dilació de la nasal i pronúncia velaritzada de la *-n* final (var. *reintinc* 43), freqüent a l'àrea empordanesa; *rellentí* 34, per ultracorrecció; o compostos, com *rei tit* 22, probable reducció de *rei petit*.

Probablement obeeixen a factors onomatopeics *tastaraní* 170/*tastaranit* 171 i *aspitó* 148, que podria ser un dim. de *pit* (veg. and. *pití*; cf. Bernis, 1995: 147).

Deuen ser resultat d'una confusió d'espècies, *fumat* 130, que és la *cua-roja fumada* (*Phoenicurus ochruros*), *alça-rabo* 190, adaptació del cast. *alzarrabo* 'cuaenlairat' (*Cercotrichas galactotes*), i *gavatxet roig* 'lluer' 83 (*Carduelis spinus*), der. de *gavatxo*, perquè és ocell que ve de fora.

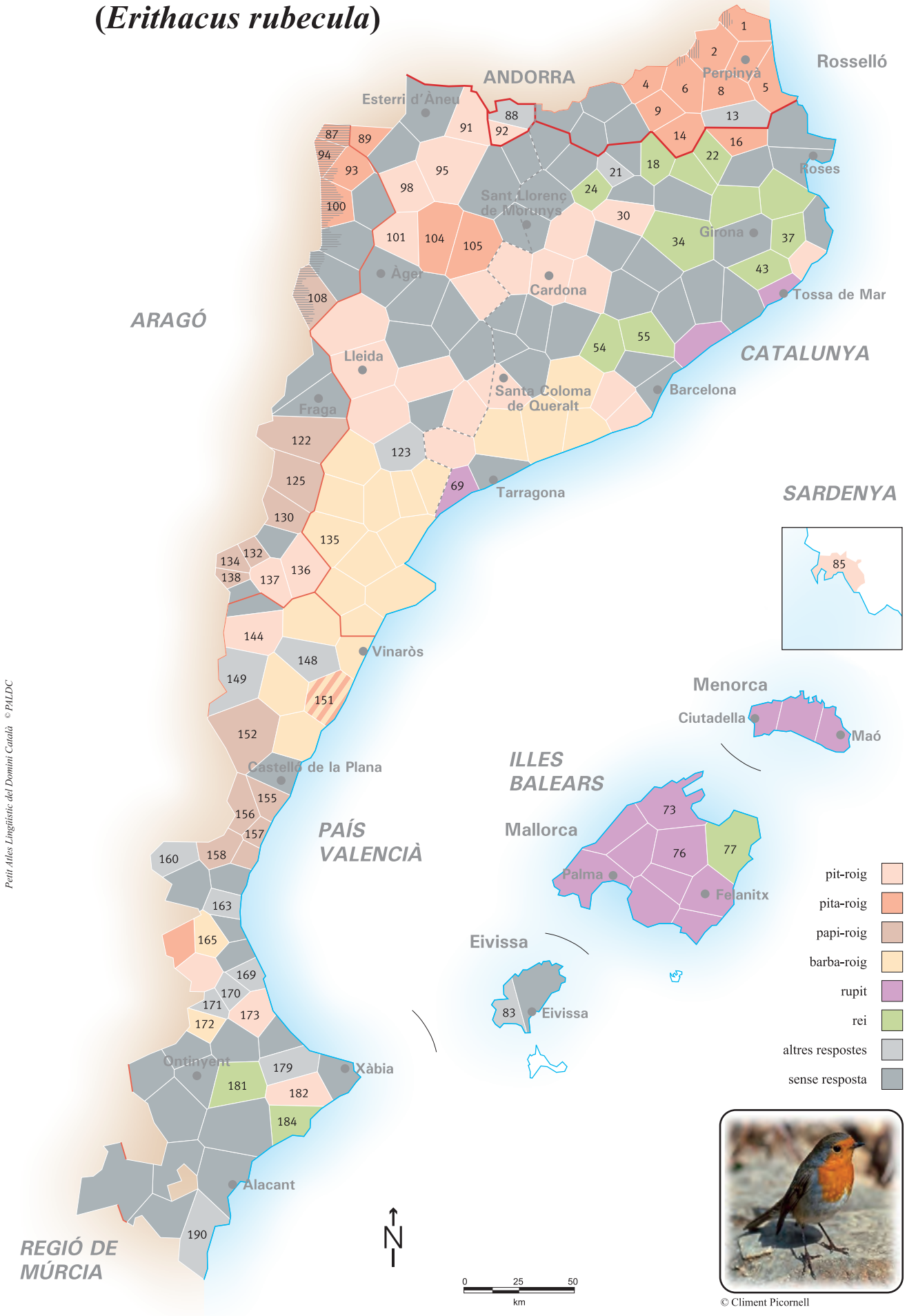
Diacrònicament, crida l'atenció la pobresa documental dels significants elencats.

Per a un comentari i distribució dels noms romànics d'aquest ocell, veg. Caprini, 2009.

Des d'un punt de vista geolingüístic, notem la distribució, aquí i allà, de *pit-roig* (i, en menor escala, de *rei*), la presència de *pita-roig* en ross. i algun punt ponentí, l'extensió de *barba-roig* pel tort. i àrees afins, l'ús de *pepi-roig* en poblacions del val. central i oest del tort., i el testimoni especialment mall. de *rupit* amb ascendents puntuals en cat. central.

Són mots normatius *pit-roig* i *rupit*, des del *DG*$_1$, 1932; *barba-roig*, des del *DIEC*$_1$, 1995; *pap-roig*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

El *pit-roig* (*Erithacus rubecula*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Climent Picornell

1039
El *tord*
(*ALDC*, VII, 1585. El *tord*)

El *tord* és un "ocell de la família dels muscicàpids, d'uns 23 centímetres de llargada, dors bru, pit i ventre ocracis amb taques en forma de punta de sageta (*Turdus philomelos*)" (*DIEC*). El mot (s. XIV; ross. *Barrere 1745*: 58) deriva del llat. TŬRDUS i coneix diverses var. fonètiques (*torc* 3, per l'equivalència fonètica -[t] = -[k]; *tor*[p] 44, 104, 113, per substitució de l'oclusiva; *tordo* 190, per contacte amb l'arag.), morfològiques (*torda* i *torta* 40, 114, *f.* a partir del *m*. *tord*, *tor*[t]; *torlla* 87, 89, 93, per encreuament amb *merla* [veg. mapa 1048]; der. *tordenxa*, amb les var. *tortenxa* 186, *tordanxa* 162, coincident amb l'andalús i parlars de Conca, potser originat per mossarabisme [*DECat*], *tordera*, amb el suf. -*era* [< -ARIA], com *busquera*, *cadernera*, *mosquera*, etc.) i sintagmàtiques (*tord espigolaire* 5, que espigola, que menja el que ha quedat després de la collita general, *tord gris* 88, pel color); el ross. *torja* 1 (pron. *t*[u]*rja*) pot ser una var. de *torda*. Del *tord* es distingeix el *tord blanc* i el *tord negre* 71, 72, el *negre* i el *roig* 186; de la *torlla*, la *del papo bllanco* i la *del pico amarillo* 87; de la *tordenxa*, la *roja* i *parda* 187.

L'alg. *esmurtí* 85 (pron. [azmult'i]) és un manlleu al sard *i*[tʃ]*murtídu*, format sobre *murta*, perquè als tords els agraden les baies de murta; per tant, caldria corregir *esmortí*, del diccionari de Sanna, per *esmurtí*.

Al costat de *tord* apareix *griva* com a segona resposta, que correspon a una altra espècie, probablement el *Turdus viscivorus* (var. *grivot* 10); els inf. sovint la distingeixen del *tord* ("més grossa que el tord" 5, 146, "més grossa que la merla" 41, el *tord* "té la carn millona" que la *griva* 13; la *tordera* és "més petita que la griva" 90); també hi ha la *griva collerada* 149, pron. *collerà*, nom recollit generalment pels ornitòlegs (Delta de l'Ebre, Empordà, Osona, la Selva, Banyoles, Balears). Però la confusió és fàcil especialment per "les taques fosques" (Maluquer, 1973: 165) o per la "coloració semblant a la del tord comú" (Aymerich *et al*., 1991: 232-233).

Quant a l'ètim i procedència de *griva*, s'han fet diverses interpretacions: **1**) el *DECat* opina que prové del fr. *grive* (s. XIII), *f.* del fr. ant. *griu* 'grec' (< GRAECUS), "denominació creada per caçadors amb el sentit d'ocell que ve d'enllà de la mar, al·ludint al fet que la griva és l'únic moixó túrdid que emigra durant l'hivern", i potser transmesa al cat. a través de l'oc.; "no és estrany aquest manlleu, tractant-se d'un ocell considerable, i objecte de caça pels falconers de barons i grans senyors, terreny en el qual França tingué sempre el màxim de prestigi europeu" (*DECat*); segons el *DHLF*, la motivació seria "parce qu'on pensait que la grive [...] hivernait en Grèce"; **2**) en un sentit parcialment invers, Sainéan (*DHLF*) pensa que el fr. *grive* derivaria de CRIBRUM 'garbell', a través del cat. *griva*, a partir de la comparació de 'animal tacat' amb els 'forats d'un garbell'; s'hi oposa la doc., més antiga en fr. que en cat.; **3**) Meyer-Lübke (*REW*), seguit per Moll (*DCVB*), ho relaciona amb el der. de CRIBRUM per la forma de volar comparable a les oscil·lacions d'un garbell.

La proposta de l'origen francès té al seu favor l'atestació del mot ja al s. XIII, així com la presència del refrany fr. "fautes de grives, on mange des merles", sembla que copiat pel cat. "a falta de grives, bones són merles" (*DCVB*). Tanmateix, la hipòtesi cat. cobra valor si considerem el notable arrelament del mot en cat., a partir de *griva* 'garbell', i, per tant, indici del caràcter de mot propi, a més de l'extensió metafòrica de *grívia* (mall. *grivi*) a l'espècie marina *Labrus viridis* per comparació de les seves taques platejades amb les de l'ocell (primera doc. 1809, Delaroche, cf. Duran, 2010, II: 77-78).

Des d'un punt de vista geolingüístic, *tord* és mot pràcticament pancatalà (amb var. puntuals com *torda*, *tordenxa*), convivint amb *griva*.

Són mots normatius *tord* i *griva*, com a espècies diferents, des del DG_1, 1932.

El *tord*

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1040
El *capsigrany* (*Lanius senator*)
(*ALDC*, VII, 1587. El *capsigrany*)

El *capsigrany* (s. XVI) és un "ocell de la família dels lànids, l'espècie més comuna d'aquesta família, d'uns 17 centímetres de llargada, amb el cap i la nuca de color castany rogenc intens el mascle (*Lanius senator*)" (*DIEC*). L'espècie coneix una pila de var. fonètiques (només de les Balears, se'n compten seixanta-quatre, cf. Aguiló/Mestre, 2017: 320-327), que tenen per nucli el mot *cap* acompanyat de segments de difícil interpretació. Coromines pensa que *capserigany* podria procedir de (*cap*) *SERICANEUS, der. de SERICUS 'de seda', és a dir, 'amb aspecte de seda, amb els colors de vells draps de seda', que compara amb SERICARIUS, origen del cast. *jilguero* (*sirguero*, *sílgaro*) 'cadernera' (*DECat*); afegim-hi, a l'aspecte semàntic comparatiu, el sard *passariarǧa*/*passariardza*, de PASSER VARIA (*DES*); el savi etimologista també suggereix, com a ètim hipotètic del segon element, un der. de CAECUS, *CAECARANEUS "com si els moviments atordits i impulsius de l'ocell, i certa badoqueria que mostra [...], almenys aparent, haguessin donat una impressió de llosqueria o vista cegallosa" (*DECat*). Recordem que alguna resposta podria correspondre a l'espècie *Lanius excubitor* (= *Lanius meridionalis*) (*HNPC*: 326-328) o a la *Lanius collurio*, per a la zona septentrional (*HNPC*: 325-326).

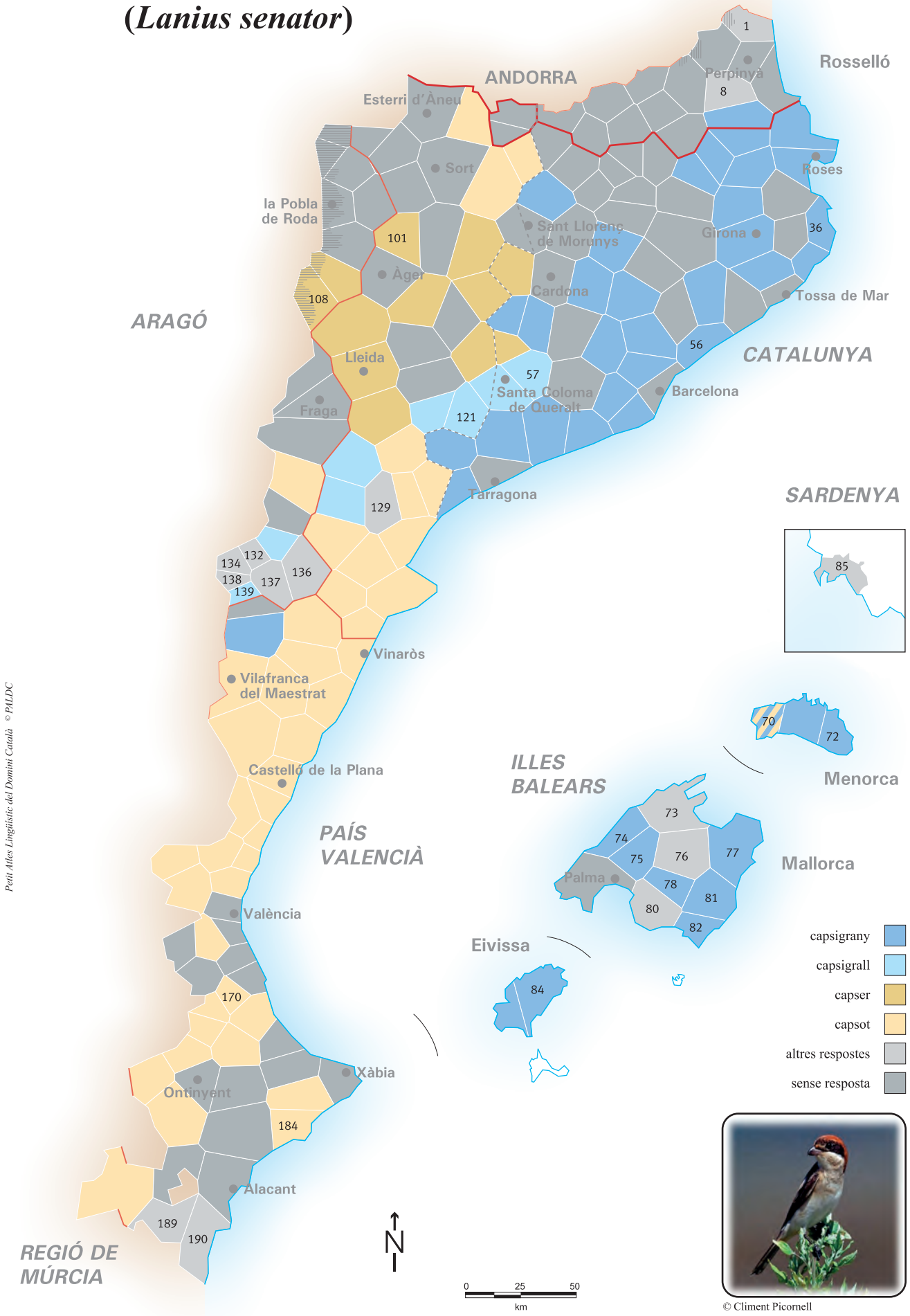
El punt de partida etimològic ha de ser el *cap* (< CAPUT), però no per la seva dimensió ("supuesta relativa cabezota", "cabeza levemente gruesa"; cf. Bernis, 1995: 18), sinó més aviat pel color rogenc intens que caracteritza el mascle (cf. Fidel *et al*., 2014: 144), que crida l'atenció i que ha generat noms com el port. *picanço-de-barrete-vermelho*, it. *averla capirossa*, fr. *pie-drièche à tête rousse*, al. *Rotkopfwürger*, a més del determinant del nom científic, *Lanius senator*, "amb referència al color vermellós del capell, que recorda el color de la vora de la toga dels senadors romans" (Ortega, 2017: 149). Entre les nombroses var. de l'ornitònim, un bon grup presenta el segment final *-any*, *-all*, *-à*, *-ibo*, *-boto*: *a*) en *-any*: *capsigrany*, *catsigrany* 36, 72, amb assimilació de consonants, com en *catserigany* 78, amb variació vocàlica [i]/[e]; *capsigarany* 84/*catsigarany* 72, amb epèntesi vocàlica; presenten palatalització *catxirigany* 74, 75, 77, *catxeregany* 81; *catxigarany* 70, 72, amb metàtesi; *catxeringanc* 82, amb velarització de la *-n* final i dilació de la nasal, que també es dona en *catxirinygany* 82; *b*) en *-all*: *capsigrall*, *capsegrall* 121, *cap*[θ]*irigall* 139; *gapserigall* 57; *c*) en *-à*: *capsigrà* 137, *ca*[θ]*igrà* 132, 134, 138; *d*) en *-ibo*, *-boto*: *capsibo* 76, *catsibo* 76, *catxiriboto* 77, *catxerimbota* 82. Altres noms contenen l'element *cap*, d'una manera transparent (*capgròs* 8), amb un der. *capsot* (var. *catsoti* 70, potser amb una adaptació del suf. cast. *-ote*), *capsota* 170; *capsigròs* 136, encreuament entre *capgròs* i *capsigrany*; *capser* (var. *cap*[θ]*er* 108); o amb una reducció de *catxeregany*, *catxo* 73, 80; també el nucli pot ser *cabeça* (← cast. *cabeza*), amb els der. *cabeçot* 189, 190 i *caboçot* 101, que ha sofert una assimilació vocàlica.

L'habitud depredadora de l'ocell, clavant les preses en arbustos espinosos abans de menjar-se-les, només ha generat un nom en la llista de respostes, *carnisser* 184 (hi podem afegir *maligrany* 129, que, en la substitució del primer element, s'accentua la seva conducta depredadora), enfront d'una major productivitat en altres llengües (cast. *desollador*, *verdugo*, fr. *écorcheur*, al. *Neuntöter*) i en el nom científic de les diverses espècies (*lanius* 'carnisser'). Altres mots: *margassa* 1 és un manlleu a l'oc. *amargassa* i l'alg. *muntadara* 85 ho és del sard *manteddada*/*amunteddada*, on és der. de MANTU 'mantell de plomes' (*DES*). És incerta la motivació de *broc* 56.

De les dues motivacions semàntiques que generen significants, la característica del cap i l'atribut predador, en cat. només ha estat productiva la primera. En l'aspecte geogràfic notem *grosso modo* una divisió entre cat. occ. i cat. or.: *capsigrany* és dominant en aquest darrer, incloent l'àrea balear, la seva hereva dialectal, mentre que *capsigrall*, *capser* i *capsot* es reparteixen el cat. occ. *Muntadara* delata la complicitat del sard i *margassa*, de l'oc.

Són mots normatius *capsigrany*, des del *DOrt*, 1917; *capserigany*, des del DG_1, 1932, i *capsot*, des del $DIEC_2$, 2007.

El *capsigrany* (*Lanius senator*)

© Climent Picornell

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1041
El *pigot*
(*ALDC*, VII, 1588. El *pigot*)

El *pigot* és un "ocell de la família dels pícids, insectívor, de bec dret i agut, que fa niu als arbres i hi excava forats" (*DIEC*), dits *pigoteres*; se'n coneixen diverses espècies però la major part de respostes corresponen al *Dendrocopos major*; si alguna s'identifica amb una altra espècie, ho indicarem.

Es tracta d'un der. del llat. PĪCUS, format per onomatopeia del soroll que fa l'ocell quan dona cops amb el bec sobre la soca d'un arbre, que amb el suf. *-ot* (< -OTTU) ha donat *pigot*, mentre que *PĪCCUS seria l'origen de *picot*, d'estructura semblant, que hauria mantingut la velar sorda per la constant relació amb *pic* o *picar*.

De *pigot* s'han recollit dos compostos, que podrien ser dues espècies diferents: *pigots querrers* 109, potser per *querers*, der. de *quera* 'cuc dels ruscs, que mata les abelles (< *CARĬA 'podridura' [*DCVB*]; recordem que els pigots mengen abelles), i *pigot garser* 34, der. de *garsa*, per la combinació de color blanc i negre, com la de la garsa; *pioc* 133 potser ha perdut la *-g-* intervocàlica en contacte amb una vocal velar, podent-hi ajudar l'impuls onomatopeic.

De *picot* cal notar les var. *picoc* 29, amb intercanvi d'oclusives finals (*-t* > *-k*), com dial. *càntut* > *càntuc*; els der. *picosa* 152, amb el suf. *-osa* (< -OSA), adj. substantivat que indica la qualitat del primitiu, i *piquerot*/*picarot* 98, 101, format amb l'infix *-er-*/*-ar-* i el suf. *-ot* de *picot*; per atracció homonímica d'aquests mots o bé de *pigot* deu haver sorgit *perdigot* 20, com *pinyarot* 142, per atracció de *pinya*.

Sense apartar-nos del nucli lèxic, el verb *picar* ha generat alguns compostos relacionats amb el costum de l'ocell de donar cops amb el bec al tronc dels arbres: *picafusta* 52 (*fusta* < FŪSTIS); *picapí* 133 (*pi* < PĪNU); *picatronc* 183 (*tronc* < TRUNCUS, substantivació de 'tallat de l'arbre'), amb l'alg. *bicatronc* 85, que presenta els mateixos components, però amb el primer, *bicar*, pres del logudorès *bikkare*, der. de *biccu* 'bec', i que deu correspondre al *Picus viridis* (Sanna); *pica-soques* 43, 147, 182/*pica-soca* 36/*piga-soques* 103, aquest amb atracció de *pigot* (*soca* < cèltic TSŬKKA). El fet de picar la fusta, per metonímia, ha generat els interferits *carpintero*, *pá*[χ]*aro carpintero* 125, 187, *carpinter* 115, 134, 139 i el dim. *carpinteret* 173; i, per imitació del soroll causat pels cops donats amb el bec, *corneta* 175, per metonímia (der. de *corn* < CŎRNU).

Semblant estructura, amb components diferents, es troben en *rapacarrasques* 150 (*rapar* < gòtic *HRAPON 'arrabassar'; *carrasca*, d'origen preromà); *puja-soques* 32, per l'ascensió de l'ocell cap amunt del tronc (*pujar* < llat vg. *PODIARE, der. de PODIUM 'puig'); *passaforats* 185, per les obertures que l'ocell va excavant (*passar* < llat. vg. *PASSARE, der. de PASSUS 'pas'; *forat* < FORATUS 'perforació', der. de FORARE 'foradar').

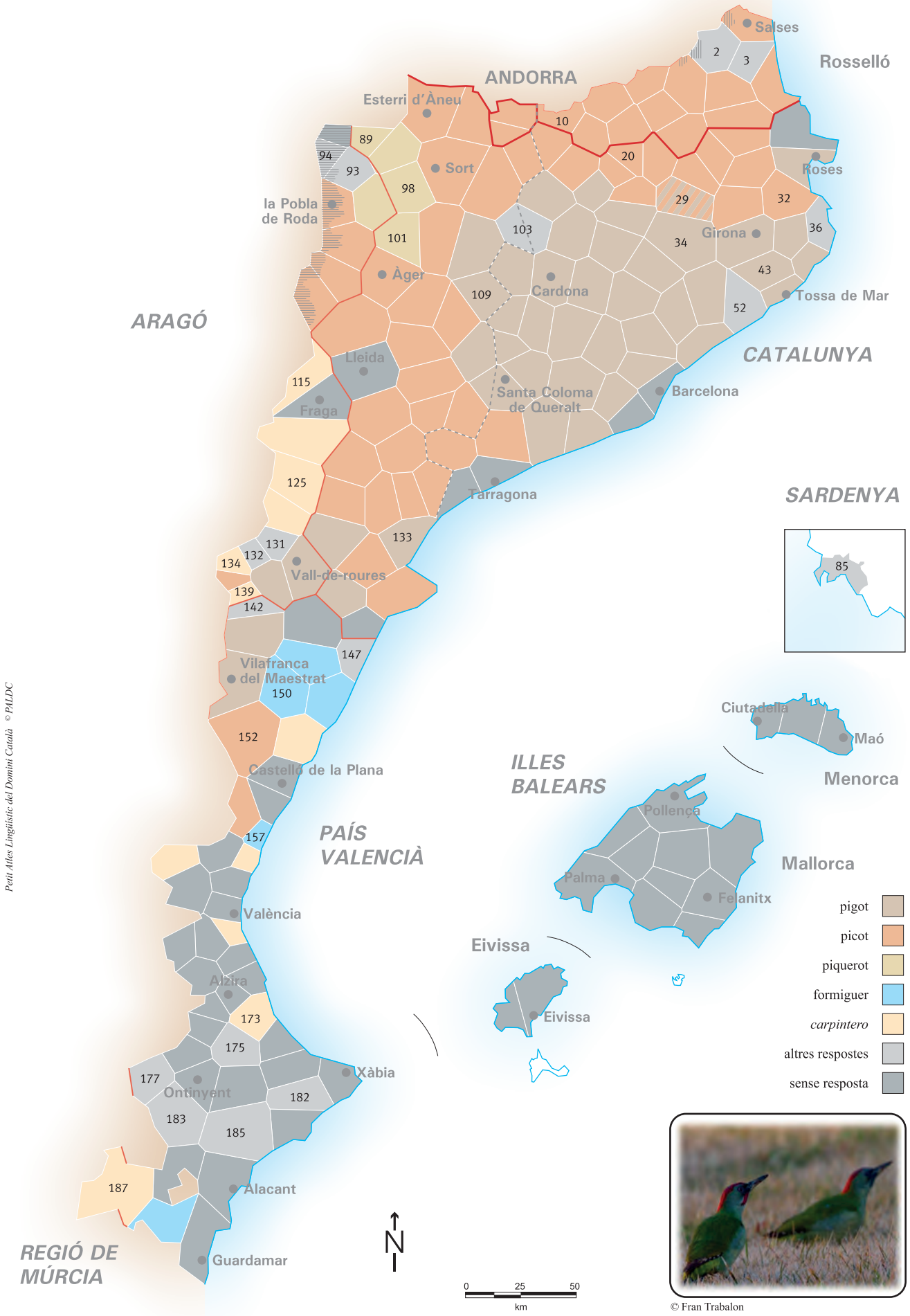
Pertanyen a altres espècies *formiguer* (var. *forniguer* 157; cf. mapa 967), probablement *Jynx torquilla*, que se serveix de la llengua per a caçar formigues; *pictort* 177/*picatort* 187 (cast. *torcecuello*), perquè mou el coll en totes direccions; *picverd* 2, 3, 10, de poblacions rosselloneses, deu correspondre al *Picus viridis* (← fr. *pic vert*) i *gatxo* 131, 132, adaptació de *gaig*, al *Garrulus glandarius*.

Són d'interpretació etimològica insegura *aiguader* 89, 93 i *aiguadero* 94, que potser tenen relació amb la pluja (cf. *ocell de pluja* [*Jynx torquilla*], *ocell de la pluja* [*Picus viridis*], Ortega, 2017: 109). Desconeixem la motivació de *migranya* 29.

La lexicogènesi d'aquest ornitònim gira entorn la idea de *picar*, amb der. o compostos. La isoglossa predominant és la de *pigot*/*picot*/*piquerot* del Principat, amb alguna presència de l'interferit *carpinter*/*carpintero*. Hem vist que a voltes no sabem a quina espècie precisa pertanyen alguns resultats.

Són mots normatius *pigot*, *picot*, *pica-soques* (aquest, com a *Sitta europaea*), des del DG_1, 1932.

El *pigot*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Fran Trabalon

1042
La *falcilla*
(*ALDC*, VII, 1590. La *falcilla*)

La *falcilla* és un "ocell de la família dels apòdids, de cos afusat, potes curtes i ales llargues en forma de falç, la vida del qual transcorre en gran part a l'aire, on caça, s'acobla, canta amb un xiscle agut i reposa tot volant" (*DIEC* s. v. *falcillot*); es tracta de l'*Apus apus*, però es pot confondre amb l'*Apus pallidus* i l'*Apus melba* i fins amb la *Hirundo rustica*, l'*oreneta*.

Falcilla deriva del baix llat. FALCICULA, dim. de FALCEM (FALX, FALCIS), per les "ales llargues en forma de falç", com diu la definició; cf. fr. *faucille*, oc. *faucilh*, angl. *sicklebill* (*sickle* 'falç') i, semblantment, gr. *drepanís* (< *drépanon* 'dalla'); *ballester* 23, 26, 31 (< BALLISTARIUS), amb les ales esteses com una ballesta (cf. oc. *arbalestier*). El mot ha sofert diversos canvis fonètics: *fal*[θ]*illa* 108, amb la interdental arag.; *faucilla* 19, amb vocalització de la *l* velar (com *auzina* < *alzina* < ILICĪNA); amb monoftongació del diftong [əw] > [u] en *f*[u]*cilla* 12, 43 (veg. Veny, 2013 b); *falcija* 142, 144/*falcitja* 177, 178, amb substitució de la palatal, com en *falditxa* 149, on pot haver-hi homonimització formal amb *falda*. També notem algun canvi morfològic: *falcilló* 107; *falcillot* 117; *fal*[θ]*ina* 138, tributari de l'arag. La *falcilla blanca* 110, citada al costat de *falcilla*, deu referir-se a l'*Apus melba*, que es distingeix pel color blanquinós de la panxa.

Falcia, documentat en val. des de Palmireno (1569) fins a Martí Gadea (1909) (der. *falciot* 58), és resultat d'una dissimilació de consonants laterals ([l]...[ʎ] > [l]...[ɸ]) i pot sofrir la interposició de l'antihiàtica [g]: *falciga* 125, 132, 137, 165, 166, *fal*[θ]*iga* 134, 139. *Falzia* ha sonoritzat la [s] en [z] per influència de l'homònim *falzia* 'tipus de falguera' (< **felezia* < FILICICULA), amb el der. *falziot* 55, 60, 61, 63; igualment es troba la [z] en les var. *falzilla*, *falzillot* 67 i *franzillot* 181, 184, 185 (cf. *la cova dels Franzillots*, l'Alfàs del Pi, Marina Baixa), aquesta relacionada pels parlants amb la procedència de França (Fidel *et al*., 2014: 86). La sonorització de /s/ darrere sonant (*l*, *n*) es troba en altres casos com *can*[z]*ell*, *cal*[z]*ina*, *pin*[z]*à*. La consonant inicial del mall. *valzia* 73, 79, si no és una equivalència acústica de labiodentals [f] = [v], podria provenir d'un encreuament amb el der. de *VINCĪCULUM 'vencill' (cf. "*Valzía*. V. *Falzía*". "*Falzía*. Hérba. [...]; Áve. [cast.] Vencejo ô arrejaco [sic]", Figuera, 1840).

Altres noms han trobat la motivació en:

1) La semblança amb eines del camp o de la menestralia: *magai* 46, 50, 56, d'origen incert; *uixol* 36, var. de *aixol*, der. de *aixa* (< ASCIA), canvi degut, més que a una assimilació [ə] > [u] (*DCVB*), a una homonimització formal amb *uixol* 'parany, trampa' (< USTIOLU) (cf. Veny, 1978 a: 115 i n. 34): els dos mots designen tipus d'aixada de dos caps; *martellet* 5 ← oc. *martelet* "à cause de la forme de ses ailes étendues" (Mistral); veg. noms d'altres eines transferits a noms d'animals: *rascle*, *rascló*, *rasclet*; cast. *arrejaque* 'trident' (< àr. RAŠÂQA). No sembla que *martinet* en sigui una var. sinó un altre manlleu a l'oc., coincident amb el fr., basat en un dim. del nom de persona *Martin* (cf. *guineu*, *guilla*, antropònims traspassats a la fauna).

2) El crit agut: atesa la freqüència lexicogenètica basada en els xiscles emesos per l'ocell (gall. *birrio*, *cirrio*; navarrès *chichirrí*; sard *sbirro* < *sbiru* < *spi spi*), sembla que *ginjola* ("*Ginjólas*. Aucèll. Avion. Espéce de Martinet. *Cypsellus* [sic] *apus*", Febrer Cardona, v. 1830 [2001]) ha de ser un deverbal de *ginjolar*, d'origen onomatopeic, i *vinjolita* 70, una forma dissimilada de palatals amb un suf. d'aspecte cast., però que interpretem d'origen expressiu, com imitació del xiscle agut de l'ocell (< **ginjolit*, **vinjolit*) (cf. *xerevita* 'oreneta', mapa 1043).

3) El vol esbojarrat, veloç, unit als crits ("gisca" 82): *girapedaços* 37, un mot altament expressiu: "Vuelo distintivo muy rápido con batir de alas extremadamente rápido pero manteniéndolas tiesas. Durante la cría, grupos chillantes vuelan raudos en círculo sobre los tejados" (Peterson *et al*., 1980: 232); "on l'oit crier de bien loing en volant: car elle fait une voix claire et moult esclatante" (Belon, 1555: 377); *passavolant* 4. D'altra banda, *avió* 44, 187, 189, 190 és un manlleu al cast. i murcià *avión* (cf. *ALeCMan*, mapa 28), documentat segles enrere, probable modificació de *gavión* (*DECH*), però que els parlants actuals deuen veure-hi una imatge de l'*avió* 'aeronau'.

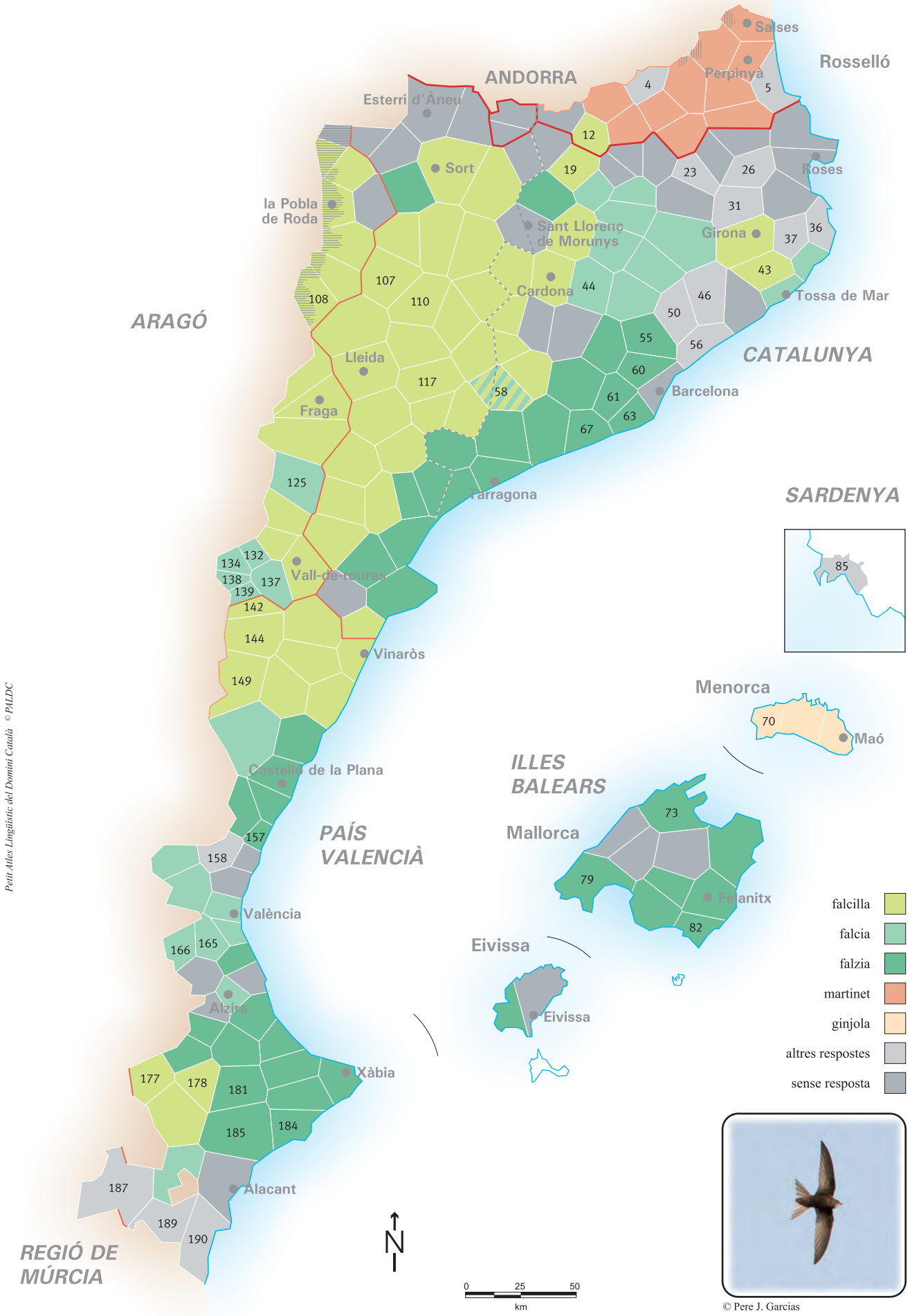
També es donen algunes interferències amb *oreneta*, *Hirundo rustica*: *oroneta* 158 (< **eroneta* < HIRUNDĬTTA); i amb *oronil* 157 (Escrig, 1851), que té el mateix radical, però amb canvi de suf., *-il*, probable modificació de *-ill* (< -ICULU), car *-il* no té valor dim. sinó que és indicador de residència o dipòsit (*brasil*, *cortil*) (Moll, 1952 [2006]: 252-253).

L'alg. *nígril* 85 és un manlleu al logudorès *níghiri* (< llat. NĬGRU), a causa del color negre d'una part del seu plomatge (Caria, 2006: 141-142).

Semànticament, la imatge de la falç (*falcilla*) és present en els noms que ocupen la major part del domini, amb l'excepció del ross. (*martinet*), que recorre a un antropònim pres de l'oc., i del men. (*ginjola*), que s'ha decidit per la motivació del crit. No han deixat resultats els llat. *cypselus* i *apus*, aquest pres del gr. *a-poús* 'sense peus', perquè l'ocell els té reduïts i difícilment pot aterrar.

Són mots normatius *falziot* (*DG*$_1$, 1932, var. després suprimida), *falcia*, *falcillot* i *falciot*, des del *DIEC*$_1$, 1995; sembla que, aplicant el criteri geogràfic, a parer nostre, *falcilla* també hi hauria de tenir un lloc preferent.

La *falcilla*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Pere J. Garcias

1043
L'*oreneta* (*Hirundo rustica*)
(*ALDC*, VII, 1591. L'*oreneta*)

L'*oreneta* és un "ocell de la família dels hirundínids, d'uns 15 centímetres de llarg, de plomatge negre blavós al dors, blanc trencat al pit i castany a la cara i la gola, d'ales punxegudes i cua llarga i bifurcada, que nia a les masies i arriba als nostres climes pel març i n'emigra al setembre (*Hirundo rustica*)" (*DIEC*). Es tracta d'un moixó respectat pels infants (matar-lo era pecat mortal), amb els seus nius, amic dels poetes i freqüent en la cultura oral popular, que ha generat rondalles, refranys i fraseologismes. Sovint ens trobem amb confusió d'espècies.

Oreneta (s. XIV) deriva d'un primitiu **erone*(*n*) (< HIRUNDINEM), que, amb el suf. -*eta* (< -ĬTTA), va donar **eroneta* passat a *oreneta*, per metàtesi vocàlica, a *areneta* 16-18, 22, 23, 25, 29, 31, 43, 47 (doc. Agustí, 1617), per centralització de [o] > [ə] (veg. Veny, 1999 c), a *nereta* 32, 42, per afèresi i metàtesi consonàntica, i a *orineta* 52, 108, 126, 127, 131, 137, 138, pel tancament de [e] > [i], potser per dissimilació vocàlica (*DECat*). La var. *oroneta* (s. XIV; Vicent Ferrer, *Spill*, Pero Martínez; *Barrere 1745*; C. Ros, 1752; *Rondalla*) prové de *oreneta* (s. XIV) per assimilació vocàlica; *noreta* 133, per afèresi i metàtesi (cf. *nereta*), i *aroneta* 124, 135, 140, 146-148, per centralització; a més, *oreneta*, pel tancament de [o] > [u] per fonosintaxi (*una* [w]*reneta*), ha provocat una var. diftongada, *aureneta*, així com *auroneta* 107 (< *oroneta*) i *aurineta* 109-114, 116, 117, 120, 122, 127, 129 (veg. Veny, 2013 b); una -*g*- que ha substituït la [w] de **auruneta*, ha generat *agruneta* 105; *angruneta* 119, *angroneta* 145, amb canvi de segment inicial; *gruneta*, amb afèresi per fonosintaxi, i, per equivalència acústica, *bruneta* 128, *abruneta* 128 (no cal adduir un encreuament amb *engruna* 'mica' o *grua*, com afirma Sanchis Guarner, 1963: 382 o que el canvi fos afavorit per *grua*, *agró*, ocells camallargs, com comenta Gulsoy, *DECat*); *angrineta* 115, 118, encreuat amb *aurineta*; notem l'alternativa *aurineta* 117/*aubrineta* 117, a més de l'estranya *aulidona* 123.

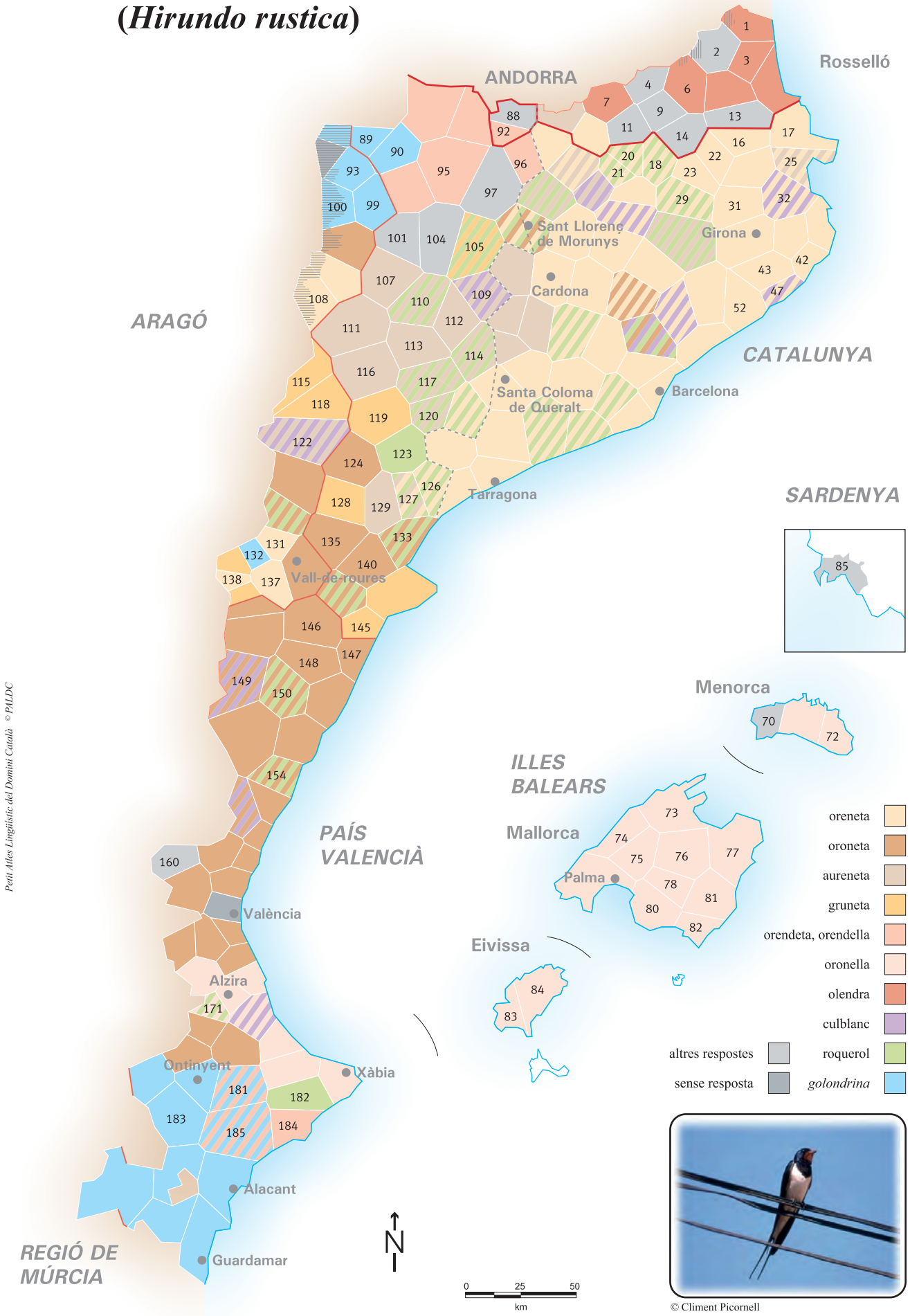
L'addició del suf. -*ella* (< llat. -ĔLLA, que va substituir parcialment l'àton -ULU, -ULA) ha donat lloc a *oronella* (s. XIII; *Curial*; Ros, 1764; Rosanes, 1864; Pla, 1880; Martí Gadea, 1909); *aronella* 75, 76, 80, 81; *ronella* 72, amb afèresi vocàlica; *orenella* 73, 78, 83, 84, amb metàtesi vocàlica; *nonella* 82, per assimilació a la nasal. El manteniment de -*nd*- en el radical de *orandella* 184, 185 i *arandella* 181 en una àrea val. podria atribuir-se a influència mossàrab (com admet Sanchis Guarner, 1963), mentre que per a les formes paral·leles pallareses *orendeta*, *arendeta* 92, 96, *aurendeta* 95 pensem en una possible influència oc. (o bé una "persistència del precatalà pallarès, paral·lelisme colpidor amb la persistència mossàrab al País Valencià", *DECat*) i en podrien ésser homonimitzacions *volandeta* 88, 101, *volandreta* 104 (× *volar*; recordem que *orenol* i *orenyola* són noms del 'peix volador') i *bullendreta* 97 (× *bullir*); la var. ross. *olendra* deu ser una reducció de *orénd*(*o*)*la*, documentada en ross. des del s. XIII, a través d'una metàtesi (var. *aulendra* [s. XIV] 1, 3; *urenda* 6, dissimilació de *urendra*; *abrèndul* 9); l'arcaica *alundra* 7 podria remuntar-se a HIRUND(U)LA, origen també de *arandola* 13, amb desplaçament de l'accent cap a un paroxíton (*aurendola* en *Barrere 1745*: 84), com és habitual en ross. Mantenen el grup -*nd*- *hirondela* 7 (que conviu amb *alundra*), pres de l'oc. *irondela* o del fr. *hirondelle*, i l'adaptació *girondella* 14 (que ja recollia Sanchis Guarner, 1963: 384), homonimitzada amb *girar*; *rund*[u]*la* 2, 4, 11 és un clar manlleu a l'oc. *randola*. L'alg. *arróndine* 85 és un manlleu al logudorès *rundine*, si no ho és a l'it. *rondine*.

Altres noms, minoritaris, han trobat la lexicogènesi en: *a*) el color: *carboner* 29, pel color negre d'una bona part del cos; *culblanc*, *culblanca* 149 (que suposa un nucli *oroneta*), pel blanc de la part inferior i que deu correspondre més aviat al *Delichon urbicum*; *b*) el cap (part pel tot), potser pel seu color diferenciat: *caputxet* 100, dim. de *caputxa* (veg. mapa 970); *cabot* 74, 75, 77, 82, probablement l'espècie *Delichon urbicum*; *c*) l'hàbitat, perquè l'ocell freqüenta les penyes: *roquet* 154, 171, *roqueret* 150, 182; *roquerol*/*r*[u]*querol*, *requerol* 20, 21, 110, 117, per assimilació a la vocal següent, *raquerol* 117, per dissimilació de l'anterior, probablement *Hirundo rupestris*, tots ells en forma dim.; *d*) el crit ("*xisclar* més que les orenetes per l'abril"): *vinjolita* 70, dim. de *vinjola* (< *ginjola*, deverbal de *ginjolar*) (cf. mapa 1042), l'onomatopeia sonora s'hauria incrementat amb el segment final (-*ita* < -*it*, que Sanchis Guarner, 1963: 384 considerava "sufix diminutiu inusitat"; creiem menys probable la relació amb *VIRARE [Moll, 1928: 1763] o amb *VINCĪCULUM [*DCVB*]) i més acceptable amb *xerevita* 160 (*jorovita*, *gerevita*; cf. Martí Gadea, 1891), també nom de la cuereta (cf. cast. ant. *chiribía*), amb un final de caràcter fonosimbòlic.

Finalment, *golondrina* és un manlleu al murcià, on és un dim. de **golondre* (< HIRUNDINEM) (murcià *golondra*, cf. *ALeCMan*, mapa 50) i que coneix les var. *golandrina* 183, 185, per dissimilació vocàlica, *colondrina* 132, per ensordiment de la velar, *bolandrina* 89, 90, 93, 99, per equivalència acústica G = B (Veny, 1989 a), ajudant-hi l'atracció de *volar*; *gorrunella* 182, encreuament de *oronella*/*orandella* amb *golondrina*.

Són mots normatius *oreneta*, *oronella*, des del DG_1, 1932 (també *orenola*, que no hem registrat); *oroneta*, des del $DIEC_1$, 1995, les espècies *Delichon urbicum*, *culblanc*, des del DG_1, 1932, i *Hirundo rupestris*, *roquerol*, des del $DIEC_1$, 1995 ("varietat de falziot", DG_1, 1932).

L'*oreneta* (*Hirundo rustica*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Climent Picornell

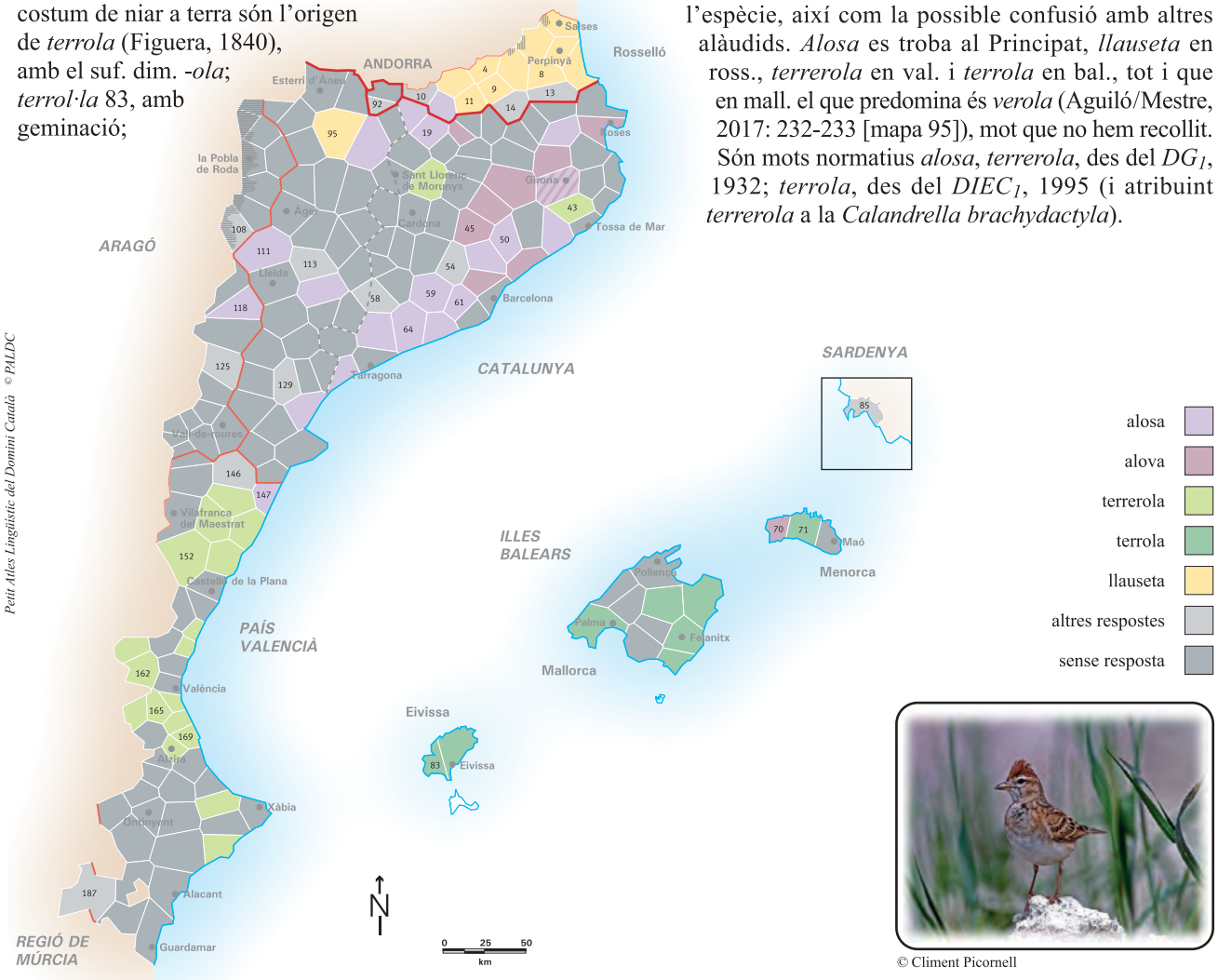
1044
L'*alosa* (*Alauda arvensis*)
(*ALDC*, VII, 1593. L'*alosa*)

L'*alosa* (s. XIV) és un "ocell de la família dels alàudids, d'uns 18 centímetres de llargada, de plomatge terrós, de costums sedentaris, abundant en conreus i rostolls (*Alauda arvensis*)" (*DIEC*); el mot deriva del llat. ALAUDA, procedent del gàl·lic, amb la -D- esdevinguda [z], a través de [ð], darrere l'accent (com *enclusa* < llat. cl. ĬNCŪDĬNEM); coneix diverses var.: *losa* 19, 50, 61, 64, 111, per afèresi vocàlica; *aloseta* 147, en forma dim.; *alova* (Febrer Cardona, v. 1830 [2001]), d'un anterior **aloa*, amb inserció d'una antihiàtica [β] o [v] (*alo*[v]*a* 70), com en la var. aferètica *lo*[β]*a* 45, però que no deu tenir res a veure genèticament amb el ross. *aloeta* 9, 10, 13, 14, que és pres del fr. *alouette*; *llosa* 59, 118 (var. dim. *lloseta* 4, 11) presenta palatalització de *losa*, on la *l-* és tractada com a inicial (igual que la de LŎCUS > *lloc*), semblantment a *lloja* 54, que no deu ser "una confusió de lexicògrafs", segons afirma el *DECat*, sinó un canvi [z] > [ʒ]; *glo*[z]*a* 92, *glo*[s]*a* 58 i *clossa* 95 deuen procedir d'homonimitzacions formals. Són de procedència oc. *llauseta* (*Barrere 1745* "alauda sine crista") (← *lauseta*), *ll*[u]*seta* 4, 11, amb monoftongació (cf. Veny, 2013 b), *llausereta* 8, amb l'infix *-er-* i el suf. dim. *-eta*, mentre que és de matriu cast., *alondra* 125, 187, llengua on es documenta des del s. XV (*aloa* > *aloda* ✕ *olondra*/*golondra* < HIRUNDINEM). El plomatge ("color de la terra" 113) i el costum de niar a terra són l'origen de *terrola* (Figuera, 1840), amb el suf. dim. *-ola*; *terrol·la* 83, amb geminació; *t*[u]*rrola* 71, amb assimilació vocàlica; *terrerola*, amb l'infix *-er-*, i les masculinitzacions *terrerol* 43, 169, i el doble dim. *terreroli* 165; *terradulla* 113, probable der. de *terrada*, format sobre *terra*, i el suf. *-ull* (< -ŪCŬLU), com el de *casull*. Com altres alàudids, el cant de l'alosa, "una aguda y musical efusión, largamente sostenida" (Peterson *et al*., 1980: 239), és a l'origen dels mots onomatopeics *beltrolina* 129, *petrolina* 146, 152, amb una [i] que reflecteix l'agudesa del seu crit, present també en *cotoliu*, *pitoliu*, etc., en el sard *prautaritta* passat, per metàtesi, a l'alg. *taperita* 85 i en mimologies com "sa teva tia" 71.

La confusió amb altres ocells de la mateixa família és freqüent, com ho indiquen observacions dels inf. sobre certes similituds: "aparegut a la calàndria" 118, "paregut a la *caullà*" 169, "semblant a la cogullada" 113, "semblant a la *caüllà*" 162, "com la *cogullà*" 152. A més, *co*[β]*ullador* 108 és un der. de *co*[β]*ulla*, equivalència acústica de < *cogulla* (< CŬCULLA), resultat d'una confusió amb la *cogullada*, pel plomall al cap, menys vistós en l'alosa.

Per als comentaris i àrees de 'alosa' a la Romània, veg. Álvarez, 2009.

Des d'un punt de vista geogràfic, cal destacar la notable absència de respostes, en algun cas per inexistència de l'espècie, així com la possible confusió amb altres alàudids. *Alosa* es troba al Principat, *llauseta* en ross., *terrerola* en val. i *terrola* en bal., tot i que en mall. el que predomina és *verola* (Aguiló/Mestre, 2017: 232-233 [mapa 95]), mot que no hem recollit. Són mots normatius *alosa*, *terrerola*, des del *DG*$_1$, 1932; *terrola*, des del *DIEC*$_1$, 1995 (i atribuint *terrerola* a la *Calandrella brachydactyla*).

© Climent Picornell

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

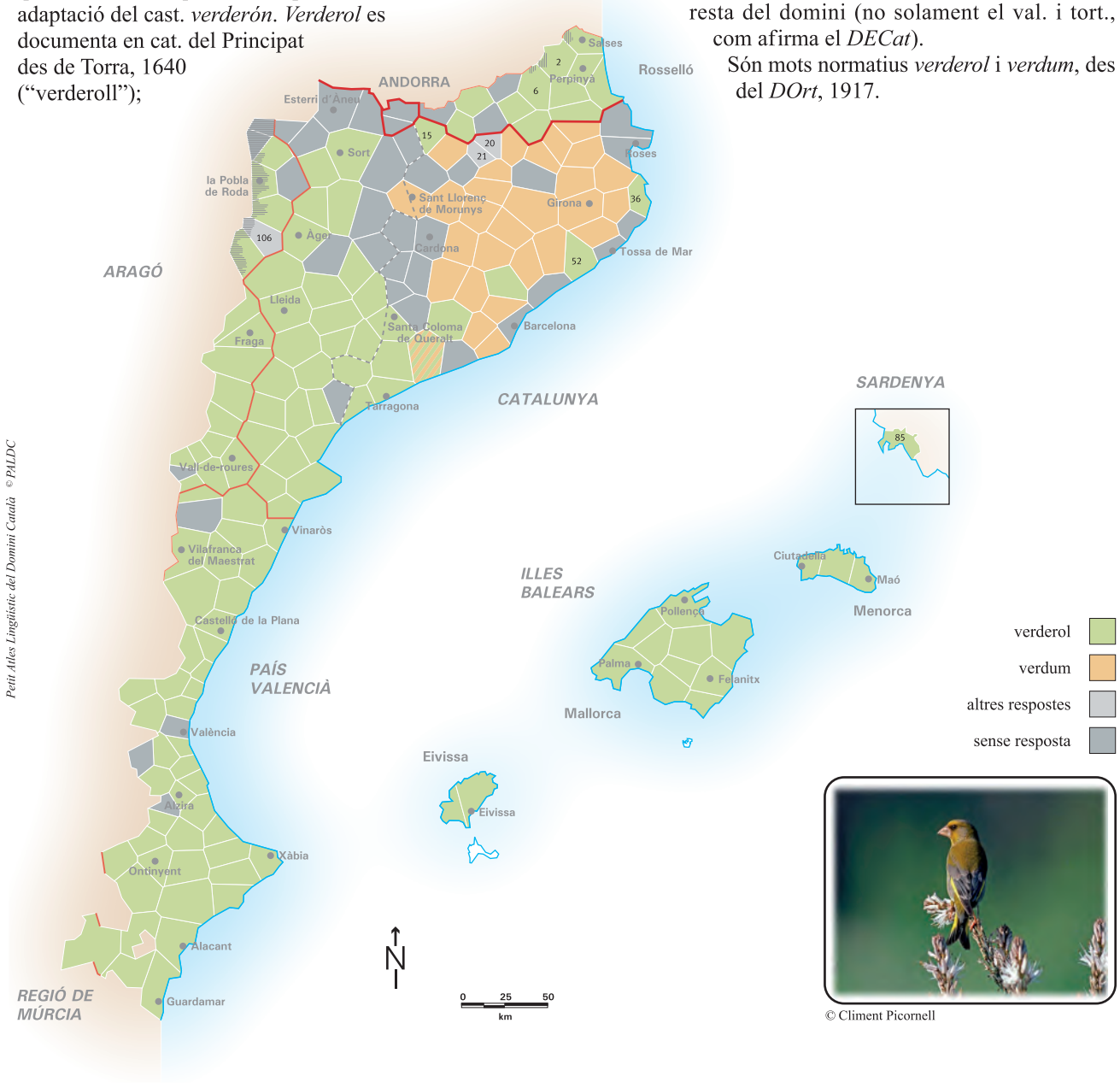
1045
El *verderol* (*Carduelis chloris*)
(*ALDC*, VII, 1586. El *verderol*)

El *verderol* o *verdum* és un "ocell de la família dels fringíl·lids, d'uns 14 centímetres de llargada, de plomatge verdós, bell cantaire (*Carduelis chloris*)" (*DIEC*); els dos noms es basen en l'atribut cromàtic, *verd*, der. del llat. VĬRĬDIS, present en el cat. *verderol*, oc. *verdeirolo*/*verdun*, sard campidanès *verderola*, it. *verdone*, fr. *verdier*, port. *verdilhão*, angl. *greenfinch*, al. *Grünling*; gr. *khloris* (de KHLŌRÓS 'verd groguenc'); en llat. tardà també s'usava *luteola* (< LUTEUS 'vermell groc') i *citrinus* 'semblant a la llimona' (< CITRUS 'llimonera'). El cat. *verderol* (s. XV) ha rebut el suf. *-ol* (< -OLU) precedit de l'infix *-er-*, com *abellerol*, *roquerol*, *figuerol*, *estiverol*, etc., amb les modificacions *verdrol* 2, per síncope de la vocal intertònica; *verdol* 6, per dissimilació eliminatòria de bategants; l'alg. *velderol* 85, per lambdacisme de la bategant implosiva (com *gelmana* 'germana'); *ververol* 36, pron. [bərβərˈɔɫ], per assimilació de les bilabials; *verdosa* 20, 21, adj. substantivat, format amb el suf. *-ós*, *-osa* (< -OSU, -OSA), que indica de quin color és la qualitat del posseïdor; *verderó* 15, 52, adaptació del cast. *verderón*. *Verderol* es documenta en cat. del Principat des de Torra, 1640 ("verderoll"); en ross. des de *Barrere 1745* ("varderol"); en val. des de Palmireno, 1569; en mall. des de Figuera, 1814; en men. des de Febrer Cardona, v. 1830 (2001); en alg. des de Bartomeu Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996 i Caria, 2006: 185-186. *Veroler* 106, pron. [verolˈɛ], és un der. de *verol*, format sobre l'ant. *ver* (< VARIUS), aplicat al color de la fruita que madura (cf. mall. *verola* "ocell verdós o rogenc", *DCVB*).

Quant a *verdum*, compartit parcialment per l'oc., és difícil d'explicar la presència del suf. *-um*, que sol tenir un valor col·lectiu (cf. *cabrum*, *masclum*, etc.): si l'ocell formés un esbart, hauríem assistit a una metonímia de *pars pro toto*, però no és aquest el cas; també hipotèticament podríem partir d'un *VIRIDUMEN, com ALUMEN > *alum*, LEGUMEN > *llegum*, abans de la profusió dels col·lectius, però ens falta documentació.

Des d'una perspectiva geogràfica, *verdum* s'estén pel cat. central (no es confirma la sospita del *DECat* que s'hagués trobat en val. mer.), mentre que *verderol* ocupa la resta del domini (no solament el val. i tort., com afirma el *DECat*).

Són mots normatius *verderol* i *verdum*, des del *DOrt*, 1917.

© Climent Picornell

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1046
La *cadernera* (*Carduelis carduelis*)
(*ALDC*, VII, 1594. La *cadernera*)

Deia el naturalista francès Belon (1555: 354) que la cadernera és "l'ousillon de la plus belle couleur que nul autre que nous ayons en France. On le nourrist en cage pour son plaisant chanter". Els seus vius colors són un atribut que es troba a l'origen de diversos noms hispans romànics: gall. *xílgaro*, cast. *jilguero*, *colorín*, port. *pintasilgo* (der. del llat. SIRGO 'teixit de seda de diversos colors'); i el seu cant, que és lloat també pels nostres ornitòlegs ("lo seu cant és bonic i variat i lo despedeix amb molt foc", Barrera, 1892: 50), ha generat el rom. *stielete*, pres de l'eslau, format per onomatopeia ("Voz. Inconfundible "tsi-gelit", fluido, repetido frecuentemente", Peterson *et al*., 1980: 337). En canvi, entre les característiques assenyalades, no figura l'alimentació de llavors de card, que l'ocell picoteja ("amb el bec fort i cònic", Janer/Rayó, 1979: 106) posant-se damunt la planta, detall que constitueix la motivació dels noms catalans així com dels gal·loromànics (fr. *chardonneret*) i italoromànics (it. *cardellino*) (també l'al. *Distel-finck* 'pinsà de card') (veg. Veny/Massip, 2018) i que no passen desapercebuts als nostres ornitòlegs que s'han ocupat d'àrees comarcals ("li agraden els cards", Domingo/Concernau, 1982: 158; "li agraden molt les sements dels cardots", Massip, 1980: 190; "picoteja les llavors del card", Aixalà, 1987: 126; "els agraden especialment les llavors dels cards, tan abundants als erms menorquins", Ramos, 1994: 172; "és molt llaminera de la granes del card", Motjé, 1982: 115); pot ser també una varietat de card, com la lloba (*Cirsium vulgare*, Aymerich *et al*., 1991: 298), o una altra planta ("li agraden molt les llavors de l'olivarda", Bros *et al*., 1982: 121, que són els cecidis o falses olives).

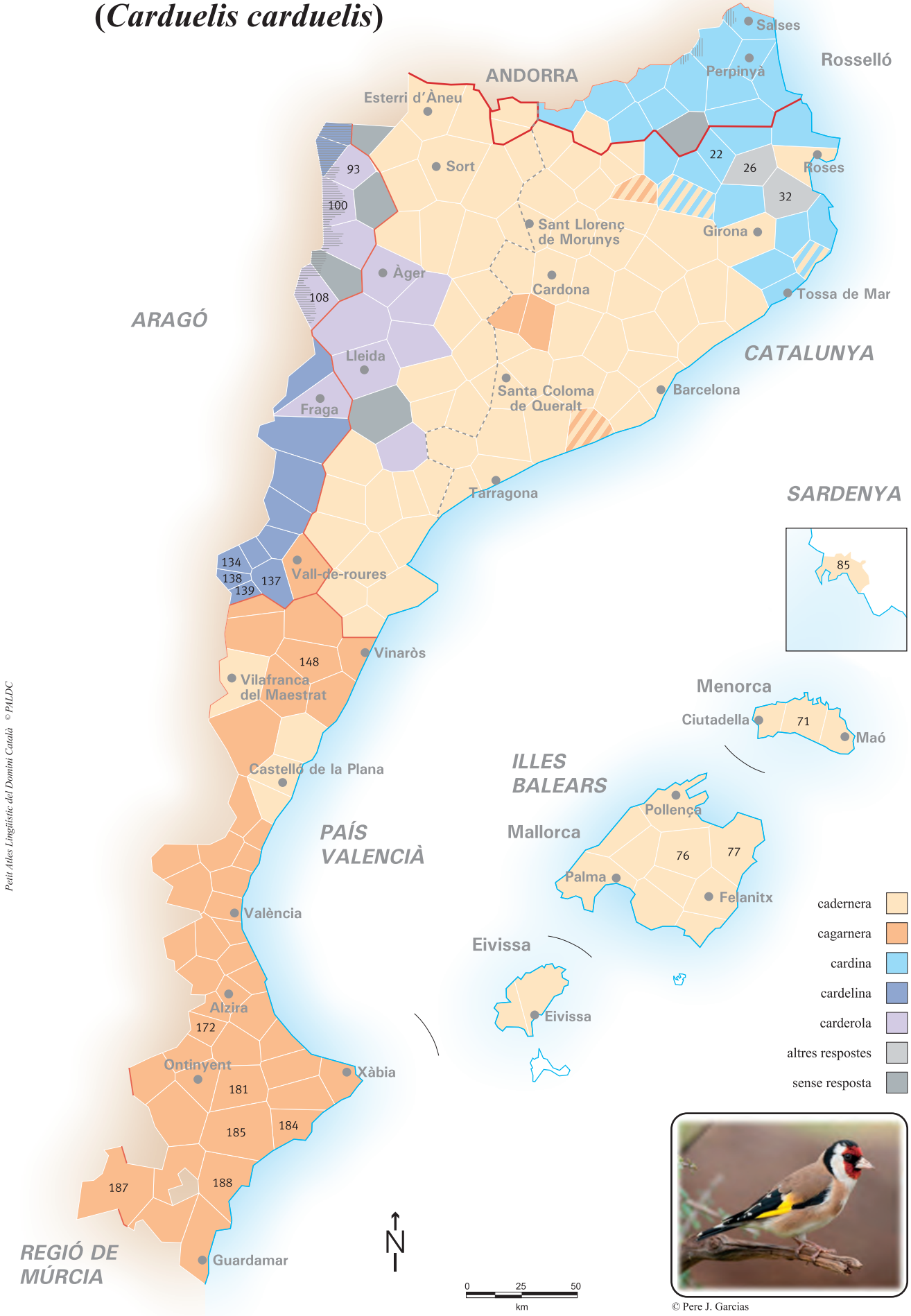
El card, amb les seves llavors, doncs, és la motivació única dels noms catalans de la cadernera, a partir del nom llat. CARDUUS, amb les seves var. CARDUS i der., CARD(U)ELIS, CARDINUS, *CARDARIA. Aquest, format amb el suf. -ARIA (**cardera*), ha donat *carderola*, amb el suf. dim. -*ola* (< -OLA) i, afegint-hi un altre suf. dim., *carderolina* 93, 100, 108; amb l'infix -*en*(*a*)- < -INA, s'hauria originat *cardenera* 71 (i *carganera* 172, 181, 184, 185, 187, 188, *cagarnera*, *caarnera* 148), *caldenera* 85, en alg. per lambdacisme (*cardanera*, Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: 143, pres del campidanès), i després, per metàtesi, *cadernera* (var. *qu*[e]*dernera* 76, del mall. de Sineu, per palatalització de la [ə] en contacte amb una antiga palatal; *caternera* 77, per ensordiment de la dental). La var. sobretot val., *cagarnera*, podria ser deguda a una equivalència acústica D = G, no gaire freqüent, o bé a una atracció paronímica de *cagar* (*cagarnera*/*caguernera*), i, per pèrdua de -*g*-, *caarnera* 148; cf. Martines, 2000: 149 i següents, i 2012: 69 i següents.

El tipus CARDINUS, en *f*., hauria generat *cardina*, com en oc., i CARD(U)ELIS, amb el suf. -INA, *cardelina*, com en arag. (var. *cardolina* 134, 137-139, del Matarranya, per homonimització amb *cardo*); per síncope, tindríem *carlina* 22, 26, 32.

Cadernera (del Principat, tort., bal. i alg.) i *cardina* són els mots de doc. més antiga: O. Pou (1575) inclou ambdós, seguint el seu costum d'agermanar la var. gironina amb la val., que, al s. XVI, encara devia ser *cadernera*, atestada des de Palmireno (1569), passant per l'*Spill* i les *Fàbules d'Isop*, fins a Martí Gadea (1909), que, més tard, va ser substituïda per *cagarnera* (Escrig, 1851; Martí Gadea, 1909), compartida amb el murcià (García Soriano, 1932). Altres var., de menys extensió, són *carderola*, del cat. nord-occ., i *cardelina*, de la Franja, afí a l'arag.

Són mots normatius *cadernera*, *cardina*, des del *DOrt*, 1917, amb l'anotació "*cardina* [sin. *cadernera*]", i *carderola*, des del *DG*$_1$, 1932.

La *cadernera* (*Carduelis carduelis*)

© Pere J. Garcias

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1047
El *cucut* (*Cuculus canorus*)
(*ALDC*, VII, 1596. El *cucut*)

D'aquest ocell de la família dels cucúlids (*Cuculus canorus*), les definicions dels diccionaris destaquen el seu "cant característic", que és l'origen del seu nom en cat. *cucut*, fr. *coucou*, it. *cucù*/*cuculo*, oc. *cocu*/*cocut*, port. i gall. *cuco*, rom. *cuc*, al. *Kuckuck*, angl. *cuckoo*, eusq. *kuku*, gr. *kokkux*, cast. *cuclillo*. El nom llat. era CUCŪLUS, també d'origen onomatopeic, que ha donat *cogulo* 94 i el cat. ant. *cogul*/*cugul* (s. XIII, Busa-Nebrija, 1507; O. Pou, 1575; *Barrere 1745*; Sanelo, 1802), que també prengué el sentit de 'cornut' pel fet que la femella d'aquest ocell té el costum de pondre l'ou dins el niu d'un altre ocell perquè el covi, costum que ha donat lloc a fraseologismes com "eres [ets] més gandul que un cuquello" 187; l'actual *cugula* 'zitzània' (oc. *coguola*) és igualment resultat d'una metàfora aplicada a aquesta mala herba que creix entre el blat o altres cereals aprofitant-se de la seva llacor (cf. *PALDC*, V, mapa 710).

Per a les formes catalanes, distingim: *a*) les que tenen una base onomatopeica amb modificacions; *b*) les que a aquesta base han afegit un sufix.

a) *Cucuc*, de l'àrea occ., és la var. documentada més antigament (O. Pou, 1575; els val. Ros, 1764; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Pla, 1880); *cucut* apareix més tard (*Barrere 1745*; Esteve *et al*., 1803) i hauria substituït el segment final *-uc* per *-ut*, que era més freqüent, amb la probable atracció de *puput* (cf. mapa 982), espècie amb la qual el *cucut* a voltes es confonia per la semblança del seu cant; *cucú*, amb la var. alg. *cúcu* 85 (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: n. 164), presa del campidanès i logudorès, i *cuco* 160, 190, probable manlleu al manxec i murcià (veg. *ALeCMan*, mapa 53); *cucui* 75, més que un der. d'un llat. *CUCULLUS, que hauria desembocat en **cucull*, constitueix una adaptació de *cucú*. Quant a *nopuc* 116 es tracta d'una mimologia de *cucuc* ("canta –diu un inf.– *no puc*, perquè fa els ous en els nius d'altres ocells" 75; com ho és aquesta altra: "canta *peu curt*" 90).

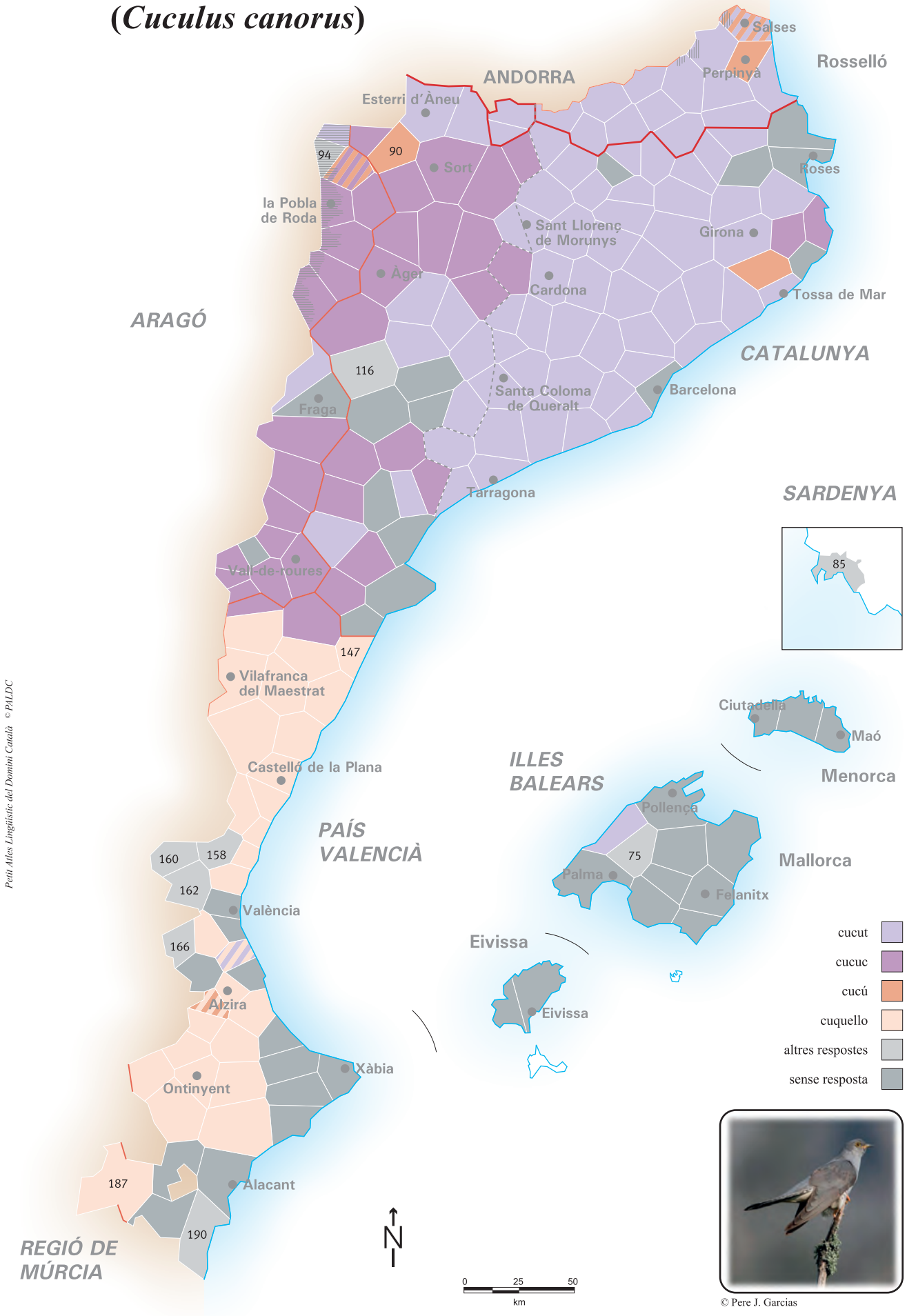
b) *Cuquello* (Sanelo, 1802; Escrig, 1851 –junt amb la pseudoadaptació *cuquell*–; Pla, 1880), amb un suf. dim. que, més que una adaptació val. d'un hipotètic **cuquiello* arag., deu ser-ho del *cuquillo* hispànic (cf. *tomello*, *llomello*, *mossiguello*); *cuquillo* 158, 162, 166, pres del cast., amb el suf. *-illo* < *-iello*, atestat en O. Pou, 1575; el rar *cugüello* 147 és un compromís entre *cogoll* i *cuquello*.

Molseta 166 és de motivació desconeguda.

Per a una àmplia informació sobre els noms de 'cucut' en bal., veg. Aguiló/Mestre, 2017: 204-205. Des d'una perspectiva geolingüística, *cucut* s'estén pel cat. or., *cucuc*, sobretot pel cat. nord-occ., i *cuquello*, pel val. Diacrònicament, *cucuc*, assentat en una àrea de tendència conservadora (cat. nord-occ.), convivint amb l'ant. *cugul*, és anterior a *cucut*, d'una àrea més innovadora (cat. or.) i probablement també anterior a *cuquello*, car l'atribució al mossarabisme és molt dubtosa, atesa la seva doc. tardana (Sanelo, 1802). Recordem els geosinònims que addueix O. Pou: "cugul, o cucuc o cuquillo", els dos primers dels quals, seguint el seu costum de posar l'alternativa gironina i la val., correspondrien al cat. or. i el darrer, probablement al val.

Són mots normatius *cucut*, *cuquella* ("nom d'ocell", que no hem enregistrat), des del *DOrt*, 1917; *cuquello*, des del *DIEC*$_1$, 1995, que corregeix *cuquelló* del *DG*$_1$, 1932; *cugul*, que figura com a "antic", des del *DIEC*$_2$, 2007.

El *cucut* (*Cuculus canorus*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Pere J. Garcias

1048
La *merla* (*Turdus merula*)
(*ALDC*, VII, P 62. La *merla*)

La *merla* és un "ocell de la família dels muscicàpids, d'uns 25 centímetres de llargada, plomatge negre i bec groc el mascle, de plomatge bru i bec negrós la femella (*Turdus merula*)" (*DIEC*); el mot (s. XV) deriva del llat. MĚRŬLA, com el rom. *mierlă*, l'oc. *mèrla*, el fr. ant. *merle* [*f.*]; var. *mèl·lera*, modificació de *mèrlera*, per assimilació de [ɾl] > [ll], pròpia del mall. i men. (com *parlar* > *pal·lar*), amb el suf. àton *-era*, semblant al de *sól·lera*, *fèl·lera*, *plàtera*: doc. Figuera, 1814 *mêtllera* i 1840 *mêllara*; Febrer Cardona, v. 1830 (2001) *méllara*; *merla collerada* 149 (o *collerada* 94), que correspon a l'espècie *Turdus torquatus*, dita així per la taca blanca al pit (cf. *griva collerada* del mapa 1039) i *merla de la coa blanca* 140, que designa la *Oenanthe leucura*, pel color blanc de les timoneres i del carpó; *mierla* 137, d'influència arag., per la diftongació de la E oberta llat.; *esmerla* ha aglutinat el segment inicial *es-* (pron. [as]-), potser a partir del pl. d'un sintagma com *les merles* (var. *esmela* 168): recordem que el mot es va identificar erròniament com a 'falcó petit' (*DG*$_1$, 1932), tema que fou aclarit per Colón, 1985; *mèrula* es deia en alg. (Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: n. 142); *merlot* 29, 31, 35, 38, 40, 41, 45, 46 és el mascle, format per addició del suf. *-ot*, com *llebrot*, *perdigot*, *aligot*.

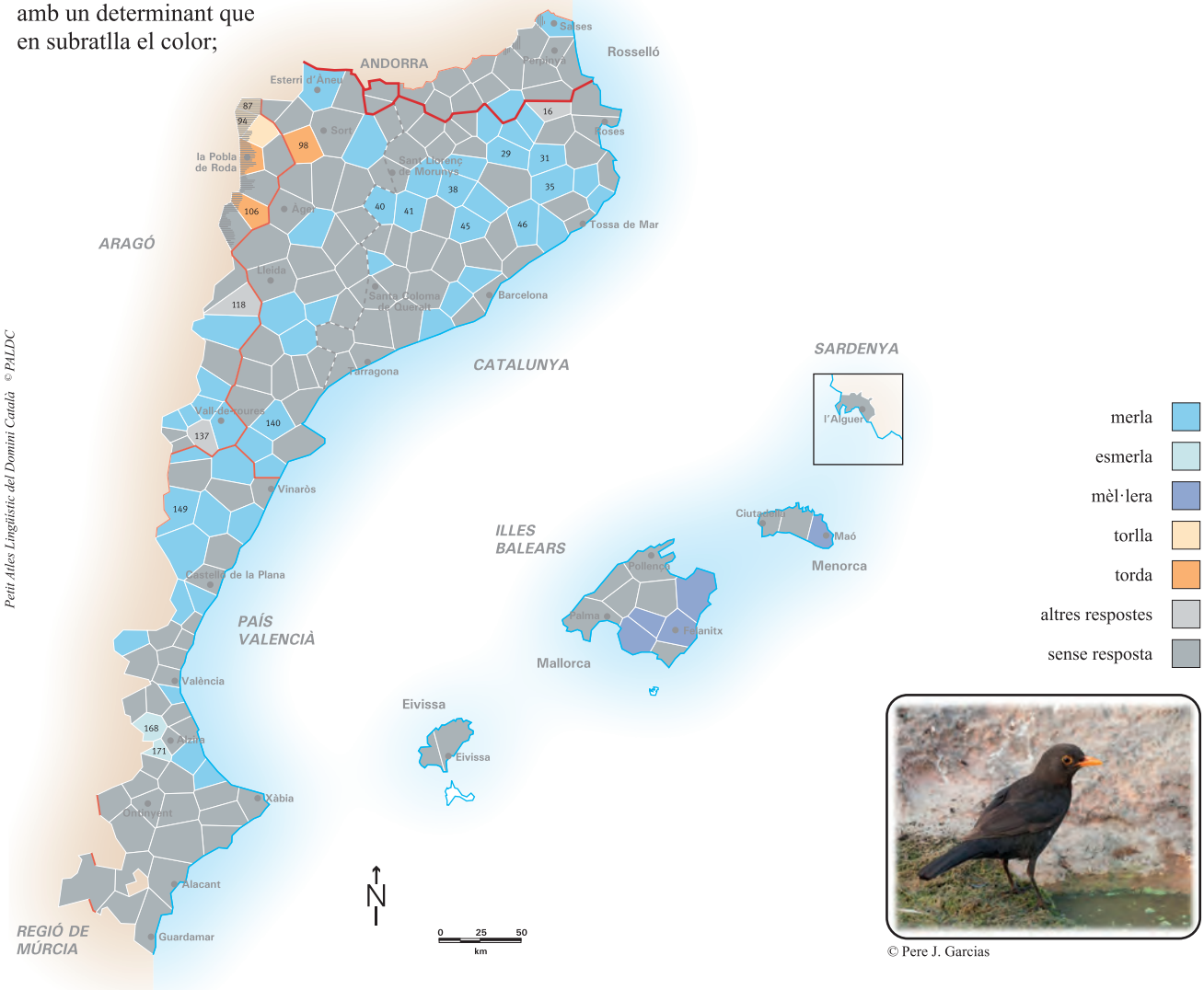
Torda (var. *torda negra* 106, amb un determinant que en subratlla el color; *tordra* 98, amb dilació de la bategant, com *orde* > *ordre*, *murta* > *murtra*) és resultat d'una atracció de *tord* (< TŬRDUS), per la seva semblança (*esmerla* "semblant al tord" 171), especialment amb l'estat juvenil (veg. en bal. *tord negre*, *tord roquer*, *tord burell* 'merla jove', ap. Aguiló/Mestre, 2017: 278-279 [mapa 118]); *torlla* (var. *torlla negra* 94, *torlla parda* 94, *torlla del pico amarillo* 87, *torlla del papo bllanco* 87, cf. més amunt, *merla collerada*) implica un encreuament de *torda* amb *merla*, amb palatalització de la lateral, com *parlar* > *parllar*, ajudant-hi per al canvi al *f.* l'afí *griva* (veg. mapa 1039).

Mirlo 118 és un manlleu al cast. (o arag.); var. catalanitzada morfològicament, *mirla* 16.

Per a un comentari i distribució dels noms romànics d'aquest ocell, veg. González, 2009.

Des d'un angle territorial, notem el mot pràcticament comú, *merla* (amb llacunes pel dèficit ornitològic/ornitonímic dels inf.), amb la var. fonètica insular *mèrlera* i la valenciana *esmerla*; el ross. *merla*/*mirla* té l'antecedent *merlo* d'autors rossellonesos (Saisset, Berga); la petita àrea *torda*/*torlla* ribagorçanopallaresa té vinculacions amb l'arag.

Són mots normatius *merla*, *merlot*, des del *DOrt*, 1917; *mèrlera*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

© Pere J. Garcias

1049
Tornar sense caça
(*ALDC*, VII, 1601. *Tornar sense caça*)

La noció ‘un caçador, tornar sense caçar’ ha estat força productiva pel que fa a la creació de fraseologismes, que, en general, resulten opacs en la seva motivació; algunes respostes tenen un simple caràcter descriptiu, sense formar un sintagma travat. Presentarem primerament les que tenen una certa extensió per passar després a les més locals (en general, passant el temps verbal a l’infinitiu): *fer porra* (doc. Pin i Soler, 1888) (var. *fer aporra* 164, 165), completat amb *fer una porra com un cabàs* 137; *anar a Porrera* 65 constitueix probablement un floreig verbal a partir de *porra* (cf. Martí Mestre, 2006) (veg. *anar a Badalona* ‘badar’); *fer diego* (doc. a. 1918) (var. *fer diega* 55); *fer pala* (cf. Martí Mestre, 2006); *dur es frare*, *dur un frare* 76, *fer* (*es*) *frare* 75, 82, *venir frare* 77, *dur es canonge* 78, per associació de rang eclesiàstic; *fer maçola* (var. *fer ma*[θ]*ola* 132, 138, 139); *fer març* (var. *ser març* 1, *març* 6, *fer un maç* 36).

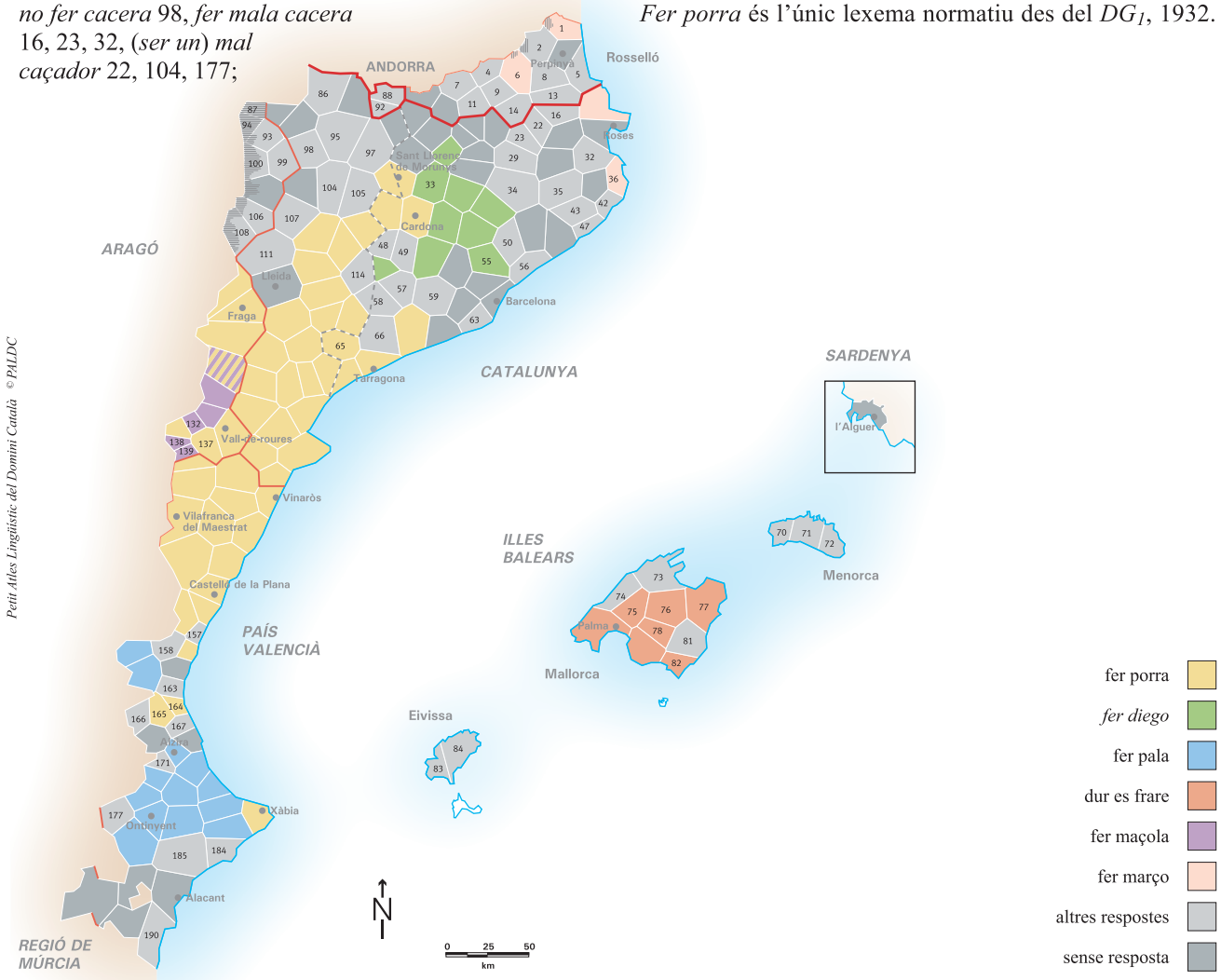
Les respostes de caràcter més puntual poden:

a) ser descriptives: *ha pas matat res* 2, *no ha matao res* 94, *ha pas mort res* 8, 9, *no ha mort res* 157, 167, 184, *ha mort el dia* 47, *ha mort el temps* 29; *no agafar res* 48; *no portar res* 56, 99, 107; *no fer res* 97; *trepar pas res* 5; *venir de buit* 35, 78, 81, 171 (var. *anar de buit* 59), *fer calada buida* 73, *tornar buedo* 93, *tornar en el morral buit* 190; *no fer caça* 11, *no caçar res* 92, *tornar sense caça* 86; *no fer cacera* 98, *fer mala cacera* 16, 23, 32, (*ser un*) *mal caçador* 22, 104, 177; *ser mal dia* 84; *donar passos en balde* 87; *tornar lleuger* 88; *estar de desgràcia* 104; *fer viatge debades* 158, 166; *b*) contenir un lexema sovint objecte directe, com passava més amunt, d’interpretació difícil: *menjar-se el sarró* 14; *fer faneca* 33; *fer capot* 72, 111, *ser capot* 34, *recollir un capot* 43, potser relacionades amb el joc de cartes; *fer un blau* 36, *fer blanca* 49; *fer xoixa* 50; *fer pinya* 57, 58; *fer burro* 63; *fer pota* 66; *fer ble* 70, *fer un ble* 71; *fer pola* 74, 75; *fer poda* 107; *fer guinot* 114; *fer capa* 106, *fer caputxo* (“ha feit caputxo”) 108, *tornar caputxo* 100; *fer forra* 42 (var. *fer aforra* 163); *portar ombra* 105, *cuiul* 7;

Altres mots: *fer bord* 83; *anar a mintxar la brena* 87; *anar per venir* 88; *fer mudar de puesto* 185; *caçador de gana* 95, *anar a caçar la gana* 95; *caçador del clot* 95; (*arribar*) *bredulle* 4, 13 (var. *berdulle* 13) ← fr. *bredouille*.

Les isoglosses de major extensió són la de *fer porra*, que ocupa la meitat meridional del Principat i la septentrional del País Valencià; *fer pala*, de la resta del val., i *fer diego*, d’una petita àrea central del Principat. Es mostra un fraseologisme, *fer porra*, compartit pel cat. especialment nord-occ. i bona part del val., i uns trets propis de tres dialectes: *fer diego*, del cat. central; *fer pala*, del val., i *dur es frare*, del mall.

Fer porra és l’únic lexema normatiu des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1050
Les *ballestes* per a caçar ocells
(*ALDC*, VII, 1603. Les *ballestes* per a caçar ocells)

La *ballesta* per a caçar ocells està formada per dos semicercles de filferro, tensats per una molla, que, en saltar, hi queda agafat l'ocell que ha picat l'esca; el mot deriva del llat. BALLĬSTA (← gr. BALLISTES, der. de BALLÍZEIN 'llançar'), que del primer significat de 'màquina de guerra gran en forma d'arc, que llançava pedres' va passar al de 'arma portàtil format per un arc d'acer que llança fletxes impulsades per una molla' per arribar, per metàfora de l'estri quan està tancat, al significat modern (veg. dibuixos a *DCVB*, II: 248; Veny/Pons, 1998: 499); var.: *ballestra* 36, 42, que, com l'it. *balestra* i el mall. i men. *ballestra* (*DCVB*), pot provenir d'una var. llatina antiga BA(L)LISTRA. D'aquesta metàfora amb el sema de 'agafar la presa, deixar-la immòbil, matar-la', participen els mots *ratera* i *cep*. *Ratera* és un der. de *rata*, rosegador que, procedent d'Àsia, va entrar a Europa els primers segles de l'edat mitjana; el mot és d'origen incert: descartades les propostes del celta (Thurneysen) i del llat. RAPTUS 'caçat' (l'atribució de "repapieig senil" del *DECat* al lingüista García de Diego sembla sobrera), creiem que és una probable onomatopeia del remor que fa el mamífer quan rosega; cf. els congèneres cast. *rata*, fr. *rat*, it. *ratto*, al. *Ratte*, angl. *rat*; el mot en el seu origen morfosintàctic seria un adjectiu, a partir de *ballesta ratera*, a. 1457 (veg. també *ballesta de parar rates*, a. 1399), convertit en substantiu; der. dim. *ratereta* 57, 115, 125, 126, 147, 173. Sobre *ratolí*, format amb dos suf. dim., *-ol* (< -OLU) i *-í* (< -INU), s'ha format el der. castellanitzant *ratolinero* 77. *Cep* pertany originàriament al lèxic militar llatí, descendent de CĬPPUS, amb els significats de 'pal ensorrat en el sòl o clot destinat a entrebancar la marxa de l'enemic', que, a través de 'objecte que surt de terra o encaminat a travar o a clavar quelcom en el sòl', esdevingué 'parany on és agafada una bèstia empaitada'; var. *cep de tauleta* 154, dim. *cepet*, [θ]*epet* 100 (pl. *cepets d'alambre* 167, *cepe*[tʃ] 168, [θ]*epe*[θ] 108), i formes castellanitzants (o aragonesitzants), *cepo* 87, [θ]*epo* 132. En llatí s'usava DECIPULA, DECIPULUM 'parany d'ocells', der. de DECIPERE 'prendre, fer caure en un parany' (→ cat. *decebre* > ant. 'enganyar' → 'defraudar'), i també PEDICA, der. de PĒS, PĔDIS 'peus', que significava 'parany per a agafar els animals per la cama o la pota' (cf. fr. *piège*), que és l'origen de *petge* 82 (cf. Aguiló, 2002 a), *m.* a partir de l'ús del mot en pl. sense determinant (*parar petges*).

Són també metàfores, però sense el sema 'que agafa, que mata', *garbellet* i *crevera*. *Garbellet* és un dim. de *garbell*, var. de *crivell*, viu en ross. i nord-occ., procedent de CRĪBĔLLUM (dim. de CRIBRUM), amb el radical probablement modificat per influència de la forma aràbiga GIRBÁL (veg. *PALDC*, V, mapes 609 i 695); el sema comparatiu seria la seva forma rodona, quan la ballesta està oberta. *Crevera* 127 és una var. de *creuera*, amb substitució de [w] per [β], i motivada semànticament pels "bastonets units formant creu i envescats per la punta, que es posen entre les branques d'un arbre" (*DCVB*).

Són mots genèrics *parany* i *trampa*. *Parany* és un der. de *parar* (< PARĀRE 'preparar, disposar, fornir') amb el suf. *-any* (< -ANEU), com el de *esborrany*, *estroncany*, *tirany*, potser amb influència de *engany*; doc. a. 1346: "prendre rates ab loses e ab altres *paranys* e angins" (*DCVB*); var. *parany de filferro* 44, que precisa el tipus de parany, i el dim. *paranyet* 109. *Trampa* (s. XVI) és una var. de *trapa*, de l'onomatopeia TRAP!, TRAMP!, que imita el soroll d'un cos pesant en marxa, i que significa 'parany per a caçar, especialment excavació coberta amb una fusta o altra cosa que s'enfonsa en posar-s'hi al damunt l'animal'; var. *trampeta* 54, 182, *tampa* 39, com a segona resposta, i *gàbia de trampa* 68.

Altres mots, alguns potser aproximatius semànticament: *escripet*, extensió del gascó, on deriva del germ. SKRIPA (SKIRPA) 'bossa', amb el suf. *-et*, que en aquesta var. occ. prové de -ELLU; var. *escripiet* 89 i, amb pèrdua del segment inicial, *cripets* 98; *bragons* 36, var. de *braons* 'part alta del braç' (< frància BRADO 'part carnosa del cos; pernil'), amb una *-g-* antihiàtica (com la del dial. *dugues* < *dues*); la motivació podria raure en la comparació dels semicercles de la ballesta amb la força, vigor dels braons del braç; *alçapeus* 93, potser pel fet d'haver d'aixecar els peus per no ser enganxats; *molla* 74, metonímia de la part pel tot (< MŎLLE 'fluixa, blana', per la flexibilitat del ressort).

L'alg. *matxonera* 85 és un sardisme, der. de *mattsone* 'guilla, rabosa', al·ludint a la seva astúcia, mot de caràcter tabuístic que en sard va substituir *gurpe* (< VULPE) (*DES*), mentre que *tallora* 85 és un manlleu a l'it. central i mer. *tagli*(*u*)*ola* "ordigno di ferro a scatto per prendere la selvaggina" (*DEI*), amb rotacisme de la *l* .

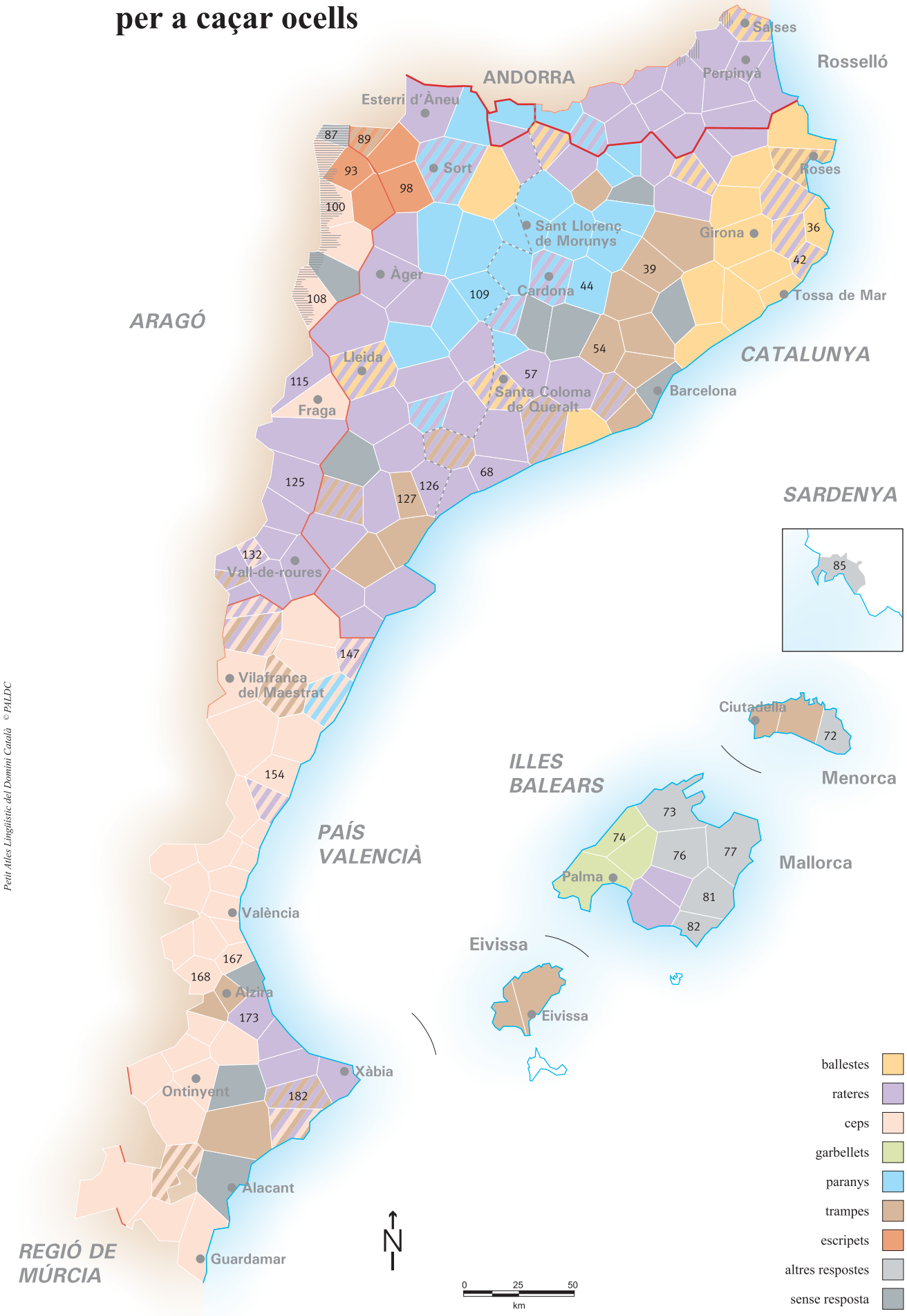
Són extensions d'altres sistemes de caça: *llosa de ferro* 72, 81 (veg. mapa 971); *senderet* 73 (veg. mapes 972 i 1051); *laç* 76 (veg. mapa 972).

El fet que l'estri consti de dues parts que es tiben afavoreix l'ús sovintejat del pl. (*ballestes*, *rateres*, *paranys*, *trampes*, *ceps*, com *tisores*, *ulleres*, *pantalons*, *alicates*, etc.).

Geolingüísticament, el Principat acull les isoglosses de *ballestes*, *paranys*, *trampes* i *rateres*, aquesta amb un apèndix al val. mer., potser per la colonització mall.; *ceps* és propi del val. i d'una franja ponentina, i *garbellets* és exclusiu del mall., que també coneix *rateres* i *parany* (Figuera, 1840: "*Parâñy.* [...] Mêdi para enganar. [cast.] Armadijo [...]").

Són mots normatius els genèrics *parany*, *trampa* i *cep* "parany per a agafar llops, guineus, etc.", des del *DG*$_1$, 1932; *ballesta*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

Les *ballestes* per a caçar ocells

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

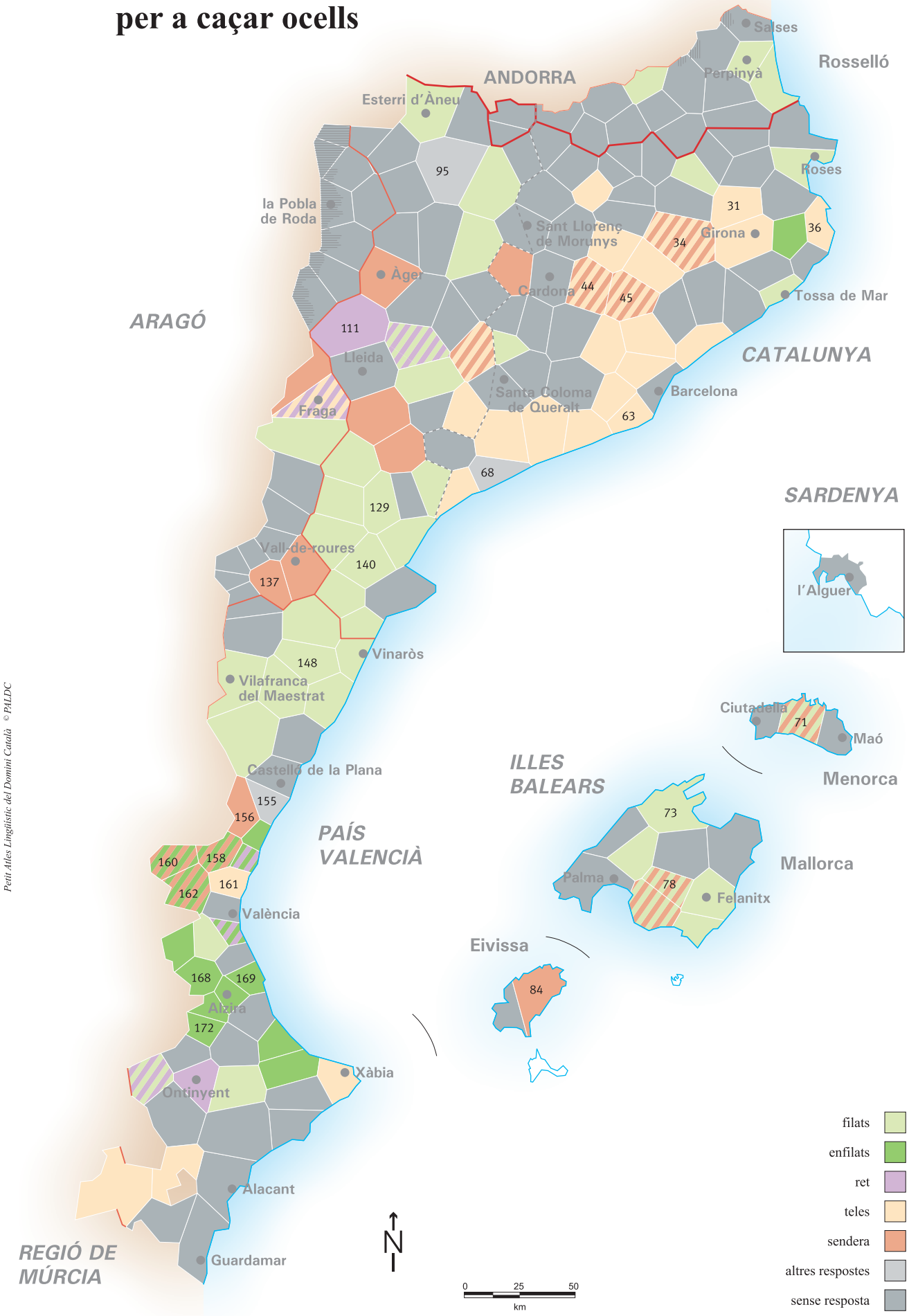
1051
Els *filats* per a caçar ocells
(*ALDC*, VII, 1605. Els *filats* per a caçar ocells)

El *filat* (o *filats*), "xarxa per a pescar, caçar" (*DIEC*), és la substantivació de *filat*, part. de *filar*, der. de FĪLARE "substitut populaire et tardif de NERE" (*DELL*); el pl. *filats* s'explica per les dues peces de xarxa que els componen ("entre dos teles" 168, "forma de llibre o de rombe" 129); var. *filacs* 71, per l'intercanvi de les oclusives -[k]/-[t] en posició final (cf. dial. *càntut*/*càntuc*); *enfilat*/*enfilats*, per atracció de *enfilar*; *filat de bou* 148, amb determinant, potser referent a la xarxa de pescar de la barca del bou. Els inf. precisen que els filats són "com una ret" 172, o "teles de cordell" 140, o que serveixen per a "caçar [tords] a coll" 73, 78. *Ret* (< RĒTE) s'usa en locucions com "caçar al ret" 111, amb oscil·lació de gènere *m./f.* (com en altres mots monosíl·labs: *pols* 'partícules diminutes', *fred*, *gel*, *fel*, *dot*, *front*, cf. Veny, 1978 a: 150-151); el mot, testificat des del s. XIII, va rebre la competència dels sinònims *filat*(*s*) i *xarxa* i es va refugiar en la designació del vestiment de gitanos, bandolers i toreros o del lligament dels cabells de la dona (*DECat*). El genèric *xarxa* (s. XIII) 36 designa inicialment 'ormeigs i aparells de pesca i navegació', procedent del gr. EXÀRTIA 'aparells nàutics', conservat dialectalment, i, a través de *xàrcia*, convertit en *xarxa* per assimilació a la palatal i absorció de la *i*. *Malla* 95, del llat. MACŬLA, pròpiament 'obertures dels fils d'una xarxa', s'ha estès en pl. a la xarxa mateixa. *Tela*, feta "amb fils d'esparc" 63, deriva del llat. TĒLA, der. de TĔXĔRE 'teixir' (*TEKS-LA, *TESLA, TELA), documentat al s. XIV amb extensió semàntica ("les *teles* e *parances* de l'aranya", Eiximenis); usat freqüentment en pl., a partir de sintagmes com *les teles*, s'ha generat la var. aglutinada *esteles* 36, 63 (com *escorretjades*, *estisores*, *estenalles*), i d'aquí el sg. *estela* 31. El verb *parar*, procedent del llat. PARĀRE 'preparar, disposar, fornir' ("*parar* ses esteles" 36), és la base de *parança* 169, "xarxa" 169, usat al s. XIV per a la tela de les aranyes (veg. més amunt *tela*), i del genèric *parany* (s. XIV) 68, 161 ("de tela" 161; "ab lloses e altres paranys", Eiximenis). *Gassa* 84, d'origen incert, seria una extensió del significat de 'mena de tela molt clara'. *Acevador* ["acebador"] 148 és der. de *acevar*, *cevar*, del llat. CIBARE 'alimentar les cavalleries' (de CĬBUS 'aliment'), amb la precisió "amb un filat" 148; la var. *acevar* ja és enregistrada per O. Pou, 1575 ("*Acevar*. [llat.] Inesco ['pescar, caçar ocells i peixos amb engranall']"): designa el 'filat instal·lat al costat d'un bassiol on els ocells s'abeuren per a caçar-los'; tot i que el mot, pel fet de correspondre a una àrea betacista, va ser pronunciat amb [β], li correspondria la grafia *acevador*, d'acord amb l'etimologia (com CĬBĀTA > *civada*) (de fet, *Tresor* recull *encevar* "péixer el bestiar, engreixar-lo", mentre que el DG_1, 1932 porta *encebar*). Finalment, *sendera* és un der. de *senda* 'camí estret per a vianants' (< SEMITA) (s. XIV) amb el suf. *-era* (< -ARIA), com *vorera*, de *vora*, *filera*, de *fila*, etc., i que, per metonímia, ha passat a 'xarxa que es posa a la sortida o boca del cau per agafar el conill' 158, 160, 162, tipus de caça que es practicava "amb fura" (34, 44, 45) o "furó" (137, 156) (cf. mapa 972); var. *m. sindrer* 155 (< *senderer*).

Des d'una perspectiva territorial, notem l'absència de respostes en una bona part del domini que obeeix a enquestes realitzades a inf. aliens a la caça; l'escassa presència de *ret*, que va perdre terreny davant la competència de *filats*, i l'ús del pl. (*filats*, *teles*).

Són mots normatius *filat*, *tela*; els genèrics *parany*, *malla*, *xarxa*; *sendera*, aplicat als conills, des del DG_1, 1932; el genèric *ret*, des del $DIEC_1$, 1995.

Els *filats* per a caçar ocells

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1052
El *reclam*
(*ALDC*, VII, 1607. El *reclam*)

El *reclam* (s. XV) designa l'"ocell ensinistrat o l'instrument que, amb el seu crit o so, atreu altres ocells per tal de caçar-los'. L'enunciat permet un doble estudi: **1**) el tractament de la *e* pretònica, que es manté com a [e] (*r*[e]*clam*) en cat. occ. o es redueix a [ə] (*r*[ə]*clam*) en cat. or., confirmant les respectives àrees del *PALDC*, III, mapa 288; *reclam* és un deverbal de *reclamar* (< RECLAMARE 'cridar'), amb les var. ribagorçanes i del Baix Cinca *recllam* 93, 100, 102, 106, 115, 118, *recllamo* 87, 94; l'afrancesada *reclame* 12, 14, i l'assimilada *raclam* 120; **2**) la presència d'alguns geosinònims, que analitzem a continuació.

Els mots poden referir-se a l'ocell (així 12, 49, 76, 95, 127, 181) o a l'instrument (*reclam* 6, 29, 54, 71, 72, 160, 162, 163, 165; *botet* 15, 110, 117), o bé tant a l'un com a l'altre (149, 155, 156), a voltes amb noms diferents (*reclam* 'perdigot'/*escotxinador* 'xiulet' 34, 39; *reclam* 'perdigot'/*brill* 'xiulet' 120; *enza* 'perdigot'/*reclam* 'xiulet' 150), que poden variar segons l'ocell que el caçador pretén agafar (*ensa*, per a la perdiu/*reclam*, per al tord 145; *reclam*, per a la perdiu/*gualeret*, per a la guatlla 148).

Enza és el *f.* de *enze* (s. XIII), fidel al seu ètim, ĬNDĬCE (ĬNDEX) 'indicador; revelador', i que coneix les var. [e]*nz*[ɛ] 118, [æ]*nz*[æ] 181, per harmonia vocàlica, i *ensa* (s. XIV) 145, 188, 189, amb ensordiment de [z] > [s], sense que les respectives poblacions pertanyin a l'àrea apitxada (cf. Martines, 2011 b, amb la diversificació semàntica del mot). Doc. en la lexicografia val., sota *ensa*, des de C. Ros (1764) fins a Martí Gadea (1891).

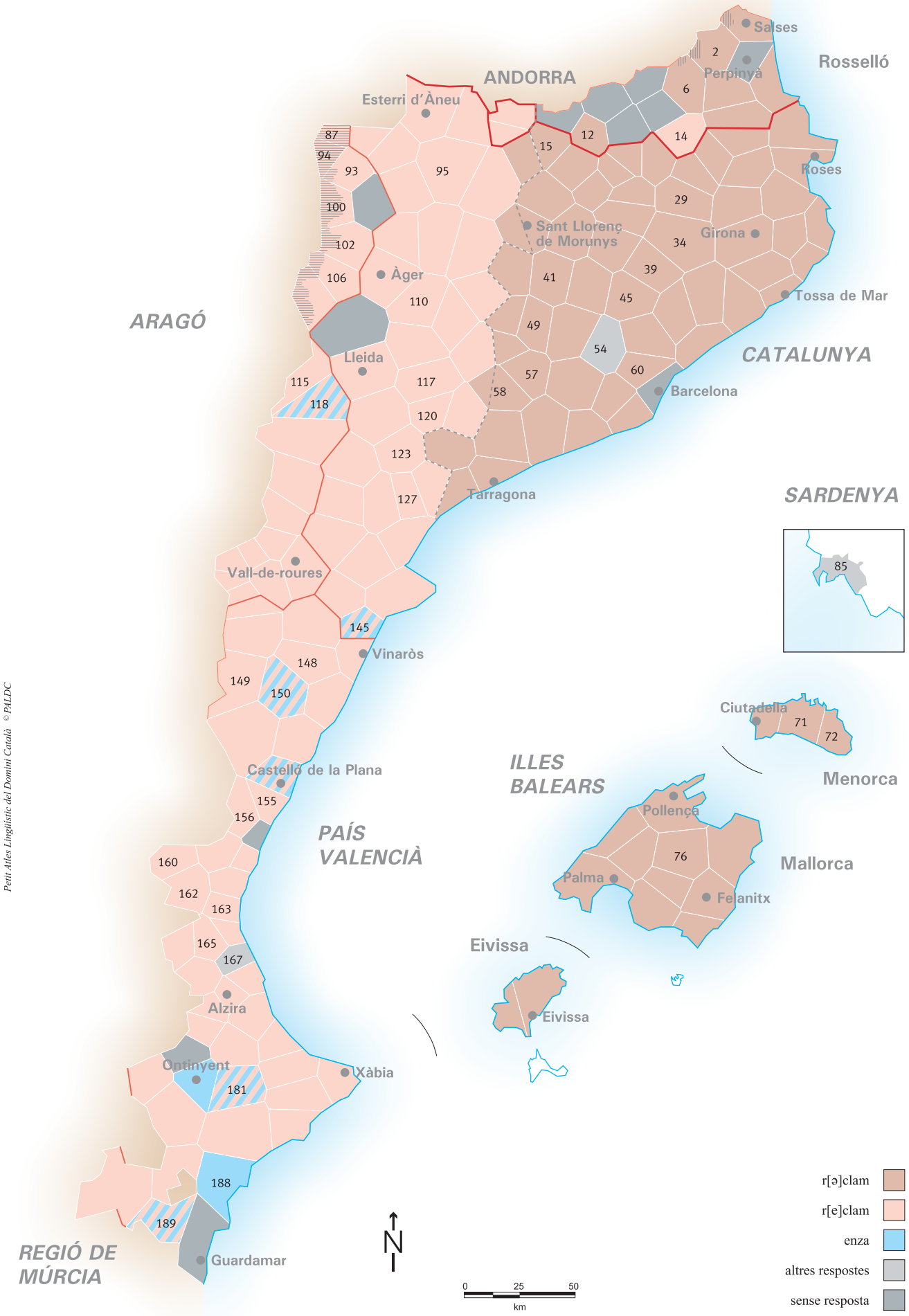
Es refereixen a l'ocell captiu a la gàbia per a atreure altres ocells amb el seu cant: *gabier* 127, der. de *gàbia* (< CAVĔA); *gualeret* 148, dim. de *guala*, amb l'infix *-er-* (< *guatla* < baix llat. QUAQUILA < germ. QUAHTĬLA), específicament per a caçar guatlles; *apelant* 2, pres del fr. *appelant*, der. de *appeler* (< APPELLARE 'adreçar-se, nomenar').

En canvi, designen l'instrument: *bot* 167 (< llat. vg. BŬTTIS), dim. *botet* (s. XVI) 15, 29, 58, 60, 110, 117, que és un "instrument compost d'una bosseta o manxeta de pell, que per un cap va unida a un canonet d'os i per l'altre cap sol tenir un fil per estirar, i que [...] produeix un so molt semblant al cant de la guatlla [...]" (*DCVB*, amb un dibuix); *xiulet de barraca* 123 (cf. oc. *pieulet*), amb el primer component der. de *xiular* (< SĪBĬLARE) i el segon, d'origen incert, que indica l'amagatall dels caçadors on fan sonar l'instrument; *escotxinador* 34, 39, 41, 45, 54, der. de *escotxinar* (s. XIX; però "ab reclam o *scuxinament*", der. que es documenta l'any 1456, ap. *DCVB*), d'origen onomatopeic sobre la base *sktx* (cf. *escotxegar*, *escotxejar*); *brill* (s. XIX) 120, deverbal de *brillar* 'toca el brill, el xiulet', d'origen expressiu; *avís* 85, deverbal de *avisar* 'cridar', manlleu al fr. *aviser*.

Finalment, es recull *anar a la cantada* 57, és a dir, anar a la caça amb reclam, on fan estrafer el cant de certs ocells.

Des d'un punt de vista geogràfic, es confirma la diferenciació de la pretònica *e*, tractada com a [ə] en cat. or. i com a [e] en cat. occ., amb un timbre estable. Pel que fa als geosinònims hem enregistrat formes locals (*brill*, *gualeret*, *gabier*, *apelant*), a voltes disperses (*botet*); com a àrea compacta de localismes destaca només *escotxinador*.

Són mots normatius *reclam*, *enze* (del qual aquí només s'ha recollit el *f.*), *botet*, *brill*, des del DG_1, 1932. Notem l'absència de l'ant. i dial. *cimbell* "enginy de caça, format de dos bastonets, un dels quals està de través damunt l'altre i porta lligat l'enze o ocell que amb sos moviments atrau els altres" (*DCVB*), cognat de l'oc. *cimbèl*.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1053
El *capgròs*
(*ALDC*, VII, 1610. El *capgròs*)

El *capgròs*, 'larva de la granota', basa les seves denominacions en: **1**) la dimensió del cap; **2**) una metàfora; **3**) der. dim. de noms de la granota; **4**) altres.

1) *Capgròs* (s. XIX) defineix la notable magnitud del cap respecte a la resta del cos (cf. oc. *capgròs*, *cap d'ase*, *testa d'ase*), compost del der. del llat. vg. CAPU (< CAPUT) i GROSSU; el mateix concepte es pot expressar amb un der. o un compost: *cabot*, amb el suf. augmentatiu *-ot* (< -OTTU) i sonorització de -P- esdevinguda intervocàlica (com en *cabussar*, *acabar* [< llat. vg. *ACCAPARE], a oposar a *capot* 'cap gros'); *cobot* 188, per assimilació; *cabota* 170, *caboto* 79, formats sobre *cabot* amb canvi al *f.* per atracció de *granota* i reformulació del *m.* des de *cabota*, respectivament; *cabut* 167, 168, 186, amb el suf. *-ut* (< -UTU), de caràcter intensiu (com *pelut*, *orellut*, *panxut*); *capbussó* 17, var. de *cabussó*, deverbal dim. de *cabussar*; entre els compostos, destaca, per la seva extensió, *cap de bou* (var. *cap de biou* 2, on *biou* és occitanisme [< BŎVE], però no la lexia complexa, que no es troba en oc. i sí en cat. com a nom de peix [*capbou*, *Eutrigla gurnardus,* Duran, 2010, II: 263] i com a llinatge antic bal. [*DCVB*]); *papibou* 37, amb assimilació de bilabials i, amb canvi de nucli, *ull de bou* 16, 32. La comparació del cap amb la *carbassa* (< preromà *CARAPACCIA) és l'origen del der. *carbassuda* 43, amb el suf. *-uda* (< -UTA) (cf. *cabut*). *Cabot* 'gobi' ja es documenta al s. XVI en mall. (cf. "*Cabôt*. Aucéll. [...]; Péix de mar [...]", Figuera, 1840) i en val. al s. XIX ("*Cabòt*. Capiton [pez]", Escrig, 1851).

2) La metàfora amb utensilis de cuina afecta, per la seva notable àrea, *cullereta* (s. XV), dim. de *cullera* (< COCLEARIA, der. de COCHLEA 'conca, petxina, caragol'); var.: *cullereta d'aigua* 148; der. dim. *cullerot*, *cullerotet* 173, *cullerola* 105 i l'interferit arag. *cutxareta* 100. Davant l'ús freqüent del dim. per a referir-se a aquesta larva, ens preguntem si el suf. *-ot* no seria un supervivent del seu valor dim., com encara trobem avui en ross. i en cat. ant. *Perot*, *Joanot*; *casseroleta* 7, dim. de *casserola*, que alhora ho és de *cassa*, d'origen incert; *escudelleta* 113, dim. de *escudella* (< SCUTĔLLA 'copeta, tasseta').

3) Tractant-se de la larva comparada amb la fase final adulta, resultat d'una metamorfosi, és freqüent la formació de der. a partir del nom de la *granota* (cf. mapa 1055): *granoteta* 106, 108, 115, *granoteta en* (*amb*) *rabo* 171 (*rabo* ← cast. < potser RAPUM 'nap'); i els dim. *granotet* 81, *granotí* 82, a partir de *granot*; *granyot* 25, per masculinització de *granyota*. De *rana* 124, *raneta* 93; de *sapo*, *sapet* 187, *sapet d'aigua* 149; de *calàbot*/*calàpot*/*galàpet*, *calabotí*, *calapotí* 75, 82, *calapetó* 73, 83, 84, *galapatí* 98 (veg. mapa 1055). *Renoc* 161, 172 és un der. de *rana* (veg. *ranoc*, mapa 1054) amb el suf. *-oc* (veg. *renacua*[χ]*o*).

4) Queden altres denominacions: *samaruc* (s. XIX), nom val., d'origen incert, parent del cast. i port. *saramugo*, però que pot correspondre a una altra espècie; *greixando* 31, més que un der. de *greix* amb el suf. *-ando* (*DCVB*), procediria del preromà KRAKSANTOS 'gripau o mena de batraci' (*DECat*); *bernat* 47, possible mot onomatopeic referit pròpiament a l'adult i a una imitació del seu crit, amb floreig verbal amb el nom de persona.

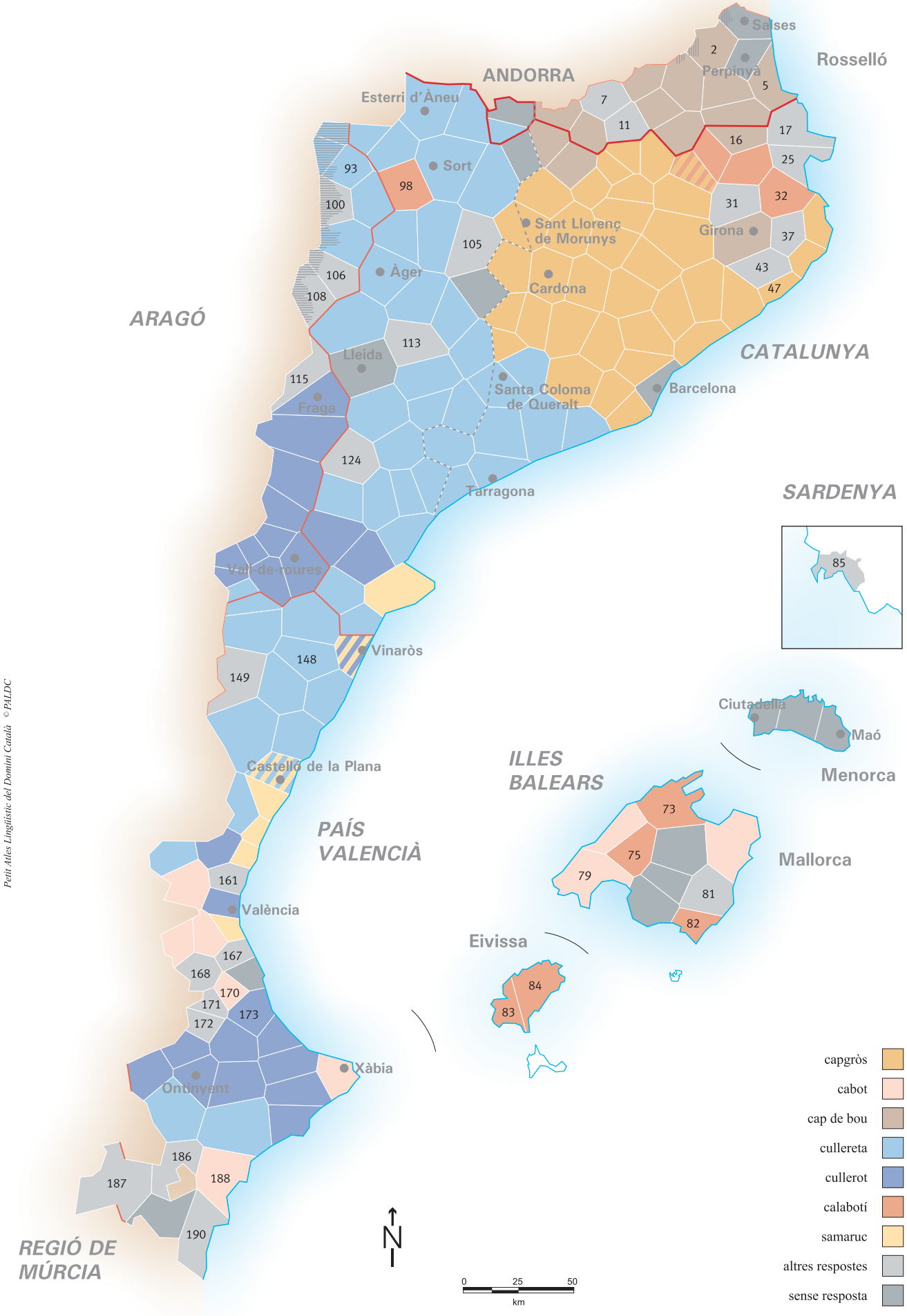
Finalment, cal esmentar els estrangerismes: *girí* 85 ← it. *girino*, der. de *giro* 'cercle'; *tetard* 5, 11 ← fr. *têtard*, der. de *tête* 'cap' (< TĔSTA) més el suf. *-ard*; *renacua*[χ]*o* 190 ← cast. *renacuajo*, canvi de **ranecuajo*, der. de *ranueco*, format sobre *rana*.

Per als significants i comentaris corresponents a 'capgròs' a la Romània, veg. Médélice, 2009.

Geolingüísticament, el Principat se serveix de *cap de bou* en ross., *capgròs* en cat. central i *cullereta* a la seva part meridional, lexema que coneix una àmplia extensió en el cat. occ., completat amb l'afí *cullerot* i unes petites àrees de *cabot* que coincideixen amb el mall., però que no han de ser atribuïdes allà a la colonització insular del s. XVII perquè les poblacions on s'usa el mot no coincideixen amb les que van rebre aquell repoblament. El val., amb *samaruc*, associable a una altra espècie, mostra la seva individualitat. Recordem que *cullereta*, a més d'altres mots com *acurtar*, *raïl*, *juí*, *mentira*, *menejar*, *aplegar* 'arribar' i la distinció sistemàtica de *a*/*e* àtones, apareix a *Curial e Güelfa* i s'ha exhibit com a prova de la valencianitat de l'autor (Veny, 2009 e i 2017 e; Ferrando, 2012), coincident amb la proposta de Soler (2017) d'atribuir-ne l'autor a un "valencià d'adopció", basada en arguments historicoliteraris.

Són mots normatius *cullereta*, *cullerot*, des del *DOrt*, 1917; *cap gros*, al *DOrt*, 1917, passat a *cap-gros* al DG_1, 1932 i a *capgròs* al $DIEC_1$, 1995; *renoc*, des del $DIEC_1$, 1995; *cabot*, des del $DIEC_2$, 2007.

El *capgròs*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1054
El *gripau* (*Bufo bufo*)
(*ALDC*, VII, 1611. El *gripau*)

El *gripau* (s. XVII) és un 'amfibi cobert d'una pell berrugosa, sovint amb glàndules que contenen líquid irritant (que alguns consideren verinós 32, 63, 113 i Gomis, 2014: 345), de costums menys aquàtics i moviments més lents i feixucs que la granota; és d'aspecte repulsiu'; el mot és d'origen incert: el *DECat* el considera una "vella importació ultrapirinenca" relacionada amb l'oc. *grapaut* i el fr. *crapaud*, on es rebutja la procedència del fr. ant. *crape* 'brutor', per la pell aspra i rugosa, i s'accepta millor un der. de *grappe* 'ganxo, urpa' (< germ. KRAPPA), per les potes corbes i fastigoses de la bestiola (la *i* podria ser deguda al bearnès *gripà* 'enganxar' i *gripo* 'escurçó' i a l'arag. *grípia* 'escurçó' [*DECat*]); var.: *gripal* 49, 53, 113, 114; *grapau*, *grapal* 24, 27, 30, 33, 40, 41, 44, 88, 91, 92, 96, 97, 104, 105, 109, 110, 112 (Torra, 1653: *grapalt* o *grapaut*); *galipau* 38, 46, 50, 55, 60, encreuament de *galàpet* i *gripau*. *Calàpet* (s. XIV) podria provenir d'un preromà hispànic *CALAPPACU, parent de *CARAPACCIA 'carabassa'; var.: *clàpet* 71, amb síncope vocàlica; *calàpot* 75, 78-82, *calàput* 36, *qu*[e]*làpot* 76, amb pas de [kə]- > [kɐ]-, propi del parlar de Sineu; *escalàput* 25, 32, 42, amb el segment inicial *es*- potser analògic al d'altres noms d'animals (*escurçó*, *esfardatxo*); *calapetó* 81, dim., quan l'amfibi és petit; *escalipatxo* 37 sembla un encreuament de *escalàpet* i *fardatxo* 'llangardaix', però aquest mot pertany a una àrea allunyada (cf. mapa 1057). La sonorització de la C- inicial ha donat aquests resultats: *galàpet*, *glàpet* 6, 51, *galàpit* 121, amb tancament de [e] > [i], i *galàput* 26, 31, 42, *esgalàput* 17, aquest amb el segment inicial *es*-, com en *esgalàpet* 16; i, amb canvi d'accent, *galapat* 98, 101, 106, 107 (var. *garapat* 101, amb intercanvi de líquides), on podria haver-hi presència del suf. *-at* (< -ATTU) que tenia valor dim. (cf. *mulat* 'matxo jove'), però no necessàriament; on sí que s'ha afegit un suf. dim. és en *galap*[ɔ]*t* 18, referit al 'petit del gripau', assentat en l'àrea sept. d'aquest suf. dim. (*peixot* 'peixet').

Sapo (s. XIV), per la seva doc. ant. (O. Pou, 1575: "*çapo* o calàpot de aygua; Escrig, 1851: *sap* o *sapo*), costa de considerar-lo un castellanisme. Coromines després de suggerir un possible origen preromà o un mossarabisme, s'inclina més per una creació expressiva, a partir de SAP/ZAP, que imitaria el soroll que fa l'animal en caure de panxa en una bassa o en terra mullada o bé del soroll del peu humà que el trepitja (*DECH*); var.: *sàpol* 90, resultat de l'alternança *-o*/*-ol* de mots com *ninxo*/*nínxol*, *llombrigo*/*llombrígol*, etc.; *sàput* 102, 111, 113, 117, 119, 120, 123, amb dental epitètica, que apareix amb certa freqüència en mots acabats en vocal àtona (dial. *càntut* 'canto', *ímpetut* 'ímpetu', etc.), dental que es pot sonoritzar en un der. (*sapudets* 111); [θ]*apo* 132, 134, 138, amb fonetisme arag. ([θ]*ap* 100, forma catalanitzada, potser a partir del pl. [θ]*aps*); *sap*[ɔ]*t* 165, amb canvi d'accent que recau sobre el suf. pejoratiu en aquesta àrea (cf. el dim. *sapet* 160).

Tòtil 18, 34 és d'origen onomatopeic (alguns escriptors parlen del seu "flauteig" o "concert aflautat"), com la var. *còtil* 24, 45; és més petit que el gripau (18, 24, 34) ("surt quan plou" 181) i podria referir-se al *gripau llevadora* (*Alytes obstetricans*).

La semblança amb la *rana* 'granota' (< RANA, cf. mapa 1055) ha generat *ranot* 190 i, amb equivalència -[t] = -[k], *ranoc* 116, 157, 165/*renoc* 153, 162, 175 (s. XIV), a causa de la fluctuació de *a*/*e* àtones (*r*[ˈɔ]*nec* 181, per metàtesi i canvi d'accent); *ranoc*, encreuat amb *granota*, ha donat *granoc* 174.

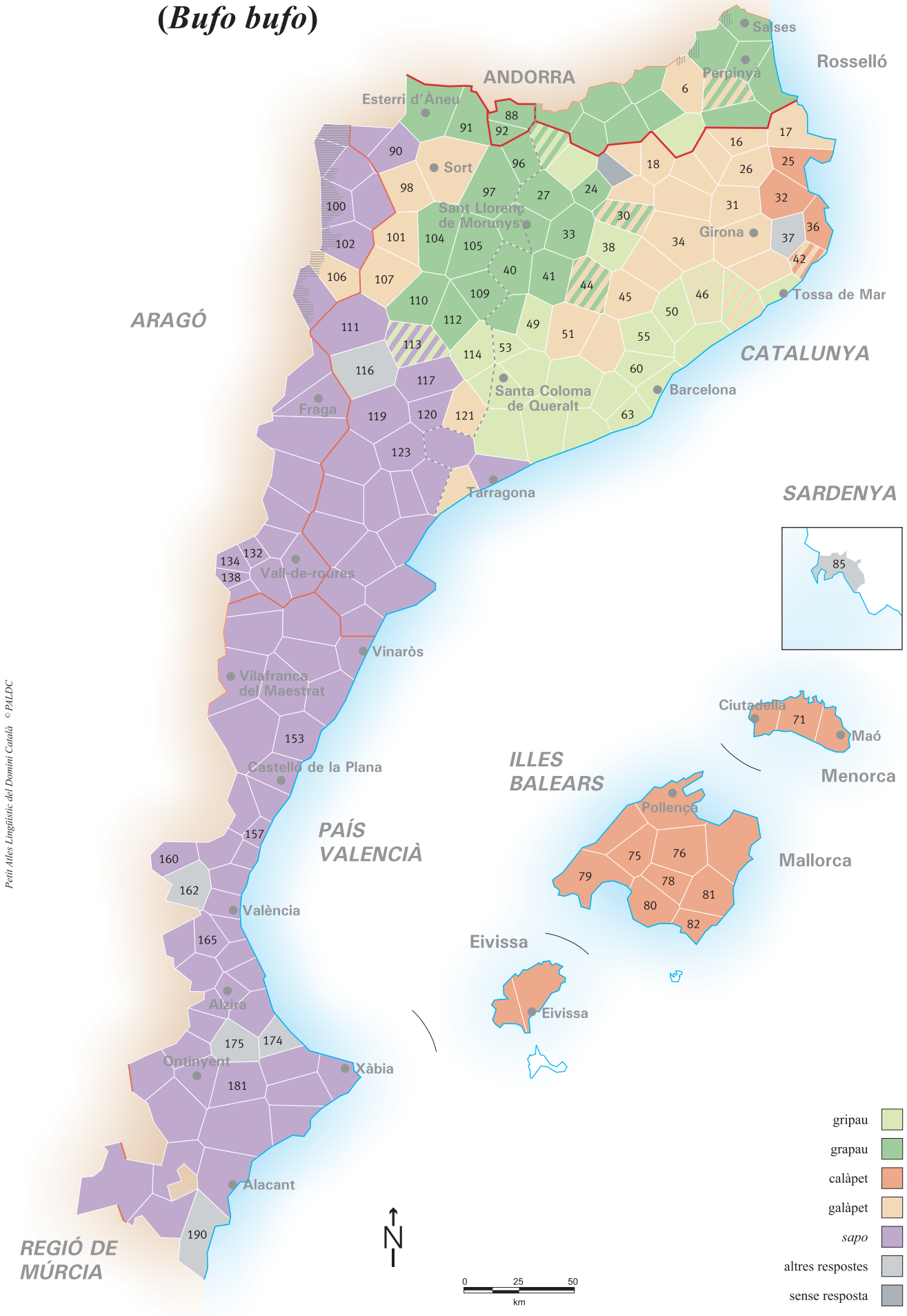
L'alg. *rospo* 85 és un manlleu a l'it. *rospo*, on és d'etimologia incerta.

Per a la distribució i comentari lingüístic sobre els noms romànics de 'gripau', veg. Augusto, 2009.

En la distribució areal, *gripau* i el seu antecessor *grapau* ocupen bona part del Principat, que comparteixen amb *galàpet*, a l'oest i est, i amb un apèndix peninsular de *calàpet*, que és general en tot el bal. *Sapo* comença a la zona ponentina i baixa, compacta, per tot el val.

Són mots normatius *gripau*, *calàpet*, *galàpet* i *tòtil*, des del *DOrt*, 1917.

El *gripau* (*Bufo bufo*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

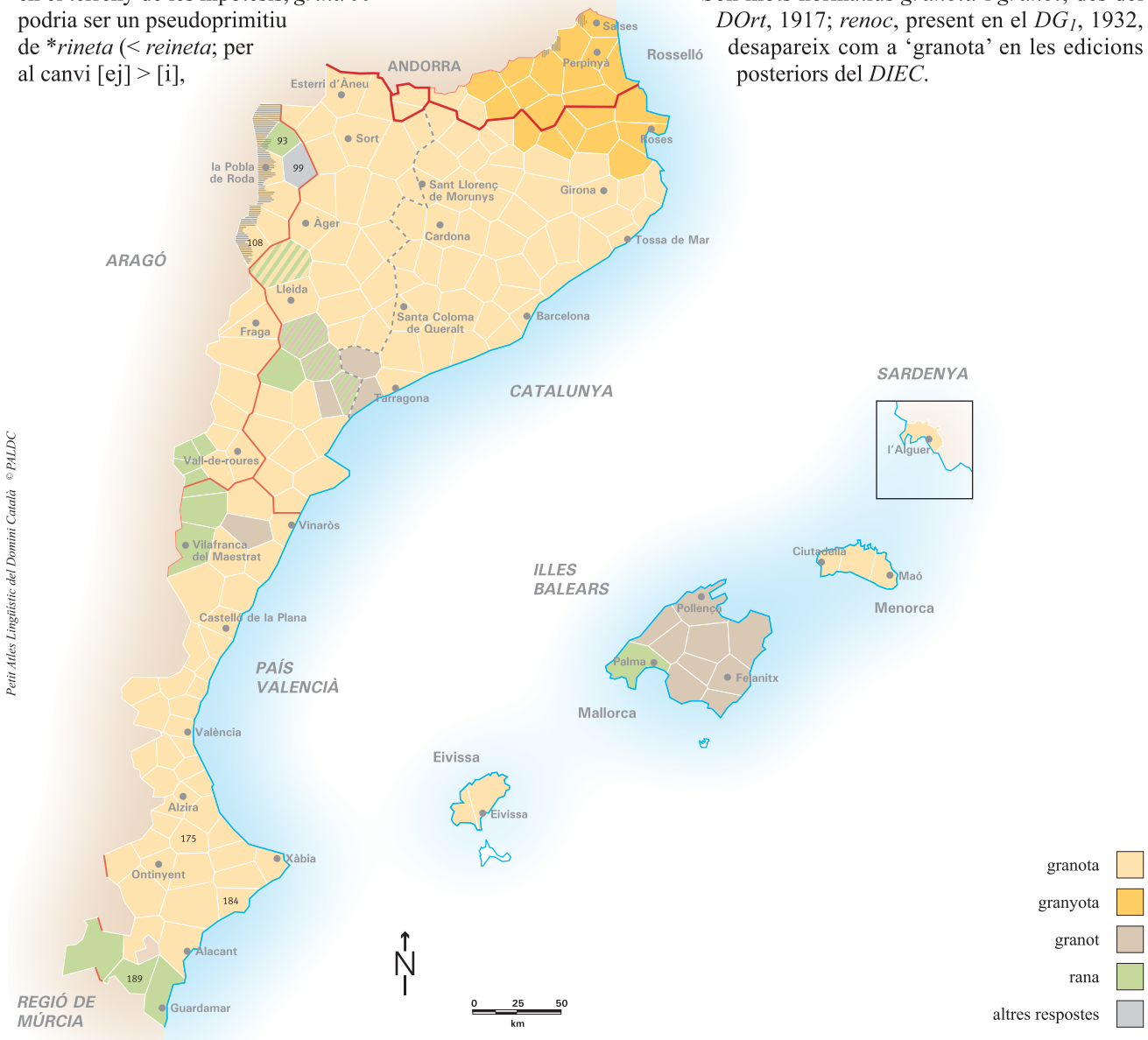
1055
La *granota*
(*ALDC*, VII, 1609. La *granota*)

La *granota* és un ‘amfibi, que té l'esquena verda, el ventre blanc, les cames molt llargues que li permeten fer grans salts; viu a la vorera de les basses’. El mot, documentat des del s. XIV, és una var. de l’ant. *granolla* (cf. oc. *granolha*, fr. *grenouille*), supervivent en der. toponímics (*Granollers*, *Granollacs*), procedent del llat. vg. *RANUCULA, dim. de RANA, i que va ser usat fins al s. XIV; el va substituir *granota*, per canvi del suf. *-olla* per *-ota* (< -OTTA), que era més freqüent; l’addició de la *g-* inicial seria deguda a un impuls onomatopeic però també a un possible encreuament amb *greixando* ‘capgròs’ (< preromà KRAKSANTOS) (veg. mapa 1053); var.: *gronota* 175, per assimilació a la *o* tònica; *agranota* 184, per pròtesi vocàlica; *engranota* 108, pron. [aŋgɾanˈɔta], per addició del prefix *en-*; *granot* (“Animâl de âygo [cast.] Rana”, Figuera, 1840), per masculinització; *granyota*, pres de l’oc. *granhota*.

Rana (dim. *raneta* 189) prové del llat. RANA, on té origen onomatopeic (“rana ab sua dicta voce”, Varró); var. *grana* 93, alteració per imitació del crit de la granota; en el terreny de les hipòtesis, *grina* 99 podria ser un pseudoprimitiu de **rineta* (< *reineta*; per al canvi [ej] > [i], veg. Veny, 2005 b: 161) o una var. de *rina* (< *reïna*, per reducció del hiat), ajudant-hi l’onomatopeia.

En la distribució areal dels significants, *granota* ocupa la major part del domini: només se’n separa el ross. i cat. sept. de transició, *granyota*, expansió de l’oc.; el mall. amb el *m. granot*, i el Matarranya i poblacions del val. mer., amb l’interferit *rana*, però que a l’àrea tarragonina pot constituir un arcaisme (Manent, 1992). Notem, des del punt de vista diacrònic, que la forma antiga *granolla* no ha deixat descendents hodierns (tret dels der. toponímics) i que *rana* només perviu en una petita àrea contigua al Camp de Tarragona. *Granot*, avui propi de Mallorca, devia tenir alguna presència en el cat. peninsular a jutjar per l’ús del mot per l’escriptor barceloní F. Alegre (s. XV). El mot, d’altra banda, sols es troba en mall., mentre que el men. i eiv. són fidels a la forma general *granota*; aquesta oposició mall. enfront de men. i eiv. es repeteix més d’una vegada: *grufar*/*furgar*, *mul*/*matxo*, *tassó*/*got*, *caera*/*casa d’abelles*, etc. (cf. Veny, 1998 a).

Són mots normatius *granota* i *granot*, des del *DOrt*, 1917; *renoc*, present en el *DG*$_1$, 1932, desapareix com a ‘granota’ en les edicions posteriors del *DIEC*.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1056
La *serp*
(*ALDC*, VII, 1615. La *serp*)

La *serp* és un ‘rèptil sense potes, de cos cilíndric i llarg, recobert d'escates’; comprèn diverses espècies. El mot, documentat des del s. XIII, deriva del llat. vg. o tardà SĔRPE(M), ac. de SERPES (cl. SĔRPENS, SĔRPENTIS, part. actiu de SERPERE ‘arrossegar-se’), que va substituir el mot anterior, ANGUIS, per a evitar el nom directe referit a un ésser maligne (< BESTIA SERPENS); cf. it. *serpe*, oc. *serp*, cast. ant. i dial. *sierpe*. SĔRPE(M) ha donat *s*[e]*rp* [*f.*] ([*m.*] 3, 6; *alserp* [*m.*] 154) pràcticament a tot el domini, amb [e], com correspon a la Ĕ (LĔPORE > *llebre*, PĔLLE > *pell*), a excepció dels parlars ribagorçans on la vocal és oberta, *s*[ɛ]*rp* 86, 89, 90, 93, 115, 144; altres var.: [θ]*erp* 100, 108, amb interdental; *ser* 157, amb pèrdua de la labial final, probablement a partir del pl. *sers* (així a la loc. 78) o de contextos com *ser d'àuia* 157; *asserp*, amb pròtesi vocàlica generada per fonosintaxi; *alserp* 154, “per l'habitual intrusió valenciana de *al-* pseudo-arabitzant en lloc de *a-*” (*DECat*) (cf. semblantment *alcurçó* ‘escurçó’, *almetla* ‘ametlla’, *alvenc* ‘avenc’, etc.). La var. llat. SĔRPENTEM (ac. de SĔRPENS) ha generat una forma semiculta *serpent* 49, 188, alg. *serpent* 85, *m.*, però també, amb marca de *f.*, *serpenta* 85.

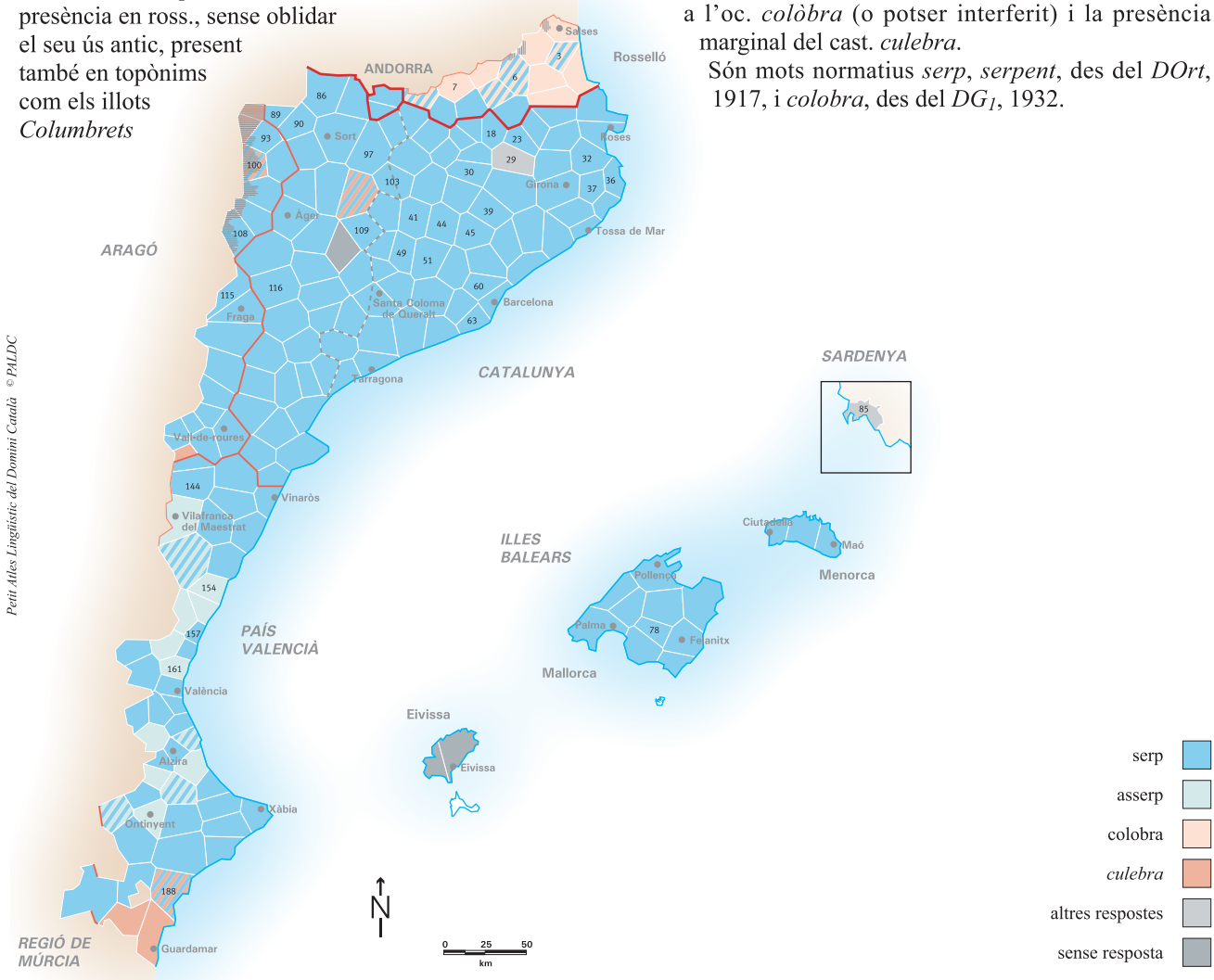
Colobra (s. XIII) prové del llat. CŎLŬBRA, que significava ‘serp verinosa’; a comparar amb el port. *cobra*, fr. *couleuvre* i l'oc. *colòbra*, que hauria contribuït a la seva presència en ross., sense oblidar el seu ús antic, present també en topònims com els illots *Columbrets* (< COLUBRĒTUM ‘lloc de serps’) i possiblement *Sa Calobra*, referit inicialment “a la forma serpentejant del torrent de Pareis, que desemboca a Sa Calobra” (*Onomasticon*, I: 89). *Culebra* és un manlleu al cast., on és monoftongació de *culuebra*.

Alguns inf. donen notícies de classes de serps: *ser de secà* 157, *serp verda* 39, 44, 51, *serp blanca* 39, 44, 51, 109, *pereferit* 39, *pardalera* “no toquen l'aigua” 161, *pudenta* “dins l'aigua” 161, *serp de picarol* 63. La *Anguis fragilis* coneix diversos noms: *vidriol* 41, “en tocar-lo, es trenca ràpidament” 89, 97, “més petitet, negre de dalt i blanc de baix” 103 (cf. *culebra cristalina*, Toledo [*ALeCMan*, mapa 7]); *serpant vidre* o *escanyacavalls* 7; *nina* “com mitja serp” 18, 23, 32, 36, 37; *serp noia* 60; *llisona* 30, “té el cap gros i el cos petit” 39, 45; *serp ciegues* 116; alguns inf. la consideren, a tort, verinoses (32, 37, 103) i algun considera la *serpent* “més grossa que la *serp*” 49. *Escurçó d'aigua* 29 té un nucli provinent del llat. vg. *EXCURTIONE (cf. mapa 1058) i un determinant que situa el rèptil en el medi més freqüent; semblantment *serp d'aiga* 44, *serp d'aigua* 109, *ser d'àuia* 157.

Per als noms de ‘serp’ a la Romània, amb la seva motivació, veg. Saramandu, 2001.

Geogràficament, cal subratllar l'ús general de *serp*, l'afí a l'oc. *colòbra* (o potser interferit) i la presència marginal del cast. *culebra*.

Són mots normatius *serp*, *serpent*, des del *DOrt*, 1917, i *colobra*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1057
El *llangardaix*
(*ALDC*, VII, 1614. El *llangardaix*)

El *llangardaix* (s. XIV) és un 'rèptil saure de diverses espècies, amb el dors cobert de petites escates granulades, cua llarga i extremitats ben desenvolupades amb dits llargs i prims, acabats en ungles (gènere *Lacerta*)'. La forma originària *llagardaix* deriva de *LACARTUS (cf. cast. *lagarto* → *lagarto* 87, 169, *llagarto* 93, *llagardo* 54), var. de LACERTUS, amb un segment final *-aix* que podria tenir relació amb *sarvatxo*, amb la var. *sarvaix*, *sarvaixos* (que nosaltres no hem documentat) (*DECat*), però la contigüitat geogràfica abona millor una relació amb *fardatxo* o potser, per la mateixa raó, amb *singardaixo* 'llangardaix' 94 i *sangardixa* 108, *llengardaixina* 99 (i var. 100, 102, 106), noms de la 'sargantana' (cf. mapa 985); var. *gallardaix* 39, per metàtesi.

Llangardaix, que coneix la doc. més antiga (s. XIV), presenta una *n* adventícia que podria tenir relació amb *sargantana* (menys probablement, amb *languria* 'llangardaix' [*DECat*]; *DELL*: *langurus*, der. de *langa*); var.: *llangardais* 115, amb dissimilació de palatals -[jʃ], *llengardaix* 99, per vacil·lació de [a]/[e] àtones, com *engardaix* 100, 102, 106, 108, que, a més, ha sofert deglutinació.

Llargandaix és una metàtesi de *llangardaix*, amb una possible atracció formal de *llarg* (< LARGU); la seva isoglossa és contigua a la de *llangardaix*; var.: *llagrandaix* 61, 63, amb metàtesi de la bategant; *llargrandaix* 61, amb una dilació de la bategant; *dragandaix* 118, homonimitzat amb *dragó*, i potser origen de *ragandaix* 66, 68 i *regandaix* 122, 124, 133, 140, 143, 147.

Fardatxo (s. XV i força doc. val.) sembla provenir de l'àr. ḤARDŪN encreuat amb *sarvatxo* (doc. val., des de Resa, 1555 [1929]; "fardacho o sarvacho", Pla, 1880), que, segons el *DECat*, procediria del grec bizantí SAURAKION, dim. de SAÛROS, SAÛRA 'llangardaix'; "la terminació *-atxo* suposa inequívocament origen mossàrab" (*DECat*); com que aquesta proposta ens sembla agosarada, preferim interpretar *sarvatxo* a partir de *fardatxo*, documentat anteriorment, per una equivalència acústica que es dona a voltes en arag., però també podria ser el resultat d'una homonimització amb *servar*/*sarvar* 'guardar', perquè el llangardaix guarda ("serva") de l'atac verinós d'una serp, segons una creença popular que té lloc a Catalunya ("si hi ha una colobra, avisa" 8; "quan un home, no una dona, dorm, i una vipra el vol atacar, el lluert l'avisa" 10; "la serp en fuig" 63; "si s'acosta una serp a l'amo, quan dorm, el desperta" 110; Gomis, 2014: 349-350), però que també es troba en altres llengües romàniques (retoromànic *vardaomu*, *salvaon* 'salva + home'; dial. it. *salvacristian*, dial. fr. *éveillette*, der. de *éveiller* 'despertar', ap. Vidos, 1963: 64; Rohlfs, 1966 a: 106); var. *esfardatxo* 125, 130-132, 134, 136-139, amb un segment inicial *es-* analògic de *escurçó*, etc.

Lluert (s. XV) deriva del llat. *LŪCERTUS, alteració del cl. LACERTUS per homonimització amb LŪCĒRE 'lluir' pel color verd brillant del llangardaix; var. *lluert verd* 9, per a distingir-lo del *lluert gris* 'sargantana' 9.

Per comparació amb *singardallina*/*sengardallina* 93, nom de la 'sargantana' (cf. mapa 985), més petita respecte del llangardaix, han sorgit *singardall* 89, *sengardall* 93, *sangardall*; així com *singardaixo* 94 per comparació amb *llengardaixina* 99, *engardaixina* 100, 102 o *gardaixina* 106 suara esmentats.

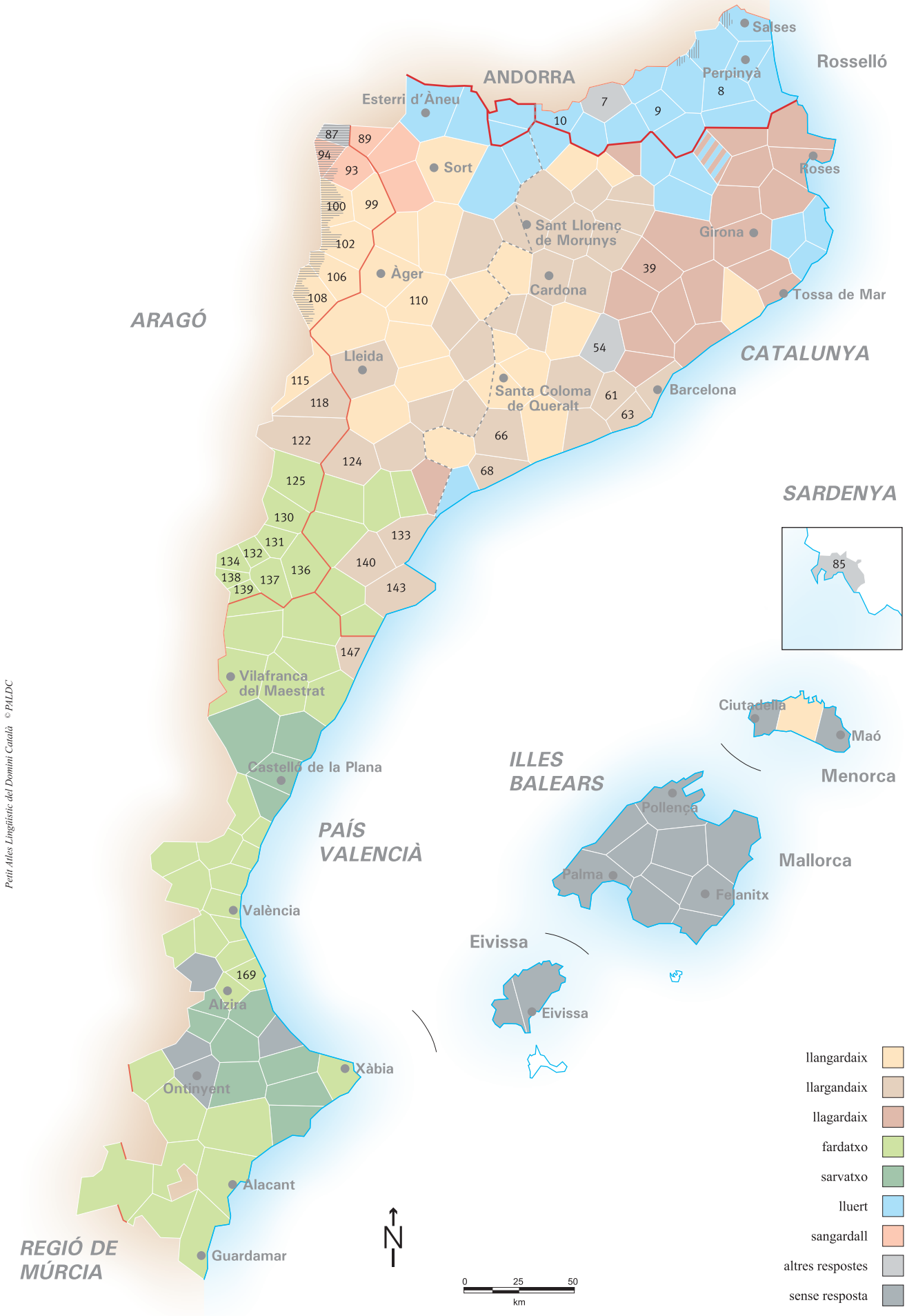
Xinxoleta verda 7 pot ser un der. dim. de *xinxa* (< CĪMĬCE, amb tractament arcaic de C'), tal vegada per considerar que podia picar, amb addició del determinant *verda*, per distingir aquest rèptil de la *xinxoleta* 'sargantana' 7.

L'alg. *tirigugu* 85 és un manlleu al logudorès *tiligugu*, probablement d'origen preromà (Corbera, 2000: 107), amb el rotacisme propi de l'alg.

El lexema "llangardaix" es troba sobretot al Principat, amb la var. originària, *llagardaix*, retirada especialment al cat. nord-occ., dialecte de tendència conservadora; en ross. i parlars pirinencs s'ha imposat *lluert*, parent de l'oc. *lusert*, *lesert*, mentre que el val. i part del tort. es reparteixen *fardatxo* i *sarvatxo*; en bal. manca el nom per absència de referent.

Són mots normatius *llangardaix*, *lluert*, des del *DOrt*, 1917, i *fardatxo*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

El *llangardaix*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1058
L'*escurçó*
(*ALDC*, VII, 1616. L'*escurçó*)

L'*escurçó* és una 'serp verinosa, de mida mitjana, amb el cap triangular, el musell més o menys aixecat i amb una franja fosca en ziga-zaga al llarg del llom'; "té la cua curta" 6. El mot, documentat des del s. XIV, prové del llat. vg. *EXCURTIONE (var. del llat. tardà CURTIO, -ONIS), der. del llat. vg. *EXCURTUS (cf. rom. *scurt*), var. del cl. CURTUS, aplicat a l'escurçó per la seva escassa llargada en comparació amb la de les altres serps (*DECat*); alguns inf. al·ludeixen al seu caràcter verinós (14, 152): "té set picades al dia, una és mortal" 20; "pic de noia, pic d'escurçó, no hi ha temps d'extremunció" 44; "picada d'escurçó, no hi ha temps de combregar ni l'extremunció" 61; "picada d'escurçó, porta l'extremunció" 96; *vipera* 14; *víbia* 152; *sacre* 181, *sacra* 182; *víbora* 183 ("pica molt fort" 30); *víbola* 30, "pica molt fort"; *vírbula* 46; *viura* 184; var.: *escurçú* 3, 4, 6, 8, 9, 11, amb el tancament de ['o]/['u], propi del ross. (com *cançó* > *canç*['u]); *escurçon* 94, forma antiga i aragonesitzant; *escur*[θ]*ó* 108, 132, 134, 138, 139 (*escur*[θ]*on* 100), amb pas de -TJ- > [θ]; *escurçot* 8, 13, que, tot i trobar-se en ross., on el suf. -*ot* sol ser dim., en aquest cas deu ser augmentatiu pejoratiu; *alcurçó* 152, 183, 185, amb substitució del segment *es*- pel prefix arabitzant *al*- (cf. *alserp*, mapa 1056), i *alcurçó del morro girat* 152, amb al·lusió precisa al sema "de musell més o menys aixecat". En algunes poblacions l'escurçó es distingeix d'altres rèptils: "no és pas igual que la *vipera*" 6; *vipra* 16 i *luia* 56 "semblant a l'*escurçó*"; "*sacre*. Molt semblant a l'*escurçó*" 178; "*víbora*. És diferent de l'*escurçó*" 94, 137; "*escurçó*. Petita colobra feta d'anells i es trenca" 8, es deu referir a la *serp de vidre* o *noia* 44 (*Anguis fragilis*), reducció de *noia de serp*, potser amb el valor de 'petita de la serp' (*noia* < *ninoia*) o bé procedent d'una base *ANADOLIA > *anull* (*DECat*); Coromines confirma amb la seva experiència aquella confusió o distinció d'espècies: *àspic*, *sacre* i *escurçó* no són el mateix (Vallada [Xàtiva]); el *casquí* 'espic' es distingeix de l'*escorpió* 'escurçó' (Vall d'Ebo [Pego]) (*DECat*).

Un altre mot sinònim és *vibra* (s. XIII), amb tractament semipopular del llat. VĪPĔRA, i que va fer escassa competència al nom més estès, *escurçó*; coneix diverses var.: *vipra* 10, 16, 185, contagiat per *vipera*; *vírbia* 148, var. de *víbria* (*Busa-Nebrija*), amb dilació de bategant; *vílbia* 146, per equivalència de líquides [ɾ] = [l]; *víbia* 149, 152, amb eliminació de la bategant, i *brévia* 65, per metàtesi i alternança [i]/[e] semblant a la de *sípia*/*sépia*, amb el segment final assimilat a mots com *salamàndria* (veg. mapa 956). En canvi, *vipera*, del ross., és un manlleu a l'oc. *vipera* (cf. també fr. *vipère*) (amb el compost *vipera aspic* 13; veg. més avall), i no sembla un descendent de l'ant. *vípara*, forma culta usada per Canals; i, d'altra banda, *víbora* (ja O. Pou, 1575) ha estat presa del cast. (cf. *ALeCMan*, mapa 7), amb les var. *víbola* 30, *vírbola* 46, *víbera* 32, *lí*[v]*ora* 187, amb dissimilació de palatals, i [v]*iura* 184, amb una evolució popularitzant, com la de PARAB(O)LA > *paraula*.

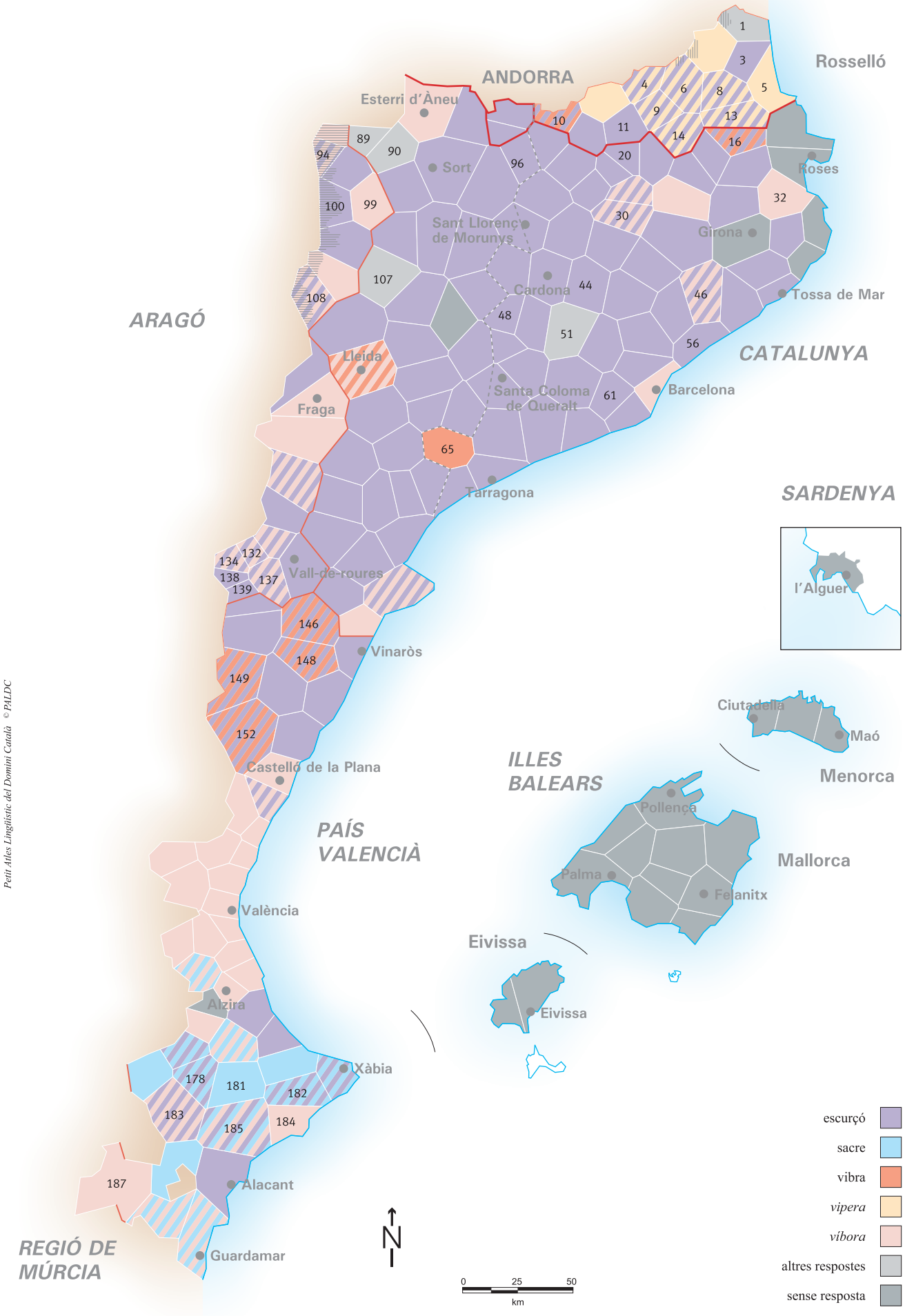
Colobre 89, 90, 99, *colobro* (s. XIV) 107 deriven de CŏLŭBRA o, potser, del llat. vg. COLOBER, mentre que el local *culebra* 187 (der. *culebron* 94) és un manlleu al cast., amb una certa tradició ("vibora, *culebra*", J. Roig, s. XV).

Sacre (s. XIX) és d'origen incert, potser de l'àr. ṢAQR 'falcó', que l'hauria pres del llat. SACER 'sagrat' que s'aplicava com a epítet a l'astor i al falcó, aquest considerat com a ocell sagrat i alhora execrable (*DECat*); var. *sacra* 182, *f.* per atracció de *víbora*.

Entre les respostes més escadusseres cal citar *serp* 1, 10, 51 (< SĔRPE[M]) i *serpent* 48 (< SĔRPENTEM) (cf. mapa 1056); *aspic* 5, pres del fr. *aspic* 'varietat d'escurçó' (cf. oc. *aspit*), del llat. ASPIS (← gr.), i *àspid* 185, pres del cast.; *luia* "semblant a l'escurçó" 56, no enregistrat a cap font, que, en el terreny d'agosarades hipòtesis, podria ser una haplologia de (*a*)*leluia* (**l*[ə] *luia* > *luia*) en el sentit de "persona o animal d'extremada flacura" (Escrig/Llombart, 1887).

Des d'una perspectiva areal, el tipus *escurçó* coneix una extensa isoglossa (tret de zones com les Balears on l'espècie és inexistent), inclosa una part del val. on, a més de tenir doc. ant. (Tirant), sovint lexicogràfica (però equivalent a 'escorpí', Resa, 1555 [1929]; Ros, 1739; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1909), conviu, a la part meridional, amb *sacre* i *víbora*, aquesta ben compacta en el val. central i franja ponentina del Principat. El genuí *vibra* ha deixat testimonis en punts marginals.

Són mots normatius *escurçó*, des del DG_2, 1954 (correcció de *escorçó* del *DOrt*, 1917 i DG_1, 1932); *vibra* i *sacre*, des del DG_1, 1932; *colobra* "qualsevol serp no verinosa", des del DG_1, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1059
La *ratapinyada*
(*ALDC*, VII, 1620. La *ratapinyada*)

La *ratapinyada* és un 'petit mamífer nocturn, d'ales membranoses que comprèn diverses espècies'. El seu nom llat. VESPERTILIO no ha deixat resultats en cat., si no és com a cultisme del cat. med. (*vespertilió*); la seva lexicogènesi parteix sobretot del concepte 'rata', per la semblança del seu cos amb el del rosegador, realitzat amb els significants *rata*, *rat* i der. del llat. MUS, MURIS, que constitueixen el nucli del mot, completat sovint amb el determinant *penat*, *penada* (< PINNATU, -A), der. de PĬNNA 'ploma', que volia dir 'rata alada' ("fera alada" en diu l'*Spill*), objecte d'alteracions diverses quan aquest significant perd transparència semàntica. *Rata*, d'origen incert, potser onomatopeic, deuria el nom a la "remor que fa la rata en rosegar, i en rossegar-se'n objectes cap al seu cau" (*DECat*) i, en part, va substituir el mot anterior der. del llat. MUREM 'ratolí, rata' (SOREX era el nom específic del 'ratolí') (veg. mapa 995). Així, doncs, els sintagmes formats amb *rata*, *rat* i l'adjunt *penat*, *penada*/*pinyat*, *pinyada* són els següents, amb modificacions:

Ratapenada conté un adjectiu der. de PĬNNA, amb simplificació de la nasal geminada (com dial. *bana* < *BANNA), forma documentada en l'*Spill* ("rates penades"), Eiximenis, Vicent Ferrer i en lexicògrafs val. (Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Pla, 1880; Martí Gadea, 1909), i aconsellada per les *Regles* ("evitar de dir ratapinyada per ratapenada"); var. *rateta penada* 165, 170, 173, 175, 179, 180, amb el nucli dim.; *panerrat* 91, amb metàtesi, com *rapatanat* 120; *ratapenata* 185, *f.* de *ratapenat* 57, 58, 65, 123, homonimitzat en *ratabernat* 41; *ratapenera* (*rapatanera* 1-3, amb metàtesi), amb canvi de suf., com *ratapenella* 16, 17, i la var. homonimitzada *rataplenera* 13 (o *planera*, que podria al·ludir a "la figura aplanada del murciélago cuando abre las alas" [Sanchis Guarner, 1956 b: 108], però que ha arribat al ross. des de l'oc.); *ratapatxet* 66 podria ser resultat d'un "encreuament de *ratapenada* amb el sinònim *muritxec* [...] representant mossàrab de MUREM CAECUM" (*DECat*), però *muritxec* es localitza molt lluny del Camp de Tarragona: el segon element podria ser un dim. de *patxo*, mot expressiu, 'home o cosa d'escàs valor' (Sanchis Guarner, 1956 b: 102); *rataempanada*, més que ser el resultat de *ratta impennata* 'rata amb ales' (Sanchis Guarner, 1956 b: 101), ha de ser una homonimització formal amb *empanar* 'embolcar amb pasta de pa', reduït a *ratampanada* 130, 135, 136, 138, 141, 152.

La palatalització del der. de PĬNNA ha generat *ratapinyada* (s. XV) que, per l'evolució de ĭ > *e*, ha de procedir d'un anterior **ratapenyada*, amb assimilació *e* > *i* a la nasal palatal; var. alg. *ratapinyara* 85, pel rotacisme de la *-d-* intervocàlica, pròpia d'aquest dialecte (cf. *vida* > *vira*); *ratapinyaca* 75, per influència de *ratapinyac* 38, var. de *ratapinyat* 45; *ratespinyada* 55, 59, 61, 67, homonimitzat formalment amb *espinyar* 'rompre (una pinya)'; *pinyarrata* 74, per metàtesi. El nucli *rat* apareix acompanyat d'adjectiu sense palatalització: *ratpenat* 35, 68, 121, doc. en Palmireno, 1569, O. Pou, 1575, C. Ros, 1764, Sanelo, 1802, Escrig, 1851, Martí Gadea, 1915 i que va donar nom a *Lo Rat-Penat* "societat d'amadors de les glòries valencianes" (1887), insígnia dels intel·lectuals valencianistes de "La Renaixença" (Sanchis Guarner, 1956 b: 91); var. *rappenat* 44, amb assimilació; *rampenat*, per dilació de la labial; *rampenac* 40, per l'equivalència -[t] = -[k] final (cf. dial. *càntut*/*càntuc*); *rampenà* [*m.*] 11, 18, 20, 21, 24, 28, 44, 49, 51, 54, amb el suf. *-à* (< -ANU); *rampenard* 30, amb canvi de suf. (< germ. HARD); *ratpelat* 88, homonimització semàntica, perquè no té plomes a les ales; d'aquí *ratacalda* 86, per mutació de **rata calba* (cf. fr. *chauve-souris*, lit. 'rata calba').

El nom llat. MUS, MURIS ha restat fossilitzat en compostos amb un determinant der. de CAECUS, *cec* (MUREM CAECUM), a voltes modificat: *muricec*, *m*[o]*ricec* 99, 115, 122, per l'oscil·lació [o]/[u] en el segment MU-/MO-; *b*[u]*ricec* 98, 107, per l'equivalència acústica MU-, BU- (cf. Veny, 1986 b) que també trobem en *buriac* 103, var. de *muriac*, *buliac*, per lambdacisme, i, amb aglutinació del segment *es-*, *esburiac* 105, *esmuriac* 113, 114 i *esbuliac* 112, *esmuliac* 48, potser explicables a partir de **burizec* (> *esmuriec* 117), grau zero de [z] i canvi de suf.; *m*[o]*reixec* 106, amb palatalització de [s] (< $C^{E,I}$), com *m*[u]*ixirec* 90, que ha sofert metàtesi, i *muixiricec* 93; *marxècol* 124, potser der. de **murxec*, amb centralització de [u] > [a] i addició del suf. *-ol* (cf. *amorzígol* 178); *bulitgec* 110, amb equivalència acústica MU- > BU-, ajudada per la relació amb *volar*, lambdacisme *-r-* > *-l-* i sonorització de la palatal; *m*[u]*rcegot* 118, amb suf. probablement despectiu; *amorzígor* 178/*amorzígol* 178, amb el suf. àton *-ol* i la seva var. *-or* rotatitzada. Manifesten dependència cast., sobretot per la diftongació, *muriciego* 87, *murciego* 183, *muri*[θ]*iego* 108/*mori*[θ]*iego* 100, 108, *moriciego* 94; *m*[o]*ceguello* 189, amb suf. híbrid, *m*[o]*ceguillo* 190 (← murcià, cf. *ALeCMan*, mapa 66), amb dim. cast., que deu ser l'inspirador de *monezillo* 186, per homonimització formal amb el nom de l'escolanet, canviat en *mozenillo* 177 per metàtesi. *Murciélago* 177, 183 també és manlleu al cast., on és metàtesi d'un anterior *murciégalo*.

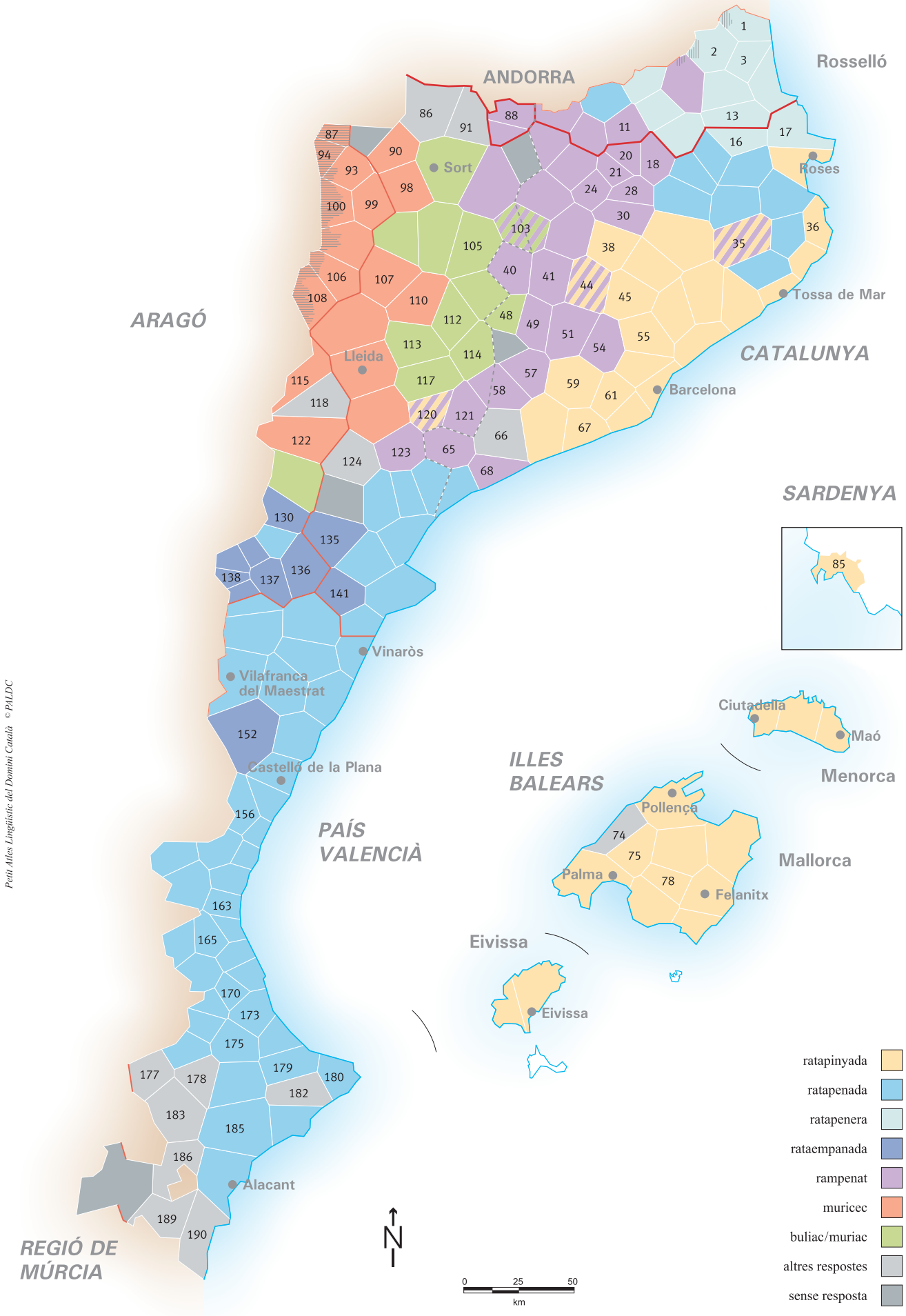
L'acció de 'volar' és l'origen de *rateta voladora* 182 i pot haver influït, secundàriament, en els casos anteriors de *buliac* i afins.

Per a un ampli aplec de noms de 'ratapinyada' en cat. i la seva interpretació, veg. Sanchis Guarner, 1956 b.

En la distribució d'isoglosses observem, *grosso modo*, tres àrees: *a*) una àrea amb palatalització de la geminada -NN- (tipus *ratapinyada*), que ocupa bona part del cat. central, des d'on es va exportar al bal. i alg.; *b*) una altra sense palatalització de la geminada (tipus *ratapenada*), que s'estén per la resta del domini, tret de *c*) una àrea de der. de MUREM 'ratolí' (tipus *muriac*), que alberga un preciós arcaisme i cobreix una ampla faixa a l'oest del cat. nord-occ. El ross. *ratapenera* sembla una projecció meridional d'una *rataplenera* occitana, amb dissimilació de líquides *l* ~ *r*, afavorida per *ratapenada*/*rampenat*, on la *l* era absent. El val. mostra fidelitat a *ratapenada*, doc. des de l'època medieval i defensada per les *Regles*, amb la innovació en tort. de la var. homonimitzada *rataempanada*.

Són mots normatius *rat penat* (s. v. *muricec* i *muriac*), *muriac*, *muricec*, des del *DOrt*, 1917 (*rat-penat* al DG_1, 1932 i *ratpenat* al $DIEC_1$, 1995); *ratapinyada*, *ratapenada* i *voliac* (en comptes de *buliac*), des del DG_1, 1932. *Ratapinyada* i *ratapenada*, que en el DG_1, 1932 apareixien amb els elements separats per un guionet i en el *DIEC* aglutinats, en canvi en les enquestes presenten un plural amb els elements deglutinats: *rates pinyades* 36, 78, *rates espinyades* 61, 67, *rates penaes* 156, 163, *rates empanaes* 137, 138.

La *ratapinyada*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1060
La *mostela* (*Mustela nivalis*)
(*ALDC*, VII, 1621. La *mostela*)

La *mostela* (s. XIII) és un 'mamífer carnívor, d'uns 25 centímetres de llarg, amb el cap allargat, les potes i la cua curtes, de pelatge vermellós per sobre i blanc en les parts inferiors, molt actiu, que es nodreix de petits mamífers; ataca l'aviram (*Mustela nivalis*)'; "[...]. Es perjudicial en los palomares, porque se come los huevos de las palomas, y mata los palominos, y lo mismo executa en los corrales con las gallinas. [...]" (*Autoridades*).

Tractarem dos temes importants referents a aquesta bestiola: **1**) l'alternança de la vocal en el segment MO-/MU-; **2**) la substitució, encara que sigui d'abast geogràfic reduït, de *mostela* per altres sinònims.

1) *Mostela* deriva del llat. MŬSTELA, que va donar en cat. *mostela* pel pas de Ŭ a [o]: avui tenim *m*[o]*strela* 178 i mall. *mostel* (Figuera, 1840), amb masculinització del nom (però el *f.* *m*[o]*stela* 'sangtraït'); cf. els congèneres oc. *mostela*, fr. ant. *mostoile*, lleonès *mostolilla*; però, atenent al resultat majoritari *m*[u]*stela*, s'ha pensat en un llat. *MŪSTELA per influència de MUS 'rata, ratolí' (cf. *rata m*[u]*stela* 27, *rata paniquella* 95, 98); Coromines pensa en aquesta possibilitat o bé en "la confusió aràbiga dels fonemes *o*/*u*" (*DECat*). Creiem més en aquesta darrera alternativa, però matisada, és a dir, descartem la influència aràbiga i posem en relació l'alternança *o*/*u* mediatitzada per la pertinença al segment MO-/MU-, paral·lelament al que passa en altres mots amb la mateixa estructura (*bruma*/*broma*, *pluma*/*ploma*, *munyeca*/*monyeca*, *murter*/*morter*, *esmuriac*/*esmoriac*, etc.) i on la labial *m* pot augmentar la labialitat o no de /o/. Més var.: *rata m*[u]*stela* 27; *must*[jɛ]*la* 131, 132, 137-139, amb diftongació de la /ɛ/ arcaica; *mustr*[ɛ]*la*, per probable repercussió de la líquida; *mistela* 63, 92, amb homonimització formal amb el nom del licor; *embustela* 187, potser per atracció formal de *embustera* (← cast.), per la traïdoria de l'animal.

2) *Paniquesa* 92, 97 (canviat en *paniquera*, *rata paniquera* i en *paniquella* 86, 91, *rata paniquella* 95, 98), és a dir, "pan y queso" 'pa i formatge', pres de l'arag., seria resultat d'un ritus propiciatori practicat pels pagesos (també els italians, "pane e caccio") que oferirien pa i formatge a la mostela perquè no matés l'aviram; aquesta interpretació ens sembla més acceptable que la de Schuchardt i Menéndez Pidal (1956), que atribueixen el pa i formatge a una metàfora relacionada amb el color blanc del pit i el bru rogenc de l'animal (cf. Rohlfs, 1966 a i Veny, 2018 c); aquest caràcter deprecatiu per a obtenir la *captatio benevolentiae* de l'animal i perquè no faci destrosses en el galliner ha generat mots afectuosos, afalagadors, com *polida*, dim. *polideta* 7, presos de l'oc., i *beleta* 3, manllevat al fr. *belette* "bella petita [bèstia]", que va substituir l'anterior *mostoile*; en altres llengües són freqüents les designacions entorn dels conceptes 'comare', 'noia jove', 'nora', 'cunyada', 'senyoreta', 'tieta' (Rohlfs, 1966 a); cf. angl. ant. *fairy* 'bonica', eusq. *andereder* 'bella dama', port. *doninha*, bretó *kaerell* (*kaer* 'bell'); sobre les diferents teories, cf. Alinei/Dell'Aquila (2009). Cal esmentar com enginyosa però inversemblant la hipòtesi de Coromines que parteix de **pequinella* (< *PICQUINELLA) 'petita' "pel cos fi, i com gentil, i la forma escanyolida d'aquesta salvatgina" (*DECat*).

L'alg. *dona* (*d*)*e muru* 85 és un manlleu al logudorès *donna de muru* on s'ha comparat l'animal, "de cos àgil i esvelt amb les *donnas de muru* (o *iannas de muru*, *tannas de muru*), fades de les *domos de sas iannas*, nuragues i cavernes prehistòriques" (Corbera, 2000: 76).

Geogràficament, *mostela* és el mot general, amb les var. *mostel*, del mall. i men., i *mostrela*, de la franja nord-occ.; la var. fonètica *m*[u]*stela* es troba en cat. occ., imputable a una pressió labialitzant de la *m* (en val. és constant aquesta forma des de Palmireno, 1569 fins a Martí Gadea, 1909).

Són mots normatius *mostela*, des del DG_1, 1932; *mostel* i *paniquera*, des del $DIEC_1$, 1995.

La *mostela* (*Mustela nivalis*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1061
La *guineu* (*Vulpes vulpes*)
(*ALDC*, VII, 1624. La *guineu*)

La *guineu* és un 'mamífer carnívor, d'uns 60 centímetres de llarg, musell estret, orelles dretes, peus curts, cua llarga i grossa i pelatge rogenc; ataca l'aviram (*Vulpes vulpes*)'. *Guineu* (s. XIII), mot propi del cat., és d'origen incert, però sembla acceptable la proposta de Coromines de derivar-lo de l'antropònim germ. WINIDHILD, nom de comtessa, bé que poc freqüent; igual origen tindria el geosinònim *guilla*, que procediria d'un anterior *guisla*, del germ. WISĬLA, també nom de comtessa, amb grau zero de *-s* implosiva davant consonant sonora; aquests noms de dona podien ser "símbol de la prudència i l'astúcia femenines" (*DECat*): l'aplicació de l'astúcia al mamífer està en relació amb el *Roman de Renard*, aquest antropònim també d'origen germ. (< RAGINHARD), que va esdevenir nom comú en fr., substituint l'anterior *volpe* (< VULPE), com *guilla* i *guineu* van ocupar el lloc de l'ant. *volp* (cf. cat. ant. *volpell* 'covard') (Ros, 1764; "animal astutíssimo [...]", *Autoridades*). La idea de 'astúcia' present en *guineu* degué influir en el pas de *gronau*, *gornau* a *garneu* '*Trigla lyra*' i 'astut' (cf. Veny, 1992).

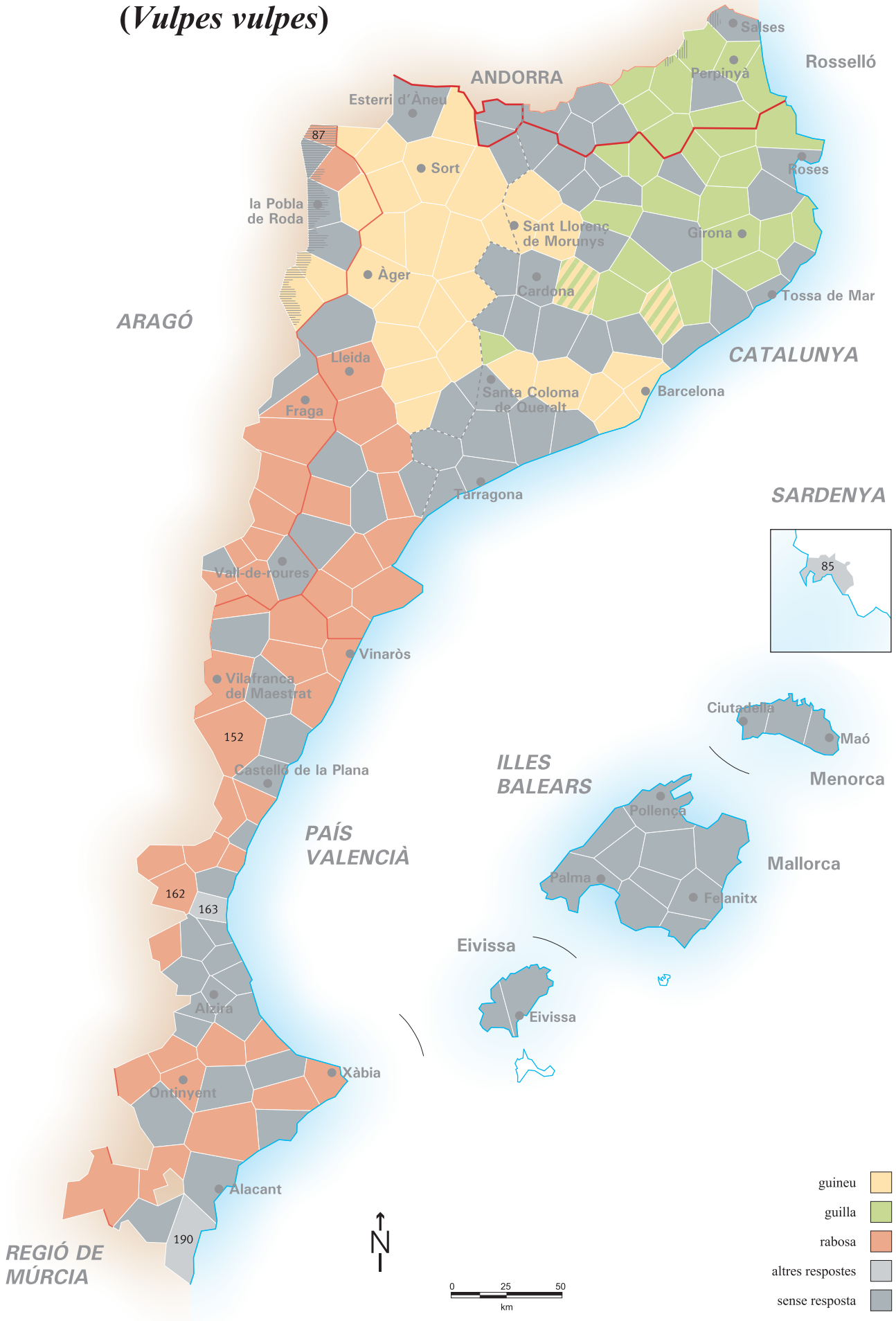
Una actuació freqüent de la guineu és la d'atacar els galliners: "l'home del camp té horror de la guineu més que de cap altre animal: costa tant de salvar l'aviram de les seves hàbils i ferotges escomeses!" (*DECat*); per tant, considerat mot tabú, s'ha apel·lat a donar a l'animal sigui noms de persona (sard campidanès *Mariane*, fr. dial. *Bastien*, cast. *Pedro*, arag. *Juan*, *Juanillo*, *María* [*ALEANR*, IV, mapa 477], eusq. *García*, *Luki* [< LUCIUS], *azeari* [< ASINARIUS]), sigui noms indirectes ("la pudenta", "aquella [mala] bèstia", "la gandula", etc.), dels quals participa *rabosa* (s. XV), que ha estat pres del cast., probablement arag. (cf. *ALEANR*, IV, mapa 477), per l'antiguitat de la seva doc. (el *DECat* el considera mossàrab, posat en dubte per Fernández-Ordóñez, 2011: n. 60), on és der. de *rabo* 'cua' (com si diguéssim 'la de la cua grossa', cf. *Autoridades*: "[...] Tiene la cola mui grande, y poblada, por lo que [la zorra] se llama también Raposa, quasi Rabosa [...]"); en cast. "*rabosa* s'usava tant o més que *raposa*", aquesta amb *-p-* potser per influència de *rapiña*, *rapaz* (*DECH*); cf. al. *Langschwanz* 'cua llarga'; der. *rabosot* 152, 162. La mateixa metonímia es troba en el logudorès *mattsone*, der. de *mazza* 'porra' "alludendo alla coda fornita della volpe" (*DES*), i que ha passat a l'alg. *matxoni* 85.

Sorro 87, 190, *sorra* 163 són adaptacions dels manlleus al cast. *zorro*, *zorra* (s. XV), d'origen onomatopeic, que, en aquesta llengua, van substituir *raposa*, i aquest, *vulpeja*. A l'*ALPI* es pot veure la distribució de *zorra* i *raposa*, amb exclusió del domini català on sols figuren alguns resultats meridionals (cf. Fernández-Ordóñez, 2011: n. 60 i mapa 20).

La distribució areal situa les isoglosses de *guineu* i *guilla* al Principat, mentre que aquests mots van ser substituïts per *rabosa*, que es documenta des del s. XV (Sant Vicent Ferrer, *Spill*, *Curial*), amb continuïtat en segles posteriors fins l'actualitat (Ros, 1764; Sanelo, 1802; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Pla, 1880; Martí Gadea, 1909), ampliat amb der. com *rabosejar*, *raboser*, *raboseria*, *rabosot* i amb extensions semàntiques com *rabosa* 'peix', 'varietat de cuc'. Els diccionaris bal. entren *rabosa* per al men. (Febrer Cardona, v. 1830 [2001]) i *raboa* (Figuera, 1840) per al mall.: avui és una espècie inexistent, però apareix en les rondalles insulars i actualment *raboa* és un peix en mall. (*Blennius*) i *rabosa*, la planta *apegalós* (*Galium aparine*) en men.

Són mots normatius *guineu*, *guilla*, *rabosa*, des del *DOrt*, 1917.

La *guineu* (*Vulpes vulpes*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1062
La *cabra salvatge* (*Capra pyrenaica hispanica*)

(*ALDC*, VII, 1625. La *cabra salvatge*)

L'enunciat comprèn remugants no domesticats del gènere *Capra*, principalment la *Capra pyrenaica*, la *Rupicapra rupicapra* i la *Dama dama*.

Isard (s. XIV) és el nom més antic, d'origen preromà, potser de la base IZARR-; var. *cabra isarda* 39; *isarso* 93, *ixarso* 87, 94 (*eixarso* 87, *ijarso* 94), formats a partir de *isarsos*, *ixarsos*, pl. doble de *isars*, *ixars*, com *eixar*[θ]*o* 100 depèn del pl. *ixar*[θ] 108; *sàrrio* 100, manlleu a l'arag., d'acord amb l'alternança -RD-/-RR-, com passa amb mots preromans (*marrà*/*mardà*) (cf. bearnès *sarri*).

Cabra salvatge (o, simplement, *salvatge* 129, 140, 146) és una lexia complexa formada de *cabra* (< CAPRA) i *salvatge* (< SĬLVATĬCU 'bosquetà, que viu al bosc', que, en lloc de **selvatge*, va donar *salvatge*, per assimilació a la *a* tònica i pressió de la -L- velar, com també, segons el *DECat*, per "influència de *salvar-se* 'refugiar-se'"; cf. val. *gat salvat*; fr. *sauvage*); aquest determinant ha sofert la vocalització en [w] de la -L-, *cabra sauvatge* 70, 72, 74, 76, 78-82, amb la var. *s*[o]*vatge* 135, 141, amb monoftongació del diftong [aw] > [o] seguit de la labial en cat. occ. (com *empalmar* > *empaumar* > *empomar*, cf. Veny, 2013 b: 208-211); en *cabra silvestre* 123 s'ha substituït el determinant popular per un de culte (← SILVESTRIS). L'adjunt al nucli que forma el compost es pot expressar amb un adjectiu sinònim de *salvatge*, com és *a*) *fer* (< FĔRUS, que s'oposava a MANSUETUS 'domesticat'): *cabra fera*, *craba fera* 106, amb metàtesi, com l'interferit aragonesitzant *craba fiera* 108; *b*) *feréstec*, der. de *fer*, amb una terminació atreta d'adjectius com DOMESTICUS: *cabra feréstega*, *cabra fréstega* 120, 148, forma sincopada, que ha generat *cabra fréstrega* 144, per repercussió de bategant; *cabra foréstiga* 109, amb canvi vocàlic [e] > [o] per assimilació a la labial en la primera síl·laba i [e] > [i] en el segment final; *c*) *orat* 'salvatge', evolució semàntica pròpia del mall. a partir del significat de 'boig, tocat d'aire malsà' (< llat. vg. *AURATU, der. de AURA 'aire, vent'): *cabra orada* 73. El despectiu *cabrota* 60, 109, amb el suf. *-ota* (< -OTTA), pot al·ludir al caràcter indòmit, esquerp d'aquest remugant enfront de la cabra domesticada. El nucli en què viu ha generat derivats i compostos relatius a: *a*) 'zona boscosa': *cabra de bosc* 36; *cabra bosquetana* 36, der. de *bosc* (< preromà *BOSKO-) "amb el sufix *-età* (cf. *vilatà*)" (*DCVB*); *cabra malesa* 61, per *cabra de malesa*, der. de MALĬTĬA que de 'maldat' va adquirir el de 'bosquina espessa'; *b*) 'zona muntanyosa', on el mot o nucli és un der. del llat. MONTEM (MONS), que sovint realitza el seu vocalisme en [o] o [u] pel seu contacte amb la labial (les var. amb [u], segons el *DECat*, per atracció de *munts*): *cabra de monte* (o *del monte* 146), manlleu al cast.-arag., com el der. *cabra montesina* 149; *cabra m*[o]*ntera*, *cabra m*[u]*ntesa* (8 casos en cat. occ.)/ *cabra m*[o]*ntesa* (29 casos en cat. occ.), *craba m*[o]*ntesa* 100, der. de MONTENSIS; *cabra m*[u]*ntanyesa* (4 casos en cat. occ.)/*cabra m*[o]*ntanyesa* (4 casos en cat. occ.), *cabra m*[u]*ntanyosa* 132, 139, *cabra m*[u]*ntanyera* 77, der. de *MONTANEA (pl. neutre de l'adj. *MONTANEUS), origen de *cabra de muntanya* 17, 42; *cabra cerril* 178 (← cast. *cerril*, der. de *cerro* 'terreny abrupte').

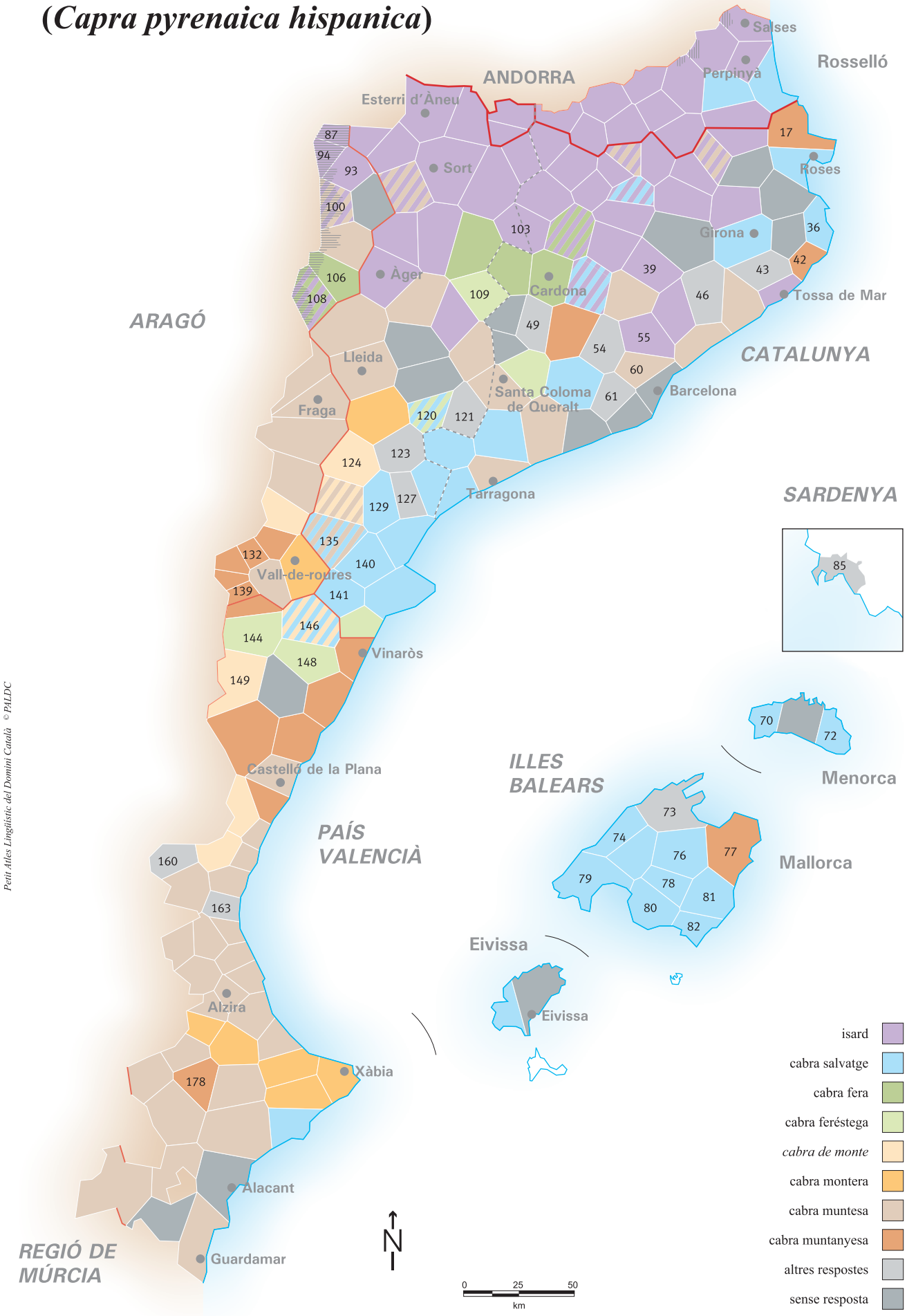
Finalment, l'afinitat o confusió amb una altra espècie ha originat: *cabra crestonenca* 127, der. de *crestó* (< CASTRARE), potser per les banyes molt dretes, com el crestó 'boc castrat o no'; *cabra daina* 43, 55 (*daina*, remugant semblant al cérvol, en cat. ant. *daine* < fr. ant. *daine* < llat. vg. DAMUS, cl. DAMA); *cabra guillera* 46, pròpia de les Guilleries (< potser germ. WISĬLA, nom de comtessa, *DECat*); *cabra cerva* 49, per la similitud amb el cérvol (var.: *ciervo* 163, *cabra cierva* 54, *cabra ciérvol* 124 ← cast. *ciervo*); *cabirol* 85, 103, 121, designa pròpiament el *Capreolus capreolus*.

Desconeixem l'origen de *brea* 160.

Geolingüísticament, *isard* es concentra al nord de Catalunya, inclosa la ultramuntana, sense que s'hagi propagat a les àrees de colonització (val., bal.); *cabra muntesa* s'estén sobretot pel val. i cat. nord-occ.; *cabra salvatge*, de punts dispersos del cat. or. i sobretot del tarragoní i tortosí, s'ha propagat al bal.; a notar la interferència castellanoaragonesa de *cabra de monte* i *cabra montera* en diversos punts del cat. occ., així com la forma genuïna *cabra fera* en algunes poblacions del Principat.

Són mots normatius *isard*, *cabra salvatge* i *cabra daina*, des del *DG*$_1$, 1932.

La *cabra salvatge* (*Capra pyrenaica hispanica*)

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1063
L'*esquirol* (*Sciurus vulgaris*)
(*ALDC*, VII, 1622. L'*esquirol*)

L'*esquirol* és un 'mamífer rosegador, inquiet i àgil, de cua molt llarga i peluda i cames posteriors fortes que li permeten saltar d'un arbre a un altre i que s'alimenta de pinyons; s'aprofitaven i comercialitzaven les seves pells'. El mot, documentat des del s. XIII, és una var. de **scuirol*, der. de SCURIOLUS, dim. de SCURIUS, modificació de SCIURUS 'esquirol', pres del gr. SKIOUROS; cf. arag. *esquiruelo*, fr. *écureuil*, oc. *esquirol*, port. *esquilo*; var.: *esquerol* 128, 147, 148, amb alternança de [i]/[e] àtones; *rat esquirol* 4, per comparació amb una rata ("animalejo conocido a modo de una rata grande, o fuina [guineu] pequeña [...]", *Autoridades*; cf. gascó *rat esquirol*); *rata del pom* 151, per la forma de la cua. El *DECat* rebutja l'atribució de manlleu proposada pel *REW* i el *FEW*. A notar l'absència d'aquesta espècie a les Balears, però que en mall. s'usa entre els caçadors el mot *esquirol* referit al "fill de llebre i conill' 81, 82, que "corre més que una llebre" 81, i també es coneix el der. *esquirolejar* "ballar la baldufa a la torta o fent contorsions" (*DCVB*).

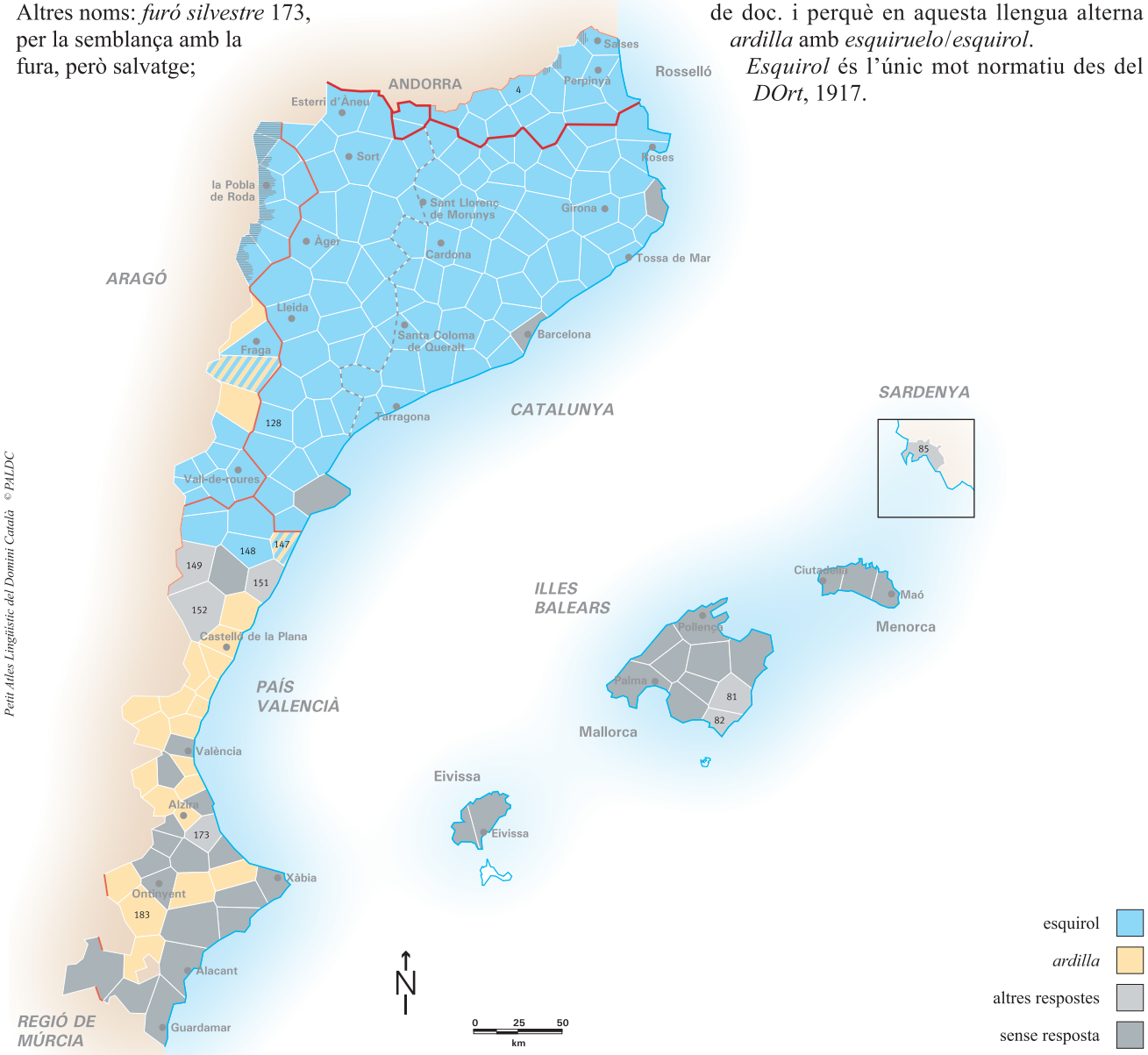
Altres noms: *furó silvestre* 173, per la semblança amb la fura, però salvatge; *trencapinyons* 183, per l'habitud de menjar-se els pinyons de les pinyes dels pins ("[...] se mantiene de los piñones [...]", *Autoridades*).

Són de procedència externa l'alg. *ascoiàtolo* 85 que, tenint en compte que l'espècie no existeix a Sardenya, s'ha pres de l'it. *scoiattolo*; i *ardilla*, manlleu al cast. on és dim. d'un ant. *harda* (s. XIII), d'origen no llat. (cf. *farda* 149, 152; Mayans, 1787 cita el der. *fardeta*).

Quant a *esquirol* cal notar el sentit de 'el que acudeix al treball quan s'ha declarat una vaga', que algú, sense prou fonament, hauria posat en relació amb la població de l'Esquirol (Santa Maria de Corcó), sentit que hauria passat al cast. (*DRAE*, *DCVB*), però el procés semàntic realitzat en altres llengües fa dubtar d'aquesta proposta (*DECat*).

Dues isoglosses es reparteixen el territori: *esquirol*, pròpia del Principat i poblacions val. septentrionals, i *ardilla*, força estesa en val. i on deu haver arribat des del murcià i manxec (cf. *ALeCMan*, mapa 70) i no des de l'arag. (cf. *ALEANR*, IV, mapa 475) a causa de la manca de doc. i perquè en aquesta llengua alterna *ardilla* amb *esquiruelo*/*esquirol*.

Esquirol és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1064
El *porc senglar* (*Sus scrofa*)
(*ALDC*, VII, 1627. El *porc senglar*)

El *porc senglar* (s. XIII) és un ‘porc salvatge, de pèl espès i fort de color gris negrós i amb grans ullals (*Sus scrofa*)’; deriva del llat. PŎRCUS SĬNGŬLĀRIS ‘porc que va sol’ (en un doc. ross. de 1116 es llegeix “omnes *porcos* quos vulgo *singulares* vocant [...]” [ap. *DECat*]) (SĬNGŬLĀRIS ‘isolat, solitari’; PŎRCUS va fer la competència a SUS i a APER [cf. alg.]); a més de *porc senglar* es va generar la var. *porc singlar*, amb canvi de *e* > *i* per influència de la *s* palatalitzant del cat. i d’aquí la var. *porc xinglar* 21. Els dos sintagmes s’han simplificat també en *senglar* (s. XVI) i *singlar* com a substantius (cf. it. *cinghiale*, fr. *sanglier*, oc. *senglar*/*singlar*).

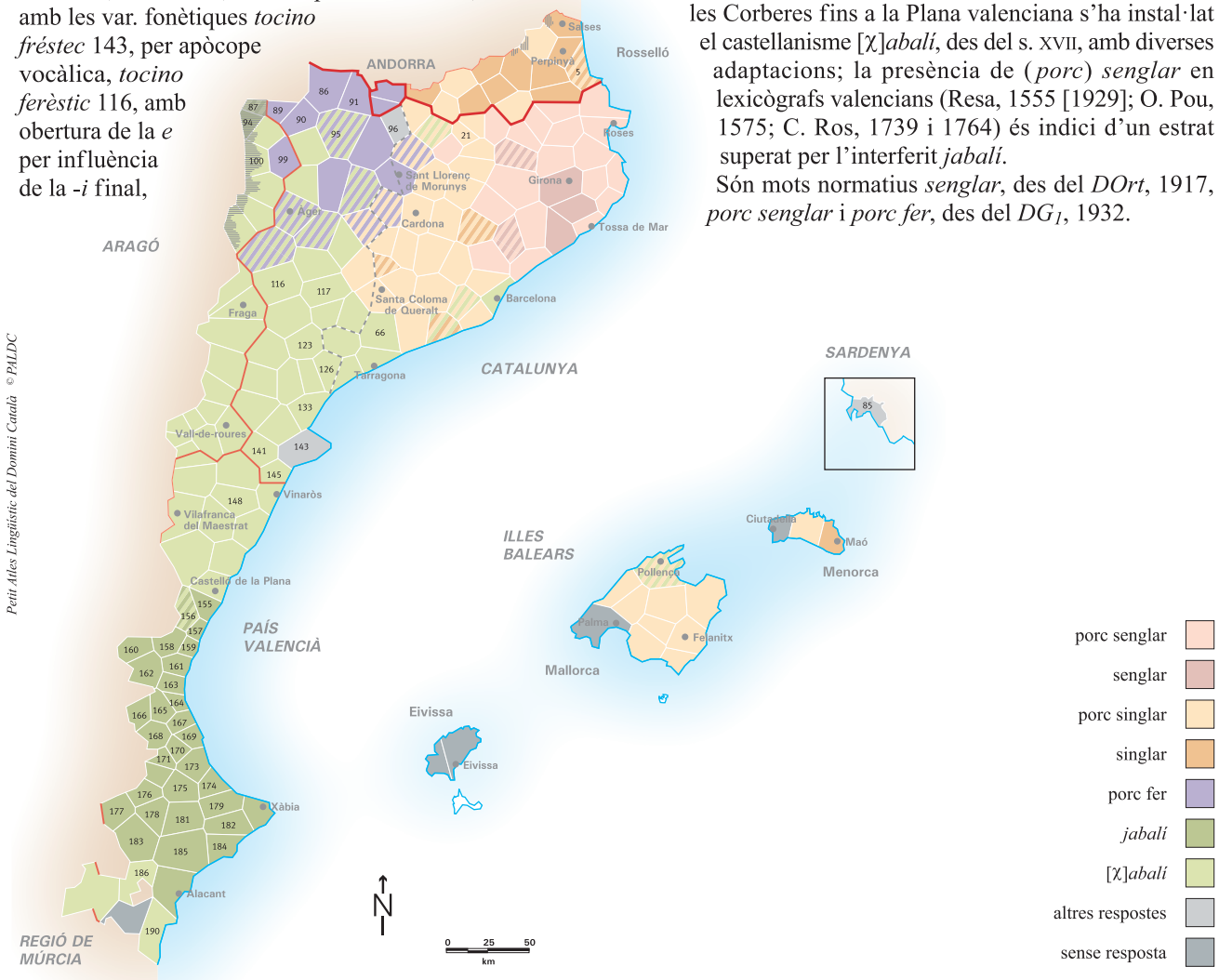
El llat. APER, nom llat. del ‘senglar’, va entrar en logudorès en aposició amb *porc*, pron. [polk], generant *porkabru* (< *porc abru* < PORCUS APER), incorporat a l’alg. *porcavru*/*porcrabu* 85.

Altres mots de formació perifràstica afegeixen al nucli (*porc* o *tocino*) un adjectiu que denota el seu caràcter salvatge, selvàtic: *porc fer* (< FĔRUS ‘salvatge’, oposat a MANSUETUS ‘domèstic, domat’), *tocino f*[ɛ]*r* 86, 89-91, 95, *tocino f*[e]*r* 99 (*tocino* ← cast. *tocino*, que en cat. ha passat a sinònim de ‘porc’; *fer* [< FĔRUS]); *tocino feréstec* (s. XIV) 145, der. de *fer* (< FĔRUS), amb una terminació induïda per AGRESTIS, SILVESTRIS, i també per DOMESTICUS, amb les var. fonètiques *tocino fréstec* 143, per apòcope vocàlica, *tocino ferèstic* 116, amb obertura de la *e* per influència de la *-i* final, com en *aramònic* (cf. Mascaró, 1984), *tocino fristic* 117, amb una rara assimilació a la *-i* final àtona; *porc salvatge* 5, 96 (< SĬLVATĬCU ‘propi del bosc’, der. de SILVA ‘bosc’, amb *a-* inicial per assimilació a la *a* tònica i per influència de la *l*).

Finalment, tenim [χ]*abalí* (var. aragonesitzada [χ]*abalín* 87, 100, *cerdo* [χ]*abalí* 190, *xino* [χ]*abalí* 186 [< cast. *chino*, reducció de *cochino*]), pres del cast. on és d’origen aràbic, i que és una adopció pròpia de parlants bilingües (com [χ]*odia*, [χ]*uicio*); però el mot, introduït en val. des del s. XVI, ha sofert adaptacions fòniques: **1**) /χ/ → [k], a càrrec de parlants monolingües: [k]*abalí* 66, 123, 126, 133, 141, 148, 156 (com *luco* ‘luxe’, *quefe* ‘cap’); **2**) /χ/ → [ʤ], per un model de correspondència cast. [χ]*oven* > cat. val. [ʤ]*ove*: [ʤ]*abalí*/[ʤ]*avalí* o *porc* [ʤ]*abalí*/*porc* [ʤ]*avalí* 155, 173-175, 177-179, 181-184, *cerdo* [ʤ]*abalí* 176, 185; i per apitxament de les formes anteriors: [ʧ]*abalí* 165, 167, 169, 170 (Ros, 1770), [ʧ]*abalín* 87, 94, *porc* [ʧ]*abalí* (Pla, 1880) 156-164, 166-169, 171. Per al tractament del fonema cast. /χ/ en manlleus del cat., veg. Veny 1994 i 2006 a.

El nom genuí (*porc*) *senglar* o *singlar*, ben documentat, i un altre de segurament tradicional, *porc fer*, atestat tardanament, es reparteixen gran part del domini mall., men., mentre que al sud de l’àrea peninsular que va de les Corberes fins a la Plana valenciana s’ha instal·lat el castellanisme [χ]*abalí*, des del s. XVII, amb diverses adaptacions; la presència de (*porc*) *senglar* en lexicògrafs valencians (Resa, 1555 [1929]; O. Pou, 1575; C. Ros, 1739 i 1764) és indici d’un estrat superat per l’interferit *jabalí*.

Són mots normatius *senglar*, des del *DOrt*, 1917, *porc senglar* i *porc fer*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

Oficis

1065
L'*alcalde*
(*ALDC*, VII, 1628. L'*alcalde*)

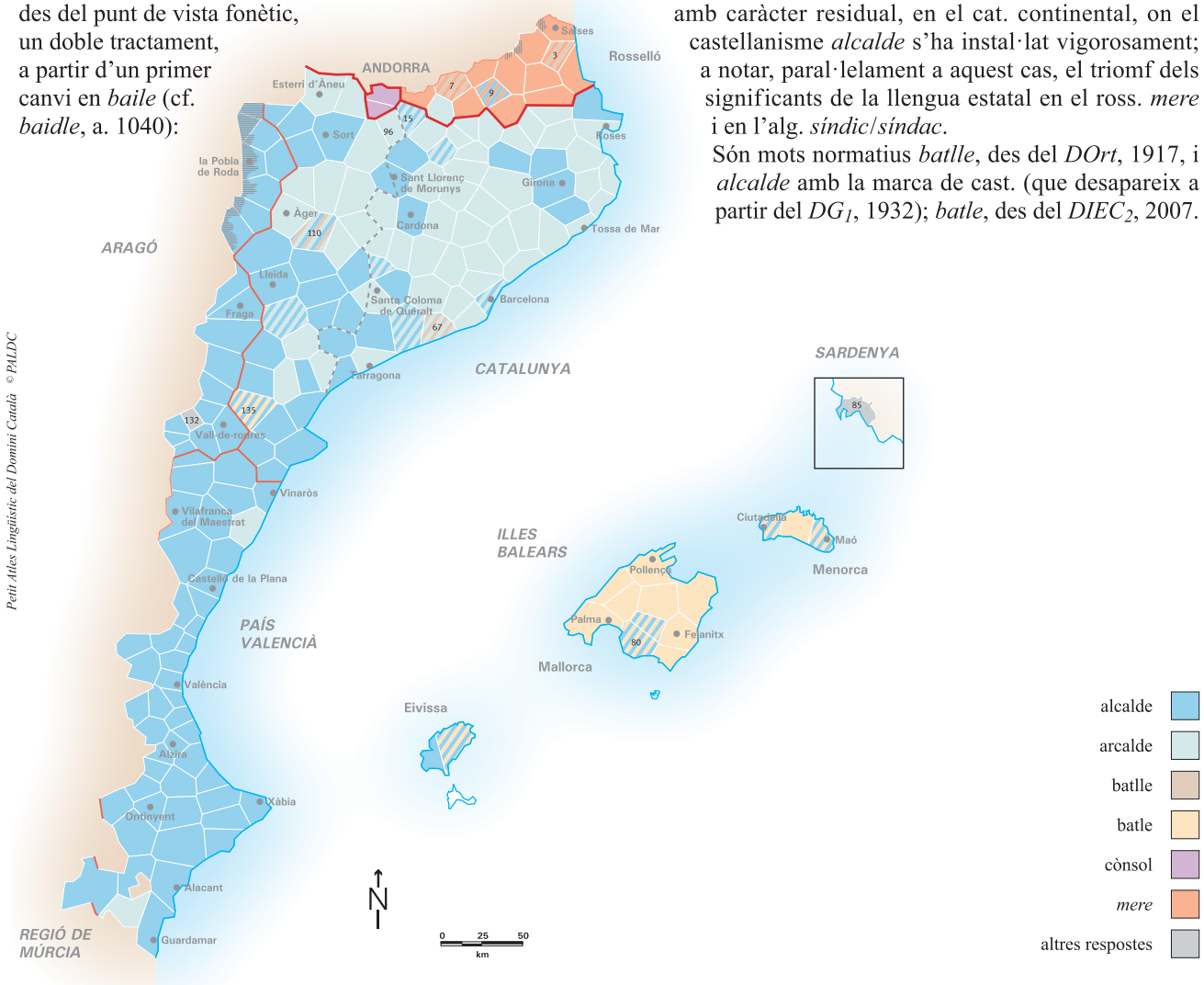
Alcalde, amb el significat modern de 'president del consistori i primera autoritat d'un municipi', és manllevat a l'administració borbònica, de matriu castellana (s. XVIII); el mot prové de l'àr. andalusí ALQÁḌI (< àr. cl. QĀḌĪ) 'jutge, especialment entre els moros' (s. XIV). Var.: *arcalde* (*arcaldi* 96), amb dissimilació de laterals; *calde* 9, generat per la freqüència del mot dins el sintagma *senyú calde* (< **senyú ucalde* < **senyú aucalde*); val. *ancalde*, citat per Escrig (1851), amb un altre tipus de dissimilació. *Alcait* 132, resposta equivalent a 'alcalde', també és d'origen àr. (< àr. andalusí ALQÁY[I]D, cl. QĀ?ID), que de 'conductor (de tropes)' (Corriente) va passar a 'governador d'un castell o presó' (cf. el topònim de Cabrera, *Es Cocó de l'Ancai*, Aguiló, 2002 b: 199-201).

Batle/*batlle* (var. *batlli* 3) és d'origen romànic, procedent del llat. BAJULUS 'bastaix' convertit en 'alt oficial encarregat de la justícia en una administració reial o feudal' i, des del s. XVIII, amb canvi de contingut semàntic cap a 'president d'un municipi'. El significat de la forma llatinitzada BAJULUS, que trobem als segles XI-XII, oscil·la entre 'administrador de les terres d'un senyor feudal', 'recaptador de drets pecuniaris', 'representant del seu senyor en l'administració de justícia', 'funcionari públic representant del poder sobirà' (*Glossarium*, s. v. *baiulus*). BAJULUS ha sofert, des del punt de vista fonètic, un doble tractament, a partir d'un primer canvi en *baile* (cf. *baidle*, a. 1040): **1**) reducció a *bale*, *batle* (s. XI-XII) (en comptes de *batlle*, que esperaríem), potser per atracció de *espatla*, *ametla*, mot perpetuat sobretot en el *batle* bal. (també 135), que té estabilitat des del s. XIV fins l'actualitat (cf. *Scripta 2013*); **2**) palatalització de la *l* pel contacte amb iod (com VIGILAT > *vetlla*): *batlle*, que en cat. peninsular ha rebut la competència del castellanisme *alcalde* i que s'hi ha recollit esporàdicament com de caràcter arcaic o poc usat (3, 7, 15, 67, 80, 110, 135). La tradicionalitat de *batle*/*batlle* es fa palesa a través de la doc. i, a més, per la fraseologia generada en l'àrea actual de *alcalde* ("Som set i el batlle", "Que no hi ha batlle en aquest lloc?", "Qui té el pare batlle, segur va a verbal").

Cònsol és el mot andorrà on té el valor de "primer –i segon– càrrec de govern al comú d'una parròquia ('unitat administrativa d'Andorra')" (Riera, 1992; *DIEC*$_2$, 2007). L'alg. *síndic*/*síndac* 85 és una adaptació del logudorès *síndiku* i de l'it. *síndaco*. I *mere* és pres del fr. *maire*, der. de MAIOR 'més gran', comparatiu de MAGNUS 'gran'; des de 'personatge principal' va passar a 'jutge local' i, finalment, a 'alcalde de municipi' (1789) (*DHLF*). Per als diferents noms de 'batlle', veg. Badia, 1954.

El lexema tradicional *batle*/*batlle*, amb canvi de categoria institucional, s'ha mantingut amb força vigor en bal. i, amb caràcter residual, en el cat. continental, on el castellanisme *alcalde* s'ha instal·lat vigorosament; a notar, paral·lelament a aquest cas, el triomf dels significants de la llengua estatal en el ross. *mere* i en l'alg. *síndic*/*síndac*.

Són mots normatius *batlle*, des del *DOrt*, 1917, i *alcalde* amb la marca de cast. (que desapareix a partir del *DG*$_1$, 1932); *batlle*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1066
La *casa de la vila*
(*ALDC*, VII, 1629. La *casa de la vila*)

La *casa de la vila* és la 'seu de la corporació encarregada del govern i l'administració dels interessos d'una població'. La formació dels diversos noms es basa en: **1**) el nucli *casa* seguit d'un complement *a*) amb un genèric referit a 'població' o *b*) relatiu a la corporació; **2**) un der. del nom del primer magistrat del consistori; **3**) l'extensió de 'edifici amb una gran peça de recepció, pròpia d'edificis públics'.

1*a*) *Casa de la vila*, reduït a *casa la vila*, *ca de la vila* 99, 106, *ca la vila* 102, 104, 110-113, 115, 116, 119, 122, 129, 135, 142, 154, aquests darrers amb caiguda de la [z] per la posició pretònica de *casa*, com les contraccions de *cal* < *casa del* i *can* < *casa d'en* (*vila* < llat. vg. VĪLA, per dissimilació de quantitats del cl. VĪLLA 'masia; vilatge'; s'oposa al cast. *villa*, on no va tenir lloc aital dissimilació, d'aquí, *casa la villa* 132); *casa del poble* 19, 35, 38, 75, 82, 115, 117, 145, 159, *casa el poble* 131, 161, 165, 173, 174 (*poble* < PŎPULUS 'conjunt dels ciutadans'); *casa de la ciutat* 114, 140, *casa la ciutat* 116, *ca la ciutat* 68, 116 (*ciutat* < CĪVĬTĀTEM 'conjunt de ciutadans'). Doc.: "casa de la ciutat o de la vila o del comú", Labèrnia, 1839 i Amengual, 1858-1878; *casa del llugar* 87 (*casa del lluar* 87, amb pèrdua de *-g-*), *casa llugar* 94 (*llugar* 'poblet, caseriu', assentat en parlars ribagorçans, ha de ser una continuïtat d'àrea de l'arag., congènere del cast. *lugar*; en cat. ant. es va usar *llogar*, del mateix origen que els anteriors < LOCĀLE, der. de LŎCUS, amb dissimilació de líquides: **llogal* > *llogar*).

1*b*) *Casa de l'ajuntament* 32, 39, 40, 105, 111, 146, 164, 185, *casa l'ajuntament* 95, 118, 160, 165, 183, reduït a *ajuntament* (Escrig, 1851) 'corporació composta de batlle i regidors encarregada del govern i administració d'un municipi', pres del cast. *ayuntamiento* adaptat en *ajuntament*, que ja existia com a der. de *ajuntar* 'reunir' (< ADJUNCTARE), i que va substituir, amb l'administració borbònica, les institucions de la *universitat* o *consell*, anteriors al Decret de Nova Planta (1707-1716), que administrava els municipis; *casa comuna* 1, 3, 10, 14, 88 o, simplement, *comuna*, pres del fr. *commune* 'municipi', *casa del* (*de*) *comú* 92, 96 (*comú* "corporació encarregada del govern i l'administració d'una parròquia d'Andorra" [*DIEC*]); *quart* 'subdivisió administrativa d'una parròquia d'Andorra' 92; l'alg. *il comune* 85 és un manlleu a l'it., com *munitxipio* 85 (← *municipio*); *casa consistorial* 80, 93, 183, der. de *consistori* 'consell municipal' (← cast. *consistorio*; *casa consistório* 117); *casa de la junta* 83 (*junta* 'conjunt de persones reunides per a tractar assumptes' < IŬNCTA).

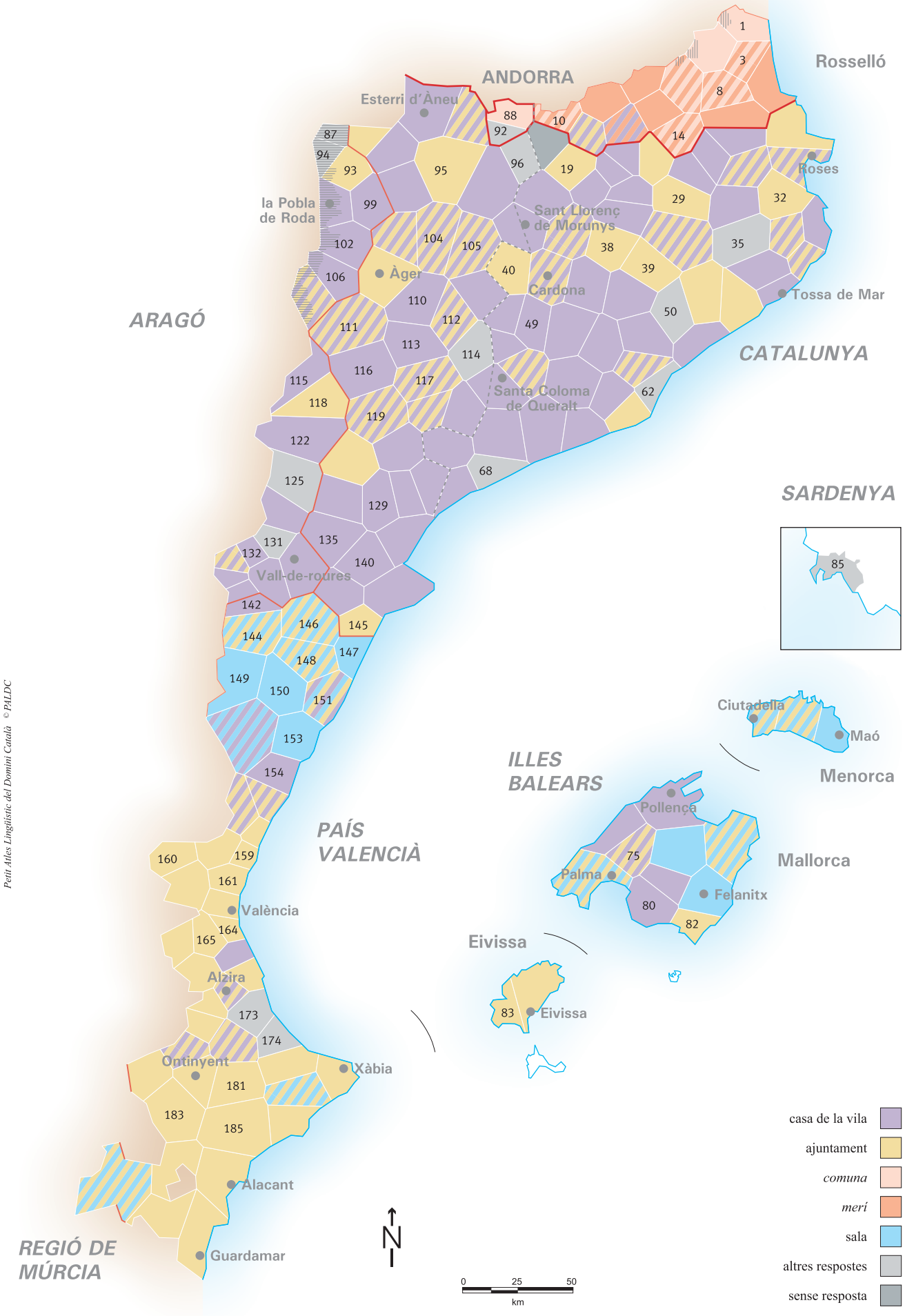
2) A partir del nom del regidor principal –o que té un paper important– s'han format *batllia* 29, de *batlle*; *alcaldia* 62, 125, 181 (var. *arcaldia* 49, 62, per dissimilació de líquides), de *alcalde*; *merí* (← fr. *mairie*), de *mere* (← fr. *maire*); *secretaria* 93 (var. *segretaria* 50, amb sonorització de la velar), de *secretari* (< llat. tardà SECRETARIUS).

3) El mot *sala*, des de 'peça espaiosa d'un edifici' (< germ. SAL 'edifici amb una peça gran de recepció pròpia d'edificis públics'), ha derivat cap a 'casa de la vila' com a reducció de *sala de la vila* 144, 146, 147, 149-151, 153 i *sala vila* 148.

En la distribució areal, *casa de la vila* coneix una gran extensió, esquitxada de casos de *ajuntament*, més arrelat en bal. i val. com a conseqüència de la imposició de l'administració castellana, igual que el ross. *merí* i *comuna* ho són de la francesa i l'alg. *il comune*, de la italiana. *Sala* és una innovació semàntica d'una part del bal. que s'enllaça amb una petita àrea del val. sept. Les observacions metalingüístiques donen compte de la decadència de certs mots enfront del triomf d'altres; així, *ajuntament* s'imposa sobre *batllia* 29, *casa del poble* 19, *casa de la junta* 83 i *ca la vila* 104, *casa de la vila* sobre *arcaldia* 49 o *merí* sobre *comuna* 8.

Són mots normatius *ajuntament*, *casa del comú*, *casa de la vila*, *casa de la ciutat*, *casa consistorial*, des del DG_1, 1932; *sala de la vila*, *sala del comú*, des del $DIEC_1$, 1995. No s'ha enregistrat cap cas de *la casa gran*, que es troba en el $DIEC_2$, 2007.

La *casa de la vila*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

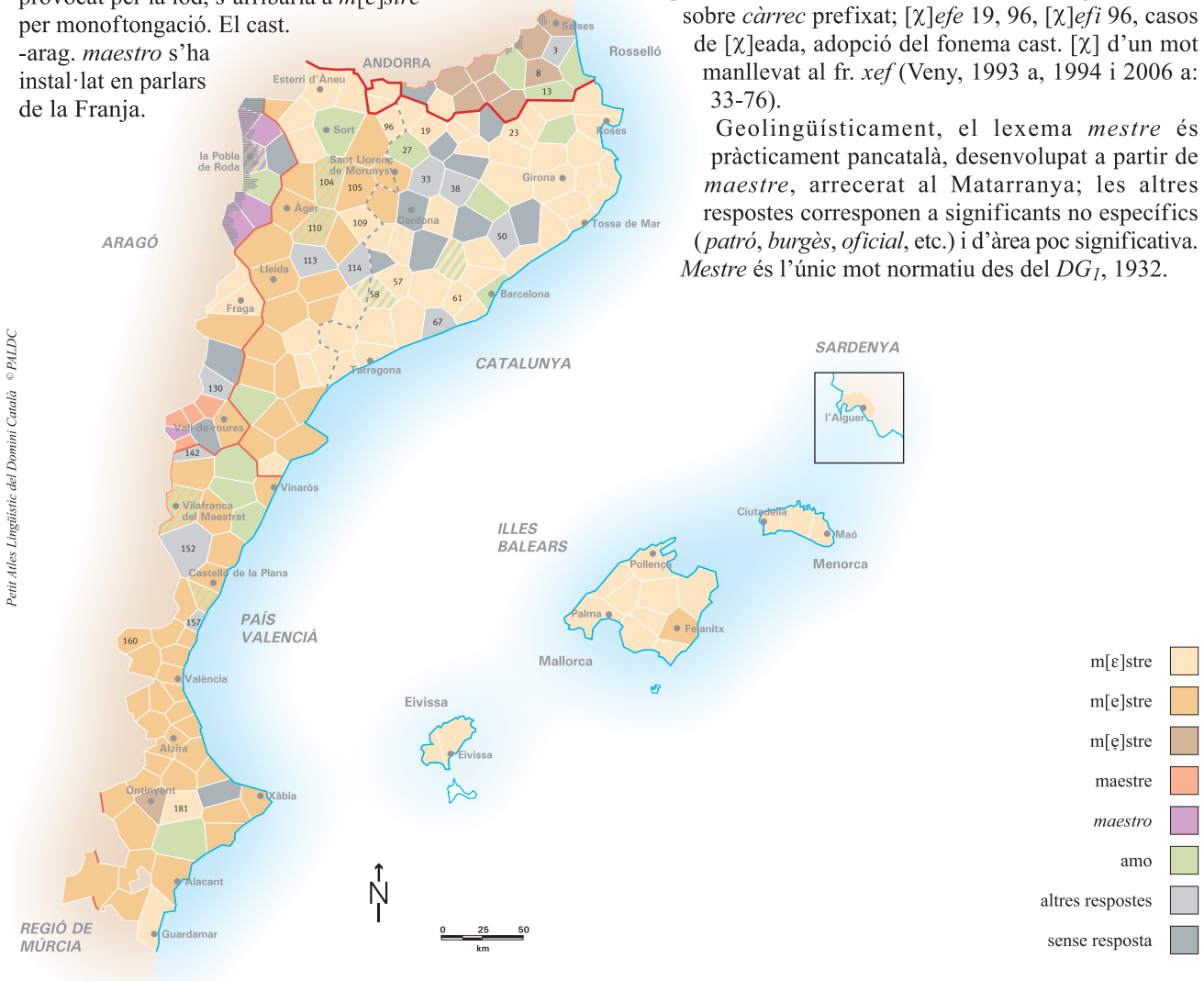
1067
El *mestre* d'un ofici
(*ALDC*, VII, 1633. El *mestre* d'un ofici)

L'enunciat designa un "menestral capaç de fer el seu ofici independentment i ensenyar aprenents" (*DIEC*); el significant més general és *mestre*, der. de MAGĬSTRU (MAGĬSTER 'cap, director'), que, a través de *maestre* (s. XIII), va donar *mestre*, en règim de convivència de formes, amb evolució normal de llat. cl. ĭ > llat. vg. E > /e/ en cat. occ., *m*[e]*stre* (var. *m*[e]*stre d'obres* 105, 110, *m*[e]*stre d'aixa* 'constructor d'embarcacions' 160; excepció: *m*[ɛ]*stre de cases* 109), com CRĬSTA > *cr*[e]*sta*, SĬCCU > *s*[e]*c*, i en pas a /ɛ/ en cat. central, *m*[ɛ]*stre* (var. *senyor m*[ɛ]*stre* 57, *m*[ɛ]*stre de l'ofici* 61, *m*[ɛ]*stre d'obra* 23; *m*[ɛ]*stre de cases* 58, *m*[ɛ]*stre* 'paleta' 57), canvi normal convertit més tard en [e] mitjana, [ę], en ross. (Veny, 2002 b: 46) (*m*[ę]*stre peirer* 8, entre els paletes); però és evident que en la major part del bal. la ĭ hauria d'haver donat /ə/, **m*[ə]*stre* i, per contra, el resultat és *m*[ɛ]*stre*: Coromines ho intenta explicar "com a fruit de la contracció antiga del diftong" *ai* de l'ant. *maistre* (< *maestre*); però el canvi de *ai* és a [e] en mall., i no a [ɛ] (com *gen*[e]*r* < *JENARIU, *FAI̯RE > *f*[e]*r*, etc.), i, per tant, potser es podria partir de *mayestre*, sentit per Coromines en pallarès, i a través de **m*[ɛyə]*stre* > **m*[ɛɛ]*stre* > *m*[ɛ]*stre*; o, si partim de la forma ant. *maystra*, de Desclot, aquesta, passant per **m*[ɛj]*stre*, pel tancament de /a/ provocat per la iod, s'arribaria a *m*[ɛ]*stre* per monoftongació. El cast.-arag. *maestro* s'ha instal·lat en parlars de la Franja.

Aquest mapa s'ha de comparar amb el mapa 1068, on el lexema *mestre* (d'escola), amb variació fonètica, té presència pancatalana, mentre que el *mestre* (d'un ofici) s'amplia amb altres mots.

Altres significants a voltes escadussers, aproximatius o específics: *amo* (s. XIV), *m.* de *ama* 'dida; mestressa', del llat. hispànic AMMA 'dida', de creació expressiva; "mot inicialment no català que, almenys, no s'ha de considerar un ver "castellanisme"" (*DECat*); *patró* 3, 13, dit sobretot del que comanda una embarcació, pres del llat. PATRŌNUS; *burgès* (s. XIII) 19, der. baix llat. de BURGUS (< germ. BŬRGS 'ciutat petita; fort'); *auperari benacabat* 27, lexia complexa (< *operari* 'que treballa en un ofici manual' amb pas de *o* [u] a [əw] per fonosintaxi [cf. Veny, 2013 b]; *benacabat*, indicant el domini de l'ofici, present en el segon element de la lexia equivalent a *obrer de primera* 157 [*obrer*, evolució popular de OPERARĬUS]); *oficial* 'persona que exerceix un càrrec' (s. XIII) 38, 50, 67, 104, 114, 130, 142, 152, pres del llat. OFFICIĀLIS (*primer oficial* 181); *quantramestre* 33, hipercorrecció de *contramestre* (Veny, 1999 a: 52-53) (s. XVIII) 'el que comanda els mariners' i 'el que dirigeix els obrers d'un taller', amb el primer element *contra*, indicador de proximitat; *encarregat* 'que té al seu càrrec quelcom' 109, 110, 113, der. de *encarregar*, format sobre *càrrec* prefixat; [χ]*efe* 19, 96, [χ]*efi* 96, casos de [χ]eada, adopció del fonema cast. [χ] d'un mot manllevat al fr. *xef* (Veny, 1993 a, 1994 i 2006 a: 33-76).

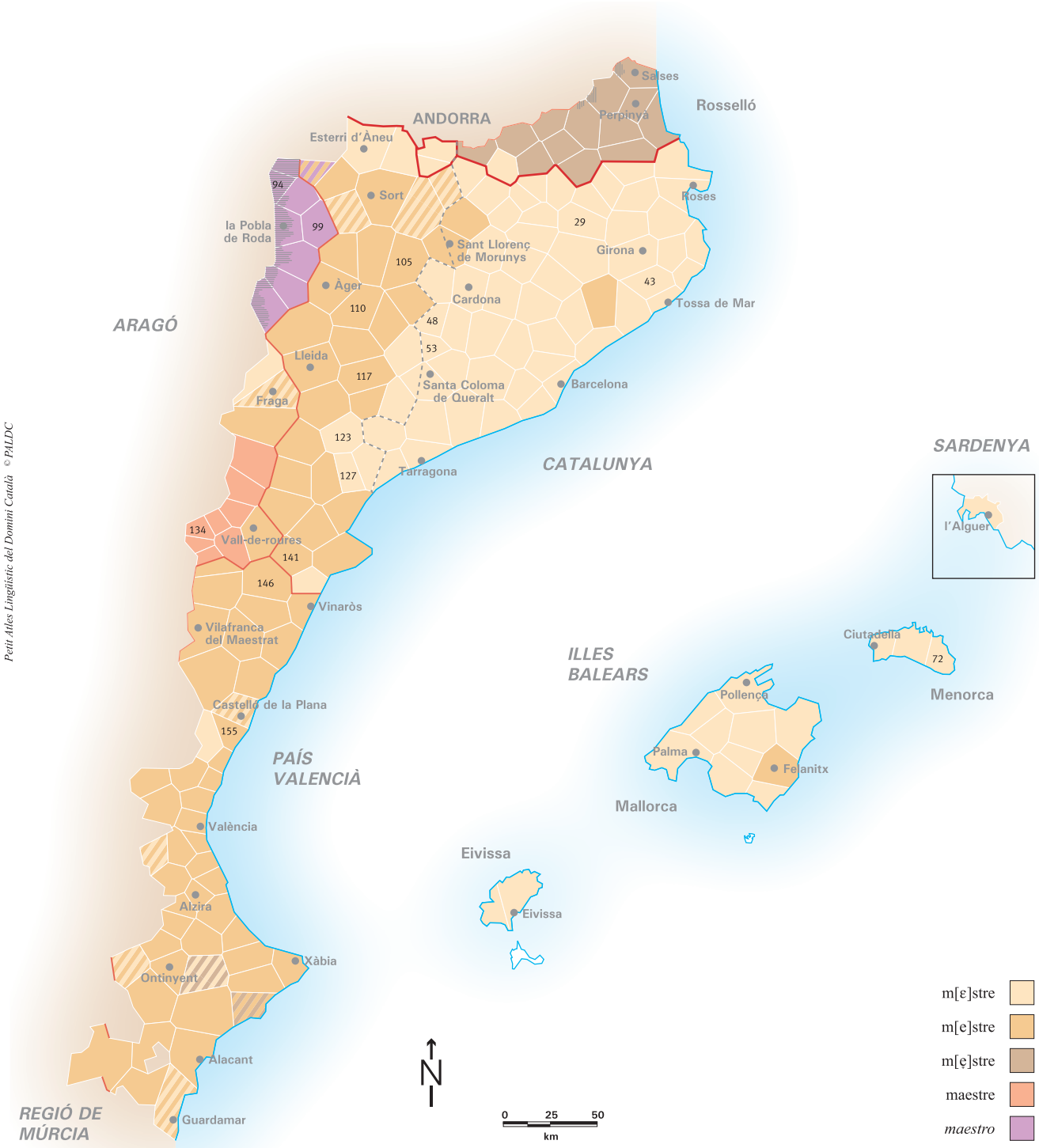
Geolingüísticament, el lexema *mestre* és pràcticament pancatalà, desenvolupat a partir de *maestre*, arrecerat al Matarranya; les altres respostes corresponen a significants no específics (*patró*, *burgès*, *oficial*, etc.) i d'àrea poc significativa. *Mestre* és l'únic mot normatiu des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1068
El *mestre* d'escola
(*ALDC*, VIII, 1870. El *mestre* d'escola)

Els resultats corresponents a aquest enunciat presenten homogeneïtat del lexema *mestre*, amb les seves variacions relatives a la vocal tònica i amb el castellanisme *maestro*, que es comenten al mapa 1067; aquí només afegim les var. perifràstiques, mancades de doc. ant. (*mestre* 'el qui ensenya ciència, art, ofici' ja apareix al s. XIII): *m*[e]*stre*, *m*[e]*stre d'escola* 155, *senyor m*[e]*stre* 105, 146, *sinyor m*[e]*stre* 110, 117, 141, aquestes dues, com a tractament; *m*[ɛ]*stre*, *senyor m*[ɛ]*stre* 29, 48, 53, 127, *sinyor m*[ɛ]*stre* 123, *m*[ɛ]*stre d'ensenyança* 43, *m*[ɛ]*stre d'escola* 72; *maestre*, *senyor maestre* 134; *maestro*, *maestro del llugar* 94 (*llugar* 'poble', propi de l'arag., del llat. LOCĀLIS 'del lloc', der. de LŎCUS 'lloc'), *sinyor maestro* 99.
Mestre i *mestre d'escola* són els mots normatius des del *DG*$_1$, 1932, on també figuren *mestre d'ensenyament primari* (semblant a *mestre d'ensenyança*, resposta de la loc. 43) i *mestre de minyons*.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1069
La *mestra* d'escola
(*ALDC*, VIII, 1871. La *mestra* d'escola)

En aquest mapa només tenim en consideració els significants *mestra*, *mestressa* i *maestra*; per al tractament de la vocal final, veg. *PALDC*, I, mapa 3; i per al de la vocal tònica, veg. mapes 1067 i 1068.

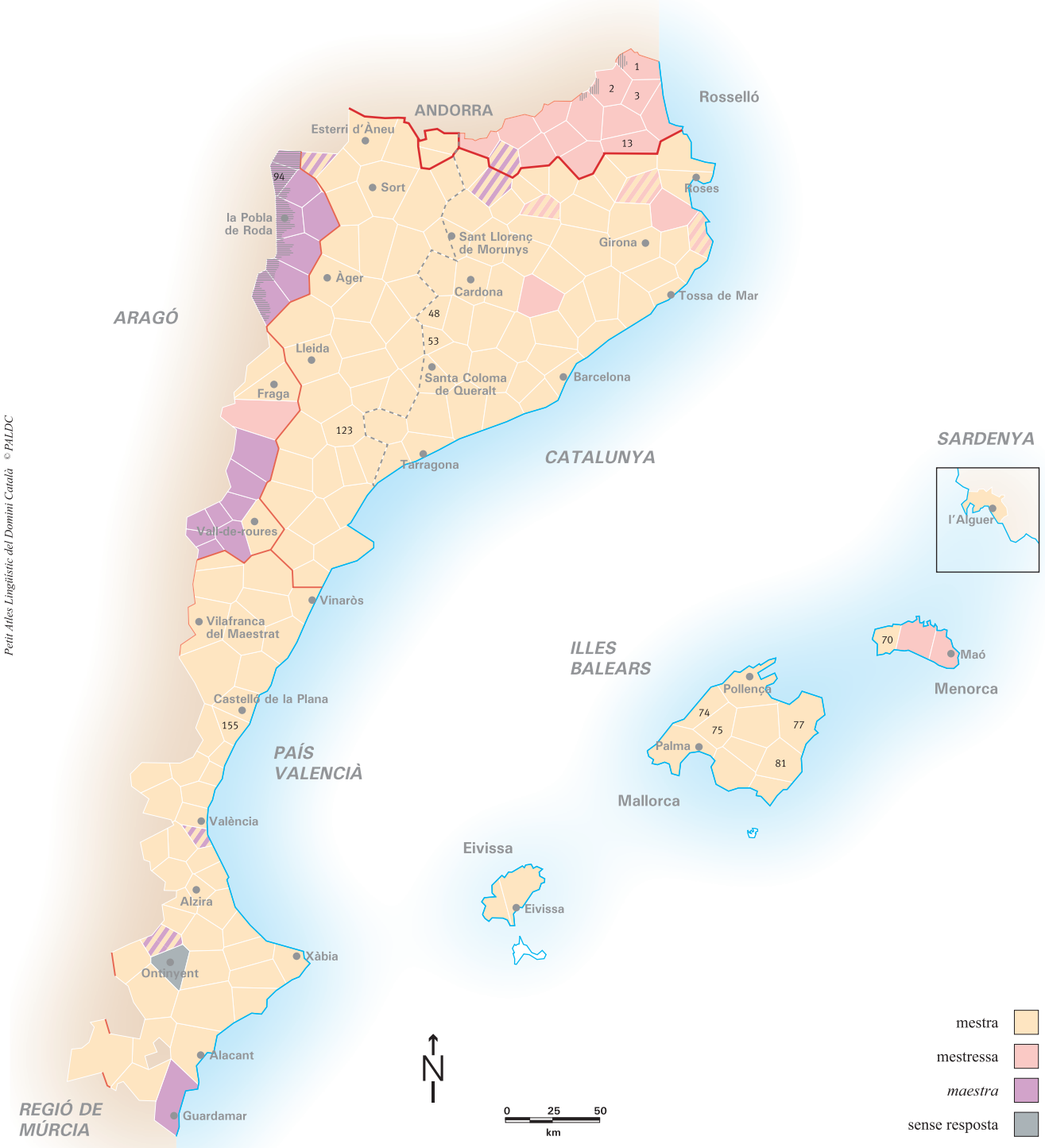
Mestra prové del llat. MAGĬSTRA, *f.* de MAGĬSTER 'cap, amo, director' (der. de MAGIS 'més'), mot inicialment usat en el llenguatge jurídic i religiós i estès després a altres àmbits com el de l'ensenyament (var. *mestra d'escola* 155, *senyora mestra* 48, *sinyora mestra* 123, *senyoreta mestra* 53).

Mestressa (s. XV) s'ha format amb el suf. feminitzador *-essa* (< -ISSA), com *comtessa*, *doctoressa*, etc., i coneix altres valors com 'muller d'un menestral' 70, 'modista' 70, 'cosidora' 74, 75, 77, 81, etc. (cf. mapa 1067).

Maestra és un clar manlleu al cast., on s'usa des del s. XIII.

El tipus lexical predominant és *mestra*, del qual se separa el castellanisme *maestra* (var. *maestra del llugar* 94) a la franja ponentina, i *mestressa*, arcaisme supervivent en men. i diverses localitats isolades del cat. central així com en ross. (var. *mestressa d'escola* 1-3, 13), on s'haurà mantingut pel contacte amb l'oc. *mestressa d'escola* (Mistral).

Són mots normatius *mestra*, *mestressa*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1070
L'*agutzil*
(*ALDC*, VII, 1630. L'*agutzil*)

L'*agutzil* era el "governador d'una població de sarraïns" i l'"oficial encarregat de fer complir la llei i de l'administració de justícia, en nom del rei o de les constitucions" (*DCVB*), que posteriorment, arran de l'administració borbònica, ha passat a "oficial d'un ajuntament o del batle, encarregat d'executar els seus acords", que té interferència amb el pregoner (per aquest mot i afins, veg. mapa 1071).

Agutzil/*agut*[s]*il* 16 coneix les var. *aguzil*/*agu*[s]*il*/*agozil*; *abutzil* 21, 27; *gutzil* 35/*guzil* 65; *alguzil* 18, 67, 185, per homonimització amb *alguacil*. *Aguazil*/*agua*[s]*il*/*agua*[θ]*il*, *eguazil* 90, *aguat*[θ]*il* 190, *auazil* 124, 149, 154/*aua*[s]*il* 159, 160, 164, 168, 171, *alguazil* 63, 188/*algua*[s]*il* 166, *alguatzil* 36 són probables adaptacions del cast. *alguacil*, encreuades amb *agutzil*.

Nunci ha deixat més resultats com a 'pregoner'.

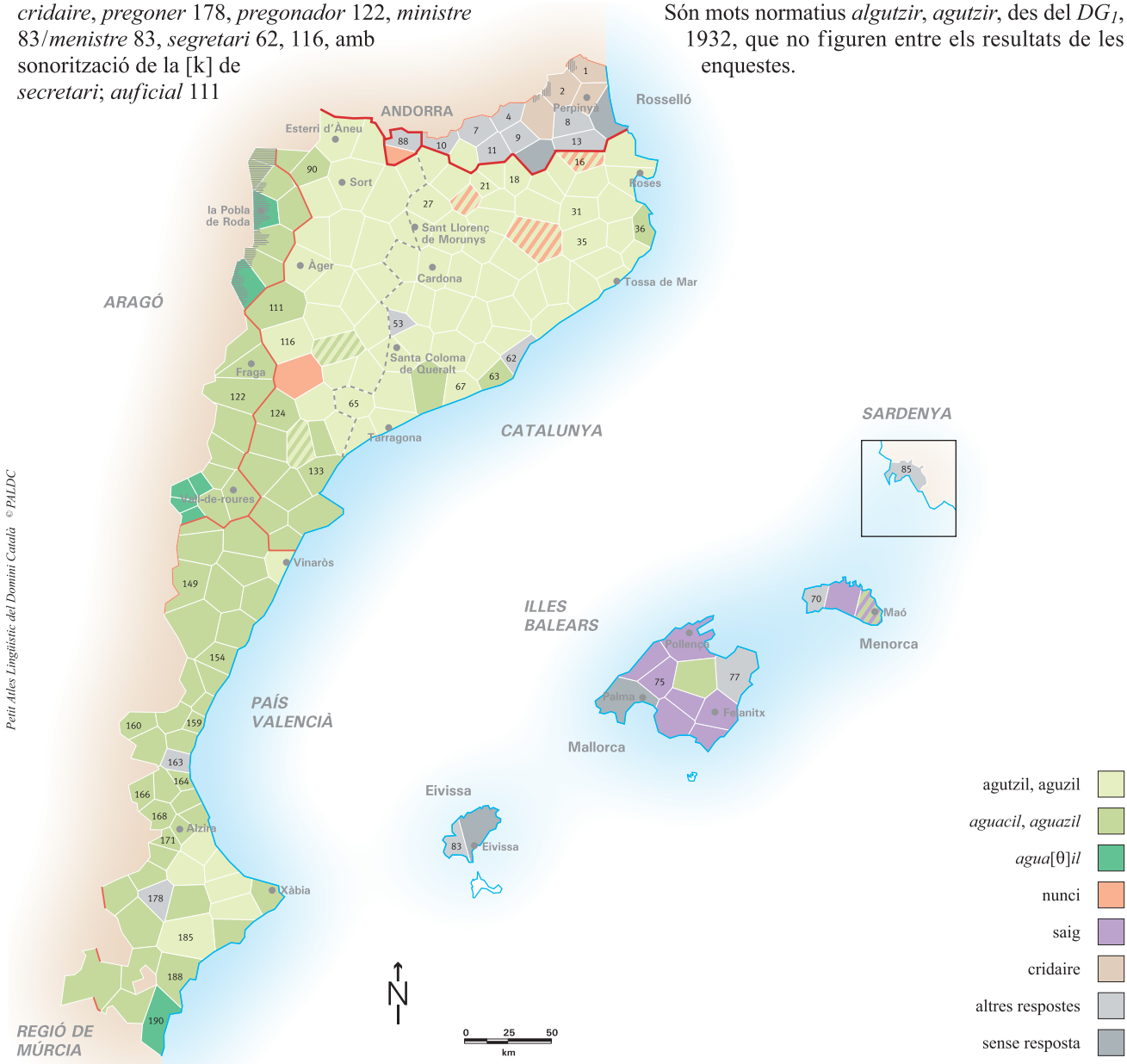
Saig presenta la var. *xaig* 75, amb assimilació de la [s]- a la palatal final.

Han sofert una extensió semàntica o són mots no específics *cridaire*, *pregoner* 178, *pregonador* 122, *ministre* 83/*menistre* 83, *segretari* 62, 116, amb sonorització de la [k] de *secretari*; *auficial* 111 (< *oficial*); *urbano* 133; *vertxilant* 160, 166 (< *vigilant*); *empleat* 163, *encarregat de l'alcalde* 163, *municipal* 70/*monecipal* 190. Als qüestionaris figuren respostes amb noms afins al concepte, com *guardaterra* 1, 2, 4, 8/*gordaterra* 10, 11; *guarda-xampetre* 9/*garda-xampetre* 7 (← fr.); *porrer* 'porter de l'ajuntament' 31, der. de *porra* 'maça', que designava antigament el macer de la catedral. Són tribut d'altres llengües *celador* 77 (← cast.), pròpiament 'vigilant'; *sereno* 53, 166 (← cast.); *apariteur* 'oficial executor de decisions de l'ajuntament' 9, 13 (← fr. *appariteur*); alg. *messer* 85 (pron. [mas'e]), der. de l'it. *messo* 'enviat'.

Cònsol menor 88 és el "representant dels consells de parròquia o de comú d'Andorra" (*DIEC*).

Geogràficament, *agutzil* i *aguazil* ocupen tot el territori (el segon, segurament per acció de l'adstrat murcianomanxec), tret del mall., men. i ross. on no va arribar l'administració borbònica.

Són mots normatius *algutzir*, *agutzir*, des del DG_1, 1932, que no figuren entre els resultats de les enquestes.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1071
El *pregoner*
(*ALDC*, VII, 1631. El *pregoner*)

El *pregoner* era el ‘funcionari municipal encarregat de fer els pregons’; en algunes poblacions (Mallorca), els pregons, les crides o els bans s’han fet en cat. fins la postguerra, mentre que en altres llocs (València) van passar al cast., llevat en algun cas aïllat (Vila-Real) on usaven el cat. per anunciar els “soterrats” (Pitarch, 2005: 84-87); es podrien comunicar ordres oficials o bé de caràcter comercial. Vet-ne aquí una mostra d’un “cridaire” rossellonès de 1907: “Qui vulgui crompar llus y rojet (‘roger, moll’), a 10 sous el kilo, pagell a 36, buldroy (‘rap’) y cabotilla (‘capet’) a 28, gascons (‘sorells’) a 12 sous, que vagin a la peixoneria (‘peixateria’) que n’hi traparan (‘trobaran’)” (ap. Veny, 2014). El pregó podia anar acompanyat “a sô de tambor ô de trompeta” (Figuera, 1840); la *crida de rei* 44 s’anunciava amb dos tocs de trompeta.

Pregoner (principis del s. XIX) és un manlleu al cast. (considerat així pels inf. de les loc. 60 i 103), on és der. de *pregón* > cat. *pregó*, pres també del cast., que es documenta des del s. XII, com *pregonero*, i que procedeix del llat. PRAECONEM (PRAECO, -ONIS, que significava ‘pregoner’): coneix les var. *pregonero* 165, més fidel al manlleu; *pregonera* 123, en *f.* per influència de l’ant. *crida* ‘pregoner’, i que feia les crides que no es referien a temes de l’ajuntament; *pregonador* 115, 122, 128, 132, der. de *pregonar* (s. XIX) (“*Pregoner*. El oficiâl públic qui pregona, en Môll [...]” [Figuera, 1840], amb probable referència al nom del pregoner); *fa un pregó* 113 (*fa un plegó* 119, amb intercanvi de líquides, com dial. *closses* ‘crosses’, *fleix* ‘freix’).

Nunci (principis del s. XIX), amb la var. *nupci* 101, deriva del llat. NUNTIUS ‘missatger’ i ‘encarregat de fer conèixer una decisió de caràcter públic’ (*DELL*), un terme de la llengua augural, religiosa i oficial, especialitzat en ‘pregoner’ (i també en ‘ambaixador del Papa’).

Cridaire (o *cridaire public* 5, 14, amb accent agut) és un manlleu a l’oc. *cridaire* (*publi*), der. de *cridar* (< llat. vg. *CRĪTĀRE, del cl. QUIRITARE ‘cridar’) amb el suf. oc., que ha generat el deverbal *crida* 88, 96, present en les formes perifràstiques *fa* (*fer*) *la crida* 4, 9, 10, 40, 86, *fa una crida* 109, 112, *fa* (*fer*) *crides* 79, 103, *fa les crides* 8, 13, i en la metonímia que fa del mot el ‘pregoner’ (“un crida” 88, “lo crida” 96, com *el guaita*), amb precedents medievals (s. XIII); en canvi, l’ant. *cridador* no ha deixat descendents.

Saig (var. *xaig* 75, per assimilació a la palatal següent), procedent del gòtic *SAGJIS, der. SAGJAN ‘dir; notificar’, restringit al sentit de ‘funcionari inferior de justícia’ (s. XIII), s’ha mantingut en mall. i men., amb la var. *sai* originada per fonosintaxi (“et sai que” ‘el saig que’, com ja observava el *DECat*).

Agutzil (s. XIV) prové de l’àr. andalusí ALWAZÍR (< cl. WAZĪR) (*DECat*, Corriente), que significava ‘oficial inferior de justícia’, com *saig*, que té, entre altres, la funció de ‘transmissor de comunicacions i avisos’ (“fa de *pregoner* l’agutzil” 51); el primitiu **alguazir* va sofrir una dissimilació eliminatòria de líquides, el segment *-wa-* es va reforçar amb la velar *g-*, el grup àton *-gwa-* > **-gwo-* > *-go-*, *-gu-* i, per lambdacisme, [ɾ] final > [l], com mostren les var. *agu*[z]*il* 61, 110, 123, 175, 182, *ago*[z]*il* 174; *abutzil* 27 (*abusil*), per equivalència acústica GU = BU (cf. Veny, 1989 a), sense que faci falta recórrer a una homonimització semàntica amb *abusar* (“Ca l’Abusil [Gavà], car en tota autoritat ressalta més l’abús que l’ús...”, Moreu-Rey, 1981: 44). En canvi, cal atribuir a una extensió del cast. de Múrcia i la Manxa, *agua*[θ]*il* (cf. *ALeCMan*, mapa 693), amb un manlleu fidel, *agua*[θ]*il*, i les seves var. *agua*[s]*il*, *agua*[z]*il*, *egua*[z]*il* 90, *aua*[s]*il* 159, 160, 164/*aua*[z]*il* 149, *aua*[s]*il pregoner* 168, *algu*[z]*il* 67, 185 (veg. doc. val. de *aguacil*, *ahuacil*, des del s. XVIII, dins *TLV*). La incorporació del mot amb el sentit més tardà, com a conseqüència de l’administració borbònica, ve justificada per aquestes paraules de Coromines: “En la vida moderna de la llengua parlada, el mot s’ha antiquat, on era d’esperar quan els nostres "protectors" castellans i francesos, desconfiant de la possibilitat d’injectar prou servilisme en l’esperit de gent de la nostra llengua, es posaren a importar guàrdies dels seus països, i gendarmes i *agutzils*” (*DECat*).

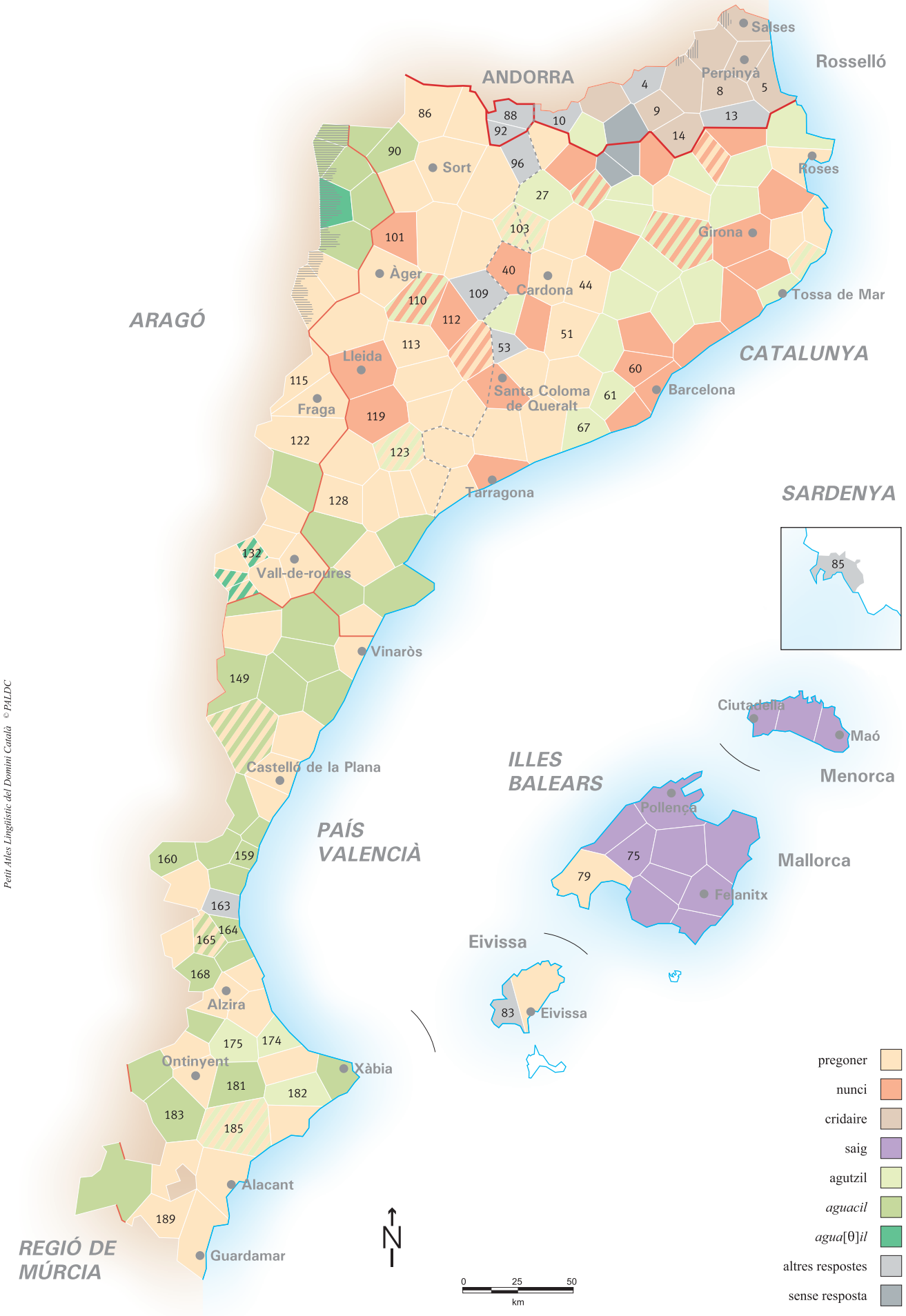
Ministre 83 (var. dissimilada, *menistre* 83) és pres del llat. MINISTER ‘servidor’, que a l’edat mitjana passà a ‘funcionari reial’ i després, rebaixant la seva categoria, a ‘agutzil’ i ‘pregoner’.

Paral·lelament a *fa una crida* s’han generat les lexies complexes *fa bando* 182, 183, *fa* (*fer*) *un bando* 181, 185, *feia bandos* 189, amb un nom que, amb el sentit estudiat aquí, deu ser un castellanisme introduït al s. XVIII enfront de la forma més genuïna *ban* ‘ordre prohibitiva’; l’alg. *bandiró* 85 és un manlleu a l’it. *banditore*, com igualment *bandista* 85.

Són aplicacions d’un significat ampli, general: *sereno* 53, pròpiament ‘vigilant municipal que ronda de nits’; *manador* 92, der. de *manar* (< MANDARE), ‘pregoner d'un comú d'Andorra’; *empleat* 163, part. de *emplear*, pres del cast., on prové del fr. ant. *empleiier*; *encarregat de l’alcalde* (s. XIX) 163, der. de *encarregar* ‘posar en obligació’.

Des d’una perspectiva semàntica, *pregoner*, *saig*, *cridaire* i *nunci* tenen –han tingut– un significat concret de ‘funcionari responsable dels pregons’, mentre que *agutzil*/*aguacil* és –era– el funcionari que, entre les seves funcions, figura la de fer els pregons (“l’*agua*[z]*il* és també el *pregonador*” 122; “el seu ofici –de l’*agutzil*– és fer la crida” 44). El castellanisme *pregoner* s’ha estès per gran part del territori arran de la terminologia borbònica, sense arribar a Mallorca i Menorca (que usa *saig*), pel seu isolament, ni a la Catalunya del Nord (amb *cridaire*), on no es va conèixer aquella administració.

Són mots normatius *nunci*, *algutzir*, *agutzir*, des del *DG*$_1$, 1932, com també *cridador*, no recollit a l’*ALDC*, que Fabra degué prendre d’Aguiló; *pregoner*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1072
La *prestació personal*
(*ALDC*, VII, 1634. La *prestació personal*)

La *prestació personal* és –era– el "servei personal exigit per la llei als veïns d'un poble per a obres d'utilitat pública", "treball col·lectiu i gratuït que es fa per contribuir a les obres del comú" (*DCVB*). Els lexemes més comuns giren entorn de *prestació*, *sofra*, *jornal*, *comú*, *tanda*, *jova*, *vecinal* i afins.

Prestació personal (< PRAESTATIŌNEM) té equivalents en altres llengües, com el fr. *prestation personnelle*, it. *prestazione personale* i cast. *prestación personal*, amb les var. i contextos *fer prestació* 6 o *anar de presta*[θ]*ió* 139 (o, simplement, *prestació* 7, 11, 12, 15, 19, 26), *fer les prestacions* 4 (o, simplement, *prestacions* 10, 14 o *prestaci*['us] 8, 13), *jornals de prestació* 18, 20, 23, 24, 29, 92, *jornades de prestació* 9, *prestació voluntària* 42, 161; *prest personal* 27, amb el deverbal de *prestar* (< PRAESTARE), *aportació personal* 171 (< APPORTATIŌNEM).

Jova és reminiscència d'un costum medieval: "Obligació feudal imposada a un pagès, de llaurar la terra del senyor durant un dia amb un parell de mules o de bous" (*Aguiló*, *DCVB*, s. XI); el mot deriva de IŬGA, pl. de IŬGUM 'jou', o bé simplement *f.* de *jou*, i, per metonímia, ha passat de 'instrument' a 'operació' i 'impost laboral'; forma part de lexies com *a jova*, *fer jova* 109, 113, 114, *anar* (*a*) *jova* 53, 113, 116, 117, *tom de jova* 64, que es pot interpretar com a **ton de jova* (< *torn de jova* < TORNU 'volta', potser amb atracció de *tomb*, deverbal de *tombar*), i *fer una jovada* 105, format amb el suf. -*ada* (< -ATA), amb caràcter intensiu. Paral·lel a *jova* és *fer una junta* 26 (< IŬNCTA, part. de IŬNGERE 'junyir'), 'treballar amb dos animals'. També té relació amb aquest costum antic el fr. *corvée* 'treball imposat a l'època medieval' i després 'feina pesada, difícil', procedent del llat. (OPERA) CORROGATA 'treball compartit' (Dauzat *et al*., 1964) i que ha deixat, en ross., els manlleus adaptats fonèticament *corbeia* 1, *corbella* 3 i morfològicament *corbada* 3.

'Treballar per a la comunitat, per al poble' coneix una certa productivitat, *a*) centrada en el mot *comú* 'municipi, conjunt de veïns; impost' (< COMMUNEM): *fer comú* 98 (*fer cumó* 95), *anar a comú* 119, 173, *acudir a comú* 99, *a comú* (*a cumó* 104, per metàtesi), *al comú* 67, 115, *pel comú* 65, *treballar pel comú* 52, 124, *treball de comú* 57, *fer comuns de poble* 86; *fer la comuna* 174; o *b*) centrada en el mot *poble* (< PŎPULUS) o *vila* (< VĪLLA): *treballar pel poble* 66, *a tom de poble* 123, *a tom de vila* 133 (< *a torn de*, cf. *tom de jova*), *obra de vila* 69, 121, 150, *per obra* 68, *de braços del pòpul* 85 (← it. *popolo*, probablement a través del logudorès i campidanès *pópulu*); per a *vila*, veg. infra.

La finalitat de la prestació es reflecteix en el sema 'reparar camins interurbans' ("treball obligatori d'adobar camins", *Tresor*, s. v. *prestació*): *adobar camí* 32 (*adobar* < germ. *DUBBAN 'copejar'; de 'armar cavaller amb un cop d'espasa a l'espatlla' → 'arreglar les armes' → 'arranjar, arreglar'); *repassar camins* 45; *anar* (*a*) *priar camí* 30 (*priar* < *apariar* < *APPARIARE 'aparionar, arranjar', der. de PAR); *fer es torn des camí* 77; el cast. *vecinal*, que haurà arribat a través de l'arag. (cf. *ALEANR*, IX, mapa 1221), és l'origen de *ve*[θ]*inal* 108, *fer ve*[θ]*inal* 100, *vecinal*, *fer vecinal* 87, *anar* (*a*) *vecinal* 102, *fer els camins vecinals* 10; amb assimilació vocàlica, *vicinal* 94, *fer vicinal* 93, *anar* (*a*) *vicinal* 93, *acudir a vicinal* 99, *camins vicinals* 13, *fer camins vicinals* 2, i, amb adaptació cat., *anar al veïnal* 122, *anar de veïnal* 139 (Escrig, 1851). Una semblant motivació deu ser present en *terrelló* 'treballador de la terra', definit al *DG*$_1$, 1932 com a "jornaler de la terra, obrer ocupat a traginar terra", i al Labèrnia, 1839 com a "adobador de camins", que col·laborava en l'arranjament dels camins: *anar* (*a*) *terrelló* 60, *anar* (*a*) *fer terrelló* 19, *treballar a terrelló* 17; *fer terrillo* 63 conté un suf. intrús que feia dubtar a Coromines de l'acollida que li havia donat Amades (*DECat*). L'objectiu inicial de 'anar a tallar arbres al bosc per a fer-ne feixos' explicaria *feixina* 'feix de llenya prima' 75 (< *feix* < FASCEM + suf. -*ina*), *fer feixina* 82, *fer sa feixina* 81. La idea de 'construcció' es troba en *sa fàbrica* 82 ([ARS] FABRICA 'art del menestral' → 'construcció'), *fàbriga* 76, *sa fàbriga* 78, amb sonorització de la [k] intervocàlica (cf. *farga*).

La durada de la col·laboració popular s'expressa a través de *jornal*, der. de *jorn* (< DIŬRNU 'temps diürn' més el suf. -*al*) 'tros de terra que hom pot llaurar en un dia' → 'feina que es fa en un dia', completat eventualment amb un determinant: *posar jornals* 40, *fer jornals* 40, *jornal personal* 80, *jornal forçós* 165, *jornal graciós* 125, *jornal*(*s*) *de prestació* 18, 20, 23, 24, 29, 92, *jornal de vila*, *anar* (*a*) *jornal de vila* 149; *xornaler* 166 (semblantment, *peonada*, *fer peonada* 37, *anar de peonada* 'treball de peó [< PEDŌNEM] d'un dia' 162; cf. murcià *peonà de villa*, *ALeCMan*, mapa 696); *tornajornals* 25, *a tornajornal* 14, 55 podrien ser alteració de *torn de jornal*(*s*); *fer dieta* 182 conté un nucli procedent de DIAETA 'règim restrictiu alimentari' però que, homonimitzat amb *dia*, ha passat aquí a designar 'treball d'un dia'. Aquest sema de 'torn, fer quelcom quan toca' ha inspirat *a*) les locucions amb *tanda*, que el *DECat* entronca amb l'àr. TANẒĪM 'ordenació', però que Corriente rebutja proposant un altre ètim àr., ḌAMDAH 'acció d'embenar o colpejar el cap un cop' i que té l'avantatge de l'accentuació plana i de l'andalusí *dómeda*/*dómida* 'capa, tanda': *a tanda*, *anar a tanda* 175, (*anar*) *a tanda de vila* 181, 183, *a tanda de veïns* 187, *anar de tanda* 166, *jornals de tanda* 176; o *b*) les locucions amb *torn*: *a turno* 156, *anar de turno* 138 (← cast.), *fer es torn des camí* 77, *a torna* 157; *tom de jova* 64, potser de *torn de jova*, com (*a*) *tornajornal*(*s*) 14, 25, 55.

El caràcter d'aportació gratuïta als treballs del municipi justifica *treballar per res* 33, *treballar de franc* 33, 38, *debades* (pron. *debaes*) 179, 182, 185, *de gratis* 97, *treballar per pagar* 56; *treball de voluntaris* 16, *a voluntat* 118; *faena de perxa* 177 (*faena* < llat. vg. FACENDA < llat. cl. FĂCĬĔNDA 'el que s'ha de fer'; *perxa* < PERTĬCA, "derecho, residuo de alguna cosa", Escrig, 1851).

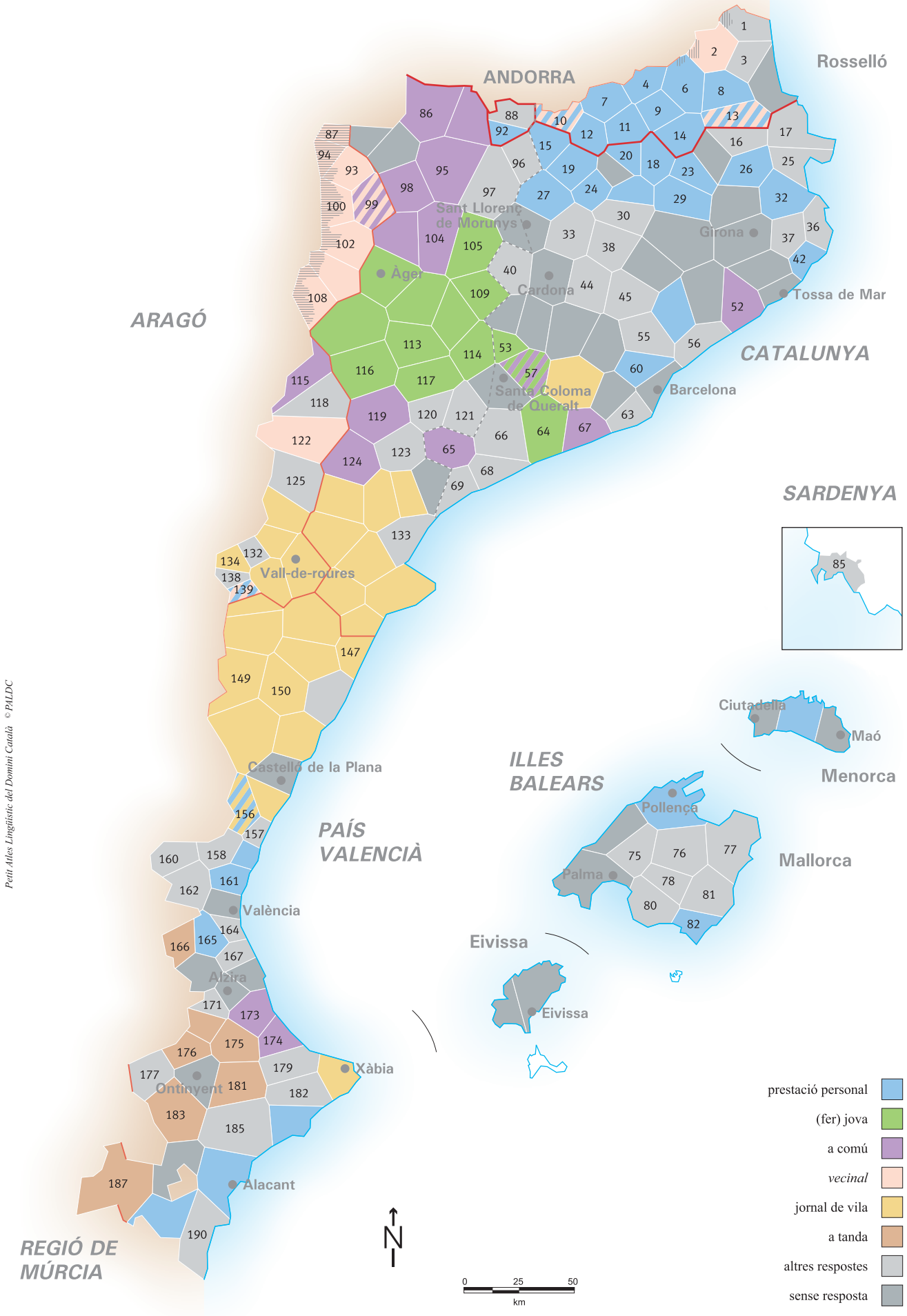
El concepte de 'treball', especialment amb el sentit de 'esforç', és present en *trebai* 36, deverbal de *trebaiar* (< llat. vg. *TRIPALIARE 'torturar', der. de *TRĬPALĬUM 'instrument de tortura'); *fatiga* 167, deverbal de *fatigar* (< FATĪGARE 'cansar', recollit com a 'prestació personal' pel *DCVB* a Ulldecona, Campos, Eivissa); *servei* 44 (< *servezi* < SERVĬTĬUM) (recordem que el mot deriva de *servir* < SERVIRE 'ser esclau' i que, en el règim feudal, significava "dependència d'un vassall respecte al seu senyor i a les obligacions que se'n deriven" *DIEC*); *sofra* (var. [θ]*ofra* 132, 134, *anar de* [θ]*ofra* 138, 139) prové de l'àr. andalusí ASSÚXRA, var. del cl. **SAXR 'treball penós' (Corriente), origen també del cast. *azofra* i de l'arag. [θ]*ofra* (cf. *ALEANR*, IX, mapa 1221).

Encara cal afegir altres denominacions: *a bagatge* 147, *parobrero* 164 (← cast.), *fer manobres* 88 (*una manobra* 96), *impost* 190, *contrata* 166; al·ludeixen al caràcter col·lectiu del treball *a dena* 160 (< *a desena*, grup de deu treballadors), *a manades* 158 (der. de *mà* < MANU, o atracció de *menar* < MĬNARE), o a la seva durada temporal *passa de vila* 120 (o *passa* 120) (deverbal de *passar*).

El concepte aquí analitzat presenta un alt nombre de variants fonètiques, sintàctiques i lèxiques (119 significants), bé que avui ja és obsolet: en fr. es va suprimir arran de la Revolució Francesa (s. XVIII), però quedaven reminiscències del nom entre els nostres informants provectes de mitjan segle XX. *Prestació personal*, amb el suport del fr. i el cast., coneix una isoglossa remarcable en cat. central, eixamplada cap al ross., i, amb caràcter puntual, en bal. i val., on *tanda* i *jornal de vila* (que puja dins el cat. nord-occ. mer.) caracteritzen aquest dialecte; *fer jova*, d'antiquíssimes arrels feudals, ocupa una notable àrea del nord-occ. que comparteix amb *a comú* i amb la continuïtat d'àrea arag. *vecinal*.

Jova és l'únic mot normatiu, des del *DG*$_1$, 1932 (*prestació* no hi té caràcter específic).

La *prestació personal*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1073
El *baster*
(*ALDC*, VII, 1635. El *baster*)

Baster, "persona que té per ofici fer, adobar o vendre bastos i tots altres arreus per a les haveries" (*DIEC*), és un der. de *bast* 'albarda curta' (s. XIII), d'origen incert, potser preromà (cf. oc. *bastièr*, it. *bastaio*); tot i que no es documenta en els diccionaris històrics, tenim constància del seu ús almenys des del s. XIV, que continua en Torra (1640). El llat. CLITELLARIUS, der. de CLITELLAE 'albardes', no ha deixat resultats.

A més de *baster* (var. aragonesitzant *bastero* 156, 158), també és freqüent l'ús de *albarder*, *guarnicioner*, *corretger*, *selleter* i *borraller*. *Albarder* és un der. de *albarda* (s. XIII) i es documenta en diccionaris val. (O. Pou, 1575 "albarder y baster"; *Tarraça 1636*; Sanelo, 1802; Escrig, 1851); prové de l'andalusí ALBÁRDAʕA < cl. ALBARDAʕAH (Corriente) i presenta les var. *albardero* 87, 94, 100, amb suf. cast. *-ero*; *asbarder* 146-148, amb substitució de l'article àr. *al-* per *es-*/*as-*; *barder* 182, amb supressió de l'esmentat article, per deglutinació; *aubardoner* 141 (< *albardoner*), der. de *aubardó* 'albarda petita', dim. format amb el suf. *-ó* (< -ONE) i amb vocalització de la *l* velar.

Guarnicioner (*gurnicioner* 15, 19, 27, 62, 71, 72, 97, amb pas de *guar-* > *gur-*) és un der. de *guarnició* (s. XV), format sobre *guarnir* (< germ. WARNJAN 'proveir, armar'); *guardicioner* 118, 125, 131, homonimitzat amb *guardar*, compartit amb l'arag. (cf. *ALEANR*, IX, mapa 1233) (veg. també *guardicionero* del murcianomanxec, *ALeCMan*, mapa 708); *gornicioner* 91, 96, der. de *gornició*, doc. des del s. XVI; *guarnitxoner* 115, var. estranya, que no sabem explicar; *guarnicionero* 185, *guarni*[θ]*ionero* 100, *guarni*[θ]*ioner* 108, 139, pel fonema interdental i el suf., denoten extensió oriental de l'arag. Les *guarnicions* eren el "conjunt de corretges, bast o sella i altres arreus que es posen a un cavall, mul, etc. per a esser cavalcat o per al transport" (*DCVB*).

Corretger (s. XV) és un der. de *corretja* 'llenca llarguera de cuir' (< CORRĬGĬA) que de "fabricant o venedor de corretges" va passar a "qui té per ofici fer brides, cabeçons i altres guarniments a base de cuiro i sola" (*DCVB*); var.: *correger*, amb fricativa, *corretxer*, amb ensordiment de [dʒ]. A la Marina Alta *corretger* va substituir *albarder* (*Marina Alta 1992*: 57).

Selleter és un der. de *sella* (< SĔLLA) amb addició del suf. *-er* i l'infix *-et-* (< *-eter*, com *ferreter*, *llibreter*); doc. de Figuera, 1840, que defineix *sëlla* així: "Assiénto acomodâd á la esquena de bistia, etc. [...]". De *sella* s'ha format directament *seller* (doc. s. XIV, ap. *Aguiló*) i d'aquí probablement *siller*, per assimilació de *e* a *i*, mentre que *siller* de la resta de poblacions pot ser una catalanització de *sillero* 133, 135, 140, 143 (← cast., on *silla* és "assiento que se pone sobre el caballo, para ir, y afirmarse el ginete", *Autoridades*).

Borraller és un manlleu a l'oc. *borralièr* (fr. *bourrelier*), on és der. de *borrèl*, que alhora ho és de *borra* 'tela gruixuda de pèls llargs' (< baix llatí BŬRRA); en cat., el mot ha sofert palatalització del grup [lj] > [ʎ].

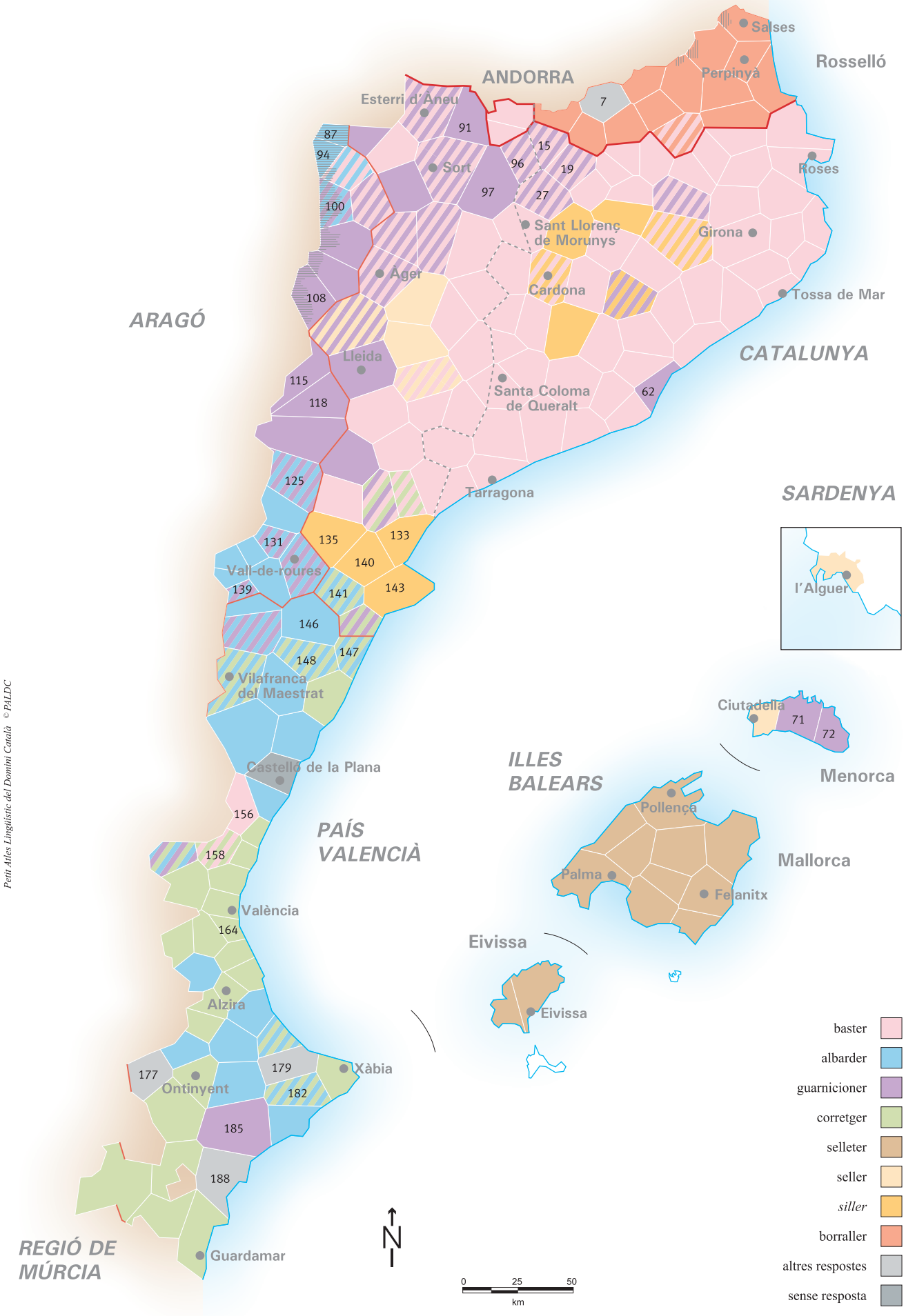
Atabaler 188 sembla una alteració del cast. de Múrcia i la Manxa *talabartero*, der. de *talabarte* 'cintura de cuir' (< oc. ant. *talabart*).

Queden un seguit de mots, més aviat puntuals, de caràcter genèric que pot comprendre la fabricació o adob d'arreus entorn de l'ofici de baster: *arader* 71, 72, der. de *arada* (< ARATRUM), 'fuster que es dedica a fer arades, carros i altres arreus de llenya propis de l'apicultura' (dit també *fuster groller* o *grosser*); *sarier* 164 (var. *sariero* 177), der. de *sària*, var. de *sàrria* (cf. *ALDC*, IV, mapa 481), amb *r* bategant; *pareller* 179, der. de *parell* (< *PARĬCULUM, der. de PAR, PARIS), pròpiament 'que fa arreus per a un parell d'animals de tir' (cf. *aparellades* "guarniments de luxe per a cabriols" [*Marina Alta 1992*: 57 i 59]); *sabater* 7, der. de *sabata*, d'origen incert, per treballar objectes de cuir, com els guarniments d'una bèstia de càrrega; *matalassero* 118, der. de *matalàs* (< àr. andalusí ALMAṬRÁḤ 'coixí gran').

Des d'una perspectiva formal, ressalta l'aplicació del suf. *-er*, habitual en un nom d'ofici, amb la var. castellanitzant *-ero*, especialment en val. (*bastero*, *guarnicionero*, *albardero*, etc.); des d'una perspectiva semàntica, cal remarcar la referència a un contingut relatiu a un arreu concret (*baster*, *albarder*, *seller*, *selleter*), a voltes a un element que inicialment se n'allunya (*corretger* 'fabricant de cenyidors, faixes' [s. XVII], 'boter' [s. XIX]); a la concreció d'un genèric (*guarnicioner*) o a l'extensió d'activitats no estrictament relacionades amb el baster (*arader*, *sabater*, *pareller*).

Des d'un angle geogràfic, *baster* s'estén pel Principat, completat amb *guarnicioner* a la part or. i amb *seller* a l'interior, exportat al men. i alg., potser amb la var. *selleter* en mall. i eiv.; en val. *albarder* alterna amb *corretger*, que podria ser una adaptació del cast. de Múrcia i la Manxa *correachero*/*correonero* (cf. *ALeCMan*, mapa 708); són de procedència externa *borraller*, del ross., tribut a l'oc., i *siller*, del tort., que, si no és var. de *seller*, hauria baixat des de l'arag. per la via de l'Ebre.

Són mots normatius *baster*, *albarder*, *seller*, des del *DOrt*, 1917; *selleter*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1074
La *mola* de l'esmolet
(*ALDC*, VII, 1637. La *mola* de l'esmolet)

La *mola* de l'esmolet és una 'roda per a esmolar instruments de tall'; el mot deriva del llat. MŎLA 'mola de molí' (s. XIII) que es va estendre a la de l'esmolet (s. XV), amb les var. *moleta* 169, dim.; *esmola* 106, 118 (*esmolet* 87, 131, dim.), per homonimització semàntica amb *esmolar*; *mola d'esmolar* 15, 60, amb determinant per a distingir-la de la del molí; com a der. de *esmolar*, *esmoladora*, amb el suf. *-ador* (< -ATORE), i *ermoladora* 73, 80, 82, amb rotacisme propi del mall.; i com a der. de *molar*, *molaora* 187, i de *amolar*, *amolaora* 187, 190, els dos mots amb pèrdua de la *-d-* intervocàlica que es dona irregularment pel que fa a aquest suf. (veg. Veny, 1978 a: 207-210), que presenta l'equivalent cast. en *esmoladera* 100, 108.

En comptes de *mola*, apareixen també *roda* i *pedra*. *Roda* (< llat. RŎTA), usat en la definició, es troba isolat (var. *roa* 186, *ro* 188, amb caiguda de *-d-* i, en el darrer cas, a partir de *[r'ɔɔ]), però també acompanyat d'un determinant: *a*) verbal: *roda de molar* 25, *roda d'esmolar* 67, 71, 98, 122; o *b*) substantival: *roda de l'esmolet* 39, *roda de l'esmolaor* 159 (o *roda d'esmolaor* 166); *roda d'esmeril* 38, "mena de pedra ferrissa, molt dura, per a afinar les eines de tall esmolades" (*Tresor*), doc. al s. XV (< gr. bizantí SMERÍ), amb la var. *roda d'esmèril* 123; *rueda d'esmolar* 87 (← cast.).

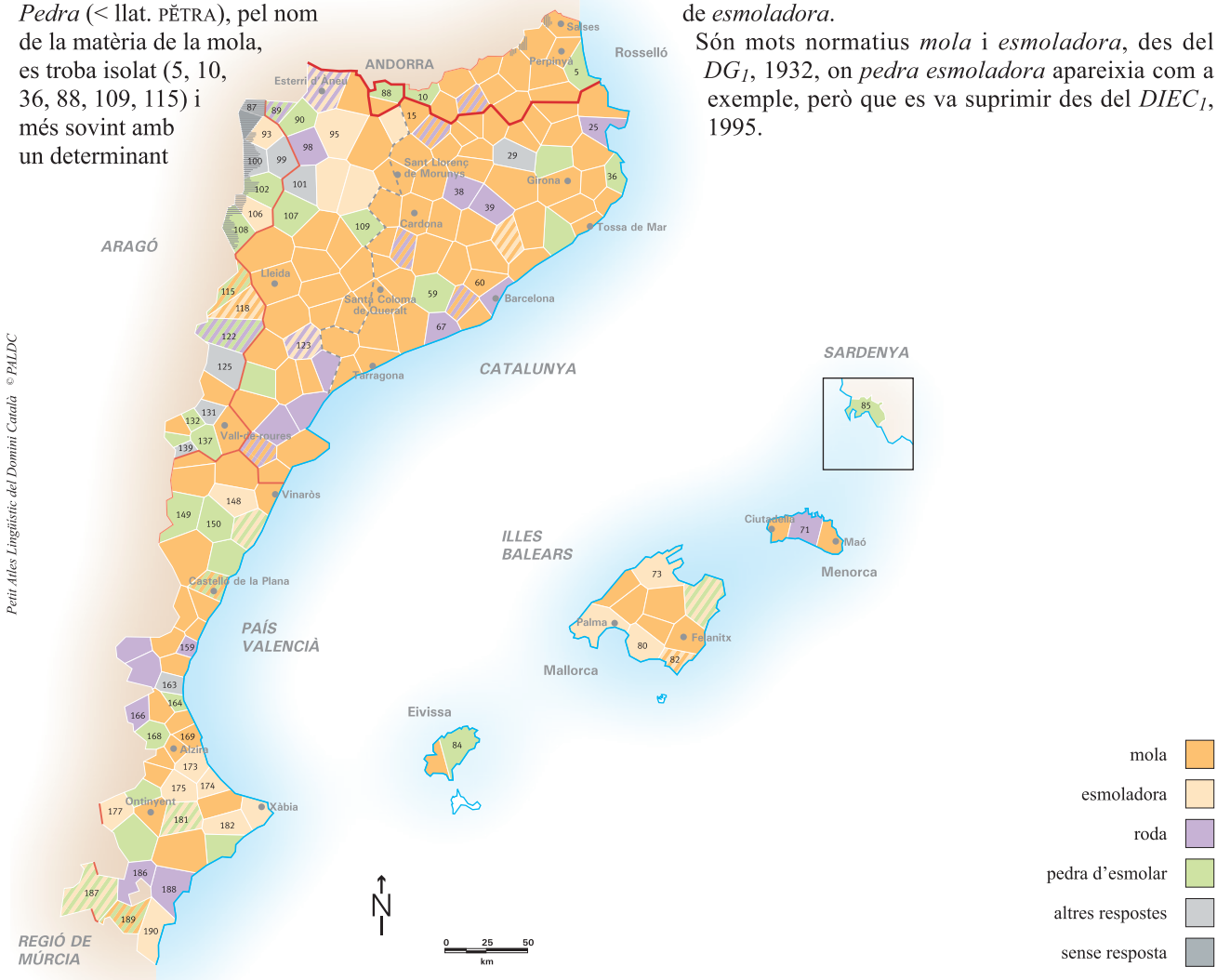
Pedra (< llat. PĔTRA), pel nom de la matèria de la mola, es troba isolat (5, 10, 36, 88, 109, 115) i més sovint amb un determinant que pot ser un verb: *pedra d'esmolar* (s. XVI) (var. alg. *perra d'esmorar* 85), *pedra per esmolar* 149, *pedra d'afilar* 125, 132, 139; o pot ser un adjectiu o un substantiu: *pedra esmoladora* 59, 84, 107 (var. *pedra esmolaora* 168, 181, o, simplement, *esmolaora* 173-175, 177, 181, 182), *pedra de l'esmolet* 137, *pedra filadora* 90 (< *afiladora*), *pedra molaora* 187, *pedra de foc* 148, potser per les guspires que es desprenen en l'acte d'esmolar; *pedra d'esmeril* 89, 102, 108, 150, 164, 189 (*pedra esmerín* 90, amb canvi de suf.), *pedreta d'esmeril* 164, dim., o, simplement, *esmeril* 93, 101; segons l'inf. de la loc. 95, l'*esmoladora d'aigua* "deixa les eines més suaus" mentre que la d'*esmeril* "deixa les eines més aspres".

L'inf. de la loc. 87 definia *esmolet*, amb evident sinècdoque, com a "la màquina", mot que apareix com a nucli en *màquina d'esmolar* 99 (< llat. MACHINA).

Finalment, es troba *bola* 29 (var. mod. de *bolla* < BŬLLA), per la forma rodona de l'atuell, com la de *volant* 163, que més aviat podria ser una reducció de *pedra de volant* referit a la 'falç grossa sense dents'.

Pel que fa a les isoglosses, *mola* coneix una gran extensió connectada amb complements per a distingir-la de la 'roda de molí'; rep alguna competència de *roda* i *pedra*, igualment amb determinants pel caràcter genèric del nucli, i també de *esmoladora*.

Són mots normatius *mola* i *esmoladora*, des del *DG*$_1$, 1932, on *pedra esmoladora* apareixia com a exemple, però que es va suprimir des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1075
El *boter*
(*ALDC*, VII, 1640. El *boter*)

Boter, "persona que té l'ofici de fer botes de fusta" (*DIEC*), doc. des del s. XIV, és un der. de *bot* o *bota* amb el suf. *-er*, propi de noms d'oficis; els dos procedents del llat. vg. BŬTTIS, de gènere *f.*, que, en el cas de *bot*, va passar a *m.* per atracció de UTER 'bot, odre', i en el de *bota* va mantenir-se o tornar-se *f.* per atracció de *tona* 'bota' (< TŬNNA) i adquisició d'aquesta marca; var.: *emboter* 54, homonimitzat amb *embotar*; *botaire* 21, amb el suf. *-aire* (< -ATOR), freqüent en parlars septentrionals; *botero* 118, 137, 152, 156, 159, 168, 171, 175, 187, amb el suf. castellanitzant *-ero*; l'alg. *botaio* 85, pres de l'it. *bottaio*.

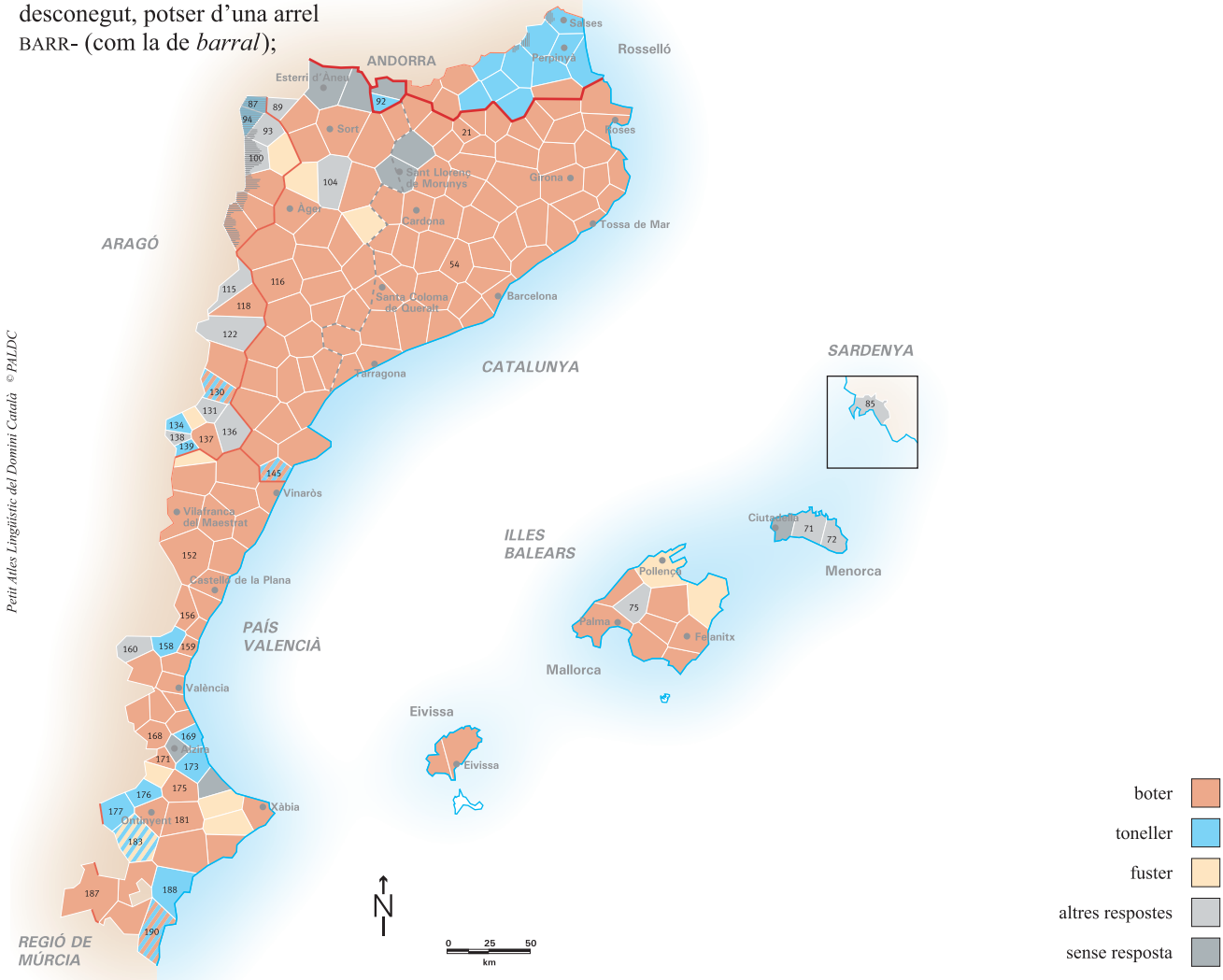
Tonell (s. XIII), que designava una 'bota ampla de la base i [que] va afuant-se' o una 'bota grossa' (*DECat*) (< der. de *tona* [< llat. tardà TŬNNA < cèltic 'pell, cotna'], que ha donat *toner* 104), ha de ser la base de *toneller*, que en una part del tort. i del val. (130, 134, 139, 173, 176, 177, 188, 190) podria ser un arcaisme (doc. Escrig, 1851), però que en ross. ha de ser una extensió de l'oc. *tonelièr*, amb palatalització de [lj] > [ʎ], usat per escriptors ross., com Josep Sebastià Pons; var. castellanitzants *tonelero* 87, 94; *toneler* 92, 145, 183, amb adaptació sufixal, com *tonellero* 158, 169, híbrid de *toneller* i *tonelero*.

El nucli del derivat pot ser una altra varietat de 'bota': *barrilaire* 89, der. de *barril* (s. X), d'origen desconegut, potser d'una arrel BARR- (com la de *barral*); *carreteller* 136, der. de *carretell* 'bota petita' (s. XIV), *que fa carretells* 131, der. de *carret* o *carreta* més el suf. dim. *-ell*; *cubero* 100, 122, pres del cast., on és der. de *cuba* (< CŪPA), amb la var. *cuber* 115, 116, adaptació cat. del suf.

Tenim finalment alguns lexemes d'àrea reduïda de valor semàntic més general o extensiu d'un ofici específic: *fuster* (s. XIV), der. de *fust* o *fusta* (< FŪSTIS 'pal, bastó, garrot') i l'equivalent *carpintero de botes* 160, manllevat al cast. (< CARPENTARIUS 'fuster de carros'), amb l'adaptació cat. *carpinter* 93, 138; *arader* 71, 72, der. de *arada* (*aradre*, *aradra* < ARATRUM), pròpiament 'fuster que fa arades, carros i altre arreus' (s. XVI); *carreter* 75, der. de *carro* (< llat. CARRUS, pres del gàl·lic), pròpiament 'qui fa carros' (s. XVI); *cuirer* 181 (var. *cuirero* 159, amb suf. cast.), der. de *cuir* (s. XI) o *cuiro* (s. XIII), pròpiament 'qui fa bots de cuir' (cf. *boter de cuir*, DG_1, 1932 i veg. el paral·lel semàntic murcià *pellejero*, *ALeCMan*, mapa 717).

La isoglossa *boter* ocupa tot el domini lingüístic, tret de la de *toneller* que, per influència de l'adstrat oc., es troba en ross.; altres significants (*fuster*, *arader*, *carreteller*, *cuirer*, etc.) són de localització puntual.

Boter és l'únic mot normatiu, des del *DOrt*, 1917, amb l'específic *boter de cuir*, des del DG_1, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1076
El *barber*
(*ALDC*, VII, 1641. El *barber*)

(Les llacunes en la xarxa de respostes a l'enunciat s'expliquen pel fet que aquest es va introduir al qüestionari quan ja s'havien fet prop de la meitat de les enquestes.)

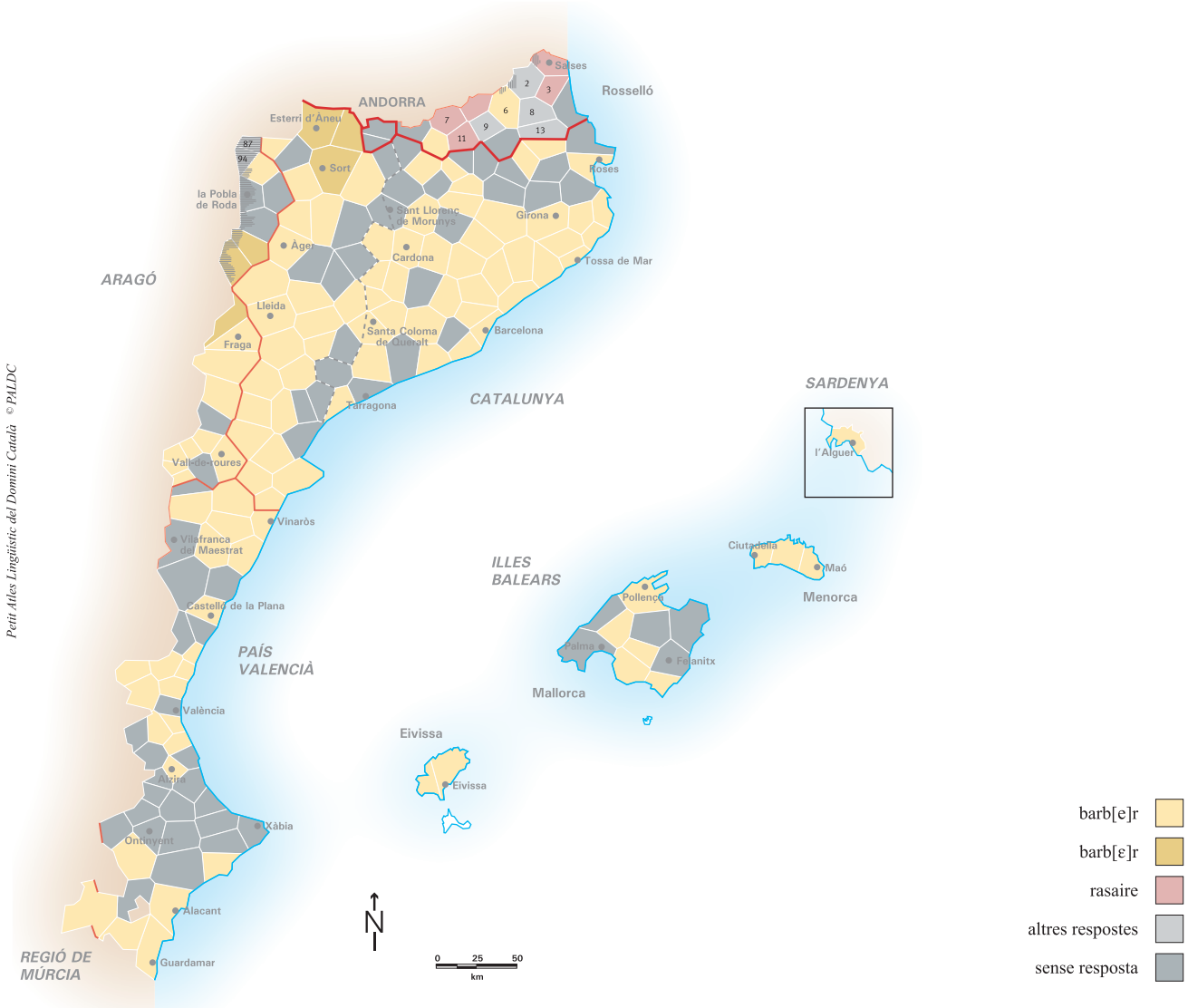
El *barber* és la "persona que té per ofici tallar o arreglar els cabells i afaitar" (*DIEC*); antigament també feia sagnies i extraccions de dents. Doc. al s. XIV, el mot deriva de BARBA 'pèl de la barba' (s. XIII) amb el suf. *-er* (< -ARIU), propi de mots que designen oficis (*cabrer*, *ferrer*, etc.), i que, en poblacions pallareses i lliteranes, manté la /ɛ/ de la primera fase de monoftongació del diftong AI (< *AIRU) (cf. *PALDC*, V, mapa 602); var. castellanitzant *barbero* 87, 94. El seu der. llat. tardà BARBATUS va desviar-se a 'home', sentit que manté el rom. *bârbat*.

El mot llat. era TONSOR, der. del part. TONSUM, de TONDĒRE 'tondre, afaitar' (veg. *PALDC*, VI, mapa 840), que s'aplicava, entre altres complements, a la barba i als cabells ("tondere barbam", "tondere capillos" [*DELL*]) i que és present en un component del verb *tosquirar* (cf. més avall).

Rasaire és pres de l'oc., on és compost de *rasar*, format sobre RASUS, part. de RADĔRE 'afaitar', i el suf. també oc. *-aire* (< -ATOR), que igualment trobem en el mot *tosquiraire* 7, der. de *tosquirar*, format per encreuament de l'ant. *esquirar* 'esquilar' (< gòtic *SKAÍRAN, *SKÈRAN) i de *tondre* (< TŎNDERE, var. de TONDĒRE).

El fr. ha penetrat en l'àrea ross. a través de dos mots: **1**) l'adoptat *quafeur* 6, 8 (*quafeurt* 11, amb reforç dental, com en *cort* 'cor'), amb el so [ø], gràficament *eu*, del fr., i els adaptats *quaf* [ęr] 2, 13, *quaf* [ę] 3, manlleus al fr. *coiffeur* (s. XVII), der. de *coiffer* 'posar sobre el cap de qualcú' (s. XIII), format sobre *coiffe* (< baix llat. COFIA, potser del germ. *KUFIA 'casc'); *cofad* ['u] 13 és una adaptació morfològica del mot fr.; **2**) *perruquer* 3, 8, 9 (var. *perruquet* 6, amb canvi de suf.), pres del fr. *perruquier* (s. XVI) 'el qui feia perruques' i després 'el qui tallava cabells i barba', der. de *perruque*, potser regressiu de *perruquet*/*perroquet* 'lloro', per la semblança del pentinat de la gent de justícia i el plomatge de l'ocell o per comparació burlesca de la peroració d'aquells amb la xerrameca d'aquest.

Barber és el tipus lèxic pràcticament general, només interromput en ross. per l'oc. *rasaire* i els manlleus al fr. *coiffeur* i *perruquier*, innovacions d'origen extern, pròpies de certs noms d'oficis (per ex., *apotecari* → *farmacèutic*). Són mots normatius *barber* i *perruquer*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1077
La *navalla* de barber
(*ALDC*, VII, 1642. La *navalla* de barber)

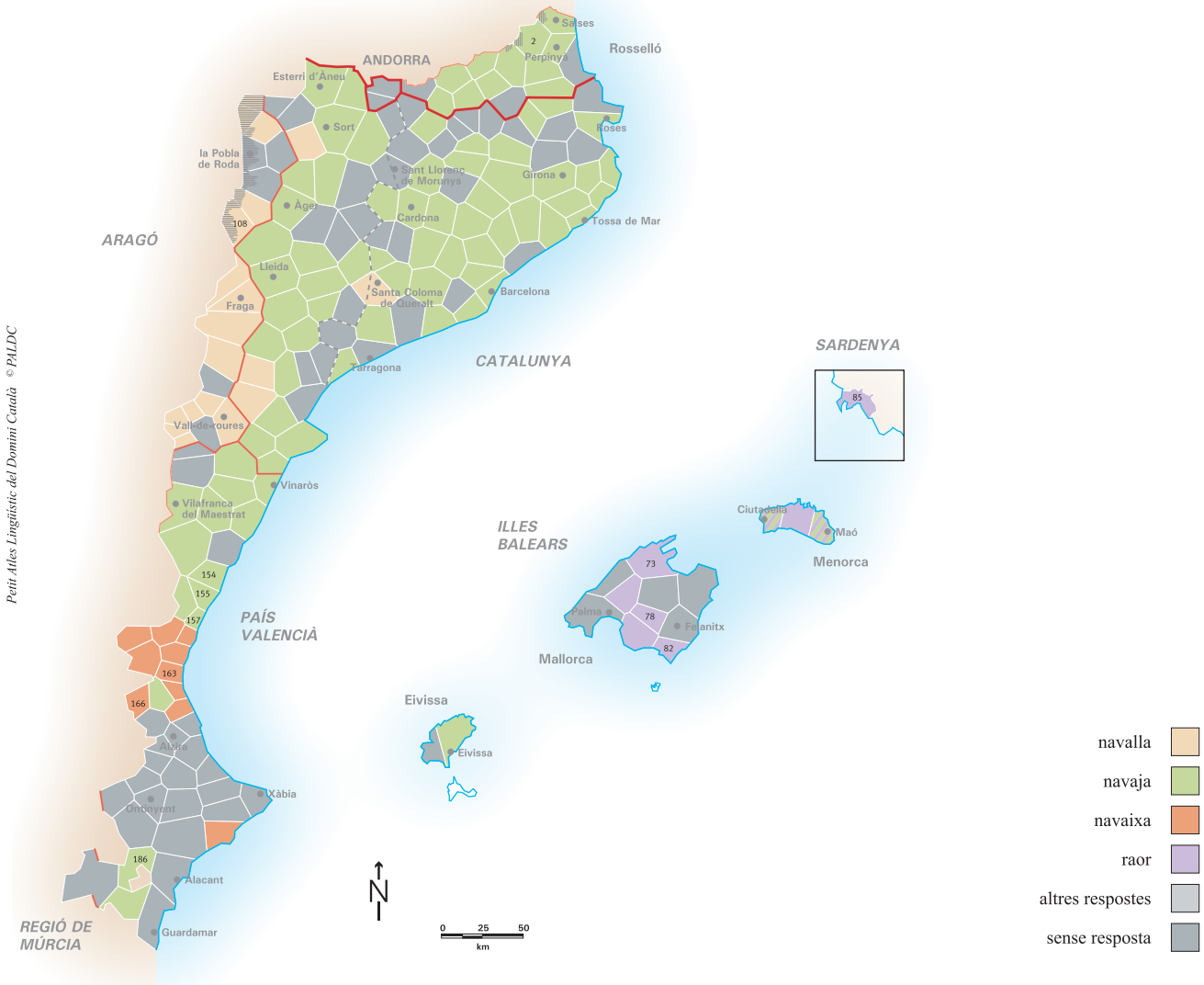
La *navalla* o *raor* és un "instrument d'acer de tall molt fi que serveix per a afaitar el pèl, els cabells" (*DIEC*). *Raor* és el mot de més tradició; prové del llat. tardà RASŌRIUM, der. de RASUS, part. de RADĔRE 'gratar, treure gratant', amb força doc. del val. i el cat. central (a. 1472 "esmolar *rahors de barber*", Barcelona), però, davant la pressió de *navaja* i semblants, ha perdut terreny per refugiar-se en el mall. (var. *ravor* 73, 78, 82, amb consonant antihiàtica), men. i alg. En mall., men. (*raor*) i a la costa empordanesa (*rosor*) també es diu del *Xyrichtys novacula*, probablement per les seves dents esmolades; en alg. el *rasor* és també el mol·lusc *Solen vagina*, dit a altres llocs *ganivet* i *mànec*, per la semblança amb aquests referents. *Raor*, que en cat. med. significava 'raor' i 'ganivet', com en l'alg. *rasor* 85, ha mantingut aquest darrer significat en l'eiv. ('trempaplomes, ganivet de butxaca'; Ribas, 1991).

Rasuar 2, que conviu amb *navaja*, és un manlleu al fr. *rasoir*, que té el mateix ètim que *raor*.

Navalla (var. *navaia* 108), assentat a la franja ponentina, documentat a Fraga el 1445, constitueix probablement una continuïtat d'àrea lingüística amb l'arag. *novalla*/*navalla*, der. del llat. NOVACŬLA 'raor', mentre que *navaja* i *navaixa* tenen a veure amb el cast. *navaja* (s. XIII); el primer documentat en Torra, 1640 ("Caixa, capsa o beynots de *navajes*") i amb una extensió notable, fins en ross., men. i eiv., podria ser un castellanisme de certa antiguitat, quan la seva pron. era *nava*[ʒ]*a*, però també podria ser adaptat del cast. mod. *navaja* (veg. la forma adoptada *nava*[χ]*a* 163), pròpia de parlants bilingües, d'acord amb el patró de correspondències cast. /χ/ = cat. [ʒ] (o [dʒ], *nava*[dʒ]*a* 154, 155, 157, 186) (cast. *joven* = cat. *jove* o *tjove*; cf. *mejicà*, *encongir*, val. *semetjar*, *tratge*), amb ensordiment a l'àrea apitxada (val. *navatxa* 166; *semetxar*, *tratxe*); la var. *navaixa* (doc. des de C. Ros, 1764) obeiria a l'equivalència cast. /χ/ = cat. [ʃ], segons el mode de l'articulació (cast. *madeja* = cat. val. *madeixa*; per a *antoix*, *abixorro*, veg. Veny, 2006 a: 106-108).

Si volguéssim fer una estratigrafia dels significants corresponents a aquest concepte, tindríem una base primigènia formada per *navalla* a la franja ponentina i *raor* a la resta del domini, en la qual s'haurien superposat els intrusos *navaja*, de bona hora, i d'àrea extensa, així com *navaixa* en val. com a resultat d'una adaptació cast. /χ/ = cat. [ʃ]; el mall. i men., en canvi, han estat fidels a la situació medieval.

Són mots normatius *raor* i *navalla*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1078
L'*escuma*
(*ALDC*, VII, 1644. L'*escuma*)

(L'absència de resposta en algunes localitats és a causa de l'addició de l'enunciat al *Qüestionari* ja avançades les enquestes.)

Aquest enunciat, que figurava com a *sabonera* en la primera redacció del *Qüestionari*, designa la 'bromera que fa el sabó amb l'aigua' i va ser preguntat dins el microcamp semàntic de 'barber'. El mot específic és *sabonera*, der. de *sabó* (< SAPONEM), i que, aplicat originàriament a la 'bromera de sabó', es va generalitzar al genèric 'bromera' (per al significat 'escuma del mar', veg. *LMP*, I, 25); es documenta, per al cat. peninsular, en Labèrnia (1839) ("La brumera ó escuma del sabó. *Balago*. Saponaria spuma"), per al mall., en Figuera (1840) ("*Sebonéra*. Aygo ô escuma de sebó. [cast.] Jabonaduras; De onas, ôlla, etc. [cast.] Espuma. [...]") i per al men., en Febrer Cardona (v. 1830 [2001]) ("Sabonèra/ Espuma. Espumajos/Écume/Spuma"); var. aragonesitzant [θ]*abonera* 132, 134.

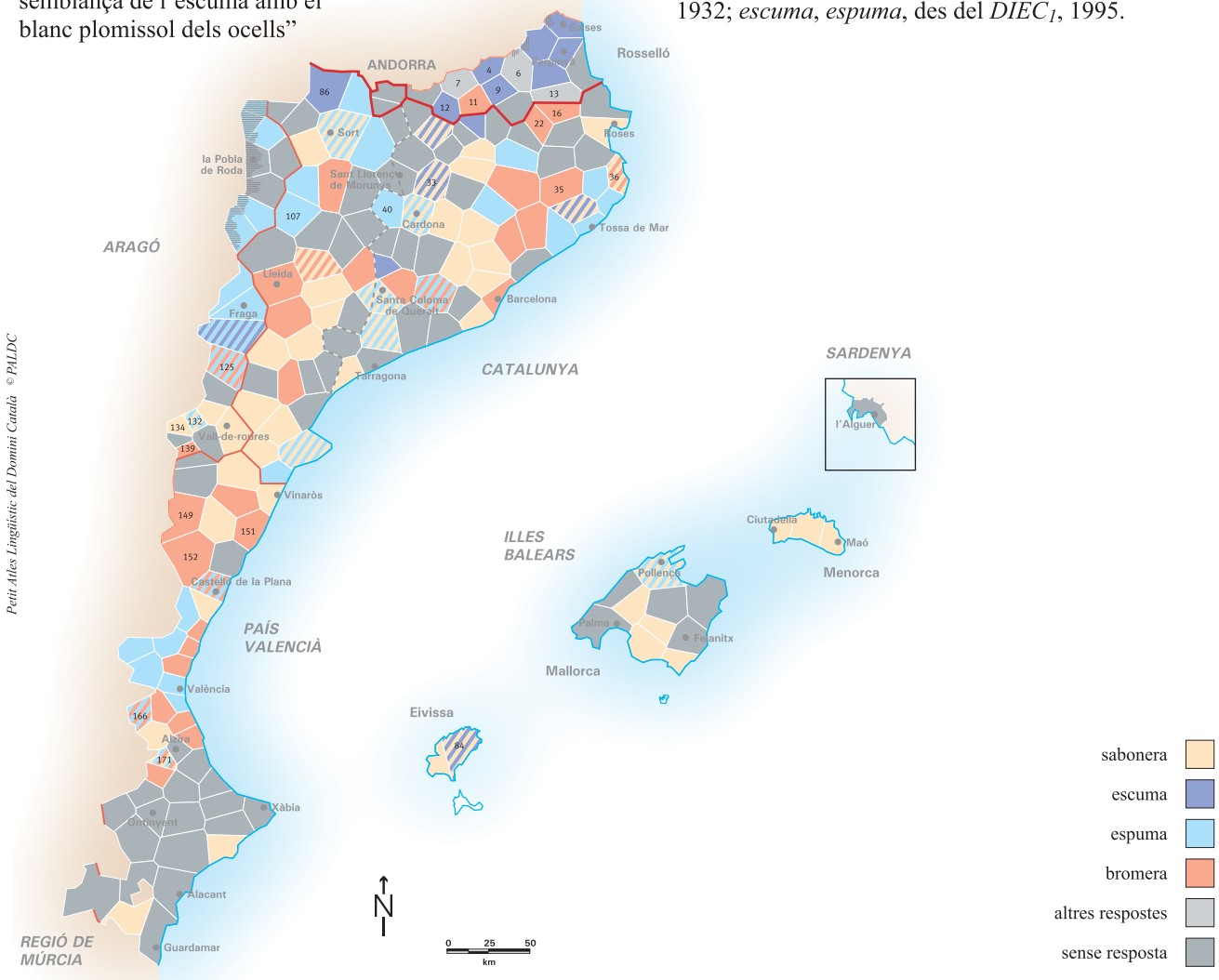
Escuma (s. XIII) (der. *escumera* [s. XVI] 12, 33, 84, 86) és una alteració del llat. SPŪMA encreuat amb el germ. SKŪMS (cf. al. *Schaum*), origen dels congèneres fr. *écume*, oc. *escuma*, port. i gall. *escuma*; l'it. *schiuma* provindria de *SCLUMA (< *SPLUMA) probablement per una homonimització amb PLŪMA, potser "per la semblança de l'escuma amb el blanc plomissol dels ocells" (cf. *DECat*); aquest estadi podria explicar, per l'equivalència de líquides, la var. rotatitzada de l'oc. *escruma* (amb força der.), transmesa al ross. *escruma* 9 i, amb vocal anaptíctica, a *escuruma* 4. *Espuma* (s. XIV) prové del llat. SPŪMA i coneix la var. *espumera* 40, 107.

El suf. *-era* (< -ARIA), indicador de 'massa considerable, intensitat', que hem vist a *sabonera*, *escumera*, *espumera*, reapareix en *bromera* (doc. O. Pou, 1575, Sanelo, 1802); var. *barromera* 35, 36, amb epèntesi vocàlica i pas de bategant a vibrant; *bromeguera* 125, amb l'infix *-eg-* analògic, der. de *broma* 139, 149, 151, 152, 166, 171, que prové del llat. BRŪMA, amb canvi de U > [o] ([o] > [u] en ross.), per una alternança provocada per la labial adjacent (cf. PLŪMA > *ploma*), amb la var. *gruma* 11, per equivalència acústica B = G (cf. Veny, 1989 a), i el der. *grumera* 16, 22, si no és per atracció formal de *grum* 'grumoll' (< GRŪMUS 'pilotet de terra engrunada').

Finalment, el ross. *mussa* 6, 7, 13 és un manlleu al fr. *mousse*.

En la distribució geogràfica, *escuma*, *espuma* i *sabonera* s'estenen, aquí i allà, pel cat. continental, convivint en ross. amb la var. *escruma*, d'arrel oc., i amb exclusivitat de *sabonera* en bal.

Són mots normatius *bromera*, *sabonera*, des del DG_1, 1932; *escuma*, *espuma*, des del $DIEC_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1079
La *balança*
(*ALDC*, VII, 1645. La *balança*)

La *balança* és un “instrument que serveix per a pesar, compost d’una palanca mòbil sobre un eix vertical i que al cap de cada un de sos dos braços duu un plat (“amb dos platets” 48, “de vime i canya” 137) per posar a un els pesos i a l’altre la cosa que han de pesar” (*DCVB*); doc. des del s. XIII, alternant des d’antic (per ex., Llull) *balança* amb *balances* (un pl. amb valor de sg. pels dos platets, com *ulleres*, *pantalons*, *tisores*, etc.), el mot prové del llat. vg. *BĬLANCIA (substitut del cl. LIBRA), format sobre el llat. tardà BILANX (BI ‘dos’ i LANX ‘plat de la balança’), que, des de *belança*, va passar a *balança* (com SĬLVATĬCU > *salvatge*); var.: a més de *balances*, alg. *barança* 85, per rotacisme de la *-l-*; *blança* 30, per síncope vocàlica; *balan*[θ]*a* 108, 139, *balan*[θ]*es* 100, 132, per interdentalització de l’ant. [ts]; *balança de mà* 42, *balança de plat* 45, *balances amb pesos* 33; *esbalances de Sant Miquel* 45, amb aglutinació de l’article, que ha esdevingut *erbalances* 82 pel rotacisme de la *s* seguida de consonant sonora, propi del mall. (cf. *Corme* ‘Cosme’).

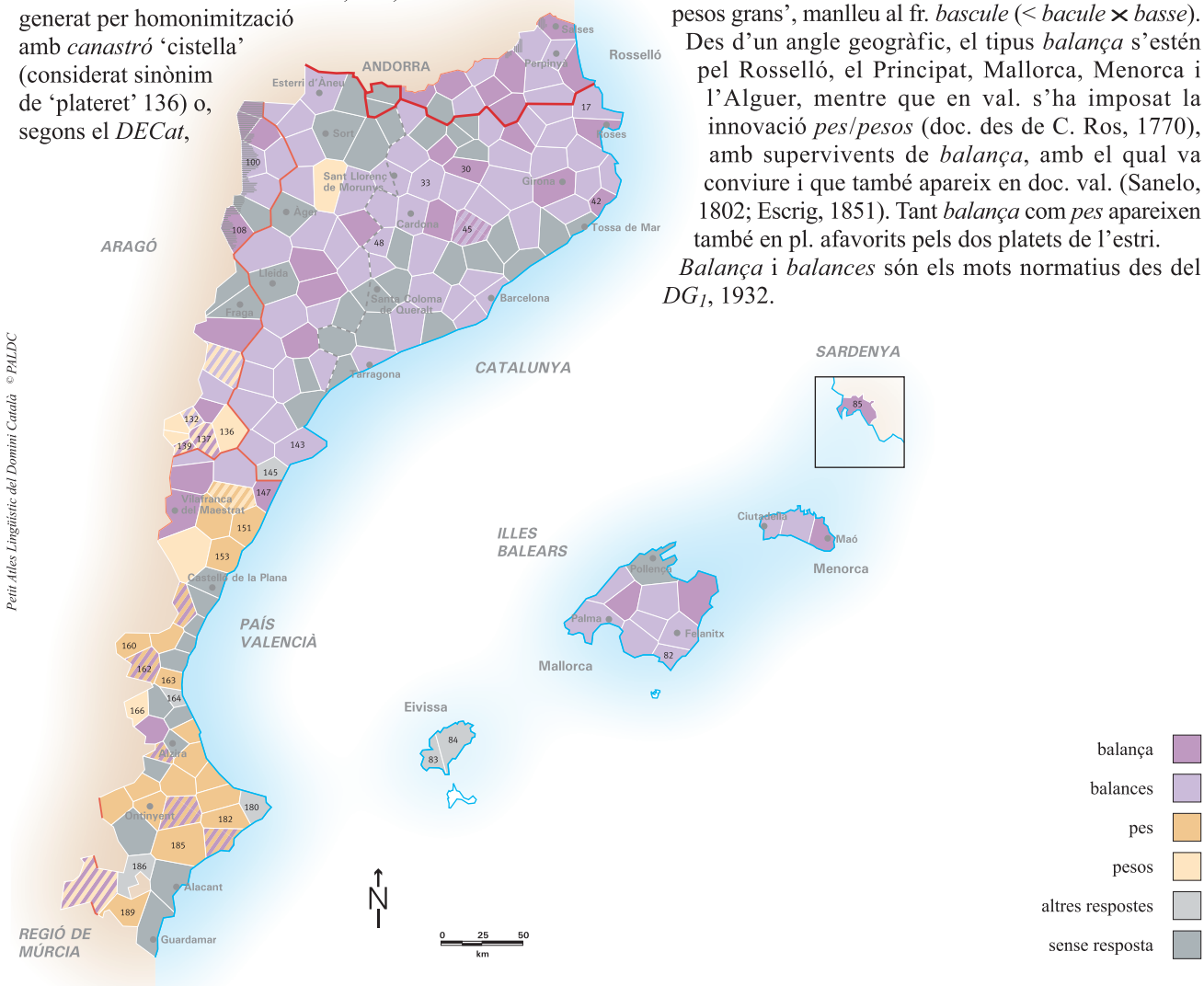
Designa un tipus arcaic de balança *calastrons* 17, d’un anterior *calastró* (s. XIII), provinent de l’àr. andalusí QALASṬÚN, que ve del neoàrab QARASṬŪN (< gr. CHARISTÍŌN), canviat en *can*[a]*stó* 182, *can*[e]*stó* 180, que deuen ser una dissimilació de *canastró* 143, 147, generat per homonimització amb *canastró* ‘cistella’ (considerat sinònim de ‘plateret’ 136) o, segons el *DECat*, per repercussió de líquides (veg. dibuixos al *DCVB*, II: 839). *Pes* (o *pesos*), denominació pròpia del val., és un der. del llat. PENSUM (format sobre el part. PENSUM, de PENDĔRE ‘pesar’), que significava inicialment ‘pes de llana que es posa com a tasca a la filadora’ esdevingut ‘pes en general’ (que va substituir el cl. PONDUS) i, per metonímia, ‘balança’; var. perifràstiques: *pes de balança* 153, 185, *pesos de balança* 166 (que, potser per reducció, va passar a simplement *pes*); *pes de plat* 160; *peset* 162, 189, dim. tan freqüent en val. fins amb pèrdua del valor semàntic ‘petit’. Sobre *pes*, o com a deverbal de *pesar*, es van formar *p*[ɛ]*ses* 83 i *p*[e]*ses* 145; *esp*[ə]*ses* 84, amb aglutinació de l’article. També, per metonímia, s’usa *quilos* 163, reducció de *quilogram* (< gr. KHÍLIOI ‘mil’).

Un altre mot arcaic és *cadireta*, considerat “molt antic; per a pesar cabassos de garrofes i altres fruits” 151, der. del llat. vg. CATERACTA (cl. CATARACTA) ‘caiguda d'aigua’, ‘rastell que hom baixa per interceptar un pas’, que ha passat a ‘caiguda dels platets de la balança’ i ‘tipus de balança’, amb canvi fonètic de *cadereta* a *cadireta* per homonimització amb el dim. de *cadira* (< CATHĔDRA).

Finalment, *bàscula* (s. XIX) 180, 186 ha pres eventualment el valor de ‘balança’, potser a través de la forma perifràstica *bàscula de balança* 164, des de ‘aparell per a mesurar pesos grans’, manlleu al fr. *bascule* (< *bacule* × *basse*).

Des d’un angle geogràfic, el tipus *balança* s’estén pel Rosselló, el Principat, Mallorca, Menorca i l’Alguer, mentre que en val. s’ha imposat la innovació *pes*/*pesos* (doc. des de C. Ros, 1770), amb supervivents de *balança*, amb el qual va conviure i que també apareix en doc. val. (Sanelo, 1802; Escrig, 1851). Tant *balança* com *pes* apareixen també en pl. afavorits pels dos platets de l’estri.

Balança i *balances* són els mots normatius des del *DG*$_1$, 1932.

1080
El *terrissaire*
(*ALDC*, VII, 1648. El *terrissaire*)

El *terrissaire* és la "persona que fa o ven terrissa, «objecte fet de terra afaiçonada quan és molla, i després cuita»" (*DIEC*); fa el *fang* de *terra llaca* 80 (*f.* de *llac* [< LACUS], des de 'llot dipositat en una depressió després d'una riuada o grans pluges'), *terra cruga* 89 (< *crua*, amb *-g-* antihiàtica < CRŪDU 'no cuit') o *terrer* 164, el tira dins la *fanguera* 41, 152, la *pila* 125, la *bassa* 33, 36, 42, 52, 56, 59-61, 64, 98, 101, 106, 115, 122, 144, 145, 148-150, 157, 163 (o *balsa* 158), la *pastera* 15, 47, 54, 65, 101, 124, 147, 153, 165 o el *clot* 140, en fa la *pasterà* i, un cop cuits els objectes, els allisa amb la mà 93 o amb *llistó* 33, *pedra d'esmolar* 145, *pinzell* 44, *pisó* 64, *aplanadora* 68, *plana* 124, 129, *roll* 125, *palet* 164, *paleta* 118, 122, 165, *paletilla* 95, *brunyidor* 153, *refinaor* o *tallaor* 160, *rasera* o *raedora* 132, *fusta* 98, 148, *raspa* 36 o *llima* 36. Els noms del *terrissaire* depenen de: **1**) la matèria amb què es fan les terrisses; **2**) l'objecte fabricat; **3**) la interferència; **4**) d'altres orígens.

1) *Terrissaire* (var. *terrissairi* 96) és un der. de *terrissa* (s. XV) format sobre *terra* (< TĔRRA) i el suf. *-issa* (< -ICIA o -ITIA) relacionat amb la matèria del mot primitiu (com *roquís*, *blavís*; *bardissa*): Coromines titlla de "barbarisme" l'ús que fa Foix del pl. *terrisses* no com a col·lectiu ('objectes de terra cuita') sinó com a individual ('objecte'), ús –diu– "que hauria estat discret silenciar" (*DECat*), però que ja havia incorporat el *DCVB* (1930-1962) i després ho farà el *DIEC*$_2$ (2007); var.: *terrisser*, amb el suf. *-er* (< -ARIU) d'ofici; *terrager* 25, der. de *terrage*, col·lectiu com *brancatge*, *fullatge*, amb el mateix suf.; *fanguer* 41, der. de *fang*, amb el suf. abundancial *-er* (com *alguer*, *xinxer*), pròpiament 'que pasta el fang', aquest der. del germ. FANI amb homonimització amb *fanga* (< llat. VANGA); var. amb el suf. castellanitzant *-ero*, *fanguero* 158.

2) *Teuler* (s. XIII) és un der. de TĒ(G)ULA (en relació amb TĔGĔRE 'cobrir'), amb caiguda de la consonant velar sonora i format amb el suf. *-er*, mentre que *teulaire* 4, 13, 14 ha rebut el suf. *-aire* (< -ATOR), d'origen occità; la var. *teller* deriva de *tella* (s. XIII) < *TEILA < TEG'LA < TĒGULA, afí a l'arag., congènere del cast. *teja*, el port. *telha* i el gall. *tella*. *Rajoler* (s. XIV) es compon de *rajola*, metàtesi de l'àr. andalusí LAJÚRA < cl. ĀJURRAH (Corriente) i el ja esmentat suf. *-er*; var. *ratxoler* 158, 160-166, amb africació i ensordiment; *rejoler* 97, 127, *reijoler* 145, amb canvi [a] > [e] per assimilació a la consonant palatal, *retjoler* 179, 180, amb africació.

Gerrer (s. XIV) és un der. de *gerra* (< àr. ǦARRA), amb les var. *engerrer* 136, probable mutació de **angerrer* < *algerrer*; *xerrero* 165, 168, amb apitxament i suf. castellanitzant, com el de *tgerrero* 172 aplicat al qui ven les gerres.

Canterer deriva de *cànter* (s. XIV) (< CANTHARU 'copa gran de dues anses' ← gr. KANTHAROS), amb les var. *cantirer* 114, 117, format sobre *càntir*, amb canvi de [e] > [i] en cat. nord-occ.; *canteraire* 115, amb el suf. *-aire*; *canterero* 100, 131, 177, amb el suf. castellanitzant *-ero*; *cantereller* 118, format sobre *canterella*.

Oller (s. XIV) 50, 74, 75, 77, der. de *olla* (< ŌLLA).

Tupinaire 65, der. de *tupí* (s. XV), d'origen incert, potser preromà.

Vaixeller 108, pron. *vaix*[aʎɛ]*r*, der. de *vaixell* (s. XIII) (< VASCĔLLUM, dim. de VAS o VASUM 'vas, recipient'); var. *vaixellero* 94, amb suf. castellanitzant; *vixellaire* 89, 90, amb canvi de [e] > [i] per assimilació a la consonant palatal i amb el suf. *-aire*, d'origen occità.

Tenaller 110, der. de *tenalla* 'gerra; alfàbia' (s. XIII), del llat. vg. *TĪNALIA (pl. de *TĪNALE), homonimitzat amb *tenalla* 'eina' o amb *tenir* que explicaria el canvi ī > [e] que no hauria afectat la var. *tinaller* 138.

Llibreller 168, der. de *llibrell* (avui *gibrell*, *ribell*), probablement de *LABRĔLLUM, dim. de LABRUM 'pica, banyera, trull'.

Cadufero 147, der. de *caduf* 'recipient de sínia' (s. XIV), de l'àr. andalusí ALQADÚS < cl. QĀDŪS 'galleda' (gr. KÁDOS) (Corriente), amb canvi de fricativa i el suf. castellanitzant *-ero*.

Cassolero 174, format sobre *cassola*, der. de *cassa* 'vas de metall amb mànec' (s. XIII) i el suf. castellanitzant *-ero*.

Botitgero 173, 190, der. de *botija*, adaptat del cast. *botija* (< llat. tardà BŬTTĪCŬLA, der. de BŬTTIS 'bota'); var. apitxada *botitxero* 168, amb el suf. cast. *-ero*.

Silloner 119 prové de *silló*, var. de *selló* 'càntir' (s. XIV), der. del llat. vg. SĬCLA, llat. SĬTŬLA 'galleda', amb el suf. *-er*.

3) Les interferències provenen del fr. i del cast.

Potier 5, 11, 13, 14 és pres del fr. *potier* o de l'oc. *potièr*, amb la var. catalanitzada *poter* 8; *bricataire* 13 és una adaptació del fr. *briquetier* (der. de *brique* 'maó', que és pres del neerlandès mitjà *bricke*), amb el suf. d'origen occità *-aire*.

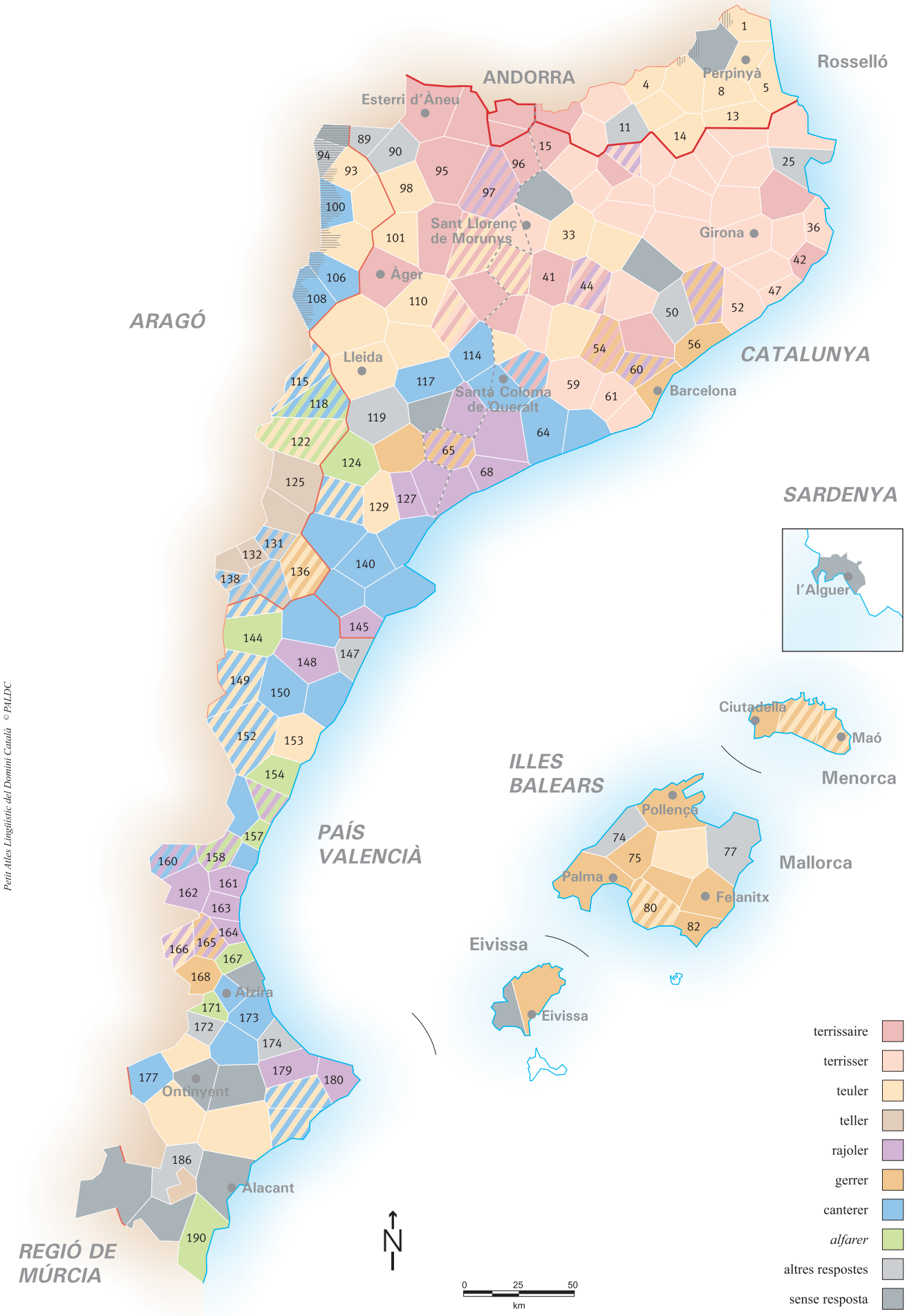
Alfarer, pres del cast. *alfarero* (s. XIII), com es veu en la var. adoptada *alfarero* 118, 124, 144, 154, 157, 171 (< àr. andalusí ALFAXXÁR < cl. FAHHĀR [Corriente]) i amb la var. *alforero* 190, on [a] > [o] per assimilació a la labial [f]; *farero* 167 en seria una deglutinació de l'hipotètic article. *Catxarrer* 186, adaptació del cast. *cacharrero*, der. de *cacharro* (s. XV).

4) *Roder* 82, der. de *roda* (< RŎTA) amb el suf. *-er*, perquè el terrissaire fa feina amb la roda de gerrer (veg. dibuix al *DCVB*, IX, pàg. 522). *Forner* 1, der. de FURNARIUS 'forner, flequer', aplicat accidentalment al terrisser que cou els objectes de ceràmica al forn.

Des d'una perspectiva morfològica, notem la freqüència de der. amb el suf. *-aire*, no només al nord (*terrissaire*, *teulaire*, *bricataire*) sinó també a altres àrees (*tupinaire*, *canteraire*); s'hi oposa el suf. castellanitzant *-ero* (*canterero*, *fanguero*, *vaixellero*, *cadufero*, *cassolero*, *xerrero*), freqüent en val. El llat. FIGULINUS, format sobre FINGERE 'modelar l'argila', no ha deixat resultats en les llengües romàniques; el cat., com hem vist, ha creat múltiples innovacions.

En la distribució geogràfica, *terrisser* és cat. central, *terrissaire*, nord-occ.; *teuler* apareix en els quatre grans dialectes, amb àrees compactes en ross. i part del cat. nord-occ.; *rajoler* i *canterer* són especialment val. i *gerrer*, d'una antiga àrea central, degué transmetre's al bal.

Són mots normatius *terrissaire*, *terrisser*, *oller*, des del *DOrt*, 1917; *tenaller*, *gerrer*, *rajoler*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1081
El *paleta*
(*ALDC*, VII, 1650. El *paleta*)

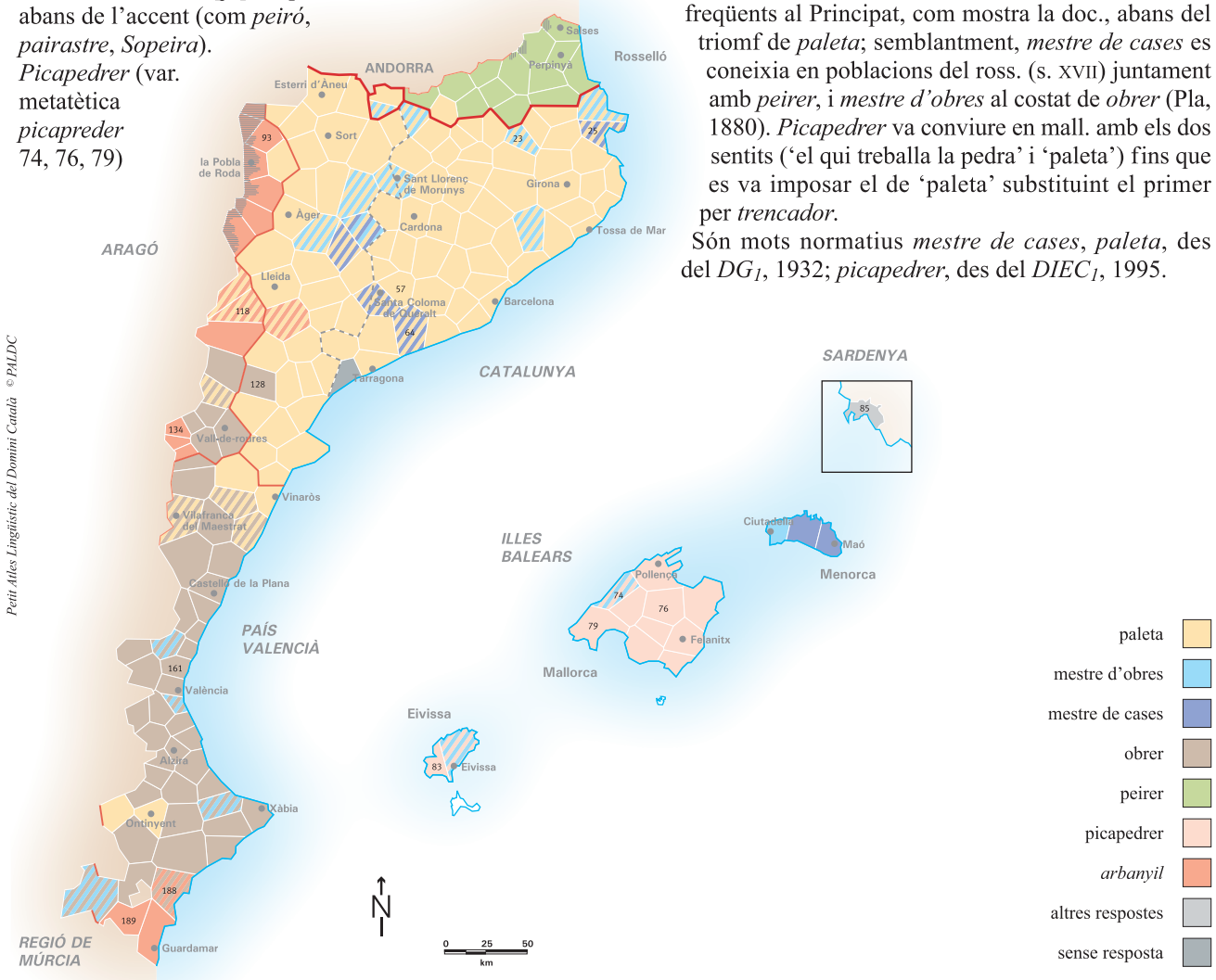
Paleta, ‘obrer que treballa en la construcció d'edificis’, és una reducció de *mestre de paleta*, lexia conservada en alg. (85); doc. en Labèrnia, 1839. Dins aquesta àmplia isoglossa estesa pel Principat s’insereixen, amb convivència amb ella, *mestre d’obres* i *mestre de cases*, simplificades eventualment en *mestre* 57, 83. *Mestre d’obres* es documenta en Torra, 1640 i en Sanelo, 1802 (var. *mestre d’obra* 23), com *mestre de cases* (var. *mestre de casa* 25, 64), que té el suport documentat de Torra, 1640 i sobretot de Lacavalleria, 1696, amb abundosa fraseologia (“fer de mestre de cases”, “exerciten lo ofici de mestre de cases”, “ofici o art de mestre de cases”, “lo qui fa de mestre de cases”). En relació amb *obra* (< ŏPĔRA) es troba *obrer* (< OPERARĬUS), reducció de *obrer de vila* 161 (doc. en O. Pou, 1575; *Tarraça 1636*; Exulve, 1643; Sanelo, 1802; Escrig, 1851); i de *obrar* ‘edificar’ (< OPERARE ‘treballar’) s’ha després *obrador* 189 (pron. [obra'o]); a notar la var. *aurer* 128, evolució de **aubrer*, amb caiguda de la *-b-* i generació del diftong *au-* a partir de contextos com “vaig [aw]brir” (cf. mapa 1084) (veg. Veny, 2013 b).

El ross. *peirer* és afí a l’oc. *peirier*, que ja apareix en doc. medievals septentrionals llatinitzats (*peyrerio* a. 1283, Perpinyà); és un der. de *peira* (< PĔTRA), amb el tractament dialectal de -TR- > -[jɾ]-, especialment abans de l’accent (com *peiró*, *pairastre*, *Sopeira*). *Picapedrer* (var. metatètica *picapreder* 74, 76, 79) és un der. de *picapedra* o *picapedres*, compost del present d’indicatiu de *picar*, d’origen onomatopeic, i *pedra* (< PĔTRA); el seu significat primigeni era ‘obrer que treballa la pedra per a la construcció’, traspassat a ‘paleta’; el lexicògraf mall. Figuera (1840) recull els dos significats: “*Picapedrer*. El qui pica pédras. [cast.] Picapedrero; El qui fâ câsas ô edificis [cast.] Albañil” (semblants accepcions a Amengual, 1858-1878); la polisèmia es va resoldre ulteriorment amb el mot *trencador* (der. de *trencar* ‘rompre’, d’origen preromà), “el que labra las piedras para los edificios y las corta en la pedrera. [cast.] Cantero” (Amengual, 1858-1878).

Arbanyil és una dissimilació de laterals de *albanyil* 93, 118, 134, 188 (var. *oficial albanyil* 189), pres del cast. *albañil* on prové de l’andalusí ALBANNÁ/Í (cl. BANNĀ?) (*DECat*, Corriente); hauria arribat al val. mer. des del murcianomanxec (cf. *ALeCMan*, mapa 723) i a la Franja, des de l’arag. (cf. *ALEANR*, XI, mapa 1525).

La distribució areal dels noms d’aquest ofici és la següent: *paleta* predomina al Principat; *peirer* és propi del ross.; *obrer* és específicament val., enfilant-se un xic dins el cat. nord-occ., i *picapedrer* és característic del mall. i eiv. Cal observar que s’han registrat alguns canvis lèxics: *mestre de cases* i *mestre d’obres*, encara vius en men., eren freqüents al Principat, com mostra la doc., abans del triomf de *paleta*; semblantment, *mestre de cases* es coneixia en poblacions del ross. (s. XVII) juntament amb *peirer*, i *mestre d’obres* al costat de *obrer* (Pla, 1880). *Picapedrer* va conviure en mall. amb els dos sentits (‘el qui treballa la pedra’ i ‘paleta’) fins que es va imposar el de ‘paleta’ substituint el primer per *trencador*.

Són mots normatius *mestre de cases*, *paleta*, des del *DG*$_1$, 1932; *picapedrer*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1082
El *guix*
(*ALDC*, VII, 1652. El *guix*)

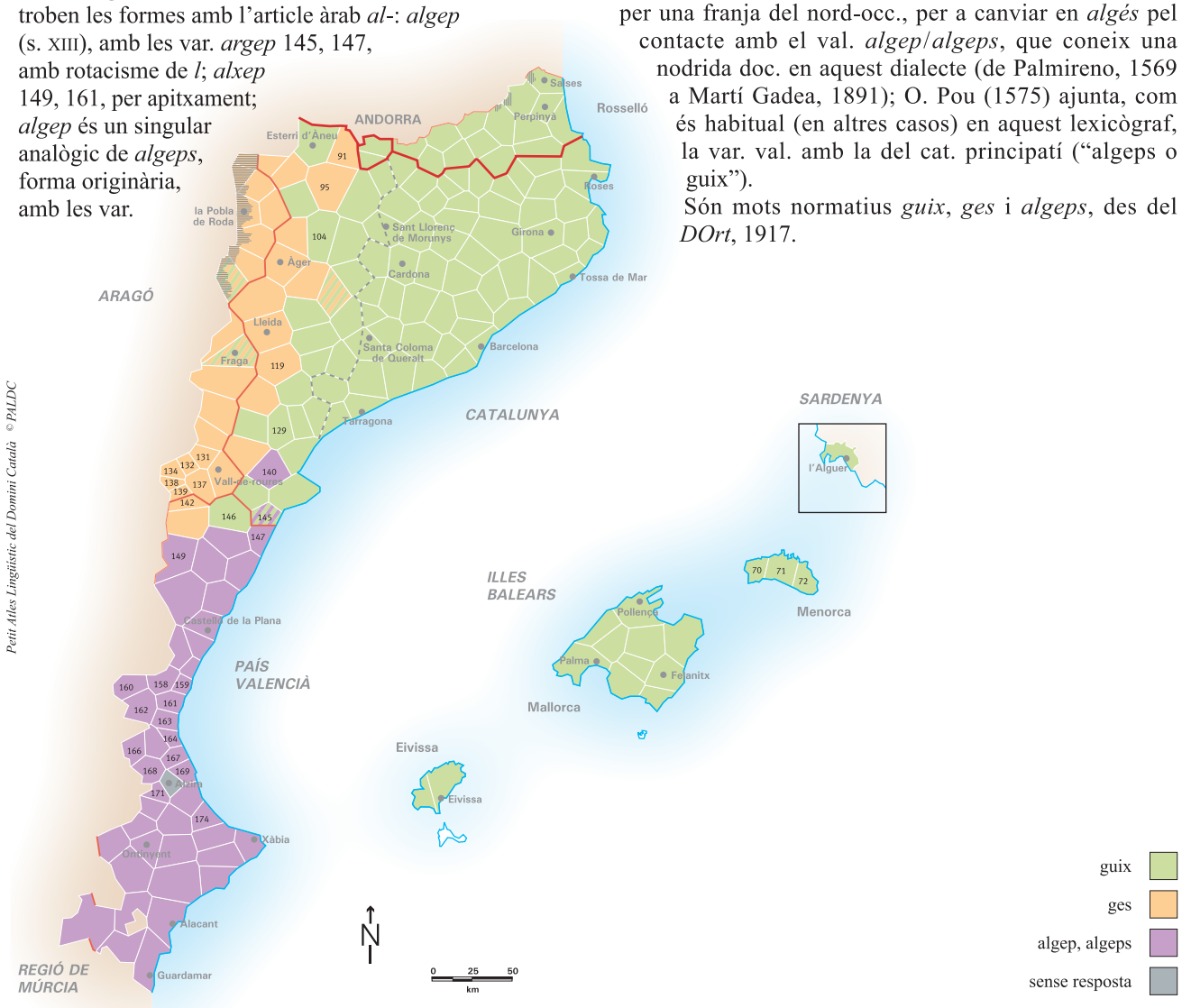
El *guix* és una ‘substància blanca que, pastada amb aigua, s'endureix ràpidament i s'usa sobretot en la construcció’; usat des del s. XIV, deriva del llat. GYPSUM, pres del gr. GYPSOS ‘guix, calç viva’, però la seva evolució fonètica no s’explica satisfactòriament: s’ha pensat en els canvis GYPSU > *GUPSU > *gú[jʃ]*u* > *gú[jʃ] > g[wˈiʃ] > *guix*, o bé GYPSU > *ge*[jʃ] (com l’oc.) > *gu[ˈejʃ], per dissimilació > *guix*, canvis tots ells molt forçats. Sembla que és versemblant suposar “un cruce en romandalusí de una pronunciación yemení, con JĪM oclusiva (como también *alg*/*quezón*), del àr. JIṢṢ y el descendiente románico normal del latín” (Corriente, també *DECat*); són modificacions de *guix*, *guis* 146, per dissimilació de palatals, freqüent en parlars nord-val.; *guitx* 129, per africació de la palatal; *enguix* 104, per atracció de *enguixar*; *gis* 95, [dʒ]*is* 91 (der. verbal *en*[dʒ]*issen* 95) obeeixen probablement a un encreuament amb *ges*, d’àrea veïna.

La var. vocàlica *ges* (s. XIV), del nord-occ., és un der. natural de GĬPSUM, congènere d’altres formes romàniques (port. *gesso*, cast. *yeso*, it. *gesso*, oc. *geis*), que pot aparèixer amb palatal africada ([dʒ]*es*) o amb ensordiment ([tʃ]*es*); a notar el der. *angessar* 119. Més al sud del cat. nord-occ. es troben les formes amb l’article àrab *al*-: *algep* (s. XIII), amb les var. *argep* 145, 147, amb rotacisme de *l*; *alxep* 149, 161, per apitxament; *algep* és un singular analògic de *algeps*, forma originària, amb les var. *alxeps* 158-160, 162-164, 166-169, 171 (Rosanes, 1864), per ensordiment de la palatal, *angeps* 174, per canvi de prefix, i *argeps* 140, per rotacisme de *l*. La forma septentrional *ges*, veïna de l’àrea de *algeps*, s’ha contagiat de l’article i ha donat *algés* 137, 142 (cf. arag. *aljez*, *ALEANR*, IX mapa 1240, *Andolz*, *Endize*), *al*[tʃ]*és* 131 i, amb interdental de frontera, *alge*[θ] 139 i *al*[tʃeθ] 132, 134, 138.

Alguns parlars distingeixen el guix de la construcció (*guix*) de la barreta per a escriure a la pissarra (men. *xoc* 70-72, pres de l’angl. *chalk* arran de la dominació britànica del s. XVIII) o l’*alxe*[θ] de la barreta de guix del sastre (*clairó* 134, del cast. *clarión*, que el va prendre del fr. *crayon*, amb un lambdacisme freqüent en val., com *closses* < *crosses*; cf. *clarió*, Martí Gadea, 1891).

La distribució areal presenta isoglosses àmplies i diferenciades. *Guix* ocupa tot el cat. or. peninsular, endinsant-se parcialment en el cat. nord-occ., i tot l’insular, inclòs l’alg. i una expansió catalana en el campidanès *guixu*, amb vocal final rebuda de l’it. *gesso* (*DES*); en val. era freqüent l’ús de *guix* a l’època medieval; als *Furs de València* figura *guix* o *algepç* (cf. Martines, 2012: 164-166). *Ges* s’allarga per una franja del nord-occ., per a canviar en *algés* pel contacte amb el val. *algep*/*algeps*, que coneix una nodrida doc. en aquest dialecte (de Palmireno, 1569 a Martí Gadea, 1891); O. Pou (1575) ajunta, com és habitual (en altres casos) en aquest lexicògraf, la var. val. amb la del cat. principatí (“algeps o guix”).

Són mots normatius *guix*, *ges* i *algeps*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1083
La *plana* del paleta
(*ALDC*, VII, 1655. La *plana* del paleta)

La *plana* és una 'eina de paleta consistent en una làmina de ferro (44, 60, 65, 120, 131, 164, 173), eventualment de fusta (18, 19, 39, 43, 60, 63, 65, 69, 120, 131, 164), rectangular, amb un mànec de fusta al centre, que s'usa per a estendre i allisar ("lluir", "arremolinar", "allisar") el guix o l'argamassa'.

Els significants s'han generat amb els següents apartats de lexicogènesi: **1**) 'estri per a posar plana o igual (una superfície)': *plana*, més que de l'adjectiu substantivat (< PLANA), deu procedir d'un deverbal de (*a*)*planar*, si comparem el mot amb el cast. *llana*, format des de *allanar* ("[...]. Sirve a los albañiles para tender o *allanar* el hyeso o cal, *de donde tomó el nombre*", *Autoridades*, 1726), i amb *aplanador* 55 i *planadora* 68, generats sobre *aplanar* (< PLANUM); doc.: Esteve *et al*., 1803 ("instrument ab que 'ls mestres de casas allisan els emblancats"); Escrig, 1851; Cabrera, 1868; var.: *pllana* 100, amb palatalització de la lateral del grup -PL-, pròpia del ribagorçà; *plana de lluir* 161 (cf. punt 2); *planeta* 141, 146, 173, dim. *Llana*, doc. en Esteve *et al*. (1803), és pres del cast. (s. XVIII; *ALeCMan*, mapa 726), on és un deverbal de *allanar* (cf. supra);

2) 'forma de paleta': *paleta* 162, 169, 172, 179, 184, dim. de *pala* (< PALA); *pala de lluir* 151 (*lluir* 'enguixar', *Tresor*; < LŪCĒRE 'brillar'), *paleta de lluir*, *paleta de lloir* 164, 181, 182, 185, per l'alternança *u*/*o* àtona davant *i* tònica (cf. *b*[u]*llir*/*b*[o]*llir*), *paleta pa lluir* 165, *paleta lloïdora* 173 o, simplement, *lluïdora* 38, 137, *lloïdora* 160 o *llouïdora* 145, 165, amb el suf. -*dor* (< -TORE), indicador d'agent; *paletilla* 163 i *paletina* 175, dim. amb els suf. -*illa* (< -ICULA) i -*ina* (< -INA), respectivament; *paleta valenciana* 180, amb un gentilici potser per diferenciar-la de la *paleta catalana* (*DCVB*);

3) 'que forma un moviment de remolí': *remolinador*, de *remolinar* ("per a arremolinar" 15), com el *f*. *remolinadora* 83, 142, *remolidor* 36, 126, per haplologia, *remolinet* 45, dim. de *remolí* ("més petit que la llana");

4) 'que llueix, allisa, afina o enguixa': *paleta de lluir*, *lluïdora* (cf. punt 2); *allisador* 90, format sobre *llis* (probablement < *LĪSIUS, de creació expressiva); *afinador* 48, *refinadora* 142, format sobre *fi* (< FĪNIS > 'acabament' > 'perfecte, acabat'); *enguixadora* 3 (pron. *enguixad*[u]*ra*), der. de *guix* (< GYPSUM);

5) 'planxa, làmina': *planxa* 'làmina més o menys gruixuda' 3, 123, pres del fr. *planche* (< baix llat. PLANCA); *llata* 19, probable adaptació del cast. *lata*; *llanda* 'fulla de metall' 59 (< *LABĬNA < LAMĬNA);

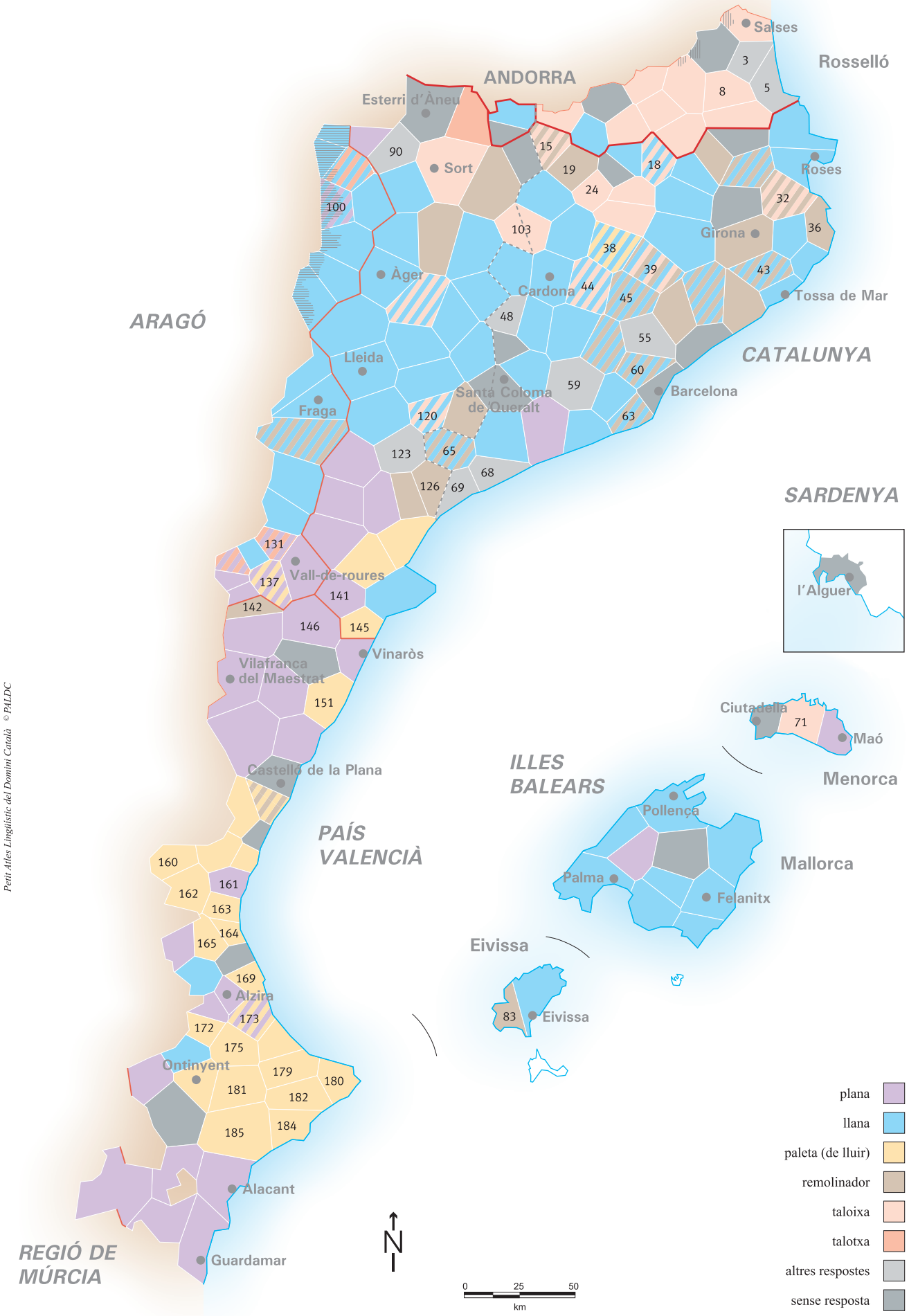
6) 'escut': *broquer* 69 (*broguer* 69), per metàfora d'aquest mot medieval, 'escut petit arrodonit', pres i adaptat, amb rotacisme, de l'oc. ant. *bloquier* (← fr. ant. *bocler*, fr. mod. *bouclier*, der. de *bocle* 'agafador del centre de l'escut' < BŬCCULA); pel seu origen, trobem la mateixa imatge en *taloixa*, pres del fr. *taloche* (no de l'oc. que ha adaptat el mot en *talocha*), que tindria per base el fr. ant. *talevaz* 'escut de fusta' (< llat. pop. *TALAPACIUM, de possible origen gàl·lic), i que coneix les var. *taloja* 24, 32, 39, 44, 71, 103, 120, amb sonorització de la palatal, i *caloixa* 8, amb dissimilació d'oclusives; en canvi, *talotxa* seria d'influència castellanoaragonesa (cf. *ALEANR*, IX, mapa 1241); el significat de 'llana, plana' en fr. comença al s. XVI. Una extensió de significat paral·lela es troba en el mot *manyopla* 164, pròpiament "peça de fusta amb què els obrers de vila o mestres de cases agafen certs materials que podrien fer mal a la mà" (*DCVB*);

7) 'actitud de l'enguixador': *esparver* 5 és un manlleu a l'oc. *esparvièr* (< francic *SPARWÂRI), amb comparació de la posició de l'ocell sobre el puny del caçador amb la postura de l'enguixador sostenint la paleta per aplicar el guix a la paret (*DHLF*).

L'ús tardà del referent explicaria la presència d'interferències com *llana*, procedent del cast., instal·lat a la major part del Principat, mall. i eiv.; *taloja*, importat del fr. (*talotxa* seria a través de l'arag.), en el cat. sept.; i manlleus puntuals com *broquer* i *esparver*. La creativitat popular ha generat *remolinador* en una petita àrea del cat. central i *plana* en tort. i part del val., on conviu amb *paleta de lluir*.

Són mots normatius *remolinador*, *paleta*, des del DG_1, 1932 (el darrer, passat a *paleta de guixaire* al $DIEC_2$, 2007); *plana*, *taloja*, des del $DIEC_1$, 1995.

La *plana* del paleta

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1084
La *paleta*
(*ALDC*, VII, 1653. La *paleta*)

La *paleta* (s. XVII), ‘instrument del mestre de cases format per una planxa metàl·lica triangular i un mànec de fusta que serveix per a recollir i aplicar el ciment o morter’, és el dim. de *pala* 62 (< PALA ‘fanga’) format amb el suf. *-eta* (< -ĬTTA); Labèrnia (1839) en fa aquesta descripció: “planxa de ferro en forma de fulla de eura ab que treballan los mestres de casas”. Var.: alg. *pareta* 85, amb el rotacisme característic d’aquest dialecte; *paletina* 164, 184, 185, amb doble dim. (*-eta* i *-ina*); *paleta catalana* 158, 180, 181, la que acaba en punta “redona”, denominació des de l’àrea val. (veg. il·lustració de l’*ALDC*, VII, 2124); la lexia ha arribat al cast. de Múrcia i la Manxa (cf. *ALeCMan*, mapa 725), oposada a *paleta plana*, *paleta de punta*, *paleta de cabo largo*. *Palustre* (s. XIV) seria una homonimització formal de *paleta* amb *balustre* ‘columneta de barana de fusta’ (← it. *balausto* < gr. BALAUSTRUM ‘flor de magraner’ per comparació del capitell del balustre amb una flor) (*DECat*); doc.: s. XIV; “lo *palustre* per pendre lo morter”, O. Pou, 1575; “*palustre* (entre obrers)”, Rosanes, 1864; la var. *f. palustra* 93, 94 deu estar en relació amb l’ant. *palustria* (s. XIV-XV) (< BALAUSTRIA), però podria constituir un canvi de gènere per atracció de *paleta*.

La forma de la làmina haurà condicionat els mots *cullera* 184 (< COCLEARIA, der. de COCHLEA ‘conca, petxina, caragol’) i *gavina* 186, refecció de *gavinet*, metàtesi de *ganivet*, dim. de l’ant. *ganif* (< francic KNIF).

Des d’un angle geogràfic, notem l’amplitud de l’àrea de *paleta*, completada en val. amb *palustre*, força documentat des d’O. Pou (1575) fins a Martí Gadea (1909), i exportat al cast. murcianomanxec.

Són mots normatius *paleta* i *palustre*, des del *DOrt*, 1917.

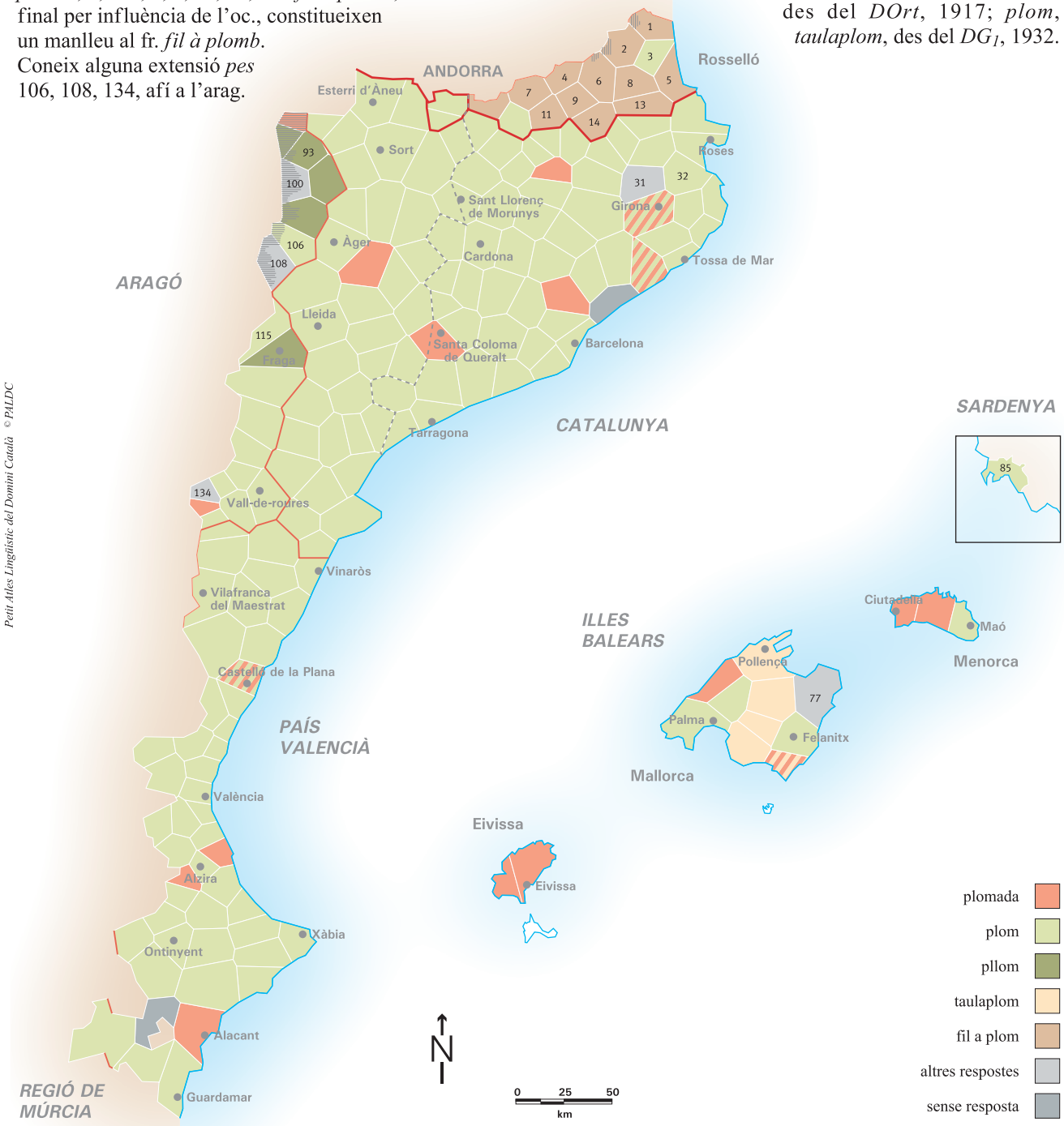
Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1085
La *plomada*
(*ALDC*, VII, 1656. La *plomada*)

La *plomada* (s. XVI), ‘peça de plom posada al cap d'un cordill, que serveix per a assenyalar la línia vertical’, és un der. de *plom* (< PLŬMBU), congènere del cast., d’àrea reduïda, enfront del geosinònim *plom* (s. XIV, “un plom de peyrer”, doc. ross. a. 1399), molt extens, que coneix les var. *palom* 32, amb epèntesi vocàlica, *plum* 3, del ross., *prom* 85, de l’alg. (on podria haver-hi ajudat el campidanès *prumu*), i *pllom* (var. vocalitzada *piom* 106, 115), com també els compostos genuïns *peu de plom* 77 (< PĔDE) i *taulaplom* (s. XIX) (< *taula a plom*; < TABŬLA ‘post’), pròpiament “regle que té incorporada una plomada per a mantenir-lo vertical” (*DIEC*); en canvi, *fil a plom*, del ross., amb les var. *fil a plum* 1, 2, 4-6, 8, 9, 11, 13, 14 i *fil a plun* 7, amb *-n* final per influència de l’oc., constitueixen un manlleu al fr. *fil à plomb*. Coneix alguna extensió *pes* 106, 108, 134, afí a l’arag. –o el seu tributari–, sota la var. *peso* 93, 100, der. del llat. PENSUM, part. de PENSARE ‘pesar’; es tracta d’una extensió semàntica de ‘instrument per a pesar’, com ho són *piló* 31 (der. de *pila* < PĪLA ‘columna’), de ‘piu o contrapès de la romana’, i *nivell* 31 (< *llivell* < llat. vg. *LIBELLUM), de ‘aparell per a comprovar l'horitzontalitat d'una línia o d'un pla’ (cf. mapa 974).

Plom, de doc. med., reflecteix una àrea quasi pancatalana, amb l’excepció del ross. *fil a plom*, pres del fr., i del der. *plomada* (s. XVI), que trobem en alguns punts isolats del cat. peninsular i en bal. del qual el mall. *taulaplom* representa una innovació.

Són mots normatius *plomada*, des del *DOrt*, 1917; *plom*, *taulaplom*, des del DG_1, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1086
El *tallantó*
(*ALDC*, VII, 1659. El *tallantó*)

L'enunciat correspon a una 'eina generalment de paleta, de dos talls a un extrem del ferro, un horitzontal, com de pala, i l'altre a manera de destraleta, o amb tall horitzontal a ambdós extrems' (veg. il. 964 de l'*ALDC*, IV, i 2126, 2157 de l'*ALDC*, VII).

Tallantó és un dim. de *tallant* 15, 19, 49, 113, 181, part. de present de *tallar* (< TALEARE); var. *taiantó* 46, 56, amb iodització; *tallantonet* 130, amb doble dim.; mall. *t*[e]*ant* 77, amb pas de [əj'a] a [e'a] pel hiat de les dues vocals centrals, un cop caiguda la iod.

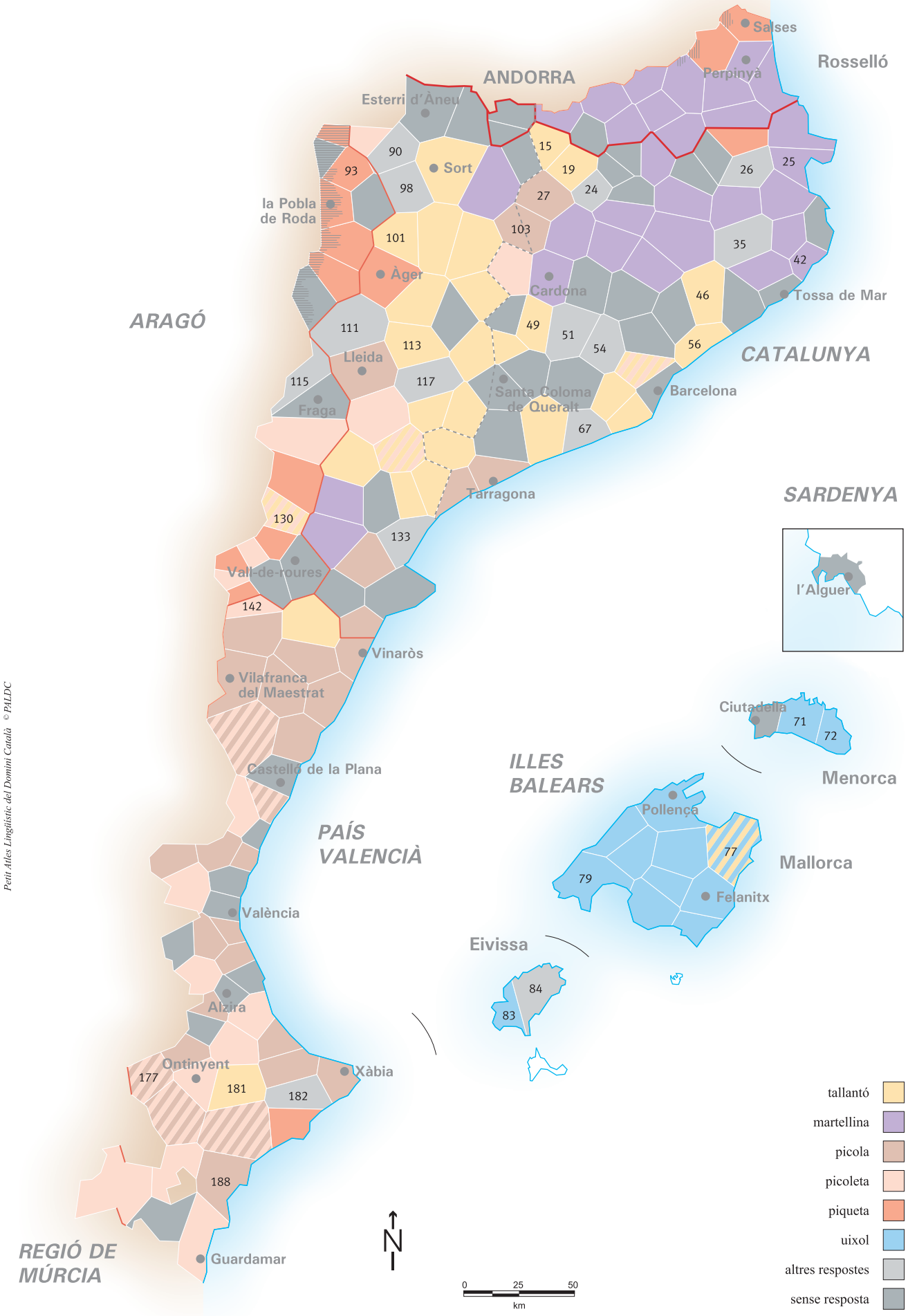
Martellina és un der. de *martell* (< llat. vg. MARTĔLLUS, var. de MARTŬLUS, interpretat com a dim.) amb el suf. dim. -*ina* (< -INA), present en altres geosinònims (*picolina*, *magaïna*, *caputxina*), i amb metàfora deguda a la seva forma; var. *martell de punta* 71, *martell de picoleta* 142, *martelleta* 25, 182 i el seu *m*. *martellet* 51; semblantment s'esdevé en *maceta* 35, 42, der. dim. de *maça* (< llat. vg. *MATTĔA).

Picola parteix del nucli *pica* 67, deverbal de *picar*, d'origen expressiu i onomatopeic, amb el suf. dim. -*ola* (< -OLA) (*m*. *picol* 177) i amb el doble dim., *picolina* 27, 103; doc. val.: Escrig, 1851 ("la *picoleta* pera asentar taulélls de c'usen els obrérs de vila"); Pla, 1880 ("*picoleta* de obrer"); *piqueta*, amb el suf. també dim. -*eta* (< -ĬTTA), i *picassa* 24, amb el valor originari de relació (Moll, 1952: § 362). *Picoleta* i, menys, *piqueta* es troben també en murcianomanxec i podrien, en el cas val., haver contribuït al seu assentament (cf. *ALeCMan*, mapa 730).

El llat. ASCIA 'eina per a desbastar la fusta; varietat de tallantó', origen de *aixa*, ha rebut el doble suf. dim. en *aixoleta* 83 i el simple en *uixol* (var. *uisol* 72, per etimologia popular: "*ui* [ull] *sol*"), amb un canvi de la vocal de l'arrel que pot ser degut a una assimilació a la [o] tònica (*DCVB*), però que en mall. esperaríem **oixol*; potser el canvi es podria atribuir a una homonimització formal amb *uixol* 'parany, trampa' (< llat. USTIOLU, pròpiament 'porteta'), doc. en mall. (Veny, 1978 a: 115-116); també és der. de *aixa*, a partir de *aixada*, el dim. *xadó* 84, var. aferètica de *aixadó*. Són localismes *magaïna* 26, der. de *magai* ('magall'), d'origen incert, amb tractament ioditzant; *escarpellet* 117, dim. de *escarpell* 'tallant a manera de destraleta'. Mots que es basen en la 'punta' de l'extrem del ferro: *bec* 79 (< BECCUS, d'origen gàl·lic), per metonímia; *puntero* 93, der. de *punta*, d'estructura castellanitzant; *caputxina* 98, dim. de *caputxa* (< baix llat. CAPUTIA), per procés metafòric; *escoda* 115, pròpiament 'eina de picar pedra, amb punta als dos extrems' (potser der. de *escodar* < EXCUTERE 'sacsejar, arrencar'); dim. *escoreta* 101, amb canvi de [d] = [ɾ]. Mots que depenen de la funció que realitzen: *escatadora* 111, der. de *escatar* 'netejar' (probablement der. de *escat* 'peix d'escata molt forta' [SQUATUS]), com *escateta* 54, amb els suf. -*ador* i -*eta*, respectivament; *rascadora* 188, *rasqueta* 133, der. de *rascar* (< *RASICARE, intensiu de RADĔRE 'raure').

Finalment, desconeixem la motivació de *espoleta* 90, que podria procedir del dim. del cast. *espuela*.

El referent, d'estructura variable, alberga diversos significants. *Martellina* ocupa gran part del cat. central, mentre que *tallantó* s'estén per una isoglossa allargada del nord-occ., que comparteix amb *piqueta*. *Picola* i *piqueta* presenten una àrea força compacta en val., potser relacionada amb una expansió del murcià i manxec, i el mall. i men. han innovat un *aixol* en *uixol*. Són mots normatius *tallantó* i *picola*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1087
La *gaveta*
(*ALDC*, VII, 1658. La *gaveta*)

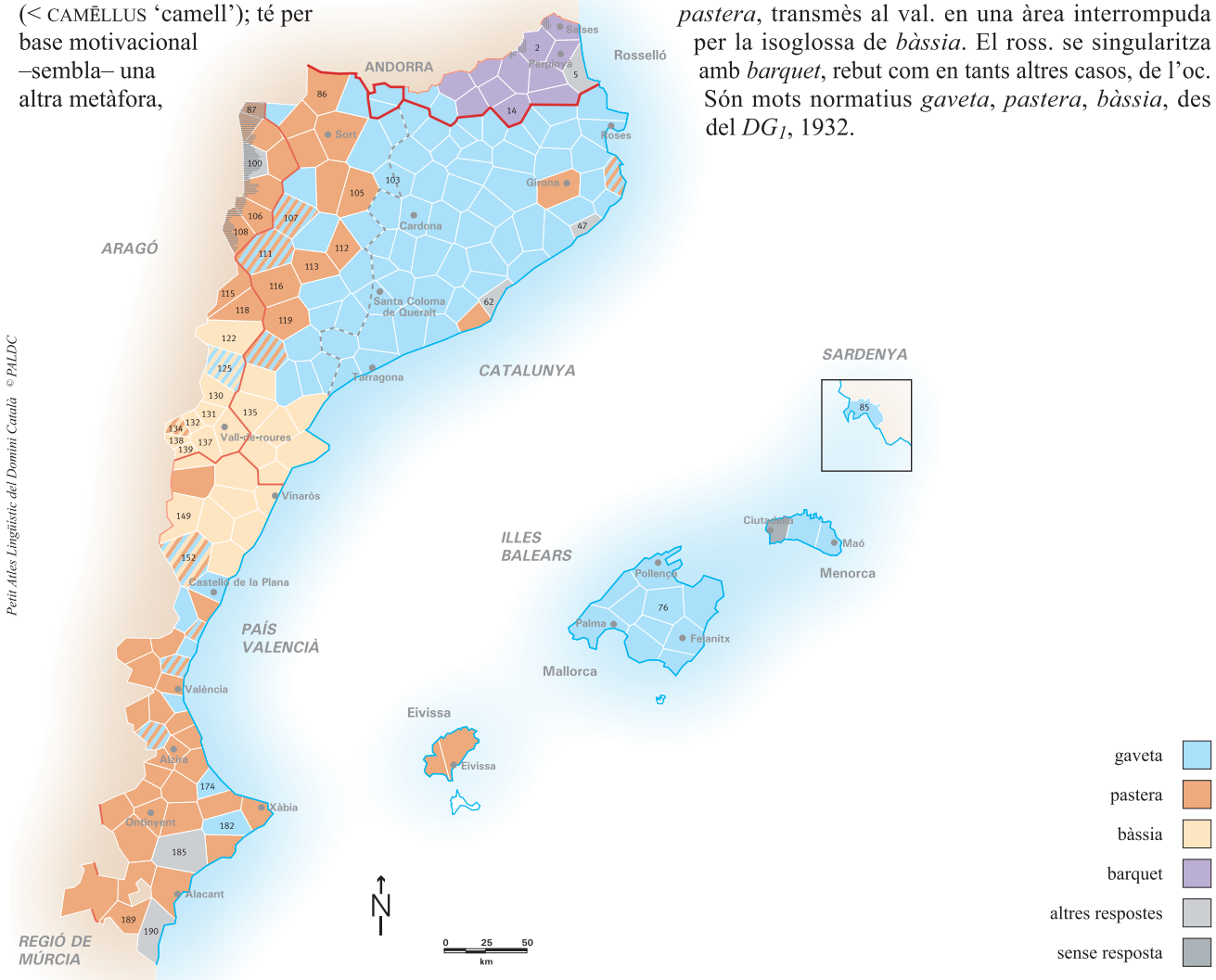
L'enunciat designa un 'recipient de fusta, amb anses, de poca profunditat i de parets inclinades cap enfora, on es pasta el ciment o el morter'. *Gaveta* (s. XIII) deriva del llat. GABĂTA 'escudella; recipient', que ens hauria arribat des de l'oc. si tenim en compte el canvi d'accent, de mot esdrúixol a mot pla, característic d'aquella llengua (cf. LAMPĂDA > oc. *lampesa*); var.: *gu*[e]*veta* 76, amb canvi de [a] > [e] propi del mall. de Sineu, en contacte amb una [j] subjacent; *gaveda* 103, amb sonorització de [t]; *gavató* 85, dim.

Pastera és un der. de *pasta* (< PASTA < gr. PASTE) amb el suf. *-era* (< -ARIA), indicador del lloc on es realitza la funció (com *lletera*, *cafetera*); doc. el mot amb aquest sentit (s. XIV), es va estendre, per metàfora, al recipient usat pels paletes (s. XVII; mall. "para pastar guix ô dur mescla. [cast.] Cuezo", Figuera, 1840; val. "pastera d'obrer de vila. [cast.] Cuezo", Escrig, 1851; doc. fins Martí Gadea, 1909); der. *pastereta* 86, 105-108, 111-113, 115, 116, 118, 119; *pasteron* 87, 100, de matriu cast. *Pastador* 190, *pastadora* 137, 149, 174, 182 són der. de *pastar* amb el suf. *-ador* (< -ATORE), que indica el lloc on es realitza l'acció del verb, com *menjador*, *obrador*. El mateix procés però sobre la base de *amassar* (← cast. *amasar*, der. de *masa* < MASSA 'pasta') ha sofert *amassadora* 189. D'altra banda, *gamella* (s. XIV) 152 deriva de CAMĒLLA 'escudella, obi' (< CAMĒLLUS 'camell'); té per base motivacional –sembla– una altra metàfora, la comparació de l'escudella invertida amb la gepa del camell (*DECat*).

Bàssia procediria del llat. tardà BACCEA, del cèltic BACCA 'atuell per a aigua', parent de *bací*, amb les var. *ba*[θ]*ia* 132, 138, 139, *bassia* 125, 131 i els dim. *ba*[θ]*ieta* 132, 134, *bassieta* 122, 130 (*bassieta d'obrer* 135), d'encuny cast. Altres mots: *pila* 185 prové del llat. PĪLA 'morter', convertit, per metonímia, en el recipient que el conté; semblantment, *remolinador* 47, format amb el prefix *re-*, un der. de *molinar* i el suf. *-ador*, que de 'eina per a escampar i igualar l'arrebossat' ha passat a 'gaveta' pel moviment giratori de què és objecte el material que s'hi ha dipositat.

Entre els estrangerismes figuren *cubeta* 62, pres del cast. (s. XVII), on és dim. de *cuba* (< CŪPA, s. XI); *gamata* 2, 5, 14, manlleu a l'oc., com també *barquet* (var. *barquet de peirer* 2).

En la formació de mots, cal notar la freqüència del significat 'gaveta' a partir d'objectes semblants o de caire general (*pastera*, *bàssia*, *pila*) i la introducció d'algun mot forà, de l'oc. antic (*gaveta*) o modern (*gamata*; *barquet*, aquest passat per malla als diccionaris històrics i descriptius) i també del cast., bé que escassament (*amassadora*, *cubeta*). Geolingüísticament, *gaveta* s'estén pel mall., men. i per bona part del Principat, que comparteix el mot amb *pastera*, transmès al val. en una àrea interrompuda per la isoglossa de *bàssia*. El ross. se singularitza amb *barquet*, rebut com en tants altres casos, de l'oc. Són mots normatius *gaveta*, *pastera*, *bàssia*, des del *DG*$_1$, 1932.

1088
El *banc* de fuster
(*ALDC*, VII, 1662. El *banc* de fuster)

El *banc de fuster* és una ‘taula rectangular, resistent i pesant, amb quatre petges robustes i un caragol d'estrènyer, damunt la qual treballen els fusters’ (*DCVB*, *DIEC*). En la doc. lexicogràfica sol aparèixer simplement *banc* (< germ. BANK, doc. s. XIII; dim. *banquet* 1), del qual s’especifica “del fuster”, “de carpinteros” (C. Ros, 1770; Esteve *et al*., 1803; Figuera, 1840) per a precisar-ne l’ús (però *banc de fuster* a *Tresor*); igualment passa amb les respostes simples de l’enquesta, *banc* (del qual hem marcat la pron. *ba*[ŋk], completada amb el *PALDC*, III, mapa 320), amb la var. mall. [baŋḳ] 73, 80-82 i la singular diftongada, [bẹa̯ŋḳ] 77 (Son Servera), en vies de desaparició; no falten les lexies complexes: *banc de fuster*, *ban de fuster* 80, *bain de fuster* 78, a partir del pl. *b*[aj]*ns*, *banc del fuster* 25, 49, 56, 67, 154, 188 i *banc fuster* 14, 27, 30, 33, 40, 103, que és una reducció de les anteriors lexies; *banc de fusta* 170; *banc de fustejar* 44, 95 (*fustejar*, der. de *fusta*, doc. s. XV, com l’oc.); *banc d’obrar* 114 (*obrar* < OPERARE ‘treballar’, der. de OPUS ‘obra, treball’); alg. *banc de treball* 85 (pron. [trəβ'al], deverbal de *treballar* < llat. vg. *TRIPALIARE ‘torturar’), i els interferits *banco de carpintero* 87, *banco carpintero* 94 (o, simplement, *banco* 100) (← cast.). Per als ètims de *fusta* i *fuster*, veg. mapa 950.

Com que el banc de fuster es basa en una post o taula, aquest mot ha designat esporàdicament aquella peça (*taula* 138 < TABŬLA, amb el complement *de fuster* 62 o *del fuster* 13), amb el der. *taulell* i la var. dissimilada *taurell* 79.

Establit 5, del ross., és una adaptació formal del fr. *établi* (< STABILITU).

Banc és general a tot el domini, amb un complement al·lusiu a l’ofici (*de fuster*, etc.), per a diferenciar-lo de la proliferació semàntica del mot.

Banc es troba com a mot normatiu al DG_1, 1932 i com a *banc de fuster*, des del $DIEC_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1089
El *xerrac*
(*ALDC*, VII, 1664. El *xerrac*)

El *xerrac* (o *xerrac de mà* 22, 30, 50) és un "instrument consistent en una fulla d'acer que té una vora dentada i va fixada per un extrem a un mànec, i serveix per a serrar" (*DCVB*); és un "derivat de *serra* amb modificació de la sibilant inicial i adopció de sufixos *-ac*, *-oc*, per expressar més vivament el soroll estrident i esqueixat que fa aquest instrument en serrar [...]" (*DCVB*). Aquesta interpretació etimològica és, al nostre parer, encertada. La base *serra* la trobem ja en Torra, 1640 ("serra o xarrach") i en algunes respostes del llistat (*s*[o]*rrac* 140, 143, *s*[u]*rrac* 2, 4, 7, 9, 128, 129, 133, 135, 141); la resta de resultats està en funció d'estímuls onomatopeics complementaris: alternança de [ʃ]/[tʃ], aquesta var. en àrea oriental (*txurrac*, *txerrac*), contràriament a la normal realització fricativa (cf. mapa 963); alternança de [o]/[u] àtona inicial, amb presència d'aquest darrer fonema en cat. occ. (*tx*[u]*rrac*, *x*[u]*rrac* 109, 116, *xurraquet* 74, dim., *s*[u]*rrac*), on la /o/ (*x*[o]*rrac*) és la solució habitual (cf. *PALDC*, I, mapa 5); el canvi de sufix (o pseudosufix) en *xerrac* (*xerraquet* 26, dim.), *xorrec* 81, *xerroc* 77, *xerrost* 73. Reforcen l'origen expressiu del mot la comparació **1**) amb mots d'estructura semblant del cat., com el *xerric-xerrac*, que ha pres el nom del soroll ronc i estrident que produeix aquest estri, dit també *xerrac*, *garric-garrac*, *carrau*, *carranc*, *carral*, *carrec*, etc. amb variacions de motivació clarament onomatopeica; *xarrachs* 'soroll que fa la serra i el xarrac' (*Aguiló*); **2**) amb mots semblants d'altres llengües, basats en el soroll, com el cast. *charrasca*/*charrasco* 'sabre que, en desembeinar-lo, produeix un soroll característic; navalla de molles' (*Moliner*). Coromines, tot i valorar aquests aspectes, creu que es tractaria d'un mossarabisme format a partir de *SERRĬCARE > mossàrab *ŠARRAKÁRE, amb un hipotètic "focus de propagació [que] serien les grans boscúries dels Ports de Tortosa-Beseit-Cardó-Prades, on l'apendrien els serradors que hi anaven a serrar els troncs d'arbres tallats" (*DECat*): sense que minvi l'admiració vers el gran etimologista, creiem que en aquest cas Coromines ha errat el camí ("No anem a cercar la veritat a dues llegües, si la tenim a dues passes"). L'alg. *sarraco* 85 ha estat pres de l'it. *sarraco*/*saracco*.

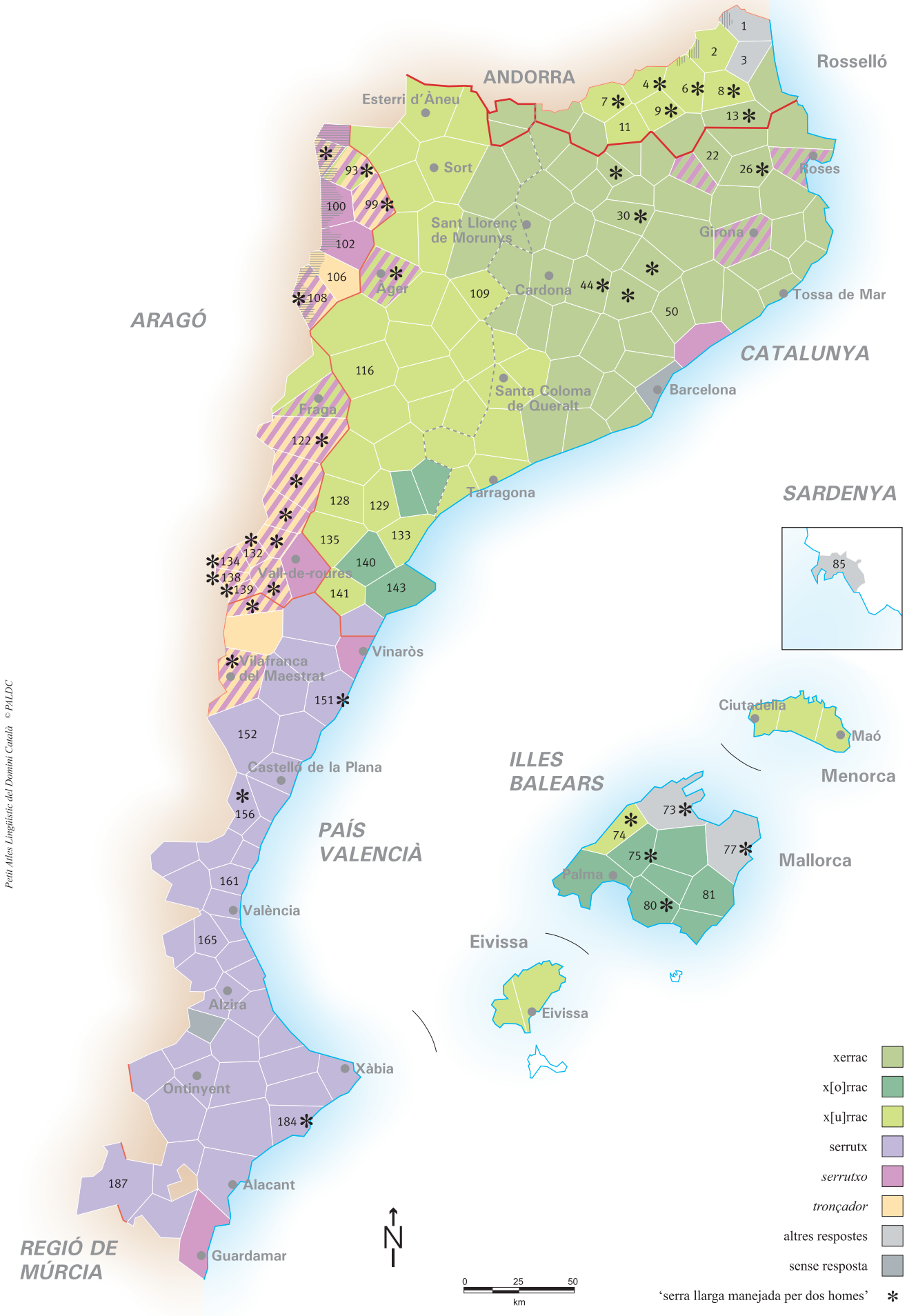
Serrutx és una adaptació del cast.-arag. o del cast. murcianomanxec *serrucho* (*serrutxo*/*sarrutxo* 100, 102, 108; *ALeCMan*, mapa 753), penetrat des del s. XIX en val. (doc. *serrúig*, Escrig, 1851; *serruch*, Rosanes, 1864; *serruig de fuster*, Pla, 1880; Martí Gadea, 1891), probablement amb valor inicialment dim. (Penny, 2006: 321), com ara en el doble dim. *serrutxet* 152, 156, 161, 165, 187.

Cotellserra 1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13, que conviu sovint amb *x*[o]*rrac*, és un manlleu a l'oc. *coutel-serro* (Piat s. v. *égohine*) i *egoïna* 7, al fr. *égoïne*, on prové del llat. dialectal *SCOFINA < SCOBINA 'llima, raspa'.

Finalment, apareixen noms que designen una 'serra llarga per a tallar troncs amb mànec a cada extrem, manejada per dos homes situats un a cada cap': *serra de bosquerol* 44 (der. de *bosc* [< germ. BOSK], amb el doble suf. *-er* i *-ol*); *serra de dos* 108, perquè intervenen dues persones (cf. *serra de dues mans*, *DIEC*$_2$, 2007); *serró* 122, 134, der. de *serra* amb el suf. augmentatiu pres del cast. *-ón* (*serronet* 122, dim., designa el 'xerrac'); *verduc* 73, 75, 77, 80, 151, 156, 184, der. de *verd* (< VĬRĬDE) amb el suf. *-uc* (< -UCU) que inicialment, com en la var. cast. *-ucho*, devia tenir caràcter dim. ('branca tendra flexible', s. XV, 'rebrot d'un arbre', 'vareta prima'), però que en el cas de *verduc* s'ha desviat cap a 'serra de dues mans' pel caire flexible de la seva fulla (*DCVB*); *tronçador*, adaptació del cast.-arag. *tronzador*, der. de *tronzar* (< *TRUNCIARE, der. de TRUNCUS), amb la var. adoptada *tron*[θ]*ador* 108, 132, 134, 138, 139 i la modificada *trençador* 93, 99, 106, per homonimització amb *trencar* (< preromà *TRENICARE).

En la distribució areal, el tipus *xerrac*, amb les seves var. vocàliques i consonàntiques, imputables a l'onomatopeia, predomina en el ross., el bal. i el Principat, on s'interromp amb l'interferit *serrutx*/*serrutxo* de la Franja, que continua d'una manera compacta en val. La 'serra de dues mans', que hem marcat al mapa amb asterisc, coneix formes genuïnes (*verduc*, *serra de bosquerol*, *serra de dos*), però també de procedència externa (*tronçador*).

Són mots normatius *xerrac*, des del *DOrt*, 1917; *verduc*, des del *DIEC*$_1$, 1995; *serra de dues mans*, des del *DIEC*$_2$, 2007.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1090
El *ribot*
(*ALDC*, VII, 1665. El *ribot*)

El *ribot* és una ‘eina de fuster que consisteix en un bloc de fusta molt dura, amb un encaix per a allotjar la fulla i la contrafulla, fixades amb un tascó, i que serveix per a allisar i polir una superfície, refregant-la i expulsant els encenalls resultat del refrec’; documentat al s. XV, amb continuïtat lexicogràfica (Torra, 1640; Lacavalleria, 1696; Esteve *et al*., 1803; Labèrnia, 1839), és d’etimologia incerta; var.: *ribotet* 89, dim.; *rabot* 2-5, 8, 13, 14, que podria ser un compromís entre el cat. *ribot* i el fr. *rabot* a jutjar per l’articulació final -[ọt], amb la var. *rabost* 1, per homonimització formal amb *rebost* ‘lloc on es guarden aliments’ (< REPŎSĬTUS ‘emmagatzemat’) o, millor, per una ultracorrecció pròpia del bilingüisme del Rosselló que, sota el model fr. *fête* = cat. *festa*, hauria creat *r*[ə]*bost* a partir del gal·licisme *rabot*, com **quilomestre* per adaptació del fr. *kilomètre* i *cosquilla* del fr. *coquille* (cf. Veny, 2012 b: 102); l’alg. *r*[a]*bó* 85 seria un gal·licisme arribat a través del sard *rabbò*. Classes: *guillaumes* ‘ribot estret’ 17; *guilleumes* 32, “per a fer galzes”; *guillaume* 95, “per fer les encaixos dels finestres”; *guillermo* 80, 82 (“ribot estret” 82); *de curvar* 44, “de tall corbat”; *boet* 44 o *ribot d’ensamblar* 44; *plana curva* 80, *plana amb dents* 80, *plana d’entrecallar* 156; *bossell* 80, *abossell* 154, “pa matar els cantos”; *matxambro* 156; *ciment* 156, *ciment gran* 156; *bordo de costat* 156; *mitja canya* 156, *mitja canya ampla* 156; *canalador* (o *canal de bordó*) 156; *ber de lloro* 82, “plana usada per planejar es racons”.

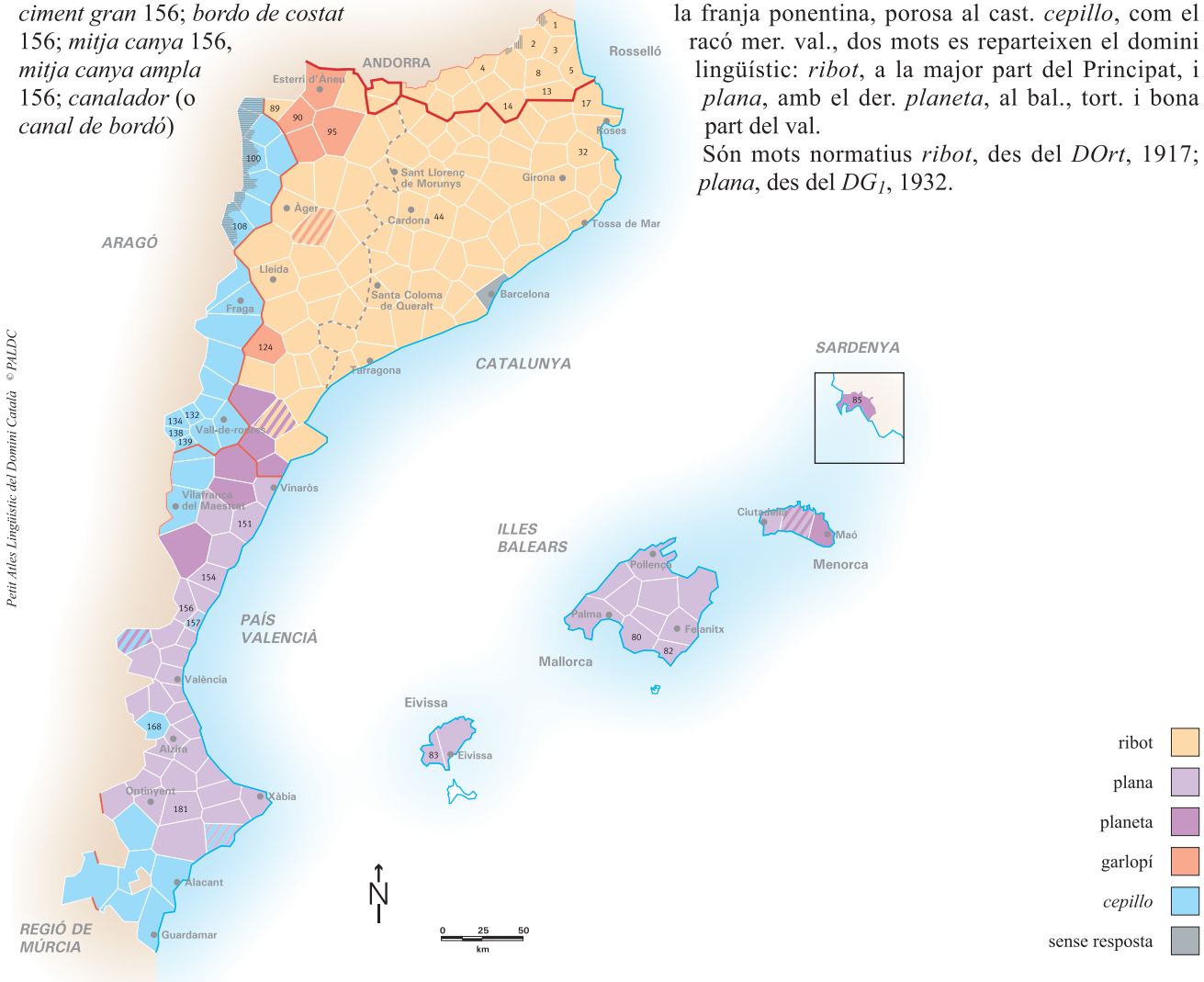
Plana (s. XV) procedeix del llat. tardà PLANA (cf. it. *pialla* < *PLANULA); coneix prou documentació en les àrees on s’usa: val. (O. Pou, 1575; C. Ros, 1764; Sanelo, 1802; Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Cabrera, 1868; Pla, 1880; Martí Gadea, 1891, i ús copiós del der. *planejar*, *planetxar*) i bal. (Febrer Cardona, v. 1830 [2001]; Figuera, 1840; Amengual, 1858-1878); var.: *planeta* (alg. *praneta* 85, amb l’habitual rotacisme), amb dim., com *planó* 83, potser per oposició a la *garlopa* (o *jac*), que és més grossa; *aplanadora* 181, format sobre *aplanar*, der. de *pla* (< PLANUM) (cf. mapa 1083).

Garlopí (var. *garllopí* 90), amb pas de [l] > [ʎ], propi del ribagorçà (com *par*[ʎ]*ar* ‘parlar’), és un der. dim. de *garlopa* 124.

Cepillo (s. XV) és un manlleu al cast., on és dim. de *cepo* (< CĬPPUS, “comparado con el pie del tronco de un árbol” [*DECH*]), en val. mer. per expansió del murcià i manxec (cf. *ALeCMan*, mapa 754); var. aragonesitzants [θ]*epillo* 100, 108, 132, 134, 138, 139, [θ]*epillon* 100; der. *cepilladora* 168, *cepilladora xicoteta* 157. *Mig ciment* 151 es deu referir a la quantitat de massa aplicada (cf. *ciment* 156 i *ciment gran* 156 com a classes de *plana*).

El llat. RUNCINA no coneix der. en cat. Deixant a part la franja ponentina, porosa al cast. *cepillo*, com el racó mer. val., dos mots es reparteixen el domini lingüístic: *ribot*, a la major part del Principat, i *plana*, amb el der. *planeta*, al bal., tort. i bona part del val.

Són mots normatius *ribot*, des del *DOrt*, 1917; *plana*, des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1091
La *garlopa*
(*ALDC*, VII, 1666. La *garlopa*)

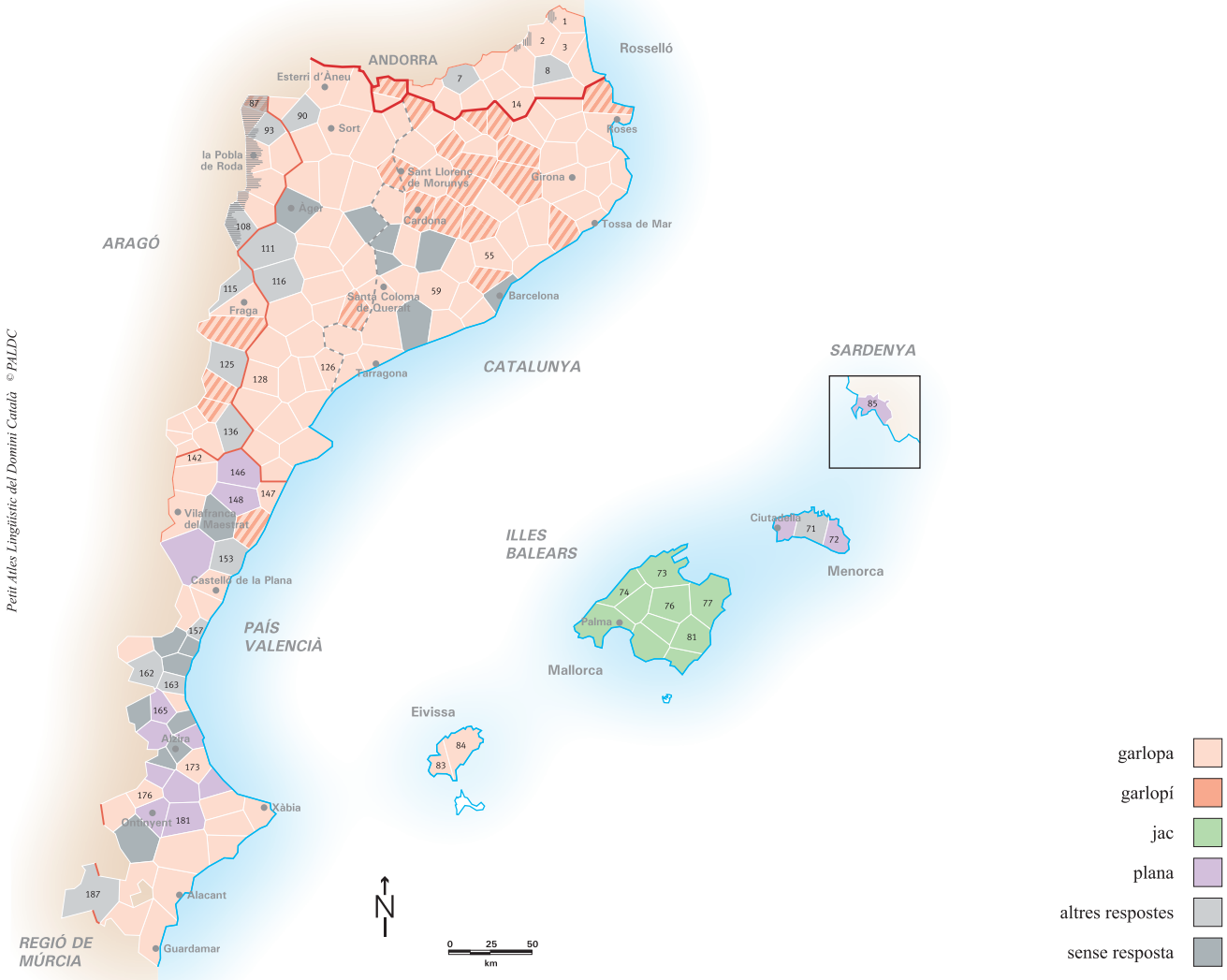
La *garlopa* és una “eina de fuster, semblant de forma i d’ús a un ribot, però molt més grossa i amb una ansa o agafador per a la mà” (*DCVB*). El mot, doc. al s. XVIII, és un manlleu a l’oc. *garlopa*, que ho prengué del fr. *varlope*, origen de les var. ross. *varlopa* 1, *barlopa* 2, 3, mentre que són var. de la forma oc. *galopa* 83, 84, 147, *barloca* 55, *garlofa* 59, *garllofa* 126, *garlotxa* 128, 173, *garlapa* 176, i les més allunyades, *guillota* 163 i, amb evident malapropisme, *garrofa* 136 i *escalopa* 8. *Garlopí* designa una eina de fuster semblant a la *garlopa*, de la qual és un dim., però que és més grossa que un ribot; var. aragonesitzant *garlopín* 87. També és de procedència gal·loromànica *riflard* 7, 14 (← oc. o fr.) i en té l’aire el mall. *jac* (Figuera, 1840; Amengual, 1858-1878), *g*[ɛ]*c* 73, 74, *g*[æ]*c* 76, 81 (var. *jai* 77), absent del *DECat*, que podria provenir del fr. *Jacques* “a semblança de l’altre instrument anomenat *guilleume* (< fr. *Guillaume*)” (*DCVB*), procedència mancada de fonament; es pot pensar en un origen onomatopeic pel soroll que fa l’estri en garlopejar i d’aquí la variació vocàlica. La semblança amb el *ribot* o *plana* ha propiciat la presència d’aquests mots: *ribot* 90, 116 i *rebost* 1, per probable ultracorrecció o homonimització formal amb *rebost* (cf. mapa 1090); *plana*, amb les var. alg. *prana* 85, amb el rotacisme habitual, *prana llonga* 85/*plana gran* 165, 181, per a distingir-la de la plana normal, *planeta* 72, 146, 148, dim.

El cast. ha fornit *cepillo* 115 (dim. de *cepo* < CĬPPUS, “comparado con el pie del tronco de un árbol” [*DECH*]) i *cepilladora* 125, 142, 162, der. de *cepillar*, tots dos amb determinants, *cepillo gros* 93 i *cepilladora gran* 157, per a distingir-lo del *ribot*.

Refinador 108, *taloja* 71 i *manyopla* 187 són probablement resultat de confusions amb la plana del paleta (veg. mapa 1083); *aixol* 153, dim. de *aixa* (< ASCIA), amb una altra eina del fuster, i *botavant* 111 (‘tallant de ferrer per a rebaixar la pota de les cavalleries’, des de ‘mena d'arma’, compost de *bota* i *avant*), amb una del ferrador, per manca de coneixement de l’utillatge de l’ofici de fuster.

Territorialment, *garlopa* (amb *garlopí*) ha arribat tard, des de l’oc., a l’espai peninsular, inclòs el val., des d’on el nom va passar a l’eiv.; el mot foraster ha rebut diverses modificacions populars (*garrofa*, *escalopa*, etc.); en canvi, el men., l’alg. i els parlars val. han absorbit el clàssic *plana* ‘ribot’, a voltes diferenciat amb determinant referit a la dimensió (*plana gran*, *plana llonga*). El mall. s’ha mostrat probablement creatiu amb *jac*/*gec*.

Són mots normatius *garlopa* i *garlopí*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1092
L'*aixa*
(*ALDC*, VII, 1667. L'*aixa*)

L'*aixa* és una 'eina de fuster i boter, composta d'una fulla de ferro acerada i tallant, unida a un mànec de fusta, usada per a rebaixar ("fustejar" 27, "desfustar" 161) la fusta'; veg. il. 2161 de l'*ALDC*, VII. Doc. des del s. XV, congènere de l'oc. *aissa*, deriva del llat. ASCIA, on volia dir 'aixa, llana, aixada o pic' (*DELL*), amb evolució a *-aix-* del grup llat. -ASC͡I- (> -AKS-), com FASCIA > *faixa*, NASCĔRE > *nàixer*, *néixer*, etc. Tant per a *aixa* com per a *aixol*, *aixola*, no tenim en compte les var. [aj]-/[a]-, amb iod o sense, que ja s'ha estudiat al *PALDC*, I, mapa 10, a propòsit de *cuixa*; var. *aixaeta* 170, 172, amb pèrdua de *-d-* intervocàlica i suf. dim. *-eta* (< -ĬTTA); *aixa de peu* 122, amb el mànec llarg, i *aixet* 1, manlleu a l'oc. *aisset*. Hi ha una *aixa* que es fa anar amb dues mans (25, 32).

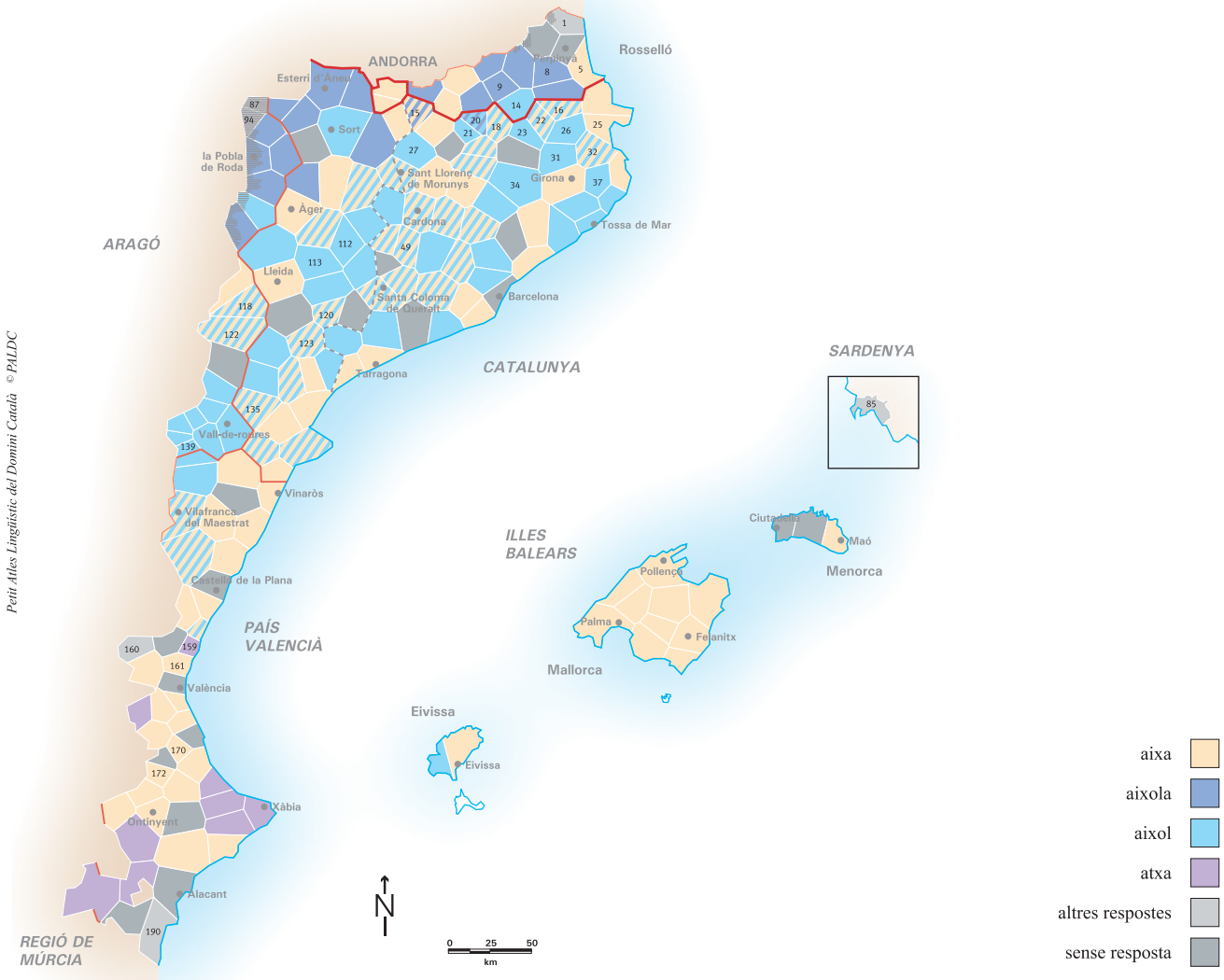
El suf. *-ol*, *-ola* (< llat. -OLU, -OLA, llat. cl. -EOLU), de caràcter dim. (cf. 15, 20, 49, 120, 123, 135) (com en *estanyol*, *bestiola*), es troba en: **1**) *aixola*, amb les var. *xola* 8, 9, per afèresi vocàlica; *uixola* 20, amb pas de [ə] > [u] per assimilació a la tònica o per homonimització amb *uixola*, *f.* de *uixol* (< USTIOLU 'mena de parany' < 'porteta'); *assuela* 190, catalanització del cast. *azuela*, que, d'altra banda, ha estat pres com a model per a *i*[ʃ]*uela* 87, 94, adaptació de *aixola* al cast.; **2**) *aixol*, masculinització de *aixola*, amb la lexia complexa *aixol de fustejar* 113 i el compost *capuixol* 16, les var. fonètiques *uixol* 14, 18, 20-23, 26, 31, 32, 34, 37 (veg. *uixola*) i *auixol* 16, a causa de l'alternança [u]/[əw] en posició inicial, com en [u]*liva*/*auliva* (cf. Veny, 2013 b), *ixol* 139, amb probable reducció de [ej]*xol* (cf. també Veny, 2017 b: 18), i les var. morfològiques *aixoro* 85 (< **aixolo*), *aixolet* 112, 118, 120, 122, amb doble dim. Per a il. de *aixa* i *aixol*, veg. *ALDC*, VII, il. 2159-2162, 2164-2167.

Atxa és resultat d'una atracció formal de *atxa* 'torxa, ciri gruixut', pres del cast. *hacha* (< *FASCŬLA, alteració de FACŬLA [dim. de FAX, FACIS], per haver-se relacionat amb FASCIS 'feix'), que es troba ben doc. en val. (des de C. Ros, 1764); no s'ha de descartar la possible atracció del cast. *hacha* 'destral', a jutjar per algun comentari ("És com si fora una astral" 159; *aixa* 5, "picassó o destral petita").

Cortante 160 és un genèric ('instrument per a tallar') pres del cast. que també apareix adaptat en *cortant* 160 en la mateixa localitat.

Aixa, *aixol* i *aixola*, amb matisos en el referent, ocupen tot el domini lingüístic, amb un canvi a la palatal (*atxa*) imputable probablement a interferència.

Són mots normatius *aixa* i *aixol* ('aixa petita'), des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1093
Les *serradures*
(*ALDC*, VII, 1670. Les *serradures*)

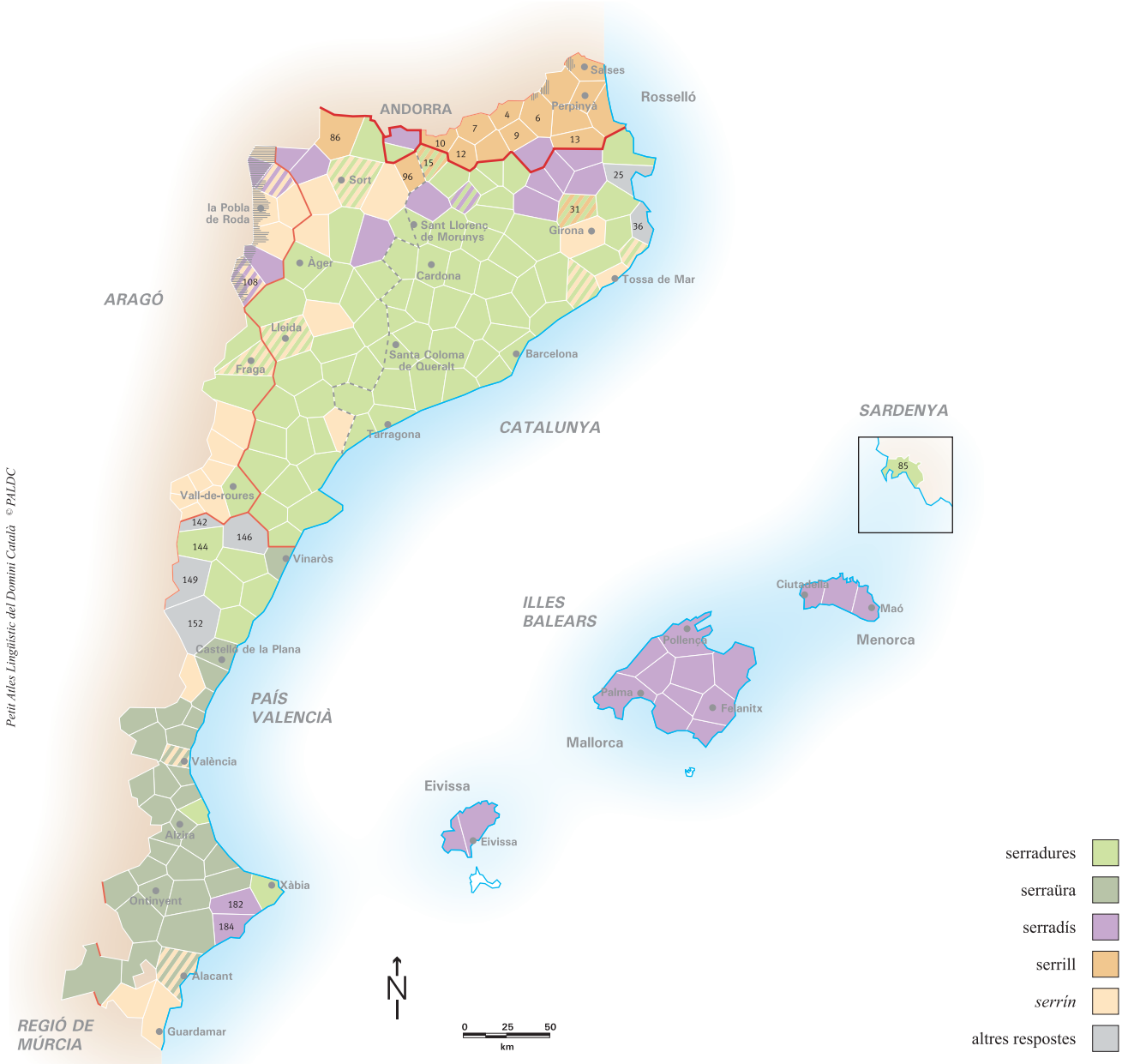
Les *serradures* (s. XIV), "partícules que es desprenen de la fusta en serrar-la o raspar-la" (*DIEC*), mot usat generalment en pl., tret del val. on domina el sg., és un compost de *serrar* (s. XIII) (< llat. tardà SERRARE, origen del port. *serrar* i cast. *aserrar*, enfront del clàssic SECARE, origen de l'it. *secare* i fr. *scier*) i del suf. *-adura* (var. de *-ura*), indicador de l'efecte de l'acció de *serrar* (com *talladura* ho és de *tallar*); var.: alg. *serrarura* 85, amb rotacisme de la *-d-* (com *vira* < *vida*); *serraüra* (cf. Veny, 1978 a: 207-210 i mapa 18).

Altres der. de *serrar* són *serradís*, amb el suf. *-ís* (< -ICIU), de valor col·lectiu (var. *serraís* 182, *serradi*[θ]*os* 108, com en parlars arag. [*ALEANR*, IX, mapa *1251]), i el *f. serraïssa* 184 (com *trencadissa*, *mescladissa*); *serrija* 142, 144, der. de SERRIGINEM (per SERRAGINEM), amb les var. africades *serritja* 146 i la corresponent ensordida *serritxa* 149; *serradina* 36 i *serradilles* 25, amb els suf. dim. *-ina* (< -INA) i *-illa* (< -ICULA), respectivament. En canvi, sembla que hem de recórrer a l'oc. (amb el gascó) *cernilhar* 'tamisar' per explicar l'origen de *serrill* (var. *serrilla* 7, 10, 12, 15, 86, 96, doc. s. XVII), amb una estructura presa de *cernill* 4, 6, 9, 13 (var. *cernim* 31), amb el qual conviu i s'hauria homonimitzat.

Serrín és pres del cast. *serrín* (s. XVIII), que va substituir l'anterior *aserraduras*. Sembla de la mateixa procedència *serrutx* 152, però, atès el seu significat de 'serradures' i no de 'xerrac', com té el cast., serà millor pensar en un compost de *serrar* i el suf. *-utx*, potser dim.

En la distribució areal, *serradura* i *serradures* es reparteixen la major part del domini, interrompuda per *serradís*, general en bal. i present en poblacions septentrionals, i la var. pirinenca *serrill*, de probable complicitat oc., comprès el gascó.

Són mots normatius *serradura* (pl.), *serradís*, des del *DG*$_1$, 1932; *serrill*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1094
El *nus* de la fusta
(*ALDC*, VII, 1668. El *nus* de la fusta)

L'enunciat designa el 'regruix, part obscura i dura, de forma rodonenca, que correspon al naixement d'una branca'.

El llat. NODUS significava 'entrellaçament estret de fils', estès a 'gemma, botó (d'una planta), inflor, trossa (de cabells), articulació dels ossos' (*DELL*), i el manteniment de la vocal tònica o la seva evolució es troba en l'it. *nodo*, fr. *nœud*, oc. ant. *no* (mod. *nos*) (i [nøw] 7 o [nøw] *de la f*[ø]*sta* 7, loc. occitanitzant; una sola cita de *nou* en R. Llull), port. i gall. *nó*, sard *nodu*. Però el cat. *nus* (com el cast. *nudo*) sembla pressuposar un llat. *NUDUS, proposta que no satisfà Coromines, que considera possible partir del pl. NODI amb tancament metafòric que s'hauria traslladat després al pl.; no cal descartar, tanmateix, una homonimització formal, d'època probablement romànica, de *nuu* 'desnú' (< NUDUS) amb *nuu* 'nus de la fusta' (com s'esdevé en cast. entre *nudo* 'desnú' [< NUDUS], ant., i *nudo* 'nus'). El significat inicial de *nus* i els seus congèneres és, com hem dit, 'entrellaçament estret de fils', que es va estendre a 'regruix en l'articulació dels ossos o en una part del cos' (s. XV) i a 'regruix o part sortida d'un tronc en la qual s'insereixen les fulles, botons i branques' (s. XV; cf. "cercar *nuu* en lo jonch", *Curial*; "*nus* de canya. Geniculum", Busa-Nebrija, 1507) i, finalment, a 'nus de la fusta'. L'evolució fonètica, alterada per influència de l'homònim NUDU 'desnú', parteix d'un hipotètic *NUDU > *nud*(*u*) > *nu*[ð] > *nuu* > *nu* (*nu de bués* 9, aquest del fr. *bois*, amb pron. arcaica del diftong): la fase *nuu*, amb vocalització de la [ð], com en PĔDE > *peu*, es troba només, en els nostres materials, com a der. de NUDU 'desnú' (cf. *PALDC*, II, mapes 128 i 144), però monoftongat en *nu* (com CRŪDU > *cruu* > *cru*), que, a més, presenta la var. *nuc* (*nuc de la fusta* 118, 154, *nuc de la madera* 169, 172) (C. Ros, 1770), amb velar adquirida de (*a*)*nugar* 'lligar' ([*a*]*nuar*), doc. en C. Ros (1764), amb -*g*- antihiàtica present en *nagut* 2, metàtesi de *nugat* (com en *nugo*, *nugo de tea* 134, *nugo de la fusta* 135, afins a l'arag.), i els canvis *nyuc* 178, 186-190, amb nasal palatalitzada, *renuc de tea* 173, format amb el prefix intensiu *re*- i probable influència de *renou* 'brot', *muc* 167, per equivalència de les sonores [m] = [n]. A notar també *nus* (*nus de teia* 113, *nus de tea* 113), en principi pl. de *nu* i que va generar un doble pl. *nusos* (O. Pou, 1575); "lo pi és ple de nusos" (Lacavalleria, 1696).

Grop, del germ. *KRUPPS 'objecte voluminós, massa rodonenca', es documenta amb el significat de 'massa de diversos elements' (s. XIV), de 'inflor tempestuosa de núvols' (s. XIV) i de 'nus' ("*grop* en els arbres", Esteve *et al*., 1803; "*grop* de âbre", Figuera, 1840); var. *glop* 53, 61, 73, 79, amb lambdacisme de la bategant, com en els dial. *clup*, *cluc* 'crup (diftèria)', *glonxador* 'gronxador', *fleix* 'freix'.

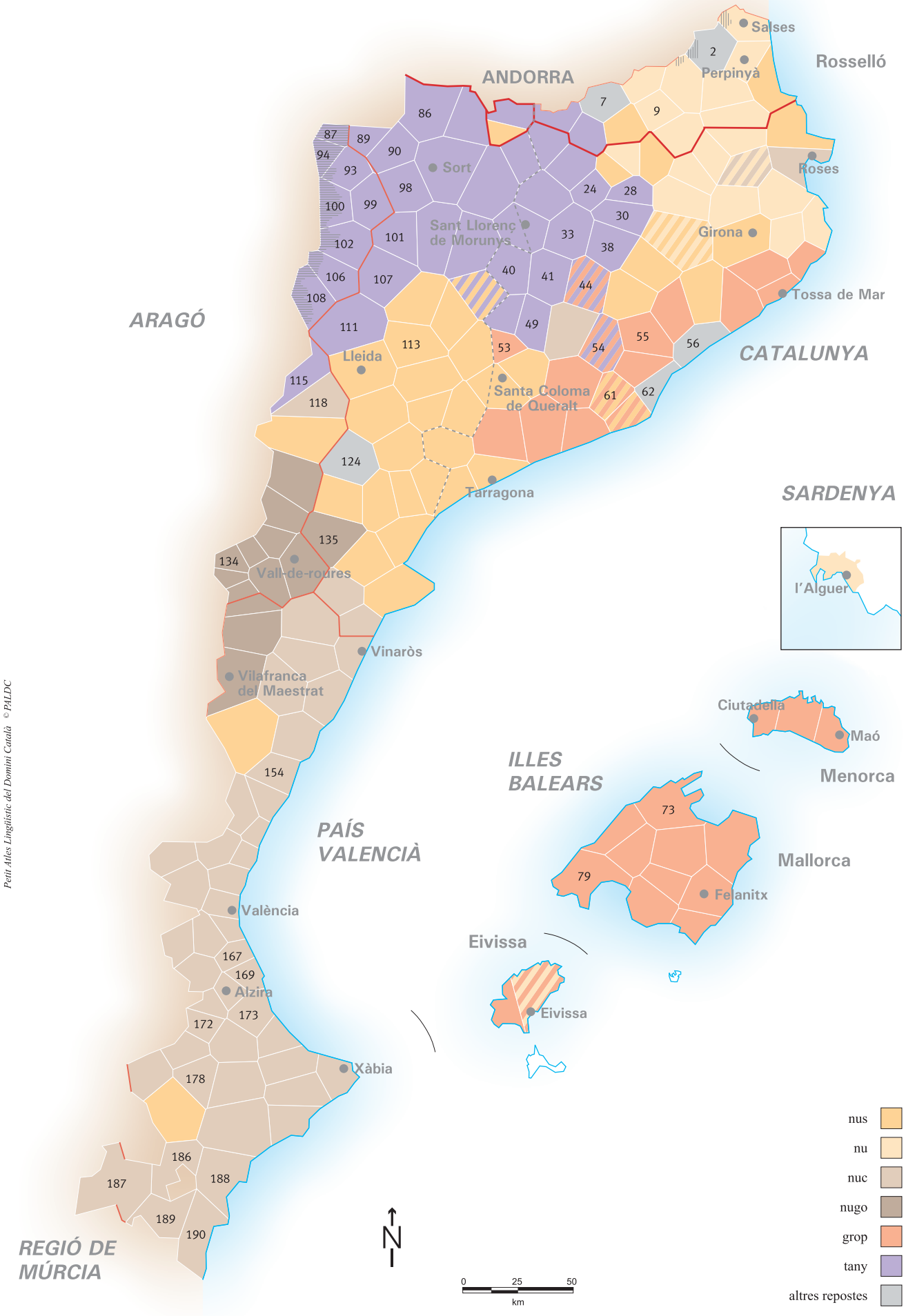
Tany (s. XIV) (*tany de fusta* 40) prové del gàl·lic TANNOS 'roure' encreuat amb el gòtic TAIN 'brot' (veg. *PALDC*, V, mapa 773); der.: *tanyoc* 49, amb el suf. despectiu -*oc*; amb el suf. -*ell*, *tanell* 24, 28, 30, 33, 38, 44, 49, 54, probable despalatalització de *tanyell* 41; com a formes despalatalitzades, *tac* 107, *ta* 89, 90, 93, 98, 99, 101, 102, *tan* 86 i l'aragonesitzant *tano* 87, 94, 100, 106, 108, 111, 115.

Altres mots que trobem esporàdicament són *ull* 62 (var. ioditzada *ui* 56), der. de OC'LU, pel seu regruix rodonenc; *revés* 30, de REVĔRSUS, part. de REVERTERE 'girar-se, retornar', relacionat amb *fusta revessa* "que té grops i és mala de treballar" (*DCVB*); *escarrot* 55, "despectiu-diminutiu d'*esquera*" (*DECat*), pres del fr. arcaic *esquiere* < francic *SKARA 'colla, munió de gent', homonimitzat amb *esquerre*, per les construccions negatives d'aquest mot; *galet* 28, probable der. dim. de GALLA 'cassanella, cecidi', aplicat a la infladura del galet i altres protuberàncies, com 'tros de branca que queda en tallar aquesta' (*DCVB*) i d'aquí, 'nus de la fusta'. *Melis* 124, que pot provenir de l'oc. *melèz(*e*), d'origen incert, és el nom d'un tipus de pi, del qual potser es consideraria l'abundor de grops.

Atès que *nuu* 'nus (diversos sentits)' (NODUS en llat.) i *nuu* 'no vestit' (NUDUS en llat.) es troben en cat. med., hem de pensar que en el tardollatí que originà el cat. i el cast. hi degué haver una homonimització de NODUS cap a NUDUS i això explicaria la *u* cat. de *nuu*, *nu*, *nus* i la cast. de *nudo* per atracció de *nudo* 'sense roba', forma medieval substituïda després per *desnudo*, com el cat. *nu* (*nuu*) 'sense roba' va convertir-se en *desnú*, *nuet* (cf. *PALDC*, II, mapes 128 i 144). L'exigua estructura fònica de *nu* (< *nuu*) ha facilitat la seva variació, després del s. XV, en *nus* (s. XVI) i *nuc* (s. XVIII) (*nugo* deu tenir quelcom a veure amb l'arag., tot i un possible desenvolupament intern), les tres var. repartides pels quatre grans dialectes peninsulars i l'alg., amb inserció de *tany* en cat. nord-occ. i de *grop* en cat. central, des d'on es va expandir al bal.

Són mots normatius *nu*, *nus*, des del *DOrt*, 1917; *nuc*, des del *DIEC*$_1$, 1995; *grop*, des del *DG*$_1$, 1932, on també figuren *tany* com a 'tronc novell, brot a la soca d'un arbre' i *ull* com a 'brot, tany, naixent'.

El *nus* de la fusta

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1095
Els *encenalls*
(*ALDC*, VII, 1669. Els *encenalls*)

Els *encenalls* són ‘porcions, llenques de fusta, molt primes i caragolades arrancades en ribotejar’. La seva lexicogènesi està en relació amb: **1**) ‘encendre’; **2**) la forma; **3**) ‘tros després, sobrant, retall, esquerdes’.

1) *Encenalls* (s. XV) és un der. de *encendre* (< ĬNCĔNDĔRE ‘encendre; cremar, incendiar’, de CĂNDĒRE ‘cremar, brillar de blancor’, cf. CANDOR ‘blancor esclatant’), des del radical *encen-* amb el suf. *-all* (< -ACULU), indicador d’un caràcter col·lectiu (“llenya per cremar” 16; “per a encendre” 64), com *morralla*, *faramalla*, *xicalla* (cf. el significat ant. “encesa; conjunt de ciris o altres coses enceses”, *DCVB*); var.: *encenais* 39, 44, 45, 59, amb iodització; *encenallx* 104, 109, 110, amb assimilació de [ʎs] > [ʎʃ]; *cenalls* 62, per deglutinació. L’alg. *bruscalla* 85 sembla una alteració de *buscalla* “tros de branquilló molt molt prim que serveix per cremar” (*DCVB*) encreuat amb *brusca* ‘llenya prima’, del qual podria ser també un der. amb el suf. *-alla* (Corbera, 2000: 180).

2) La forma ha generat alguns significants a partir de la idea de: *a*) ‘tira estreta’: *cintes* 93, 99, *f.* de *cint* ‘cinyell’ (< CĬNCTUS, part. de CĬNGĔRE ‘cenyir’); *ribans* 7, pres del fr. *ruban*, amb pron. deslabialitzada de [ü] > [i]; *llaços* (< llat. cl. LAQUEUS, que era terme de caça); *tafetans* (s. XV), des de ‘cinta de veta’ (< neopersa *tafte* ‘teixit’, transmès a l’època medieval pel cat. i l’it.; Corriente, *DECat*), amb les var. *estafetans* 33, per aglutinació de l’article; *dafetans* 96, per equivalència acústica [t]- = [d]-; *safetans*, per probable atracció de *sanefa*, també d’origen àrab, amb sibilant palatalitzada en *xafetans* 127; *flocs* (var. mall. assimilada *flots* 77, 78, 80-82, com *pots* ‘pocs’), des de ‘serrells, llaços’ (< llat. FLOCCUS ‘borrall de llana; peluix del drap’);

b) ‘retorciment, caragolament’: *caragols*, des de ‘mol·lusc gastròpode’, per les seves espirals (d’origen incert, potser preromà), amb les var. *caragols de fuster* 152, *carogols* 145, per assimilació a la vocal tònica, *cargols* 146, per síncope de la vocal interior (cf. mapa 951); *rissos* 130, 166 (var. *ri*[θ]*os* 100, 132, 134, 138), metàfora a partir de ‘rínxols, flocs de cabells cargolats en espiral’ (C. Ros, 1770), pres del cast. *rizos* (← it. *riccio*); *reganyols* coneix la mateixa imatge (‘rínxols, rulls’, doc. mall. s. XVI), d’origen incert, segons el *DECat*, potser der. de *reganyar* (< *REGANNIARE) o bé provinent d’un hipotètic **recargol* encreuat amb *ganya*, *carcanyol*, *garra*/*garrell*, *torterol*, indicador de ‘coses torçades, retortes’; *viruta* 87, 102, 125, 181 (var. *verutes* 94, per fluctuació de les vocals àtones [e]/[i]), pres del cast. *virutas*, d’origen incert, potser der. de l’oc. *viròutar* ‘enrotllar’, compost de *virar* i *vòutar* ‘fer rodejos’. El caragolament pot haver-se relacionat amb l’estructura rodonenca dels encenalls i ser l’origen de *bolilles* (var. palatal *boliges* 8), der. de *bola* (var. de *bolla* per influx de l’oc. *bola*), com probablement el dim. *boliols* 187, si no és atracció de *voliol* ‘insecte que vola’.

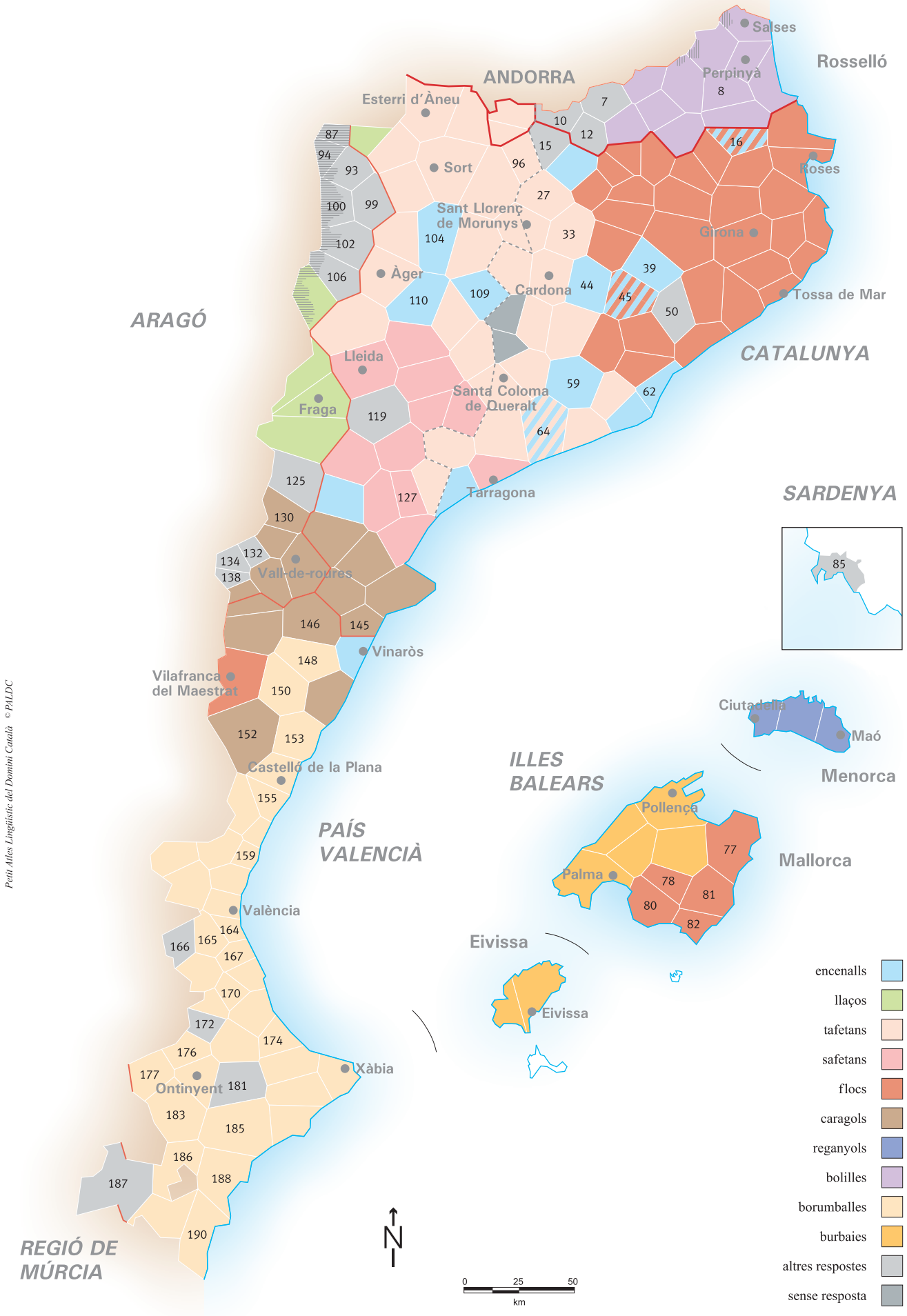
3) Pertanyen a la idea de: *a*) ‘partícules que es desprenen de la fusta en serrar-la o raspar-la’: *serradissos* 106 (*serraï*[θ]*os* 138); *serraüra* 172; *cepilladissos* 93, der. del cast. *cepillar*, format sobre *cepillo*, que s’hauria comparat “con el pie [*cepo*] del tronco de un árbol” (*DECH*) (cf. *PALDC*, VI, mapes 848 i 849); *b*) ‘partícules molt lleugeres, que l'aire s'emporta’: *volves de la madera* 167, del cèltic *ŭlva ‘polsim, filagarsa’; *c*) ‘fragments despresos d'un cos dur quan es trenca’: *esquerdills* 27, der. de *esquerda* (< frància *SKERDA), i *entaies* 50, var. ioditzant de *entalles* ‘estelles’, deverbal de *entallar*, compost de *en-* i *tallar* (< TALEARE), mentre que *retalls* 10, 12, 15 (var. palatalitzada *retallx* 119), parteix del sentit de ‘tros sobrant de tela’, deverbal de *retallar* on és present *tallar* com a nucli.

Tractem a part el cas de *burballes*/*borumballes*. Sembla que el mot originari seria *burbaies*, a partir d’un anterior **borubaia*/**boruballa*, procedent, segons proposta de Moll, del llat. BURBALIA ‘tripes, budellam’, que hauria assimilat semànticament els flocs als budells prims i al seu caràcter col·lectiu (cf. oc. *borbalha* ‘fanguissar’), doc. en Figuera, 1840 (“*Burbâya*. Aquella espêcie de flôc que fâ se plâna plenetjânt. [cast.] Acepilladura ô viruta”) i estès en mall. a “fidêus a mòdo de veta” (ibídem); en val. el mot s’ha alterat en *b*[o]*r*[u]*mballes*/*b*[o]*r*[o]*mballes* 183 (*furumballes* 164) i *b*[u]*rumballes*; *b*[a]*rumballes* 148/*b*[a]*rumballs* 150, *b*[a]*rambolles* 188, per centralització de [o] o [u] (cf. Veny, 1999 c); *bromballes* 155, 177, 186/*brumballes* 153, 159, 188, per síncope vocàlica; *b*[o]*rrumballes* 174, 185, 190/*b*[u]*rrumballes* 165, 167, 176, amb augment de vibracions (ja doc. al s. XV, *DCVB*), com *r*[o]*mballes* 170; sembla que en l’addició de la nasal i l’oscil·lació de batejant/vibrant ha de tenir un paper l’efecte onomatopeic imitador del soroll que fa el ribot en passar per la fusta (cf. semblantment *barromba* ‘esquella grossa’, *barrumbada* ‘pluja forta’). Per a les var. val., veg. Martines, 2000: 76-77.

El mot amb més tradició és *encenalls*, que avui coneix una extensió reduïda, a costa d’altres mots formats generalment per metàfora. *Bolilles* ocupa l’àrea ross.; *flocs*, la del cat. central; *tafetans*, el cat. nord-occ.; *caragols*, el tort.; *borumballes*, el val., i el seu possible cognat *burbaies*, el mall. i men.

Són mots normatius *encenalls*, *flocs*, *cargols de fuster* (canviat en *caragols de fuster* en el $DIEC_1$, 1995), des del DG_1, 1932; *tafetans*, *borumballa*, *burballa*, des del $DIEC_1$, 1995.

Els *encenalls*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1096
Aquesta fusta està *corcada*
(*ALDC*, VII, 1671. Aquesta fusta està *corcada*)

La major part de significants són der. de mots que designen el 'corc', el 'cuc' o altres insectes.

1) *Corcar* significa 'deteriorar o destruir per l'acció del corc', mot que, com a insecte de diverses espècies, s'aplica al que es cria dins la fruita, els grans de cereals, la roba, i també dins la fusta; doc. des del s. XVI, podria constituir un regressiu de *corcoll* (< CŬRCŬLIO; *REW*, *DCVB*), congènere de l'oc. *gorgolh*, *gorgol*, cast. *gorgojo*, it. *gorgoglione* (< CŬRCŬLIŌNE); notem com a var. de *corcada*, *corcà*, del val. i tort., amb pèrdua de la dental, freqüent en aquest sufix; *crocada* 3, 5, amb metàtesi; *corconada* 126, formada sobre *corcó* (*té corcó* 190), dim. de *corc*. *Querada* (var. *querà* 118, 125, 130, 132, 134, 137, 138) és un der. de *querar* (s. XV), format sobre *quera* 'corc de la fusta, pols que fa en rosegar-la', provinent del llat. vg. *CARĬA, var. del llat. cl. CARĬES 'podridura, càries'. *Riquerada* 50 deriva de *riquer* 'banyarriquer' o de *riquerar*, que podria ser una var. de *requerar*, compost de *querar* i de l'intensiu *re-* canviat en *ri-*, amb possible influència de *ric* (de *banyes*, per la seva longitud) i/o de *Ricard* (*DECat*; cf. *banyarricart*, que, per al *DCVB*, seria la forma anterior a *banyarriquer*); tanmateix, no es pot descartar que *ric* tingui un origen onomatopeic pel soroll rítmic que fan les larves del banyarriquer domèstic (*Hylotrupes bajulus*) quan mosseguen la fusta a l'interior de les seves galeries, audible des d'un o dos metres (https://www.diba.cat/web/salutpublica/-/corc-gran-de-la-fusta-o-banyarriquer-domestic).

2) *Cossonada* és un der. de *cossó* (< *COSSONE, format sobre COSSUS 'cuc de la fusta'), cognat de l'oc. *cosson* i *cossonar*, var. dissimilada *cassonada* 2. *Cucada* 106, 107 (var. *cucà* 188) deriva de *cucar* 'omplir-se de cucs', format sobre *cuc*, de creació expressiva.

3) La formació també pot estar en relació amb altres insectes. *Arnada* 35, der. de *arnar*, format sobre *arna* (s. XIV), insecte com un papalló i la seva larva, aplicat inicialment al que rosega la roba, potser d'origen preromà (*DECat*), però que, per al *REW* i al *DCVB*, derivaria de TARMĬTE 'cuc de la fusta'; *arnissada* 7 en seria una modificació amb la possible complicitat de *cernillada*, de la mateixa àrea. L'alg. *tarara* 85 és un manlleu a l'it. *tarlata*, part. de *tarlare*, der. de *tarlo* (< llat. vg. TÀRMULU, dim. de TARMES 'papalloneta que damna teixits'). *Pollada* (s. XVI) és un der. de *pollar*, format sobre *poll* (del cos humà o d'animals) (< llat. vg. PEDŬCŬLUS, var. del llat. cl. PEDICULUS, dim. de PĒDIS 'poll'), com *pollonada* 111 té per base el dim. **polló*; *polillada* (var. *polillà* 156, 159, 165, 166, 176, 178, *apolillà* 177, amb pròtesi vocàlica) és un der. de *polilla* (*té polilla* 165) arribat des del murcianomanxec (cf. *ALeCMan*, mapa 93) o des de l'arag., potser var. del mossàrab *paulilla*, emparentat amb *apaular-se* (< PABULARI 'menjar, referit a animals') (*DECat*).

4) La idea de 'perforar' és present en *barrinada* 158, pron. *barrinà*, part. de *barrinar*, der. de *barrina* (< VERUĪNA 'javelina, dard'), verb que de 'foradar amb barrina' va passar a 'foradar', que és el que fa el corc excavant galeries i generant pols; d'aquí, *cernillada* 4, 9, 11, part. de *cernillar*, pres de l'oc. *cernilhar*, der. de *cerndre* (< CĔRNĔRE), com també *podrida* 11, 68, 70, 78, 96, 183 (var. metatètica *prodida* 74), part. de *podrir* < PŬTRĒRE, amb canvi de conjugació; *ha tornat esca* 78, der. de ĒSCA 'menjar' que, des de 'matèria seca, inflamable, feta amb el bolet d'esca', va esdevenir 'matèria podrida'; com a resultat de l'acció del corc la fusta és *dolenta* 20 (< DŎLĔNTE, part. de DŎLĒRE 'causar, sentir dolor' → 'sofrent' → 'que no és bo').

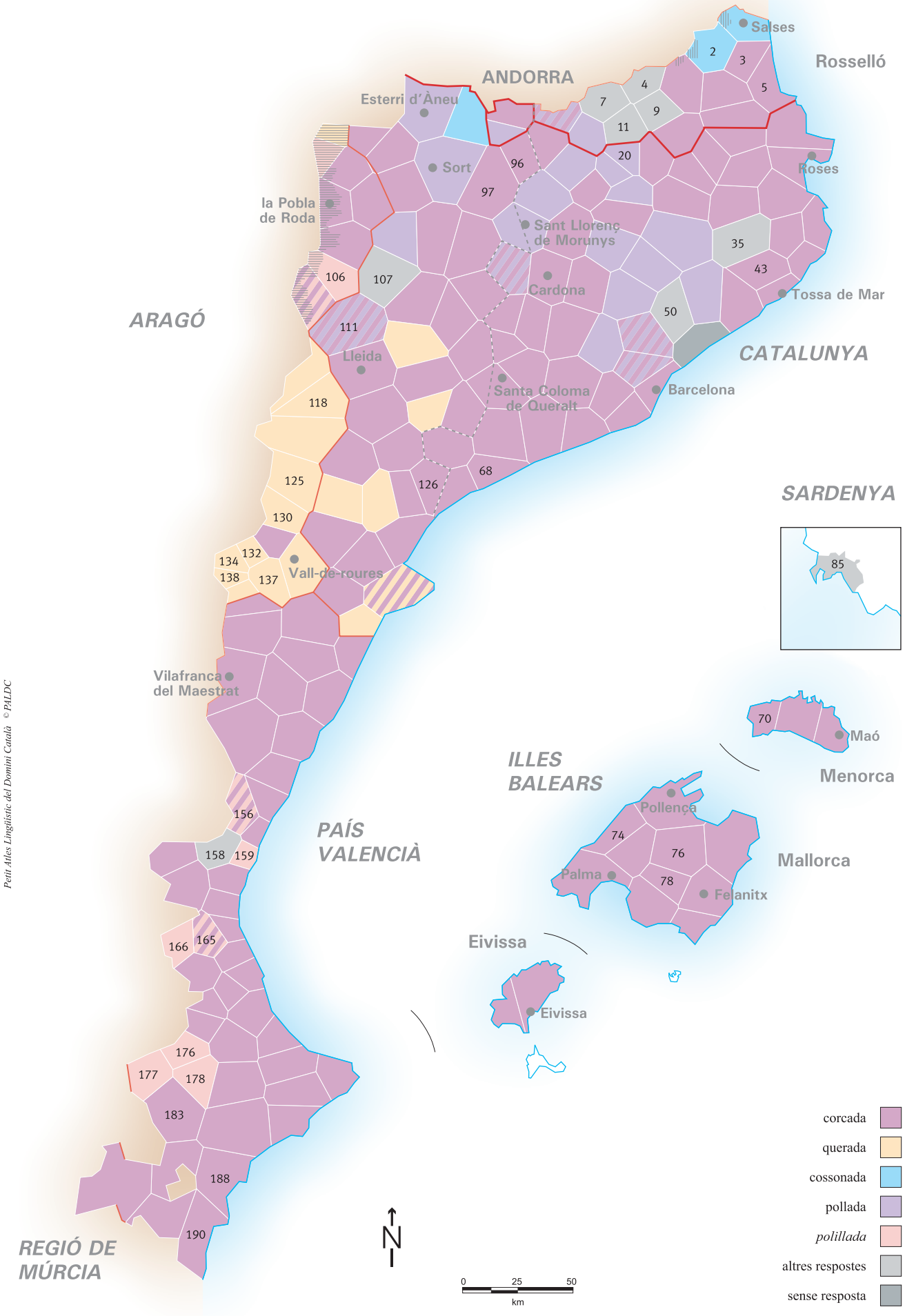
5) Significants d'altre origen tanquen aquesta llista: *bromada* 43, 76, part. de *bromar*, 'la broma, rosegar la fusta', der. de *broma* 'boira', del llat. BRŪMA 'hivern' perquè la boira és pròpia de l'hivern; *tocada* 97, part. de *tocar* (< *TOCCARE, format sobre TOKK-), a causa del contacte de l'animaló amb la fusta que deixa sentir els efectes de les rosegades; *posada* 190, part. de *posar* (< PAUSARE), de motivació obscura.

Per a més informació sobre *corc*, *corcoll*, *corcó*, *quera*, *arna*, *tarara* i *polilla*, veg. mapa 1008; sobre *poll*, mapa 964; sobre *barrina*, mapes 1005 i 1021; sobre *cernill*, mapa 1093; sobre *esca*, mapa 954.

CARĬES i COSSUS (o COSSIS) eren els mots llat. per a designar el corc, presents en els der. cat. *querada*, viu en part de la franja ponentina, i *cossonada*, centrat sobretot en ross., amb afinitat a l'oc. o a causa de la seva influència. A part de la presència de *pollada* en poblacions de l'est i oest del Principat, fruit d'una desviació semàntica, *corcada* és el mot general del cat., amb algunes taques d'estrangerismes, com *polilla*, del cast., i *tarara*, de l'it., en alg.

Són mots normatius *corcar*, *querar-se*, des del *DOrt*, 1917; *riquerar*, *banyarriquerar*, *pollar-se*, dit de cereals i llegums, *cucar-se* 'omplir-se de cucs', *esbromar-se*, var. de *bromar-se*, aplicat als llegums, des del *DG*$_1$, 1932.

Aquesta fusta està *corcada*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1097
La *barrina*
(*ALDC*, VII, 1672. La *barrina*)

La *barrina* (s. XIV) és una 'eina de ferro acerat amb caragol a la part inferior o punta i un mànec encreuat a l'altre cap, que serveix per a foradar sobretot fusta'; el mot prové del llat. VERUĪNA 'javelina, dard', der. de VERU 'ast; venable, arma llancívola', congènere de l'it. *verrina* i el port. *verruma*, i que presenta una geminació de vibrants provocada per la semivocal de -UĪ-; var. dim. *barrineta*, especialment val., on ha perdut el sema de 'petita' i ha esdevingut sinònim de *barrina* per una notable tendència morfosemàntica pròpia del val. (cf. *embudet* 'embut'). El mot llat., sota la var. *VERUĪNU, ha esdevingut *barrobí* 'barrina grossa' (s. XIV) 77, 81, després de passar per **berroví*, amb canvi vocàlic de [e] > [a] i consonàntic de [b]...[v] > [b]...[b] per assimilació. La var. *barrena* és imputable al cast. on el mot, en boca aràbiga, hauria sofert aquest canvi de la vocal tònica (*DECat*). Rohlfs (1966 a: 81-82) proposa una altra etimologia relacionant l'acte sexual del *verro* (< VĔRREM) amb la funció de la barrina, interpretació discutible però que té l'avantatge d'explicar la vibrant múltiple.

El llat. TRYPANUM, amb el resultat *tríbano* del s. X, com a forma romanç llatinitzada, és l'origen de *tribe*, a través d'un anterior **triben*, amb les var. *tríbec* 6, 8, 36, 37, 47 i *tríbet* 10, 95, amb epítesi velar i dental respectivament, com la de *tríbit* 86, 91, a partir de *tribi* 89, 90, 92, 97, 99, 102, 104, 105 (var. accentual *tribí* 88) per tancament de [e] final en [i]; *tribo* 41, 53, 114 deu la *-o* a una assimilació a la consonant labial, com *tríbol* 54, 61, que presenta alternança de *-o*/*-ol* en posició final, semblant a *ninxo*/*nínxol*. **Tríbena* (s. XIV), femení de **triben*, ha esdevingut mot pla, *tribena*, en ross., com és habitual en aquest dialecte; d'una o altra forma s'han després els der. *tribenella* 4, 8, 9, 11-14, 49; *trebinella*, amb metàtesi; *trebirella* 48, per assimilació de líquides; *tribinella* 15, 27, 39-41, 58, 88, 97, 109, per assimilació a la primera vocal. *Tribana* (var. dim. *tribaneta* 87) podria ser un pseudoprimitiu de *tribanella*, considerat dim., però hi hauria contribuït l'homonimització amb el verb *tribanar* 'perforar'.

Altres mots, de distribució dispersa, són: *virolet* 7, dim. de *virol*, manlleu a l'oc. ('baldufeta', der. de *virar* 'cargolar', del celtollatí *VIRARE), considerat "més petit que *lo tribe*" 7; *brotxa* 119, pres del fr. *broche* 'arma manual; punta acerada', com l'aproximatiu *tornavís* 62, del fr. *tournevis* (i no a través del cast. [*DCVB*]), format del present de *tourner* 'girar' i *vis* 'caragol per a collar' (Barri, 1999); *taladre* 169, 176, 178, adaptació del cast. *taladro* (s. XV) (< TARATRUM), com *traladaor* 190, metàtesi de *taladrador*.

El tipus *tribe* (i der.), de datació molt antiga, es concentra en la part septentrional del Principat per deixar pas en la seva porció meridional a *barrina*, des d'on s'ha estès cap al val., el bal. i probablement l'alg., on coincideix amb *barrina*/*berrina*, del sard. *Barrena* és una expansió del cast.-arag. cap a la Franja i del cast. murcianomanxec cap al val. meridional (cf. *ALeCMan*, mapa 759). A notar l'arcaisme *brotxa*, de Granyena de les Garrigues, gal·licisme antic usat metafòricament des del sentit de 'broca'.

Respecte al gènere de *tribe*, en general és *m*. (només hem registrat una ocurrència de *f*., en cat. or., 13) i pel que fa a la dimensió de *tribe* i *trebinella*, el primer és considerat pels informadors més gran (24, 53, 94; "*tribanella* més grossa que *la triba*" 13) que la *trebinella*, més petita (8, 24, 53, 102, 109); només el parlant de la loc. 13 afirma que aquesta és més grossa que la *triba*; veg. il. 2161, 2168-2170, 2172 de l'*ALDC*, VII.

Són mots normatius *barrina*, *tribana*, *tribanella*, des del *DOrt*, 1917; *triba*, que es podria substituir per *tribe* [*m*.] (d'acord amb la fonètica històrica i la pronúncia del cat. occ.), des del DG_1, 1932.

La *barrina*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1098
El *filaberquí*
(*ALDC*, VII, 1673. El *filaberquí*)

L'enunciat designa un 'trepant consistent en una maneta en forma de doble colze, amb un agafador entremig, i que a un extrem conté el portabroques i a l'altre, un pom rodó, que se subjecta amb el pit o amb el palmell de la mà'. El neerlandès *wimmelkein*, compost de *wimmel* 'trepant' (cf. al. *wimmeln* 'moure's vivament; formiguejar') i el dim. *-kijn*, va passar al fr. med. *wimbrequin*, *vuibrequin*, alterat després en *vilebrequin*, *virebrequin*, etc. i transmès a l'oc., d'un dels dialectes del qual, el llenguadocià, va arribar al ross. *viraberquí* i *vilaberquí* a partir dels quals es van realitzar diverses homonimitzacions, en especial del primer component (*fila-*, *tira-*, *gira-*, *tela-*).

La var. ross. *viraberquí* 1, 11 (*bira-*) és la més afí al llenguadocià *biro-brequí* (Mistral; doc. cat., Labèrnia, 1839), amb un primer element (*vira-*, *bira-*) que ja era transparent en l'oc. ('que gira') (var. *biraperquí* 7, potser interpretat "vira per aquí"). El pas a *vilaberquí* (*bila-*) 89, doc. en Lacavalleria (1696), podria obeir a una dissimilació de bategants ([ɾ]...[ɾ] > [l]...[ɾ]) o a una homonimització formal amb *vila* (*bila*), paral·lela a altres casos (*tira-*, *gira-*, etc.); var. *vilaperquí* 26, *bilaberquí*, *b*[ə]*laberquí* (Esteve *et al*., 1803), amb pas de [i] > [ə], com cat. ant. *fenir* < *finir*, o bé a [a], *b*[a]*laberquí* 20 i *b*[a]*llaberquí* 20, 108 (→ *llabarquí* 93), on haurà pesat també l'atracció de *bala* i *balla* (de *ballar*), respectivament.

Filaberquí, la var. més estesa del cat. principatí, tret de parlars contigus a l'arag., és resultat d'una homonimització amb el present de *filar* (< FĪLARE); doc. en Labèrnia (1839) i amb abundosa continuïtat en obres lexicogràfiques posteriors (Saura, Bulbena, Fiter) i literàries (Segarra, P. Bertrana, Pedrolo, Espriu, etc.); var. *felaberquí* 86, *filaberguí* 61, *filaperquí* 41, *filabarquín* 100, *filoberquí* 54, *filiberquí* 69, 97, 123, *filbertí* 48; homonimitzacions: *telaberquí* 83, amb *tela*, *giraberquí* 19, amb *girar*, *tiraberquí* 12, 15, amb *tirar*, pel que fa al primer element, i *filaperquí* 41, amb *per* (*a*)*quí* (*filaberguí* 61), pel que fa al segon element. Quant a l'alg. *giraberquí* 85 (pron. [dʒɨɾaβalkˈi]), es tracta d'un manlleu al sard *girabarkinu*, que alhora el prengué del piemontès (*DES*, *FEW*).

Billamarquí (*villamarquí* en el val. mer., al sud d'Alzira), doc. des d'Escrig (1851), és un manlleu a l'arag. (cf. *ALEANR*, mapa 1253 i mapa 1 de Veny, 2009 f): *billamarquín*, *billamaquí* 156, *billabarquín* 87, 93, 94, *billaberquí* 106, 108, 118 (tret de la loc. 20), *billamartí* 137-139, 157-159, 161, 170, 174, 178, 180, 182; l'atribució a aragonesisme es basa en el tractament del primer component, *villa* i no *vila*, que és l'evolució pròpia del cat. de -ĪLL-> *-il-* (ARGĪLLA > *argila*, ANGUĪLLA > *anguila*); el cas excepcional de l'antropònim *Villalonga* s'explica per una metàtesi de *Vilallonga*. Aquest aragonesisme s'afegeix als casos de *gemecar*, *grill*, *cantador* 'grill', *sinse* 'sense', l'ant. *lolo* 'avi', etc. (Veny, 1988 a i 2002 a).

Berbiquí s'ha manllevat modernament al cast. (doc. val. Pla, 1880), que a Mallorca va suplantar *anou*; el cast. *berbiquí*, segons el *DECat*, seria pres del fr. dialectal *veberquin* a través del cat. o el gascó, més d'aquest –creiem– si atenem a la var. gascona *birebarquí* i al fet que a les localitats septentrionals de Navarra s'estén la var. *berbiquí* (cf. *ALEANR*, mapa 1253); var. *b*[e]*rb*[e]*quí* 184, *berbaquí* 84; *birbiquí* 72, 122, 187, per assimilació, *bribiquí* 89, per metàtesi.

Entre els noms d'estris amb funció semblant a la del filaberquí figuren *tribe* 'barrina grossa de fuster' 34, 39 (< llat. TRYPANUM), *tibre* 38, amb metàtesi; *tribo* 40, 48; *tribi de redorta* 92, amb el segon element al·lusiu a la forma entorcillada, d'espiral; *barrobí* 'barrina grossa' 82, der. de *VERUĪNU, a través de **berroví* (*DECat*); *barrina* 'instrument per a foradar cossos durs' 124, 181, del llat. VERUĪNA 'javelina, dard' (*DECat*); *barrena* 115, 125, interferència amb el cast. (per a aquests mots, veg. mapa 1097); *retorcedor* 119, per la seva funció de donar voltes la broca, com un *retorcedor*, que en terres occidentals és el nom propi del 'fus de tòrcer' (*DCVB*); *torn* 153, pel seu moviment de rotació.

Són deguts a la metonímia amb una part de l'instrument *anou* 80 (var. *nou* 81), referent al pom sobre el qual es feia força ("perilla de madera", Terreros, 1787; "ab una empunyadura", Labèrnia, 1839; "una maneta corvada ab un *anou*", *Salvat 1912*); *bola* 152, per la forma arrodonida del pom; *maneta* 75, dim. de *mà* (< MANU), una mena de "mànech" (Labèrnia, 1839), "una maneta corvada" (*Salvat 1912*); *trepant* (Esteve *et al*., 1803), der. d'una base llat. TRYPANUM, baix llat. TREPANUM, pròpiament 'broca de filaberquí'; *broca* 21, 53, 86, 90, 148, "barrina curta que s'aplica a l'extrem d'un filaberquí o altre instrument [...]" (*DCVB*).

Són atribuïbles a manlleus el ross. *xinyola* 1-3, 5, del fr. *chignole* (< llat. CICONIOLA), que, per la semblança amb el coll de la cigonya, es va aplicar a la poalanca d'un pou i després al filaberquí; *taladre*, deverbal de *taladrar*, amb el der. *taladrador* 155, que és un "castellanisme inadmissible" (*DECH*); *xitxarra* 45, pres del cast. *chicharra* probablement pel soroll que fa, com l'estridència d'una cigala.

Altres: *violí* 73, resposta secundària, potser relacionada amb la forma sinuosa d'un violí (s. XVII ← it. *violino*); *celindre de foradar* 160, format amb el nucli *cilindre* (← CYLINDRUS ← gr.), amb dissimilació vocàlica, i un determinant indicador de la funció; *perforadora* 68, der. de *perforar*, pres del llat. PERFORARE.

Des d'un punt de vista areal i d'història de la llengua, el resultat occità *biro-brequí*, transmès pel fr. des del neerlandès *wimmelkein*, és la baula que l'uneix al ross. *viraberquí*, *vilaberquí*, des dels quals van tenir lloc diverses homonimitzacions (*filaberquí*, *giraberquí*, etc.), amb predomini quasi total de *filaberquí*. Una var. gascona *birebarquin*/*bilabarquin* o la seva adaptació fr. *vilebrequin* serien responsables d'una acomodació foneticosemàntica per part del cat. a l'arag. *villamarquí*, *villamartí*, que, amb la colonització, hauria passat al val.: no d'altra manera es pot explicar la palatal del primer element *villa-*.

Són mots normatius *filaberquí*, des del *DOrt*, 1917; *belaberquí*, des del *DG*$_1$, 1932, var. que degué ser admesa per Fabra davant la copiosa doc. lexicogràfica, però que caldria suprimir davant la nul·litat actual d'ocurrències.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1099
L'*enformador*
(*ALDC*, VII, 1674. L'*enformador*)

L'*enformador* és una "eina de fuster consistent en una làmina rectangular de ferro acerat tallant en un dels seus caps i unida per l'altre a un mànec de fusta" (*DIEC*); incloem en el comentari la seva varietat semicircular. El mot, doc. des del s. XV, és un compost del present de *enformar* 'donar forma' i el suf. *-dor* (*-ador*), que indica una finalitat-destinació de l'acció verbal, com en *aprimador*, *calçador*, etc. (López del Castillo, 2002); var.: *enf*[ə]*rmador* 37, amb centralització de [u]; *onformador* 116, transcrit així a l'*ALDC*, en realitat és una var. de *enformador* a partir de *lo nformador*, pròpiament reducció de *lo enformador* per fonosintaxi; *formador* 20, 50, 59, 62, 64, 111, 118, 129 (doc. s. XVIII, ap. Careta, 1901) és resultat d'una deglutinació del segment *en-*; assistim a var. amb canvi de prefix en els casos de *reformador* 112, amb el prefix *re-*, i *trasformador* 40, 105 i *tresformador* 115, homonimitzats, com a malapropismes, amb *transformar*, amb el prefix TRANS- (pron. *tras-*), que pot rebre tractament popular (*tres-* en cat. occ.). *Enformador* és, de fet, el tractament col·loquial de *informador*, doc. només des del s. XX. Relacionat amb *forma*, com *enformador*/*informador*, es troba *formó*, que el *DECat* considerava "molt dubtosament genuí", afirmació que nosaltres confirmem, desfent el dubte, basant-nos en la convivència amb *formon* 87, 94, 102, 108, 118, 122 (← cast. *formón*) i en la franja ponentina que ocupa contigua a l'arag., del qual ha rebut la influència, així com per la petita àrea valencianomeridional, on és resultat de l'expansió murcianomanxega (cf. *ALeCMan*, mapa 763); quant a la seva motivació, com la de *enformador*, deia *Autoridades*: "[...]. Llámase assí, porque empieza a dar forma o figura a lo que se quiere executar. [...]". Una altra isoglossa important és la de *puntacorrent*, del val., doc. des de C. Ros (1764) a Martí Gadea (1909), i *punticorrent*, del bal. (tret de *puntacorrent* de les loc. 71, 73, 75-77, 83, 84), que procedeix de l'anterior, recollida per Figuera (1840) i reinterpretada per homonimització com a compost de *punta* i *corrent* 'punta que corre' (Figuera, 1840 tradueix el mot per "formon de punta corriente"), però, segons Coromines, "originalment seria el participi corresponent a *córrer puntes* (*Spill*, 7405) 'córrer justant amb llança', d'on la idea general de cosa que punxa i corre, concretada en una eina, com l'enformador, que talla penetrant ràpida dins la fusta" (*DECat*).

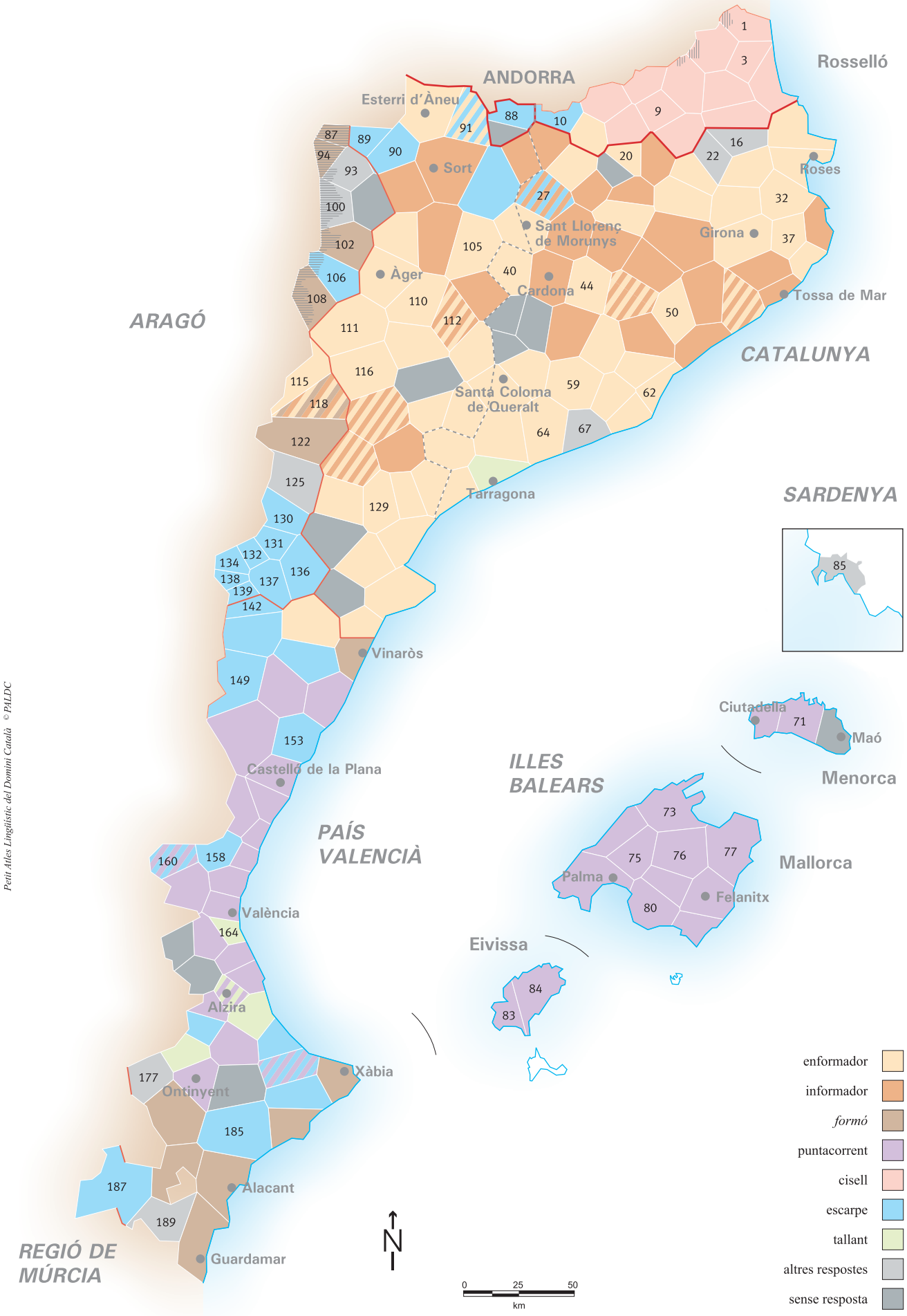
Entre els mots resultat d'una interferència cal notar *badaine* [*m.*] 122, pres de l'oc. *bèc d'aine*, provinent, per metàfora, del fr. ant. *bec d'asne*, *bec d'ane* 'bec d'ànec' (*DHLF*; Barri, 1999), així com *cisell*, del ross., probablement adaptació de l'oc. (cf. mapa 991), amb les var. *cisell de fusta* 1, *~ de fuster* 3, *~ a fusta* 9, *~ de peirer* 3 ('paleta').

Alguns resultats no corresponen exactament a 'enformador': *gúbia* (s. XIV) 16, 22, 32, 44, 93, 102, 110, 134, 138, 139 (var. *gub*['i]*a* 80, alg. *esgúbia* 85) procedeix del llat. tardà GŬLBĬA, d'origen cèltic (*DECat*); és un tipus d'enformador "semicircular" 80, de forma "escairada" 110, i que té altres funcions com "sacar la esca dels arbres" 134 o "llimpiar l'esca de les oliveres" 139 (*fugal* "podrit de les oliveres" 32). *Escarpe* (*escarpe de fusta* 27), pròpiament 'escarpra' (veg. mapa 991), figura com a resposta en val. sept. i mer., amb diverses var.: *escalpre* 130-132, 134, 136-139, 142, 149, 187, forma originària, fidel al llat. SCALPRUM, punt de partida de *escaipre* 10 (< **escaspre* < *escarpre*), *escapre* 160, *escape* 160, *escaple* 91, *escaplle* 89, 106, *escable* 88, *escablle* 90; de *escarpre* provenen *escarp* 158, per una "catalanització" que apareix a voltes en val., com *barat* del castellanisme *barato*, amb supressió de la vocal final en el val. col·loquial, *escàrpec* 185, amb reforç velar, *descarpet* 153, amb substitució del prefix i canvi d'accent. Té relació etimològica amb aquests mots *escoplo* 177, 189 (dim. *escoplet* 125), pres del cast., amb *escobre* 93, 100, híbrid de *escoplo* i *escarpe*.

Tallant (dim. *tallantet* 164), part. de present de *tallar* (< TALEARE), és un mot genèric, com *pelador* 125, der. de *pelar* (< PĬLARE). *Calafat* 67 prové de l'àr. andalusí QALAFÁṬ, que designava 'el que calafata barques' i, ja al s. XIV, va passar a designar, per metonímia, una espècie d'escarpre de ferro per posar estopa dins les juntes de les botes (*DCVB*).

El domini comprèn dues grans àrees, la de *enformador*, amb la var. més culta *informador* (sense doc. ant.), del Principat, i la de *puntacorrent*/*punticorrent*, pròpia de bona part del val. i del bal., que, com en altres casos, van de bracet. *Cisell* és probable adaptació de l'oc. *cisèl*. *Escarpe*, tan ric de var., també és present en val. com en punts isolats principatins. El *formó* ponentí té convivències amb el cast.-arag.

Són mots normatius *enformador*, des del *DOrt*, 1917; *puntacorrent*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

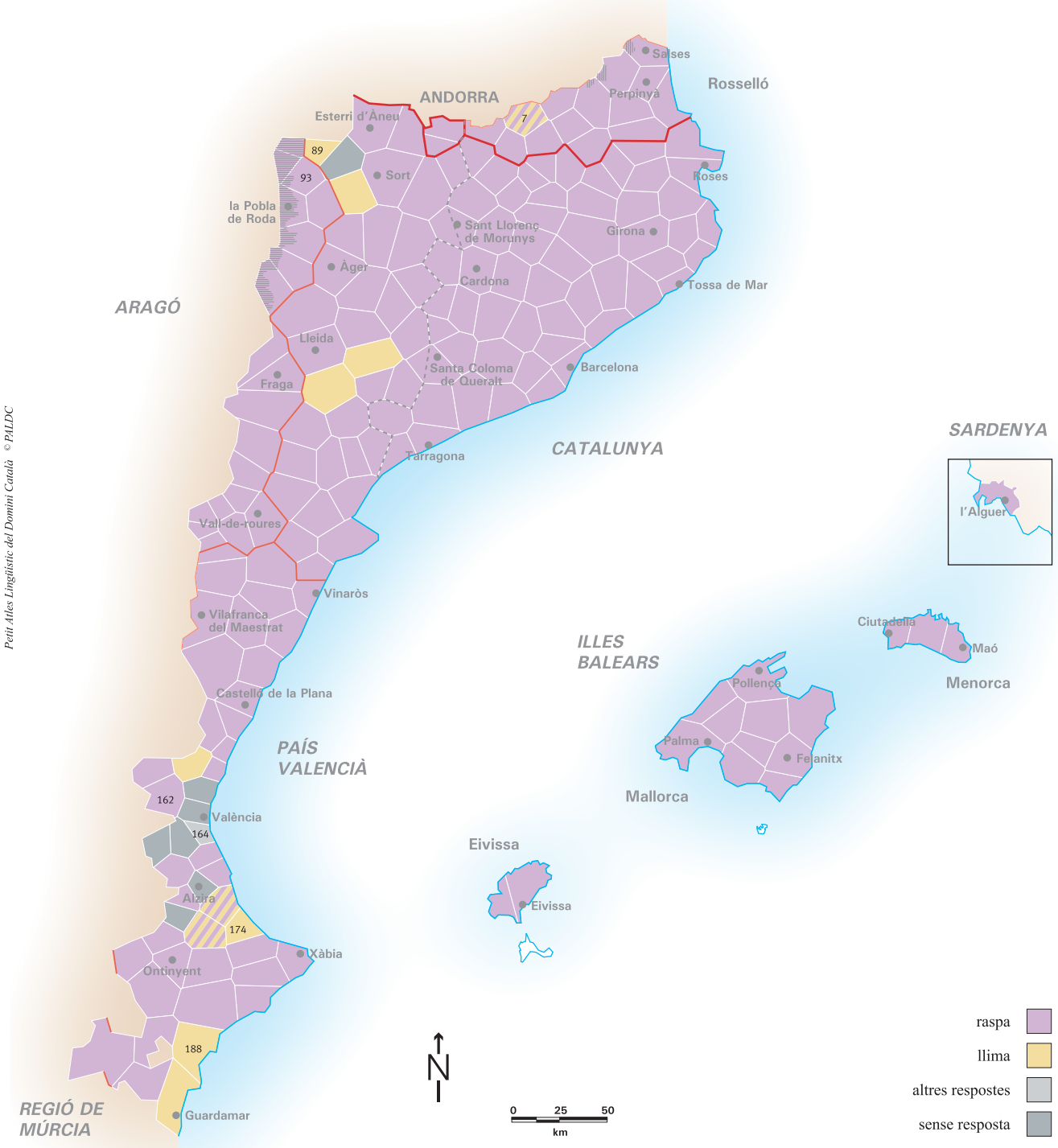
1100
La *raspa*
(*ALDC*, VII, 1675. La *raspa*)

La *raspa* (s. XIV), ‘eina semblant a una llima, de dents grosses, sortints, que serveix per a rebaixar o allisar fusta’, mot comú a tot el domini, és un deverbal de *raspar*, probablement d’un llat. pop. *RASPARE, del germ. *HRASPON ‘gratar’, i que és congènere de l’oc. *raspa*, it. *raspa*, fr. *râpe*; *raspadora* 162, 174 és un der. de *raspar*, relacionat amb la funció d’aquesta eina. Per al significat de ‘minyona de servei’, cf. Veny, 2017 f: 40-41.

La semblança amb la *llima* ha provocat la presència d’aquest geosinònim (també *llima de la fusta* 89, amb complement diferenciador) en algunes poblacions, amb el compost, a més, de *llima-raspa* 7; el resultat *llima* de les poblacions sudvalencianes és una probable extensió de *lima* de parlars murcianomanxecs (cf. *ALeCMan*, mapa 765).

Altres mots dispersos tenen relació amb l’objectiu de l’instrument: *rascadora* 188 prové de *rascar* (s. XIV), del llat. vg. *RASICARE, der. de RASUS, part. de RADĔRE ‘afaitar, polir, raspar, passar el ribot’, i el suf. *-ador* (< -ATORE), com *escatadora* 164 té per base el verb *escatar* ‘llevar gratant’ (s. XIV), probable der. del llat. vg. SCATUS ‘escata’, var. de SQUATUS ‘peix d'escata molt forta’, potser influït per *EXCAPTARE ‘arrencar’ (*DECat*); *li*[χ]*a* 93 és un manlleu al cast. *lija*, d’origen incert (*DECH*).

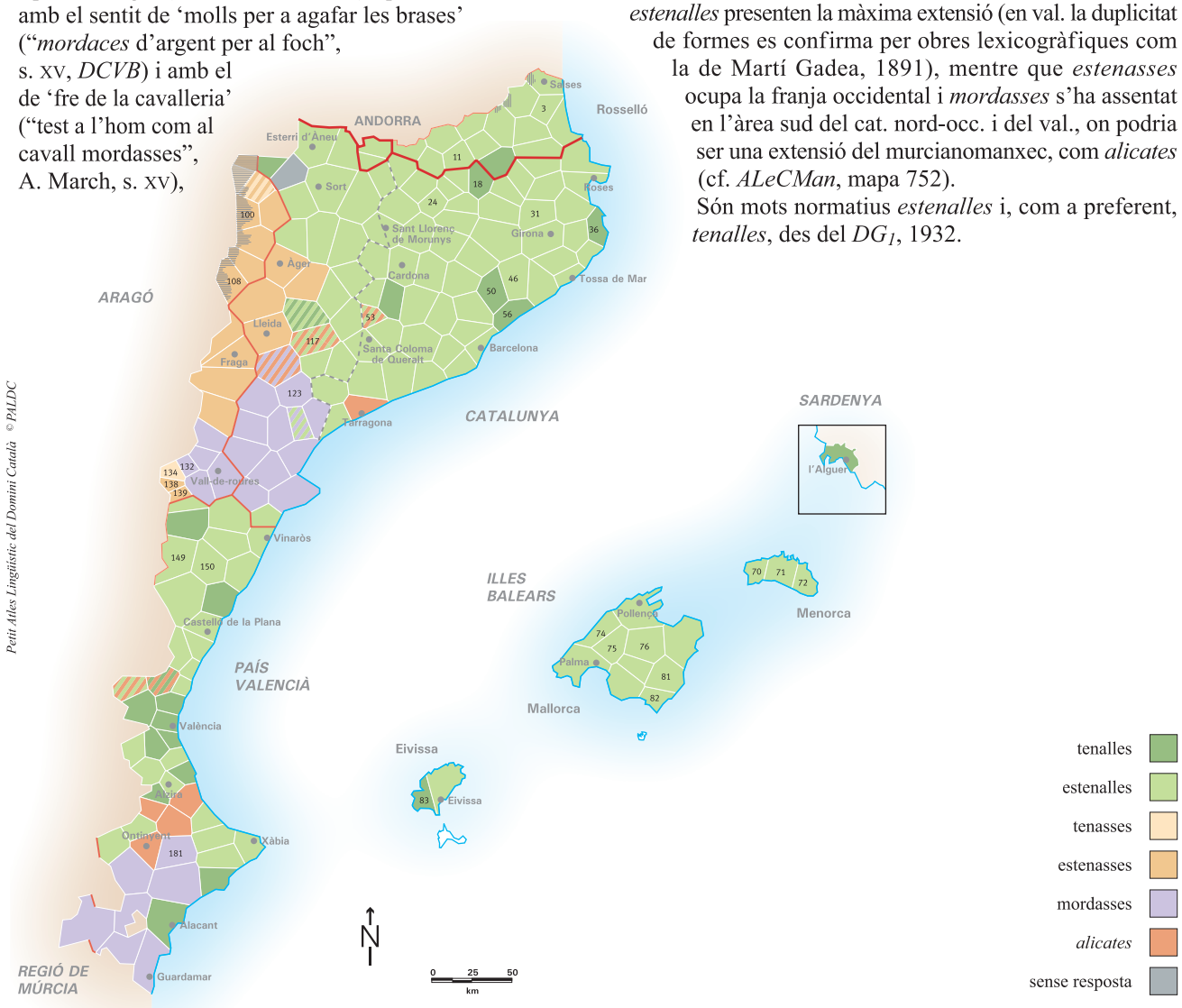
Raspa és l’únic mot normatiu des del *DG*$_1$, 1932.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1101
Les *tenalles*
(*ALDC*, VII, 1676. Les *tenalles*)

Les *tenalles* són un “instrument que serveix per a agafar fortament alguna cosa, arrencar-la, tallar-la, etc. [...]” (*DIEC*); entre les seves classes se citen les *de punta*, *de gaia* i *de tascons* 117. El mot, doc. des del s. XIII, prové de TENACULAS, dim. de TENĀCES (compost FORCIPES TENACES ‘tenalles resistents’), der. de TENERE ‘tenir agafat o ocupat’, amb les var. *tenaies* 18, 36, 56, 83, amb iodització, *estenalles* (*astenalles*), amb aglutinació de part de l’article (*les tenalles* → *les estenalles*), com ha passat en la var. ioditzada *estenaies* (“*Estanâyas* [...]”, Figuera, 1840) (*estenaes* 70-72, 74, 76, 81, 82, amb grau zero), *esteneies* 46, amb canvi de vocal tònica (com *teneies* 50), i *estinalles* 149, 150, potser per atracció de var. de *tenir*, com *tinga*, *ti*(*n*), etc. A notar els dim. *estenallets* 31 i *esteneions* 75, amb els suf. *-et* (< -ĬTTU) i *-ó* (< -ONE) respectivament, per a unes tenalles més petites.
Tenasses és afí a l’arag. o degut a la seva influència, compartit amb el cast., on ja es troba al s. VIII sota la forma “tenaces”, canviada des del s. XIII a *tenazas* (*DECH*); var.: *tena*[θ]*es* 134, amb interdental; *estenasses* (*astenasses*, *estena*[θ]*es* 100, 108, 138, 139), amb l’aglutinació ja esmentada.
Mordasses és un der. de MORDACIA, pl. neutre de MORDACEM ‘que mossega’ (nominatiu MORDAX), que coneix doc. ant. amb el sentit de ‘molls per a agafar les brases’ (“*mordaces* d’argent per al foch”, s. XV, *DCVB*) i amb el de ‘fre de la cavalleria’ (“test a l’hom com al cavall mordasses”, A. March, s. XV), però que més tard es registra amb el valor de ‘tenalles’ (O. Pou, 1575); var. *esmordasses* 123, *esmorda*[θ]*es* 132, amb l’aglutinació esmentada; *almordasses* 181, amb canvi de prefix.
Per a un altre significat de *tenalles*, *tenasses*, *mordasses*, veg. *PALDC*, II, mapa 199.
Alicates (var. aferètica *licates* 53; *aliquetes* 11, 24, com si fos un dim., igual que en el dissimilat *aniquetes* 11) és un manlleu al cast. (< àr. vg. LAQQÂṬ, *DECH*; veg. Corriente), on es documenta des del s. XVI amb el significat de ‘tenalletes per a agafar coses petites (d’estendre la roba, de prendre sucre o gel, etc.)’ estès en algunes poblacions a ‘tenalles’, evolució semàntica puntual realitzada també en *pinces* 3, manlleu al fr. *pinces*, mot expressiu.
Extractor 149 és un mot aproximatiu que conviu amb *estenalles*/*estinalles* considerats com a designacions pròpies; el mot, que en altres llengües és un manlleu al llat. med. *extractor*, en el cas del cat. podria ser pres del fr. *extracteur*, potser a través del cast.
Morfològicament, cal notar la freqüència de l’aglutinació de l’article en els mots més usuals (*estenalles*, *estenasses*, *esmordasses*). Geolingüísticament, *tenalles* i especialment *estenalles* presenten la màxima extensió (en val. la duplicitat de formes es confirma per obres lexicogràfiques com la de Martí Gadea, 1891), mentre que *estenasses* ocupa la franja occidental i *mordasses* s’ha assentat en l’àrea sud del cat. nord-occ. i del val., on podria ser una extensió del murcianomanxec, com *alicates* (cf. *ALeCMan*, mapa 752).
Són mots normatius *estenalles* i, com a preferent, *tenalles*, des del *DG*$_1$, 1932.

1102
El *botavant*
(*ALDC*, VII, 1681. El *botavant*)

El *botavant* és un "instrument de ferro en forma de pala amb què els ferradors rebaixen i igualen les peüngles dels cavalls, dels muls, etc." (*DIEC*; veg. *ALDC*, il. 1572 del vol. IV i il. 2162 del vol. VII); alguns informadors el defineixen "com un ganivet" 95, "que serveix per a espalmar les potes" 131 o "per a tallar el caixco dels animals" 165; aquest sentit (s. XVI) té per base un altre d'anterior, "mena d'arma, a manera de llançó o coltellàs" (s. XIV; *DECat*). El mot és un compost del present d'indicatiu de *botar* "'llançar' ant., 'moure o moure's bruscament, com fent un salt'", pres del fr. ant. *boter* 'colpir, empènyer' (< francic *BŌTAN) (*DECat*) o, menys probablement, del cèltic *BOTA 'colpejar' (*DHLF*), i de *avant* (< llat. vg. AB ANTE); el primer element es troba en *botant* 92, 110, part. de present d'aquell verb; les var. mantenen preferentment l'articulació [o] de la primera síl·laba, pel fet de rebre un accent secundari, fins en poblacions de l'àrea or., mentre que la pronúncia amb [u], en aquesta mateixa àrea (on [o] àtona > [u]), hi és escassa (12, 53, 56, 69); altres var. amb [o] són *botavanc* 115, amb canvi d'oclusiva final [t] > [k]; *potavant* 65, per intercanvi de [b] = [p], probablement per atracció de *pota*, la part que es rebaixa; *botamant* 87, 93, 94, per equivalència acústica de [b] = [m] (cf. Veny, 1986 b), que en el sentit de [b] = [g] ha actuat també en *botagant* 50 (cf. Veny, 1989 a); el canvi a voltes ha afectat la [o] inicial, que s'ha centralitzat, sigui en [a], *b*[a]*tavant* 24, *b*[a]*davant* 20, per homonimització semàntica ("va davant", indicant el sentit del moviment), o en [ə], *b*[ə]*tavant* 10, 19, 26, 33, 36, 42, 43, 46, ajudant-hi l'assimilació de les altres dues vocals centrals.

Semblen adaptacions de *botavant* i amb substitució de *botar* per *pujar*, els intrusos *pu*[χ]*abante* 130, *pu*[χ]*amante*, *pu*[χ]*aman* 132/*pu*[χ]*amà* 132, *pugamante* 153, amb adaptació de la velar /χ/ = [g] pel punt d'articulació (cf. Veny, 1994: 73-74); *putxaman* 158 (amb equivalència acústica B = M), de **putjaman*, amb tractament apitxat, més alterat en *futxamà* 167, potser per homonimització amb *futxir* 'fugir'.

La idea de 'tallar' és present en el genèric *tallant* 25, 52, 118, 165, 172, part. de present de *tallar* (< TALEARE), i en els compostos *tallacascos* 12, 57, *taiacascos* 42, 45 (← cast. *casco*, deverbal de *cascar*), *cortacascos* 100 (← cast.), *escurçacascos* 95, *escur*[θ]*acascos* 108 (*escurçar* < EXCURTIARE). Pesa la idea de 'retallar' en *r*[aw]*nyapeu* 8, format amb el present d'indicatiu de *raunyar* (← oc. *raunhar*, i no del fr. *rogner*, com proposa el *DECat*), monoftongat en *ronyapeus* 7 i en *rollapeus* 1 per l'equivalència de palatals [ɲ] = [ʎ].

El sentit de 'raspallar' es troba en *espalmador* 122, 137, 139, amb canvi de prefix en *despalmador* 138, der. de *espalmar* 'raspallar' (< 'treure, llevar amb la *palma* de la mà').

La semblança amb altres instruments ha generat *cutxilla* 159, 162-164, 169 (var. sonoritzada *gutxilla* 160), pres del cast., i *trinxet* 3, 4 (der. de *trinxar* < fr. ant. *trenchier*), que designen un tipus de 'ganivet'; *paleta* 161, 165, 170, com a 'instrument proveït de mànec'; *escarpe* 'eina de ferrer que serveix per a partir metalls' 148 (< SCALPRUM, cf. mapa 991); *alegra* 180, pres del cast. *legra*, amb pròtesi vocàlica, antic instrument de cirurgia, on prové de LIGŬLA 'cullera, llengüeta'; *espuela* 'esperó' 189, pres del cast.

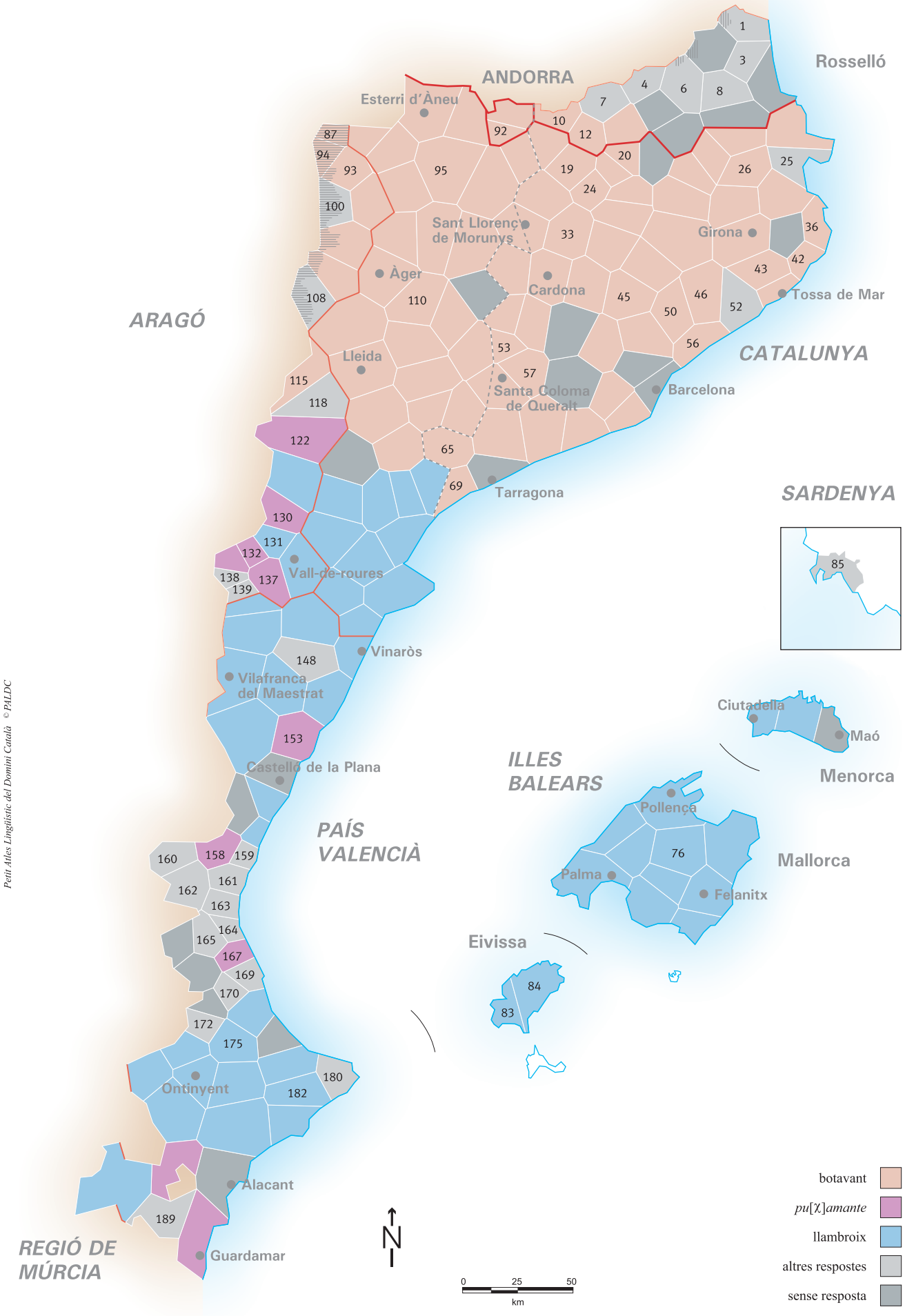
La motivació de *llambroix* (s. XV; doc. val.: Pla, 1880 i Martí Gadea, 1909; men.: Febrer Cardona, v. 1830 [2001]; mall.: Figuera, 1840) no resulta clara; es tracta d'un deverbal de *llambroixar*, del llat. vg. *LAMBRUSCIARE 'revertir, teginar', der. del llat. vg. LAMBRUSCA (cl. LABRUSCA 'vinya silvestre') (*DECat*); creiem, però, que la baula semàntica que uniria el valor modern de *llambroixar* 'rebaixar les peülles de les cavalleries' a l'etimologia seria l'hipotètic de 'treure, llevar els pàmpols de la vinya'. Var.: *ll*[e]*mbroix* 76, amb canvi de [ə] > [e] per assimilació a la palatal; *lambroix* 131, que conviu amb *llambroix*, en zona de contacte de llengües on es té present la convivència de casos com *llengua*/*lengua*, i que també explicaria *desambroix* 182 a partir d'un nucli **ambroix* desaglutinat de **lambroix*; *llambruix* 83, 84, deverbal format a partir de *llambr*[u]*ixar*, com es pronuncia en poblacions eiv.; *broixa* 175 hauria sortit d'una eliminació de prefixos.

Ferro a peu 6 és un híbrid de lèxic cat. amb sintaxi fr. (*ferro* < fr. *fer*).

Finalment, l'alg. *rosineta* 85 és una adaptació cat. del sard *russinitta*.

Des d'una perspectiva geolingüística, notem la presència majoritària de dues grans àrees: *botavant*, de la major part del Principat, i *llambroix*, propi del tort., val. i bal., concomitància que es repeteix sovint (cf. Veny, 1958-1960). Atès que *llambroix* es documenta en algun autor del cat. central, cal pensar en una convivència d'aquest mot amb *botavant*, que explicaria la seva expansió al val. i bal. Són geosinònims de petites àrees l'intrús *pu*[χ]*aman*, en punts ponentins i val. dòcils a la interferència; *raunyapeu*, hereu de l'oc.

Són mots normatius *botavant*, *llambroix*, des del *DOrt*, 1917.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

1103
L'*alena*
(*ALDC*, VII, 1687. L'*alena*)

L'*alena* és una 'eina de sabater, composta d'un ferro amb una punta molt fina i d'un mànec de fusta, que serveix per a foradar, cosir i repuntar la sola o la pell' (*DCVB*, *DIEC*). El mot llatí era SUBULA que només ha deixat resultats en l'alg. *sura* 85, adaptació, però, del logudorès i campidanès *sula*, amb el rotacisme característic del dialecte, com el de *vira* < *vila*.

El tipus *alena* (var. *lena* 67, 84, 118, per afèresi), amb les seves var., fa acte de presència, tret del ross., en els grans dialectes, encara que sigui amb caràcter residual, però amb àrea compacta en el balear. El mot, congènere del fr. *alêne*, it. *lesina*, cast. *lezna*, doc. des del s. XV, prové del germ. *ALISNA, origen de *alesna*, amb les var. *lesna*, força estesa, amb afèresi causada dins els contextos *l'alesna*, *una alezna*, i *esna* 69, 123, per deglutinació del pseudoarticle (*lesna* > **l'esna*), però en els parlars val. es tracta d'una interferència del cast. (veg. més avall). Coneix el mateix ètim *alzena*, tribut a l'oc. *alzena*, que va succeir a un anterior *alesena* (< **alésena*). Testimoni de la vitalitat de *lesna* és el valor figurat que ha adquirit de "persona activa, que és com una fletxa" 179. Entre les respostes a l'enunciat figura una classe d'alena, l'*esquirol*, considerat "més petit que la *lesna*" 31, "alena dreta, no torta" 80, que serveix per a "granejar" 71 o "ripuntar" 75; aquest mot designa el mamífer *Sciurus vulgaris* (< SCURIOLUS, dim. de SCURIUS), que, pel seu tamany diminut, pogué designar, per translació semàntica, un tipus d'alena ("més petit que la *lesna*" 31) o bé la seva punta corbada en comparació amb la cua arquejada de l'esquirol.

Punxó (dim. *punxonet* 159), que alterna en cat. occ., amb la var. africada *puntxó*, apareix a voltes com a sinònim de 'alena', però altres vegades amb un sentit diferent ("més petit que l'alena" 49, "no és foradat" 114, "recte" 110, 113, mot no específic 141); doc. al s. XIV, més que mossàrab, cal considerar el mot, com *punxa*, *punxar*, de procedència oc. (← *punchó* < PUNCTIŌNE, amb evolució de -NCT- > *nt*[ʃ], probablement pel "desplaçament d'artesans, d'eines i de mercaders" d'aquella àrea lingüística; cf. Martines, 2011 a); var. *pun*[θ]*ó* 132, que sembla der. de PUNCTIŌNE; *pundó* 138, 139, equiparada la *-d-* a un anterior **pun*[θ̯]*ó* (amb consonant interdental fricativa sonora [cf. Rafel Fontanals, 1981: 57-65]; cf. *colde* 'colze'); *punxorro* 125, 131, 137; a notar *almarà* 'punxó llarg per a cosir espardenyes' 186, pres del manxec *almará* o murcià *armará* (< àr. andalusí ALMAXRÁZ, cl. MIXRAZ). Per a *puntacorrent* 170, veg. mapa 1099.

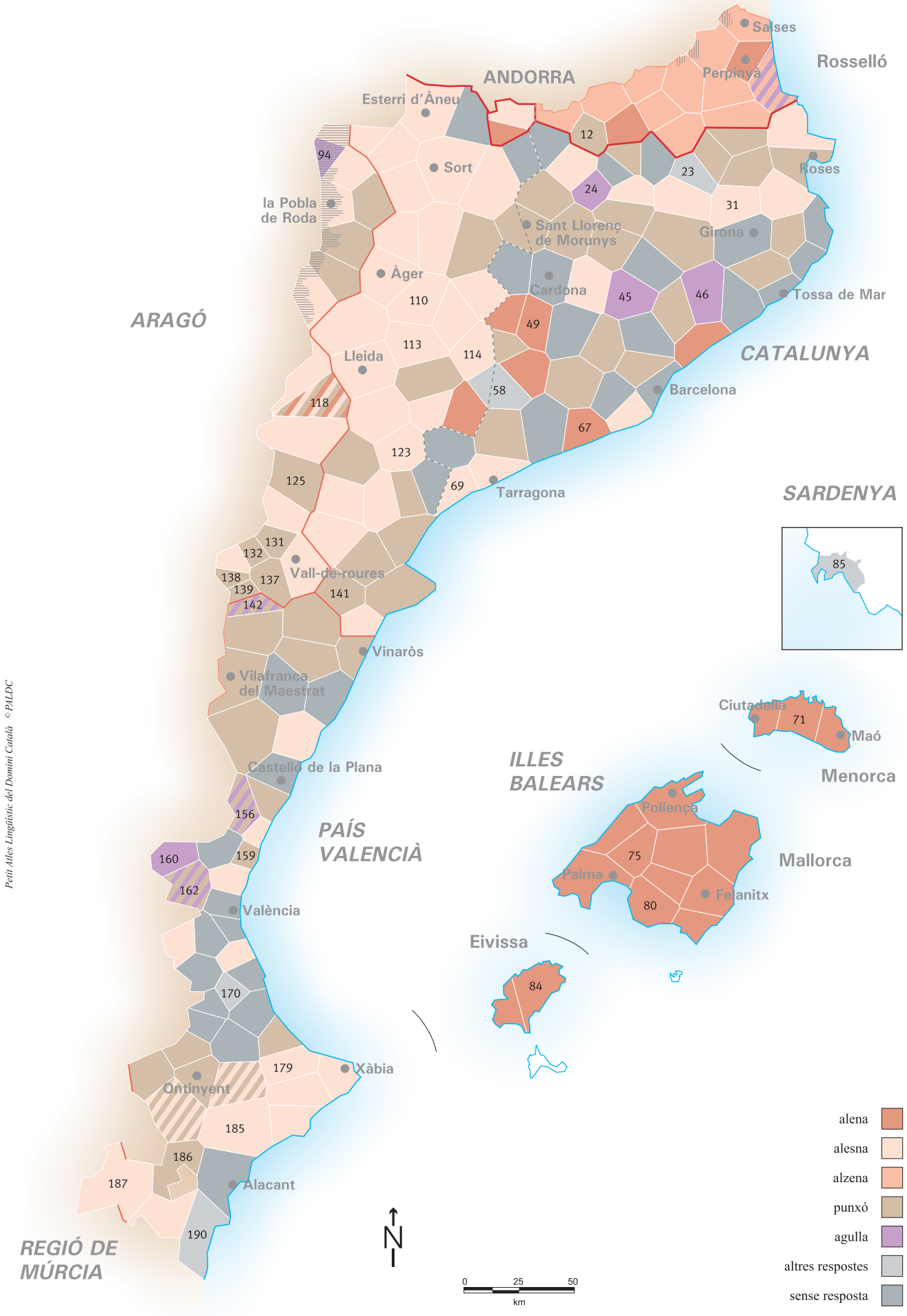
Agulla (< ACŪCŬLA) figura com a resposta –que en algun cas pot ser mot no específic–, amb les var. *aülla* 160, 162, del val., amb pèrdua de *-g-* en contacte amb una vocal velar (cf. *PALDC*, I, mapa 25); *g*[u]*ia* 45, 46, d'àrea peninsular ioditzant; i les perifràstiques *agulla de punxó* 142; *agulla albardera* 94, 185, per a cosir albardes (< àr. andalusí ALBÁRDAʕA, cl. ALBARDAʕAH [Corriente]); *agulla espardenyera* 24, 156, 185 (*aülla espardenyera* 187) (Lamarca, 1839), per a cosir la sola de les espardenyes; *agulla saquera* 58 (Escrig, 1851), per a sacs; *agulla sabatera* 185 (Rosanes, 1864), per a sabates; *agulla astorera* 185, per a la llata de les astores.

Són extensions de significat *llanceta* 12, dim. de *llança* (< LANCĔA), a partir de 'instrument de cirurgia amb la punta en forma de llança' (s. XIV); *daga* 23, d'origen incert, des de 'arma blanca'; *pua* 190 (< *PŪGA, parent de PUNGĔRE 'punyir' i PUGIO 'punyal'), partint de 'cos rígid i prim acabat en punta'.

Una mirada al conjunt dialectal cat. ens mostra una àrea compacta de *alena* en el bal. i punts dispersos del cat. or. peninsular, una forma que ha perdut la sibilant sonora de *alesna* (com el mall. *Corema* < *Quaresma*), que, fidel a la seva actitud conservadora, s'ha mantingut en cat. nord-occ., mentre que la *lesna* val. és més aviat atribuïble a una expansió del cast. murcianomanxec (← *lezna*) (cf. *ALeCMan*, mapa 713); de fet, la *alesna* del *Libre de caça* (s. XV) és una herència del model cast. (Garcia Sempere, 2013: 129). Aquesta forma es degué imposar en val. a l'anterior *punxó*, que ocupa bona part d'aquest dialecte i també del cat. central. *Agulla* té solament caràcter testimonial.

Són mots normatius *alena*, des del *DOrt*, 1917; *punxó*, des del *DG*$_1$, 1932.

L'*alena*

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

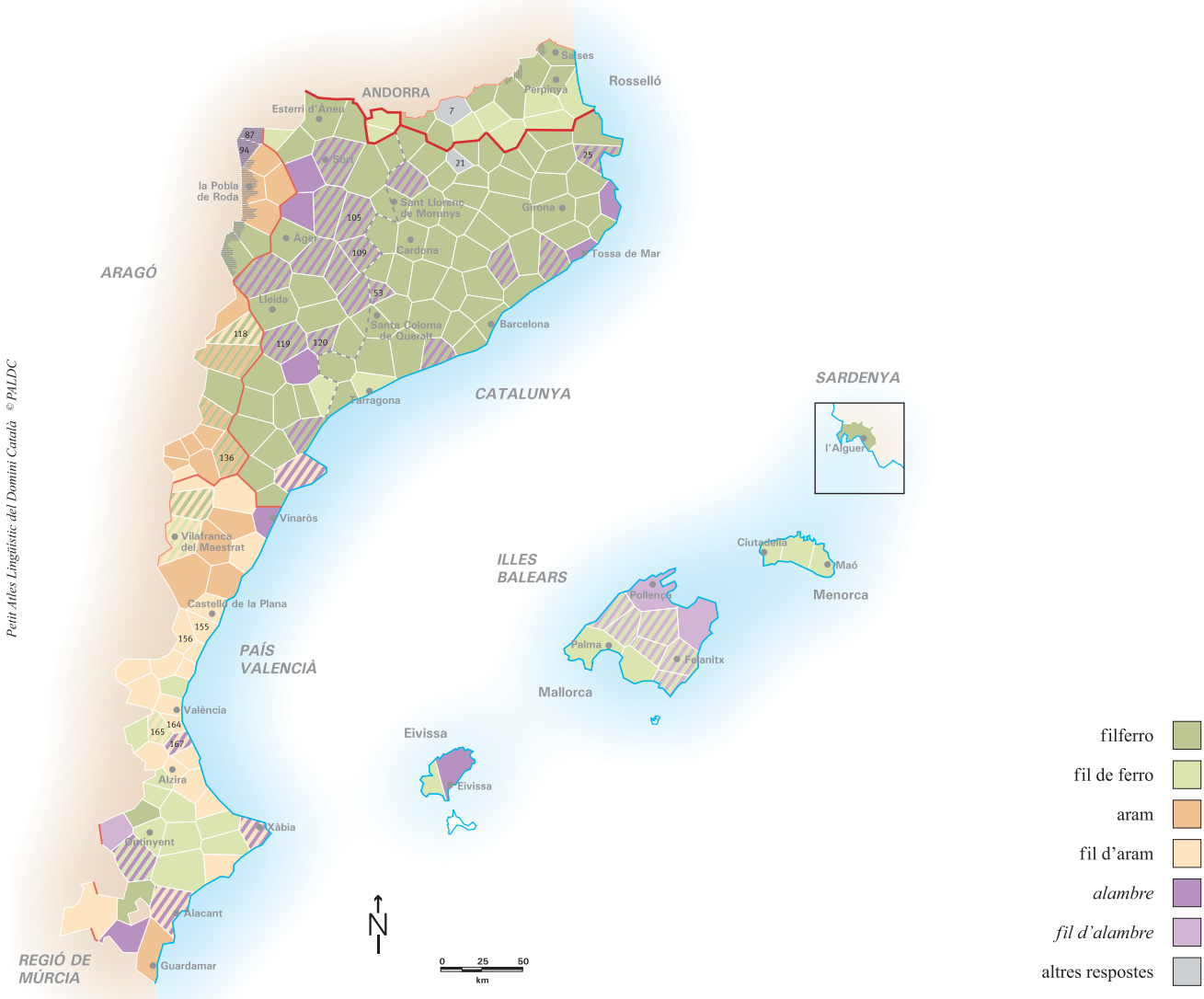
1104
El *filferro*
(*ALDC*, VII, 1686. El *filferro*)

El *filferro* és un “fil d’acer dolç, d’una gran flexibilitat i tenacitat, obtingut per trefilatge” i “metall estirat en forma de fil” (*DIEC*, s. v. *filferro* i *fil*); el mot, compost de *fil* (< FĪLUM) i *ferro* 21 (< FĔRRUM), procediria, segons el *DECat*, d’un hipotètic FILUM FERRĔUM o FILUM FERRĪ, que seria l’origen d’una primera forma **filferre* passada després a *filferro*; tanmateix, atès que la lexia composta *filferro* només es documenta des de principis del s. XIX, mentre que la lexia complexa *fil de ferro* és atestada des del s. XV (“fil de ferre”, *Spill*; “fil de ferro”, doc. barceloní de 1481) fins almenys a Lacavalleria, 1696 (en mall. en Amengual, 1858-1878), sembla que hauríem de partir d’aquesta forma reduïda posteriorment a *filferro*, que, d’altra banda, coneix una extensió considerable enfront de *fil de ferro*, escorat a parlars laterals (ross., val. mer.) o insulars (bal.); comparem també el mot amb el fr. *fil de fer* (→ *fil de fer* 7) i l’it. *fildiferro* o *filo di ferro*.

Aram s’hauria pogut formar per metonímia (nom de la matèria per l’objecte) a partir del llat. tardà AERAMEN ‘bronze; objecte de bronze’ (der. de AES, AERIS ‘bronze; coure’), convertit per assimilació en ARAMEN; però també podria constituir una reducció de *fil d’aram*, freqüent en val. (var. *fil d’eram* 155, 164, 167, a partir de l’articulació de la preposició *de*; dim. *fil d’aramet* 156). L’alternança geogràfica en val. de *fil d’aram*/*fil de ferro* es complementa en obres lexicogràfiques (Cabrera, 1868; Pla, 1880). Notem que *alambre*, pres del cast. *alambre* (< ant. *arambre*, present en les loc. 87, 94), o *fil d’alambre*, menys freqüent, s’han instal·lat en poblacions disperses del domini, sovint amb convivència amb *fil de ferro* o *aram*/*fil d’aram*, precisant matisos de consistència de vegades contradictoris: per a uns inf., l’*alambre* (o *aram*) 53, 119, 120 és gruixut com el *filferro* 109, mentre que per a altres el *fil d’aram* (o *aram*) 118, 136, 165, l’*alambre* 25 i el *filferro* 53, 105, 120 són prims.

L’àrea predominant pràcticament en tots els dial. és la de *filferro*/*fil de ferro*, mentre que la de *aram*/*fil d’aram* només és de la franja occidental i bona part del val. L’interferit *alambre*/*fil d’alambre* fa acte de presència, aquí i allà, sovint amb convivència amb el mot genuí.

Són mots normatius *filferro*, des del *DOrt*, 1917; *fil de ferro*, com a exemple, des del *DG*$_1$, 1932; *aram* “coure treballat en forma de xapa o de fil”, des del *DIEC*$_1$, 1995.

Petit Atles Lingüístic del Domini Català © PALDC

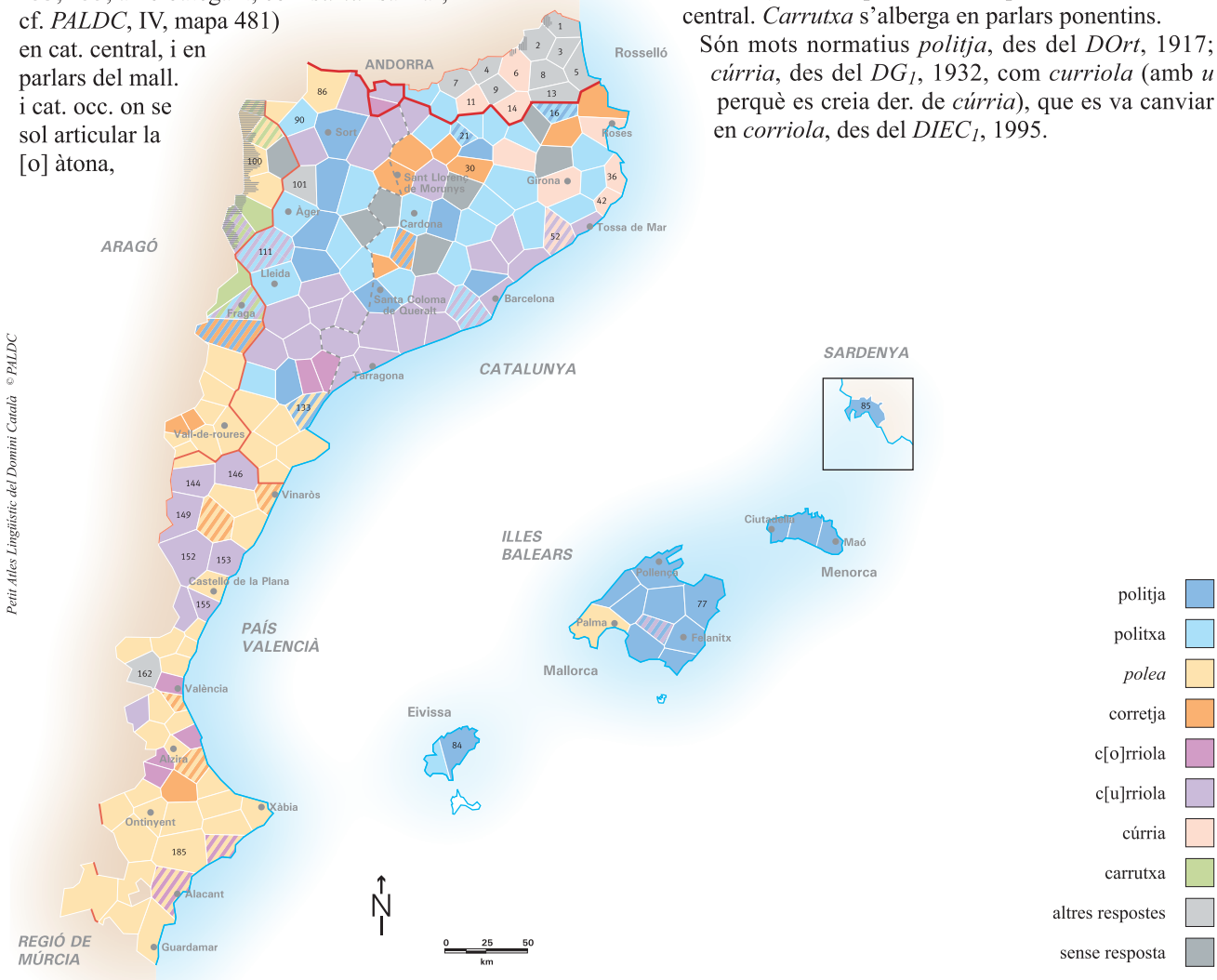
1105
La *politja*
(*ALDC*, VII, 1688. La *politja*)

Una *politja* és una ‘roda acanalada per on passa una corda o corretja, i serveix per a aixecar pesos o transmetre un moviment’; doc. des del s. XIV, deriva del llat. vg. *POLĬDĬA, pl. de POLĬDĬUM (← gr. POLIDION, dim. de POLOS ‘eix’, cf. gr. POLEO ‘jo giro’); var. *politxa*, amb ensordiment, semblant al del ross. i al de l’occ. ([dʒ] > [tʃ]; ross. *aigatge*/*aigatxe*, occ. *vilatge*/*vilatxe*), però no en sentit invers ([tʃ] > [dʒ], com passa en ross. *matxo* > *matjo*) (cf. Veny, 2016): no falta algun cas d’alternança [tʃ]/[dʒ] 16 o de [ʒ]/[tʃ] 21; *polija* 21, amb conservació de l’articulació fricativa abans de l’accent, pròpia dels bisbats de Girona i Elna, com a l’època medieval (cf. Coromines, 1971: 260); *bolitja* 77, per sonorització anòmala de l’oclusiva sorda; *poletja* 84, 85, *poletxa* 90, per encreuament amb *polea*, mot d’origen cast., instal·lat en parlars de la Franja i val., però que, per via del fr., ha donat *polí* 1, 3, 6, 11, 13, 14, *polia* 4, 5, 7-9 (← fr. *poulie*) i *polilla* 2, amb una mena d’ultracorrecció. *Corretja* és un der. de CORRĬGĬA, que en pallarès va donar inicialment *correia*, pel pas de -GJ- > [j], i després *correa* 86. *Corriola* és una var. de *carriola*, der. de *carro* (< llat. CARRUS), amb atracció de *córrer* (< CŬRRĔRE) (cf. *PALDC*, III, mapa 456, com també per a *cúrria*, *carrutxa*, *politja*); es pronuncia *c*[u]*rriola* (o *curiola* 111, 144, 146, 149, 152, 153, 155, amb bategant, com *sària* ‘sàrria’; cf. *PALDC*, IV, mapa 481) en cat. central, i en parlars del mall. i cat. occ. on se sol articular la [o] àtona, però que en aquest cas [o] > [u] per harmonia vocàlica; *correola* 52 és una mostra de l’alternança de timbre [i]/[e] àtona; *cúrria* és una forma regressiva, amb la var. *curri* 6, 11, 14, amb caiguda de la vocal final de *-ia*, pròpia del ross. (com *gàbia* > *gabi*). *Carrutxa*, afí a l’arag. i al cast., és un altre der. de *carro*.

Altres mots, de localització puntual, són *roda* 100 (var. alg. *rora* 85, per rotacisme), del llat. RŎTA, per la disposició circular; *volant* 30, 162, 185, amb un sentit inicial semblant (part. de present de *volar* < VŎLĀRE); *bossells* 133, terme mariner, ‘conjunt de diverses politges’ (potser < llat. vg. *BŬTTICĔLLUS, der. de BŬTTIS ‘bota’); *sirga* 101, d’origen incert, seria una extensió de ‘corda per estirar una barca i treure-la a la costa’ al torn que fa aquesta funció; *trasmissió* 1, pres del llat. TRANSMISSIŌNEM, ‘aparell que fa passar quelcom d'un lloc a un altre’.

En la distribució areal, *politja* i *politxa* ocupen bona part del Principat a més del bal. i l’alg., mentre que el cognat equivalent d’origen cast., *polea*, pul·lula per poblacions ponentines i ha arrelat en val., on es documenta en Escrig, 1851. *Corriola* s’estén per diverses àrees del Principat, com també del val., on ha rebut la competència de *polea*; el seu pseudoprimitiu *cúrria* (o *curria* 36, 42, 52; *corries* en Eximenis) coneix poblacions septentrionals del cat. central. *Carrutxa* s’alberga en parlars ponentins.

Són mots normatius *politja*, des del *DOrt*, 1917; *cúrria*, des del *DG*$_1$, 1932, com *curriola* (amb *u* perquè es creia der. de *cúrria*), que es va canviar en *corriola*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

III. BIBLIOGRAFIA

Aguiló = (1915-1931): *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, revisats i publicats per Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu, 8 vol., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Aguiló, Cosme (1996): *La toponímia de la costa de Lluc-major*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2002 a): «Els noms mallorquins del garbellet», dins *Els tords, aucells d'hivern*, «Quaderns de natura», 12, Palma de Mallorca, Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears, pàg. 18-19.

— (2002 b): *Toponímia i etimologia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Universitat de les Illes Balears [Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 18].

Aguiló, Cosme i Antoni Mestre (2017): *Atles ornitonímic de les Illes Balears*, Barcelona – Palma, Institut d'Estudis Catalans – Institut d'Estudis Baleàrics.

Agustí, Miquel (1617): *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*, Barcelona, Esteve Liberós.

Aixalà i Martí, Xavier (1987): *Els ocells de les terres de Ponent*, Lleida, Dilagro.

Alcalá Venceslada, Antonio (1934): *Vocabulario andaluz*, Andújar, Imprenta La Puritana (2a ed., Madrid, 1951).

Alcover, Antoni M. (1908) «Una mica de dialectologia catalana», dins *Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, pàg. 194-303.

ALDC = Veny, Joan i Lídia Pons i Griera (2001): *Atles Lingüístic del Domini Català*, I. *Introducció*, 1. *El cos humà. Malalties*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2003): *Atles Lingüístic del Domini Català*, II. 2. *El vestit*, 3. *La casa i ocupacions domèstiques*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2006): *Atles Lingüístic del Domini Català*, III. 4. *La família: cicle de la vida*, 5. *Món espiritual: l'Església. Festes religioses. Creences*, 6. *Jocs*, 7. *Temps cronològic. Meteorologia*, 8. *Topografia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2008): *Atles Lingüístic del Domini Català*, IV. 9. *El camp i els cultius*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2010): *Atles Lingüístic del Domini Català*, V. 10. *Indústries relacionades amb l'agricultura*, 11. *Els vegetals*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2012): *Atles Lingüístic del Domini Català*, VI. 12. *Vida pastoral*, 13. *Els animals domèstics*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2014): *Atles Lingüístic del Domini Català*, VII. 14. *Insectes i altres invertebrats. Ocells. Animals salvatges*, 15. *Oficis*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2016): *Atles Lingüístic del Domini Català*, VIII. 16. *El mar. Els vaixells. La pesca*, 17. *Vària*, 18. *Morfologia no verbal*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2018): *Atles Lingüístic del Domini Català*, IX. 19. *Morfologia verbal*, 20. *Sintaxi*, 21. *Fonosintaxi*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

ALE = (1983-2007): *Atlas Linguarum Europae*, Assen – Maastricht – Roma, Van Gorcum.

ALEANR = Alvar, Manuel (1979-1980): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja*, 12 vol., Zaragoza – Madrid, Diputación Provincial de Zaragoza – Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

ALeCMan = García Mouton, Pilar i Francisco Moreno Fernández (2003): *Atlas Lingüístico* (*y etnográfico*) *de Castilla-La Mancha*, Universidad de Alcalá. Versió en línia: <http://www.linguas.net/alecman/>

Alegre *et al*. = Alegre, Montserrat, Jordi Lleonart i Joan Veny (1992): *Espècies pesqueres d'interès comercial. Nomenclatura oficial catalana*, Barcelona, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya – Institut d'Estudis Catalans – TERMCAT.

ALEICan = Alvar, Manuel (1975-1978): *Atlas Lingüístico y Etnográfico de las Islas Canarias*, 3 vol., Las Palmas de Gran Canaria, Ediciones del Excmo. Cabildo Insular de Gran Canaria.

ALF = Gilliéron, Jules i Edmont Edmont (1902-1910): *Atlas Linguistique de la France*, Paris, Honoré Champion.Versió en línia: <lig-tdcge.imag.fr/cartodialect4/>

Alibert = Alibert, Louis (1966): *Dictionnaire occitan-français*, Toulouse, Institut d'Études Occitanes.

Alibert, *Gr*. = Alibert, Loïs (1935): *Gramatica occitana*, Tolosa, Societat d'Estudis Occitans.

ALINEI, Mario (1983): «Arc-en-ciel», dins *ALE*, I, 1, *Cartes*, 6-9, *Commentaires*, Assen – Maastricht, Van Gorcum, pàg. 47-80.

ALINEI, Mario i Vittorio DELL'AQUILA (2009): «Les désignations romanes de la 'belette'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 319-357.

ALiR = *Atlas Linguistique Roman*, I (2 toms + 14 mapes), 1996; IIa (1 tom + 24 mapes), 2001; IIb (1 tom + 16 mapes), 2009; Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato; IIc, 2018, Alessandria, Edizioni dell'Orso.

ALLIÈRES, Jacques (2009): «Les désignations romanes de la 'cigale'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 79-92.

ALPI = NAVARRO TOMÁS, Tomás (1962): *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
Versió digital de GARCÍA MOUTON, Pilar (coord.), Inés FERNÁNDEZ-ORDÓÑEZ, David HEAP, Maria Pilar PEREA, João SARAMAGO, Xulio SOUSA, 2016, *ALPI* – Consejo Superior de Investigaciones Científicas: <http://www.alpi.csic.es/>

ALPO = GUITER, Henri (1966): *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique.

ALVAR, Manuel (1953): *El dialecto aragonés*, Madrid, Gredos.

ÁLVAREZ PÉREZ, Xosé Afonso (2009): «Les désignations romanes de l''alouette'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 359-388.

AMENGUAL, Juan José (1858-1878): *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*, Palma, Imprenta y Librería de Juan Colomar.

Andolz = ANDOLZ, Rafael (1977): *Diccionario aragonés*, Zaragoza, Librería General.

APROSIO, Sergio (2001-2003): *Vocabolario ligure storico-bibliografico* (*sec. x-xx*), 4 vol., Savona, Società Savonese di Storia Patria.

ARMANGUÉ i HERRERO, Joan (1996): *Llengua i cultura a l'Alguer durant el segle XVIII: Bartomeu Simon*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Arxiduc = ARCHIDUQUE LUÍS SALVADOR DE AUSTRIA (1985): *Las Baleares por la palabra y el grabado*, 10 vol., Palma de Mallorca, "Sa Nostra".

AUGUSTO, Maria Celeste (2009): «Les désignations romanes du 'crapaud'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 137-160.

Autoridades = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1726): *Diccionario de Autoridades*, Madrid, Imprenta de Francisco del Hierro (ed. facsímil, Madrid, Gredos, 1979).

AVRIL, J. T. (1839): *Dictionnaire provençal-français*, Apt, Édouard Cartier.

AYMERICH *et al.* = AYMERICH, Joan i 16 col·laboradors (1991): *Els ocells d'Osona*, Barcelona, Lynx Edicions.

AZKUE, Resurrección María de (1969): *Diccionario vasco-español-francés*, 2 vol., Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca.

BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1951): *Gramática histórica catalana*, Barcelona, Noguer (ed. cat., València, Universitat de València, 1981).

— (1954): «"Alcalde". Difusión de un arabismo en catalán», dins *Homenaje a Millás-Vallicrosa*, I, Barcelona, Consejo Superior de Investigacions Científicas, pàg. 67-82.

— (1958): «Les dénominations catalanes de la 'coqueluche'», dins *Etymologica. Walther von Wartburg zum Siebzigsten Geburtstag 18 Mai 1958*, edició a cura de Hans-Erich KELLER, Tübingen, Max Niemeyer, pàg. 43-58.

— (1966): «Y a-t-il un dérivé de "Lugdunum" (cf. Lyon) en Catalogne?», dins *Travaux de Linguistique et de Littérature* [*Mélanges de Linguistique et de Philologie Romanes offerts à Mgr. Pierre Gardette*] [Strasbourg], 4, pàg. 51-58.

— (1979): «Sobre el procés d'anivellament del vocabulari rural català. Presentació i comentari d'un cas concret», dins *Hommage à Jean Séguy*, I, Toulouse, Université de Toulouse – Le Mirail, pàg. 99-120.

— (1999): veg. *Regles*.

BALAÑÀ ABADIA, Pere (1980): «Noves hipòtesis sobre l'etimologia de *bassetja*», dins *Anuario de Filología* [Barcelona], 6, pàg. 493-506.

BALARI, José (1899): *Orígenes históricos de Cataluña*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús (2a ed., Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Románica, 1964).

BALLARÍN CORNEL, Ángel (1978): *Diccionario del benasqués*, 2a ed., Zaragoza, La Editorial.

BAMBECK, Manfred (1968): *Boden und Werkwelt. Untersuchungen zum Vokabular der Galloromania aufgrund von nichtliterarischen Texten. Mit besonderer Berücksichtigung mittellateinischer Urkunden*, Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie, 115, Tübingen, Max Niemeyer, pàg. 151-153.

BARRERA, Jacint (1892): *Los aucells de Teià i Masnou*, Barcelona, La Renaixença (ed. Bellaterra, Lynx Edicions, 2007).

Barrere 1745 = COLÓN, Germà i Josep TORMO (2003): *L'ornithologia rossellonesa de Pere Barrere* (*1745*), Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.

BARRI i MASATS, Montserrat (1998): «*Carrota* i *carlota*, dos gal·licismes del català», dins Josep MASSOT i MUNTANER (ed.), *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, II, Barcelona, Universitat de Barcelona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 587-599.

— (1999): *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

BARTOLI, Matteo (1925): *Introduzione alla Neolinguistica. Principi-Scopi-Metodi*, Genève, Leo S. Olschki.

BDELC = Corominas, Joan (1973): *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, 3a ed., Madrid, Gredos.

Bejček, Vladimir (1989): *Oiseaux migrateurs*, Paris, Gründ.

Belon, Pierre (1555): *L'histoire de la nature des oyseaux*, Paris.

Beltran i Cavaller, Joan S. (2010): *Vocabulari de cruïlla. Els mots de les Terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal*, 2 vol., Benicarló, Onada.

Bernat i Baltrons, Francesc i Jaume Torres i Estradé (2004): «*Collamec-mecoll*: estudi dels mots emprats en català per expressar el concepte de 'dur una persona a les espatlles i/o l'esquena'», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Joan Veny / 5*] [Barcelona], 49, pàg. 201-231.

Bernis, Francisco (1995): *Diccionario de nombres vernáculos de aves*, Madrid, Gredos.

Bertoldi, Vittorio (1924): «Dal lessico botanico: la petacciola», dins *Archivum romanicum: nuova rivista di filologia romanza* [Genève], vol. VIII, 1-2, pàg. 256-267.

Bibiloni, Gabriel (2016): *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma, Lleonard Muntaner.

Blasco Ferrer, Eduardo (1984): *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*, Tübingen, Gunter Narr.

Bloch, Oscar i Walther von Wartburg (1950): *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris, Presses Universitaires de France.

Botet, Renat (1997): *Vocabulari rossellonès*, Canet, El Trabucaire.

Bourciez, Édouard (1956): *Éléments de linguistique romane*, 4a ed., Paris, Klincksieck.

Bros *et al*. = Bros, Vicenç, Jordi Miralles i Joan Real (1982): *La fauna del Vallès Occidental. Catàleg i estudi biològic de la fauna vertebrada*, Sabadell, El Pot Cooperativa.

Bruguera, Jordi (1990): *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (1996): *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (2006): *Diccionari de la formació de mots*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Bulbena, Antoni (1905): *Diccionari català-francès-castellà*, Barcelona, Francesch Badía.

— (1919): *Diccionario catalán-castellano*, Barcelona, Vda. Badía Cantenys.

Busa-Nebrija = Nebrija, E. A. de i Gabriel Busa (1987): *Diccionario latín-catalán y catalán-latín, 1507*. Estudi de Germà Colón i Amadeu J. Soberanas, Barcelona, Puvill.

Cabrera, Josep Maria (1868): *Vocabulario valenciano-castellano*, Valencia, F. Campos.

Caprini, Rita (2001): «Les désignations romanes de la 'chenille'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 61-87.

— (2009): «Les désignations romanes du 'rouge-gorge'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 425-459.

Careta Vidal, Antoni (1901): *Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*, Barcelona, J. Oliva.

Caria, Rafael (2001): *Le piante spontanee ad Alghero. Nomi. Proprietà. Usi. Etimologia*, Sassari, EdeS Editrice Democratica Sarda.

— (2006): *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*, Sassari, EdeS Editrice Democratica Sarda.

Carpitelli, Elisabetta (2009): «Les désignations romanes du 'ver de terre'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 255-278.

Casanova, Emili (1984): «Grup fonètic dèbil i préstec: a propòsit dels reflexos de -ticum en català», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, València, Universitat de València, pàg. 65-72.

— (1990): «L'evolució del sistema palatal català: una interpretació», dins *A sol post. Estudis de llengua i literatura* [Alacant], 1, pàg. 45-62.

— (2003): «El lèxic de la Decadència en els estudis etimològics: el cas del DECat de Joan Coromines», dins Marie-Claire Zimmermann i Anne Charlon (eds.), *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (*Universitat de París IV-Sorbonne, 4-10 de setembre de 2002*), III, Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 189-221.

— (2010): «L'evolució dels prefixos *des-* i *es-* en català a la llum de la Romània», dins *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes* (*Innsbruck, 3-8 septembre 2007*), vol. VII, Berlin – New York, De Gruyter, pàg. 385-394.

Cases-Carbó, Joaquim (1928): *Assaigs de paleontologia lingüística catalana. La terminació ona a Catalunya i voltants. Català, Catalunya. Lledó*, Barcelona, Llibreria Catalònia (amb un mapa fora de text).

Cavanilles, Antonio Josef (1795): *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, Madrid, Imprenta Real.

Cobarrubias Orozco, Sebastián de (1610 [1979]): *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, Turner.

Colomina, Jordi (1985): *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alcoi, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert" – Diputació Provincial d'Alacant.

— (1986): «Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta», dins Joan Veny i Joan M. Pujals (eds.), *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (*Tarragona-Salou, 1-5 octubre 1985*), Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 659-678.

— (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.

— (1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Alacant, Universitat d'Alacant.

COLÓN, Germà (1953): «El concepto 'otoño' en catalán y su posición entre las lenguas romances», dins *Revista de Filología Española* [Madrid], 37, pàg. 194-215 (reproduït a G. COLÓN [1976], pàg. 223-239).

— (1970): «Sobre el funcionament de les sibilants en el català de Castelló», dins *Phonétique et linguistique romanes. Mélanges offerts à M. Georges Straka*, I, Lyon – Strasbourg, pàg. 43-51 (reproduït a G. COLÓN [1997], pàg. 329-338).

— (1973 a): «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica», dins *Prohemio* [Barcelona], 4, pàg. 5-36 (reproduït a G. COLÓN [1976], pàg. 354-395).

— (1973 b): «Del ave a la nave. Deslinde de una metáfora», dins *Zeitschrift für romanische Philologie*, 89, pàg. 228-244 (reproduït a G. COLÓN [1976], pàg. 405-431).

— (1976): *El lexico catalán en la Romania*, Madrid, Gredos.

— (1978): *La llengua catalana en els seus textos*, 2 vol., Barcelona, Curial.

— (1985): «*La balada de la garsa i l'esmerla* de Corella», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit / 3*] [Barcelona], 11, pàg. 157-158.

— (1986): «Precisiones y complementos sobre el español *hincha* 'encono', portugués *incha* y catalán *inxa*», dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, I, Barcelona, Quaderns Crema, pàg. 435-450 (reproduït a G. COLÓN [1989], pàg. 159-175).

— (1989): *El español y el catalán, juntos y en contraste*, Barcelona, Ariel.

— (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*, Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2002 a): «*Lledó*, celtisme o androtopònim?», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 78, pàg. 105-116.

— (2002 b): *Para la historia del léxico español*, 2 vol., Madrid, Arco Libros.

— (2003): «Espigoladures valencianes medievals», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Joan Veny / 3*] [Barcelona], 47, pàg. 21-36.

COLÓN, Germà i Helmut LÜDTKE (1964): «Die Etymologie von fr. *son* "kleie"», dins *Vox Romanica* [Bern], 23, pàg. 69-84.

COMES i CAUSSA, Josep (1998): «El parlar de Pau (Alt Empordà) a la dècada 1960-70 (II)», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* [Figueres], 31, pàg. 351-413.

COMPANYÓ, Louis (1864): *Histoire naturelle du département des Pyrénées-Orientales*, Perpignan, Imprimerie de J. B. Alzine.

CONTE *et al*. = CONTE, Anchel, Chorche CORTÉS, Antonio MARTÍNEZ, Francho NAGORE i Chesús VÁZQUEZ (1977): *El aragonés: identidad y problemática de una lengua*, Zaragoza, Librería General.

CONTINI, Michel (2009): «Les désignations romanes du 'papillon'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 179-213.

CONTINI, Michel i Elisabetta CARPITELLI (2009): «Les désignations romanes de l''essaim'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 161-177.

CONTINI, Michel i Marie-Rose SIMONI-AUREMBOU (1996): «Les désignations romanes du 'berceau'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), I, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 95-114.

CORACHAN, Manuel (1936): *Diccionari de medicina*, Barcelona, Salvat.

CORBERA POU, Jaume (2000): *Caracterització del lèxic alguerès*, Palma, Universitat de les Illes Balears.

COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.

— (1976): *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, 2a ed., Palma de Mallorca, Moll.

— (1976-1977): *Entre dos llenguatges*, 3 vol., Barcelona, Curial.

— (1980-2001): veg. *DECat*.

— (1989-1997): veg. *Onomasticon*.

— (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.

— (2016): *Llibreta de Camp XXV de l'*Onomasticon Cataloniae. *Enquestes toponomàstiques i dialectals realitzades a la Catalunya del Nord* (*1959-1960*), edició i estudi lingüístic a cura de Philip D. RASICO, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans – Fundació Pere Coromines.

CORRIENTE = CORRIENTE, Federico (2003): *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*, 2a ed., Madrid, Gredos.

CORRIENTE, Federico (1982): «Precisiones etimológicas a 'bassetja' y 'baldraca'», dins *Anuario de Filología* [Barcelona], 8, pàg. 105-109.

CORTELAZZO, Manlio (1969): *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana. I. Problemi e metodi*, Pisa, Pacini.

COSTA, Georges J. (1986): *Atlas linguistique «Sacaze» des confins catalano-languedociens*, Saint-Estève, P. Société des Professeurs de Catalan.

CTILC = RAFEL FONTANALS, Joaquim (dir.): *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

DAUZAT *et al*. = DAUZAT, Albert, Jean DUBOIS i Henri MITTERAND (1964): *Nouveau dictionnaire étymologique e historique*, Paris, Larousse.

DBalari = BALARI i JOVANY, José (1926-1936): *Diccionario Balari. Inventario lexicográfico de la lengua catalana*, compilado por José BALARI y JOVANY y dispuesto para su publicación por Manuel de MONTOLIU (A-G), 2 vol., Barcelona, Universidad de Barcelona.

DCVB = Alcover, Antoni M. i Francesc de Borja Moll (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Moll.

DECat = Coromines, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial – La Caixa.

DECH = Coromines, Joan i José Antonio Pascual (1980): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.

DEI = Battisti, Carlo i Giovanni Alessio (1975): *Dizionario etimologico italiano*, 4 vol., Firenze, G. Barbèra.

DELL = Ernout, Alfred i Antoine Meillet (1985): *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, 4a ed., Paris, Klincksieck.

DES = Wagner, Max L. (1960-1964): *Dizionario etimologico sardo*, 3 vol., Heidelberg, Carl Winter (nova edició, Cagliari, Gianovi Trois, 1989).

DG$_1$ = Fabra, Pompeu (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia.

DG$_2$ = Fabra, Pompeu (1954): *Diccionari general de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, A. López Llausàs.

DHLF = Rey, Alain (director) (1994): *Dictionnaire historique de la langue française*, 3 vol., Paris, Dictionnaires Le Robert.

DIEC$_1$ = Institut d'Estudis Catalans (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, 1a ed., Barcelona – Palma de Mallorca – València, Edicions 3 i 4 – Edicions 62 – Moll – Enciclopèdia Catalana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DIEC$_2$ = Institut d'Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62 – Enciclopèdia Catalana.

Diez, Friedrich (1853 [1857]): *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, Bonn, Bei Adolph Marcus.

Domingo i de Pedro, Màrius i Josep-Manel Concernau (1982): *Els ocells a l'Alt Camp*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs.

DOrt = Fabra, Pompeu (1917): *Diccionari ortogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (posteriors edicions de 1923, 1931 i 1937).

DRAE = Real Academia Española (1984): *Diccionario de la lengua española*, Madrid, 20a ed.

Duarte, Carles i Àlex Alsina (1984-1986): *Gramàtica històrica del català*, 3 vol., Barcelona, Curial.

Duran, Miguel (2007): *Noms i descripcions dels peixos de la mar catalana. I. Àgnats, Condrictis, Osteïctis* (*1a part*), Mallorca, Moll.

— (2010): *Noms i descripcions dels peixos de la mar catalana. II. Osteïctis* (*2a part*), Mallorca, Moll.

Ebner, Fred (1963-1968): «El 'cec' i el 'llusc' als parlars catalans», dins *Estudis Romànics* [*Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra / 2*] [Barcelona], 13, pàg. 127-145.

Endize = Instituto de Estudios Altoaragoneses (1999): *Endize de bocables de l'aragonés, seguntes os repertorios lesicos de lugars y redoladas de l'Alto Aragón*, 4 vol., Uesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses.

Escrig, José (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, Valencia, Imprenta de J. Ferrer de Orga.

Escrig, José i Constantino Llombart (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, 2 vol., 3a ed., Valencia, Librería de Pasqual Aguilar.

Esteve, Joan (1489): *Liber elegantiarum latina et valentiana lingua*, Venècia, Paganinus de Paganinis.

Esteve *et al*. = Esteve, Joaquín, Joseph Belvitges i Antonio Juglà (1803): *Diccionario catalán-castellano-latín*, Barcelona, Oficina de Tecla Pla Viuda.

Fabra, Pompeu (1917): veg. *DOrt*.

— (1918): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1932): veg. *DG*$_1$.

— (1954): veg. *DG*$_2$.

Favà i Agud, Xavier (2001): *Diccionari dels noms de ceps i raïms. L'ampelonímia catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Febrer Cardona, Antoni (v. 1830 [2001]): *Diccionari menorquí, español, francès i llatí*, edició crítica i estudi introductori a cura de Maria Paredes, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Fernández-Ordóñez, Inés (2011): *La lengua de Castilla y la formación del español*, Madrid, Real Academia Española.

Ferrando, Antoni (2012): «Precaucions metodològiques per a l'estudi lingüístic del *Curial e Güelfa*», dins Ferrando, Antoni (ed.), *Estudis lingüístics i culturals sobre* Curial e Güelfa. *Novel·la cavalleresca anònima del segle xv en llengua catalana*, Amsterdam, John Benjamins, pàg. 31-88.

Ferrer, Joan, Josep Ferrer i Joan Pujadas (eds.) (1998): *Pompeu Fabra i Joan Coromines. La correspondència dels anys de l'exili*, Barcelona, Fundació Pere Coromines – Institut d'Estudis Catalans.

Ferrer Parpal, Jaime (1883): *Diccionario menorquín-castellano*, 2 vol., Mahón, Imprenta M. Parpal.

Ferrer Pastor, Francesc (1980-1981): *Diccionari de la rima*, València, Impremta Fermar.

FEW = Wartburg, Walther von (des de 1928): *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Bonn – Leipzig – Berlin – Basel, Mohr – Zbinden.

Fidel *et al*. = Fidel, L., V. Bataller, J. Tormo, V. Beltrán i C. Segura (2014): *El nom popular dels ocells al migjorn valencià*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.

Figuera, Pere Antoni (1814) [= F.P.A.F.T.R.F.O]: *Recopilació de alguns termes mallorquins ab el seu corresponent español*, facsímil, ap. Joan Veny [2006 d], pàg. 119-165.

— (1840): *Diccionari mallorquí-castellà*, Palma de Mallorca, Imprenta y Llibreria de Esteva Trias.

Fiter, Josep (1913): *Enciclopèdia moderna catalana*, Barcelona, Joseph Gallach.

Foix, Vincent (2003): *Dictionnaire gascon-français* (*Landes*), texte établi au Centre d'Études des Cultures d'Aquitaine et d'Europe du Sud sous la direction de Paule Bétérous, Bordeaux, Presses Universitaires de Bordeaux.

FONT, Antoni (1637): *Fons verborum et phrasium*, Barcinone, Mathevat.

FONT QUER, Pío (1982): *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*, Barcelona, Labor.

FOUCHÉ, Pierre (1924 a): *Phonétique historique du roussillonnais*, Toulouse, É. Privat.

— (1924 b): *Morphologie historique du roussillonnais*, Toulouse, É. Privat.

FRANCONIE, Héléne (2009 a): «Les désignations romanes de la 'blatte' et du 'ténébrion'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 1-44.

— (2009 b): «Les désignations romanes du 'cloporte'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 93-135.

FUSTER i TARONGÍ, Just Pastor (1827-1830): «Breve vocabulario valenciano y castellano de las voces mas obscuras ó anticuadas», dins *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días y de los que aún viven*, vol. I, Valencia, Imprenta y librería de José Ximeno, pàg. 313-350.

GARCÍA DE DIEGO, Vicente (1985): *Diccionario etimológico español e hispánico*, 2a ed., Madrid, Espasa-Calpe.

GARCIA-MEDALL, Joaquim i Joan Emili QUILES (1989): «Els noms d'un joc a la Comunitat Valenciana: el sambori», dins *Miscel·lània 89*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, pàg. 47-83.

GARCÍA MOUTON, PILAR (2001): «Les désignations romanes de la 'mante religieuse'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 239-280.

GARCIA SEMPERE, Marinela (directora), Antoni MAS i MIRALLES, Carme ARRONIS i LLOPIS i Hèctor CÀMARA i SEMPERE (2013): *Libre de caça. Estudi i edició d'un tractat de falconeria medieval*, Alacant – Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GARCÍA SORIANO, Justo (1932): *Vocabulario del dialecto murciano*, Madrid, Bermejo (nova edició, Murcia, Editora Regional de Murcia, 1980).

GARGALLO, José Enrique i Joan VENY (2001): «Les désignations romanes du 'grillon'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 201-217.

— (2009): «Les désignations romanes du 'moineau'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 403-423.

— (2018): «Les désignations romanes de la 'ruche'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIc, [Cartografia] i *Commentaires*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, pàg. 361-391.

GDLC = (1998): *Gran diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

GEC = (1969-1980): *Gran enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

GILI i GAYA, Samuel (1932): «Estudi fonètic del parlar de Lleida», dins *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio Mª Alcover con motivo de la publicación del* «*Diccionari Català-Valencià-Balear*», Palma de Mallorca, Imprenta Vda. de S. Pizà, pàg. 241-255.

GIMENO, Lluís (1990): «L'elisió de la /r/ final de mot en tortosí meridional», dins *Caplletra* [València], 6, pàg. 123-140.

Glossarium = BASTARDAS, Joan, M. BASSOLS *et al*. (1960): *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae. Voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100*, Barcelona, Universitat de Barcelona – Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

GOMEZ GANE, Yorick (2012): *Gli italianismi nel catalano. Dizionario storico-etimologico*, Roma, Aracne.

GOMIS i MESTRE, Cels (2014): *Zoologia popular catalana*, La Bisbal d'Empordà, Sidillà.

GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Manuel (2009): «Les désignations romanes du 'merle'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 389-402.

GRIERA, Antoni (1914): *La frontera catalano-aragonesa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1935-1947): veg. *Tresor*.

GRIÑÓ i GARRIGA, David (1977): *Llibre dels bolets. Guia pràctica del boletaire català*, Barcelona, Millà.

GUARDIOLA i SAVALL, M. Isabel (en elaboració): veg. *TLV*.

GUITER, Enric (1955): «Els noms de l'"arada" en rossellonès», dins *Miscelánea filológica dedicada a Mons. A. Griera*, I, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto M. Cervantes – Instituto de Estudios Pirenaicos, pàg. 335-346.

GUITER, Henri (1966): veg. *ALPO*.

— (1984): «*Chiendent* et *coquelicot* dans l'atlas linguistique des Pyrénées Orientales (ALPO)», dins *Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, 92, pàg. 125-133.

GULSOY, Joseph (1964): *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*, Castellón de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura.

— (1991): «Català *inxa* 'malvolença', castellà *hincha* i portugués *incha*: història i origen», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, IV, València – Barcelona, Universitat de València – Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 395-414.

— (1993): *Estudis de gramàtica històrica*, València – Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

HERNÁNDEZ, Esther i Isabel MOLINA (2009): «Les désignations romanes du 'ver luisant'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 279-317.

HNPC = FOLCH, Ramon (director) (1994): *Història natural dels Països Catalans*, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana.

HOYER, Gunhild (2001): «Les désignations romanes de la 'libellule'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 281-317.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995): veg. $DIEC_1$.

— (1999): *Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*, Barcelona.

— (2007): veg. $DIEC_2$.

JABERG, Karl (1955): «Zu den italienischen und rätoromanischen Namen des Muttermals», dins *Miscelánea filológica dedicada a Mons. A. Griera*, I, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto M. Cervantes – Instituto de Estudios Pirenaicos, pàg. 353-366.

JANER, Gabriel i Miquel RAYÓ (1979): *Aucells esquius*, Palma de Mallorca, Moll.

JUD, Jakob (1925-1926): «Problèmes de géographie linguistique romane», dins *Revue de linguistique romane*, I, 1925, pàg. 181-236; II, 1926, pàg. 163-207.

LABÈRNIA, Pere (1839): *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina*, Barcelona, Estampa dels Hereus de la V. Pla.

LACAVALLERIA, Joan (1696): *Gazophylacium catalano-latinum*, Barcelona, Antoni Lacavalleria.

LALUEZA i FOX, Jordi (1987): *El llibre dels ocells de Catalunya*, Barcelona, Editorial De Vecchi – Edicions Cap Roig.

LAMARCA, Luis (1839): *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, Valencia, Imprenta de J. Ferrer de Orga.

— (1842): *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, segunda edición considerablemente aumentada, Valencia, Imprenta de J. Ferrer de Orga.

LAMUELA, Xavier (1984): «L'evolució dels sons representats per *g*, *j* i *tg* en català», dins Emili CASANOVA (coord.), *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I, València, Universitat de València, pàg. 175-178.

LÁZARO CARRETER, Fernando (1962): *Diccionario de términos filológicos*, 2a ed., Madrid, Gredos.

LEVY, Emil (1894-1917): *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch*, Leipzig, O. R. Reisland.

LLOBET i PORTELLA, Josep M. (2008): «L'antic significat dels mots *assident*, *barbacana*, *nodrís* i *voltar*», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Joaquim Molas / 1*] [Barcelona], 56, pàg. 251-254.

LMP = ALVAR, Manuel (coord.) (1985-1989): *Léxico de los marineros peninsulares*, 4 vol., Madrid, Arco Libros.

LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (2002): *Diccionari de formació de paraules*, Barcelona, Edicions 62.

MALUQUER i SOSTRES, Joaquim (1973): *Els ocells de les terres catalanes*, 2a ed., Barcelona, Editorial Barcino.

MANENT, Albert (1992): «*Rana* al Camp de Tarragona, arcaisme o castellanisme?», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, V, València – Barcelona, Universitat de València – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 447-452 (i dins a Albert MANENT, *Llunari de noms i mots. Qüestions d'onomàstica, dialectologia i despoblament del Camp de Tarragona*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, col·lecció *Assaig*, núm. 83, 2003, pàg. 145-149).

Marina Alta 1992 = BALLESTER ARTIGUES, Teresa *et al*. (1992): *Oficis tradicionals de la Marina Alta*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert – Diputació d'Alacant.

MAROUZEAU, Jules (1951): *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

MARTÍ GADEA, Joaquín (1891): *Diccionario general valenciano-castellano*, Valencia, Imprenta de José Canales Romá.

— (1909): *Vocabulario valenciano-castellano en secciones. El más completo de los publicados hasta el día*, Valencia, Imprenta de Antonio López y Compañía.

— (1915): *Vocabulari monosilábich valenciá-castellá*, Valencia, Imprenta de Antonio López.

MARTÍ MESTRE, Joaquim (2006): *Diccionari històric del valencià col·loquial* (*segles XVII, XVIII i XIX*), València, Universitat de València.

MARTINES, Josep (1998): *El diccionario valenciano de Josep Pla i Costa* (*1817-1890*). *Descripció i edició*, Alacant, Conselleria d'Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana – Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" – Diputació Provincial d'Alacant.

— (1999): «La proximitat lèxica entre el català i l'aragonès a propòsit de *bard*, *brull*, *caragina* i *xafardejar*», dins Francho NAGORE, Francho RODÉS i Chesús VÁZQUEZ (eds.), *Estudios y rechiras arredol d'a luenga aragonesa y a suya literatura. Autas d'a I trobada* (*Uesca, 20-22 de febrero de 1977*), Uesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses – Consello d'a Fabla Aragonesa, pàg. 249-277.

— (2000): *El català del segle XIX. Estudi lingüístic del Diccionario valenciano de Josep Pla i Costa*, Alacant – Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2002): «L'aragonès i el lèxic valencià. Una aproximació», dins *Caplletra* [València], 32, pàg. 157-201.

— (2011 a): «*Punxar* i família: mossarabismes del català?», dins *Caplletra* [València], 51, pàg. 204-235.

— (2011 b): «El canvi semàntic a propòsit de *enze*, *enza*. Estudi del lèxic d'Enric Valor», dins *Ítaca* [Alacant], 2, pàg. 143-204.

— (2012): *El català del segle XIX: el lèxic. L'aportació del Diccionario valenciano de Josep Pla i Costa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

MARTINET, André (1952): «Celtic lenition and western romance consonants», dins *Language* [Baltimore], 28, pàg. 192-217.

MASCARÓ, Joan (1984): «Aramon-aramònic: una regla fonològica catalana no descoberta fins ara», dins *Estudis Universitaris Catalans* [*Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari / 4*] [Barcelona], 26, pàg. 123-129.

MASCLANS, Francesc (1981): *Els noms de les plantes als Països Catalans*, Granollers – Barcelona, Montblanc-Martín – Centre Excursionista de Catalunya.

MASSANELL i MESSALLES, Mar (2002): «El mot valencià i nord-occidental *picaport*: aportació a la divisió català oriental / català occidental», dins Emili CASANOVA, Joaquim MARTÍ i Abelard SARAGOSSÀ (eds.), *Estudis del valencià d'ara. Actes del IV Congrés de Filologia Valenciana del 20 al 22 de maig de 2000. En homenatge al Doctor Joan Veny*, València, Denes, pàg. 375-402.

MASSIP i GIBERT, Josep M. (1980): *Els ocells. Banyoles. Fauna comarcal*, Figueres, Gràfiques Montserrat.

MAYANS i CISCAR, Joan Antoni (1787): *Vocabulari valencià-castellà*, materials introduïts dins *TLV*.

MÉDÉLICE, Jeanine Élisa (2001 a): «Les désignations romanes de l'‘abeille'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 3-19.

— (2001 b): «Les désignations romanes de l'‘araignée'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 21-37.

— (2001 c): «Les désignations romanes de la ‘toile d'araignée'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 39-59.

— (2009): «Les désignations romanes du ‘têtard'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIb, [Cartografia] i *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 215-253.

MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1956): *Orígenes del español*, 4a ed., Madrid, Espasa-Calpe.

— (1960): «Dos problemas iniciales relativos a los romances hispánicos», dins M. ALVAR, A. BADÍA, R. DE BALBÍN i L. F. LINDLEY CINTRA (eds.), *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, I, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pàg. 29-138.

MICHELENA, Luis (2017): *Diccionario general vasco / Orotariko euskal hiztegia*, 5a ed., Bilbo, Euskaltzaindia. Versió en línia: <https://tinyurl.com/ybfq3kxm>

MILÀ i FONTANALS, Manuel (1861): *De los trovadores en España*, dins *Obras completas*, II, Barcelona, Álvaro Verdaguer (reimpressió, 1889).

MISTRAL, Frédéric (1878-1886): *Lou Tresor dòu Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*, Aix-en-Provence, Veuve Remondet-Aubin.

Moliner = MOLINER, María (2007): *Diccionario de uso del español*, 2 vol., 3a ed., Madrid, Gredos.

MOLL, Francesc de Borja (1928): *Suplement català al «Romanisches Etymologisches Wörterbuch»*, Barcelona, Biblioteca Balmes.

— (1932): «Estudi fonètich y lexical del dialecte de Ciutadella», dins *Miscelánea filológica dedicada a don Antonio Mª. Alcover*, Palma, Moll, pàg. 397-460 (nova edició a *Randa* [Barcelona], 8, 1979, pàg. 5-48).

— (1952): *Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos (ed. corregida i anotada per Joaquim MARTÍ MESTRE amb la col·laboració de Jesús JIMÉNEZ, València, Universitat de València, 2006).

— (1961): «Espigoladures dialectals», dins *Estudis Romànics* [*Estudis de llatí medieval. Dedicats a la memòria de Lluís Nicolau d'Olwer / 1*] [Barcelona], 8, pàg. 179-184 (reproduït a MOLL, Francesc de Borja [2006], pàg. 123-127).

— (1980): *El parlar de Mallorca*, Barcelona, Barcino (2a ed. catalana, Mallorca, Moll – Consell Insular de Mallorca, 1990).

— (1982): *Els llinatges catalans* (*Catalunya*, *País Valencià*, *Illes Balears*). *Assaig de divulgació lingüística*, 2a ed., Mallorca, Moll.

— (2006): *Obres completes, III. Estudis dialectals i onomàstics*, edició a cura de M. Pilar PEREA, Mallorca, Moll.

MORAN, Josep (1997): «Origen del plural dels noms acabats amb *-s* en singular», dins Josep MASSOT i MUNTANER (ed.), *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, I, Barcelona, Universitat de Barcelona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 311-327.

MOREU-REY, Enric (1981): *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, Barcelona, Editorial Millà.

MOTJÉ i COSTA, Lluís (1982): *Els ocells de la comarca de la Selva*, Girona, Grafis-Sant i Diputació de Girona.

NESI, Annalisa (2001): «Les désignations romanes de la ‘salamandre'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 467-499.

Noms de plantes = VALLÈS i XIRAU, Joan (director), Joan VENY i CLAR, Josep VIGO i BONADA, M. Àngels BONET i GALOBART, M. Antònia JULIÀ i BERRUEZO i Joan Carles VILLALONGA i TERRASA (2014): *Noms de plantes: corpus de fitonímia catalana*, Barcelona, TERMCAT.

Onomasticon = COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, Barcelona, Curial – La Caixa, 8 vol.

ORELLANA, Marc Antoni (c. 1795): *Catálogo d'els pardals de l'Albufera de Valencia*, Valencia, Imprenta Viuda de Martín Peris.

— (c. 1802): «Llistat de mots absents en els diccionaris de Carles Ros», dins *Valencia antigua y moderna*, vol. I, Valencia, Acción Bibliográfica Valenciana, pàg. 134-140.

ORTEGA i GONZÀLEZ, Enric (2017): *Diccionari etimològic dels noms científics dels ocells dels Països Catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

ORTELLS, Vicent i Xavier CAMPOS (1983): *Els anglicismes de Menorca*, Palma de Mallorca, Moll.

PALDC = VENY, Joan (2007): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (primera reimpressió corregida, 2008; segona reimpressió corregida, 2014).

— (2009): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 2, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2011): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 3, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2013): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 4, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2015): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 5, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2017): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, 6, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Pal·las 1927 = VALLÈS, Emili (1927): *Pal·las. Diccionari català-castellà-francès*, Barcelona, Pal·las.

Pal·las 1962 = VALLÈS, Emili (1962): *Pal·las. Diccionari català il·lustrat, amb etimologies i equivalències en castellà, francès i anglès*, Barcelona, Massanés.

PALMIRENO, Lorenço (1569): *Vocabulario del humanista*, Valencia.

PALW = LECHANTEUR, Jean, Marie-Guy BOUTIER i Marie-Thérèse COUNET (redactors) (1990, 1992 i 1995): *Petit atlas linguistique de la Wallonie*, I, II i III, Liège, Institut de dialectologie wallonne de l'Université de Liège, 20 cartes et commentaires.

PARDO ASSO, José (1938): *Nuevo diccionario etimológico aragonés. Voces, frases y modismos usados en el habla de Aragón*, Zaragoza, Imprenta de Hogar Pignatelli.

PASCU, Giorge (1936): «Le maïs dans les langues romanes et balkaniques», dins *Estudis Universitaris Catalans* [*Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*] [Barcelona], 21, pàg. 451-469.

PASCUAL, Eusebio (1895): «Persecución de aves y roedores», dins *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, VI, pàg. 89-91.

PENAS *et al*. = PENAS, Xosé Manuel, Carlos PEDREIRA i Carlos RODRÍGUEZ (1980): *Guía das aves de Galicia*, Vigo, Galaxia.

PENNY, Ralph (2006): *Gramática histórica del español*, 2a ed., Barcelona, Ariel.

PENSADO, Carmen (1983): «Sobre los resultados de las vocales velares latinas precedidas de yod inicial», dins *Revista de Filología Románica* [Madrid], 1, pàg. 109-135.

PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València, Universitat de València.

PÉREZ SALDANYA, Manuel, Rosanna MESTRE i Ofèlia SANMARTÍN (1998): *Diccionari de lingüística*, València, Colomar.

PETERSON *et al*. = PETERSON, R., G. MOUNTFORT i P. A. D. HOLLOM (1980): *Guía de campo de las aves de España y de Europa*, 4a ed., Barcelona, Omega.

PETROVICI, Emil (1940): *Micul Atlas Lingvistic Român*, II, 1, Sibiu.

PIAT, L. (1989): *Dictionnaire français-occitanien*, Raphèle-lès-Arles, Marcel Petit.

PITARCH FONT, Antoni (2005): *Vells oficis*, Vila-Real, Poble.

PLA i COSTA, Josep (1880): veg. MARTINES, Josep (1998).

PLATZ, Ernest (1922): «*Balai*, étude de géographie linguistique et de sémantique», dins *Miscellanea linguistica dedicata a Hugo Schuchardt per il suo 80º anniversario*, Genève, Leo S. Olschki, pàg. 169-221.

PONS i GRIERA, Lídia (1992): *Iodització i apitxament al Vallès. Interpretació sociolingüística i psicolingüística dels canvis fonètics*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

POP, Sever (1938): *Micul Atlas Lingvistic Român*, I, 1, Cluj.

— (1942): *Micul Atlas Lingvistic Român*, I, 2, Sibiu.

— [1950]: *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Louvain: chez l'auteur.

POU, Onofre (1575): *Thesaurus puerilis*, Valencia, Imprenta de Pedro de Huete.

Qüestionari = BADIA i MARGARIT, Antoni M., Lídia PONS i GRIERA i Joan VENY (1993): *Atles Lingüístic del Domini Català. Qüestionari*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Quintilingüe = SOCIETAT DE CATALANS (1839): *Diccionari catalá-castellá-llatí-frances-italiá*, 2 vol., Barcelona, Imprempta de Joseph Torner.

RAFEL FONTANALS, Joaquín (1981): *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Barcelona, Universidad de Barcelona – Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.

RAMOS, Enric (1994): *Els aucells de Menorca*, Mallorca, Moll.

RASICO, Philip D. (1981): «El tractament català dels grups de nasal o líquida més oclusiva, a la llum de la documentació medieval: precisions fonològiques», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Pere Bohigas / 1*] [Barcelona], 3, pàg. 9-25.

— (1982): *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, Barcelona, Curial – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RASPALL i JUANOLA, Joana i Joan MARTÍ i CASTELL (1984): *Diccionari de locucions i de frases fetes*, Barcelona, Edicions 62.

RECASENS, Daniel (1998): «Factors històrics d'algunes característiques fonètiques i fonològiques del mallorquí», dins Josep MASSOT i MUNTANER (ed.), *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 541-558.

REDARD, Georges (1964): «Le renouvellement des méthodes en linguistique géographique», dins Horace Gray LUNT (ed.), *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists* (*Cambridge, Mass., August 27-31, 1962*), London – The Hague – Paris, Mouton, pàg. 253-257.

Regles = BADIA i MARGARIT, Antoni M. (1999): *Les regles de esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

RENN, Manfred i Werner KÖNIG (2006): *Kleiner Bayerischer Sprachatlas*, München, Deutscher Taschenbuch.

RESA, Juan de (1555 [1929]): *Vocabulari valencià-castellà*, pròleg de S. Guinot, València, L'Estel.

REW = MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1935): *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 3a ed., Heildelberg, Carl Winter.

RIBAS i MARÍ, Enric (1991): *Aportació pitiüsa al Diccionari català-valencià-balear*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.

RIBELLES COMÍN, José (1920, 1929, 1939): *Bibliografía de la lengua valenciana*, 3 vol., Madrid, Tipografia de la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos».

RICHELET, Pierre (1680): *Dictionnaire français*, Genève, Jean Herman Widerhold.

RIERA, Manel (1992): *La llengua catalana a Andorra. Estudi dialectològic dels seus parlars rurals*, Andorra, Institut d'Estudis Andorrans (centre de Barcelona).

RIERA-EURES, Manel i Margarida SANJAUME (2010): *Diccionari d'onomatopeies i altres interjeccions. Amb equivalències en anglès, espanyol i francès*, Vic, Eumo Editorial.

RIQUER, Martí de (1968): *L'arnès del cavaller: armes i armadures catalanes medievals*, Barcelona, Ariel.

ROHLFS, Gerhard (1924): «Zu den süditalienischen Namen des 'Wegerich'», dins *Zeitschrift für romanische Philologie*, 44, pàg. 724-725.

— (1966 a): *Lengua y cultura. Estudios lingüísticos y folklóricos*, Madrid, Alcalá.

— (1966 b): *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, Torino, Einaudi.

Rondalla = (1776): *Rondalla de rondalles* [...] *composta per un curiós apassionat á la Llengua Llemosina y treta a llum per Carlos Ros*, València, Imprenta de Benito Monfort.

ROS, Carles (1739): *Breve diccionario valenciano-castellano*, Valencia, Imprenta de Benito Monfort.

— (1752): [*Jocs infantils de València*], ap. José RIBELLES COMÍN [1939], vol. III, pàg. 475-476.

— (1764): *Diccionario valenciano-castellano*, Valencia, Imprenta de Benito Monfort.

— (1770): *Raro diccionario valenciano-castellano, único y singular de vozes monosílabas*, inèdit, selecció de mots ap. *TLV*.

— (1771): *Corrección de vòzes y phràses que el vùlgo, ù comùn, de Valencia ùsa ò ha introducido, hablàndo* (*ù querièndo hablàr*) *en su Materno idìoma*, Valencia, Imprenta de Francisco Burguete.

ROSANES, Miguel (1864): *Miscelánea que comprende 1.º Un Vocabulario valenciano-castellano, dividido en grupos para facilitar la memoria de las palabras en él contenidas. 2.º Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla la lengua castellana*, Valencia, Imprenta de José María Ayoldi, pàg. 5-69.

ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1991): «Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i les arrels àrabs del català de Mallorca», dins *Estudis baleàrics* [Palma], 41 [L'Arxiduc Lluís Salvador-Balears: CXXV Aniversari (1867-1992)], pàg. 69-86.

ROYO *et al.* = ROYO, F., L. DE TORRES, R. CURTO, S. CARDERO, J. BELTRAN, M. ARRUFAT i A. ARASA (2008): *Plantes del Port*, 3 vol., Ulldecona, Grup de Recerca Científica 'Terres de l'Ebre'.

SAINÉAN, Lazare (1925): *Les sources indigènes de l'étymologie française*, 2 vol., Paris, E. de Boccard.

SALVÀ, Vicente (1838): *Compendio de la gramática castellana*, Valencia, Librería de Mallén y sobrinos.

Salvat 1912 = (1912): *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana*, Barcelona, Salvat.

Salvat 1934 = (1934): *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana*, Barcelona, Salvat.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*, València, Torre (ed. facsímil a cura d'Antoni FERRANDO, Barcelona, Alta Fulla, 1993).

— (1956 a): «Factores históricos de los dialectos catalanes», dins *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, 6, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pàg. 151-186.

— (1956 b): «Los nombres del murciélago en el dominio catalán», dins *Revista de Filología Española* [Madrid], 40, pàg. 91-125.

— (1963): «Els noms catalans de l'oronella (*Hirundo rustica*)», dins *Studia Philologica. Homenaje a Dámaso Alonso*, III, Madrid, Gredos, pàg. 381-396.

SANELO, Manuel Joaquín (c. 1802): «Ensayo, Diccionario del Lemosino y Valenciano antiguo y moderno, al Castellano» i «Diccionario valenciano-castellano», dins Joseph GULSOY (1964), pàg. 59-283.

SANNA, Josep (1988): *Diccionari català de l'Alguer*, l'Alguer – Barcelona, Regina. Pròleg de Joan VENY (reproduït a J. VENY [2001 a], pàg. 113-117).

SARAMANDU, Nicolae (2001): «Les désignations romanes du 'serpent'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 505-512.

SARGATAL, Jordi i Rosa LLINÀS (1978): *Els ocells de l'Empordà*, Figueres, Centre Excursionista Empordanès.

SAURA, Jaume Àngel (1878): *Novíssim diccionari manual de las llenguas catalana-castellana*, Barcelona, Esteve Pujal.

Scripta 2009 = VENY, Joan i Àngels MASSIP (2009): *Scripta* eivissenca, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Scripta 2011 = VENY, Joan i Àngels MASSIP (2011): *Scripta* menorquina, Barcelona – Maó, Institut d'Estudis Catalans – Institut Menorquí d'Estudis.

Scripta 2013 = VENY, Joan i Àngels MASSIP (2013): *Scripta* mallorquina, 2 vol., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans

Seco = SECO, Manuel, Olimpia ANDRÉS i Gabino RAMOS (1999): *Diccionario del español actual*, Madrid, Aguilar.

SEGARRA, Mila (1985 a): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.

— (1985 b): *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

SEGURA DA CRUZ, Maria Luisa i Celeste AUGUSTO (1996): «Les désignations romanes du 'miroir'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), I, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 115-126.

SOLER, Abel (2017): *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de Curial e Güelfa*, 3 vol., València, Institució Alfons el Magnànim-CVEI – Institut d'Estudis Catalans – Publicacions de la Universitat de València.

STEIGER, A. (1932): *Contribución a la fonética del hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*, Anejo XVII de la Revista de Filología Española, Madrid (nova edició, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1991).

TAGLIAVINI, Carlo (1982): *Origine e storia dei nomi di persona*, Bologna, Pàtron.

TANYÀ i LLEONART, Ramon (1979): *Ocells de la comarca d'Osona*, Vic, Impremta Jordi Casals.

Tarraça 1636 = ap. Jordi COLOMINA i CASTANYER (1989): «Dos vocabularis d'oficis valencians del segle XVII: G. Tarraça (1636) i V. Exulve (1643)», dins *Caplletra* [València], 6, pàg. 179-208.

TERREROS, Esteban de (1787): *Diccionario castellano con las voces de ciencias y artes y sus correspondientes de las tres lenguas francesa, latina e italiana*, Madrid, Imprenta de la Viuda de Ibarra.

TLV = GUARDIOLA i SAVALL, M. Isabel (en elaboració): *Tresor lexicogràfic valencià* (*1543-1880*), Alacant, Universitat d'Alacant.

TORRA, Pere (1640): *Thesaurus verborum ac phrasium*, Barcelona, Rafael Figueró (2a ed., *Dictionarium seu Thesaurus catalano-latinus verborum ac phrasium*, Barcelona, 1653).

TORRES, Jaume i Francesc BERNAT (1989): *Mapes per a l'estudi de la llengua catalana*, Suplement COM ensenyar català als adults, 6, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Tresor = GRIERA, Antoni (1935-1947): *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, 14 vol., Barcelona, Catalunya (2a ed., Barcelona, Polígrafa, 1966).

TUAILLON, Gaston (2001): «Les désignations romanes de la 'fourmi'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 145-163.

VAYREDA, Estanislao (1883): *Fauna ornitológica de la província de Gerona*, Gerona, Paciano Torres.

VENY, Joan (1958-1960): «Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes», dins *Revista de Filología Española* [Madrid], 42, pàg. 91-149 i set mapes; 43, pàg. 117-202 i deu mapes.

— (1963-1968): «Els noms de l''esternut' en català», dins *Estudis Romànics* [*Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra / 2*] [Barcelona], 13, pàg. 95-125 i un mapa.

— (1971): "*Regiment de preservació de pestilència*" *de Jacme d'Agramont* (*s. XIV*). *Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, Tarragona, Diputació Provincial (nova edició, amb estudi introductori i glossari de Jon ARRIZABALAGA, Luis GARCÍA BALLESTER i Joan VENY, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1998) (i dins Joan VENY [1993 c], pàg. 121-203, amb algunes correccions i addicions).

— (1976): «El valencià meridional», dins Felip M. LORDA ALAIZ i Jean ROUDIL (eds.), *Problemes de Llengua i Literatura Catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català* (*Amsterdam, 1970*), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 145-180 i cinquanta mapes (reproduït a J. VENY [1978], pàg. 203-245 i vint-i-sis mapes).

— (1977): «Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc», dins *Randa* [Barcelona], 5, pàg. 5-41.

— (1978 a): *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62 (amb vint-i-sis mapes) (2a ed., 1984).

— (1978 b): *Els parlars*, Barcelona, Dopesa.

— (1979-1980): «Problemas de adstrato en catalán», dins *Archivum. Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach con motivo de sus XXV años de docencia en la Universidad de Oviedo* [Oviedo], 29-30, pàg. 399-422 (i trad. cat. dins J. VENY [1978], pàg. 131-154).

— (1980): «Sobre els occitanismes del rossellonès», dins Jordi BRUGUERA i Josep MASSOT i MUNTANER (eds.), *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (*Andorra, 1-6 d'octubre de 1979*), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 441-494 i cinc mapes (reproduït a J. VENY [2006 a], pàg. 149-187).

— (1986 a): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (1986 b): «L'ètim de *merita* 'fredeluga': entre l'arabisme i l'onomatopeia», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit / 4*] [Barcelona], 12, pàg. 37-61 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 133-158 i un mapa i a [2009 d], pàg. 99-116).

— (1986 c): «La dialectologia catalana: realitats i perspectives», dins Joan VENY i Joan M. PUJALS (eds.), *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (*Tarragona-Salou, 1-5 octubre 1985*), Barcelona, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 383-423 (versió ampliada a Isidor MARÍ (ed.), *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (*1 maig 1986*), *IV, Àrea 3. Lingüística Social*, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 1992, pàg. 21-48 i reproduït a J. VENY [2001 a], pàg. 181-210).

— (1988 a): «Llei fonètica, onomatopeia i polisèmia en els noms catalans del 'grill'», dins Anna CORNAGLIOTTI *et al.* (eds.), *Miscellanea di Studi Romanzi offerta a Giuliano Gasca Queirazza*, vol. 2, Torino, Edizioni dell'Orso, pàg. 1.073-1.095 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 183-209 i dos mapes).

— (1988 b): «Noves dades sobre la partió català occidental / català oriental», dins Philip D. RASICO i Curt J. WITTLIN (eds.), *Actes del V Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica* (*Tampa-St. Augustine, 1987*), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 11-36 i cinc mapes (reproduït a J. VENY [2001 a], pàg. 61-82).

— (1988 c): «Origen dels cognoms catalans *Mirabet* i *Porcet*», dins Albert MANENT i Joan VENY (eds.), *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 281-295 (reproduït a J. VENY [1996], pàg. 145-159).

— (1989 a): «L'equivalència acústica B = G en català: els casos de *bolerany* 'remolí' i *boixac* 'galdiró'», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Miscel·lània Joan Bastardas / 1*] [Barcelona], 18, pàg. 101-127 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 94-131).

— (1989 b): «Sobre les equivalències cast. /x/ = cat. /ʃ/», dins *Homenaje a Alonso Zamora Vicente. II, Dialectología. Estudios sobre el Romancero*, Madrid, Castalia, pàg. 307-321 (reproduït a J. VENY [2006 a], pàg. 77-90).
— (1991 a): «Huellas aragonesas en los dialectos catalanes meridionales», dins *Actas del I Congreso de Lingüistas Aragoneses* (*Zaragoza, 1988*), Zaragoza, Diputación General de Aragón, pàg. 89-102 i tres mapes (versió catalana dins J. VENY [1991 b], pàg. 97-114).
— (1991 b): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Barcelona, Empúries.
— (1991 c): «Les varietats geogràfiques i la normativa de la llengua catalana», dins Joan MARTÍ i CASTELL (ed.), *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització*, Barcelona, Columna, pàg. 197-205 (reproduït a J. VENY [2001 a], pàg. 85-94).
— (1992): «De l'occità *gronau* al català *garneu* 'Trigla lyra'», dins Karl I. KOBBERVIG, Arseni PACHECO i Josep MASSOT i MUNTANER (eds.), *Actes del Sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica* (*Vancouver, 1990*), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 60-88.
— (1993 a): «Fortuna del fonema /x/ en català: visió històrica de la 'queada'», dins Rafael ALEMANY, Antoni FERRANDO i Lluís B. MESEGUER (eds.), *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (*Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991*), II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Universitat d'Alacant – Universitat de València – Universitat Jaume I, pàg. 405-436 (reproduït a J. VENY [2006 a], pàg. 33-60).
— (1993 b): «El valencià en la proposta del català estàndard», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló* (*16 i 17 d'octubre de 1992*), Barcelona – Castelló, Institut d'Estudis Catalans – Universitat Jaume I, pàg. 47-56 (reproduït a J. VENY [2009 d], pàg. 227-235).
— (1993 c): *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona, Curial – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (1993 d): «Dos caballas advenedizas en dominio catalán», dins *Antiqua et nova Romania. Estudios lingüísticos y filológicos en honor de José Mondéjar en su sexagésimoquinto aniversario*, I, Granada, Universidad de Granada, pàg. 505-524 (reproduït a J. VENY [2009 d], pàg. 155-171).
— (1993 e): «El valencià antic *saura* 'gralla' no és un mot fantasma», dins *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura*, VI, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 307-317 (reproduït a J. VENY [1993 c], pàg. 112-117).
— (1994): «La importación del fonema /x/ en catalán», dins *Revista Española de Lingüística* [Madrid], 24/1, pàg. 1-19 (versió catalana dins J. VENY [2006 a], pàg. 61-76).
— (1996): *Onomàstica i dialectologia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (1997): «Els noms catalans del 'mosquit'», dins *Revista de Filología Románica* [*Memoria-Homenaje a Pedro Peira Sobeirón*] [Madrid], 14/2, pàg. 487-501 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 159-182 i un mapa).
— (1998 a [1978 b]): *Els parlars catalans* (*Síntesi de dialectologia catalana*), 12a ed. revisada i augmentada, Palma de Mallorca, Moll.
— (1998 b): «Tradició i innovació en els noms catalans de l'*Eriobotrya japonica* 'nesprer' i el seu fruit», traducció del castellà de la comunicació publicada a Giovanni RUFFINO (ed.), *Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza* (*Palermo, 1995*), III, Tübingen, Max Niemeyer, pàg. 927-940 (reproduït a J. VENY [2001 b], pàg. 29-55 i un mapa).
— (1999 a): *Aproximació al dialecte eivissenc*, Palma de Mallorca, Moll.
— (1999 b): «Leuconíquia i cultura popular», dins *Caplletra* [València], 26, pàg. 27-37 (reproduït a J. VENY [2009 d], pàg. 239-249).
— (1999 c): «La centralització de la [o] àtona en català: del *clotell* al *clatell*», dins *Catalan Review* [*Homage Volume for Professor Joseph Gulsoy*] [Barcelona], 13/1-2, pàg. 225-253 (reproduït a J. VENY [2009 a], pàg. 93-113).
— (2000): «De la 'nineta' a l''ànima de l'ull'», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Elx i a la Universitat d'Alacant* (*16 i 17 d'octubre de 1998*), Barcelona – Elx, Institut d'Estudis Catalans – Ajuntament d'Elx, pàg. 83-92 (reproduït a J. VENY [2009 d], pàg. 146-154).
— (2001 a): *Llengua històrica i llengua estàndard*, València, Universitat de València.
— (2001 b): *Llengua i entorn natural*, Barcelona, Edicions 62.
— (2002 a): «Sobre el valencià *gemecar* 'gemegar'», dins *Caplletra* [València], 32, pàg. 143-155 (reproduït a J. VENY [2006 a], pàg. 133-143).
— (2002 b): *Els parlars catalans* (*Síntesi de dialectologia*), 13a ed., Palma de Mallorca, Moll.
— (2003 a): «Relacions toponímiques i lingüístiques entre les Balears i la Marina», dins Emili CASANOVA i Lluís R. VALERO (eds.), *Actes del XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* (*i VI d'Onomàstica Valenciana*) (*Teulada* [*Marina Alta*]*, 6-8 desembre 2002*), València, Denes, pàg. 705-730 (reproduït a J. VENY [2009 d], pàg. 173-199).
— (2003 b): «Catalán: historia externa de la lengua», dins Gerhard ERNST, Martin-Dietrich GLESSGEN, Christian SCHMITT i Wolfgang SCHWEICKARD (eds.), *Romanische Sprachgeschichte. Histoire linguistique de la Romania. Ein internationales Handbuch zur Geschichte der romanischen Sprachen. Manuel international d'histoire linguistique de la Romania*, I, Berlin – New York, De Gruyter, pàg. 840-852 (versió catalana dins J. VENY [2009 a], pàg. 11-27).
— (2004 a): «*Rector* i *rectoria* en català: estudi onomasiològic», dins Germà COLÓN, Tomàs MARTÍNEZ i Maria Pilar PEREA (eds.), *La cultura catalana en projecció de*

futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner, Castelló, Fundació Germà Colón i Domènech – Universitat Jaume I, pàg. 471-493.
— (2004 b): «Sobre els significants de 'blasfemar' i 'renyar': geolingüística, semàntica i etimologia», dins *Caplletra* [València], 37, pàg. 35-52.
— (2005 a): «Afinitats ultrapirinenques del català septentrional de transició», dins Xavier LUNA-BATLLE (ed.), *Actes del Col·loqui "L'Albera i el patrimoni en l'espai transfronterer"* (*Figueres, 1-2 d'abril de 2004*), Figueres, Consell Comarcal de l'Alt Empordà, pàg. 179-199 (reproduït a J. VENY [2017 b], pàg. 59-69).
— (2005 b): «Alguns ensenyaments de la geolingüística», dins *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa? I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (*Barcelona, 11 de març de 2004*), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pàg. 155-172 i cinc mapes (reproduït a J. VENY [2017 b], pàg. 11-31).
— (2005 c): «Norma i espai en català», dins Bàrbara ROVIRÓ, Aina TORRENT-LENZEN i Andreas WESCH (eds.), *Normes i identitats. Normen und identitäten. Sprachwissenschaftliche Beiträge des 19. Deutschen Katalanistentags Köln 2003*, Titz, Axel Lenzen, pàg. 291-320 (reproduït a J. VENY [2017 b], pàg. 163-186).
— (2006 a): *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Universitat de València.
— (2006 b): «Notes», dins Francesc VALLVERDÚ (ed.), *Llenguatge. Articles de La Vanguardia* (*1999-2002*), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pàg. 107-121.
— (2006 c): «Llengua i territori en l'obra de Verdaguer», dins *Anuari Verdaguer* [*Actes del VI Col·loqui Internacional sobre Verdaguer: "Verdaguer: llengua, retòrica i poètica"*] [Vic], 14, pàg. 17-55.
— (2006 d): *Tradició, traducció i interferència en el Diccionari mallorquí* (*1840*) *de Pere Antoni Figuera*, Palma, Departament de Cultura del Consell de Mallorca.
— (2007 a): *Escrits lingüístics mallorquins*, Mallorca, Moll.
— (2007 b): veg. *PALDC*.
— (2007 c): «*San*(*t*) *Antoni* / *Sen*(*t*) *Antoni*», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Homenatge a Joseph Gulsoy / 3*] [Barcelona], 55, pàg. 215-239 (reproduït a J. VENY [2009 a], pàg. 114-128).
— (2008 a): «Los nombres de la 'rodada' en catalán», dins Gabriele BLAIKNER-HOHENWART, Evelyn BORTOLOTTI, Rita FRANCESCHINI, Emese LÖRINCZ, Leander MORODER, Gerda VIDESOTT i Paul VIDESOTT (eds.), *Ladinometria. Festschrift für Hans Goebl zum 65. Geburtstag*, II, Salzburg, Universität Salzburg – Freie Universität Bozen – Istitut Cultural Ladin "majon di fascegn" – Istitut Ladin "Micurà de Rü", pàg. 325-338 (reproduït a J. VENY [2012 b], pàg. 235-248 i a [2017 b], pàg. 143-153).
— (2008 b): «Aina», dins Isabel de RIQUER (ed.), *Miscel·lània Gabriel Oliver Coll*, Barcelona – Palma de Mallorca, PPU – Govern de les Illes Balears – Estudi General Lul·lià, pàg. 157-161.
— (2009 a): *Per a una història diatòpica de la llengua catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (2009 b): «Sobre *ombria* i els noms catalans de l'*obaga*», dins Montserrat VEYRAT i Enrique SERRA (eds.), *La lingüística como reto epistemológico y como acción social. Estudios dedicados al profesor Ángel López García con ocasión de su sexagésimo aniversario*, I, Madrid, Arco Libros, pàg. 553-566 (reproduït a J. VENY [2012 b], pàg. 249-264).
— (2009 c): veg. *PALDC*.
— (2009 d): *Estudis lingüístics valencians*, edició a càrrec d'Emili CASANOVA i Antoni FERRANDO, València, Universitat de València.
— (2009 e): «Valencianitat del *Curial*», dins Joan VENY, 2009 d, pàg. 253-292. Reproduït a A. FERRANDO (ed.), *Estudis lingüístics i culturals sobre* Curial e Güelfa. *Novel·la cavalleresca anònima del segle XV en llengua catalana*, Amsterdam, John Benjamins, 2012, pàg. 1.089-1.106.
— (2009 f): «Gal·licisme i aragonesisme en els significants catalans de 'filaberquí'», dins Hèctor MORET (ed.), *Llengües i fets, actituds i franges. Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font*, Calaceit, Associació Cultural del Matarranya – Institut d'Estudis del Baix Cinca, pàg. 511-528.
— (2011 a): «Enquesta a Guardamar», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Delegació de l'Institut a Alacant, el Carxe* (*la Torre del Rico, Jumella*), *Novelda i Guardamar* (*16 i 17 d'octubre de 2009*), Barcelona – Alacant – Guardamar – Jumella – Novelda, Institut d'Estudis Catalans – Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Ajuntament de Guardamar – Ajuntament de Jumella – Ajuntament de Novelda, pàg. 67-80.
— (2011 b): «Sobre derivats populars catalans del gerundiu», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 33, pàg. 293-302.
— (2011 c): veg. *PALDC*.
— (2012 a): «Vocabulaire ichtyonymique et nautique catalan dans la Romania», dins J. VENY [2012 b], pàg. 153-171 (i dins José Enrique GARGALLO i Nikola VULETIĆ (eds.), *Mare Loquens. Études d'étymologie et de géolinguistique romanes à la mémoire de Vojmir Vinja* (*1921-2007*), Zadar, Universitat de Zadar, 2013, pàg. 93-110).
— (2012 b): *De geolingüística i etimologia romàniques*, edició a cura de José Enrique GARGALLO i M. Reina BASTARDAS, Barcelona, Universitat de Barcelona.
— (2012 c): «Circulacions lingüístiques en la Romània», dins J. VENY (2012 b), pàg. 93-113 (i dins Emili CASANOVA i Cesáreo CALVO (eds.), *Actes del 26é Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* (*València, 6-11 de setembre de 2010*), Berlin, De Gruyter, 2013, pàg. 495-511).
— (2013 a): «Sobre l'epítesi dental de *-r* > *-rt* en català: del *cor* al **cort*», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 35, pàg. 391-399.

— (2013 b): «Pronúncia diftongada de *o*, *u* (*oliva* > *auliva*) i pronúncia monoftongada de *ɔw*/*aw* (*rautija* > *rutija*) en posició àtona en català», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes* [*Homenatge a Jordi Bruguera / 1*] [Barcelona], 67, pàg. 191-229.
— (2013 c): veg. *PALDC*.
— (2013 d): «*Pudent*/**pudenta*: entre normativa i ús», dins *Randa* [*Miscel·lània d'Homenatge a Anthony Bonner / 4*] [Barcelona], 70, pàg. 141-151.
— (2014): «Ichtyonymes roussillonnais: entre l'identité et l'interférence», dins Federica Cugno, Laura Mantovani, Matteo Rivoira, Maria Sabrina Specchia (eds.), *Studi linguistici in onore di Lorenzo Massobrio*, Torino, Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano, pàg. 1.075-1.083.
— (2015 a): «Català occidental / català oriental, encara», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 37, pàg. 31-65 (reproduït a J. Veny [2017 b], pàg. 33-57).
— (2015 b): veg. *PALDC*.
— (2016): «Motivations sémantiques du *Cepola rubescens*: le cas du catalan *metge*», dins Nikola Vuletić, Xosé Afonso Álvarez Pérez i José Enrique Gargallo Gil (eds.), *Mari romanzi, mari del contatto: lessico e paremiologia*, Zadar, Sveučilište u Zadru, pàg. 73-85.
— (2017 a): «L'empremta occitana en català», dins Aitor Carrera i Isabel Grifoll (eds.), *Occitània en Catalonha: de tempses novèls, de novèlas perspectivas. Actes de l'XIen Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans*, Barcelona – Lleida, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya – Diputació de Lleida – Institut d'Estudis Ilerdencs, pàg. 49-62.
— (2017 b): *Paraules en l'espai, el temps i la norma*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (2017 c): «Continuïtat d'àrea lingüística, arabisme i interferència en els significants de '[*Vaca*] *eixorca*'», dins *Estudis filològics en homenatge al professor Jordi Colomina*, Alacant, Universitat d'Alacant, pàg. 295-308.
— (2017 d): veg. *PALDC*.
— (2017 e): «*Curial e Güelfa* i el valencià», 12 de maig de 2017. Versió en línia: <http://www.iec.cat/Comunicacio_IEC/Veny_Curial_i_el_valencia.pdf>
— (2017 f): «Interferències lèxiques en valencià (*retama*, *raspa*)», dins *eHumanista*/IVITRA [Santa Barbara], 12, pàg. 36-51.
— (2018 a): «Sobre l'origen de *torlit* 'sebel·lí, *Burhinus oedicnemus* L.'», dins *Estudis Romànics* [Barcelona], 40, pàg. 267-272.
— (2018 b): «La llengua de Màrius Torres», dins Josep Camps Arbós, Imma Farré Vilalta i Joan R. Veny-Mesquida (eds.), *La ciutat d'ideals que volíem bastir. Màrius Torres i la literatura del seu temps*, Lleida, Pagès editors, pàg. 35-73.
— (2018 c): «Elements diatòpics en la lexicografia catalana», dins M. Pilar Perea i Àngels Massip-Bonet (eds.), *Noves aproximacions a la lexicografia dialectal*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, pàg. 149-176.
— (2019): *Un torrent de paraules. El lèxic de Joan Santamaria*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs – Diputació de Lleida.
Veny, Joan i Mar Massanell (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*, Barcelona – Alacant – València, Universitat de Barcelona – Universitat d'Alacant – Universitat de València.
Veny, Joan i Àngels Massip (2009): veg. *Scripta 2009*.
— (2011): veg. *Scripta 2011*.
— (2013): veg. *Scripta 2013*.
— (2018): «Les désignations romanes du 'chardonneret'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIc, [Cartografia] i *Commentaires*, Alessandria, Edizioni dell'Orso, pàg. 141-158.
Veny, Joan i Lídia Pons i Griera (1998): *Atles Lingüístic del Domini Català. Etnotextos del català oriental*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
Veny, Joan i João Saramago (2001): «Les désignations romanes du 'moustique'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 359-376.
Verdaguer, Pere (2002): *Diccionari del rossellonès*, Barcelona, Edicions 62.
Vidaller Tricas, Rafel (2004): *Libro de as matas y os animals. Dizionario aragonés d'espezies animals y bechetals*, Zaragoza, Consejo de Protección de la Naturaleza de Aragón.
Vidos, Benedek Elemér (1939): *Storia delle parole marinaresche italiane passate in francese. Contributo storico-linguistico all'espansione della lingua nautica italiana*, Firenze, Leo S. Olschki.
— (1963): *Manual de lingüística románica*, trad. de Francesc de Borja Moll, Madrid, Aguilar.
Vilarrúbia, Joaquim (1989): *Els nostres insectes*, Barcelona, Editorial Barcino.
Vitorino, Gabriela (2001): «Les désignations romanes de la 'punaise des lits'», dins *Atlas Linguistique Roman* (*ALiR*), IIa, *Commentaires*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, pàg. 451-466.
Wagner, Max L. (1951): *La lingua sarda*, Berna, Francke.
— (1960-1964): veg. *DES*.

IV. TERMINOLOGIA LINGÜÍSTICA

La informació relativa als dialectes catalans es troba en l'apartat *Classificació dialectal* de la part introductòria del volum I.

absorció. Incorporació d'un so vocàlic o semivocàlic en un so consonàntic veí; per ex., absorció de la *g* de *agulla* en el val. *aülla*.

accent. Element articulatori que es distingeix per la seva intensitat en un mot o grup de mots.

acusatiu. Cas gramatical del llatí que assenyala la funció de complement directe; la major part de mots del català procedeixen de l'acusatiu del llatí; per ex., TABULAM és l'origen del cat. *taula*.

adstrat. Llengua en situació de veïnatge respecte d'una altra; per ex., l'occità o l'aragonès respecte del català.

afèresi. Fenomen fonètic que consisteix en la pèrdua d'un o més fonemes a principi de paraula; per ex., *nar* en comptes de *anar*.

aferètic –a. Que ha sofert afèresi.

afix. Morfema que s'afegeix a un radical o a un mot per a formar un altre mot o per a indicar els accidents gramaticals; veg. **prefix** i **sufix**.

africació. Articulació d'un so amb oclusió dels òrgans articulatoris seguida de la suavitat d'una fricativa; veg. **africat**.

africat –ada. *Consonant africada*, la que és pronunciada amb africació; per ex., la [dʒ] de *viatge*.

aglutinació. Fenomen pel qual dos o més mots que es troben sovint en contacte s'uneixen per a formar-ne un de nou; per ex., *dematí* 'matí' (< *de matí*).

al·loglot –a. Pertanyent a una llengua diferent de la del propi país; per ex., *respaldo* 'respatller' és un mot al·loglot del català.

alternança. Relació existent entre formes variants d'una mateixa unitat lingüística; per ex., l'alternança *res*/*re* en cat. central.

alveolar. Que s'articula amb la punta de la llengua sobre la cara interna dels alvèols; per ex., la *s* i la *n*.

ampelònim. Nom de cep i de raïm.

anàfora. Procediment sintàctic per mitjà del qual un element és interpretat per relació amb un altre que precedeix en el discurs; per ex., en la frase "*Va escriure una novel·la i un poema*; *aquest era excel·lent*; *aquella*, *molt fluixa*", *aquest* i *aquella* són fenòmens d'anàfora.

anafòric –a. Relatiu a l'anàfora.

analogia. Fenomen que acosta una forma a una altra considerada com a model inductor; per ex., *pilar* [piˈla] fa *pilans* en alguns parlars per analogia amb el plural de mots com *mà*/*mans*, *germà*/*germans*, etc.

analògic –a. Propi de l'analogia.

anaptíctic –a. Propi de l'anaptixi.

anaptixi. Epèntesi d'una vocal, especialment entre una consonant i una líquida o entre una líquida i una consonant; per ex., **mugueró* per *mugró*; **carabó* per *carbó*.

andalús. Varietat que adopta el castellà a Andalusia.

andalusí. Relatiu o pertanyent a Al-Àndalus.

antífrasi. Ús d'un mot per dir el contrari del que significa, generalment a través de la ironia; per ex., *Quina perla*!, dit negativament d'algú.

antifràstic –a. Relatiu o pertanyent a l'antífrasi.

antihiàtic –a. Que és inserit entre dues vocals per tal de trencar el hiat; per ex., *diarreia*, en comptes de *diarrea*; veg. **hiat**.

antònim. Unitat lèxica que té un significat oposat a una altra; per ex., *dreta* (oposat a *esquerra*).

antropònim. Nom de persona; per ex., *Andreu*, *Homs*.

antroponímia. Branca de l'onomàstica que estudia els noms de persona.

apel·latiu. Nom comú; per ex., *taula*, *ploma*.

apicoalveolar. Que s'articula aplicant la punta de la llengua en la cara posterior interna dels alvèols; per ex., la *s* catalana.

apitxament. Acció o efecte d'apitxar.

apitxar. Ensordir una consonant sibilant sonora.

apitxat –ada. S'aplica a fonemes sonors que s'han ensordit; per ex., la palatal de *fetge*, pron. *fe*[tʃ]*e*. *Apitxat* és també sinònim de *valencià central*.

apòcope. Caiguda d'un o més sons al final d'una paraula; per ex., *fra* per *frare* (*Fra Martí*).

aproximant. *Consonant aproximant*, la que es caracteritza, en la seva articulació, per una constricció dels òrgans articulatoris menor que en les fricatives, sense turbulència de l'aire expirat; per ex., la *b* i la *g* de *roba* i *espiga* respectivament.

àrab. Llengua semítica dels àrabs.
arabisme. Mot procedent de l'àrab; per ex., *carxofa*.
aragonès. Conjunt de parlars romànics d'Aragó i gran part del sud de Navarra.
aragonesisme. Mot procedent de l'aragonès; per ex., *gemecar* 'gemegar' és un aragonesisme en valencià.
aranès. Varietat del gascó parlat a la Vall d'Aran.
arcaisme. Mot, unitat fraseològica caiguts en desús; per ex., *tolre* 'llevar, treure'.
àrea. Espai limitat per una o més isoglosses; per ex., l'àrea de la iodització.
àrea de transició. Àrea entre dues llengües contigües on les isoglosses no se superposen sinó que presenten un traçat diferent; per ex., de Tamarit cap al nord es forma una àrea de transició entre l'aragonès i el català.
àrea isolada. Àrea que ocupa una zona muntanyosa, una illa o espais d'accés difícil o poc freqüentats; per ex., Mallorca, el Pallars.
àrea lateral. Àrea que s'estén pels extrems d'un domini lingüístic; per ex., el Rosselló o el valencià meridional.
areologia. Distribució i/o estudi de les àrees lingüístiques d'un territori.
arizotònic –a. Que no té el radical verbal accentuat; per ex., *parlava*.
arrel. Constituent d'un mot que forneix el significat lèxic bàsic i que s'obté eliminant-ne els afixos i les desinències; per ex., *toc-* en el mot *pertocar*.
articulació. Procés de producció dels sons; moviment dels òrgans que els produeixen.
ascens vocàlic. Baixada d'obertura d'una vocal; per ex., en el canvi de *esgarra* a *esguerra*.
asil·làbic. Que no pot constituir síl·laba i que s'ha d'unir a un altre o altres fonemes per a constituir síl·laba.
assimilació. Fenomen pel qual un so acosta el seu punt i/o manera d'articulació a un so veí o pròxim; per ex., *r*[o]*nyons* per *r*[e]*nyons*.
assimilat –ada. Que ha estat objecte d'assimilació.
asturià. Llengua romànica parlada al Principat d'Astúries, a la part occidental de Cantàbria, al nord de Lleó i en algunes localitats del districte portuguès de Bragança.
àton –a. Mancat d'accent; per ex., la [a] de *calor*.
atracció paronímica. Fenomen d'acostament d'un mot a un parònim amb el qual no té parentiu genètic; veg. **homonimització**.
augmentatiu. Que afegeix una idea de grandària, d'intensitat, i a voltes pejorativa a la idea expressada pel mot primitiu; es diu també del sufix; per ex., *animalot*.
basc. Èuscar.
bategant. *Consonant bategant*, la que s'articula amb un contacte ràpid entre l'àpex de la llengua i la regió alveolar; per ex., la *r* de *pare*.
betacisme. Pronunciació de la /v/ com a /b/; per ex., *vaca* pronunciat [b]*aca* per un barceloní.
bilabial. *Consonant bilabial*, la que s'articula amb els dos llavis; per ex., *p*, *b* i *m*.
breu. *Vocal breu*, la que presenta una durada menor que una altra vocal; en llatí el tret de durada és distintiu; s'oposa a *vocal llarga*.
calc. En semàntica, reproducció, amb recursos propis d'una llengua, de la significació d'un mot estranger; per ex., *pols* 'prova de força, torcebraç' és un calc del cast. *pulso*.
campidanès. Dialecte sard parlat al sud de Sardenya.
castellanisme. Mot o tret procedent del castellà; per ex., *averiguar* 'esbrinar, escatir'.
cèltic. Llengua indoeuropea parlada pels celtes.
central. *Vocal central*, la que s'articula amb elevació del centre de la llengua vers la regió del paladar; per ex., la *a*.
centralització. Conversió d'una vocal en central.
centralitzar. Un fonema, articular-se al centre de la boca; per ex., en el pas de *cl*[o]*tell* a *cl*[a]*tell*, la *o* s'ha centralitzat.
clític. Mot àton que va al davant o al darrere d'un altre, formant una unitat accentual; per ex., els articles i els pronoms febles.
col·lectiu. Nom que en singular designa un nombre indeterminat de persones o coses; per ex., *fageda*.
composició. Formació de mots nous a partir de la unió de dos o més radicals o mots de la llengua.
compost. *Mot compost*, el format per composició; per ex., *panxacontent*, *antipatriòtic*; veg. **lexia composta**.
connotació. Conjunt de valors secundaris o afectius que evoca un mot; per ex., *pagerol* té connotació vulgar.
connotat –ada. Que és objecte de connotació.
consecutiu. Veg. **dialecte consecutiu**.
consonantisme. Sistema organitzat de les consonants d'una llengua o d'un dialecte; per ex., el consonantisme mallorquí.
constitutiu. Veg. **dialecte constitutiu**.
contacte de llengües. Situació en què dues o més llengües són usades per uns mateixos parlants o per parlants diferents dins una mateixa comunitat lingüística.
continuïtat d'àrea lingüística. Condició d'un tret o mot comú a una part de dos dominis lingüístics, que constitueix un estat de llengua antic, amb les mateixes o semblants evolucions a partir del llatí vulgar, del substrat o del superstrat, determinades per la contigüitat geogràfica; per ex., el mot *rega* del rossellonès, cat. sept. de transició i occità, procedent del cèltic *ʀĭca 'pórca; solc' i incorporat al llatí vulgar.
contracció. Reducció de dos fonemes a un de sol; per ex., *del* < *de* + *el*.
cors. Conjunt de dialectes de matriu toscana parlats a Còrcega i al nord de Sardenya (gal·lurès i sasserès).
creixent. Veg. **diftong creixent**.
culte. *Mot culte*, veg. **cultisme**.
cultisme. Mot pres d'una llengua clàssica, generalment el llatí, que no ha sofert els canvis propis dels mots populars; per ex., *col·locar* és un cultisme enfront de *colgar*, que és el mot popular.
decreixent. Veg. **diftong decreixent**.
deglutinació. Fals tall que separa accidentalment un element d'un mot unitari; per ex., mall. *fressa*, de *desfressa*; val. *amprea*, de *lamprea*.
denominatiu. Mot derivat d'un substantiu o un adjectiu; per ex., *bracejar* és un denominatiu de *braç*.

dental. *Consonant dental*, la que s'articula aplicant la punta de la llengua sobre la cara interior de les incisives superiors; per ex., la *t* i la *d*.

derivació. Formació de mots per mitjà de l'addició d'un prefix o un sufix a un radical.

derivat. *Mot derivat*, el format per derivació; per ex., *desfer* és un derivat de *fer*, i *cantaire*, de *cantar*; veg. **primitiu**.

descens vocàlic. Augment d'obertura d'una vocal; per ex., presenta descens vocàlic la *a* de l'alacantí *jau* 'jou'.

despalatalització. Procés de pèrdua d'una articulació palatal; per ex., el canvi de /ʃ/ > /s/ en el dial. *caisa* [kˈajsa] 'caixa'.

determinant. Complement del determinat; per ex., en el sintagma "la casa de la teulada vermella", *de la teulada vermella* és el determinant.

determinat. Element lingüístic especificat per un determinant; per ex., en el sintagma "l'home del capell negre", *home* és el determinat.

deverbal. Veg. **postverbal**.

diacronia. Punt de vista diacrònic.

diacrònic –a. Que considera els fets lingüístics tenint en compte la seva evolució al llarg del temps.

dialectal. Relaiu o pertanyent a un dialecte.

dialectalisme. Mot o tret ligüístic propi d'un dialecte.

dialecte. Varietat que presenta una llengua en una zona determinada del seu domini.

dialecte consecutiu. El que és resultat de la transferència d'un dialecte a un altre territori com a conseqüència d'un repoblament; per ex., el valencià.

dialecte constitutiu. El que és resultat d'una evolució en el territori mateix on es parla; per ex., el ribagorçà.

diasistema. Presentació dels elements comuns i diferencials de dos o més sistemes dialectals.

diatòpic –a. Dialectal.

diatopisme. Dialectalisme.

diftong. Grup fònic format per una vocal i una semivocal o semiconsonant emeses en una síl·laba; per ex., *causa*, *quan*.

diftong creixent. Diftong format per una semiconsonant [j] o [w] i una vocal nucli de síl·laba; per ex., *quatre*.

diftong decreixent. Diftong format per una semivocal [j] o [w] precedida d'una vocal nucli de síl·laba; per ex., *aire*, *caure*.

diftongació. Procés de formació d'un diftong; per ex., llat. PECTUS > *pits*, *pit* a través de **pieits*.

diftongar. Convertir una vocal en diftong; per ex., en parlars del Matarranya, la /ɛ/ de *corr*[ɛ]*u* diftonga en [jɛ], [ja]: *corr*[jɛ]*u*, *corr*[ja]*u*.

dilació. Assimilació de dos sons no contigus; per ex., *murtra* < *murta*, mall. *homo* < *home*.

diminutiu. Mot format amb un sufix (*-et*, *-ó*, *-ol*, etc.) que dona valor de 'dimensió petita' a la forma bàsica, però que pot expressar matisos afectius; per ex., *finestró* és el diminutiu de *finestra*.

dissimilació. Fenomen fonètic segons el qual de dos sons d'un mot, iguals o afins, un canvia el seu punt o mode d'articulació o bé desapareix; per ex., *pelegrí* és una dissimilació de *peregrí*.

dissimilar. Sotmetre's a un procés de dissimilació.

distribució. La suma de contextos on pot aparèixer un so o qualsevol altra unitat lingüística.

distributiu. Que atribueix una mateixa quantitat a distintes persones o coses; per ex., *sengles*.

el·lipsi. Omissió d'un element de la frase; per ex., *benzinera* per *estació benzinera*.

el·líptic –a. Que ha estat objecte d'el·lipsi.

emmudiment. Fenomen fonètic pel qual un so deixa de pronunciar-se; per ex., el mallorquí ha emmudit la bategant de *cor* > *co*.

enclític. Clític que segueix immediatament el mot al qual s'ajunta; per ex., *la* en el sintagma *canta-la* (la cançó).

encreuament. Combinació de dos elements lingüístics que dona origen a un altre element; per ex., el llat. GRAVIS per encreuament amb LEVIS va donar *GREVIS, origen del cat. *greu*.

encreuat –ada. Que ha estat objecte d'encreuament.

ensordiment. Transformació d'un so sonor en sord; per ex., *camisa*, pron. *cami*[s]*a* en val. apitxat.

epèntesi. Inserció d'un so enmig d'un mot; per ex., *cendra* (< *cenra*).

epentètic –a. Que ha sofert epèntesi.

epítesi. Addició d'un o més sons al final d'un mot; per ex., *cor*[t] per *cor*.

equivalència acústica. Error d'audició que canvia un fonema en un altre per la seva afinitat acústica o articulatòria; per ex., *gomitar* per *vomitar*.

estàndard. Varietat de llengua, codificada, que s'usa en els mitjans de comunicació, l'escola i l'administració, i és fixada en gramàtiques i diccionaris.

estrangerisme. Mot o tret manllevat a una llengua estrangera; per ex., *fondue*, pres del francès.

ètim. Forma originària d'un mot; per ex., el llatí TABULA és l'ètim de *taula*.

etimologia. **1**. Branca de la filologia que estudia l'origen dels mots. **2**. Ètim.

etimologia popular. Procés pel qual l'usuari d'una llengua, fundant-se en certes similituds formals, lliga conscientment o inconscient una forma amb una altra amb la qual no tenia parentiu genètic; veg. **homonimització**.

etimològic –a. Relatiu a l'etimologia.

eufemisme. Unitat lèxica que en substitueix una altra per tal d'atenuar la significació que el parlant considera desplaent, inoportuna, cruel, etc.; per ex., *mal dolent* o *mal lleig* per *càncer*.

èuscar. Llengua no indoeuropea parlada al País Basc i a Navarra.

eusquera. Èuscar.

expressiu. *Mot expressiu*, el que es basa en la creació elemental d'un idioma, que no imita un so real, com és el cas de l'onomatopeia, sinó que suggereix directament una idea pel valor psicològic de les vocals o les consonants o de la repetició sil·làbica; per ex., *baliga-balaga*.

expressivitat. Qualitat d'expressiu.

feminització. Conversió de masculí (o neutre) en femení; per ex., *establa*, feminització de *estable* (< STABULU) realitzada en cat. oriental.

fitònim. Nom de planta; per ex., *gavarrera*.
fitonímic –a. Relatiu als fitònims.
floreig verbal. Canvi del significat d'un mot o locució a partir de la seva relació formal amb un altre mot; per ex., *anar a Badalona* 'badar, estar distret'.
fonema. La més petita unitat de so, que, sense estar dotada de sentit, pot produir, per substitució, un canvi de significat en un mot; per ex., si substituïm *beure* per *veure* en mallorquí, obtenim un significat diferent; això vol dir que /b/ i /v/ són, en mallorquí, dos fonemes.
fonètica sintàctica (o **fonosintaxi**). Fenomen que consisteix en la mutació de certs sons del començament o final de mot per llur enllaç dins la frase; per ex., la variant *arrues* s'ha format per fonètica sintàctica en contextos com *una rua* > *una arrua*.
fonetisme. Conjunt de fonemes d'una llengua.
fonosimbòlic –a. Veg. **expressiu**.
fonosintàctic –a. Relatiu a la fonosintaxi.
fonosintaxi. Veg. **fonètica sintàctica**.
francesisme. Veg. **gal·licisme**.
francià. Dialecte de la *langue d'oïl* parlat a l'illa de França, que fora l'origen del francès.
fràncic. Llengua germànica parlada pels antics francs.
fraseologia. Conjunt de frases fetes pròpies d'una llengua.
fraseologisme. Refrany o locució; per ex., *qui dia passa any empeny*, *canviar de camisa*.
freqüentatiu –iva. Que expressa la repetició freqüent d'una acció; per ex., *bastonejar* 'donar cops de bastó'.
fricatiu –iva. *Consonant fricativa*, la que es caracteritza, en la seva articulació, per l'estrenyiment del canal bucal per on l'aire surt amb una certa fricció; per ex., la *f* i la *s*.
gal·licisme. Element lingüístic procedent del francès; per ex., *oboè*.
gal·loromànic. Grup de llengües derivades del llatí (francès, occità, francoprovençal), parlades a l'antiga Gàl·lia.
gal·lurès. Dialecte de tipus cors parlat al nord de Sardenya.
gascó. Dialecte occità parlat entre el Garona i els Pirineus.
geminació. Repetició immediata d'una consonant.
genovès. Lígur.
geografia lingüística. Veg. **geolingüística**.
geolingüística. Mètode de recerca dialectal que cartografia les respostes a un qüestionari per tal d'estudiar els trets fonètics, morfològics, sintàctics i/o lèxics d'un domini lingüístic o d'una àrea dialectal.
geosinònim. Sinònim d'un mot del sistema d'un dialecte dins el sistema d'un altre dialecte; per ex., *quec* és un geosinònim de *tartamut*.
germanisme. Element lingüístic d'origen germànic introduït en una altra llengua; per ex., *robar*, *bacó*.
gòtic. Llengua germànica que parlaven els gots.
grup primari. Grup consonàntic que ja existeix en llatí; per ex., el grup -ND- de MANDARE 'manar'.
grup romànic. Grup consonàntic produït en llatí vulgar o en les darreres etapes d'evolució del llatí per pèrdua d'una vocal; per ex., el grup -N'R- de GEN'RU (< GENERU) 'gendre'.
haplologia. Fenomen fonètic pel qual s'elimina una o diverses articulacions semblants o repetides; per ex., *repèls* per **rerepèls*.
harmonia vocàlica. Tipus d'assimilació que afecta les vocals d'una mateixa paraula per fer-les d'una mateixa qualitat; per ex., la pronúncia *terr*[ɛ], *don*[ɔ] del valencià meridional per *terra* i *dona*.
hereditari. *Mot hereditari*; veg. **patrimonial**.
hiat. Combinació de dues vocals sense formar diftong; per ex., *Juan* [ʒuˈan] 'Joan'.
hipocorístic. Mot usat amb intenció afectuosa, aplicat sobretot a les formes abreujades de noms propis; per ex., *Laia* és l'hipocorístic de *Eulàlia*.
homonímia. Confluència formal de dos significants d'origen diferent; per ex., [sɔl] 'sòl' i 'sol' (< llat. SOLUM i SOL).
homonimització. Acostament d'un significant a un altre per la seva semblança formal, sense que intervingui cap factor d'afinitat semàntica (*homonimització formal*) o amb intervenció d'aquesta (*homonimització semàntica*); el pas de *u*(*r*)*çol* (< HORDEOLU) a *mussol* és un exemple del primer cas i la substitució de *majordoma*, femení de *majordom* (< llat. MAIOR DOMUS 'el major de la casa'), per *majordona*, per tractar-se d'una dona, exemplifica el segon cas. SIN.: **atracció paronímica** i **etimologia popular**.
homosemització. Acostament del significat d'un mot al d'un altre en situació de paronímia; provoca sovint connotacions noves. Per ex., en fr. dialectal *mouron* 'salamandra', pròpiament 'petit moro', en relacionar-se amb el verb *mourir*, la gent ha cregut que la picada de l'amfibi és verinosa i fins mortal.
iber. Llengua no indoeuropea, parlada pels ibers, en època preromana, a la costa mediterrània i a l'àrea meridional de la Península Ibèrica.
ictiònim. Nom de peix; per ex., *donzella* (*Coris julis*).
ieisme històric. Veg. **iodització**.
imela. Tendència fonètica de l'hispanoàrab a tancar la *a* tònica en *e* (i eventualment en *i*); per ex., PAGUS > *Pego*.
implosiu –iva. *Consonant implosiva*, la que tanca una síl·laba; per ex., la *p* de *captar*.
incoatiu. Verb format amb el sufix *-sc* que expressa la idea d'una acció considerada en el seu començament, el seu devenir o la seva progressió; per ex., el llat. NOSCO 'començo a conèixer, prenc coneixement'; en llatí vulgar van proliferar aquestes formes (DORMISCO), que aviat van perdre el valor incoatiu en les llengües romàniques.
infix. Afix introduït a l'interior d'un mot, generalment precedint un sufix; per ex., *-in-* en el mot *blanquinós*.
inflexió. Modificació del timbre d'una vocal per influència del d'una altra vocal, semivocal o semiconsonant; veg. **metafonia**.
interferència. Canvi lingüístic en una llengua per influx d'una altra llengua; per ex., *maco*, *-a* és resultat d'una interferència amb el cast. *majo*.
interferit –ida. Produït per interferència.
interfix. Veg. **infix**.
intervocàlic –a. *Consonant intervocàlica*, la que està situada entre dues vocals; per ex., la -T- del llat. CATĒNA.
iod. Element palatal molt tancat, amb valor de semiconsonant o de semivocal (per ex., la *i* de *cuit* < COCTU), de

diversos orígens (grups llatins -CT-, -CS-, etc.) i amb repercussions importants sobre les vocals i les consonants de les llengües romàniques.

iodització. Fenomen que consisteix a pronunciar *i* el resultat de l'evolució dels grups -C'L-, -G'L- i -LJ- del llatí vulgar; per ex., *paia* per *palla*, *reia* per *rella*.

isoglossa. Línia que separa la zona on apareix un tret d'una altra on hi és absent; per ex., la isoglossa dels femenins plurals [-ɛs]/[-ɔs] que separa el català occidental del català oriental.

itacisme. Pronunciació moderna del grec.

itacista. Propi de l'itacisme.

italianisme. Element lingüístic procedent de l'italià; per ex., *malària*.

iteratiu –iva. Veg. **freqüentatiu**.

[χ]eada. Adopció de la [χ] castellana, pròpia de parlars bilingües; per ex., *tra*[χ]*e* 'vestit'.

labial. Format per labialització; per ex., *o*, *u*, *p*, *b*.

labialització. Procés articulatori caracteritzat per un contacte o avançament dels llavis.

labiodental. *Consonant labiodental*, la que és articulada aplicant el llavi inferior contra les incisives superiors; per ex., la [v] de *vaca* en parlars balears.

labiodentalitzar. Convertir una consonant en labiodental.

lambdacisme. Conversió d'una vibrant simple en lateral; per ex., alg. *dimals* per *dimarts*.

langue d'oc. Grup de dialectes gal·loromànics parlats al sud de la Gàl·lia que prengué el nom de la manera de dir «sí» (*oc*).

langue d'oïl. Grup de dialectes gal·loromànics parlats al nord de la Gàl·lia que prengué el nom de la manera de dir «sí» (*oïl*).

lateral. Que s'articula amb la llengua aplicada a la regió dentoalveolar o al paladar, deixant passar l'aire pels dos costats o per un de sol; per ex., *l* i *ll*.

lexema. Mot, unitat lèxica.

lexia. Unitat lèxica. Les lexies poden ser senzilles (*casa*), compostes (*panxacontent*) o complexes (*blat de moro*).

lexicalització. Conversió d'una interjecció, una onomatopeia o una metàfora en una unitat lèxica que funciona dins el sistema de la llengua; per ex., *xiuxiueig*; *pansa* 'herpes labial'.

lexicalitzat –ada. Que ha estat objecte de lexicalització.

lexicogènesi. Estudi dels ètims i motivacions dels significants d'un significat.

lígur. Dialecte septentrional d'Itàlia.

líquid –a. *Consonant líquida*, la que és articulada amb oclusió i obertura del canal bucal, participant acústicament i articulatòria de les vocals i de les consonants; per ex., la *l*, *ll*, *r* i *rr*.

llarg –a. *Vocal llarga*, la que presenta una durada major que una altra vocal; s'oposa a *vocal breu*.

llatí vulgar. Varietat parlada del llatí del qual deriven les llengües romàniques.

lleisme. En les àrees de iodització ("ieisme històric") on es diu *paia* i *ui*, substitució de [j] per [ʎ]; per ex., *palla*, *ull*.

llengua històrica. Conjunt de dialectes d'una llengua que funciona mediatament a través d'algun d'aquests dialectes; així, la llengua històrica catalana es realitza a través d'un parlant valencià, barceloní, eivissenc, etc.

llengua iberoromànica. La derivada del llatí, parlada a la Península Ibèrica.

llengua romànica. La derivada del llatí; per ex., el català, el francès, el romanès.

llenguadocià. Dialecte occità parlat al Llenguadoc.

locució. Combinació fixa de dos o més mots que té una significació unitària, equivalent a diverses categories de mots (substantiu, adverbi, preposició, etc.); per ex., *a les bones* 'amistosament'.

logudorès. Dialecte sard parlat al Logudoro, contigu a l'alguerès.

macroestructura. Nomenclatura; s'oposa a **microestructura**.

malapropisme. Fenomen imputable a la incultura del parlant consistent a substituir un mot culte per un altre d'estructura semblant però de significat diferent; per ex., *implacable* per *impecable*.

manlleu. Element lingüístic, especialment lèxic, que passa d'una llengua a una altra i s'hi integra; per ex., *faceta* és un manlleu al francès.

masculinització. Conversió en masculí d'un mot de gènere femení; per ex., el cognom *Barceló*, format a partir del topònim *Barcelona*, per ser el seu portador de sexe masculí.

melioratiu. Que ha pres un sentit favorable; per ex., *al·lot* 'xicot' és melioratiu respecte del primitiu significat 'noi de mala vida'.

metacedeusi. Fenomen pel qual un mot, per la pèrdua o allargament fonètic del cap de la seva família, s'incorpora a una altra família lèxica de major transparència semàntica; per ex., el llatí CRATĬCULA, dim. de CRATIS 'reixa, engraellat', per desaparició d'aquest, es va incorporar a la família de GRADUS 'grada, graó' donant GRADĬCULA.

metafonia. Inflexió del timbre d'una vocal per influència del d'un altre so no contigu; per ex., el pas de *sèpia* a *sípia*.

metàfora. Fenomen semàntic pel qual s'empra un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que tingui una certa semblança amb aquella; per ex., el *peu* d'una muntanya.

metafòric –a. Relatiu a la metàfora.

metàtesi. Canvi de lloc d'un so dins un mot; per ex., *radere* per *darrere*.

metatètic –a. Relatiu a la metàtesi.

metatitzar. Causar metàtesi.

metonímia. Fenomen semàntic consistent a designar una cosa amb el nom d'una altra amb la qual manté una relació no de similitud sinó de contigüitat; per ex., *llança* per 'soldat armat amb llança'.

microestructura. Conjunt de textos o articles que segueixen les entrades d'un diccionari; s'oposa a **macroestructura**.

milanès. Dialecte septentrional d'Itàlia.

mimologia. Substitució d'una onomatopeia per una expressió lingüística, amb elements del sistema lèxic; per ex., *nopuc* en comptes de *cucuc*.

mitjà –ana. *Vocal mitjana*, la que té un grau d'obertura intermedi, entre la vocal tancada i la vocal oberta; per ex., la [e] i la [o] del rossellonès.
monoftongació. Acció de monoftongar.
monoftongar. Reduir un diftong o triftong a una sola vocal; per ex., *fet*, d'un anterior *feit*.
monònim –a. *Mapa monònim*, el que es basa en les variants d'un mateix tipus lèxic; per ex., *v*[ɛ]*ure*, *v*[ə]*ure*, *v*[o]*ure*, etc. (< llat. VIDERE).
monosíl·lab. D'una sola síl·laba.
mossàrab. Conjunt de dialectes romànics que es parlaven a Al-Àndalus convivint amb l'àrab. SIN.: **romandalusí**.
mot. Unitat significativa dotada d'una certa autonomia funcional dintre d'una frase; per ex., *farina* i *rosegaaltars* són mots.
motivació. Relació transparent establerta entre el significant i el significat; per ex., *rusc* 'casa d'abelles' es relaciona amb un mot cèltic *RUSCA 'escorça' perquè els ruscos es feien amb l'escorça de certs arbres.
motivacional. Relatiu a la motivació.
murcià. Varietat de castellà parlat a Múrcia, amb elements del català, l'aragonès i l'andalús.
nasal. *Consonant nasal*, articulació la ressonància de la qual es produeix en les fosses nasals; per ex., la *m* i la *n*.
neologisme. Unitat lèxica nova, de forma o de sentit, de creació interna o manllevada a una altra llengua; per ex., *pírcing*, *comunicador*.
neutralització. **1**. Desaparició del valor pertinent d'una oposició fonològica; per ex., *e* tancada i *e* oberta tòniques del rossellonès han sofert la neutralització en /e/, sense que es distingeixi *Déu*, nom de la divinitat, del cardinal *deu*. **2**. Canvi d'una vocal en neutra; per ex., *pedr*[a] > *pedr*[ə].
neutre –a. *Vocal neutra*, la central mitjana, ni anterior ni posterior, poc tensa, no labialitzada que correspon a l'articulació de la *a* i la *e* àtones del cat. oriental i a certes *e* tòniques d'una part del balear; per ex., *pare*, *casa*; mall. *c*[ə]*ba*.
nomenclatura. Conjunt d'entrades d'un diccionari.
normand. Dialecte gal·loromànic de la *langue d'oïl* parlat al nord-oest de França.
normatiu. Relatiu a l'ús considerat correcte d'una llengua; per ex., l'ús de *vosaltres* és normatiu, enfront de *valtros* que no ho és.
normativa. Conjunt de normes dictades per una autoritat reconeguda que fixen l'ús apropiat i correcte d'una llengua.
nuorès. Dialecte sard parlat al centre de Sardenya.
obert –a. *Vocal oberta*, la que s'articula amb una posició baixa de la llengua; per ex., /ɔ/, /ɛ/.
occità. Llengua romànica parlada a Occitània.
occitanisme. Element lingüístic procedent de l'occità; per ex., *feda* 'ovella'.
oclusiu –iva. *Consonant oclusiva*, la que es produeix mitjançant un contacte estret entre els òrgans articulatoris que va seguit d'una obertura sobtada; per ex., *p*, *t*, *k*.
ocurrència. Aparició d'un element lingüístic en un enunciat o un text.
onomasiologia. Branca de la dialectologia que estudia els significants que corresponen a un significat determinat; per ex., *fel sobreeixit*, *fel sofregida*, *aliacrà*, *icterícia*, *jonissa* corresponen al significat 'fel sobreeixit'.
onomasiològic –a. Relatiu a l'onomasiologia.
onomàstica. Branca de la lingüística que estudia els noms de lloc (*toponímia*) i els noms de persona (*antroponímia*).
onomatopeia. Creació de mots a partir de la imitació d'un so; per ex., *cucut*.
onomatopeic –a. Relatiu a l'onomatopeia.
oposició. Relació distintiva entre dues o més unitats d'un sistema lingüístic; per ex., la /o/ de *sou*, del verb *ser*, s'oposa a la /ɔ/ de *sou* 'remuneració'.
ornitònim. Nom d'ocell; per ex., *esparver* (*Accipiter nisus*).
oxíton. Que té l'accent en la darrera síl·laba; per ex., *cançó*.
palatal. *Consonant palatal*, la que s'articula entre la llengua i el paladar dur; per ex., *ll*, *i*.
palatalització. Transformació en palatal d'un so que abans no ho era; per ex., **caisa* (< CAPSA) que passa a *caixa*.
palatalitzar. Un so, esdevenir palatal.
paronim. Mot que presenta una similitud formal amb un altre; per ex., *pare* i *parra*.
paroxíton. Que té l'accent en la penúltima síl·laba; per ex., *càndid*.
patrimonial. *Mot patrimonial* o *hereditari*, que s'ha sotmès a les lleis d'evolució de la llengua; oposat a *mot culte*; per ex., *cadira*, oposat a *càtedra*.
perífrasi. Frase usada com a equivalent d'un mot; per ex., *anar de tomballons* 'tombassejar'.
perifràstic –a. Relatiu a la perífrasi.
polimorfisme. Coexistència en un parlant de dues o més formes per a expressar un mateix concepte sense que l'elecció d'una o l'altra vingui determinada pel context articulatori o la recerca d'expressivitat; per ex., l'ús indistint de *aigua*/*aiga* o de *lo*/*el* per un mateix parlant.
popular. *Mot popular*, el que ha estat sotmès, des del seu origen, a les lleis d'evolució fonètica pròpies d'una llengua; s'oposa a *cultisme* o *mot culte*.
portuguesisme. Mot o tret procedent del portuguès; per ex., *matxo* 'mul' és un portuguesisme.
posttònic –a. Que ocupa una posició posterior a la de la síl·laba tònica; per ex., la *i* del llatí CALIDUS.
postverbal. Que deriva d'un verb, amb addició o no d'un sufix; per ex., *glopeig* és un postverbal de *glopejar*.
prefix. Afix que s'afegeix al principi d'un mot o radical per a formar un altre mot; per ex., *anti-* és el prefix de *antisistema*.
preromà –ana. Dit d'un element lingüístic propi d'una llengua anterior a la romanització; per ex., *artiga* és un mot preromà.
pretònic –a. Que precedeix la síl·laba accentuada; per ex., la *e* de *alenar*.
primitiu. *Mot primitiu*, mot simple del radical del qual es formen altres mots per derivació o composició; per ex., *cançó* és el mot primitiu de *cançoneta*.

proclític. Clític que precedeix immediatament el mot al qual s'ajunta; per ex., *per* en el sintagma *per ella*.

proparoxíton. Que té l'accent en l'antepenúltima síl·laba; per ex., *botànica*.

pròtesi. Addició d'un so al començament d'un mot; per ex., *escola*, del llat. SCHOLA.

protètic –a. Relatiu a la pròtesi.

protobasc. Estat primitiu del basc.

punt d'articulació. Zona on es produeix un contacte o constricció entre un òrgan actiu i un altre òrgan actiu o passiu per tal de produir un so; segons el punt d'articulació, les consonants poden ser bilabials, labiodentals, dentals, alveolars, etc.

puntual. *Mapa puntual*, el que porta a cada localitat la resposta (o respostes) a un enunciat del qüestionari d'un atles lingüístic.

qualitat. Conjunt de trets distintius que conformen el timbre d'un so.

quantitat. Durada d'un so o d'una síl·laba; veg. **breu** i **llarg**.

queada. Adaptació de la [χ] castellana com a [k], especialment entre parlars monolingües; per ex., cast. *majo* → cat. *maco*.

radical. Morfema que resta d'un mot despullat de tots els afixos; per ex., *llibr-* és el radical de *llibret*.

reduplicació. Fenomen de repetició d'un o diversos sons d'un mot o del mateix mot, sovint amb una finalitat expressiva; per ex., *daixo-daixo* 'xino-xano'.

relaxat –ada. Articulat amb escassa tensió muscular; per ex., la *i* de *càndida*.

rendiment funcional. Capacitat que té una oposició fonològica de distingir més o menys parells mínims; per ex., l'oposició /ə/-/ɛ/ tònics en mallorquí té un baix rendiment funcional perquè el nombre de parells, l'homonímia dels quals s'evita usant un o altre fonema és escàs (per ex., *s*[ə]*t* 'ganes de beure'/*s*[ɛ]*t* 'set' i cinc casos més); per contra, l'oposició /ə/-/e/ tònics ofereix un rendiment funcional més alt.

repercussió. Veg. **dilació**.

retoromànic. Llengua romànica parlada a la Suïssa oriental i al nord d'Itàlia.

rizotònic –a. Que té el radical verbal accentuat; per ex., *parlo*.

romandalusí. Mossàrab.

romània. Conjunt de terres on són parlades llengües derivades del llatí.

romànic –a. Relatiu a les llengües derivades del llatí.

rotacisme. Transformació d'una consonant en consonant vibrant o bategant; per ex., alg. *rora* (< *roda*).

ròtic –a. Que s'articula amb un o diversos contactes o constriccions ràpides i breus entre dos òrgans articulatoris, generalment entre la punta de la llengua i els alvèols; per ex., la [ɾ] de *pare*.

sard. Llengua romànica parlada a Sardenya.

sardisme. Element lingüístic procedent del sard; per ex., *molendo*, pron. [muɾˈɛndu], 'ase' és un sardisme de l'alguerès.

sasserès. Dialecte de tipus cors parlat al nord de Sardenya.

savi. *Mot savi*, veg. **cultisme**.

sema. Unitat mínima de significació; per ex., (amb peus o petges) és un sema del mot *taula*.

semantema. Unitat significativa que expressa una idea que pot ser compartida per altres llengües o per dialectes d'una mateixa llengua; per ex., 'donar voltes sobre una superfície' és el semantema de *bolcar-se*, *se voludar* i *bornejar* en català.

semàntic –a. Que fa referència al significat de les paraules.

semasiologia. Branca de la dialectologia que estudia els significats que corresponen a un significant; per ex., *vianda* significa, segons els diversos parlars, 'carn', 'verdura', 'verdura cuinada', 'escudella barrejada', 'pasta de sopa', 'amanida', 'menjar per a anar al camp', etc. (veg. *ALDC*, II, 386. La *vianda*).

semasiològic –a. Relatiu a la semasiologia.

semicultisme. Mot que presenta un aspecte més evolucionat que un cultisme i menys que un mot popular; per ex., *segle* (< SAEC'LU que en evolució popular hauria donat **sell*); veg. **cultisme**.

semivocal. Element palatal o velar molt tancat que forma diftong amb la vocal precedent nucli de síl·laba; per ex., la *i* de *caire* o la *u* de *moure*.

sensibilització. Acció de sensibilitzar.

sensibilitzar. Fer sensible; per ex., la *-t* de *part*.

sibilant. *Consonant sibilant*, la de tipus fricatiu o africat acompanyada d'una mena de brunzit; per ex., [s], [ʃ] i [ʒ].

sicilià. Dialecte del grup centromeridional d'Itàlia parlat a Sicília.

significant. Imatge acústica d'un mot; per ex., la seqüència fònica de *pop* constitueix el seu *significant*, enfront de 'cefalòpode de vuit braços que expulsa núvols de tinta com a defensa', que és el seu concepte o *significat*.

significat. Veg. **significant**.

sil·labació. Estructura sil·làbica.

sincopar. Reduir a síncope.

síncope. Caiguda d'un o més sons a l'interior d'un mot; per ex., *carbassa* per *carabassa*.

sincronia. Punt de vista sincrònic.

sincrònic –a. Que considera els fets lingüístics en un moment determinat del temps sense tenir en compte la seva evolució.

sinècdoque. Assignació a un mot d'un contingut més extens o més restringit que el seu contingut ordinari (la part pel tot o el tot per la part); per ex., *vela* per 'veler'.

sinònim. Unitat lèxica el significat de la qual coincideix amb el d'una altra; per ex., *usar* i *utilitzar*.

sintagma. Conjunt de mots dotats d'estructura interna que funcionen sintàcticament com una unitat; per ex., *els carrers de Barcelona*.

sintagmàtic –a. Relatiu o pertanyent a un sintagma.

sintètic –a. *Mapa sintètic*, el que presenta les àrees dels fenòmens lingüístics.

so. Emissió fònica susceptible de ser interpretada fonològicament; per ex., la [k] de *cor*.

sonant. So que es realitza sense constricció o amb una lleu constricció de l'aire espirat; [m], [n], [r], [ɾ], [l], [ʎ] són sonants.

sonor –a. Que s'articula amb vibració de les cordes vocals; per ex., les vocals, les consonants *b*, *d*, *g*.

sonorització. Acció per la qual un so esdevé sonor.

sord –a. Que s'articula sense vibració de les cordes vocals; per ex., *s*, *f*, *p*, *t*.

sorotàptic. Llengua indoeuropea dels sorotaptes que, procedents de l'Europa central, van envair la Península Ibèrica cap a l'any 1000 aC.

subdialecte. Varietat adoptada per un dialecte en una àrea determinada, les isoglosses del qual són escasses en nombre o importància per a constituir un dialecte; per ex., el *pallarès* és un subdialecte del català nord-occidental.

substantivació. Acció de substantivar.

substantivar. Convertir en substantiu un mot d'una altra classe; per ex., *terminal* 'estació terminal'.

substrat. Llengua anterior a una altra per la qual ha estat substituïda a conseqüència d'una conquesta o colonització i que n'ha rebut algun tret lingüístic; per ex., l'iber respecte del llatí.

sufix. Afix que s'afegeix a un radical o un mot per a formar un altre mot; per ex., *-aire* és el sufix de *xerraire*.

sufixació. Procés de formació de mots mitjançant l'addició de sufixos.

superstrat. Llengua que s'ha introduït temporalment dins l'àrea d'una altra i de la qual ha rebut alguns trets, sense arribar a substituir-la; per ex., el franc, dialecte germànic, respecte del francès.

tabú. Fenomen d'interdicció d'un mot, sovint per raons supersticioses o religioses, que provoca la seva substitució o modificació; per ex., *fúmer* per *fotre*.

tancat –ada. *Vocal tancada*, la que s'articula amb molta elevació de la llengua cap a la regió palatal o velar; per ex., /i/, /u/.

temàtic –a. *Vocal temàtica*, la que s'afegeix al radical d'un verb i determina el paradigma flexiu al qual pertany; per ex., la *a* tònica de *saltava* o la *i* de *sortiren*.

timbre. Tret fonètic que caracteritza la qualitat de les emissions fonemàtiques.

tònic –a. Accentuat; per ex., la [i] de *cosí*.

topònim. Nom de lloc; per ex., *Montserrat*, *Sueca*, *Menorca*.

toponímia. Branca de l'onomàstica que estudia els noms de lloc.

tradicional. *Mot tradicional*; veg. **patrimonial**.

travat –ada. *Síl·laba travada*, la que acaba amb consonant; per ex., *cur* del mot c*urta*.

truncació. Veg. **truncament**.

truncament. Reducció d'un mot; per ex., *tele* per *televisió*.

ultracorrecció. Substitució d'una forma correcta de la llengua per una d'incorrecta que el parlant considera correcta; per ex., **atzagallada* en lloc de *atzagaiada*.

unitat fraseològica. Veg. **fraseologisme**.

unitat lèxica. Veg. **mot**.

valencianisme. Element propi del dialecte valencià introduït en un altre dialecte del català o en una altra llengua; per ex., *atzucac* és un valencianisme introduït en l'estàndard català.

való. Dialecte de la *langue d'oïl* parlat a Bèlgica.

variable. Unitat lingüística que presenta diferents realitzacions; veg. **variant**.

variant. Realització en l'ús d'una variable; per ex., la variable *gàbia* presenta les variants [gˈaβiə], [gˈabbia], [gˈabi], etc.

velar. Articulat amb acostament del postdors de la llengua al vel del paladar; per ex., *o*, *u*, *k*, *g*.

velarització. Conversió d'un fonema en velar; per ex., la *n* de *quan cau* [kwaŋ kˈaw].

vibrant o **vibrant múltiple**. Que s'articula amb una successió de contactes molt ràpids i breus entre l'àpex de la llengua i la regió alveolar; per ex., la *rr* de *parra*; veg. **batejant**.

vibril·lació. Efecte acústic produït per la vibració o brunzit que acompanya certes consonants.

vibril·lant. Que produeix o és objecte de vibril·lació; per ex., la [ʒ].

vocalisme. Sistema organitzat de les vocals d'una llengua o d'un dialecte; per ex., el vocalisme català.

vocalització. Acció de vocalitzar.

vocalitzar. Convertir en vocàlic un so no vocàlic; per ex., la *u* de *Jaume* provinent de la *c* de *Jacme*.

vulgarisme. Mot o tret propi de parlants d'escassa cultura; per ex., *iguala* usat com a femení de *igual*.

zero. *Grau*, *desinència*, *morfema zero*, absència d'un determinat tret dins un sistema els elements del qual es defineixen per la presència o absència d'aquest tret; per ex., en balear la primera persona del present d'indicatiu de *cantar*, (*jo*) *cant*, presenta la desinència zero.

V. ÍNDEX ALFABÈTIC DE MOTS

Aquest índex conté els mots que apareixen en els comentaris, amb remissió al mapa corresponent; els mots catalans van en rodona, els manlleus van seguits del nom, abreujat (*fr*., *it*., etc.) o no, de la llengua de procedència i els ètims figuren en versaleta i amb indicació de la llengua d'origen (*llat*., *gr*., etc.). Els mots que comencen amb el signe fonètic /χ/ (per ex., [χ]*aula*) o /θ/ (per ex., [θ]*epillo*) van darrere els que comencen amb *j* i amb *z*, respectivament; els altres mots que presenten un signe fonètic al principi o a l'interior han estat adaptats generalment a l'alfabet ortogràfic (per ex., [ʃ]*in*[tʃ]a → *xintxa*; *porc* [dʒ]*avalí* → *porc tjavalí*). El grafema ʕ, que correspon a una aspirant sonora de l'àrab, apareix després de l'última lletra de l'alfabet català. Quan es troben dos o més mots de significat diferent, els hem desambiguat amb un subíndex i el significat respectiu; per ex., *poll*$_1$ 'insecte', *poll*$_2$ 'petit de l'ocell; cria d'animal', *poll*$_3$ 'pollancre'.

AB ANTE *llat*. *vg*. 1102
abaniste 950
abbia *it*. 973
abegot 1005
abeja *cast*. 1005
abejorro *cast*. 1005
abejorro negro *arag*. i *murcianomanxec* 1005
abejorro rojo *murcianomanxec* 1005
abejorro rubio *murcianomanxec* 1005
abe[χ]orro *murcianomanxec* 1005
abella 1005
abella mare 1005
abellerol 1045
abellot$_1$ 'borinot' 1005
abellot$_2$ 'mascle de l'abella' 1005
abequerada 1036
abigot 1005
àbil 968
abile *sard* 968
abitjorro 1005
abixorro 1005, 1077
abogot 1005
abossell 1090
abrèndul 1043
abruneta 1043
abubilla *cast*. 982
abubot 1005
abugot 1005
abuot 1005
abusar 1071
abusil 1071
abutzil 1070, 1071
acabar 1053
ACCAPARE* *llat*. *vg*. 1053
ACCEGA *llat*. 1036
acevador 1051
acevar 1051
acigala *cast*. 1019
acla 968
ACŪCŬLA *llat*. 1014, 1031, 1103
acunça 957
acurtar 1053
ADJUNCTARE *llat*. 1066
adobar 1072
adobar camí 1072
adragó 986
AERAMEN *llat*. 1104
AERIS *llat*. 1104
AERUGINEUM *llat*. 961
AES *llat*. 1104
afilada 999
afilador 998
afiladora 1074
afilaor 998
afilar 998, 999
afilat 999
afinador 1083
aforra, fer 1049
agace *fr*. *dial*. 1032
agafar res, no 1049
agarrar 1015, 1016
agarsa 1032
agasso *oc*. 1032
AGAZA *germ*. 1032
agla 968
agla *oc*. 968
agost 1021
agosta 1021
agotlla 981
agozil 1070, 1071
agralla 1031
agranota 1055
AGRESTIS *llat*. 1064
agró 1043
agruneta 1043
aguacil 1071
aguacil *cast*. 1071
agualdar 1003
aguar 999
aguassil 1070, 1071
aguatlla 981
aguat[θ]il 1070
aguazil 1070, 1071
agua[θ]il 1070, 1071
aguia *gall*. 968
águia *port*. 968
agüia 1014, 1031
aguila 968
águila *cast*. 968
àguila 968, 992
àguila imperial 968
àguila ratonera 968
àguila real 968
aguileta 992
aguileta niuera 992
aguilets 992
aguiló 992
aguilot 992
aguilucho *cast*. 992
aguilutxo 992
agulla 1005, 1021, 1031, 1103
agulla albardera 1103
agulla astorera 1103
agulla de punxó 1103
agulla espardenyera 1103
agulla sabatera 1103
agulla saquera 1103
agusar 999
agusar *oc*. 999
agussil 1070
agutsil 1070
agutzil 1070, 1071

agutzils 1071
agutzir 1070, 1071
aguzil 1070, 1071
ahuacil 1071
aibre *dial*. 991
aiga *gall*. 968
aigatge 1105
aigatxe 1105
aigle *fr*. 968
aigua 990
aiguader 1041
aiguadero 1041
aiguillette *fr*. 1014
aiguiser *fr*. 999
aila 968
aissa *oc*. 1092
aisset *oc*. 1092
aixa 1042, 1086, 1091, 1092
aixa de peu 1092
aixada 1086
aixadó 1086
aixaeta 1092
aixet 1092
aixol 1042, 1086, 1091, 1092
aixol de fustejar 1092
aixola 1092
aixolet 1092
aixoleta 1086
aixolo* 1092
aixoro 1092
ajuntament 1066
ajuntar 1066
ĀJURRAH *àr*. 1080
ala 968
alà 1022
alaa 1022
alada 1022
aladella 1006
aladilla 1006
aladó 1022
aladre 991
AL-'AĞU(R)R *àr*. 971
alambre 1104
alambre *cast*. 1104
alat 1022
ALAUDA *llat*. 1044
alba 991
ALBANNÁ *àr*. *andalusí* 1081
ALBANNÍ *àr*. *andalusí* 1081
albanyil 1081
albañil *cast*. 1081
albarda 1073
ALBÁRDAʕA *àr*. *andalusí* 1073, 1103
ALBARDAʕAH *àr*. 1073, 1103
albarder 1073
albardero 1073
albardoner 1073
albella 1005
àlber 991
albigot* 1005
ALBINU *llat*. 1037
alcait 1065
alcalde 1065, 1066
alcaldia 1066
alçapeus 1050
alça-rabo 1038
alcurçó 1056, 1058
alcurçó del morro girat 1058
alcuza *cast*. 1029
alegra 1102
aleigot 968
aleluia 1058
alena 1103
alêne *fr*. 1103
ales, amb 1022
alesena 1103
alésena* 1103
alesna 1103
alezna 1103
alfarer 1080
alfarero 1080
alfarero *cast*. 1080
ALFAXXÁR *àr*. *andalusí* 1080
alforero 1080
algarsa 1032
algep 1082
algepç 1082
algeps 1082
algerrer 1080
algés 1082
alge[θ] 1082
alguacil 1070
alguacil *cast*. 1070
alguassil 1070
alguatzil 1070
alguazil 1070
alguazir* 1071
alguer 1080
alguezón 1082
algutzir 1070, 1071
alguzil 1070, 1071
aliacrà 1018, 1022, 1026
àlic 968
alicates 1050, 1101
aliendre 1007
àliga 968, 992
àliga conillera 968
àliga de niu 992
àliga gallinera 968
àliga novella 992
àliga perdiguera 968
àliga petita 992
àliga real 968
àliga serpetera 968
àliga taupera 968
aligató 992
aligó 992
aligot 968, 992, 1048
aligueta 992
aliguets 992
aliquetes 1101
ALISNA* *germ*. 1103
aljez *arag*. 1082
allanar *cast*. 1083
allisador 1083
almarà 1103
almará *manxec* 1103
ALMAṬRÁḤ *àr*. *andalusí* 1073
ALMAXRÁZ *àr*. *andalusí* 1103
almetla 1056
almordasses 1101
aloa 1044
aloa* 1044
aloda 1044
aloeta 1044
alondra 1044
alosa 1044
aloseta 1044
alouette *fr*. 1044
alova 1044
alpaput 982
ALQÁḌI *àr*. *andalusí* 1065
ALQADÚS *àr*. *andalusí* 1080
ALQÁY(I)D *àr*. *andalusí* 1065
alquezón 1082
alserp 1056, 1058
altxés 1082
altxe[θ] 1082
alum 1045
ALUMEN *llat*. 1045
alundra 1043
alvenc 1056
ALWAZÍR *àr*. *andalusí* 1071
alxep 1082
alxeps 1082
alxe[θ] 1082
ALYARAQÁN *àr*. 1018
alzarrabo *cast*. 1038
alzena 1103
alzena *oc*. 1103
alzina 1042
alzinall 993
ALʕAQRÁB *àr*. *andalusí* 1018
ama 1067
amargassa *oc*. 1040
amasar *cast*. 1087
amassadora 1087
amassar 1087
ambisua 1023
ambisúa *sard* 1023
ambroix* 1102
amedlitxa* 967
ametla 1065
AMĬGDŬLA *llat*. *vg*. 967

AMMA *llat*. 1067
amo 1067
amolador 998
amolaire 998
amolaor 998
amolaora 1074
amolar 998, 999, 1074
amolet 998
amolet *oc*. 998
amorzígol 1059
amorzígor 1059
amprar 1022
amunteddada *sard* 1040
ANADOLIA* *llat*. 1058
anar per venir 1049
Ancai, Es Cocó de l'1065
ancalde 1065
ancllum 975
ancllusa 975
anclosa 975
anclusa 975
anclutja 975
ancrosa 975
ancrusa 975
ancruseta 975
andereder *eusq*. 1060
andragó 986
andregó 986
ànec 1000
anella 979
ànet 1000
angeps 1082
angerrer* 1080
angessar 1082
angranota 1055
angrineta 1043
angroneta 1043
angruneta 1043
anguila 1098
ANGUĪLLA *llat*. 1098
ANGUIS *llat*. 1056
ànima 1007
animeta 1007
aniquetes 1101
anivell 974
anivellar 974
anou 1098
anquiusa 975
antoix 1077
anuar 1094
anugar 1094
anull 1058
apaput 982
aparellades 1073
apariar 1072
apariteur 1070
apaular 1096
apegalós 1061
apelant 1052
APER *llat*. 1064
aperdiu 949
aperdiueta 993
aperdiuot 1033
api 991
APĬCŬLA *llat*. 1005
APIS *llat*. 1005
àpit *dial*. 991
aplanador 1083
aplanadora 1080, 1090
aplanar 1083, 1090
aplegamans 1012
aplegar 1053
apolillà 1096
aporra, fer 1049
aportació personal 1072
apotecari 1076
a-poús *gr*. 1042
APPARIARE* *llat*. 1072
appariteur *fr*. 1070
appelant *fr*. 1052
appeler *fr*. 1052
APPELLARE *llat*. 1052
APPLICARE *llat*. 1012
APPORTATIŌNEM *llat*. 1072
APPREHENDĔRE *llat*. 958
aprendre 958
aprenent 958
aprimador 1099
apupot* 982
apuput 982
apus *llat*. 1042
AQUA *llat*. 1025
AQUA LATA *llat*. 1006
aquí, per 1098
AQUĬLA *llat*. 968, 992
aquila *it*. 968
àqüila 968
arada 991, 1073, 1075
arader 1073, 1075
aradra 991, 1075
aradre 1075
araignée *fr*. 1017
aram 1104
arambre *ant*. 1104
ARAMEN *llat*. 1104
aramònic 1064
arandella 1043
arandola 1043
ARANĔA *llat*. 965, 1017, 1020
ARANEUS *llat*. 965, 987, 1017
arany 965
aranya 965, 1017, 1020, 1024
aranya de denit 1017
aranya mosquera 1017
aranyer 965
arànyera 1024
aranyó 1020
ARATRUM *llat*. 1073, 1075
arbalestier *oc*. 1042
arbanyil 1081
arbre 991
arcalde 1065
arcaldi 1065
arcaldia 1066
ardada 1034
ardilla 1063
ardilla *murcianomanxec* 1063
ARDUA *llat*. 995
arena 954
arendeta 1043
areneta 1043
argep 1082
argeps 1082
argila 1098
ARGĪLLA *llat*. 1098
armará *murcià* 1103
arna 1008, 1096
arnada 1096
arnar 1008, 1096
arnar la roba, animal d' 1008
arnat, està 1008
arnat, s'ha 1008
arnes 1008
arnissada 1096
ARO *fràncic* 953
aronella 1043
aroneta 1043
arr *basc* 1008
arraclau 1018
arrapaestiracabell 1014
arreclau 1018
arrejaque *cast*. 1042
arróndine 1043
arrua$_1$ 'eruga' 1020, 1021
arrua$_2$ 'solc a la pell' 1021
arruga 1021
arruga *sard* 1021
arruiŋ̆u *sard* 961
arruinjo 961
arrupit 1038
(ARS) FABRICA *llat*. 1072
arua 1020, 1021
aruga 1020, 1021
arva 1002
asbarder 1073
asbre 991
asbre* 991
ascarpra 991
ASCIA *llat*. 1042, 1086, 1091, 1092
ascoiàtolo 1063
asellus *llat*. 1010
aserraduras *cast*. 1093
aserrar *cast*. 1093
ASĪLUS *llat*. 1000

ASINARIUS *llat*. 1061
ASKALOPAX *gr*. 1036
asmorar 999
asmultí 1039
aspic 1058
aspic *fr*. 1058
àspic 1058
àspid 1058
ASPIS *llat*. 1058
aspit *oc*. 1058
aspitó 1038
asserp 1056
ASSILLUS* *llat*. 1000
assilo *it*. 1000
assuela 1092
ASSÚXRA *àr*. *andalusí* 1072
astenalles 1101
astenasses 1101
astornell 983
astria 1029
atabaler 1073
atxa$_1$ 'aixa' 1092
atxa$_2$ 'torxa' 1092
au 1027
auassil 1070, 1071
auassil pregoner 1071
auazil 1070, 1071
aubardó 1073
aubardoner 1073
aubergini* 955
aubergínia 1027
auberginis 955
aubigot 1005
aubrer* 1081
aubrineta 1043
aucell 1026, 1027
aucellet 1026
aucellets 1026
aucellons 1026
aucells 1026
aucells novells 1026
aucells petits 1026
AUCELLUM *llat*. *vg*. 1027
auco *oc*. 1025
auficial 1070
AUGŬSTU *llat*. 1021
àuia 1025
auiamoll 1025
auixol 1092
aulendra 1043
aulidona 1043
auliva 1092
aülla 990, 1005, 1021, 1103
aülla espardenyera 1103
auperari benacabat 1067
AURA *llat*. 1062
AURATU* *llat*. *vg*. 1062
aurendeta 1043
aurendola 1043
aureneta 1043
aurer 1081
aurineta 1043
auroneta 1043
auruga 1021
auruneta* 1043
ausell 1027
ausellets 1026
ausells 1026
auveia 1025
auveia badega 1025
auzina 1042
avant 1091
avant *fr*. 1102
AVEM *llat*. 1027
averla capirossa *it*. 1040
AVICELLUM *llat*. 1027
avió$_1$ 'espiadimonis' 1014
avió$_2$ 'falcilla' 1042
avió$_3$ 'aeronau' 1042
avión *cast*. i *murcià* 1042
avion de safreig 1014
AVIS *llat*. 1027
avís 1052
avisar 1052
aviser *fr*. 1052
avivat, estar 1002
avvoltoio *it*. 1028
ayuntamiento *cast*. 1066
azeari *eusq*. 1061
azofra *cast*. 1072
azuela *cast*. 1092
bab- 1003, 1029
babaia 1029
babaiana 1003
babau 1029
babeca 1029
babosa *murcianomanxec* 1025
babot 1005
BACA *llat*. 972
BACCA *cèltic* 1087
BACCEA *llat*. 1087
bací 1087
bacó 1010
baconet 1010
baconeta 1010
bacule *fr*. 1079
badaine 1099
Badalona, anar a 1049
badar 1025
badavant 1102
badec 1025
badega 1025
baga 972
baga corredora 972
bagatge, a 1072
bagot 1005
baidle 1065
baile 1065
bain de fuster 1088
bains 1088
baiulus *llat*. 1065
BAJULUS *llat*. 989, 1065
bala 1098
balaberquí 1098
balago 1078
balança 1079
balança de mà 1079
balança de plat 1079
balances 1079
balances amb pesos 1079
balan[θ]a 1079
balan[θ]es 1079
balausto *it*. 1084
BALAUSTRIA *llat*. 1084
BALAUSTRUM *gr*. 1084
bàlbala 981
balbinga* 1037
balbínjol 1037
bale 1065
balestra *it*. 1050
balla 1098
ballaberquí 1098
ballar 1011, 1098
BALLARE *llat*. 1011
balle 989
balleric 1011
ballesta 1050
ballesta de parar rates 1050
ballesta ratera 1050
ballester 1042
ballestes 1050
ballestra 1050
BALLĬSTA *llat*. 1050
BALLISTARIUS *llat*. 1042
BALLISTES *gr*. 1050
BA(L)LISTRA *llat*. 1050
BALLÍZEIN *gr*. 1050
balsa 1080
balustre 1084
bambirol 1005
bambolbier 1005
bamboli 1005
bambulot 1005
ban 1071
ban de fuster 1088
bana 1026
bana *dial*. 1059
banc 1088
banc d'obrar 1088
banc de fusta 1088
banc de fustejar 1088
banc de fuster 1088
banc de treball 1088
banc del fuster 1088

banc fuster 1088
banco 1088
banco carpintero 1088
banco de carpintero 1088
banda 1034
bandada 1034
bandada *cast*. 1034
bandiró 1071
bandista 1071
banditore *it*. 1071
bando 1034
bando, fa 1071
bando, fa un 1071
bando, fer un 1071
bandos, feia 1071
banes 1030
BANK *germ*. 1088
BANNA* *llat*. 1059
BANNĀ? *àr*. 1081
banquet 1088
banya 1025, 1026
banyarricart 1096
banyarriquer 1096
banyarriquerar 1096
banyes 1096
banyut 970
barambolles 1095
barança 1079
barat 1099
barato 1099
barb$_1$ ‘paparra’ 1016
barb$_2$ ‘granet sebaci’ 1016
BARBA *llat*. 1076
barba 1037, 1038
barba-roig 1038
barba-roiget 1038
barba-rotxa 1038
bârbat *rom*. 1076
BARBATUS *llat*. 1076
barber 1076
barbero 1076
barbíngiols 1037
barbut 970
barda 1010
barder 1073
bardissa 1010, 1080
barinot 1005
barloca 1091
barlopa 1091
barquet 1087
barquet de peirer 1087
BARR- 1075
barral 1075
barrena 1097, 1098
barretxina 1014
barril 1075
barrilaire 1075
barrina 1005, 1021, 1096, 1097, 1098
barrina *sard* 1097
barrinà 1096
barrinada 1096
barrinar 1005, 1096
barrineta 1021, 1097
barrinol 1005
barrobí 1097, 1098
barromba 1095
barromera 1078
barrumbada 1095
barumballes 1095
barumballs 1095
bàscula 1079
bàscula de balança 1079
bascule *fr*. 1079
bassa 1080
basse *fr*. 1079
bassia 1087
bàssia 1087
bassieta 1087
bassieta d’obrer 1087
bast 1073
bastaio *it*. 1073
baster 1073
bastero 1073
Bastien *fr*. *dial*. 1061
bastièr *oc*. 1073
batavant 1102
batle 1065
batlle 989, 1065, 1066
batlli 1065
batllia 1066
bava 1025
bavai 1025
bavaiosa 1025
baveca 1029, 1030
bavós 1025
bavosa 1025
ba[θ]ia 1087
ba[θ]ieta 1087
beanc 1088
bec 1036, 1086
bec *fr*. i *oc*. 1036
bèc d’aine *oc*. 1099
bec d’ane *fr*. *ant*. 1099
bec d’asne *fr*. *ant*. 1099
becada 1036
becadell 1036
becaina 993
becarell 1036
becassa 1036
becassa *oc*. 1036
bécasse *fr*. 1036
becassina 1036
bécassine *fr*. 1036
becco *it*. 1036
BECCUS *cèltic* 1036, 1086
becuda 1036
begot$_1$ ‘borinot’ 1005
begot$_2$ ‘raïm de pocs grans no madurat’ 1005
begot$_3$ ‘abella mascle’ 1005
begôt 1005
BEKOS* *gàl·lic* 1005
belaberquí 1098
belança 1079
beleta 1060
belette *fr*. 1060
bellotero 1031
bellotes, fer 1035
beltrolina 1044
benacabat 1067
benús 950
bequenuda 1036
bequeruda 1036
bequessina 1036
bequet 1036
ber de lloro 1090
berbaquí 1098
berbenera 1001
berbequí 1098
berberékke *sard* 981
berbiquí 1098
berbiquí *cast*. 1098
berdulle 1049
Bernado *oc*. 1012
bernat 1053
berrina *sard* 1097
berroví* 1097, 1098
BESTIA SERPENS *llat*. 1056
bestiola 1003, 1092
bête à Bon Dieu *fr*. 1011
betza 1026
betzetes 1026
beu-l’oli *oc*. 1029
be[θ]ons 1030
BHOR- *preromà* 1005
BI *llat*. 1079
bibon 1015
bicar 1041
bicassa 1036
bicatronc 1041
biccu *sard* 1041
bicho de conta *port*. 1010
biecada 1036
biega *arag*. 980
bifa 1029
BĪGA *llat*. 980
bikkare *sard* 1041
bikkatsa *sard* 1036
bikku *sard* 1036
bila 1098
bilabarquin *gascó* 1098
bilaberquí 1098
BĬLANCIA* *llat*. *vg*. 1079
BILANX *llat*. 1079

billabarquín 1098
billaberquí 1098
billamaquí 1098
billamarquí 1098
billamarquín 1098
billamartí 1098
biou 1053
biraberquí 1098
biraperquí 1098
birbiquí 1098
birebarquí *gascó* 1098
birebarquin *gascó* 1098
biro-brequí *llenguadocià* 1098
birrio *gall*. 1042
blanca 1032
blanca, fer 1049
blança 1079
blat claret 981
blat colrat 981
blat florit 981
blat granat 981
blat parat 981
blat pelat 981
blat quadrat 981
blat segat 981
blat torrat 981
BLATELLA* *llat*. 1006
BLATTA *llat*. 1006, 1010
BLATTELLA* *llat*. 1006
BLATTULA* *llat*. 1006
blau, fer un 1049
blavero 1037
blavís 1080
ble, fer 1049
ble, fer un 1049
bllanca 968
bllecada* 1036
bloquier *oc*. *ant*. 1083
bobó 968
bocle *fr*. 1083
bocler *fr*. *ant*. 1083
boet 1090
boget 1014
bois *fr*. 950, 1094
bola 1010, 1074, 1095, 1098
bola *oc*. 1095
bola de femer 1010
bolandrina 1043
boliges 1095
bolilles 1095
boliols 1095
bolitja 1105
bolla 1010, 1074, 1095
bolla del Bon Jesús 1010
bolleta del Bon Jesús 1010
bollir 1083
bomberol 1005
bombeta 1014
BOMBIRE *llat*. 1005
bombó 1005
bomboli 1005
bomboló 1005
bombolon 1000, 1005
BOMBONEM* *llat*. 1005
bomborinot 1005
BOMBOS *gr*. 1005
bombot 1005, 1014
BOMBUS *llat*. 1005
bomerol 1005
bomerot 1005
bomigot 1005
bomir 1005
bomirot 1005
Bon Déu, del 1011
Bon Jesús, del 1011
bonior 1034
bonir 1005
boquiua 987
bora 1005
borbalha *oc*. 1095
bord, fer 1049
bordo de costat 1090
borinar 1005
borino 1005
borino negre 1005
borino ros 1005
borinó 1005
borinó de forat 1005
borinó ros 1005
borinot 1005, 1014
borinot de la calavera 1005
borinot merdero 1005
borinot negre 1005
borinot ros 1005
boriol 1011
boromballes 1095
borombot 1005
BORON* *germ*. 1005
borra 1020
borra *oc*. 1073
borralièr *oc*. 1073
borraller 1073
borratjo 975
borratxo 975
borrèl *oc*. 1073
borrinyol 1005
borriol 1011
borriol negre 1005
borriol ros 1005
borriolet 1011
borrumballes 1095
borubaia* 1095
boruballa* 1095
borumballa 1095
borumballes 1095
borumbot 1014
bosc 1062, 1089
BOSK *germ*. 1089
BOSKO-* *preromà* 1062
bossell 1090
bossells 1105
bot 1052, 1075
BOTA* *cèltic* 1102
bota 1009, 1075, 1091
botabarrancs 1014
botagant 1102
botaio 1075
botaire 1075
botamant 1102
BŌTAN* *fràncic* 1102
botant 1102
botar 1102
botavanc 1102
botavant 1091, 1102
botchî *fr*. *dial*. 1031
BOTĔLLUS *llat*. 1024
boter 1075
boter *fr*. *ant*. 1102
boter de cuir 1075
botero 1075
botet 1052
botija 1080
botija *cast*. 1080
botitgero 1080
botitxero 1080
bottaio *it*. 1075
bou 1010, 1011, 1025
boucher *fr*. *ant*. 1031
bouclier *fr*. *mod*. 1083
bouera 1001
bourdon *fr*. 1005
bourrelier *fr*. 1073
BŎVE *llat*. 1010, 1011, 1025, 1053
bover 1025
bovet del Bon Jesús 1011
braços del pòpul, de 1072
BRADO *fràncic* 1050
bragons 1050
brancatge 1080
braons 1050
brasil 1042
brea 1062
bredouille *fr*. 1049
bredulle 1049
bredulle, arribar 1049
brévia 1058
bri 1010, 1020
bria 975, 987
bribiquí 1098
bricataire 1080
bricke *neerlandès* 1080
brill 1052
brillar 1052
brique *fr*. 1080

briquetier *fr*. 1080
brisa 975, 987
brivall 993
broc 1040
broca 1098
broche *fr*. 1097
broguer 1083
broixa 1102
broma 1060, 1078, 1096
bromada 1096
bromar 1096
bromballes 1095
brombot 1005
bromeguera 1078
bromera 1078
bromerot 1005
bromirot 1005
bronir 1005
broquer 1083
brotxa 1097
bruixa 1014
BRŪMA *llat*. 1078, 1096
bruma 1060
brumballes 1095
brumerol 1005
bruneta 1043
brunir 1005
brunyidor 1080
brusca 1095
bruscalla 1095
bu, bu, bu 982
bub, bub, bub 982
bubot 1005
BUBULARE *llat*. 1029
buc-buc 982
BŬCCULA *llat*. 1083
budell 1024
budells 966
buderó 1024
buedo, tornar 1049
buen pan hay *lleonès* 981
bués 950
BUF- 995
buf 995
bufaforats 1005
bufar 990
bufet 990
bufet de forja 990
buffet *fr*. 990
BŪFO *llat*. *vg*. 995, 1030
bufo 995
bufó$_1$ ‘talp’ 988
bufó$_2$ ‘rata’ 995
bufó$_3$ ‘gripau’ 995
BUFŌNE *llat*. 988, 995
bugot 1005
buho 1030
búho *cast*. 1030
buidar 999
buirac 954
buirac, caçar al 954
buit, anar de 1049
buit, venir de 1049
buitr 1028
buitre 1028
buitre *cast*. 1028
buliac 1059
bulino *it*. 991
bulitgec 1059
BŬLLA *llat*. 1010, 1074
bullendreta 1043
bullir 1043, 1083
buot 1005
burbaies 1095
BURBALIA *llat*. 1095
burballa 1095
burballes 1095
burbâya 1095
burgès 1067
BŬRGS *germ*. 1067
BURGUS *llat*. 1067
buriac 1059
buricec 1059
burin *fr*. 991
burín 991
burizec* 1059
burlón *cast*. 1015
BŬRRA *llat*. 1020, 1073
burra 1010, 1012, 1019
burraca 1032
BURRĪCUS *llat*. *vg*. 1010
burro 1010, 1012
burro, fer 1049
burrumballes 1095
burumballes 1095
busarany 987
buscalla 1095
busquera 1039
BŪTELLUS* *llat*. *vg*. 1024
BŬTTICĔLLUS* *llat*. *vg*. 1105
BŬTTĪCŬLA *llat*. 1080
BŬTTIS *llat*. *vg*. 1009, 1052, 1075, 1080, 1105
butza 1026
butzeques 1026
butzetes 1026
buytre 1028
ca de la vila 1066
ca la ciutat 1066
ca la vila 1066
caarnera 1046
cabalí 1064
caballito del diablo *cast*. 1012
CABALLU *llat*. 975, 977, 1012
cabeça 1040
cabeçot 1040
cabeza *cast*. 1040
cabirol 1062
cabirons 995
caboçot 1040
cabot 1014, 1043, 1053
caból 1053
cabôt 1053
cabota 1053
caboto 1053
cabra 995, 1004, 1006, 1012, 1062
cabra bosquetana 1062
cabra cerril 1062
cabra cerva 1062
cabra cierva 1062
cabra ciérvol 1062
cabra crestonenca 1062
cabra daina 1062
cabra de bosc 1062
cabra de malesa 1062
cabra de monte 1062
cabra de muntanya 1062
cabra del monte 1062
cabra fera 1062
cabra feréstega 1062
cabra foréstiga 1062
cabra fréstega 1062
cabra fréstrega 1062
cabra guillera 1062
cabra isarda 1062
cabra llosca 1012
cabra malesa 1062
cabra montanyesa 1062
cabra montera 1062
cabra montesa 1062
cabra montesina 1062
cabra muntanyera 1062
cabra muntanyesa 1062
cabra muntanyosa 1062
cabra muntesa 1062
cabra orada 1062
cabra salvatge 1062
cabra sauvatge 1062
cabra silvestre 1062
cabrer 950, 1030, 1076
cabres 1006
cabrit 1004
cabro *oc*. 1006
cabrota 1062
cabrum 1045
cabussar 1053
cabussó 1053
cabut 1053
caça, no fer 1049
caça, tornar sense 1049
caçador, mal 1049
caçador, ser un mal 1049
caçador de gana 1049
caçador del clot 1049

cacalaus *oc*. 951
CACAR- 951
caçar la gana, anar a 1049
caçar res, no 1049
CACARE *llat*. 1001, 1002, 1026
cac-cac cac-cac 1019
cacera, fer mala 1049
cacera, no fer 1049
cacharrero *cast*. 1080
cacharro *cast*. 1080
cachorro *cast*. 996
cadell 977, 996
cadell d'un llop 996
cadell de llop 996
cadell del llop 996
cadell grill 995
cadella 1006
cadereta 1079
cadernera 1039, 1046
cadira 1079
cadireta 1079
caduf 1080
cadufero 1080
CAECA *llat*. 1011, 1036
CAECARANEUS* *llat*. 1040
CAECUS *llat*. 1036, 1040, 1059
caelebs *llat*. 969
caera 1055
cafard 1009
cafard *fr*. 1009
cafetera 1087
caga i fa cucs 1002
cagada de moscarda 1002
cagadora 1001
cagalls de mosca 1002
caganius 1026
cagar 1001, 1002, 1026, 1046
cagar la mosca 1001, 1002
cagarada de moscarda 1002
cagarnera 1046
cagat 1002
cagat, ha 1002
cagat la moixcarda, ha 1002
cagat la mosca, ha 1002
cagat la moscarda, ha 1002
caguerada de moscarda 1002
caguernera 1046
cagullà 970
cagullà* 970
cagullada 970
caire 974
cal 1066
calàbot 1053
calabotí 1053
calada buida, fer 1049
calafat 1099
calàpet 1054
calapetó 1053, 1054
calàpot 1053, 1054
calapotí 1053
CALAPPACU* *preromà* 1054
calàput 1054
calastró 1079
calastrons 1079
calçador 1099
cal-coré *port*. *dial*. 981
calde 1065
caldenera 1046
caldera 1010
caldereta 977
caldereta de llum 1013
calha *oc*. 981
calla 981
Calobra, Sa 1056
caloixa 1083
calzina 1042
cama 1012, 1016
camaleon 1012
cama-roja 949
cama-sec 1016
camavermella 949
CAMBA *llat*. 1012, 1016
cambutxa 993
CAMĒLLA *llat*. 1087
CAMĒLLUS *llat*. 1087
cames 1012
cames-seques 967
camí 1020
caminant 1000
CAMPANA *llat*. 1012
campana 1012
campanes 1012
can 1066
cana 1012, 1026
canador 1012
canal de bordó 1090
canalador 1090
canastó 1079
canastrell 994
canastró$_1$ 'balança' 1079
canastró$_2$ 'cistella' 1079
cançó 964, 1028, 1058
cançons 1028
cançú 964, 1058
cançús 1002
CANDĒLA *llat*. 1024
candela 1013, 1024
candeleta 1013
CĂNDĒRE *llat*. 1095
CANDOR *llat*. 1095
CANERE *llat*. 1035
canere *llat*. 1035
canestó 1079
CANICULA *llat*. 1021
canilha *oc*. 1021
canilla 1021
canilla processionari 1020
CANIS *llat*. 996, 1021
CANNA *llat*. 1012, 1026
canó 1026
canonats 1026
canonge, dur es 1049
canons 1026
cant 1035
canta 990
cantada, anar a la 1052
cantador 1098
cantar 1035
CANTARE *llat*. 1035
cànter 1080
canteraire 1080
canterella 1080
cantereller 1080
canterer 1080
canterero 1080
CANTHARU *llat*. 1080
cantic 1035
càntir 1080
cantirer 1080
cantit 1035
càntuc *dial*. 989, 1041, 1051, 1059
càntut *dial*. 1041, 1051, 1054, 1059
canya 1026
canyon* *ant*. 1026
canzell 1042
cap 1040
cap d'ase *oc*. 1053
cap de biou 1053
cap de bou 1053
cap gros 1053
capa, fer 1049
caparra 1015, 1016
caparra *ant*. 1016
caparra grossa 1015
caparra inflada 1015
caparra que està farta 1015
caparra unflada 1015
caparró 1015, 1016
caparrot 1015
caparrota 1015
capbou 1053
capbussó 1053
capça 1007, 1010
capçaneta 1010
capell 970
capellà 1014
caperuccia *it*. 970
caperutxa 970
cap-gros 1053
capgròs 1040, 1053
capgròs *oc*. 1053
capmort 1005
çapo 1054
capot 1053

capot, fer 1049
capot, recollir un 1049
capot, ser 1049
CAPPELLUS *llat*. *vg*. 970
CAPRA *llat*. 1006, 1012, 1062
CAPREOLUS *llat*. 995
CAPREONE* *llat*. *vg*. 995
CAPREUS *llat*. 995
capsa 1007
capsegrall 1040
capser 1040
capserigany 1040
capsibo 1040
capsigarany 1040
capsigrà 1040
capsigrall 1040
capsigrany 1040
capsigròs 1040
capsot 1040
capsota 1040
CAPU *llat*. *vg*. 1053
capuixol 1092
capurxet 970
CAPUT *llat*. 1040, 1053
CAPUTIA *llat*. 1086
caputxa 1043, 1086
caputxet 1043
caputxina 1086
caputxo, fer 1049
caputxo, tornar 1049
cap[θ]aneta 1010
cap[θ]er 1040
cap[θ]irigall 1040
cara 970, 1009
carabassa 951
caracosle* 951
Caragaulam 951
Caragauleres 951
caragol 951, 952, 1025
caragol bavós 1025
caragol de bruixa 1025
caragol de burro 1025
caragol del jardí 1025
caragol despullat 1025
caragol llimac 1025
caragol llimat 1025
caragol moll 1025
caragol sense casca 1025
caragol sense clasca 1025
caragol sense crosta 1025
caragol sense escolja 1025
caragol sense pell 1025
caragol sin clasca 1025
caragola 1025
caragola bavosa 1025
caragola sense clasca 1025
caragols 1095
caragols de fuster 1095
caragosle* 951
CARAPACCIA* *preromà* 1053, 1054
caraputxa 970
caraputxot 970
carassa 1009
carasseta 1009
carbassa 951, 1053
carbassuda 1053
carboner 1043
carcanyol 1095
carcular 988
card 971
çarda 995
cardanera 1046
CARDARIA* *llat*. 1046
cardelina 1046
cardellino *it*. 1046
cardenera 1046
cardera* 1046
carderola 1046
carderolina 1046
cardina 1046
CARDINUS *llat*. 1046
cardo 1046
cardolina 1046
CARD(U)ELIS *llat*. 1046
CARDUS *llat*. 1046
CARDUUS *llat*. 1046
carganera 1046
cargol 951, 1025
cargol de burro 1025
cargol sense crosta 1025
cargola 1025
cargolana 1025
cargols 1095
cargols de fuster 1095
CARĬA* *llat*. *vg*. 1008, 1041, 1096
CARĬES *llat*. 1008, 1096
carlina 1046
carnera 1001
carnisser 1040
carogols 1095
CARPENTARIUS *llat*. 1075
carpentero *cast*. 950
CARPENTUM *llat*. 950
carpinter 950, 1041, 1075
carpinteret 1041
carpintero 950, 1041
carpintero *cast*. 950
carpintero de botes 1075
carral 1089
carranc 1089
carrasca 1041
carrau 1089
carrec 1089
càrrec 1067
carret 1075
carreta 1075
carretell 1075
carreteller 1075
carretells, que fa 1075
carreter 1075
carretera 1020
carriola 1105
carro 1075, 1105
CARRUS *llat*. 1075, 1105
carrutxa 1105
casa 959, 962, 963, 990, 1066
casa comuna 1066
casa consistorial 1066
casa consistório 1066
casa d'abelles 1055
casa de comú 1066
casa de l'ajuntament 1066
casa de la ciutat 1066
casa de la junta 1066
casa de la vila 1066
casa del comú 1066
casa del lluar 1066
casa del llugar 1066
casa del poble 1066
casa el poble 1066
casa gran, la 1066
casa l'ajuntament 1066
casa la ciutat 1066
casa la vila 1066
casa la villa 1066
casa llugar 1066
cascar *cast*. 1102
casco *cast*. 1102
case 959
cases 962, 963
casiua 987
caspa$_1$ 'llémena' 1007
caspa$_2$ 'descamació del cuir cabellut' 1007
casquí 1058
cassa 1053, 1080
casserola 1053
casseroleta 1053
cassola 1080
cassolero 1080
cassonada 1096
CASTĂNĔA *llat*. 985
castanya 985
castanyeta, fer la 1035
CASTRARE *llat*. 1062
casull 1044
catarà 1009
CATARACTA *llat*. 1079
Catarina *it*. 1012
catatxec 1035
catau 980
CATĔLLUS *llat*. 996
CATERACTA *llat*. *vg*. 1079
Caterina 1011

caternera 1046
CATHARINA *llat*. 1011
CATHĔDRA *llat*. 1079
Catherinette *fr*. 1011
catlla 981
catre *oc*. 971
catrineta 1011
catserigany 1040
catsibo 1040
catsigarany 1040
catsigrany 1040
catsoti 1040
CATTUS *llat*. 973
catxarrer 1080
catxè 1035
catxeregany 1040
catxerimbota 1040
catxeringanc 1040
catxigarany 1040
catxiriboto 1040
catxirigany 1040
catxirinygany 1040
catxo 1040
catxò 1035
catxorret 996
catxorro 996
catxorro de llop 996
catxorro de lobo 996
caua 1031
caullà 1044
caüllà 970, 1044
cavaletta *it*. 977, 978
cavall 975, 977, 1012, 1014
cavall bernat 1014
cavall d'aiga 1014
cavall d'aigo 1014
cavall d'aigua 1014
cavall de bruixa 1014
cavall de Sant Martí 1014
cavall de séquia 1014
cavall de serp 1012, 1014
cavalla 1014
cavallet 975, 977, 1014
cavallet volador 1014
cavallito 1014
cavallo 1014
cavallutxo 993
CAVĔA *llat*. 955, 973, 1052
caveca 1029
CAVEOLA *llat*. 955
cavullà 970
CAVUS *llat*. 973
CAWA* *fràncic* 1031
ca[θ]igrà 1040
ceba 960
ceba* 960
cec 1036, 1059
Cecca *it*. 1032
cega 1011, 1036
cegard 1036
cegue 1036
ceiarda 995
celador 1070
celindre de foradar 1098
cella 995
cementeri 954
cenalls 1095
cendra 962
cendres 962
cep 1050
cep de tauleta 1050
cepet 1050
cepets d'alambre 1050
cepetx 1050
cepilladissos 1095
cepilladora 1090, 1091
cepilladora gran 1091
cepilladora xicoteta 1090
cepillar 1091
cepillar *cast*. 1095
cepillo 1090, 1091
cepillo *cast*. 1090, 1095
cepillo gros 1091
cepo 1050
cepo *cast*. 1090, 1091, 1095
ceps 1050
cercadiners 1005
cercar 985
cerdet 1010
cerdeta 1010
cerdo 1010
cerdo [χ]abalí 1064
cerdo tjabalí 1064
cerndre 1096
cerner *cast*. 1003
CĔRNĔRE *llat*. 1096
cernícalo *cast*. 1003
cernilhar *oc*. 1093, 1096
cernill 1093, 1096
cernillada 1096
cernillar 1096
cernim 1093
cerrallèr 960
cerräller 960
cerril *cast*. 1062
cerro *cast*. 1062
cevar 1051
cevil 1014
chalk *angl*. 1082
CHAMALEON *llat*. 1012
chardonneret *fr*. 1046
chareu *port*. 1037
CHARISTÍŌN *gr*. 1079
charrasca *cast*. 1089
charrasco *cast*. 1089
chauve-souris *fr*. 1059
cheminée *fr*. 995
chenille *fr*. 1021
chenilles processionnaires *fr*. 1020
cheval de la Vierge *fr*. 1011
chicharra *cast*. 1019, 1098
chichirrí *navarrès* 1042
chico *cast*. i *arag*. 957
chignole *fr*. 1098
¡chin! *cast*. 1010
chinche *cast*. 963
chino *cast*. 1010, 1064
chinxes 963
chiribía *cast*. *ant*. 1043
chòt *oc*. 1030
chouette *fr*. 1029
chupaalcuzas 1029
CIBARE *llat*. 1051
CĬBĀTA *llat*. 1051
CĬBUS *llat*. 1051
CĬCĀDA *llat*. 978, 1019
CICĀLA *llat*. *vg*. 978, 1019
cicala *it*. 1019
CICCUM *llat*. 987
CICONIOLA *llat*. 1098
ciervo 1062
ciervo *cast*. 1062
cigala 1019
cigala *oc*. 1019
cigala begurenca 1019
cigala belurenca 1019
cigale *fr*. 1019
cigales 1019
cigaló 1019
cigalot 1019
cigara 1019
cigarra 1019
cigarra *cast*. 1019
cigarral *cast*. 1019
ciguela 1019
ciguiela 1019
CĬLĬA *llat*. 995
cilindre 1098
cimbèl *oc*. 1052
cimbell *ant*. i *dial*. 1052
címec *oc*. 963
ciment 1090
ciment gran 1090
címetz* *ant*. 963
címeu *ant*. 963
CĪMEX *llat*. 963, 1005
CĪMĬCE *llat*. 963, 985, 1005, 1011, 1016, 1021, 1057
cimice *it*. 963
CĪMĬCIS *llat*. 963, 1005
CĬNCTUS *llat*. 1095
CĬNĔRES *llat*. 962
CĬNGĔRE *llat*. 1095
cinghiale *it*. 1064

cínife *ant*. 1004
cínife *cast*. 1004
cinite *arag*. 1004
cint 1095
cintes 1095
CĬPPUS *llat*. 1050, 1090, 1091
čirkuri *sard* 981
cirrio *gall*. 1042
ciseaux *fr*. 991
cisèl *oc*. 991, 1099
cisell 991, 1099
cisell a ferro 991
cisell a fusta 1099
cisell de fusta 1099
cisell de fuster 1099
cisell de peirer 1099
citrinus *llat*. 1045
CITRUS *llat*. 1045
ciutat 1066
civada 1051
civil 1014
CĪVĬTĀTEM *llat*. 1066
clairó 1082
clàpet 1054
clarió 1082
clarión *cast*. 1082
clatell 1024
CLITELLAE *llat*. 1073
CLITELLARIUS *llat*. 1073
cllau 964
clluc 1029, 1030
CLOCCA* 1034
cloqueig 1035
cloquejar* 1035
closa 975
clossa 1044
closses 1071, 1082
clot 1080
clotell 1024
clotxa 1025
cluc 1030, 1094
cluc! cluc! 1029
clup 1094
cobot 1053
cobra *port*. 1056
cobulla 1044
cobullador 1044
coc plovedor 1005
coccinella 1011
COCCINUS *llat*. 1011
COCCUM *llat*. 1021
¡coch! *cast*. 1010
cochinilla *cast*. 1010
cochinillo *cast*. 1010
cochino *cast*. 1064
COCHLEA *llat*. 951, 1053, 1084
COCHLEOLA *llat*. 951
COCLEARIA *llat*. 1053, 1084
cocletxar 1035
coco *cast*. 1021
cocs 1002
cocu *oc*. 1047
cocullada 970
cocurullada 970
cocut *oc*. 1047
codornís 981
codorniu 981
Codorniu 981
codorniz *cast*. 981
codorni[θ] 981
cofadú 1076
COFIA *llat*. 1076
cogoll 1047
cogu[χ]ada 970
cogul *ant*. 1047
cogulla 970, 1044
cogullà 970, 1044
cogullada 970, 1044
cogulo 1047
coguola *oc*. 1047
coí 1004
coiffe *fr*. 1076
coiffer *fr*. 1076
coiffeur *fr*. 1076
coín 1004
colbu 979
colde 1103
colestrejar 1035
colestretjar 1035
coletejar 1035
coletetjar 1035
coletetxar 1035
coletxejar 1035
coletxetxé 1035
coliana 1009
colilla 1008
colillar 1008
colillat, s'ha 1008
coll 1038
col·legi 991
col·lègit *dial*. 991
collerà 1039
collerada 1048
collroig 1038
COLOBER *llat*. *vg*. 1058
colobra 1056, 1058
colòbra *oc*. 1056
colobre 1058
colobro 1058
colondrina 1043
coloraina 993
colorín *cast*. 1046
colp 988
colpa 957
CŎLŬBRA *llat*. 1056, 1058
COLUBRĒTUM *llat*. 1056
Columbrets 1056
colze 957, 989
colzin* 1004
colzo 957, 989
commune *fr*. 1066
COMMUNEM *llat*. 1072
companya 1034
companyia 1034
compasses 954
comptaforats 1005
COMPTIAT *llat*. 957
COMPUTARE *llat*. 1010
comtessa 1069
comú 1066, 1072
comú, a 1072
comú, acudir a 1072
comú, al 1072
comú, anar a 1072
comú, fer 1072
comú, pel 1072
comú, treball de 1072
comú, treballar pel 1072
comuna 1066
comuna, fer la 1072
comune, il 1066
comuniste 950
comuns de poble, fer 1072
consell 1066
conseller 1038
consilleri *sard* 1038
consistori 1066
consistorio *cast*. 1066
cònsol 1065
cònsol menor 1070
contairo *port*. 1010
content 1001
contenta 1001
contra 1067
contramestre 1067
contrata 1072
cop 988
coquille *fr*. 1090
$corb_1$ 'ocell' 973, 979, 1031, 1032
$corb_2$ 'curvat, encorbat' 979
corba 979
corbada 1072
corbàs 979, 1029
corbasso 979
corbeia 1072
corbella 1072
corbo 979
corc 1096
corca 1008
corcà 1096
corcada 1096
corcar 1008, 1096
corcó 1008, 1096
corcó, té 1096

corcoll 1008, 1096
corconada 1096
corder 957
cordero *cast*. i *arag*. 957
cordó 1020
Corema 1103
corentejar 1035
coriana *cast*. 1009
Corme 1079
corn 1030, 1035, 1041
corna 1030
cornar 1035
corneille *fr*. 1031
corneja *cast*. 1031
cornelha *oc*. 1031
cornella 1031
corneta$_1$ ‘mussol’ 1030
corneta$_2$ ‘instrument’ 1030
corneta$_3$ ‘pigot’ 1041
CORNĪCIS *llat*. 1031
CORNĪCULA *llat*. 1031
CORNĬCULA *llat*. *vg*. 1031
CORNIX *llat*. 1031
cornix *llat*. 1035
CŎRNU *llat*. 1025, 1035, 1041
corobàs 979
corpet 979, 1031
corpeta 979, 1031
corpetx 979
CŎRPUS *llat*. 979
corral 952
correa 1105
correachero *murcianomanxec* 1073
corredera *manxec* 1009
corredora 1009
correger 1073
correia 1105
correndera *manxec* 1009
corrent 1099
correola 1105
correonero *murcianomanxec* 1073
córrer 1105
córrer puntes 1099
corretger 1073
corretja 1073, 1105
corretxer 1073
corries 1105
CORRĬGĬA *llat*. 1073, 1105
corriola 1105
corritxar 1035
corroga 1031
corroga *sard* 1031
corrues 1020
cort 979, 1076
cortacascos 1102
cortafrío 991
cortafríos 991
cortant 1092
cortante 1092
cortil 1042
corts* 957
corvée *fr*. 1072
corvo *it*. 979
CŎRVUS *llat*. 973, 979, 1031
cos 979
coscó mascle 954
coscoll 954
coscoll del vesc 954
coscoll grec 954
cosí 1004
cosquilla 1090
COSSIS *llat*. 1096
cossó 1096
cosson *oc*. 1096
cossonada 1096
cossonar *oc*. 1096
COSSONE* *llat*. 1096
COSSUS *llat*. 1096
cotellserra 1089
còtil 1054
cotitxar 1035
cotoliu 1044
COTURNĪCEM *llat*. 981
cotxinar 1035
cotxinilla 1010
cotxinillo de Sant Antoni 1010
cotxitxar 1035
cou 1002
coucin *fr*. *ant*. 1004
coucou *fr*. 1047
couleuvre *fr*. 1056
coüllà 970
courcaillet *fr*. *dial*. 981
cousin *fr*. 1004
coutel-serro *oc*. 1089
couza *gall*. 1004
Coves del Drac 986
covillà 970
covullà 970
covullada 970
cozin* 1004
craba 1006
craba fera 1062
craba fiera 1062
craba montesa 1062
crabero 1030
cra-cra 1031
cragol 951
cragullada 970
crapaud *fr*. 1054
crape *fr*. *ant*. 1054
crayon *fr*. 1082
CREARE *llat*. 993, 1002, 1007, 1034
creïlla 1006
cresta 954, 1067
crestó 1062
creuera 954, 1050
crevera 954, 1050
cria 993, 1002, 1034
cria d’àguila 992
cria de perdiu 993
criadilla *cast*. 1011
criança 1007
criança dels pois 1007
criar 993, 1002, 1007, 1034
criba *cast*. 965
CRĪBĔLLUM *llat*. 1050
CRIBRUM *llat*. 1039, 1050
cric-cric 977
crida 1071
crida *ant*. 1071
crida, fa la 1071
crida, fa una 1071
crida, fer la 1071
crida de rei 1071
cridador 1071
cridador *ant*. 1071
cridaire 1070, 1071
cridaire *oc*. 1071
cridaire publi *oc*. 1071
cridaire public 1071
cridar 1071
crides, fa 1071
crides, fa les 1071
crides, fer 1071
cripets 1050
CRĬSTA *llat*. 954, 1067
CRĪTĀRE* *llat*. *vg*. 1071
criva 965
crivell 1050
crocada 1096
CRONTIAT* *cèltic* 957
crop 1018
crosses 1082
cru 1094
crua 1080
CRŪDU *llat*. 1080, 1094
cruia 975
cruu 1094
cua 970
cuallada 970
cuallevat 967
cua-roja fumada 1038
cuarva 979
cuba *cast*. 1075, 1087
cuber 1075
cubero 1075
cubeta 1087
CUBIUM* 980
cuc 1001, 1002, 1007, 1009, 1010, 1011, 1013, 1020, 1021, 1024, 1096
cuc *rom*. 1047
cuc bardisser 1010
cuc borrut 1020

cuc bover 1024
cuc d'aigua 1024
cuc d'àuia 1021, 1024
cuc de col 1021
cuc de cols 1021
cuc de denit 1013
cuc de gram 1024
cuc de l'abre 1020, 1021
cuc de l'alfal[θ] 1021
cuc de la col 1021
cuc de la mosca 1002
cuc de la moscarda 1002
cuc de la muntanyeta 1020
cuc de les basses 1014
cuc de les cols 1021
cuc de llum 1013
cuc de llumeneta 1013
cuc de llumeta 1013
cuc de parallova 1024
cuc de pi 1020
cuc de rosari 1010
cuc de Sant Antoni 1010
cuc de Sant Joan 1013
cuc de terra 1024
cuc del bosc 1020
cuc del fem 1024
cuc del pi 1020
cuc dels pins 1020
cuc des cols 1021
cuc des pins 1020
cuc merdisser 1024
cuc noticier 1005
cuc plovedor 1005
cuc processional 1020
cuc que crien les pins 1020
cuc rodador 1021
cuc sabaions 1002
cuc terrer 1009, 1024
cuc terròs 1024
cuc venenós 1020
cuc verd 1020, 1021
cuc volador 1005
cuca 1007, 1009, 1010, 1011, 1013, 1020, 1021, 1024
cuca *oc*., *arag*. i *murcià* 1007, 1021
cucà 1096
cuca, caçar a la 954
cuca botera 1009
cuca de Dios *arag*. 1011
cuca de fer llum 1013
cuca de girar llum 1013
cuca de les cols 1021
cuca de llum 1013
cuca de nit 1013
cuca de Nostre Senyor 1013
cuca de pi 1020
cuca de Sant Joan 1011, 1013
cuca de Sant Jordi 1010
cuca del Bon Jesús 1010
cuca dels pins 1020
cuca llugera 1009
cuca llumenera 1013
cuca lluminera 1013
cuca lluminosa 1013
cuca molla 1009
cuca panera 1009, 1010
cuca papera 1009
cuca patxa 1009
cuca que fa llum 1013
cuca voladora 1014
cucada 1096
cucaiada 970
cucala 1031
cucar 1096
cucaracha *cast*. 1009, 1013
cucaratxa 1009
cucaratxa de llum 1013
cucaratxa del polegó 1011
cuccu *sard* 1030
cuckoo *angl*. 1047
cuclillo *cast*. 1047
cuco 1047
cuco *arag*., *murcià*, *port*. i *gall*. 1021, 1047
cucs 1001, 1002
cucú 1047
cucù *it*. 1047
cúcu 1047
cúcu, cúcu, cúcu 1030
cucuc 1047
cucui 1047
cucuia 970
cucuiada 970
cucull* 1047
CŬCULLA *llat*. 970, 1044
cucullada 970
CUCULLIATA* *llat*. *vg*. 970
CUCULLUS* *llat*. 1047
CŬCULLUS *llat*. 970
cuculo *it*. 1047
CUCŪLUS *llat*. 1047
cucumiau 1030
cucurullada 970
cucut 1047
CUDERE *llat*. 975
cuerva 979
cuervo 979
cuga 970
cugaiada 970
cugallada 970
cugallarga 970
cugüello 1047
cugüiada 970
cugul 970
cugul *ant*. 1047
cugula 1047
cugulada 970
cugulla 970
cugullà 970
cugullà* 970
cugullada 970
cuib *rom*. 980
cuic 1004
cuïc 1004
cuir 1075
cuirer 1075
cuirero 1075
cuiro 1075
cuiul 1049
cuixa 1092
cul 1026
cularses 1026
culblanc 1043
culblanca 1043
culebra 1056, 1058
culebra *cast*. 1056
culebra cristalina *cast*. 1056
culebron 1058
CULEX *llat*. 1004
culex *llat*. 1004
CULICE *llat*. 1004
culicellus *llat*. 1004
CULICINUS* *llat*. 1004
culiculus *llat*. 1004
culilughe *sard* 1013
CULIX *llat*. 1004
cullà 970
cullera 1053, 1084
cullereta 1053
cullereta d'aigua 1053
cullerola 1053
cullerot 1053
cullerotet 1053
cul-llevat 967
culoti 1026
culpa 957
CŪLU *llat*. 1013
culuebra *cast*. 1056
CŪLUS *llat*. 1026
cumó, a 1072
cumó, fer 1072
CŪPA *llat*. 1075, 1087
cuquell 1047
cuquella 1047
cuquello 1047
cuquelló 1047
cuquera 1001
cuques 1002
cuquet 1002, 1013
cuquet de garrofa 1013
cuquet de les garrofes 1013
cuquet de llum 1013
cuquet de llumeneta 1013
cuquet que fa llum 1013

cuqueta 1011
cuqueta d'Aragó 1011
cuqueta de fer llum 1013
cuqueta de llum 1013
cuqueta de nit 1013
cuqueta de Nostre Senyor 1011, 1013
cuqueta de Nostre Sinyor 1011
cuqueta de Sant Anton 1011
cuqueta de Sant Xoan 1013
cuqueta del cielo 1011
cuqueta lluminera 1013
cuqueta lluminosa 1013
cuqueta Mon[θ]ón 1011
cuquets 1002
cuquetx 1002
cuquiello* *arag*. 1047
cuquillo 1047
cuquillo *cast*. 1047
curarugue 1013
curas *cast*. 1009
CŬRCŬLIO *llat*. 1008, 1096
curculio *llat*. 984
CŬRCŬLIŌNE *llat*. 1096
curia *cast*. 1009
curiana *cast*. i *manxec* 1009
Curiana 1009
curiano *manxec* 1009
curiola 1105
curral 952
CŬRRĔRE *llat*. 1105
curri 1105
curria 1105
cúrria 1105
curriola 1105
currucutetjar 1035
curt 957
CURTIO *llat*. 1058
CURTIONIS *llat*. 1058
curts 957
CURTUS *llat*. 1058
CŬRVUS *llat*. 979
cussiol 952
cuts 1002
cutx 1010
cutxareta 1053
cutxilla 1102
cuullà* 970
cuvaiada 970
cuvillà 970
cuvullà 970
cuvullà del topet 970
CYLINDRUS *llat*. 1098
cypselus *llat*. 1042
dacsa 1022, 1026
dadella 1006
daella 1006
dafetans 1095
daga 998, 1103
daguer 998
daina 1062
daine *ant*. 1062
daine *fr*. *ant*. 1062
DAMA *llat*. 1062
ḌAMDAH *àr*. 1072
DAMUS *llat*. *vg*. 1062
darbon *oc*. 988
darda 1034
DAROD* *fràncic* 1034
de 1104
debades 1072
debaes 1072
decebre 1050
DECIPERE *llat*. 1050
DECIPULA *llat*. 1050
DECIPULUM *llat*. 1050
deixar 1005
de[χ]ar 1005
delubí 1018
demà 960
demuasela 1014
dena, a 1072
departir 1034
desambroix 1102
descarpet 1099
desena, a 1072
desgràcia, estar de 1049
desniats 1026
desnú 1094
desnudo *cast*. 1094
desollador *cast*. 1040
despalmador 1102
despartir 1034
destapafiles 1025
déu 1012
DEUS *llat*. 1012
dia 1072
dia, ser mal 1049
DIAETA *llat*. 1072
DIANA *llat*. 1005
diega, fer 1049
diego, fer 1049
dieta, fer 1072
DĬGĬTUS *llat*. 1018
dillums 1015
dilluns 1015
diluvi 1018
dimoni 1005, 1009, 1014
dimoni baiet 1014
dimoni boiet 1014
dimosela 1014
Distel-finck *al*. 1046
dits 1018
DITUS* *llat*. *vg*. 1018
DIŬRNU *llat*. 1072
doctor 1014
doctoressa 1069
dolenta 1096
DŎLĔNTE *llat*. 1096
DŎLĒRE *llat*. 1096
domaisèla *oc*. 1014
dómeda *àr*. *andalusí* 1072
DOMESTICUS *llat*. 1062, 1064
dómida *àr*. *andalusí* 1072
domos de sas iannas *sard* 1060
dona de muru 1060
done 959
doninha *port*. 1060
donna de muru *sard* 1060
donnas de muru *sard* 1060
dormir 995
dot 1051
dotor 1014
drac$_1$ 'dragó' 986
drac$_2$ 'gegant' 986
DRACO *llat*. 986
DRACŌNE(M) *llat*. 986
dragandaix 1057
dragó 986, 1057
dragolí 986
dragon 986
dragoní* 986
drek *albanès* 986
drepanís *gr*. 1042
drépanon *gr*. 1042
DUBBAN* *germ*. 1072
dues 1050
dugues *dial*. 1050
ebanista 950
ebanista *cast*. 950
ebano *it*. 950
eben 950
ebèn *oc*. 950
Ebenbaum *al*. 950
ébène *fr*. 950
ebenista 950
ébéniste *fr*. 950
EBENOS *gr*. 950
ebenuç 950
ecla 968
écorcheur *fr*. 1040
écume *fr*. 1078
écureuil *fr*. 1063
EDO *llat*. 1031
egla 968
égohine *fr*. 1089
egoïna 1089
égoïne *fr*. 1089
eguazil 1070, 1071
eixamenera 1005
eixarso 1062
eixar[θ]o 1062
eixerevit 1009
eixerit 1009
eixol 092

embotar 1075
emboter 1075
embuderó 1024
embudet 1097
embustela 1060
embustera 1060
empalmar 1062
empanar 1059
empaumar 1062
emplear 1071
empleat 1070, 1071
empleiier *fr*. *ant*. 1071
empomar 1062
encarregar 1067, 1071
encarregat 1067
encarregat de l'alcalde 1070, 1071
encebar 1051
encenais 1095
encenalls 1095
encenallx 1095
encendre 1095
encevar 1051
encllum 975
encllusa 975
enclua 975
encluden 975
encluge *oc*. *ant*. 975
encluja 975
encluma 975
enclume *fr*. 975
enclusa 975, 1044
encluse 975
enclusen 975
enclutge *oc*. *ant*. 975
enclutja 975
enclutxa 975
encongir 1077
encrua 975
encruia 975
encrusa 975
endívia 954
enfermador 1099
enfilar 1051
enfilat 1051
enfilats 1051
enformador 1099
enformador, lo 1099
enformar 1099
engany 1050
engardaix 1057
engardaixina 985, 1057
engerrer 1080
engranota 1055
engruna 1043
engrunça 957
enguix 1082
enguixadora 1083
enguixadura 1083
enguixar 1082
enjaç 972
enretxat 965
ensa 1052
entaies 1095
entallar 1095
entalles 1095
entgissen 1082
envisc 954
enviscar 954
envixc 954
envixcar 954
enza 1052
enze 1052
épervier *fr*. 953
epops *gr*. 982
ÉRASMUS *llat*. 1013
erbalances 1079
erbart 1034
erikína *sard* 1015
Ermo 1013
ermolador 998
ermoladora 1074
ermolar 999
erone(n)* 1043
eroneta* 1042, 1043
ERŪCA *llat*. 1013, 1021
eruca *oc*. 1021
eruga 1013, 1020, 1021
eruga *oc*. 1021
eruga de bolsa 1020
eruga de pi 1020
eruga de pins 1020
eruga del pi 1020
eruga dels pins 1020
eruga lluminosa 1013
esbalances de Sant Miquel 1079
esbandir 1034
esbargir 1034
esbarriar 1034
esbars 1034
esbart 1034
esbarts 1034
esborrany 1050
esbromar 1096
esbuliac 1014, 1059
esburiac 1059
ĒSCA *llat*. 954, 1096
esca 954, 1096
esca, ha tornat 1096
escabitxa 1009
escable 991, 1099
escablle 991, 1099
escaibre 991
escaipra 991
escaipre 1099
escairar 974
escaire 974
escalàpet 1054
escalàput 1054
escalipatxo 1054
escalivar 999
escalopa 1091
escalpel 991
escalpre 991, 1099
escanyacavalls 1056
escanyapolls 1009
escape 991, 1099
escaple 991, 1099
escaplle 991, 1099
escapra 991
escapre 991, 1099
escarabajo *cast*. 1009, 1011
escaraba[χ]o 1009, 1011
escarabat 977, 1009, 1010, 1011
escarabat de cuina 1009
escarabat de la queraïlla 1011
escarabatera 1009
escarabatet d'alfals 977
escarabatina 1009
escarabató 1011
escarabitxa 1009
escaravat 1009
escarbat 1009
escarbat de llum 1013
escarbat negre 1009
escarbatet 1009
escarbatí 1009
escarbatina 1009
escarbató 1011
escarbatxo 1009
escard 971
escargot *oc*. 1025
escarp 991, 1099
escarpa 991
escarpe 991, 1099, 1102
escarpe de fusta 1099
escàrpec 1099
escarpell 991, 1086
escarpellet 1086
escàrpera 991
escarpi 991
escàrpia 991
escarpion 1018
escàrpit 991
escarplla 991
escarpra 991
escarpre 991, 1099
escarrot 1094
escaspra* 991
escaspre* 1099
escat 1086
escata 961
escatadora 1086, 1100
escatar 1086, 1100
escateiar 1035

escatenyejar 1035
escateta 1086
escatxinar 1035
escatxotxeijar 1035
esclafits, fer 1035
esclapli 991
escobre 991, 1099
escoda 1086
escodar 1086
escoí 1004
escolà 1012
escolfió 1018
escolopàcid 1036
escolpí 1018
escopeta 1014
escoplet 1099
escoplo 991, 1099
escoplo *cast*. 991
escorbàs 979
escorçó 1058
escoreta 1086
escorpi 1018
escòrpi *oc*. 1018
escorpí 1018
escorpic 1018
escorpina 1018
escorpió 1018, 1058
escorpión *cast*. 1018
escorpit 1018
escòrpit 1018
Escorpiteres, Les 1018
escorpiu 1018
escorpiun *oc*. 1018
escórrer 972
escorretjades 1051
escotxec* 1035
escotxecar 1035
escotxegar 1035, 1052
escotxejar 1052
escotxinador 1052
escotxinar 1035, 1052
escrabat lluent 1009
escripet 1050
escripiet 1050
escruma 1078
escruma *oc*. 1078
escudella 1053
escudelleta 1053
escuma 1078
escuma *oc*., *port*. i *gall*. 1078
escumera 1078
escurça 957
escurçacascos 1102
escurçar 1102
escurçó 957, 1054, 1057, 1058
escurçó d'aigua 1056
escurçon 1058
escurçot 1058
escurçú 1058
escurpi *ant*. 1018
escurpí* 1018
escuruma 1078
escur[θ]acascos 1102
escur[θ]ó 1058
escur[θ]on 1058
esfardatxo 1054, 1057
esgalàpet 1054
esgalàput 1054
esgatinyar 968
esgúbia 1099
esmela 1048
esmeril 1074
esmerla 1048
esmola 1074
esmoladera 1074
esmolador 998
esmoladora 1074
esmoladora d'aigua 1074
esmoladora d'esmeril 1074
esmolaor 998
esmolaora 1074
esmolar 998, 999, 1074
esmolet 998, 1074
esmoraror 998
esmordasses 1101
esmorda[θ]es 1101
esmoriac 1060
esmortí 1039
esmuliac 1059
esmuriac 1059, 1060
esmuriec 1059
esmurtí 1039
esna 1103
esna* 1103
espala 981
espalmador 1102
espalmar 1102
esparader 953
esparany 971
esparaver 953
esparaver llebrer 953
esparaver perdiguer 953
espargir 1034
espart 1034
esparver 953, 1083
esparver de quatre cuixes 953
esparver perdiguer 953
esparveradís 953
esparverador 953
esparverall 953
esparverar 953
esparvièr *oc*. 953, 1083
espatla 981, 1065
espejo *cast*. i *arag*. 957
espeses 1079
espiadimonis 1014
espiar 1014
espiga de dimoni 1014
espiga dimoni 1014
espill 957
espina de dimoni 1014
espinguet 972
espinyar 1059
espoleta 1086
espuela 1102
espuela *cast*. 1086
espuma 1078
espumera 1078
esqueixar 986
esquera 1094
esquerda 1095
esquerdills 1095
esquerol 1063
esquerre 1094
esqueta 954
esquiere *fr*. *arcaic* 1094
esquilafeno 956
esquilo *port*. 1063
esquinçar 986
esquinça-robes 986
esquirar *ant*. 1076
esquirol 1063, 1103
esquirol *oc*. i *arag*. 1063
esquirolejar 1063
esquiruelo *arag*. 1063
esquixar 986
esquixa-robes 986
establit 1088
estafetans 1095
estanâyas 1101
estanyol 1092
estararany 965, 1020
estarassanya 1017
estarassanyal 965
estarrarany 965
estela 1051
esteles 971, 1051
estels 971
estenaes 1101
estenaies 1101
estenalles 971, 1051, 1101
estenallets 1101
estenasses 1101
estena[θ]es 1101
esteneies 1101
esteneions 1101
esteranyina 965
esteranyinar 965
esteva 1018
estevanet 1018
Esteve 1018
estinalles 1101
estiracabei 1014
estiracabeis 1014

estiracabells 1014
estisores 971, 1051
estiverol 1045
estol 1034
estonell 983
estorlic *dial*. 983
estornei 983
estornèl *oc*. 983
estornell 979, 983
estornelltx 983
estornellx 983
estornels 983
estorninho *port*. 983
estornino *cast*. 983
estorniño *gall*. 983
estragina 965
estrenyina 965
estroncany 1050
estronel 983
estudiant 1014
esvol 1034
esvoletec 1034
esvoletegar 1034
établi *fr*. 1088
étourneau *fr*. 983
etxa-te, etxa-te, etxa-te 1019
Eule *al*. 1029
éveiller *fr*. 1057
éveillette *fr*. *dial*. 1057
EXÀRTIA *gr*. 1051
EXCAPSIARE* *llat*. *vg*. 986
EXCAPTARE* *llat*. 1100
EXCŬRRĔRE *llat*. 972
EXCURTIARE *llat*. 1102
EXCURTIONE* *llat*. *vg*. 1056, 1058
EXCURTUS* *llat*. *vg*. 1058
EXCUTERE *llat*. 1086
EXPANDERE *llat*. 1034
EXQUĪNTIARE* *llat*. *vg*. 986
extracteur *fr*. 1101
extractor 1101
extractor *llat*. 1101
FABER *llat*. 960
FABER FERRARIUS *llat*. 960
faber lignarius *llat*. 950
FABRĬCA *llat*. 990
fàbrica, sa 1072
FABRICARIUS* *llat*. *vg*. 960
fàbriga 1072
fàbriga, sa 1072
FABRU *llat*. 960
faça 955
FACENDA *llat*. *vg*. 1072
faci 955
fàcia 955
FĂCĬĔNDA *llat*. 1072
FACIS *llat*. 1092
FACŬLA *llat*. 1092
fadrinalla 993
faena 1072
faena de perxa 1072
fafet 1019
FAHHĀR *àr*. 1080
FAI̯RE* 1067
fairy *angl*. *ant*. 1060
faixa 1092
faixera 1031
falcat 1034
FALCATUM *llat*. 1034
FALCE *llat*. 1034
FALCEM *llat*. 1042
falcia 1042
FALCICULA *llat*. 1042
falciga 1042
falcija 1042
falcilla 1042
falcilla blanca 1042
falcilló 1042
falcillot 1042
falciot 1042
FALCIS *llat*. 1042
falcitja 1042
falda 1042
faldetes 954
falditxa 1042
FALX *llat*. 1042
falzia$_1$ ‘falcilla’ 1042
falzia$_2$ ‘tipus de falguera’ 1042
falzía 1042
falzilla 1042
falzillot 1042
falziot 1042
fal[θ]iga 1042
fal[θ]illa 1042
fal[θ]ina 1042
faneca, fer 1049
fang 1080
fanga 1080
fanguer 1080
fanguera 1080
fanguero 1080
FANI *germ*. 1080
faramalla 1095
farda 1063
fardachina *arag*. 985
fardatxina 985
fardatxo 985, 1054, 1057
fardeta 1063
fardón *cast*. 1015
farero 1080
farfalla 1003
farga 1072
FARĪNA *llat*. 1009
farina 1009
farinera 1009
farmacèutic 1076
farrer 960
farrero 960, 1014
FASCEM *llat*. 1072
FASCIA *llat*. 1092
FASCIS *llat*. 1092
FASCŬLA* *llat*. 1092
fatiga 1072
fatigar 1072
FATĪGARE *llat*. 1072
faucilh *oc*. 1042
faucilla 1042
faucille *fr*. 1042
FAX *llat*. 1092
fedó 1015, 1016
fedon *oc*. 1015, 1016
fedú 1015, 1016
fefet 1019
feix 1072
feixina 1072
feixina, fer 1072
feixina, fer sa 1072
fel 1051
felaberquí 1098
felezia* 1042
fèl·lera 1048
fem 1010
FĔMUS *llat*. *vg*. 1010
FENACĔUM* *llat*. 1016
fenàs 1016
fenassera 1016
fenir *ant*. 1098
fer 955, 1062, 1064, 1067
fer *fr*. 1102
fer à cheval *fr*. 976
fer de cavall 976
fer res, no 1049
feréstec 1062
ferfet 1019
ferir 1013
ferrador 960
ferradura 976
ferrahura 976
ferral 976
ferrandella 976
ferrandura 976
ferraor 960
ferrar 976
FERRARE *llat*. 976
ferraüra 976
ferrer 958, 960, 1076
ferreter 1073
ferro 960, 976, 991, 1102, 1104
ferro a peu 1102
ferro de cavall 976
ferro de mul 976
FĔRRUM *llat*. 976, 991, 1104
FĔRUS *llat*. 1062, 1064
festa 1090

fête *fr*. 1090
fet-fet 1019
fi 1083
fiemo *arag*. 980
figuerol 1045
FIGULINUS *llat*. 1080
fil 965, 999, 1104
fil a plom 1085
fil à plomb *fr*. 1085
fil a plum 1085
fil a plun 1085
fil d'alambre 1104
fil d'aram 1104
fil d'aramet 1104
fil d'aranya 965
fil d'eram 1104
fil de fer 1104
fil de fer *fr*. 1104
fil de ferro 1104
fila 1051
filabarquín 1098
filaberguí 1098
filaberquí 1098
filacs 1051
filaperquí 1098
filar 965, 1051, 1098
FĪLARE *llat*. 965, 1051, 1098
filat 965, 1051
filat d'aranya 965
filat de bou 1051
filats 1051
filbertí 1098
fildiferro *it*. 1104
filera 1051
filferre* 1104
filferro 1104
filiberquí 1098
FILICICULA *llat*. 1042
fill de l'àguila 992
filo di ferro *it*. 1104
filoberquí 1098
FĪLUM *llat*. 965, 1104
FILUM FERRĔUM *llat*. 1104
FILUM FERRĪ *llat*. 1104
FĬMUS *llat*. 980, 1024
finch *angl*. 969
finestró 992
FINGERE *llat*. 1080
finir 1098
FĪNIS *llat*. 1083
Fink *al*. 969
finque *gall*. 969
flabiol 1011
FLABIOLUM* *llat*. *vg*. 1011
FLARE *llat*. 1011
flare 1000, 1017
fleix 1071, 1094
FLOCCUS *llat*. 1095
flocs 1095
flots 1095
fobiol 1011
fobiol pintat 1011
foganya 990
fogasser 989
folga 982
FOLLIS *llat*. 990
folma 989
Font-rubí 1018
FORARE *llat*. 1041
forat 1041
FORATUS *llat*. 1041
FORCIPES TENACES *llat*. 1101
forge *fr*. 990
forgeró 1005
forjar 1005
forma 1099
forma *it*. 989
formador 1099
formatgera 989
formic 967
FORMĪCA *llat*. 967
formica *it*. 967
FORMICU* *llat*. *vg*. 967
formiga 967, 1022
formiga alada 1022
formiga alera 1022
formiga amb ala 1022
formiga amb ales 1022
formiga amb les ales 1022
formiga carnissera 967
formiga d'ala 1022
formiga d'ales 1022
formiga de cuina 967
formiga en ales 1022
formiga mosca 1022
formiga que ten ales 1022
formiga que vola 1022
formiga rotja 967
formiga voladora 1022
formiga volaire 1022
formiga volanta 1022
formiga volàtit 1022
formigó 967, 1022
formigó d'ales 1022
formiguer 1041
formó 1099
formon 1099
formón *cast*. 1099
fornairon *oc*. 1009
fornala 990
forner 950, 958, 1080
forniga 967, 1022
forniga alada 1022
forniga que vola 1022
forniga voladora 1022
fornigó roig 967
fornigol 967
forniguer 1041
fornigues boges 967
forra, fer 1049
forradura 976
forselon *oc*. 1005
forseró 1005
fosseró 1005
fourmi *fr*. 967
fournèl *oc*. 967
frabu *sard* 960
fragua 990
frailarzu *sard* 960
frairaljo 960
Francesca *it*. 1032
fransciscano 1000
franzillot 1042
Franzillots, la cova dels 1042
frare 1000
frare, dur es 1049
frare, dur un 1049
frare, fer 1049
frare, fer es 1049
frare, venir 1049
frarialjo 960
FRATER *llat*. 1000
fraua 990
frauga 990
fred 1051
fringello *it*. 969
fringilla *llat*. 969
fringíl·lids 969
fringillus *llat*. 969
frisades 969
fromígora 967
front 1051
frumígola *sard* 967
fuany 988
fucilla 1042
fuelle 990
fuelle *cast*. i *murcianomanxec* 990
fugal 1099
FUGE *llat*. 1004, 1014
fugir 1014
FULICA *llat*. 982
FULIONE *llat*. 1005
fullatge 1080
fumat 1038
FŬNDA *llat*. 989
funda 989
FŪR *llat*. 994, 1024
FŪRA* *llat*. *vg*. 994, 1005
fura$_1$ 'mustèlid' 994
fura$_2$ 'borinot' 1005
furão *port*. 994
furet 994
furet *fr*. 994
furetto *it*. 994

furga 1024
furgar 994, 1024, 1055
furguinyar 968
FŪRĬCARE* *llat*. *vg*. 987, 994, 1024
furigany 987
furigar 987
FURITTUS* *llat*. 994
FURNARIUS *llat*. 1080
FURNĪCA* *llat*. 967
FŬRNUS *llat*. 967
furó 994
furó silvestre 1063
furon 994
furon *oc*. *ant*. 994
furón *gall*. 994
FURONEM *llat*. 994
furot 994
furtar grans 1037
furumballes 1095
fusarany$_1$ 'ratolí' 987
fusarany$_2$ 'tipus de fus' 987
fusserú 1005
fust 950, 1075
fusta 950, 1041, 1075, 1080, 1088
fusta revessa 1094
FUSTARIUS *llat*. 950
fustejar 1088
FŪSTEM *llat*. 950
fuster 950, 960, 1075, 1088
fuster groller 1073
fuster grosser 1073
fusteri *sard* 950
FŪSTIS *llat*. 1041, 1075
FŪSU *llat*. 987
futxamà 1102
futxir 1102
GABĂTA *llat*. 1087
gabbia *it*. 973
gàbbia 973
gabeta 973
gabi 955, 973, 1105
gàbia 955, 956, 973, 1052, 1105
gàbia de trampa 1050
gabier 1052
gabieta 973
GABILA* *gòtic* 953
GABILANS* *gòtic* 953
gabió 973
gabiot 973
gadella 1006
gai 1031
gai *fr*. *ant*. 1031
GAIA *llat*. 1032
gaig 1031, 1041
gaig botxí 1031
gaigs 1031
gaio 1031
gaio *port*. 1031
gait 1031
gaiter 1014
gaitero 1014
gaits 1031
GAIUS *llat*. 1031
gal 964, 983
galapat 1054
galapatí 1053
galàpet 1053, 1054
galàpit 1054
galapot 1054
galàput 1054
galeper *eusq*. 981
galerita *llat*. 970
galerus *llat*. 970
galet 1094
galineto *oc*. 1011
galipau 1054
galivans 953
gall 964
GALLA *llat*. 1094
galla mareza 981
gallardaix 1057
gallet de Sant Martí 982
GALLĪNA *llat*. 1011
gallina 1011
gallina ciega *cast*. 1036
gallineta$_1$ 'panerola' 1010
gallineta$_2$ 'marieta' 1011
gallineta cega 1011
gallineta cegueta 1011
gallineta ciega 1011
gallineta d'aigo 1014
gallineta de Dios *arag*. 1011
gallineta de Nostre Senyor 1011
gallineta voladora 1011
gallo de San Martín *arag*. 982
galo merdento *gall*. *dial*. 982
galopa 1091
gamata 1087
gamella 1087
ganadet 1034
ganado 1034
ganado *cast*. 1034
ganado de cerda *cast*. 1010
GANAN* *gòtic* 1034
ganastró 994
ganif *ant*. 1084
ganivet 1077, 1084
ganxo 1000
ganya 1095
gaparra *basc* 1016
gàpia 973
gapserigall 1040
garapat 1054
garbell 971, 1050
garbellet 1050
garbellets 1050
García *eusq*. 1061
gardaixina 985, 1057
garda-xampetre 1070
gargalla 1031
garlapa 1091
garllofa 1091
garllopí 1090
garlofa 1091
garlopa 1090, 1091
garlopa *oc*. 1091
garlopí 1090, 1091
garlopín 1091
garlotxa 1091
garneu 1061
ĞARRA *àr*. 1080
garra 1015, 1016, 1095
garrapata 1015
garrapata *cast*. 1016
garrar 1015
garrell 1015, 1016, 1095
garrenc 1015, 1016
garreny 1015
garrí 1010
garric-garrac 1089
garrofa 1091
garrulus *llat*. 1031
GARSA *àr*. 1032
garsa$_1$ 'còrvid' 1032, 1041
garsa$_2$ 'agró' 1032
garsa blanca 1032
gàrsera 1032
garza *cast*. 1032
gar[θ]a 1032
gassa 1032, 1051
gasso *oc*. 1032
gat 973
gat salvat 1062
gatlla 981
gatolins 987
gatonins 987
gatxo 1041
gavató 1087
gavatxet roig 1038
gavatxo 1038
GAVEA* *llat*. *vg*. 973
gaveda 1087
gaveta 973, 1087
gavia *cast*. 955
gavilà 953
gavilan 953
gavilans 953
gavina 1084
gavinet 1084
gavión *cast*. i *murcià* 1042
gaza *venecià ant*. 1032
gazza *it*. 1032
geai *fr*. 1031
gec 1091

gecko *fr*. 986
geis *oc*. 1082
geix 1082
gel 1051
gelmana 1045
gemecar 1098
gener 1067
geôle *fr*. 955
gerevita 1043
germà 1000
germana 1018
germans 1000
gerra 1080
gerrer 1080
ges 1082
gesso *it*. i *port*. 1082
ghiandaia *it*. 1031
gibrell 1080
ginjola 1042, 1043
ginjolar 1042, 1043
ginjólas 1042
ginjolit* 1042
ginyol 972
giobu *sasserès* 972
giogo *toscà* 972
giovo *toscà* 972
GĬPSUM *llat*. 1082
girabarkinu *sard* 1098
giraberquí 1098
girapedaços 1042
girar 1043, 1098
ġIRBÁL *àr*. 1050
girí 1053
girino *it*. 1053
giro *it*. 1053
girondella 1043
gis 1082
glandarius *llat*. 1031
glàpet 1054
glonxador 1094
glop 1094
glosa 1044
glossa 1044
glu *oc*. i *fr*. 954
glü 954
glue 954
gobius *llat*. 973
goc-goc 1035
goita *dial*. 981
golandrina 1043
golla 981
golondra 1044
golondra *murcià* 1043
golondre* 1043
golondrina 1043
golontetjar 1035
Gonstantí 973
gorb 973, 979
gòrb *oc*. 973, 979
gordaterra 1070
gorgoglione *it*. 1096
gorgojo *cast*. 1096
gorgol *oc*. 1096
gorgolh *oc*. 1096
gorinot 1005
gornau 1061
gornició 1073
gornicioner 1073
GORR- 977
gorrí 977, 1010
gorrina 977, 1010
gorrinet 1010
gorrineta 977, 1010
gorrineta *murcianomanxec* 1010
gorrinilla *murcianomanxec* 1010
gorrinyeta 1010
gorrió 1027, 1037
gorrión *cast*. 1027, 1037
gorrions 1037
gorrunella 1043
gos llopater 996
gos lloper 996
gosset d'àuia 1021
got 1055
gòtlera 981
gotlla 981
gòtllera 981
gra, gra 1031
gracchia *it*. 1031
GRACŬLA *llat*. 1031
GRACULUS *llat*. 1031
GRAECUS *llat*. 1039
graf 1031
GRAGŬLA *llat*. 1031
graia 1031
graila 1031
grailla 1031
graille *fr*. 1031
grajo *cast*. 1031
gra[χ]a 1031, 1032
gralha 1031
gralha *port*. i *oc*. 1031
gralla 1031, 1032
gralla *gall*. 1031
gralla de bec roig 1032
gralla de bec vermell 979
grana 1055
grandaio 1014
granhota *oc*. 1055
granoc 1054
granolha *oc*. 1055
granolla *ant*. 1055
Granollacs 1055
Granollers 1055
granot 1053, 1055
granota 1053, 1054, 1055
granotet 1053
granoteta 1053
granoteta amb rabo 1053
granoteta en rabo 1053
granotí 1053
granyot 1053
granyota 1053, 1055
grapal 1054
grapalt 1054
grapau 1054
grapaut 1054
grapaut *oc*. 1054
grappe *fr*. 1054
grassuga *suec* 1010
gratis, de 1072
Grau 1011
graula 1031
graur *rom*. 1031
graya 1031
greenfinch *angl*. 1045
greiol *dial*. 975
greix 1053
greixando 1053, 1055
grenouille *fr*. 1055
gresol 975
gri 977
gri, il *it*. *dial*. 977
gric-gric 977
grigri *port*. 977
gril 977
grill$_1$ 'insecte (*Gryllus*)' 966, 977, 1012, 1098
grill$_2$ 'llagosta' 977, 978
grill cadell 977
grill cantador 978
grill cantaor 977
grill de la P 977
grill de serreta 978
grill negre 977
grill palomar 977
grilla 977, 1012
GRILLIU* 977
grillo 977
grillo *cast*. 977
grilló 977
grillon 977
grillons 966
grills 966
grillun 977
GRĬLLUS *llat*. 977, 1012
grilo *port*. i *gall*. 977
grina 1055
grins 966
grinxola 1004
gripà *bearnès* 1054
gripal 1054
gripau 1054
gripau llevadora 1054

grípia *arag*. 1054
gripo *bearnès* 1054
griu 977
griu *fr*. *ant*. 1039
grius 966
griva$_1$ ‘tord’ 1039, 1048
griva$_2$ ‘garbell’ 1039
griva collerada 1039, 1048
grive *fr*. 1039
grivi 1039
grívia 1039
grivot 1039
grolla 1031
gronau 1061
gronota 1055
grop 1094
grosse tique *fr*. 1015
GROSSU *llat*. 1053
grua 1020, 1021, 1043
grufar 1055
gruga 1020, 1021
grum 1078
gruma 1078
grumera 1078
GRŪMUS *llat*. 1078
gruneta 1043
Grünling *al*. 1045
grup 1018
GRYLLUS *llat*. 977
gúa 1014
guaglia *it*. 981
guaila 981
guaita 981
guaita, el 1071
guaix 981
guala 981, 1052
gualeret 1052
gualla 981, 989
guanlla 981
guardabassots 1014
guardar 1073
guardaterra 1070
guarda-xampetre 1070
guàrdia 958
guardicioner 1073
guardicionero *murcianomanxec* 1073
guarnició 1073
guarnicioner 1073
guarnicionero 1073
guarnicions 1073
guarnir 1073
guarnitxoner 1073
guarni[θ]ioner 1073
guarni[θ]ionero 1073
guatla 981, 1052
guàtlera 981
guatlla 981, 989
guàtllera 981
gubia 1099
gúbia 1099
gueix* 1082
güela 981
güetla 981
gueveta 1087
guia 1103
guileta 992
guilla 1042, 1061
guillat 996
guillaume 1090
Guillaume *fr*. 1091
guillaumes 1090
guillermo 1090
guilleume 1091
guilleumes 1090
guillota 1091
guineu 1042, 1061
guinot, fer 1049
guis 1082
guisla 1061
güitre 1028
guitx 1082
guix 1082, 1083
gúix* 1082
güix 1082
guixarra 1019
guixu *sard* 1082
gúixu* 1082
GŬLBĬA *llat*. 1099
GUPSU* *llat*. 1082
gurió 1027, 1037
gurion 1037
gurnicioner 1073
gurpe *sard* 1050
gurrió 1027
gurturğu *sard* 1028
gurtúryu 1028
guruga 1021
gusano *cast*. 1001, 1025
gusarany 987
gussanet de llum 1013
gussano 1001
gussano de llum 1013
gussano plovedor 1005
gussano processional 1020
gussanos 1002
gussarrall 1025
gutx 1010
gutxet 1010
gutxilla 1102
gutxo 1010
gutzil 1070
guzil 1070
GYPSOS *gr*. 1082
GYPSU *llat*. 1082
GYPSUM *llat*. 1082, 1083
hacha *cast*. 1092
hanetó 1005
hanneton *fr*. 1005
HANO* *fràncic* 1005
HARD *germ*. 995, 996, 1001, 1004, 1059
harda *cast*. *ant*. 1063
harde *fr*. 1034
ḤARDÛN *àr*. 1057
haver 1000
(H)ĔBĔNUS *llat*. 950
hedra 990
helicòpter 1014
HERDA *germ*. 1034
hirondela 1043
hirondelle *fr*. 1043
HIRUDO *llat*. 1023
HIRUNDINEM *llat*. 1043, 1044
HIRUNDĬTTA *llat*. 1042
HIRUND(U)LA *llat*. 1043
hombrón *cast*. 990
home 1007
homenó 990
hòmens 957, 990, 1007, 1026
homes 957
hoopoe *angl*. 982
HŌRA *llat*. 1029
hora 1029
hormiga *cast*. 967
houp houp houp 982
HRAPON* *gòtic* 1041
HRASPON* *germ*. 1100
huevo *cast*. 1002
hup hup 982
huppe *fr*. 982
hurón *cast*. 994
HURSLO* *fràncic* 1005
iaiofigues 1014
iannas de muru *sard* 1060
ignorant 1000
Igualada 1006
ijarso 1062
ILICĪNA *llat*. 1042
ímpetut *dial*. 1054
impost 1072
ĬNCĔNDĔRE *llat*. 1095
ĬNCLŪDĔRE *llat*. 975
ĬNCLŪDĬNEM* *llat*. *vg*. 975
INCLUMINE *llat*. *merovingi* 975
inclusa 975
incrusa 975
incudine *it*. 975
ĬNCŪDĬNEM *llat*. 975, 1044
INCŪDIS *llat*. 975
INCUS *llat*. 975
ĬNDEX *llat*. 1052
ĬNDĬCE *llat*. 1052
indústria 955

infantó 992
inflar 1015
INFLARE *llat*. 1015
informador 1099
IPSA *llat*. 1023
irondela *oc*. 1043
iruge *oc*. 1023
isard 1062
isars 1062
isarso 1062
isarsos 1062
iskolfione *sard* 1018
isqueta 954
istria *sard* 1029
i[tʃ]murtídu *sard* 1039
IŬGA *llat*. 1072
IŬGU *llat*. 972
IŬGUM *llat*. 1072
IŬNCTA *llat*. 1066, 1072
IŬNCTUS *llat*. 1012
IŬNGERE *llat*. 1072
iunque 975
IŬVĔNE *llat*. 993, 996
IŬVĔNES *llat*. 1026
ixars 1062
ixarso 1062
ixarsos 1062
ixar[θ] 1062
ixol 1092
ixuela 1092
IZARR- *preromà* 1062
jabalí 1064
jac 1090, 1091
jaç 972
JACĒRE *llat*. 972
JACIUM* *llat*. *vg*. 972
jacques *fr*. 1031
Jacques *fr*. 1091
jai 1091
jalmana 1018
jana 1005
jaole *fr*. *ant*. 955
jas *oc*. 972
jatz *oc*. 972
jaula *cast*. 955
jay *angl*. 1031
jazzo *it*. *dial*. 972
JENARIU* *llat*. *vg*. 1067
jeus 1037
jilguero *cast*. 1040, 1046
JĪM 1082
JIṢṢ *àr*. 1082
joanet 1014
Joanot *ant*. 973, 1053
jonc 957
jorn 1072
jornades de prestació 1072
jornal 1072
jornal de prestació 1072
jornal de vila 1072
jornal de vila, anar 1072
jornal de vila, anar a 1072
jornal forçós 1072
jornal graciós 1072
jornal personal 1072
jornals, fer 1072
jornals, posar 1072
jornals de prestació 1072
jornals de tanda 1072
jorovita 1043
jou 1072
jova 1072
jova, a 1072
jova, anar 1072
jova, anar a 1072
jova, fer 1072
jovada, fer una 1072
jove 993, 1077
joven *cast*. 1077
jóvens 1026
jòvila 1029
Juan *arag*. 1061
Juanillo *arag*. 1061
judeu 1014
judeu *ant*. 1014
judio de safreig 1014
jueu 1014
juí 1053
junc 957, 975
junco *cast*. i *arag*. 957
junt 1012
junta 1066
junta, fer una 1072
juntar 1012
juriol 1011
[χ]abalí 1064
[χ]abalín 1064
[χ]aula 955, 973
[χ]efe 1067
[χ]efi 1067
[χ]odia 1064
[χ]oven 1005, 1064
[χ]uicio 1064
kadalanu *sard* 1009
kadelanu *sard* 1009
KÁDOS *gr*. 1080
kaer *bretó* 1060
kaerell *bretó* 1060
KAFIR *àr*. 1009
KAKKALAUSIS *preromà* 951
kankaráu *sard* 981
KANTHAROS *gr*. 1080
kaparra *basc* 1016
KARA(K)KÁUSELI- *preromà* 951
KARKI̯A* *preromà* 1032
KAU-EKKA *indoeuropeu* 1029
KAUKLILIA *preromà* 951
KHÍLIOI *gr*. 1079
khloris *gr*. 1045
KHLŌRÓS *gr*. 1045
kilomètre *fr*. 1090
KNIF *fràncic* 1084
kobios *gr*. 973
kokkux *gr*. 1047
kor- 1031
korbu *sard* 979
koridalos *gr*. 970
koridos *gr*. 970
kornu *sard* 1025
korys *gr*. 970
KRAKSANTOS *preromà* 1053, 1055
KRAPPA *germ*. 1054
KREUKLE *preromà* 951
KRUPPS* *germ*. 1094
Kuckuck *al*. 1047
KUFIA* *germ*. 1076
kuku *eusq*. 1047
kukumiáu *sard* 1030
labazomorro *èuscar* 1009
labezomorro *èuscar* 1009
LABĬNA* *llat*. 1083
LABRĔLLUM* *llat*. 952, 1080
LABRUM *llat*. 1080
LABRUSCA *llat*. 1102
laç 972, 1050
LACARTUS* *llat*. 985, 1057
LACERTA *llat*. 985
LACERTUS *llat*. 985, 1057
LACI̯U *llat*. *vg*. 972
laço 972
LACTE *llat*. 1029
LACUS *llat*. 1080
LACŬSTA *llat*. *vg*. 978, 1012
ladella 1006
ladilla 1006
ladilla *cast*. 1006
laella 1006
lagarti[χ]a 985
lagarto 985, 1057
lagarto *cast*. 1057
lagast *oc*. 1016
lagosta *gall*. 978
LAJÚRA *àr*. *andalusí* 1080
LAKARTA *llat*. 985
LAKARTANA* *llat*. 985
lambrija *cast*. 1024
lambroix 1102
lambroix* 1102
LAMBRUSCA *llat*. *vg*. 1102
LAMBRUSCIARE* *llat*. *vg*. 1102
LAMĬNA *llat*. 1083
LAMPĂDA *llat*. 1087
lampesa *oc*. 1087
LANCĔA *llat*. 1103

langa *llat*. 1057
langosta *oc*. i *gall*. 978
langouste *fr*. 978
Langschwanz *al*. 1061
languria *llat*. 1057
langurus *llat*. 1057
lanius *llat*. 1040
LANTĔRNA *llat*. 1013
LANX *llat*. 1079
laouqueto *gascó* 1025
LAQQÂṬ *àr*. *vg*. 1101
LAQUEUS *llat*. 972, 1095
LARGU *llat*. 1057
LARVA *llat*. 1002
larve *fr*. 1002
larves 1002
lâs 972
lastra *cast*. 971
lat 1006
lata *cast*. 1083
LATELLA* *llat*. 1006
latifundi 1006
LATRO *llat*. 994, 1037
LATUS *llat*. 1006
laudaddéu *sard* 982
LAUSA* *preromà* 971, 1024
lauseta *oc*. 1044
LAUSIAE *llat*. 971
leacrà 1018
leche *cast*. 1029
lechigada *cast*. 996
lechuza *cast*. 1029
LĔCTU *llat*. 996, 1034
legra *cast*. 1102
LEGUMEN *llat*. 1045
leluia* 1058
lembric *ant*. 1024
lemna 1007
lena 1103
lende *oc*. 1007
LENDINE *llat*. *vg*. 1007, 1015, 1020
lendine *it*. i *sard* 1007
LENDINES *llat*. 1007
LENDIS *llat*. 1007
lengo d'escòrpi *oc*. 1018
lengua 1102
LENS *llat*. 1007
lente *fr*. 1007
LĔPORE *llat*. 1056
lesert *oc*. 1057
lesina *it*. 1103
lesna 1103
letxussa 1029
letxu[θ]a 1029
level *angl*. 974
LEVIARIUS* *llat*. *vg*. 1009
LEVIS *llat*. 1009
lezna *cast*. i *murcianomanxec* 1103
liacrà 1018
LIBELLA *llat*. 974, 1014
LIBELLULA *llat*. 1014
libèl·lula 1014
LIBELLUM* *llat*. *vg*. 974, 1085
libelula 1014
libèlula 1014
libelüla 1014
LIBRA *llat*. 974, 1079
licates 1101
licenci 955
liendre 1007
liendre *cast*. 1007
LĬGNA *llat*. 950
LIGŬLA *llat*. 1102
lija *cast*. 1100
li[χ]a 1100
lima *murcianomanxec* 1100
LĪMĀCA* *llat*. *vg*. 1025
limace *fr*. 1025
LIMACEA* *llat*. 1025
LĪMĀCIS *llat*. 1025
limaco *arag*. 1025
limaçon *fr*. 1025
LĪMĀCUS* *llat*. *vg*. 1025
limauca *oc*. 1025
limauco *oc*. 1025
limauqueto *gascó* 1025
LĪMAX *llat*. 1025
limax *llat*. 1025
LIMBRĪCUS* *llat*. 1024
LĪNEA *llat*. 972
linea *llat*. 972
linea restis *llat*. 972
lineum *llat*. 972
lineus *llat*. 972
línia 972
liró 995
LĪSIUS* *llat*. 1083
litigada 1034
livel 974
livel *fr*. *ant*. i *oc*. 974
livell 974
livello *it*. 974
lívora 1058
llabarquí 1098
llac 1080
llaç 972
llaç escorredor 972
llacera 972
llaceres 972
llacet 972
llaços 1095
lladella 1006
lladélla 1006
lladelles 1006
lladilla 1006
lladre 1037
llaella 1006
llagardaix 1057
llagardo 1057
llagarto 1057
llagast 1015, 1016
llagasta$_1$ 'llagosta' 978
llagasta$_2$ 'paparra' 1015, 1016
llagasto 1015, 1016
llagastos 1016
llagost 978, 1015
llagosta$_1$ 'insecte' 978
llagosta$_2$ 'crustaci marí' 978
Llagosta, La 978
llagosta de restoi 1012
Llagostera 978
llagostí 978
llagosto 978
llagostos 978
llagrandaix 1057
llàgrima 1010
llagrimó 1010
llaïlla 1006
llambrí 1013, 1024
llambric 1010, 1024, 1025
llambrígol 1024
llambríssia 1024
llambrixa 1024
llambroix 1102
llambroixar 1102
llambruix 1102
llambruixar 1102
llamener* 1007
llamenós* 1007
llàmet 1007
llana 1083
llana *cast*. 1083
llança 1103
llanceta 1103
llanda 1083
llangardais 1057
llangardaix 1057
llangost 978
llangosta 978, 1012
Llangostera 978
llangostí 978
llangostinet 978
llangosto 978, 1016
llangosto terrer 978
llangostos 978, 1016
llangostra 978
llangostre 978
llangosts 978
llangot 978
llangot d'ales 1014
llangots 978
llangusto 978
llanterna 1013
llantié 1029

llanverna 1013
llarg 970, 1057
llargandaix 1057
llargrandaix 1057
llastra 971
llata 1083
llausella 971
llausereta 1044
llauseta 1044
lla[θ] 972
lla[θ]eres 972
lla[θ]o 972
llebre 1056
llebrot 1048
llegostí 978
llegum 1045
llema 1007
llema de poi 1007
llemac 1025
llemauc 1025
llembric 1024, 1025
llembric de terra 1024
llembroix 1102
lleme 1007
llémec 1007
llémega 1007
llemen 1007
llémena 1007, 1020
llémenes 1007
llemeneta 1007
llémens 1007, 1015
llémera 1007
llémet 1007
llemin 1007
llémina 1007
llémina* 1007
llemineta* 1007
llemna 1007
llendre 1007
llene *ant*. 1007
llenema 1007
llénens 1015
llénens* 1007
llengardaix 1057
llengardaixina 985, 1057
llengosta 978
llengua 1102
llengüerut 1036
llénic 1007
llénima 1007
llenya 950
llepar 1025
llepona 1025
lletera 1087
lletigada 996, 1034
lletigadeta 996
lletxusa 1029
lletxusna 1029
lletxussa 1029
lleuger 1009
lliacrà 1018
llibrell 952, 1080
llibreller 1080
llibreter 1073
lligost 978
llima 1007, 1080, 1100
llima de la fusta 1100
llimac 1025
llimaça 1025
llimaco 1025
llimagó 1025
lliman 1025
llima-raspa 1100
llimau 1025
llimauc 1025
llimaucs 1025
llimaus 1025
llímena 1007
llimoc 1025
llimoca 1025
llimotxa 1025
llinterna 1013
llinya 972
llis 1083
llisona 1056
llistó 1080
llit 996
llitegada 996, 1034
llitotxa 1025
llivell 974, 1085
llivell *ant*. 974
lloa 1024
lloa* 971
llob* 996
lloba 996
llobada 996
llobard 996
llobardonet 996
llobarro$_1$ ‘cadell del llop’ 996
llobarro$_2$ ‘peix’ 996
llobarró 996
llobat* 996
llobató 996
llobera 996
llobet 996
llobeta 996
llobí 996
lloc 1044
lloca 993, 1034
llocada 993, 1034
llocada de perdius 993
lloella 971
llogal* 1066
llogar 1066
llogar *ant*. 1066
lloïdora 1083
lloja 1044
llombrí 1024
llombric 1024
llombrigo 1024, 1054
llombrígol 1024, 1054
llombrissa 1024
llombríssia 1024
llombriu 1024
llombri[θ] 1024
llomello 1047
llonja 954
llonts 954
llontxa 954
llonze 954
llop 957, 996
llop jove 996
llop novell 996
llop petit 996
llop pitit 996
lloparret 996
llopató 996
llopatonada 996
llopet 996
llopet petit 996
lloquerada 1034
llorón *cast*. 1001
llosa 971, 1024, 1044
llosa, a la 971
llosa de ferro 1050
llosa de parany 971
llosella 971
lloselles 971
llosera 971
lloses 971
lloses, parar 971
lloseta 971, 1044
lloseta, a la 971
lloseta, en una 971
llosetes 971
llotja 954
lloua 971
llouïdora 1083
llova 971, 1024
lloves 971
lluent 1009
lluerna 1013
lluert 985, 1057
lluert gris 985, 1057
lluert verd 1057
llugar 1066, 1068
llugera 1009
lluïdora 1083
lluir 1083
llum 1013
llum de cruia 975
llumenera 1013
llumeneta 1013
llumet de Sant Tem 1013

llumeta 1013
llumeta de Sant Joan 1013
lluminosa 1013
lluna 1013
lluneta 1013
lluseta 1044
lluverna 1013
lobat *oc*. 996
Lobatonem *ant*. 996
lobet 996
lobo *cast*. 996
LOCĀLE *llat*. 1066
LOCĀLIS *llat*. 1068
LŎCUS *llat*. 1044, 1066, 1068
LOCŬSTA *llat*. 978, 1012
LOCUSTA *PANTICANA *llat*. 1019
lolo *ant*. 1098
LŎNGUS *llat*. 978, 1012
lopet 996
losa 1044
lova 1044
LUCE *llat*. 1013
LŪCĒRE *llat*. 1057, 1083
LUCERNA *llat*. 1013
lucertola *it*. 1013
LŪCERTUS* *llat*. 985, 1057
LUCIUS *llat*. 1061
luco 1064
lugar *cast*. 1066
luia 1058
Luki *eusq*. 1061
LUMBRICIA *llat*. 1024
LŬMBRĪCUS *llat*. 1010, 1013, 1024, 1025
LUMEN *llat*. 1013
LŬPĀTTU* *llat*. *vg*. 996
lupetto *it*. 996
lupo *it*. 996
LŬPU *llat*. 957, 996
LUSCINIA *llat*. 952
luscinia *llat*. 1035
LŬSCĬNĬŎLUS* *llat*. *vg*. 952
LUSCINIUS *llat*. 952
LŬSCUS *llat*. 952, 1012
lusert *oc*. 1057
lusignuolo *it*. *ant*. 952
luteola *llat*. 1045
LUTEUS *llat*. 1045
lutxértola 1013
mà 1012, 1034, 1072, 1098
mà obra 958
maça 1086
maceta 1086
MACHINA *llat*. 997, 1074
maço, fer un 1049
maçola, fer 1049
MACŬLA *llat*. 1038, 1051
madeixa 1077
madeja *cast*. 1077
mademoiselle *fr*. 1014
madera 950
madimosela 1014
maestra 1069
maestra *cast*. 1069
maestra del llugar 1069
maestre 1067, 1068
maestro 1067, 1068
maestro *cast*.-*arag*. 1067, 1068
maestro del llugar 1068
magai 1042, 1086
magaïna 1086
MAGIS *llat*. 1069
MAGĬSTER *llat*. 1067, 1069
MAGĬSTRA *llat*. 1069
MAGĬSTRU *llat*. 1067
magnano *it*. 960
MAGNUS *llat*. 1065
MÁḤRAM *àr*. 1010
maia 1038
MAIOR *llat*. 1065
maire *fr*. 1065, 1066
mairie *fr*. 1066
maistre *ant*. 1067
maístu e linna *sard* 950
maixons 1027
maligrany 1040
MALĬTĬA *llat*. 1062
malla 1051
mallerenga 982
mamassonu 1012
mamma de ambídda *sard* 1025
mamma de sizzigorru *sard* 1025
mamma de sónnu *sard* 1012
man obra 958
manada 1034
manades, a 1072
manador 1071
manar 960, 1071
MANDARE *llat*. 1071
MANDĔRE *llat*. 986
MANDĬCARE *llat*. *vg*. 986, 1012
mandra 956
mandreta 958
mànec 1077
maneta 1098
MANĬA* *llat*. *vg*. 960
manial 958
maniale *sard* 958
maniobrer 958
maniobrero 958
maniposa 1003
manobra, una 1072
manobre 958
manobrer 958
manobres, fer 1072
manovale *it*. 958
mans 1012
MANSUETUS *llat*. 1062, 1064
màntacu *cors* 990
manteddada *sard* 1040
mántia 990
MANTĬCA *llat*. 990
mantice *it*. 990
mántiga 990
mantja 990
MANTU *llat*. 1040
mantxa 990
mantxó 990
mantxon 990
mántya 990
MANU *llat*. 958, 1012, 1034, 1072, 1098
manuale *it*. *ant*. 958
MANUALIS *llat*. 958
MANUS *llat*. 960
manxa 990
manxó 990
manya 960
manyà 960
manyopla 1083, 1091
mañà 960
mañán *murcià* 960
Maó 1003
màquina 997
màquina d'esmolar 1074
màquina de teixir 997
màquina des tixedor 997
màquina teixidora 997
marc 989
març 1049
març, fer 1049
març, ser 1049
MARCUS* *germ*. 989
mardà 1062
mare 1005, 1014, 1025
mare d'anfós 1025
mare de cavalls 1014
mare de la mongeta 1025
mare del bover 1025
marededeu 1012
mareta 1005
marfui 1004
marfull 1004
marga *oc*. *ant*. 990
margarida 1011
margarideta 1011
MARGARITA *llat*. 1011
margassa 1032, 1040
margrideta 1011
margrideta del Bon Déu 1011
Mari 1003
marí 1030
Maria 1011, 1013
María *cast*. i *arag*. 1012, 1061

Mariane *sard* 1061
maria-rosa 1011
marieta$_1$ ‘insecte (*Coccinella*)’ 1011, 1013, 1014
marieta$_2$ ‘cuca panera’ 1009
marieta$_3$ ‘panerola’ 1010
marieta de femer 1010
marieta de llum 1013
marieta de Sant Joan 1011
marieta vola 1011
marieta vola vola 1011
marietes voles voles 1011
mariol·lo 1011
maripia 1011
mariposa 1003, 1014
mariposa *cast*. 1003
mariquita 1011
Mariquita *cast*. 1012
marota 1014
marquesita *manxec* 1003
marrà 1062
marraixa 1022
marraneta 1010
marrano 1010
marranxet 1010
Marta 1011
martelet *oc*. 1042
martell 1086
martell de picoleta 1086
martell de punta 1086
martellet 1042, 1086
martelleta 1086
martellina 1086
MARTĔLLUS *llat*. *vg*. 1086
marteta 1011
MARTHA *llat*. 1011
Martin 1042
martinet 1042
MARTŬLUS *llat*. 1086
marxècol 1059
masa *cast*. 1087
mascle 1033
mascle de la perdiu 1033
masclum 1045
MASSA *llat*. 1087
masser 1070
mataböis 1000
matalàs 1073
matalassero 1073
matao res, no ha 1049
matat res, ha pas 1049
MATER *llat*. 1025
mateu 1012
matjo 1105
MATTĔA* *llat*. *vg*. 1086
MATTHAEUM *llat*. 1012
mattsone *sard* 1050, 1061
matxambro 1090
matxo 1000, 1055, 1105
matxo de la perdiu 1033
matxonera 1050
matxoni 1061
MAUKA *gòtic* 1025
mayestre 1067
maystra *ant*. 1067
mazza *sard* 1061
ma[θ]ola, fer 1049
me 990
mec 969
mecanica 997
mécanique *fr*. 997
meestre* 1067
meiestre* 1067
meistre* 1067
mejicà 1077
melèz(e)* *oc*. 1094
melis 1094
melitxa 967
méllara 1048
mêllara 1048
mèl·lera 1048
mellidor 1021
menar 960, 1072
menejar 1053
menistre 1070, 1071
menjador 1087
menjar 986, 1012
menja-robes 986
menobre 958
mentira 1053
menusièr *oc*. 950
menut 987
MĔRDA *llat*. 1024
merda 1024
mere 1065, 1066
merí 1066
merla 1039, 1048
mèrla *oc*. 1048
merla collerada 1048
merla de la coa blanca 1048
merle *fr*. *ant*. 1048
mèrlera 981, 1024, 1032, 1048
merles 1048
merlo 1048
merlot 1048
MĔRŬLA *llat*. 1048
mèrula 1048
mesa 1003
mescladissa 1093
messer 1070
messo *it*. 1070
mestier 997
mestier de tixedor 997
mestra 1069
mestra d’escola 1069
mestre$_1$ ‘mestre d’un ofici’ 1067, 1068
mestre$_2$ ‘paleta’ 1067, 1081
mestre$_3$ ‘mestre d’una escola’ 1067, 1068
m[ɔ]stre* 1067
mestre d’aixa 1067
mestre d’ensenyament primari 1068
mestre d’ensenyança 1068
mestre d’escola 1068
mestre d’obra 1067, 1081
mestre d’obres 1067, 1081
mestre de casa 1081
mestre de cases 1067, 1081
mestre de l’ofici 1067
mestre de minyons 1068
mestre de nyenya 950
mestre de paleta 1081
mestre peirer 1067
mestressa 1069
mestressa d’escola 1069
mestressa d’escola *oc*. 1069
metja 975
mêtllera 1048
metxa 975
meuca 1029, 1030
meuca-meuca-meuca 1030
meu-meu 1029
miau *sard* 1030
miaulare *sard* 1030
mierla 1048
mierlă *rom*. 1048
mifa 1029, 1030
mig ciment 1090
migranya 1041
MĬNARE *llat*. 1072
MINISTER *llat*. 1071
ministre 1070, 1071
minjar 1012
minja-robes 1012
mintxar la brena, anar a 1049
MINŪTUS *llat*. 987
mirla 1048
mirlo 1048
mistela 1060
mita 1008
mite *fr*. 1008
mitja canya 1090
mitja canya ampla 1090
mitxela 967
miula 1029
miu-miu 1029
mixó 1027
mixonet 1027
mixonets 1026
mixone[θ] 1026
mixons 1026
mixons pelats 1026
MIXRAZ *àr*. 1103
Mo 1003

moc 1021, 1025
moca 1025
moceguello 1059
moceguillo 1059
mochuelo *cast*. 1030
moclle 989
moddle 989
modo *cast*. 989
MODŬLUS *llat*. 989
mofa 1029
moggle 989
mogle 989
moglle 989
moissal *oc*. 1004
moix 1029
moixa 1029
moixal 1004
moixall 1004
moixca d'ase 1000
moixcarda 1001
moixeta 1029
moixó$_1$ 'ocell' 1026, 1027
moixó$_2$ 'peix' 1027
moixó de l'àguila 992
moixon 1027
moixonets 1026
moixons 1026
moixons novells 1026
moixons petits 1026
moixquit 1004
moixquit *friülà* 1004
moixquito 1004
MŏLA *llat*. 999, 1074
mola 999, 1074
mola d'esmolar 1074
molaora 1074
molar 999, 1074
molde 989
molde *cast*. 989
mole 989
mòlec 989
moleta 1074
molinar 1087
moll 1009, 1025
molla 1025, 1050
molla de caragol 1025
mollassa 1025
MŏLLE *llat*. 1050
molle 989
MOLLIS *llat*. 1009, 1025
mollo 989
molseta 1047
mòmia 955
monecipal 1070
monedula *llat*. 1031
MONETA *llat*. 1031
monezillo 1059
monges 1017
mongeta 1025
MONĬCA *llat*. 1004
MONĬCUS *llat*. 1025
monja 1004, 1025
monjo 1025
MONS *llat*. 1062
MONTANEA* *llat*. *vg*. 1062
MONTANEUS* *llat*. *vg*. 1062
MONTEM *llat*. 1062
MONTENSIS *llat*. 1062
monts* 957
monyeca 1060
MORDACEM *llat*. 1101
mordaces *ant*. 1101
MORDACIA *llat*. 1101
mordasses 1101
MORDAX *llat*. 1101
MORDE *llat*. 1004, 1014
mord-fui 1004
mords *fr*. 1006
moreixec 1059
moricec 1059
moriciego 1059
mori[θ]iego 1059
morpió 1006
morpion *fr*. 1006
morral buit, tornar en el 1049
morralla 1095
morruda 1036
morsir *dial*. 988
mort 1012
mort el dia, ha 1049
mort el temps, ha 1049
mort res, ha pas 1049
mort res, no ha 1049
mortefuig 1014
MORTEM *llat*. 1012
morter 1060
mosca 1000, 1001, 1004
mosca blava 1001
mosca bllava 1001
mosca boera 1001
mosca boiera 1001
mosca borriquera *cast*. 1000
mosca bovina 1000
mosca bovina *oc*. 1000
mosca cagadora 1001
mosca cagona 1001
mosca carnera 1001
mosca carnissera 1001
mosca cuquera 1001
mosca d'ase 1000
mosca d'haveria 1000
mosca de bou 1000
mosca de cavall 1000
mosca de cucs 1001
mosca de ganxo 1000, 1001
mosca de la carn 1001
mosca de llop 1000
mosca de matxo 1000
mosca de ruc 1000
mosca des matxos 1000
mosca grossa 1001
mosca gussanera 1001
mosca mulera 1000
mosca posadora 1001
mosca pudenta 1001
mosca que caga cucs 1001
mosca sabaionera 1001
mosca saballonera 1001
mosca sabellonera 1001
mosca safallonera 1001
mosca sagallonera 1001
mosca seballonera 1001
mosca tavalera 1001
mosca velda 1001
mosca verda 1001
mosca verinosa 1001
mosca vermenera 1001
mosca virolada 1014
mosca vironera 1001
mosca vorinera 1001
mosca xibixonera 1001
moscard 1004
moscard *ant*. 1004
moscarda 1000, 1001, 1004
moscarda, picar la 1002
moscardó 1001
moscardon 1001
moscardón roio *arag*. 1005
moscarra 1001
moscó 1001
moscón *arag*. 1005
mosconi 1000, 1001
mosquera 1039
mosquí 1004
mosquilh *oc*. 1004
mosquill 1004
mosquina 1002
mosquit 978, 1004, 1014
mosquit *gascó* 1004
mosquit gros 1014
mosquit picador 1004
mosquit trompeter 1004
mosquitet 1004
mosquito 1004
mosquito *cast*. 1004
mossegar 1014
mossiguello 1047
mosso 958
mostel 1060
mostela$_1$ 'mamífer carnívor' 1060
mostela$_2$ 'sangtraït' 1060
mostela *oc*. 1060
mostic 1004
mostoile *fr*. *ant*. 1060

mostolilla *lleonès* 1060
mostrela 1060
motle 989
motle *ant*. 989
motlle 989
motlles 989
motllo 989
motlo 989
motxo 1030
motxuelo 1030
mousse *fr*. 1078
moustique *fr*. 1004
moxó 1027
mozenillo 1059
mozo *cast*. 958
muc 1094
MŬCCUS *llat*. *vg*. 1021, 1025
MŪCUS *llat*. 1025
mudar de puesto, fer 1049
muelle 989
muixirec 1059
muixiricec 1059
muixó 1027
mul 1000, 1055
mulat 992, 996, 1054
MŪLUM *llat*. 1000
municipal 1070
municipio *it*. 1066
munió 1034
munitxipio 1066
munt 957
muntadara 1040
munts 957, 1062
munyeca 1060
murany 987, 988
muranyet 987
murcegot 1059
murciégalo *cast*. 1059
murciego 1059
murciélago 1059
MUREM *llat*. 1030, 1059
MUREM CAECUM *llat*. 995, 1059
murgaño *cast*. 987
muriac 995, 1059
muricec 995, 1059
muriciego 1059
MURICIOLU* *llat*. 1030
MURICIUS* *llat*. 1030
MURIS *llat*. 995, 1059
muritxec 1059
muri[θ]iego 1059
murpion 1006
mursol 1030
murta 1039, 1048
murter 1060
murtra 1048
murxec* 1059
MUS *llat*. 987, 995, 1059, 1060
mus 1030
MUSARANEUS *llat*. 987
musarany 987, 988
musaranya 987
MŬSCA *llat*. 1000, 1001, 1002, 1004, 1027
muschina *sard* 1002
MŬSCIŌNE *llat*. 1002, 1027
muscle 995
muscone *sard* 1000
musconi 1005
MUSCŬLUS *llat*. 995
musgany 988
muska ebèrda *sard* 1001
musqüelo 1030
mussa 1078
mussol 1030
mussol marit 1030
mussol real 1030
MŪSTELA* *llat*. 1060
MŬSTELA *llat*. 1060
mustela 1060
mustiela 1060
mustrela 1060
mutxol 1030
mutxuelo 1030
mu[θ]ol 1030
nadella 1006
nagut 1094
nàixer 1092
NASCĔRE *llat*. 1092
navaia 1077
navaixa 1077
navaja 1077
navaja *cast*. 1077
navajes 1077
nava[χ]a 1077
navalla 1077
navalla *arag*. 1077
navatja 1077
navatxa 1077
nechuza *cast*. 1029
neira 962
néixer 1092
NERE *llat*. 1051
nereta 1043
Neuntöter *al*. 1040
nformador, lo 1099
niada 1034
niar 1034
nid *fr*. 980
nid* *ant*. 980
NIDARE* *llat*. *vg*. 1034
nido *cast*. i *it*. 980
NĪDU *llat*. 980, 1026, 1027, 1034
NĪDUS *llat*. 980
niedo 980
nier 980
nierada 993, 1034
nierada de perdius 993
nieró 980, 1027
nieru *asturià* 980
níghiri *sard* 1042
NĬGRA *llat*. 962
nígril 1042
NĬGRU *llat*. 1042
nina 1056
ninho *port*. 980
ninoia 1058
ninxo 988, 1054, 1097
nínxol 988, 1054, 1097
ninyol 972
niño *gall*. 980
nis *oc*. 980
nit 1013
niu$_1$ ‘construcció dels ocells’ 980, 993, 1026, 1034
niu$_2$ ‘ocell’ 980, 1027
niu *oc*. 980
niu d’ocells 1026
niu de cuca 1007
niuada 1034
niuc 980
niuet 980
nivel 974
nivel *oc*. 974
nivel de burbuja *cast*. 974
nivell 974, 1085
nivell d’aigua 974
nivell d’aire 974
nivell d’escaire 974
nivell de fusta 974
no *oc*. *ant*. 1094
nó *port*. i *gall*. 1094
no puc 1047
noche *cast*. 1029
nochua* *cast*. 1029
nochuza* *cast*. 1029
NŏCTE *llat*. 1013
NOCTIOLUS* *llat*. 1030
NŏCTŬA *llat*. 1029, 1030
NOCTUŏLUS* *llat*. *vg*. 1030
NODI *llat*. 1094
nodo *it*. 1094
nodu *sard* 1094
NODUS *llat*. 1094
noella 971
nœud *fr*. 1094
noia 1058
noia de serp 1058
noitebóa *gall*. 1030
noitibó *port*. 1030
nonella 1043
nopuc 1047
noreta 1043
nos *oc*. *mod*. 1094

Nostre Senyor 1011
noticiera 1005
noti[θ]iero 1005
nou 1094, 1098
nou de la fusta 1094
NOVACŬLA *llat*. 1077
novalla *arag*. 1077
novell 992, 993, 1026
novell de l'àliga 992
novella 971
novellets 1026
novells 1026
NOVELLU *llat*. 996
NOVELLUS *llat*. 993, 1026
nu_1 'nus' 1094
nu_2 'desnú' 980, 1094
nu de bués 1094
nuar 1094
nuc 1094
nuc de la fusta 1094
nuc de la madera 1094
nud 1094
$nudo_1$ 'nus' *cast*. 1094
$nudo_2$ 'desnú' *cast*. 1094
$NUDU*_1$ 'nus' *llat*. 1094
$NUDU_2$ 'desnú' *llat*. 980, 1094
nudu 1094
$NUDUS*_1$ 'nus' *llat*. 1094
$NUDUS_2$ 'desnú' *llat*. 1094
nuet 1094
nugar 1094
nugat 1094
nugo 1094
nugo de la fusta 1094
nugo de tea 1094
nunci 1070, 1071
NUNTIUS *llat*. 1071
nupci 1071
nus 1094
nus de tea 1094
nus de teia 1094
nusos 1094
nuu_1 'nus' 1094
nuu_2 'desnú' 980, 1094
nyedo 980
nyeu-nyeu-nyeu 1029
nyinya 972
nyinyol 972
nyiu 980
nyuc 1094
òbbia 1029
obergínia 1027
òbia 1029
òbila 1029
òbila llanternera 1029
òbila llantiera 1029
obra 1081
obra, per 1072
obra de vila 1072
obrador 1081, 1087
obraor 1081
obrar 1081, 1088
obrer 1067, 1081
obrer de primera 1067
obrer de vila 1081
ocell 1026, 1027
ocell de la pluja 1005, 1041
ocell de pluja 1041
ocellet 1026
ocellets 1026
ocellons 1026
ocellot 1026
ocellots 1026
ocells 1026
ocells acabats de néixer 1026
ocells culoti 1026
ocells novells 1026
ocells petits 1026
ocells pitits 1026
OC'LU *llat*. 961, 1094
OC(U)LU *llat*. 964
œuf *fr*. 1002
OFFICIĀLIS *llat*. 1067
oficial 1067, 1070
oficial albanyil 1081
oixol* 1086
olendra 1043
oliassa 1029
oliba 1029
òliba 1029
olipa 1029
òlipa 1029
oliva 1004, 1029
olivarda 1004
olivassa 1029
ŌLLA *llat*. 1029, 1080
olla 1029, 1080
oller 1080
olm 987
olondra 1044
oltra 957
om 987
ombra 957
ombra, portar 1049
onça 957
onça *port*. 957
once *fr*. 957
oncia *it*. 957
onformador 1099
onsa *oc*. 957
onza *cast*., *arag*. i *gall*. 957
onze 957
on[θ]a 957
ŏPĔRA *llat*. 1081
(OPERA) CORROGATA *llat*. 1072
OPERARE *llat*. 1081, 1088
operari 1067
OPERARĬUS *llat*. 1067, 1081
OPUS *llat*. 1088
orandella 1043
orat 1062
oratjol 1003
orde 1048
ordre 1048
orellut 1053
orendeta 1043
orénd(o)la 1043
orenella 1043
oreneta 1042, 1043
orenol 1043
orenola 1043
orenyola 1043
orineta 1043
oriol 1011
oronella 1043
oroneta 1042, 1043
oronil 1042
orua 1020, 1021
oruga 1020, 1021
oruga *cast*. 1021
ou 1002, 1007
ou de poi 1007
ou de poll 1007
ou de posoll 1007
ou de pull 1007
ouets 1002
ouetx 1002
ous 1002
ous de la mosca xibixonera 1002
ous de moixcarda 1002
ous de mosca 1002
ous de mosca vironera 1001
ous de moscarda 1002
ovà 1002
oveia 1031
ovella 1031
ovella badega 1025
ovetx 1002
OVĬCULA *llat*. 1031
ŌVU *llat*. 1002
ŏVU *llat*. 1002, 1007
owl *angl*. 1029
pa 1009, 1010
pabelló 1003
pabellona 1003
PABULARI *llat*. 1096
păduche lat *rom*. 1006
pagerell del pit-roig 1038
paie tes dettes *fr*. 981
pairastre 1081
pá[χ]aro carpintero 1041
PALA *llat*. 1083, 1084
pala 1083, 1084
pala, fer 1049

pala de lluir 1083
paldalets 1026
paldiütxa 993
palet 1080
paleta 1080, 1081, 1083, 1084, 1102
paleta catalana 1083, 1084
paleta catalana *murcianomanxec* 1084
paleta de cabo largo *murcianomanxec* 1084
paleta de guixaire 1083
paleta de lloir 1083
paleta de lluir 1083
paleta de punta *murcianomanxec* 1084
paleta lloïdora 1083
paleta pa lluir 1083
paleta plana *murcianomanxec* 1084
paleta valenciana 1083
paletilla 1080, 1083
paletina 1083, 1084
pallagostí 978
pal·lar 1048
palligostí 978
palma 1102
palom 1085
paloma$_1$ ‘papallona’ 1003, 1011
paloma$_2$ ‘arna’ 1008
paloma *arag*. 1003
palometa$_1$ ‘papallona’ 1003, 1011
palometa$_2$ ‘borinot’ 1005
palometa$_3$ ‘arna’ 1008
palometa *arag*. 1003
palometa de Dios *arag*. 1011
palometa de la puó 1011
palometa de polilla 1008
palometa voladora 1011
palomica *murcianomanxec* 1003
palomilla *arag*. i *murcianomanxec* 1003
palomina *it*. 1003
palomita *murcianomanxec* 1003
palpa 1025
palpa-la 981, 1035
palpalà *it*. 981
palpar 1003, 1025
PALPARE *llat*. 1025
palput 982
paltigana 978
PALŬMBA *llat*. *vg*. 1003
PALUMBES *llat*. 1003
palumetta *it*. 1003
palustra 1084
palustre 1084
palustria *ant*. 1084
PAMPA- 1003
pampalà 1035
pampallana 1003
pampallola 1003
pan 1009
panatieiro *oc*. 1009
panderola 1009, 1010
PANDUS *llat*. 1009, 1010
PANEM *llat*. 1009
panera 1009
panerola 1009, 1010
panerrat 1059
PANETARIUS *llat*. 1009
paniquella 1060
paniquera 1060
paniquesa 1060
pantalons 1050, 1079
PANTEX *llat*. 978, 1019
PANTĬCA *llat*. 990
PANTICANUS* *llat*. 978
pantigana 978, 1019
panxa 990
panxut 1053
pap 1009, 1010, 1013, 1038
PAPA- 1003
papa 1009, 1010, 1013, 1016, 1024, 1038
papa de llum 1013
papa de Sant Joan 1013
papa llumenera 1013
papa lluminera 1013
papa que dona llum 1013
papaestisores 1024
papafolla 1010
papaió$_1$ ‘papallona’ 1003
papaió$_2$ ‘borinot’ 1005
papaió de llum 1003
papaiola 1003
papaiona 1003
papallana$_1$ ‘papallona’ 1003
papallana$_2$ ‘arna’ 1008
papalló$_1$ ‘papallona’ 1003
papalló$_2$ ‘arna’ 1008
papalló de la mort 1005
papallol 1011
papallola 1003
papallona$_1$ ‘insecte (*Papilio*)’ 1003
papallona$_2$ ‘borinot’ 1005
papallona$_3$ ‘arna’ 1008
papallora 1003
papamosques 1024
papaó 1003
papaona 1003
papaorelles 1024
papapeix 956
papapoll 1011
papapolla 1010
papapull 1011
papar 956, 1009, 1010, 1011, 1013, 1024
papa-rates 953
paparola 1010
papa-rotget 1038
paparra 1015, 1016
paparrí 1016
paparrilla 1016
paparró 1015
papaterra 1024
papaterres 1024
papatierna 1024
papatierra 1024
papatierres 1024
papa-xinxera 1009
papa-xinxeres 1009
papella 1025
paper 1009
papibou 1053
PAPILIŌNE *llat*. 1003, 1005, 1008, 1011
PAPILIUNCULUS *llat*. 1003
papillon 1003
papillon *fr*. 1003
papillun 1003
papilluna 1003
papi-roig 1038
papó 1003
papo de llum* 1013
papollum 1013
papona 1003
PAPPARE *llat*. 956, 1009, 1010, 1011, 1013, 1024
pap-roi 1038
pap-roig 1038
paput 982
paputa 982
PAR *llat*. 1072, 1073
PARAB(O)LA *llat*. 1058
parada 953
paraigüero 1014
parança 1051
parances 1051
parany 971, 1050, 1051
parany de filferro 1050
paranyet 1050
paranys 1050
parâñy 1050
parar 1024, 1050, 1051
parar petges 1050
PARĀRE *llat*. 1024, 1050, 1051
parats 971
paraula 1058
pardal 1026, 1027, 1037
pardal comú 1037
pardal de Sant Pere 1014
pardal de taulada 1037
pardal teulader 1037
pardal teuladí 1037
pardal vilero 1037
pardalera 1056

pardalet 1027
pardalet jove 1026
pardalet xicotet 1026
pardalets 1026
pardalets de garriga 1037
pardalets de niu 1026
pardalets pelats 1026
pardalins 1026
PARDĀLIS* *llat*. 1027, 1037
PÁRDALOS *gr*. 1027, 1037
pardejo da torre *port*. 1037
PARDUS *llat*. 1027
pare 978, 990, 1014
parecabots 1014
parecavalls 1014
parell 1073
pareller 1073
pareta 1084
PARĬCULUM* *llat*. 1073
pariol 1011
pariposa 1003
PARIS *llat*. 1073
parlar 1048
parllar 1048, 1090
parobrero 1072
parot 978, 1014
parot de bassa 1014
parotet$_1$ ‘llagosta’ 978
parotet$_2$ ‘libèl·lula’ 1014
PARPA- 1003
parpalar 1035
parpalholo *oc*. 1011
parpalló 1011
parpallol 1003, 1011
parpallola *oc*. 1003
parpariol* 1003
parpayar *lleonès* 981
PARPI- 1003
parpillol 1003
parpinyol 1003
paspallás *gall*. 981
paspáran *sard* 981
Pasqual 981
pasqualet 981
passa 1072
passa de vila 1072
passaforats 1041
passamuntanyes 1014
passar 1041, 1072
PASSARE* *llat*. *vg*. 999, 1041
passariardza *sard* 1040
passariarğa *sard* 1040
passavolant 1042
PASSER VARIA *llat*. 1040
passió 1020
passionari 1020
passionària 1020
passos en balde, donar 1049
PASSUS *llat*. 999, 1041
PASTA *llat*. 958, 1009, 1010, 1087
pasta 958, 1009, 1087
pastador 958, 1087
pastadora 1087
pastaor 958
pastar 958, 1087
PASTE *gr*. 1087
pastera 1009, 1010, 1080, 1087
pasterà 1080
pastereta 1009, 1010, 1087
pastereta basta 1010
pasteron 1087
PASTOR *llat*. 1011
pastor 1011
pastora 1011
PASTŌREM *llat*. 1011
pastoreta$_1$ ‘panerola’ 1010
pastoreta$_2$ ‘marieta’ 1011
pastoreta$_3$ ‘cuereta’ 1011
pata *cast*. i *arag*. 1021
pataterna 1021
PATER NOSTER *llat*. 1010
paternostre 1010
patrenostrera 1010
pàtria 955
patró 1067
PATRŌNUS *llat*. 1067
patxo 1009, 1059
pàtxol 1009
paulilla *mossàrab* 1096
paupallona 1003
paupar 1003
paupella 1025
PAUSARE *llat*. 1002, 1096
PAUTA* *romànic ant*. 1038
pavelló 1003
peal 1018
pebre 1038
PECTUS RUBEUS *llat*. 1038
PĔDE *llat*. 980, 1085, 1094
pederol 967
PEDICA *llat*. 1050
PEDICULUS *llat*. 964, 1096
PĒDIS *llat*. 964, 1096
PĔDIS *llat*. 958, 1050
PEDŌNEM *llat*. 958, 1072
pedra 1074, 1081
pedra, passar per sa 999
pedra d’afilar 1074
pedra d’esmeril 1074
pedra d’esmolar 1074, 1080
pedra de foc 1074
pedra de l’esmolet 1074
pedra de volant 1074
pedra esmerín 1074
pedra esmoladora 1074
pedra esmolaora 1074
pedra filadora 1074
pedra llosera* 971
pedra molaora 1074
pedra per esmolar 1074
pedraferit 1013
pedrafita 1013
pedreta d’esmeril 1074
Pedro *cast*. 1061
PEDŬCŬLUS *llat*. *vg*. 964, 1007, 1010, 1011, 1015, 1096
PEDŬCŬLUS LATUS *llat*. 1006
pega 954
pega *port*. i *arag*. 1032
peira 1081
peirer 1081
peirier *oc*. 1081
peiró 1081
peix 956
peixet 1008
peixot 992, 1054
peladet 1026
pelador 1099
pelaiet* 1026
pelaio 992
pelaios 1026
pelar 992, 1026, 1099
pelat 992, 1026
pelats 1026
pelatxetes 1026
pelatxos 1026
Pelayo *cast*. 1026
pell 1056
PĔLLE *llat*. 1056
pellejero *murcià* 1075
pelut 1053
peminta rotxer 1038
peminta rotxero 1038
penada 1059
penat 1059
PENDĔRE *llat*. 1079
PENSARE *llat*. 1085
PENSUM *llat*. 1079, 1085
peó 958
peó d’obrer 958
peoll* 964
peon 958
peon d’arbanyil 958
peonà de villa *murcià* 1072
peonada 1072
peonada, anar de 1072
peonada, fer 1072
peonar 949
pepi-roig 1038
peput 982
pequinella* 1060
per això 951
per xo *dial*. 951
pera 977

peraferit 1013
PERDIC- 972, 993, 1033, 1034
PERDĪCEM *llat*. 949, 972, 993, 1033
perdigada 1034
perdigai 993
perdigaia 993
perdigaies 993
perdigaina 993
perdigal *oc*. 993
perdigalh *gascó* 993
perdigall 993, 1033
perdigalla 993
perdigalles 993
perdigallot 993, 1033
perdigana 972, 985, 993, 1003, 1010, 1033, 1034
perdiganada 993, 1034
perdiganeta 993
perdiganya 993
perdigatxo 1033
perdigó 993, 1033
perdigossa 972
perdigot 972, 993, 1033, 1041, 1048
perdigotet 993
perdís *oc*. *ant*. i *gascó* 949
perditz *oc*. *ant*. i *gascó* 949
perditz* 949
perdiu$_1$ ‘ocell’ 949, 972, 981, 993, 1024, 1033
perdiu$_2$ ‘freixura, pulmons d’ovella o de xai’ 949
perdiu blanca 949
perdiu bllanca 949
perdiu jove 993
perdiu mascle 1033
perdiu novella 993
perdiu petita 993
perdiu pitita 993
perdiu rossa 949
perdiu tendra 993
perdiu xerra 949
perdiu xica 993
perdiueta 993
perdiueta petita 993
perdiuetes 993
perdiuot 1033
perdiütxa 993
perdiveta 993
PERDIX *gr*. i *llat*. 949
perdiz *cast*. 981, 1024
perdi[θ] 949
perdó 1028
perdons 1028
pereferit 1056
pérepel *rus* 981
perforadora 1098
perforar 1098
PERFORARE *llat*. 1098
però 951
Perot *ant*. 1053
perpellola 1003
perra d’esmorar 1074
perroquet *fr*. 1076
perruque *fr*. 1076
perruquer 1076
perruquet 1076
perruquet *fr*. 1076
perruquier *fr*. 1076
persona 951
PERTĬCA *llat*. 990, 1072
perxa 990, 1072
PĒS *llat*. 958, 1050
pes 1079, 1085
pes de balança 1079
pes de plat 1079
pesar 1079
peses 1079
peset 1079
peso 1085
pesolh *oc*. 964
pesolhada *oc*. 964
pesoll* 964
pesos 1079
pesos de balança 1079
pesou-court *oc*. 1006
pět peuěz *txec* 981
peterol 967
petge 1050
peti-ruiu 1038
petit 993, 1026
petit de l’àliga 992
petit llop 996
petit loup *fr*. 996
petita 1003
petits 1026
petits ocells 1026
PĔTRA *llat*. 1074, 1081
petrolina 1044
pettorriruyu *sard* 1038
pettorru *sard* 1038
peu 980, 1094
peu curt 1047
peu de plom 1085
peu de rei 1012
peus de pardal 1037
peyrerio 1081
pez *cast*. 954
pi 1041
pial 1018
pialla *it*. 1090
piangere *it*. 964
pianiste 950
piattola *it*. 1006
pibro-rotxero* 1038
pibrotxero 1038
pic 1041
pic vert *fr*. 1041
PĪCA *llat*. 982, 1032
PĬCA *llat*. *vg*. 954
pica 1086
pica *ant*. 1032
picafusta 1041
picanço-de-barrete-vermelho *port*. 1040
picapedra 1081
picapedrer 1081
picapedres 1081
picapí 1041
picapreder 1081
picar 1002, 1038, 1041, 1081, 1086
picarassa 1032
picaraza *arag*. 1032
picarot 1041
pica-rotget 1038
pica-soca 1041
pica-soques 1041
picassa 1086
picatort 1041
picatronc 1041
PĪCCUS* *llat*. 1041
PĬCE *llat*. 954
picoc 1041
picol 1086
picola 1086
picoleta 1086
picolina 1086
picosa 1041
picot 1041
PICQUINELLA* 1060
pictort 1041
PĪCUS *llat*. 1041
picverd 1041
pidocchio del pube *it*. 1006
pie *fr*. 1032
pie-drièche à tête rousse *fr*. 1040
piège *fr*. 1050
pie[χ]o *arag*. 964
pieno *it*. 1036
pierrot *fr*. 1031
pieulet *oc*. 1052
piga *ant*. 982
piga *oc*. 1032
piga-soques 1041
pigot 982, 1041
pigot garser 1041
pigoteres 1041
pigots querrers 1041
piguraru 1006
PĪLA *llat*. 1085, 1087
pila 1080, 1085, 1087
PĬLARE *llat*. 992, 1026, 1099
piló 975, 1085
pilsà 969
pilsan 969

pilzà 969
pil[θ]an 969
pimentero *cast*. 1038
pimienta *cast*. 1038
pimparra 1016
pimpín *gall*. 969
pinçan *oc*. 969
pinçard *oc*. 969
pinces 1101
pinces *fr*. 1101
pincho *gall*. 969
PINCIANUS* *llat*. *vg*. 969
PINCIO* *llat*. *vg*. 969
PINCIONIS* *llat*. *vg*. 969
pinçon *oc*. 969
PINCTARE* *llat*. *vg*. 1011
PINK 969
PĬNNA *llat*. 1059
PINNATA *llat*. 1059
PINNATU *llat*. 1059
pinotxa 1025
pin-pin 969
pinroig 1038
pinsà 969
pinsà mec 969
pinsana 969
pinsanc 969
pinson *fr*. 969
pintar 950, 1011
pintasilgo *port*. 1046
pintat 1011
PĪNU *llat*. 1041
pinya 1041
pinya, fer 1049
pinyada 1059
pinyarot 1041
pinyarrata 1059
pinyat 1059
pinzà 969, 1042
pinzan 969
pinzell 1080
pinzón *cast*. 969
pin[θ]à 969
pió 958
pioc 1041
piogu ladu *sard* 1006
pio[χ]o *arag*. 964
piolho ladro *port*. 1006
pioll 964
piollo 964
piom 1085
pion *fr*. 1006
pipa 1014
piparra 1015, 1016
piparra inflada 1015
pipi-roi 1038
pipi-roig 1038
piquellat 983
piquerot 1041
piqueta 1086
PĬRA *llat*. 977
pirroget 1038
PĬSCE *llat*. 956
pisó 1080
pissaví 1014
pit 969, 1038
pitall 1038
pita-roi 1038
pita-roig 1038
pita-roll 1038
pitarra 1015, 1016
pita-ruig 1038
pitavola 1003
pitejar 969
pitet-rotget 1038
pití *and*. 1038
piti-roig 1038
pitit acla 992
pitits 1026
pitoliu 1044
pitpalac *rom*. 981
pitra-ruig 1038
pit-roget 1038
pit-roi 1038
pit-roig 1038
pit-roits 1038
PITTĪTTUS *llat*. *vg*. 993, 1026
pitvermei 1038
pi(u)gu ladu *sard* 1006
piuse *oc*. 962
pixamina 1014
pixaví 1014
pixavina* 1014
pixavins 1014
pla 1090
plampallola 1003
PLANA *llat*. 1083, 1090
plana 1080, 1083, 1090, 1091
plana amb dents 1090
plana curva 1090
plana d'entrecallar 1090
plana de lluir 1083
plana gran 1091
plana llonga 1091
planadora 1083
planar 1083
PLANCA *llat*. 1083
planche *fr*. 1083
planejar 1090
planera 1059
planeta 1083, 1090, 1091
planetxar 1090
PLANGĔRE *llat*. 964
planó 1090
PLANULA* *llat*. 1090
PLANUM *llat*. 1083, 1090
planxa 1083
plàtera 1048
PLATTUS* *llat*. 1006
plegadeu 1012
plegadeus 1012, 1014
plegamanos 1012
plegamans 1012, 1014
plegar 1012
plegó, fa un 1071
PLENU *llat*. 1036
PLĬCARE *llat*. 1012
pllana 1083
plloll 964
plloll de bou 1015
pllom 1085
pllumats 1026
plom 1085
ploma 1003, 1060, 1078
plomada 1085
plomai 1003
plum 1085
PLŪMA *llat*. 1003, 1078
pluma 1060
plumat, és pas 1026
PLUMATUS *llat*. 1026
PLŬMBU *llat*. 1085
poble 1066, 1072
poble, treballar pel 1072
poda, fer 1049
PODIARE* *llat*. *vg*. 1041
PODIUM *llat*. 1041
podrida 1096
podrir 1096
poi 964
poi d'ossa 964
poi de cap 964
poi de roba 964
poi del cap 964
pol 964
pola, fer 1049
polc 1064
polea 1105
POLEO *gr*. 1105
poletja 1105
poletxa 1105
polí 1105
polia 1105
polida 1060
polideta 1060
POLĬDĬA* *llat*. *vg*. 1105
POLIDION *gr*. 1105
POLĬDĬUM *llat*. 1105
polidó 1011
poligàmia 955
poligana 1008
polija 1105
polilla 1008, 1096, 1105
polilla *cast*. 1008

polillà 1096
polilla, té 1096
polillada 1096
polillat, s'ha 1008
poliol 1003, 1011
polit 1011
politja 1105
POLITU *llat*. 1011
politxa 1105
poll$_1$ 'insecte' 964, 1006, 1010, 1011, 1016, 1096
poll$_2$ 'petit de l'ocell; cria d'animal' 964, 993, 1008, 1026, 1034
poll$_3$ 'pollancre' 964
poll de bestiar 1006
poll de bou 1015, 1016
poll de perdiu 993
polla 1010
pollà 964
pollada 1034, 1096
polladeta 1034
pollar 1008, 1096
pollat, s'ha 1008
pollet 992, 993, 1026
pollet de l'àguila 992
pollet de la perdiu 993
pollet de perdiu 993
pollets 1026
polló* 1096
pollonada 1096
pollonat, s'ha 1008
polomilla 1008
POLOS *gr*. 1105
polp 987
polput 982
pols 1051
polsassionera 1020
pondre 1002
PONDUS *llat*. 1079
PŌNĔRE *llat*. 1002
PONTICANA* *llat*. 978
PONTICUS *llat*. 978
PONTUS *llat*. 978
pop 987
popolo *it*. 1072
poporiol$_1$ 'papallona' 1003
poporiol$_2$ 'marieta' 1011
pop-roig 1038
pópulu *sard* 1072
PŌPŬLUS *llat*. 964
PŎPULUS *llat*. 1066, 1072
poput 982
porc 1010, 1011, 1064
porc abru 1064
porc fer 1064
porc salvatge 1064
porc senglar 1064
porc singlar 1064
porc tjabalí 1064
porc tjavalí 1064
porc txabalí 1064
porc xinglar 1064
porcavru 1064
porceleta *oc*. 1003
porcell 1009, 1010
porcellana 1009, 1010
porcelleta 1010
porcelletto Sant'Antònio *it*. 1010
PORCELLIO *llat*. 1010
PORCĔLLUS *llat*. 1009, 1010
porcos 1064
porcrabu 1064
PŎRCUS *llat*. 1010, 1011, 1064
PORCUS APER *llat*. 1064
PŎRCUS SĬNGŬLĀRIS *llat*. 1064
porga 957
porgadora 965
porgar 965
poriol$_1$ 'papallona' 1003
poriol$_2$ 'marieta' 1011
porkabru 1064
porput 982
porquet 1010
porquet de Sant Antoni$_1$ 'panerola' 1010
porquet de Sant Antoni$_2$ 'marieta' 1011
porquí 1010
porra 1049, 1070
porra, fer 1049
porra com un cabàs, fer una 1049
porrer 1070
Porrera, anar a 1049
porrotar 1035
portanganes 978
portar res, no 1049
PORTĬCU *llat*. 990
porxe 990
porxo 990
posa 1001, 1002, 1003
posada 1002, 1096
posades 1002
posar 1002, 1096
posoll 964
pospolín *cast*. *bilbaí* 981
posta 1002
posull 964
pota 1038, 1102
pota, fer 1049
pota-ruig 1038
potavant 1102
poter 1080
potier 1080
potier *fr*. 1080
potièr *oc*. 1080
potput 982
pots 1095
pouleto de Nostre Senhe *oc*. 1011
poulie *fr*. 1105
poupa *port*. i *gall*. 982
PRAECO *llat*. 1071
PRAECONEM *llat*. 1071
PRAECONIS *llat*. 1071
PRAESTARE *llat*. 1072
PRAESTATIŌNEM *llat*. 1072
prana 1091
prana llonga 1091
praneta 1090
prautaritta *sard* 1044
PRECARI *llat*. 1012
pregadeu 1012
pregadeu de rostoi 1012
pregadeu de rostois 1012
pregadeus 1012
pregadiu *oc*. 1012
pregar 1012
pregó 1071
pregó, fa un 1071
pregón *cast*. 1071
pregonador 1070, 1071
pregonar 1071
pregoner 1070, 1071
pregonera 1071
pregonero 1071
pregonero *cast*. 1071
presència 955
pressona 951
prest personal 1072
prestació 1072
prestació, fer 1072
prestació personal 1072
prestació voluntària 1072
prestación personal *cast*. 1072
prestacions 1072
prestacions, fer les 1072
prestaciós 1072
prestar 1072
prestation personnelle *fr*. 1072
prestazione personale *it*. 1072
presta[θ]ió, anar de 1072
priar 1072
priar camí, anar 1072
priar camí, anar a 1072
prieu 1019
prim 969
primer 953
primer oficial 1067
pro 951
procesionaria *cast*. 1020
procession *fr*. 1020
processionari 1020
processionaria *it*. 1020
processionària 1020
processione *it*. 1020

processionnaire *fr*. 1020
prodida 1096
professó 1020
prom 1085
pro[θ]essionària 1020
pro[θ]essó 1020
prumu *sard* 1085
prussià 1009
pu 962
pua 1103
puça 962, 1007
pudenta 1056
púdia 982
pudir 982, 1001
pudor 1011
PŪGA* *llat*. 1103
pugamante 1102
PUGIO *llat*. 1103
pugó 962, 1011
pugui 955
pujar 1041, 1102
puja-soques 1041
pu[χ]abante 1102
pu[χ]amà 1102
pu[χ]aman 1102
pu[χ]amante 1102
pulça 962
pulces 962
PŪLEX *llat*. 962
pulga 962
pulgó 962, 1011
PULĬCA* *llat*. 962
PŪLĬCE *llat*. 962
PŪLĬCEM *llat*. 962
PULICONE* *llat*. 1011
pull 964
PŬLLUS *llat*. 993, 1008, 1026, 1034
pul[θ]a 962
punaise *fr*. 963
punchó *oc*. 1103
PUNCTIŌNE *llat*. 1103
pundó 1103
PUNGĔRE *llat*. 1103
punta 1086, 1099
puntacorrent 1099, 1103
puntero 1086
punterol 1008
punteruolo *it*. 1008
punticorrent 1099
PUNTIROLUS *llat*. 1008
puntúrgius 1028
punturju$_1$ ‘voltor’ 1028
punturju$_2$ ‘agullada’ 1028
puntxó 1103
punxa 1103
punxar 1103
punxó 1103
punxonet 1103
punxorro 1103
punyetero 1037
pun[θ]ó 1103
pun[ʩ]ó* 1103
puó 1011
puor 1011
púpăză *rom*. 982
pupuda 982
pupup 982
pupupa 982
pu-pu-pu 982
pu-pu-pu-pú 982
pu-pu-put 982
puput 982, 1047
puput *fr*. *ant*. i *dial*. 982
puputa 982
puputxa *sard* 982
pupuza *sasserès* 982
purga 957
PŬRGARE *llat*. 965
purpuriol 1003
purput 982
put 982
put put 982
PUTĒRE *llat*. 1001
putjaman* 1102
putput 982
put-put 982
PŬTRĒRE *llat*. 1096
putxaman 1102
puu 962
puuç* 962
puuça* 962
püuse* *oc*. 962
QĀḌĪ *àr*. 1065
QĀDŪS *àr*. 1080
QALAFÁṬ *àr*. *andalusí* 1099
QALASṬÚN *àr*. *andalusí* 1079
QARASṬŪN *neoàrab* 1079
QĀʔID *àr*. 1065
QUACCOLA *llat*. 981, 989
QUADRU *llat*. 974
quafé 1076
quafer 1076
quafeur 1076
quafeurt 1076
QUAHTĬLA *germ*. 981, 989, 1052
quaḭtla* 981
qualla 981
quantramestre 1067
QUAQUILA *llat*. 1052
quarcara *llat*. 981
Quaresma 1103
quart 1066
quatre 971, 990
quatre de chiffre *fr*. 971
quatre de chifra *oc*. 971
quatre de xifres 971
QUATTUOR *llat*. 971
quedernera 1046
quefe 1064
queira* 1008
quelàpot 1054
quera 1008, 1041, 1096
querà 1096
quera, se 1008
querada 1096
queragol 951
queraïlla 1011
querao, s’ha 1008
querar 1008, 1096
querat, s’ha 1008
querers 1041
qüerna 1030
qüerneta 1030
querouera 954
quiau 964
quibarra 1016
quibarrot 1015
quilogram 1079
quilomestre* 1090
quilos 1079
quinçon *oc*. 969
QUĪNTUS *llat*. 986
quiparra 1016
QUIRITARE *llat*. 1071
RABĀRIB *àr*. 1034
rabbia *it*. 973
rabbò *sard* 1090
rabera 1034
ràbia 956
rabo 1053
rabo *cast*. 1061
rabó 1090
raboa$_1$ ‘guineu’ 1061
raboa$_2$ ‘peix’ 1061
rabosa$_1$ ‘guineu’ 1061
rabosa$_2$ ‘peix’ 1061
rabosa$_3$ ‘varietat de cuc’ 1061
rabosa$_4$ ‘planta’ 1061
rabosa *cast*. 1061
rabosejar 1061
raboser 1061
raboseria 1061
rabosot 1061
rabost 1090
rabot 1090
rabot *fr*. 1090
RABRAB *àr*. 1034
raclam 1052
RADĔRE *llat*. 972, 995, 1076, 1077, 1086, 1100
RADITARE *llat*. 995
raedora 1080
ragandaix 1057
RAGINHARD *germ*. 1061

RAGINMUND *germ*. 1011
ragna *it*. 1017
ragno *it*. 965, 1017
ragolí 986
rahors de barber 1077
raïl 1053
rajola 971, 1080
rajoler 1080
rajoleta 971
rajolí 987
ram 954, 1034
ram, parar al 954
ramada 1034
ramadet 1034
ramaño* *cast*. 1034
ramat 1034
ramera* 1034
rameta, caçar a la 954
Ramon 1011
ramonet 1011
rampei 1004
rampell 1004
rampelleta 1004
rampenà 1059
rampenac 1059
rampenard 1059
rampenat 1059
RAMUS *llat*. 1034
RANA *llat*. 985, 1054, 1055
rana 985, 1053, 1054, 1055
rana *cast*. 1053
rancho *cast*. 1034
randell 1004
randilla 1004
randola *oc*. 1043
rànec 1015
ranecuajo* *cast*. 1053
raneta 1053, 1055
ranitxa 985
ranoc 1053, 1054
ranot 1054
ran-pell 1004
rantell 1004
rantella 1004
rantells 1004
rantilla 1004
RANUCULA* *llat*. *vg*. 1055
ranueco *cast*. 1053
ranxet 1034
ranxo 1034
ranya 1017
raor$_1$ ‘navalla’ 1077
raor$_2$ ‘peix’ 1077
rapacarrasques 1041
rapar 1041
rapatanat 1059
rapatanera 1059
rapaz *cast*. 1061
râpe *fr*. 1100
RĂPĔRE *llat*. 968
RAPĪNA *llat*. 968
rapina 968
rapinar 968
rapinyar 968
rapiña *cast*. 1061
raposa *cast*. 1061
rappenat 1059
RAPTUS *llat*. 995, 1050
RAPUM *llat*. 1053
raquerol 1043
RASA *llat*. 972
rasa 972
rasaire 1076
rasaire *oc*. 1076
RAŠÂQA *àr*. 1042
rasar *oc*. 1076
rascadora 1086, 1100
rascar 1086, 1100
rascle 1042
rasclet 1042
rascló 1042
rasera 972, 1080
RASICARE* *llat*. *vg*. 1086, 1100
rasoir *fr*. 1077
rasor$_1$ ‘navalla’ 1077
rasor$_2$ ‘mol·lusc’ 1077
RASŌRIUM *llat*. 1077
raspa 1080, 1100
raspa *it*. i *oc*. 1100
raspadora 1100
raspar 1100
RASPARE* *llat*. 1100
rasqueta 1086
rasuar 1077
RASUS *llat*. 1076, 1077, 1100
rat 995, 1059
rat *ant*. i *dial*. 987, 995
rat *angl*., *fr*. i *oc*. 995, 1050
rat dormeire *oc*. 995
rat esquirol 1063
rat esquirol *gascó* 1063
rat grill 995
rat penat 1059
rat talpenc *oc*. 995
rat talpièr *oc*. 995
rata 987, 995, 1050, 1059
rata *cast*. i *port*. 995, 1050
rata cabironera 995
rata calba* 1059
rata çallarda 995
rata caragolera 987
rata çarda 995
rata cearda 995
rata ceiarda 995
rata cejarda 995
rata cellarda 995
rata de caragol 987
rata de ribera 995
rata del pom 1063
rata dormidera 995
rata dormidora 995
rata mustela 1060
rata paniquella 1060
rata paniquera 994, 1060
rata talpera 995
rata tauladera 995
rata taupera 988, 995
rata traginera 995
rata xemenera 995
rata xica 987
ratabernat 1059
ratacalda 1059
rataempanada 1059
ratampanada 1059
ratapatxet 1059
ratapenada 1059
ratapenat 1059
ratapenata 1059
ratapenella 1059
ratapenera 1059
ratapenyada* 1059
ratapinyac 1059
ratapinyaca 1059
ratapinyada 1059
ratapinyara 1059
ratapinyat 1059
rataplenera 1059
ratbuf 995
rat-buf 995
ratbufo 995
ratera 1050
rateres 1050
ratereta 1050
rates empanaes 1059
rates espinyades 1059
rates penaes 1059
rates pinyades 1059
ratespinyada 1059
ratet 987
rateta 987, 995
rateta de caragol 987
rateta menuda 987
rateta penada 1059
rateta voladora 1059
ratinhol *oc*. 987
ratinyol 987
rato 995
rató 987, 995
ratolí 987, 1050
ratolín 987
ratolinero 1050
ratolinet 987
ratolins 987
ratoliu 987

ratón *cast.-arag*. 968, 987, 995
ratonins* 987
ratons 987
ratot 995
ratpelat 1059
ratpenat 1059
rat-penat 1059
Rat-Penat, Lo 1059
RATTA* *llat*. 995
ratta impennata 1059
RATTARE* *llat*. 995
Ratte *al*. 995, 1050
ratto *it*. 1050
RATTUS* *llat*. 995
ratxar 1035
ratxoler 1080
RAUBARE* *llat*. 1012
raunhar *oc*. 1102
raunyapeu 1102
raunyar 1102
ràvec 1007, 1018
ràvet 1007, 1018
ravor 1077
re 1015
rebaño *cast*. 1034
rebera 1034
rebost$_1$ ‘ribot’ 1090, 1091
rebost$_2$ ‘lloc on es guarden aliments’ 1090, 1091
recargol* 1095
reclam 1052
reclamar 1052
RECLAMARE *llat*. 1052
reclame 1052
recle 974
recllam 1052
recllamo 1052
reclle 974
rédinu *asturià* 1015
redoblades 969
redolí 986
rèecs* 1015
reen 1015
rèens* 1015
refinador 1091
refinadora 1083
refinaor 1080
reflector 1013
REFLECTŌREM *llat*. 1013
reformador 1099
regandaix 1057
REGANNIARE* *llat*. 1095
reganyar 1095
reganyols 1095
REGIA *llat*. 965
regla 974
regle 974
regle de obrer 974
regric 977
RĔGŬLA *llat*. 974
rei 1038
rei petit 1038
rei tit 1038
reientinc 1038
reiet 1038
reietó 1038
reijoler 1080
reina 987, 1022
reïna 954, 987, 1055
reineta 1055
reintinc 1038
reiseñor *arag*. 952
reixa 965
reixat 965
reixeu 969
rejoler 1080
rellentí 1038
rem 1015, 1016
remolí 1083
remolidor 1083
remolinador 1083, 1087
remolinadora 1083
remolinar 1083
remolinet 1083
ren 1015
renacuajo *cast*. 1053
renacua[χ]o 1053
rendell 1004
rendilla 1004
rendu *asturià* 1015
renec 1015
rènec 1015
renegar 1015
renezell* 1004
reng 1020
rengle 1020
renglera 1020
renoc 1053, 1054, 1055
renou 1094
rens 1015
renuc de tea 1094
renzell* 1004
repassar 999
repassar camins 1072
repicacampanes 1012
repicar 1012
replicacampanes 1012
replicar 1012
REPLICARE *llat*. 1012
REPŎSĬTUS *llat*. 1090
requerar 1096
requerol 1043
rese* 1015
rèsen* 1015
resina 987
ressega 959
ressinyol 952
restoi 1012
RESTŬC(U)LU *llat*. *vg*. 1012
ret 1051
retallar 1095
retalls 1095
retallx 1095
RĒTE *llat*. 1051
reteió 1038
retjoler 1080
retorcedor$_1$ ‘filaberquí’ 1098
retorcedor$_2$ ‘fus de tòrcer’ 1098
retxar 1035
reveixinc 967
REVĔRSUS *llat*. 1094
REVERTERE *llat*. 1094
revés 1094
reviviu 969
revoldre *ant*. 1012
revoll 961
revollar 961
revolt 1012
revoltacampanes 1012
revoltar 1012
REVOLVERE *llat*. 1012
revull 961
revullar 961
revullo 961
rezno *cast*. 1015
ribans 1095
ribell 952, 1080
ribot 1090, 1091
ribot d’ensamblar 1090
ribot de curvar 1090
ribotet 1090
ric$_1$ ‘grill’ 977
ric$_2$ ‘que té molts diners’ 977, 1096
Ricard 1096
riccio *it*. 1095
RICINELLU *llat*. 1004
RICINU *llat*. 1004
RĬCĬNUS *llat*. 1015
ric-ric 969, 977, 978
riflard 1091
rigric 977
rigrics 966
rina 1055
rineta* 1055
RINICELLU* *llat*. 1004
RINICUS* *llat*. 1015
rinxola 1004
RIPARIA *llat*. 995
riquer 1096
riquerada 1096
riquerar 1096
riquet 977
rissos 1095
rizos *cast*. 1095

ri[θ]os 1095
ro 1074
roa 1074
roba 1012
robacols 1014
robar 986, 1012
robes 986
ROBĬCŬLU* *llat*. *vg*. 961
ROBIGINEM *llat*. 961
robin *murcianomanxec* 961
roda 979, 1074, 1080, 1105
roda d'esmeril 1074
roda d'esmèril 1074
roda d'esmolaor 1074
roda d'esmolar 1074
roda de l'esmolaor 1074
roda de l'esmolet 1074
roda de molar 1074
rodabasses 1014
rodadits 1014
roder 1080
rodera 972
Rodrigo 952
roegar 975
roella 987
rogle 989
rogner *fr*. 1102
roig 1038
roigs 1038
roïl *oc*. 961
roilh *oc*. 961
roïll 961
roissenhol* *oc*. *ant*. 952
roll 1038, 1080
rollapeus 1102
romballes 1095
romegar 1010
romer 957
romero *cast*. i *arag*. 957
romiga 1010
romigar 1010
rondalla 1004
rondine *it*. 1043
rònec 1054
ronella 1043
ronyapeus 1102
roo* 1074
ropit 1038
roqueret 1043
roquerol 1043, 1045
roquet 1043
roquís 1080
rora 1105
ros 1005
ROSARIUM *llat*. 1010
ROSCINIA *llat*. *vg*. 952
rosegar 975
rosel *oc*. *ant*. 961
rosell 961
rosella 987
rosineta 1102
rosinyol 952
rosor 1077
rospo 1054
rospo *it*. 1054
rosquilla 1020, 1021, 1025
rosquilla negra 1021, 1025
rosquilla rotja 1021
rossignol *fr*. 952
rossinhol *oc*. 952
rossinyol$_1$ 'ocell' 952
rossinyol$_2$ 'clau falsa per a fer córrer els pestells dels panys' 952
rostoi 1012
ROSTRUM *llat*. 1036
RŎTA *llat*. 979, 1074, 1080, 1105
Rotkopfwürger *al*. 1040
RŎT'LU *llat*. 989
rotxer 1038
rovei 961
rovell$_1$ 'òxid' 961
rovell$_2$ 'vermell d'ou' 961
rovellar 961
roví 961
rovilh *oc*. 961
rovill 961
rovillo 961
rovín 961
roviny 961
rua$_1$ 'eruga' 1020, 1021
rua$_2$ 'solc a la pell' 1021
ruban *fr*. 1095
rubecula *llat*. 1038
RUBER *llat*. 1038
RŬBERE *llat*. 961
RUBEU *llat*. 1038
rubí 1018
RUBIPECTUS* *llat*. 1038
RUBIUS *llat*. 1018
ruc 1000
ruca 1021
rueda d'esmolar 1074
ruga 1021
ruiseñor *cast*. 952
ruisinyol 952
RUMIGARE *llat*. 1010
RUNCINA *llat*. 1090
rundine *sard* 1043
rundula 1043
rupit 1038
ruquerol 1043
RUS *llat*. 952
RUSCUS *llat*. 952
russinitta *sard* 1102
russinyol 952
RUSSUS *llat*. 952
Ruy señor 952
sabaionera 1001
sabaions 1002
saballó 1001, 1002
saballonera 1001
saballons 1001, 1002
saballús 1002
sabandija *cast*. 1009
sabanyons 1002
sabañón *cast*. 1002
sabañones *cast*. 1002
sabata 1073
sabater 960, 1073
sabellons 1002
sabó 1078
sabonera 1078
SABŬRRA *llat*. 993, 1034
saca 979
SACER *llat*. 1058
sacra 1058
sacre 1058
safaionera 1001
safaions 1002
safallonera 1001
safallons 1002
safetans 1095
sagallonera 1001
sagallons 1002
sagartana 985
SAGJAN *gòtic* 1071
SAGJIS* *gòtic* 1071
SAGMA *llat*. 1010
sagrantalla 985
sagrantana 985
sagrantanya 985
sagrantilla 985
sai 1071
saig 1070, 1071
Saint-Antoine *fr*. *ant*. 1010
SAL *germ*. 1066
sal 956
sala 1066
sala de la vila 1066
sala del comú 1066
sala vila 1066
salamàndia 956
SALAMANDRA *llat*. i *gr*. 956
salamandra 956
salamandra *cast*. 956
salamandri 956
salamàndria 956, 1058
salamanquesa 956
salamanquesa *cast*. 956, 986
salgantana 985
saliàndria 956
salimana 956
salimandra 956
salimandri 956

salimàndria 956
salt 978
saltacabrilla 1012
saltaire 978
saltamonte 978
saltamontes 1012
saltamontes *cast*. 1012
saltar 978
saltarell 978
saltauebres 978
saltic 978
sàltic 978
saltirell 978
saltiretch *gascó* 978
saltiretx 978
saltiró 978
SALTU *llat*. 978
saludarré 982
salvacristian *it*. *dial*. 1057
salvaon *retoromànic* 1057
salvar 1062
salvatge 1062, 1079
samaruc 1023, 1053
samaruga 1023
sambaxuga *judeocastellà* 1023
sambesuga *gall*. 1023
SAMBISUGA *llat*. 1023
sambisuga *sard* 1023
samesuga *gall*. 1023
SAMSUGA* *llat*. 1023
sanagalla 985
sanantón *and*. 1011
sancastanya 985
sancastanyot 985
sancebes 1003
sancrantana 985
sanefa 1095
sangardall 1057
sangardilla 985
sangardixa 985, 1057
sangartalla 985
sangartana 985
sangartaylles 985
sangartilla 985
sangartilla gavatxa 985
sangatalla 985
sanglier *fr*. 1064
sangonella 1023
sangonera 1023
sangrador 1014
sangrantana 985
sangre *cast*. 1023
sangrerola 1023
sangrinyola 1023
sangrissola 1023
sangsue *fr*. 1023
sanguijuela *cast*. 1023, 1024
sangui[χ]uela 1023
SANGUINARIA *llat*. 1023
SANGUINARIUS *llat*. 1023
SANGUINEOLA *llat*. 1023
sanguinyola 1023
SANGUIS *llat*. 1023
sanguissola 1023
sanguissola de terra 1024
SANGUISUGA *llat*. 1023
SANGUISUGIA *llat*. 1023, 1024
SANGUISUGIOLA* *llat*. 1023, 1024
SANGUNARIA* *llat*. 1023
sangunculus *llat*. 1023
sansuga 1023
Sant Anton, de 1011
Sant Antoni 1011
Sant Antoni, de 1011
Sant Elm 1013
Sant Joan, de 1011
Santa Teresa de Jesús *cast*. 1011
santatresa 1011
Santos 1012
SAP 1054
sap 1054
sapet 1053, 1054
sapet d'aigua 1053
sapo 1053, 1054
sapo patatero 1011
sàpol 1054
SAPONEM *llat*. 1078
sapot 1054
sapudets 1054
sàput 1054
ṢAQR *àr*. 1058
sarabandi[χ]a 1009
saracco *it*. 1089
saragantana 985
saramugo *cast*. i *port*. 1053
sarcantana 985
sargantalla 985
sargantana 985, 1057
sargantanya 985
sargantanyot 985
sargantilla 985
sargantina 985
sargatana 985
sarguintana 985
sària 1037, 1073, 1105
sarier 1073
sariero 1073
sarment 985
SARNA *llat*. 1006
sarna 1006
sarnalla 985
sarquentana 985
sarra 959
sarrà 1034
sarraco 1089
sarraco *it*. 1089
ŠARRAKÁRE* *mossàrab* 1089
sarrar 959
sarri *bearnès* 1062
sàrria 1037, 1073
sàrrio 1062
sarró, menjar el 1049
sarronet 994
sarrutxo 1089
SARTŌRE *llat*. 1011
sarvaix 1057
sarvaixos 1057
sarvar 1057
sarvatxo 1057
sastre 1011, 1014
saualhoun *gascó* 1002
SAÛRA *gr*. *bizantí* 1057
SAURAKION *gr*. *bizantí* 1057
SAÛROS *gr*. *bizantí* 1057
sautarela *oc*. 978
sautarell 978
sauvage *fr*. 1062
SAXR** *àr*. 1072
sbirro *sard* 1042
sbiru *sard* 1042
scalpello *it*. 991
SCALPELLUM *llat*. 991
SCALPĔRE *llat*. 991
SCALPRUM *llat*. 991, 1099, 1102
SCARABAEUS *llat*. 977, 1009
scarafaggio *it*. 1009
SCARAFAIOS* *llat*. 1009, 1011, 1013
SCATUS *llat*. *vg*. 1100
Schaum *al*. 1078
schiligafenu *sard* 956
schiuma *it*. 1078
SCHOLANUS *llat*. 1012
SCHOLARIS *llat*. 1012
Schwabe 1009
scier *fr*. 1093
SCINIPHES *llat*. 1004
SCIURUS *llat*. 1063
SCLUMA* 1078
SCOBINA *llat*. 1089
SCOFINA* *llat*. 1089
scoiattolo *it*. 1063
SCOLOPAX *llat*. 1036
SCORPIO *llat*. 1018
scorpio *ant*. 1018
scorpion *ant*. 1018
SCORPIUS *llat*. 1018
scuirol* 1063
SCURIOLUS *llat*. 1063, 1103
SCURIUS *llat*. 1063, 1103
scurt *rom*. 1058
SCUTĔLLA *llat*. 1053
scuxinament 1052
seballons 1002
sebel·lí 983

sebonéra 1078
sec 954, 1006, 1016, 1067
seca 1006, 1015, 1016
SECARE *llat*. 1034, 1093
secare *it*. 1093
secretari 1066, 1070
secretaria 1066
SECRETARIUS *llat*. 1066
segabóddige *sard* 1012
segadiddus *sard* 1012
segalla 1019
segallonera 1001
segamanu *sard* 1012
segantana 985
segapèdes *sard* 1012
segrantalla 985
segrantana 985
segrentana 985
segretari 1070
segretaria 1066
segrintana 985
SEGUANDÍLEA *protobasc* 985
SĔLLA *llat*. 1073
sella 1073
sëlla 1073
seller 1073
selleter 1073
selló 1080
selvatge* 1062
semetjar 1077
semetxar 1077
SEMITA *llat*. 972, 1051
sen- 985
senda 972, 1051
sendera 972, 994, 1051
senderer 1051
senderet 1050
SENEX *llat*. 1011
sengantana 985
sengardall 1057
sengardallina 985, 1057
senglar 985, 1064
senglar *oc*. 1064
sengrantana 985
sengrentana 985
SENIORE *llat*. 1011
senyor 1011
senyor maestre 1068
senyor mestre 1067, 1068
senyora 1003, 1011
senyora mestra 1069
senyoreta 1003, 1011, 1014
senyoreta mestra 1069
senyorita 1003
senyú aucalde* 1065
senyú calde 1065
senyú ucalde* 1065
sépia 1058
ser 1056
ser d'àuia 1056
ser de secà 1056
SERARE *llat*. *vg*. 1018
serenalla 985
sereno 1012, 1014, 1070, 1071
sergantana 985
SERICANEUS* *llat*. 1040
SERICARIUS *llat*. 1040
SERICUS *llat*. 1040
serp 985, 1056, 1058
serp *oc*. 1056
serp blanca 1056
serp ciegues 1056
serp d'aiga 1056
serp d'aigua 1056
serp de picarol 1056
serp de vidre 1058
serp noia 1056
serp verda 1056
serpant vidre 1056
serpe *it*. 1056
SĔRPE(M) *llat*. *vg*. 1012, 1056, 1058
SĔRPENS *llat*. 1056
serpent 1056, 1058
serpenta 1056
SĔRPENTEM *llat*. 1056, 1058
SĔRPENTIS *llat*. 1056
SERPERE *llat*. 1056
SERPES *llat*. 1056
serpeta 985
SERRA *llat*. 959, 1034
serra 959, 1089
serrà 983
serra a mà 959
serra de bosquerol 1089
serra de dos 1089
serra de dues mans 1089
serra de mà 959
Serra dels Llangots 978
serra manera *ant*. 959
serra manesca *ant*. 959
serracames 1012
serrada 1034
serradilles 1093
serradina 1093
serradís 1093
serradissos 1095
serradits 1014, 1018
serradi[θ]os 1093
serradura 1093
serradures 1093
serraes 983
SERRAGINEM *llat*. 1093
serraís 1093
serraïssa 1093
serraï[θ]os 1095
serraller 960
serramà 959
serrar 959, 1012, 1018, 1034, 1093
serrar *port*. 1093
SERRARE *llat*. 1012, 1018, 1034, 1093
serrarura 1093
serrat 1034
serraüra 1093, 1095
serre 959
serreta 959
SERRĬCARE* *llat*. 1089
SERRIGINEM *llat*. 1093
serrija 1093
serrill 1093
serrilla 1093
serrín 1093
serrín *cast*. 1093
serritja 1093
serritxa 1093
serró 1089
serronet 1089
serruch 1089
serrucho *cast*.-*arag*. i *murcianoman-xec* 1089
serrúig 1089
serruig de fuster 1089
serrutx 1089, 1093
serrutxet 1089
serrutxo 1089
sers 1056
servar 1057
servei 1072
servezi 1072
servir 1072
SERVIRE *llat*. 1072
SERVĬTĬUM *llat*. 1072
set per vuit 981
sèttsi *sard* 1025
siarra 959
SĪBĬLARE *llat*. 1052
SĬCCU *llat*. 954, 1006, 1016, 1067
sickle *angl*. 1042
sicklebill *angl*. 1042
SĬCLA *llat*. *vg*. 1080
sierpe *cast*. *ant*. i *dial*. 1056
sierra 959
ŞIFR *àr*. 971
siglantana 985
sigrantana 985
silenci 955
sílgaro *cast*. 1040
silimandra 956
silimàndria 956
silla *cast*. 1073
siller 1073
sillero 1073
silló 1080
silloner 1080
SILVA *llat*. 1064

sĬlvatĭcu *llat*. 1062, 1064, 1079
silvestris *llat*. 1062, 1064
sincantalla 985
sincantalleta 985
síndac 1065
síndaco *it*. 1065
síndic 1065
síndiku *sard* 1065
sindrer 1051
sindri 955, 956
síndria 955
sínfano *port*. 1004
singardaixo 1057
singardall 1057
singardalla 985
singardallina 985, 1057
singardilla 985
singatalla 985
singlantana 985
singlar 985, 1064
singlar *oc*. 1064
singlatana 985
singonella 1023
singonera 1023
singrantana 985
singulares 1064
sĬngŭlāris *llat*. 1064
sinse 1098
sinyor maestro 1068
sinyor mestre 1068
sinyora mestra 1069
sinyoret 1014
sinyoreta 1003, 1014
sípia 1058
sirga 1105
sirgo *llat*. 1046
sirguero *cast*. 1040
sirment 985
sittsigorru *sard* 1025
sĬtŭla *llat*. 1080
siveca 1029
skaíran* *gòtic* 1076
skara* *fràncic* 1094
skèran* *gòtic* 1076
skerda* *fràncic* 1095
skiouros *gr*. 1063
skirpa *germ*. 1050
sknipes *gr*. 1004
skórpios *gr*. 1018
skrafaione *sard* 1018
skripa *germ*. 1050
skūms *germ*. 1078
smerí *gr*. *bizantí* 1074
sobaionera 1001
soca 1041
sofra 1072
sola 956
solamandra 956
soldat 1014
sól·lera 981, 1024, 1032, 1048
soma 1010
somera del Bon Jesús 1010
somereta 1010
somereta del Bon Jesús 1010
Sopeira 1081
sord com una tàpia 988
sord com una taupa 988
sorda *cast*. 1036
sorex *llat*. 987, 995, 1003, 1059
sorex ardua *llat*. 995
sorex silvestris *llat*. 995
soricarĭu *llat*. 995, 1003
soricis *llat*. 995, 1003
sorra 993, 1034, 1061
sorrac 993, 1089
sorrada 1034
sorrat 993
sorro 1061
sotarella 978
sovatge 1062
sparsus *llat*. 1034
sparviero *it*. 953
sparwa *fràncic* 953
sparwâri* *fràncic* 953, 1083
sparwariu* 953
Sperber *al*. 953
spi spi *sard* 1042
spluma* 1078
spūma *llat*. 1078
squatus *llat*. 961, 1086, 1100
stabilitu *llat*. 1088
stellio *llat*. 986
stielete *rom*. 1046
stīva *llat*. 1018
stolos *gr*. 1034
stŏlus *llat*. 1034
storninus *llat*. 983
storno *it*. 983
stria *sard* 1029
sturnĕllus *llat*. 983
stŭrnus *llat*. 983
subaions 1002
subula *llat*. 1103
sūdāre *llat*. 964
sugat 1034
suínka *txec* 1010
sula *sard* 1103
sulsuga 1023
sunsuga 1023
sura 1103
surrà 1034
surrac 1034, 1089
surraquet 993
surrat 1034
sus *llat*. 1064
susar 964
ta 1094
tabà 1001
tabal 1001
taban 1005
tábano *cast*. i *arag*. 1000
tabānus *llat*. 1000, 1001
tābanus *llat*. 1000
tabonem *llat*. 1000
tabonero 988
tabŭla *llat*. 1085, 1088
tac 1094
tàccola *sard*, *sasserès* i *it*. 1031
tàcura 1031
tafetans 1095
tafte *neopersa* 1095
tagli(u)ola *it*. 1050
tagoner 988
taiacascos 1102
taiantó 1086
taiaoreies 1014
tain *gòtic* 1094
talabart *oc*. *ant*. 1073
talabarte *murcianomanxec* 1073
talabartero *murcianomanxec* 1073
taladrador 1097, 1098
taladrar 1098
taladre 1097, 1098
taladro *cast*. 1097
talapacium* *llat*. 1083
talĕa *llat*. 1012
taleare *llat*. *vg*. 986, 991, 1012, 1021, 1025, 1086, 1095, 1099, 1102
taléssos 997
talevaz *fr*. *ant*. 1083
talla 1012
tallacames 1012
tallacampana 1014
tallacascos 1102
talladits 1014
talladura 1093
tallaferro 991
tallamoc 1021, 1025
tallanàs 1014
tallanassos 1014
tallant 991, 1086, 1099, 1102
tallantet 1099
tallantó 1086
tallantonet 1086
tallaor 1080
tallaorelles 1014
tallar 986, 991, 1012, 1021, 1025, 1086, 1093, 1095, 1099, 1102
tallarina 965
talla-robes 986
tallora 1050
talocha *oc*. 1083
taloche *fr*. 1083
taloixa 1083

taloja 1083, 1091
talotxa 1083
talp 988, 995
TALPA *llat*. 988
talpa 988
talpo 988
talpó 987, 988
TALPUS *llat*. *vg*. 987, 988, 995
tambal 1000
tambor 1005
tamburt 1005
tampa 1050
tan 1094
tanda 1072
tanda, a 1072
tanda, anar a 1072
tanda, anar de 1072
tanda de veïns, a 1072
tanda de vila, a 1072
tanda de vila, anar a 1072
tanell 1094
tannas de muru *sard* 1060
TANNOS *gàl·lic* 1094
tano 1094
tany 1094
tany de fusta 1094
tanyell 1094
tanyoc 1094
TANẒĪM *àr*. 1072
tao 988
taon *fr*. 1000
tap 988
taperita 1044
tapó 988
taponet 987
taradany 965
taradanya 1017
taradanyer 965
taraganya 965, 1017
tarallina 965
taranjana 965
tarantula 1017
tarántula *cast*. 1017
taranyana 965
taranyies 965
tarara 1096
tararany 965, 1020
tararanya 965, 1017
tararanyer 965
tararanyero 965
tararaña *arag*. 1017
taratinya 965
TARATRUM *llat*. 1097
taregina 965
tarenyina 965
targina 965
tarlare *it*. 1096
tarlata *it*. 1096
tarlo 1008
tarlo *it*. 1008, 1096
TARMES *llat*. 1024, 1096
TARMĬTE *llat*. 1008, 1096
TÀRMULU *llat*. *vg*. 1096
tarpó 988
tarrantella 1004
tartall 1024
tartany 1024
tartanya 1024
tartànyera 1024
tartarany 1024
tartrany 1024
tartuga 1024
tassó 1055
tastaraní 1038
tastaranit 1038
tau 988
taula 959, 1088
taula a plom 1085
taula de fuster 1088
taula del fuster 1088
taulaí 1037
taulaplom 1085
taularí 1037
taulell 1088
taup 988
taupa 988
taupe *fr*. 988
taupó 988
taurell 1088
tavà 1000, 1001
tavà bomboló 1005
tavac 1000
taval$_1$ ‘tàvec’ 1000, 1001
taval$_2$ ‘borinot’ 1005
tavalot 1000
tavan 1000
tavan *oc*. 1005
tàvan 1000
tavanc 1000
tavanet 1005
tavano 1000
tàvano 1000
tavans 1000
tavant 1000
tavàs 1000
tavassos 1000
tavau 1000
tave 1000
tàvec 1000, 1007, 1018
tàvenc 1000
tàvens 1000
tàvens *ant*. 1000
taves 1000
tàvet 1000, 1007, 1018
teant 1086
teatro *cast*. 1018
TĔGĔRE *llat*. 1080
TEG’LA *llat*. 1080
TĒ(G)ULA *llat*. 1080
TĒGULA *llat*. 995, 1031, 1037, 1080
teigne *fr*. 1008
TEILA* 1080
teixidor 997, 1014
teixir 965, 997
teixit 965
teja *cast*. 1080
TEKS-LA* *llat*. 997, 1051
tel 965, 997
tel d’aranya 965
tel de taradanya 965
TELA *llat*. 1051
TĒLA *llat*. 965, 997, 1051
tela 965, 1051, 1098
TĒLA ARANEĪNA *llat*. 965
tela aranyina 965
tela d’aranya 965
telaberquí 1098
telaio *it*. 997
telar 997
telarany 965
telaranya 965, 1017
teler 997
teler de mà 997
teler de taco 997
teler mecànic 997
telera 997
teleret 997
telers 997, 1000
teles 971, 1051
telés 997, 1000
telessos 997, 1000
teléssos 997
telha *port*. 1080
telier *oc*. 997
telirany 965
tella 1080
tella *gall*. 1080
teller 1080
TĒLUM *llat*. 965, 997
TENĀCES *llat*. 1101
TENACULAS *llat*. 1101
tenaies 1101
tenalla 1080
tenaller 1080
tenalles 971, 1101
tenalles de gaia 1101
tenalles de punta 1101
tenalles de tascons 1101
tenasses 1101
tenazas *cast*. 1101
tena[θ]es 1101
tendre 993
teneies 1101
TENERA *llat*. 1021

TENERE *llat*. 1101
TĔNĔRUM *llat*. 993
tenga 955
ténguia 955
tenir 955, 1080, 1101
tenya 1008
tenya* 1008
tenyir 1008
teñir *cast*. 1008
teradanya 1017
teranyina 965
teranyinya 965
teranyinya* 965
teraranya 965
teraranyina* 965
terarinya 965
terenyina 965
terer 997
Teresa 951
Teresa *cast*. 1012
teresita 1011
TERMES *llat*. 1024
TERMITANEUS* *llat*. 1024
TERMITIS *llat*. 1024
terna *arag*. 1021
ternasco *arag*. 1021
terné *arag*. 1021
TERO *llat*. 1024
TĔRRA *llat*. 970, 1080
terra 970, 1009, 1024, 1044, 1080
terra cruga 1080
terra llaca 1080
terrada 1044
terradulla 1044
TERRAE *llat*. 1024
terrage 1080
terrager 1080
terre 959
terrelló 1072
terrelló, anar 1072
terrelló, anar a 1072
terrelló, anar a fer 1072
terrelló, anar fer 1072
terrelló, treballar a 1072
TERRENUS *llat*. 1024
terrer 1080
terrerol 1044
terrerola 1044
terrerolí 1044
TERRESTRIS *llat*. 1024
terrillo, fer 1072
terrissa 1080
terrissaire 1080
terrissairi 1080
terrisser 1080
terrisses 1080
TERRITANEUS* *llat*. 1024
territorial 1038
terrola 970, 1044
terrol·la 1044
terrol·la capelluda 970
terrotxa 1025
TESLA* *llat*. 997, 1051
TĔSTA *llat*. 1053
testa d'ase *oc*. 1053
tetard 1053
têtard *fr*. 1053
tête *fr*. 1053
teula 995, 1031, 1037
teulader 1037
teuladí 1037
teulaí 1037
teulaire 1080
teulat 1026, 1037
teuleí 1037
teuler 1080
teu-teu 1012
TĔXĔRE *llat*. 965, 997, 1051
TEXTUS *llat*. 997
tgerrero 1080
tges 1082
tgirabalquí 1098
tgis 1082
ti 1101
tiatro *cast*. 1018
tibre 1098
tic 1015, 1016
tica 1015, 1016
tiel d'aranya 965
tigna *it*. 1008
TIKKO* *germ*. 1016
tilarany 965
tilaranya 965
tilibricu *sard* i *sasserès* 978
tiligugu *sard* 1057
tilingoni *sard* i *sasserès* 1024
tin 1101
TĪNALE* *llat*. *vg*. 1080
TĪNALIA* *llat*. *vg*. 1080
tinaller 1080
TĬNĔA *llat*. 1008
tinga 955, 1101
tingui 955
tínguia 955
tinha *port*. 1008
tint 1008
tin-tin 969
tíntula 1004
tíntura 1004
tiny 1008
tinya$_1$ 'arna' 1008
tinya$_2$ 'malaltia cutània' 1008
tinya, es 1008
tinyar 1008
tinyat, s'ha 1008
tinynya 1008
tinyós 1008
tiña *cast*. i *gall*. 1008
tiñe *cast*. 1008
tique *fr*. 1004, 1015, 1016
tira 1024
tiraberquí 1098
tirany 1050
tiranyinya* 965
tirar 1020, 1098
tirarany 965
tiraranya 965, 1017
tirarinya 965
tiraverins 1020
tirigugu 1057
tirimbola 994
tiringa 1024
tiringoni 1024
tirro 969
tisores 971, 1050, 1079
tistixidor 1014
titarany 965
titaranya 965
titet 1037
titirre 969
tix 997, 1014
tixador 997
tixar 997
tixen 997
tíxer 997
tixit de tararanya 965
tjabalí 1064
tjavalí 1064
tjove 1005, 1064, 1077
tocacampanes 1012, 1014
tocada 1096
tocar 1012, 1096
TOCCARE* *llat*. 1096
tocí 1010
tocinet 1009, 1010
tocineta 1010
tocino 1009, 1064
tocino *cast*. 1064
tocino fer 1064
tocino feréstec 1064
tocino ferèstic 1064
tocino fréstec 1064
tocino frístic 1064
toile d'araignée *fr*. 1017
TOKK- 1096
tol·lader 1037
tolpo 988
tom de jova 1072
tom de poble, a 1072
tom de vila, a 1072
tomb 1072
tombar 1072
tomello 1047
ton de jova* 1072

tona 1075
TONDĒRE *llat*. 1076
TŎNDERE *llat*. 1076
tondre 1076
toneler 1075
tonelero 1075
tonelièr *oc*. 1075
tonell 1075
toneller 1075
tonellero 1075
toner 1075
TONSOR *llat*. 1076
TONSUM *llat*. 1076
top 988
topo 988
tòpul 988
torc 1039
torcecuello *cast*. 1041
tord 983, 984, 1039, 1048
tord blanc 1039
tord burell 1048
tord espigolaire 1039
tord gris 1039
tord negre 1039, 1048
tord roig 1039
tord roquer 1048
torda 1039, 1048
torda negra 1048
tordanxa 1039
tordenxa 1039
tordenxa parda 1039
tordenxa roja 1039
tordera 1039
tórdera 984
tordo 1039
tórdola 984
tordra 1048
torja 1039
torlit 983
torlla 1039, 1048
torlla del papo bllanco 1039, 1048
torlla del pico amarillo 1039, 1048
torlla negra 1048
torlla parda 1048
torlló 1026
torn 1072, 1098
torn de, a 1072
torn de jornal 1072
torn de jornals 1072
torn de jova 1072
torn des camí, fer es 1072
torna, a 1072
tornajornal 1072
tornajornal, a 1072
tornajornals 1072
tornajornals, a 1072
tornar lleuger 1049
tornavís 1097
tornell 983
TORNU *llat*. 1072
torp 1039
torre 1026, 1037
torredà 1037
torredan *arag*. 1037
torrelló 1026
torrodà 1026, 1037
torrodan 1037
tort 954, 1039
torta 984, 1039
tortenxa 1039
tórtera 984
tortereta 984
torterol 1095
tórtola 984
tórtola *cast*. 984
tortora *it*. 984
tórtora 984
tortra 984
tortx 983
tosquiraire 1076
tosquirar 1076
tòtil 1054
toulader 1037
tourner *fr*. 1097
tournevis *fr*. 1097
tourte *fr*. *ant*. 984
tourterelle *fr*. *mod*. 984
to[θ]inet 1010
trabal 1088
TRAGERE* *llat*. 995
tragí 995
tragina 965
traginar 995
TRAGĪNARE* *llat*. *vg*. 995
tragó 986
tragón *cast*. 1001
TRAHERE *llat*. 995
traladaor 1097
TRAMP! 971, 1050
trampa 971, 1050
trâmpa 971
trampes 971, 1050
trampeta 1050
transformar 1099
TRANSMISSIŌNEM *llat*. 1105
tranyana 965
TRAP! 971, 1050
trap 971
trapa 971, 1050
trap-pa-trap 971
trasformador 1099
trasmissió 1105
tratge 1077
tratxe 1077
trebai 1072
trebaiar 1072
treball de voluntaris 1072
treballar 1088
treballar de franc 1072
treballar per pagar 1072
treballar per res 1072
trebinella 1097
trebirella 1097
trencadissa 1093
trencador 1081
trençador 1089
trencapinyons 1063
trencar 1081, 1089
trenchier *fr*. *ant*. 986, 1102
TRENICARE* *preromà* 1089
trenyina 965
trenyina d'aranya 965
trepant 1098
TREPANUM *llat*. 1098
trepar pas res 1049
Tresa 951, 1011
tresformador 1099
trespodrés *sard* 981
triba 1097
tribana 1097
tribanar 1097
tribanella 1097
tribaneta 1097
tríbano 1097
tribe 1097, 1098
tríbec 1097
triben* 1097
tribena 1097
tríbena* 1097
tribenella 1097
tríbet 1097
tribi 1097
tribi de redorta 1098
tribí 1097
tribinella 1097
tríbit 1097
tribo 1097, 1098
tríbol 1097
trinxar 986, 1102
trinxa-robes 986
trinxet 1102
TRIPALIARE* *llat*. *vg*. 1072, 1088
TRĬPALĬUM* *llat*. 1072
triribiqui 978
trist 969
tris-tris 969
TRŎIA *llat*. 1009, 1010
tronc 1041
tronçador 1089
tronzador *cast*.-*arag*. 1089
tronzar *cast*.-*arag*. 1089
tron[θ]ador 1089
trubiguera 952
trugella 1010

trugeta 1010
truja 1009, 1010
truja porcellana 1010
trujana 993, 1010
trujola 1010
TRUNCIARE* *llat*. 1089
TRUNCUS *llat*. 1041, 1089
TRYPANUM *llat*. 1097, 1098
TSŬKKA *cèltic* 1041
TŬCCA *llat*. 1010
TŬCCĪNUM (LARDUM)* *llat*. *vg*. 1010
tufó 988
TŬNNA *llat*. 1009, 1075
tupí 1080
tupinaire 1080
TŬRDUS *llat*. 1039, 1048
turja 1039
turno, a 1072
turno, anar de 1072
TŬRRE *llat*. 1037
TŬRRIS *llat*. 1026
turrola 970, 1044
turrola caraputxuda 970
turrola carputxina 970
TŬRTUR *llat*. 984
TŬRTŬRA *llat*. *vg*. 984
TŬRTŬRIS *llat*. 984
txabalí 1064
txabalín 1064
txacatatxà 1035
txacatatxac 1035
txarrac txac txacoc 1035
txec-txec 1035
txerrac 1089
txes 1082
txeu 969
txintxa 963
txinxa 963
txoc txocotxoc 1035
txocxacot 1035
txurrac 1089
txut 1030
uaits 1031
uaix parat 981
uala 981
uatla 981
ubergínia 1027
uebres 978
uef *fr*. 1002
uets 1002
ui *dial*. 961, 964, 1094
ui sol 1086
uisol 1086
uït 1004
uitre 1028
uixol$_1$ ‘falcilla’ 1042
uixol$_2$ ‘parany, trampa’ 1042, 1086, 1092
uixol$_3$ ‘aixa’ 1086, 1092
uixola 1092
uliva 1092
ull 1094
ull de bou 1015, 1053
ulleres 1050, 1079
ultra 957
ŬLVA* *cèltic* 1095
ŬMBRA *llat*. 957
unça 957
ŬNCIA *llat*. 957
uncias *llat*. 957
UNDECIM *llat*. 957
universitat 1066
unsa 957
unturğu *sard* 1028
uovo *it*. 1002
úpeba* *ant*. 982
úpega *ant*. 982
UPŬPA *llat*. 982
upupa *llat*. i *it*. 982, 984
UPUPELLA* *llat*. 982
urbano 1070
urenda 1043
urendra 1043
ureneta 1043
urion 1037
Urraca 1032
urua 1020, 1021
uruga 1020, 1021
usignuolo *it*. *mod*. 952
USTIOLU *llat*. 1042, 1086, 1092
UTER *llat*. 1075
ŬWWĬLA* *germ*. 1029
vaca 1010
vacada 1034
vaca-domnului *rom*. 1011
VACCA *llat*. 1010
vaciar *cast*. 999
vaixaller 1080
vaixell 1080
vaixeller 1080
vaixellero 1080
valja 1017
valtor 1028
valzia 1042
valzía 1042
VANGA *llat*. 1080
vardaomu *retoromànic* 1057
VARIONE* *llat*. 1001, 1002
VARIUS *llat*. 1045
varlopa 1091
varlope *fr*. 1091
VARUS *llat*. 1002, 1016
vàrvula 988
VAS *llat*. 1080
VASA CAMPANA *llat*. 1012
VASCĔLLUM *llat*. 1080
VASUM *llat*. 1080
vautour *fr*. 1028
veberquin *fr*. 1098
vecinal 1072
vecinal *cast*. 1072
vecinal, anar 1072
vecinal, anar a 1072
vecinal, fer 1072
vecinals, fer els camins 1072
VECLU *llat*. 989
veí 1004
veïnal, anar al 1072
veïnal, anar de 1072
VELA *llat*. 997
velderol 1045
VELUM *llat*. 997
venenoso *cast*. 1020
VENĪNU* *llat*. *vg*. 1001, 1020
ventolí 987
ver *ant*. 1045
ver lisant 1013
ver luisant *fr*. 1013
verbenera 1001
verd 1045, 1089
verda 1057
verdeirolo *oc*. 1045
verderó 1045
verderol 1045
verderola *sard* 1045
verderón *cast*. 1045
verdier *fr*. 1045
verdilhão *port*. 1045
verdol 1045
verdone *it*. 1045
verdosa 1045
verdrol 1045
verduc 1089
verdugo *cast*. 1040
verdum 1045
verdun *oc*. 1045
verga 972
verí 1001, 1002, 1010, 1020
verí dels pins 1020
verins 1020
VERIONE* *llat*. 1001, 1002
verm 964, 1001, 1002, 1013, 1021, 1024
verm de llum 1013
verm de terra 1024
verm lluent 1013
vèrm *oc*. 1021
vèrm de terra *oc*. 1024
VERME *llat*. 1024
verme *ant*. 1024
vermell 1038
VERMEN *llat*. 1024
vermenera 1001
vérmens 1024

VERMĬCŬLUS *llat*. 1038
vermina 964
vermine *fr*. 964
VERMIS *llat*. 1002, 1013, 1021, 1024, 1038
verms 1002
verol 1045
verola 1044, 1045
veroler 1045
verratell 996
verreixinc 967
VĔRREM *llat*. 1097
verrina *it*. 1097
verro 1097
verruma *port*. 1097
vertxilant 1070
VERU *llat*. 1097
VERUĪNA *llat*. 1005, 1021, 1096, 1097, 1098
VERUĪNU* *llat*. 1097, 1098
verutes 1095
ververol 1045
ves 954
vesc 954
vesc, parar amb 954
VĔSPA *llat*. 1005
vespa 1005
vespa xana 1005
VESPERTILIO *llat*. 1059
vespertilió *ant*. 1059
vespot$_1$ 'borinot' 1005
vespot$_2$ 'mascle de la vespa' 1005
vesque 954
vetlla 1065
VET'LU *llat*. *vg*. 989
vezí 1004
ve[θ]inal 1072
ve[θ]inal, fer 1072
vi novell 1026
viatge debades, fer 1049
víbera 1058
víbia 1058
víbola 1058
víbora 1058
vibra 1058
víbria 1058
vicari de bassa 1014
vicinal 1072
vicinal, acudir a 1072
vicinal, anar 1072
vicinal, anar a 1072
vicinal, fer 1072
vicinals, camins 1072
vicinals, fer camins 1072
VĪCĪNU *llat*. 1004
vida 1059, 1093
vidriol 1056
vigilant 1070
VIGILAT *llat*. 1065
VĪLA *llat*. *vg*. 1066
vila 1019, 1037, 1066, 1072, 1098, 1103
vilaberquí 1098
Vilallonga 1098
vilaperquí 1098
vilatà 1062
vilatge 1105
vilatxe 1105
vílbia 1058
vilebrequin *fr*. 1098
vilero 1037
VĪLLA *llat*. 1037, 1066, 1072
villa 1098
villa *cast*. 1066
Villalonga 1098
villamarquí 1098
villamartí 1098
vímec 1000
vímet 1000
vinassa 1029
VINCĪCULUM* *llat*. 1042, 1043
vinjola 1043
vinjolit* 1042
vinjolita 1042, 1043
vinzella 954
violí 1098
violino *it*. 1098
vípara *ant*. 1058
VĪPĔRA *llat*. 1058
vipera 1058
vipera *oc*. 1058
vipera aspic 1058
vipère *fr*. 1058
vipra 1058
viquiari 1014
vira 1019, 1059, 1093, 1103
viraberquí 1098
virar 1097
virar *oc*. 1095
VIRARE* *celtollatí* 1043, 1097
vírbia 1058
vírbola 1058
vírbula 1058
virebrequin *fr*. 1098
VĬRGA *llat*. 972
virí 1001, 1002
VĬRĬDE *llat*. 1089
VĬRĬDIS *llat*. 1045
VIRIDUMEN* *llat*. 1045
viró 1001, 1002
virol 1097
virolet 1097
vironer 1001
vironera 1001
virons 1001, 1002
viròutar *oc*. 1095
virtxella 954
viruta 1095
virutas *cast*. 1095
vis *fr*. 1097
visc 954
visc *oc*. 954
vischio *it*. 954
visc-i-vesc 954
viscle *oc*. 954
visco *port*. 954
viscós 954
viscositat 954
VĬSCUM *llat*. 954
visque *murcià* 954
vitgella 954
viu 969
viura 1058
viure 1015
vivon 1015
vixc 954
vixellaire 1080
vi[θ]c 954
vol 1034
vola 1034
volada 1034
volador 1014
voladora 1022
VOLAGINE* *llat*. 1008
volai 1003
volamaria 1011
volamarieta 1011
volandeta 1043
volandrella *it*. *dial*. 1003
volandreta 1043
volandrina 1003
volansana 1003
volant 1074, 1105
volantí 1014
volar 1003, 1008, 1011, 1022, 1034, 1043, 1059, 1105
VŎLĀRE *llat*. 1008, 1034, 1105
volavola *sard* 1003
volei 1003
voleiar 1003, 1008
voliac$_1$ 'borinot' 1005, 1008
voliac$_2$ 'ratapinyada' 1059
voliaina 993, 1003, 1008
voliana$_1$ 'papallona' 1003
voliana$_2$ 'arna' 1008
voligana$_1$ 'papallona' 1003
voligana$_2$ 'arna' 1008
voliol 1095
volliaina 1003
volp *ant*. 1061
volpe *fr*. 1061
volpell *ant*. 1061
volter 1028
voltera 1009

voltoệro 1028
voltoịro 1028
voltons 1028
voltor 1028
voltor *oc*. 1028
voltorịu 1028
VOLTURUS *llat*. 1028
voluntat, a 1072
volves de la madera 1095
vora 1051
vorera 972, 1051
voriana 1003
vorins 1002
votur 1028
vòutar *oc*. 1095
vresc 954
vuibrequin *fr*. 1098
vuit per u 981
VULPE *llat*. 1050, 1061
vulpeja *cast*. 1061
vultre 1028
VÚLTUR *llat*. 1028
VULTURIUS *llat*. 1028
VULTURUS *llat*. 1028
vurretxinc 967
vutre 1028
Wachtel *al*. 981
WARNJAN *germ*. 1073
WAZĪR *àr*. 1071
wimbrequin *fr*. 1098
wimmel *neerlandès* 1098
wimmelkein *neerlandès* 1098
wimmeln *al*. 1098
WINIDHILD *germ*. 1061
WISĬLA *germ*. 1061, 1062
xabaixonera* 1001
xabaixons* 1002
xabeca 1029
xadó 1086
xafetans 1095
xaig 1070, 1071
xalamandra 956
xana$_1$ ‘borinot’ 1005
xana$_2$ ‘vespa’ 1005
xapixons 1002
xaramugo *cast*. 962
xarau 1037
xàrcia 1051
xareu 1037
xarrachs 1089
xarxa 1051
xau 969
xec-xec catatxec 1035
xef *fr*. 1067
xenilla 1021
xerevita 1009, 1042, 1043
xerida 1009
xernoca 1009
xerra 959
xerrac 1089
xerrac de mà 1089
xerraquet 1089
xerrero 1080
xerric-xerrac 1089
xerroc 1089
xerrost 1089
xeu 969, 1037
xibarra 1015, 1016
xibeca$_1$ ‘mussol’ 1030
xibeca$_2$ ‘òliba’ 1029
xic 957, 987, 993, 1026
xicalla 1095
xicotiu 987
xifra 971
xigala$_1$ ‘llagosta’ 978
xigala$_2$ ‘cigala’ 1019
xiguela 1019
xílgaro *gall*. 1046
xilimandra 956
xinet 1010
xingonera 1023
xino [χ]abalí 1064
xinon 1010
xintxa 963
xinxa 963, 985, 1005, 1007, 1011, 1016, 1021, 1057
xinxe 963
xinxer 1080
xinxes 963, 1021
xinxeta 963
xinxeta borda 1011
xinxola 985
xinxoleta 985, 1057
xinxoleta verda 1057
xinyola 1098
xirinxina 1005
xisclar 1043
xitxarra 1019, 1098
xiular 1052
xiulet de barraca 1052
xixarra 1019
xobo 972
xoc 1082
xoixa, fer 1049
xola 1092
xolipa 1029, 1030
xoquetjar 1035
xoriguer 995, 1003
xorino 995
xornaler 1072
xorrac 1089
xorrec 1089
xot 1029, 1030
xotet 1029
xu[θ]a 1029
xucla vera 1031
xueta 1029
xulimandra 956
xuntamanetes 1012
xuntar 1012
xup 1029, 1030
xupa 1029, 1030
xurrac 1089
xurraquet 1089
xut 1029, 1030
xut banut 1030
xut meuquer 1030
xuta 1029, 1030
xutet 1030
xuteta 1030
YARAQĀN *àr*. 1018
yeso *cast*. 1082
yunque *cast*. 975
ZANG 1005
zángano *cast*. 1005
ZAP 1054
zecca gonfia *it*. 1015
zècca *it*. 1016
Zecke *al*. 1016
ZINZALA *llat*. 1004
zorra *cast*. 1061
zorro *cast*. 1061
[θ]abonera 1078
[θ]ap 1054
[θ]apo 1054
[θ]aps 1054
[θ]epe[θ] 1050
[θ]epet 1050
[θ]epillo 1090
[θ]epillon 1090
[θ]epo 1050
[θ]erp 1056
[θ]idiala 1019
[θ]igarra 1019
[θ]iguiala 1019
[θ]ofra 1072
[θ]ofra *arag*. 1072
[θ]ofra, anar de 1072
ʕAQRAB *àr*. 1018

TAULA

I. PRESENTACIÓ
1. Introducció 7
2. Convencions gràfiques 8
2.1. *Signes fonètics* 8
2.2. *Abreviatures* 9
3. Relació dels punts d'enquesta 11
3.1. *Índex numèric* 11
3.2. *Índex alfabètic* 12

II. MAPES
1. MAPES INTRODUCTORIS
i. Punts d'enquesta 17
ii. Comarques 18

2. MAPES LINGÜÍSTICS
a. Comparatius
949. La *perdiu* (*Alectoris rufa*) 21
950. El *fuster* 22

b. Fonètica
Vocalisme
951. El *caragol* 25
952. El *rossinyol* (*Luscinia megarhynchos*) 26
953. L'*esparver* (*Accipiter nisus*) 27
954. El *vesc* per a caçar ocells 28
955. Distribució de *gàbia*/*gabi* 30
956. La *salamandra* (*Salamandra salamandra*) 31
957. *Unça* 32
958. El *manobre* 33
959. La *serra* 34
960. El *ferrer* 35
961. El *rovell* 36

Consonantisme
962. La *puça* (*Pulex irritans*) 39
963. *Xinxa* (*Cimex lectularius*) i el tractament del resultat de $c^{E,I}$ inicial 40
964. El *poll* (*Pediculus humanus*) 41
965. La *teranyina* 42
966. Palatalització o no de la [-s] en el segment final [-ʎs]: els *grills* 44
967. La *formiga* 45
968. L'*àguila* (*Aquila*) 46
969. El *pinsà* (*Fringilla coelebs*) 47
970. La *cogullada* (*Galerida cristata*) 48
971. Les *lloses* per a caçar ocells 50
972. El *llaç* per a caçar ocells 52
973. Tractament de la *-b-* de *gàbia* 53
974. El *nivell* 54
975. L'*enclusa* 55
976. Pèrdua de *-d-* intervocàlica en *ferradura* 56

c. Altres variants
977. El *grill* 59
978. La *llagosta* 60
979. El *corb* (*Corvus corax*) 62
980. El *niu* 63
981. La *guatlla* (*Coturnix coturnix*) 64
982. La *puput* (*Upupa epops*) 66
983. L'*estornell* (*Sturnus vulgaris*) 68
984. La *tórtora* (*Streptopelia turtur*) 69
985. La *sargantana* 70
986. El *dragó* (*Tarentola mauritanica*) 72
987. El *ratolí* 73
988. El *talp* (*Talpa europaea*) 74
989. Els *motlles* del terrissaire 76
990. La *manxa* del ferrer 77
991. L'*escarpra* 78

d. Morfologia
992. L'*aguiló* 81
993. Les *perdiganes* 82
994. La *fura* (*Mustela putorius*) 83
995. La *rata* 84
996. El *llobató* 86
997. El *teler* 87
998. L'*esmolet* 88
999. *Esmolar* 89

e. Lèxic
Insectes i altres invertebrats. Ocells. Animals salvatges
1000. El *tàvec* (*Tabanus*) 93
1001. La *mosca vironera* (*Sarcophaga carnaria*) 94
1002. Els *ous de mosca vironera* 96

1003. La *papallona* (*Papilio*) 98
1004. El *mosquit* (*Culex*) 100
1005. El *borinot* (*Bombus*) 102
1006. La *lladella* (*Phthirus pubis*) 104
1007. La *llémena* 105
1008. L'*arna* 106
1009. La *cuca panera* (*Blatta orientalis*) 108
1010. La *panerola* 110
1011. La *marieta* (*Coccinella septempunctata*) 112
1012. El *pregadeu* (*Mantis religiosa*) 114
1013. La *cuca de llum* (*Lampyris noctiluca*) 116
1014. L'*espiadimonis* (*Libellula*) 118
1015. El *rènec* 120
1016. La *paparra* (*Ixodes ricinus*) 122
1017. L'*aranya* 123
1018. L'*escorpí* 124
1019. La *cigala* (*Cicada plebeja*) 126
1020. La *processionària* 127
1021. L'*eruga* 128
1022. La *formiga alada* 130
1023. La *sangonera* (*Hirudo medicinalis*) 131
1024. El *cuc de terra* 132
1025. El *llimac* (*Limax*) 134
1026. L'*ocellet* 136
1027. L'*ocell* 138
1028. El *voltor* (*Gyps fulvus*) 139
1029. L'*òliba* (*Tyto alba*) 140
1030. El *mussol* (*Athene noctua*) 142
1031. La *gralla* i altres còrvids 144
1032. La *garsa* (*Pica pica*) 146
1033. El *perdigot* 147
1034. Un *esbart* de perdius 148
1035. La perdiu *canta* 150
1036. La *becada* (*Scolopax rusticola*) 151
1037. El *pardal* (*Passer domesticus*) 152
1038. El *pit-roig* (*Erithacus rubecula*) 154
1039. El *tord* 156
1040. El *capsigrany* (*Lanius senator*) 158
1041. El *pigot* 160
1042. La *falcilla* 162
1043. L'*oreneta* (*Hirundo rustica*) 164
1044. L'*alosa* (*Alauda arvensis*) 166
1045. El *verderol* (*Carduelis chloris*) 167
1046. La *cadernera* (*Carduelis carduelis*) 168
1047. El *cucut* (*Cuculus canorus*) 170
1048. La *merla* (*Turdus merula*) 172
1049. *Tornar sense caça* 173
1050. Les *ballestes* per a caçar ocells 174
1051. Els *filats* per a caçar ocells 176
1052. El *reclam* 178
1053. El *capgròs* 180
1054. El *gripau* (*Bufo bufo*) 182
1055. La *granota* 184
1056. La *serp* 185
1057. El *llangardaix* 186
1058. L'*escurçó* 188
1059. La *ratapinyada* 190
1060. La *mostela* (*Mustela nivalis*) 192
1061. La *guineu* (*Vulpes vulpes*) 194
1062. La *cabra salvatge* (*Capra pyrenaica hispanica*) 196
1063. L'*esquirol* (*Sciurus vulgaris*) 198
1064. El *porc senglar* (*Sus scrofa*) 199

OFICIS

1065. L'*alcalde* 203
1066. La *casa de la vila* 204
1067. El *mestre* d'un ofici 206
1068. El *mestre* d'escola 207
1069. La *mestra* d'escola 208
1070. L'*agutzil* 209
1071. El *pregoner* 210
1072. La *prestació personal* 212
1073. El *baster* 214
1074. La *mola* de l'esmolet 216
1075. El *boter* 217
1076. El *barber* 218
1077. La *navalla* de barber 219
1078. L'*escuma* 220
1079. La *balança* 221
1080. El *terrissaire* 222
1081. El *paleta* 224
1082. El *guix* 225
1083. La *plana* del paleta 226
1084. La *paleta* 228
1085. La *plomada* 229
1086. El *tallantó* 230
1087. La *gaveta* 232
1088. El *banc* de fuster 233
1089. El *xerrac* 234
1090. El *ribot* 236
1091. La *garlopa* 237
1092. L'*aixa* 238
1093. Les *serradures* 239
1094. El *nus* de la fusta 240
1095. Els *encenalls* 242
1096. Aquesta fusta està *corcada* 244
1097. La *barrina* 246
1098. El *filaberquí* 248
1099. L'*enformador* 250
1100. La *raspa* 252
1101. Les *tenalles* 253
1102. El *botavant* 254
1103. L'*alena* 256
1104. El *filferro* 258
1105. La *politja* 259

III. BIBLIOGRAFIA 263

IV. TERMINOLOGIA LINGÜÍSTICA 279

V. ÍNDEX ALFABÈTIC DE MOTS 289

Institut d'Estudis Catalans

9 788499 654980